

МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ

*МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ
КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ*
Зборник научних радова са Међународне конференције
Института за политичке студије, Београд
одржане 25-26. новембра 2024. године
Приредили: др Зоран Милошевић (1959)
докторанд Дајана Лазаревић (1993)

DOI:
https://doi.org/10.18485/ips_integr_geopol.2024

Издавач
Институт за политичке студије
Београд, Добрињска 11/4
Тел. 011 33 49 204; ips@ips.ac.rs; <https://www.ips.ac.rs/>

За издавача
др Миша Стојадиновић, научни саветник

Програмски одбор
др Зоран Милошевић, *Институт за политичке студије, Београд*;
проф. др Едуард Попов, *Ростовски државни медицински универзитет*;
проф. др Кирил Шевченко, *Фил. Руског државног социјалног универзитета*;
др Елисео Бертоласи, *Национални покрет русофила Италије*;
др Владимир Мос, *Центар за истраживање православног монархизма*;
проф. др Иван Чарота, *Филолошки факултет Универзитета у Минску*;
проф. др Мирослав Даниш, *Универзитет Коменског, Братислава*;
др Војин Божинов, *Институт за историјске студије, Софија*;
проф. др Дарина Григорова, *Историјски факултет Универзитета у Софији*;
др Брацо Ковачевић, *Машински факултет, Бања Лука*.

ISBN 978-86-7419-401-0

Ова публикација је настала уз подршку Министарства науке, технолошког развоја и иновација, у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, Београд, у 2024. години.

Погледи, ставови и мишљења изражени у садржају припадају ауторима радова или приређивачима зборника и не представљају званичне ставове Института за политичке студије, Београд.

МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ

Зборник научних радова са Међународне научне
конференције Института за политичке студије, Београд,
одржане 25-26. новембра 2024. године

ПРИРЕДИЛИ

др Зоран Милошевић, научни саветник
докторанд Дајана Лазаревић

ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ
БЕОГРАД
2024.

САДРЖАЈ

Предговор.....9-11

УВОДНИ РЕФЕРАТИ

Пјер-Емануел Томан
ЕВРОАТЛАНТСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ И СРПСКИ СВЕТ: КАКВЕ СУ
ПЕРСПЕКТИВЕ У КОНТЕКСТУ ГЕОПОЛИТИЧКИХ РИВАЛСТАВА
ИЗМЕЂУ ВЕЛИКИХ СИЛА?.....15-23

Дајана Лазаревић
ПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ ИНТЕГРАЦИЈА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ У
САВЕЗ РУСИЈЕ И БЕЛОРУСИЈЕ.....25-42

I

ИНТЕГРАЦИЈЕ И ГЕОПОЛИТИКА

Наталија Белоус, Елена Вакулина
ИНТЕГРАЦИЈА И ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈА У СИСТЕМУ САВРЕМЕНИХ
МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА.....45-51

Војин Божинов
БРИКС КАО АЛТЕРНАТИВА ЗАПАДНИМ ИНТЕГРАЦИЈСКИМ
ПРОЦЕСИМА.....53-59

Елисео Бертолаци
АМЕРИЧКИ ФАКТОР У ЦЕНТРУ ЕВРОПСКОГ ПИТАЊА.....61-66

Лав Криштапович
КИНА КАО ЛИДЕР МЕЂУНАРОДНИХ ИНТЕГРАЦИЈА У
САВРЕМЕНОМ СВЕТУ67-79

Емил Миланов
НОВИ СВЕТСКИ ПОРЕДАК, ЊЕГОВЕ ФОРМЕ И МЕТОДЕ
ГЛОБАЛНОГ СУПРОТСТАВЉАЊА.....81-94

Мирослав Даниш
КОНФЛИКТНЕ ЗОНЕ КАО ИСТОРИЈСКИ И АНТРОПОЛОШКИ
ФЕНОМЕН У КОНТЕКСТУ ЉУДСКОГ РАЗВОЈА НА ПУТУ
ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ.....95-104

Марија Вукадиновић, Милош Миленковић
ВОЈНА ПРОФЕСИЈА У СРБИЈИ КРОЗ ПРИЗМУ МЕЂУНАРОДНЕ
ВОЈНЕ САРАДЊЕ У САВРЕМЕНОМ ГЕОПОЛИТИЧКОМ
КОНТЕКСТУ.....105-126

Алексиос Панагопулос, Лампрос Пацавелас
МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ КАО АРГУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ:
ИСЛАМ И ХРИШЋАНСТВО У АЛБАНИЈИ.....127-146

II СЛОВЕНИ И (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈЕ

Иван Андрејевич Ивањиков
ИНТЕГРАЦИЈА СЛОВЕНСКИХ НАРОДА И ДРЖАВА: ТЕОРИЈСКИ И
ПРАКТИЧНИ ПРОБЛЕМИ.....149-155

Иван А. Чарота
СРБИ И БЕЛОРУСИ У (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА:
ПОКУШАЈ УПОРЕЂИВАЊА ИСТОРИЈСКИХ СУДБИНА.....157-170

Александар Загорнов
СЛОВЕНСКИ САВЕЗ: ТЕОРИЈСКА РАЗРАДА Н. Ј. ДАНИЛЕВСКОГ У
ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА И САВРЕМЕНОСТ.....171-190

Едуард Попов
НАПРЕД У РУСИЈУ ИЛИ НАЗАД У СССР?.....191-205

Матија Малешевић
СТРАТЕШКО-КУЛТУРНИ ОСНОВИ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ
УЈЕДИЊЕЊА.....207-228

Олег Г. Казак
ИДЕЈА ИСТОЧНОСЛОВЕНСКОГ ЈЕДИНСТВА У АКТИВНОСТИ
ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СЛОВЕНСКИ САБОР „БЕЛА РУС”
(РЕПУБЛИКА БЕЛОРУСИЈА, 1992–1999).....229-237

Остоја Барашин
МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ ДЕЗИНТЕГРИСАНЕ БОСНЕ И
ХЕРЦЕГОВИНЕ.....239-254

Николај Н. Фомичев
ПРИСТУПИ ТУРСКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ ИНТЕГРАЦИЈСКИМ
ПРОЦЕСИМА НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ 2020-2024.....255-267

III ИНТЕГРАЦИЈЕ И ГУБЉЕЊЕ ДРЖАВНОСТИ

Брацо Ковачевић
ПОЛИТИКА ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ
ГЕОПОЛИТИКЕ.....271-288

Кирил Шевченко
ДУНАВСКЕ КНЕЖЕВИНЕ И „РУМУНСКИ ПРОЈЕКАТ”:
ПОЛИТИЧКА ИНТЕГРАЦИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ
ЦИВИЛИЗАЦИЈСКОГ РАСКОЛА.....289-306

Зоран Милошевић
ИЗГУБЉЕНА ДРЖАВНОСТ ВЛАШКЕ И ИДЕОЛОГИЈА РУМУНСКИХ
ИНТЕГРАЦИЈА.....307-337

Виктор Мишћенко и Татјана Мишћенко
ИСТОЧНА ПРУСКА – ОБЈЕКАТ ГЕОПОЛИТИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ
СССР-А ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА.....339-346

IV ПРАВОСЛАВЉЕ И (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈЕ

Владимир Мос
ЛИБЕРАЛНА ДЕМОКРАТИЈА ПРОТИВ ПРАВОСЛАВНЕ
АУТОКРАТИЈЕ.....349-368

Јован Пламенац
ЈЕДАН ПОКУШАЈ ДЕЗИНТЕГРАЦИЈЕ У ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ.....
.....369-392

Чед Арнесон
ЕКУМЕНИЗАМ: ПРОЦЕНА 21. ВЕКА.....393-409

V ЕКОЛОГИЈА, ИНТЕГРАЦИЈЕ И РАЗВОЈ СВЕТА

Александар А. Кузменко
ЕРГОДИЗАЈН КАО ИНОВАТИВАН ПРИСТУП ПРОЈЕКТОВАЊУ
БЕЗБЕДНОГ ЖИВОТНОГ ОКРУЖЕЊА.....413-421

Дарина Григорова
АМЕРИЧКЕ ПРОГНОЗЕ И СЦЕНАРИЈИ ЦИА-е ЗА БУДУЋНОСТ
СОВЈЕТСКОГ СИСТЕМА ПОСЛЕ ПЕРЕСТРОЈКЕ.....423-433

Марија С. Докић
ШТА НАС ПОСЕЈДОМОВ ТРОЗУБАЦ И МИТ О АТЛАНТИДИ МОГУ
НАУЧИТИ О ГЕОПОЛИТИЦИ (МИСАОНА ОДИСЕЈА СА
БЕСМРТНИЦИМА)?.....435-451

Елена А. Дјоргачева
ПРОМЕНА У ЕВОЛУЦИЈИ ЖИВОТА У ПИТАЊИМА
ГЕОПОЛИТИЧКЕ АГЕНДЕ И ОЧУВАЊУ СОЦИЈАЛНО-
БИОСФЕРСКОГ РАЗВОЈА СВЕТА.....453-467

РУШЕЊЕ МИТОВА (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈА

На највећој међународној научној конференцији
Института за политичке студије, Београд:
„Међународне интеграције као инструмент геополитике”
25-26. новембра 2024. године

Политичарима, различитим аналитичарима, новинарима, па и научницима из области друштвених наука, **пуна су уста интеграција**. Рекло би се да постоји „дневна доза интеграција” којом треба наркотизовати гледаоце телевизије, слушаоце радија, читаоце новина и посебно – кориснике друштвених мрежа. У српском случају, флоскула „Европска унију нема алтернативу”, са додатком „морамо у НАТО” била је свеprisутна „истина”, догма о коју нико не сме да се огреши, а ако се неко и охрабри – небројене невладине организације и плаћени појединци су скакали да дисциплинују „грешника”, при чему је обично проглашаван за „руског агента”, односно „агента Кремља” или „жртва руског малигног утицаја”.

У таквој, дакле, потпуно неподношљивој атмосфери једноумља, у малој групи учесника међународне конференције „Српско-бугарски односи – питања сарадње и перспектива” (Чарота, Шевченко, Попов, Лазаревић, Милошевић), расправљајући о томе како су Срби и Бугари дошли до тога да од самоподразумевајуће заједничке државе (интеграција) током ослобађања од османског (турског) ропства дођу до тога да се нађу на различитим геополитичким странама, „родила се” идеја да се организује међународна конференција „Међународне интеграције као инструмент геополитике”.

Све поменуте колеге процениле су да је тема перспективна, односно важна и за науку и за јавно мњење и сферу политике.

Историја политичких интеграција, дакле, није продукт Европске уније и НАТО-а. Она већ одавно егзистира и у различитим деловима света доводи до мање или више конкретних (штетних или позитивних) резултата.

Када се разматрају интеграције на Балкану, запажа се да највећи народ – српски – није имао нарочите прилике да после ослобађања окупи сав свој народ у једну државу, јер Европа није желела јаку државу на Балкану, која је, уз то, „друга” или „мала Русија”. Тако је размишљао Наполеон, помажући Турцима, да сломи Први српски устанак војска Карађорђа; тако је размишљао гроф Кавур, премијер Сардиније, и главни геополитичар уједињене Европе; такође и Османска империја после победе над Русијом у Кримском рату (1853 – 1856), када је створена Румунија, да раздвоји источне од јужних Словена, и уништене словенске државе Влашка и Молдавија. Тако су размишљали Хабзбурзи, Ватикан, Маркс и Енгелс и многи други, спречавајући стварање Србије у својим етничким границама. Резултат европске политике је да су Срби дезинтегрисани, делови територија (и то крупни), који су били насељени Србима, предати су

новоформираним државама Грчкој, Бугарској, Румунији, Албанији, а настанком социјалистичке Југославије – Хрватској, док су неке територије под изговором равноправности не само одузете, него су и формирани нови народи, као што су: Македонци, Црногорци и Муслимани (касније Бошњаци). И ту није крај. И даље се размишља о дробљењу Србије, до свођења на Београдски пашалук. Данас ову политику спроводе Европска унија и НАТО, који су отели Косово и Метохију, спречили и спречавају да се Република Српска уједини са Србијом, док се у Црној Гори, уз њихову помоћ, ствара антисрпски – усташки монтењегрински идентитет.

Наравно, и Руси пролазе слично, а Украјина је пример за то. Бугари – такође. Александар Стамболијски је пример за то. **Стиче се утисак да интеграција може да уређује само Западна Европа и нико други.**

Историја интеграција на Балкану је врло интересантна. У новијој историји све је почело од Бечко-Ватиканске илирске идеје, којом су Срби требали да се покатоличе и изгубе свој национални и слободарски идентитет. Онда наступају различити „Балкански савези”, који су доводили до остварења одређених циљева, али би их Европа брзо рушила и свађала њихове народе. И онда је све кретало испочетка.

Када се јавила идеја југословенства, имала је два правца. Први, у смеру стварања аустрославизма, тј. да Словени, на челу са Хрватима, прихвате Хазбурге као своју династију. Други, у смеру стварања заједнице балканских Словена, укључујући Бугаре.

Идеја југословенства се временом кварила и довела је, за време владавине Јосипа Броза Тита, до политике „Слаба Србија – јака Југославија”. Тако је Србија, једина од република, добила две аутономне покрајине, а Јужна Србија је одузета и дата новопроглашеном народу – Македонцима...

После свега, долази идеја „Европске уније”, односно евроатлантских интеграција, чији је циљ стварање јединственог „европског фронта” против Русије. Можда више инстинктивно него рационално, српски народ се опирао овим интеграцијама и некако „кроз зубе” изговорио: **„НЕ – евроатлантским интеграцијама; ДА – српском свету!”**

Истовремено, после вишегодишње опијености и заблуделости, Русија се „враћа себи” са поновним доласком Владимира Путина на чело Русије 2012. године, и с руских очију пада копрена о корисности евроатлантских интеграција. Русија размишља о евроазијским интеграцијама, коју је и операционализовала до одређене мере, а потом се преусмерава на БРИКС+, као глобалнији вид интеграција слободољубивог дела света, којем је доста униполарности и диктата Запада.

Оно што одликује овај зборник јесте да се мало расправљало о Европској унији. Очигледно је да је идеја оваквих интеграција деградирана и да је више научници не доживљавају као озбиљну могућност. Насупрот томе, анализиран је „српски свет”, Савезна држава Русије, Белорусије и могућност њеног

проширења, БРИКС+, Словенски савез, Источнословенски савез, али и пантурске и панрумунске интеграције, као и религијске (дез)интеграције.

Ова конференција је **највећа међународна конференција Института за политичке студије, Београд**, до сада. На њој учествују **научници из чак 12 држава**: САД, Велике Британије, Белгије, Словачке, Италије, Грчке, Бугарске, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Белорусије, Русије, и наравно – Србије, са **укупно 29 научних радова**.

Међутим, упркос бројном стању учесника, као приређивачи овог зборника објективно можемо констатовати да наши сарадници нису „покрили” све интеграционе пројекте и идеје, али јесу дали значајан допринос разумевању проблема међународних интеграција. Показали су да евроатлантске интеграције, ипак, имају алтернативу. Тиме су посведочили да не пристају на једноумље, већ да су зрели и аутентични мислиоци. На томе смо им захвални!

Такође се захваљујемо на сарадњи свим колегама који су допринели квалитету овог зборника, рецензентима и члановима одбора. Захваљујемо се и директору Института за политичке студије, Београд, др Миши Стојадиновићу, научном саветнику, на разумевању наших идеја и великој помоћи у организацији конференције.

Приређивачи
др Зоран Милошевић, научни саветник
докторанд Дајана Лазаревић

УВОДНИ РЕФЕРАТИ

др Пјер-Емануел Томан

доктор геополитике, професор

Директор и оснивач организације *Eurocontinent*

Брисел, Белгија

www.eurocontinent.eu

ЕВРОАТЛАНТСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ И СРПСКИ СВЕТ: КАКВЕ СУ ПЕРСПЕКТИВЕ У КОНТЕКСТУ ГЕОПОЛИТИЧКИХ РИВАЛСТАВА ИЗМЕЂУ ВЕЛИКИХ СИЛА?

Сажетак

Поводом 25. годишњице удара НАТО-а на Србију 24. марта 1999. године, неопходно је сагледати последице агресије НАТО-а, да би се разумела актуелна геополитичка конфигурација и сукоб у Украјини. У ретроспективи, балкански ратови 1990-их, који су уследили након распада Југославије, могу се схватити као маневарско поље за униполарни просторни поредак који је Европљанима наметнуо Вашингтон, а сада оспорава Москва у сукобу у Украјини.

Актуелни процес НАТОизације Европске уније (ЕУ) поводом рата у Украјини, односно европског пројекта који оличава ЕУ под унакрсном контролом Вашингтона због своје комплементарности са НАТО-ом, заправо је почео ратовима у бившој Југославији, са војним операцијама НАТО-а у Босни (1995) и на Косову (1999). Ове прве војне интервенције у историји НАТО-а представљале су геополитичку лабораторију за пројекат униполарног поретка Вашингтона и његових савезника, посебно Берлина. Данас је овај униполарни просторни поредак достигао своју границу са кризом у Украјини.

Да бисмо разумели тренутну кризу у Украјини, потребно је сагледати геополитичке последице ратова у бившој Југославији.

Кључне речи: НАТО бомбардовање Југославије, НАТОизација Европске уније, геополитика, евроатлантске интеграције, српски свет.

На југословенској позорници, Берлин и Вашингтон су били главне престонице ван Југославије одговорне за ескалацију кризе и сукоба, у складу са својим геополитичким интересима. Париз се, због свог геополитичког приоритета који је дат француско-немачком пару у преговорима о Уговору из Мастрихта (потписаног 7. фебруара 1992. и на снази од 1. новембра 1993.),

ускладио са немачко-америчким приоритетима¹ и није фаворизовао алтернативну опцију поновног активирања свог историјског савеза са Србијом, који је постојао током Првог светског рата. Уједињено Краљевство је следило сличан пут због свог посебног односа са Сједињеним Државама. Русија, ослабљена распадом СССР-а, није била у стању да се супротстави геополитичким приоритетима Берлина и Вашингтона и њиховом инструменту НАТО.

Идеологије се мењају, али геополитички тропизми остају. Што се Балкана тиче, циљ Берлина, надовезујући се на своје планове да доминира Балканом током Првог и Другог светског рата², у ствари је имао задатак да разбије Југославију још 1960-их,³ уз упорну подршку сепаратистичких фракција унутар Југославије. Током југословенске кризе, Берлин је једнострано признао Словенију и Хрватску 1991. године, што је подстакло друге неодговорне чланице Европске економске заједнице (European Economic Community), посебно Француску⁴, да следи овај чин. Берлин је имао за циљ да настави демонтажу просторног и геополитичког поретка створеног Версајским уговором, али под маском интереса НАТО-а и ЕУ. Заиста, формирање нових државних ентитета, Југославије и Чехословачке, након Првог светског рата, постигнуто је уз помоћ САД, Француске и Уједињеног Краљевства, у циљу обуздавања Немачке у средњој Европи и на Балкану. Након што је првобитно подржавао југословенско јединство, Вашингтон је променио свој став о Босни, где се сукоб проширио на Хрватску и Словенију, и помогао да се торпедују преговори под вођством Европе да се ситуација стабилизује. Вођа босанских Муслимана Алија Изетбеговић је 18. марта 1992. године, охрабрен од Вашингтона, одбацио Карингтон-Кутиљеровски план (Carrington-Cutleiro plan),⁵ како би се наставио рат против босанских Срба. Вашингтон је тада подржао стварање муслиманско-хрватске федерације (Вашингтонски споразум, март 1994.) против Срба у Босни и Хрватској, а НАТО је извршио кампању бомбардовања српских снага у Босни, што је кулминирало преговорима који су довели до Дејтонског споразума (1995). Коначно, 1999. године, без мандата Савета безбедности УН, Вашингтон и европске престонице, укључујући Лондон, Берлин и Париз, покренули су кампању бомбардовања Србије под

¹ Gallois, P.M, *Tragédie yougoslave : L'Europe, les États-Unis, la Russie et la Yougoslavie*, 2011. <https://theatrum-belli.com/tragedie-yougoslave-leurope-les-etats-unis-la-russie-et-la-yougoslavie-par-le-general-pierre-marie-gallois/>

² Michel Korinman, *Quand l'Allemagne pensait le monde*, Fayard , 1990, 412 p.

³ Erich Schmidt-Eenboom, *Der Schattenkrieger*, Klaus Kinkel und der BND, Econ, 1995.

⁴ Stark H. *Dissonances franco-allemandes sur fond de guerre serbo-croate*. In: *Politique étrangère*, n°2 – 1992 – 57^eannée, 1992. pp. 339-347. www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_1992_num_57_2_4128

⁵ Republika Srpska, *The concluding report of the independent international commission of inquiry on the suffering of Serbs in Sarajevo between 1991 and 1995*, 2020. 1419 p. <https://www.incomfis-sarajevo.org/>

вођством НАТО-а, како би приморали југословенске трупе да се повуку са Косова, територије коју Срби сматрају бити историјском колевком Србије.

Ове узастопне војне интервенције су потом инаугурисале процес проширења НАТО-а и ЕУ, а тиме и ширење евроатлантског подручја под вођством Вашингтона на бившу Југославију. Хрватска, Северна Македонија, Црна Гора и Словенија сада су чланице НАТО-а. Босна и Косово* теже чланству, али Србија није тражила улазак у НАТО, а Република Српска тражи независност од Босне. Потоњи стога остаје осветљив и вештачки геополитички ентитет са становишта босанских Срба.

Вратимо се сукобу у Украјини.

Главни узрок садашњег сукоба у Украјини такође лежи у пројекту проширења евроатлантског простора (проширење НАТО и ЕУ) на бивши СССР, посебно у Украјини и на штету Русије, након евроатлантског ширења на штету бивше Југославије. Који су геополитички циљеви сила иза овог пројекта? У дугој историји, у складу са својим геополитичким тропизмом, циљ Берлина под нацистичким режимом већ је био да заузме Украјину,⁶ као продужетак пангерманистичких планова за проширење немачког Лебенсраума (животног простора). Данас је у Немачкој доминантан геополитички поглед на вестернизацију Украјине, односно њену оријентацију ка евроатлантском простору, према немачко-америчким приоритетима. За Сједињене Државе, циљ је одвајање Украјине од Русије у складу са доктрином Бжежинског.⁷ Међутим, за разлику од сукоба у бившој Југославији, Русија је сада поново постала централна сила у Евроазији и више неће толерисати неограничено ширење евроатлантског простора у њено ближе иностранство (Финска и Шведска су већ дефакто део евроатлантског простора и никада нису били део света СССР).

Актуелна криза у Украјини има геополитичке корене у кризама бивше Југославије.

Како су интервенције НАТО-а на Балкану имале фундаменталну улогу у имплементацији униполарног свемирског поретка и његове последице, ex-nihilo стварања нових држава као што су Босна и Херцеговина и Косово* на рушевинама старог поретка, није изненађујуће што се ова епизода узима као референтна тачка у контроверзама око рата у Украјини, у вези са тумачењем међународног права. Позивање Москве на операцију НАТО-а на Косову* 1999. године, како би оправдала своју интервенцију у Украјини, служи као огледало за специјалну војну операцију у Украјини.⁸ Ова аргументација прати транзицију ка мултиполарном просторном и геополитичком поретку који фаворизује

⁶Claude Franc; Histoire militaire – Le Traité de Brest-Litowsk : ses clauses et ses conséquences, Revue Défense Nationale 2018/2 (N° 807), pages 121 à 123 <https://www.cairn.info/revue-defense-nationale-2018-2-page-121.htm>

⁷ Brzezinski Z., The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives (French version : Le grand échiquier, l'Amérique et le reste du monde), Bayard 1997, 275 p

⁸ Putin Vladimir, St Petersburg International Economic Forum Plenary session <https://en.kremlin.ru/events/president/news/68669>

Русија, који се надовезује на униполарни просторни поредак који је инаугурисан интервенцијама НАТО-а у бившој Југославији, успостављајући превласт САД на Балкану и Европи током претходног периода.

Са правне тачке гледишта, криза у Украјини је одјек кризе на Косову*, где су државе чланице НАТО-а наметнуле једнострано тумачење међународног права. Данас, како не постоји сагласност о просторном и геополитичком поретку између великих сила, не може бити ни сагласности о тумачењу међународног нормативног режима, према моћној идеји Карла Шмита у његовом делу *Le Nomos de la Terre* објављеном 1950. године.⁹ У недостатку мултилатералног консензуса, дакле, постоји само једнострано тумачење закона. Ова легална ничија земља је пре свега последица једностраног тумачења и непоштовања међународног права од стране Сједињених Држава и њихових НАТО савезника током претходних криза: операције НАТО-а на Косову 1999. године, али и инвазије на Ирак 2003. године.

Принципи Повеље Уједињених нација – право народа на самоопредељење, али и територијални интегритет држава – инструментализовани су да одговарају геополитичким интересима Сједињених Држава и њихових НАТО савезника, током њиховог периода светске доминације (униполарни тренутак) након распада СССР-а. После војне операције НАТО-а против Југославије, Сједињене Државе су јасно ставиле до знања да принцип територијалног интегритета држава не спречава отцепљење територије у случају Косова*.¹⁰ Данас, овај аргумент логично поткрепљује аргумент Русије за легитимисање промена граница у Украјини.

Са становишта комуникацијског рата, можемо паралелно посматрати исти феномен пристрасности у медијима држава чланица НАТО према Русима у случају актуелног сукоба у Украјини, као и према Србима током сукоба у бившој Југославији.¹¹ Историју ратова у бившој Југославији треба поново писати, а то ће бити случај и са сукобом у Украјини, пошто се неексплицитна геополитичка питања прикривају, а медији производе пристрасне наративе који

⁹ Carl Schmitt, *Le nomos de la terre*, Présenté par Peter Haggenmacher PUF, 2012, 368 p

¹⁰ Cour internationale de Justice, 2009. https://www.google.com/search?q=www.icj-icc.org+Kosovo+Question+pos%C3%A9+par+M.+le+juge+Koroma+II+a+%C3%A9t%C3%A9+affirm%C3%A9+que&client=firefox-b-d&sxsrif=ALiCzsbYDDHKp9u4S4zAJ85zqoZI1DHB_A%3A1665324042857&ei=CtRCY_nuM6zikgW00JKoCw&ved=0ahUKEwj5m4rAp9P6AhUssaQKHTS0BLUQ4dUDCA0&uact=5&oq=www.icj-icc.org+Kosovo+Question+pos%C3%A9+par+M.+le+juge+Koroma+II+a+%C3%A9t%C3%A9+affirm%C3%A9+que&gs_lcp=Cgnd3Mtd2l6EAM6CggAEEcQ1gQQsAM6BQgAEKIEOgcIABAEeKIESgQIQRgASgQIRhgAUKEGWLEQYM0XaAFwAXgAgAGqAYgBkAKSAQMwLjKYAQCgAQGgAQLIAQjAAQE&sclient=gws-wiz

¹¹ Republika Srpska, The concluding report of the independent international commission of inquiry on the suffering of Serbs in Sarajevo between 1991 and 1995, 2020. 1419 p. <https://www.incomfis-sarajevo.org/>

не одражавају стварност. Дезинформације које су преовладале, а које су оправдале интервенцију НАТО-а у бившој Југославији, остају неоспорне, и још увек су предмет освете геополитичких реалности у западним медијима и академском свету, осим у неколицини изузетака.¹² Новији експертски извештаји наглашавају погрешну причу о догађајима у бившој Југославији, што је довело до тога да се једна страна – Срби – окриви у стратегији демонизације и остракизма која трају до данас.

Геополитичку ситуацију на Балкану данас карактеришу испреплетене конфигурације засноване на стратегији троструког окружења у складу са геополитичким приоритетима Вашингтона и НАТО-а (мапа: Вашингтон/НАТО стратегија концентричног опкољавања Евроазије, Балкана и Србије).

У оквиру велике стратегије Вашингтона о заокруживању Евроазије и претварању Европе у Римланд против Русије, спроводи се геополитичка стратегија заокруживања Западног Балкана у европским размерама и коначно Србије у регионалном континуитету Вашингтон/Берлин/НАТО/ЕУ.

Одржавање јединствене Босне и Херцеговине такође има за циљ да одвоји Републику босанских Срба од Србије и, у комбинацији са независношћу Косова*, спречи уједињење српског народа. Ова немачка и америчка стратегија опкољавања Србије такође је имала за циљ да заустави повратак Русије на Балкан. Када је континуум Вашингтон/Берлин/НАТО/ЕУ успео у својој политици балканизације Југославије, након одвајања Црне Горе од Србије да би се Србији одсекао приступ мору, крајњи циљ био је апсорбовање разних држава Западног Балкана у ЕУ и НАТО.

Међутим, изводљивост овог евроатлантског плана зависи од исхода кризе у Украјини, која ће одредити еволуцију многих нерешених геополитичких спорова у Европи. Руска војна интервенција у Украјини зауставила је евроатлантску експанзију у Украјини, чија се територија неумитно смањује у корист Русије. Ова интервенција је, такође, убрзала еволуцију светског поретка у корист Русије ка мултиполарној конфигурацији, укључујући и Европу, посебно на Балкану, доводећи дефинитивно у питање геополитички поредак који је резултат интервенција НАТО-а у бившој Југославији. Стога је сигурна опклада да ће план апсорбовања Западног Балкана у евроатлантски простор не само постати тежи, већ овај простор, као што већ видимо, поново постаје велико попрште сукоба између Русије и осовине Вашингтон/НАТО/ЕУ.

Да би се избегао овај тренд, сценарио све већег вертикалног и хоризонталног заостравања сукоба, који би се могао проширити са Украјине на Балкан, било би паметно размислити о системској алтернативи да се избегне ова безглава навала, која би била штетна по целу Европу. Ексклузивни евроатлантски геополитички поредак је, у ствари, застарео за промовисање стабилног континенталног поретка у европским и евроазијским размерама. Са

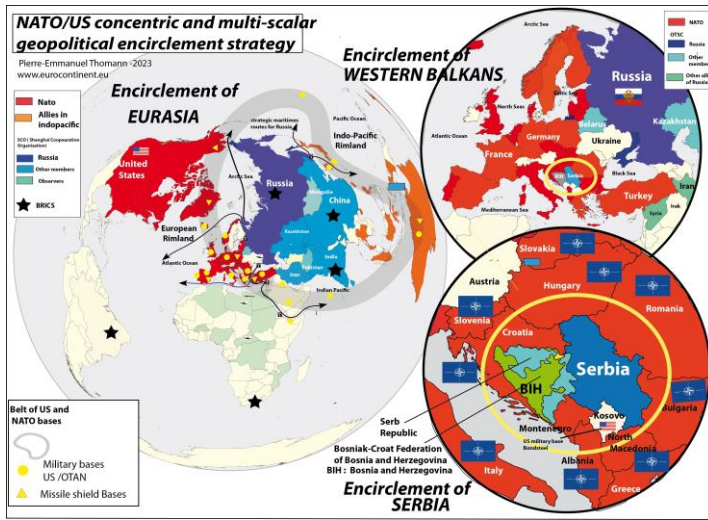
¹² Serge Halimi & Pierre Rimbart, Le plus gros bobard de la fin du XXe siècle <https://www.monde-diplomatique.fr/2019/04/HALIMI/59723>

сукобом у Украјини, јасно је да повратка неће бити, јер се глобални геополитички помак ка мултицентричном свету дефинитивно убрзао. Проширење НАТО-а и ЕУ сада је немогуће у блиском иностранству Русије, без ризика од војне ескалације сукоба, и све неизвесније на Балкану. ЕУ и НАТО више неће моћи једнострано и искључиво да структурирају просторни и геополитички поредак европског и евроазијског континента.

Као централни и најважнији услов за стабилизацију Европе, не постоји алтернатива напуштању доктрине проширења НАТО-а и ЕУ и промовисању уравнотеженије, инклузивније безбедности за све нације на европском континенту, укључујући Русију. У идеалном случају, преговарање о новој европској геополитичкој архитектури, укључујући не само Русију, већ и балканске државе, посебно Србију, имало би чвршће темеље у моделу Европе суверених нација и принципу геополитичке равнотеже, као алтернативи Европе, интегрисаној у евроатлантски простор (НАТО-ЕУ), а која искључује Русију. На крају, то је такође питање поновног откривања класичних преговора о европским равнотежама које су инаугурисале велике сукцесивне просторне поретке у Европи, од Вестфалских уговора (1648) до Московског уговора (1990), преко Бечког конгреса (1814-1815), несигурно и привремено, али пожељније од све веће војне ескалације.

Француска би имала користи од повратка своје позиције балансирајуће силе, наслеђене из визије генерала Де Гола. У том контексту, у њеном интересу би било приближавање Русији, али и српском свету, у перспективи нове европске геополитичке архитектуре. То је алтернатива интеграцији у ексклузивни евроатлантски систем у кризи, која се погоршава и заоштрава сукобе и закључава Француску на евроатлантској периферији.

У овој конфигурацији, стабилизација Балкана захтева логично приближавање различитих фрагментираних ентитета српског света – Србије, Републике Српске и Срба на Косову* – ентитета који су настали из старог униполарног поретка, након уништења Југославије. Реинтеграција Русије и српског света у нови, уравнотеженији геополитички поредак је једина алтернатива ситуацији перманентног сукоба у Европи и око ње, која је посебно неповољна за Европљане. Руска интервенција у Украјини брише поредак настао интервенцијом НАТО-а у бившој Југославији. На Европљанима је да олакшају настанак нове конфигурације у циљу постизања мира, а не да га ометају, као што то чине промотери застарелог униполарног света у НАТО и ЕУ.

ЛИТЕРАТУРА

Brzezinski Z., The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives (French version : Le grand échiquier, l'Amérique et le reste du monde), Bayard 1997, 275 p

Carl Schmitt, Le nomos de la terre, Présenté par Peter Haggemacher PUF, 2012, 368 p.

Claude Franc; Histoire militaire – Le Traité de Brest-Litovsk : ses clauses et ses conséquences, Revue Défense Nationale 2018/2 (N° 807), pages 121 à 123 <https://www.cairn.info/revue-defense-nationale-2018-2-page-121.htm>

Cour internationale de Justice, 2009.

https://www.google.com/search?q=www.icj-icc.org+Kosovo+Question+pos%C3%A9+par+M.+le+juge+Koroma+II+a+%C3%A9t%C3%A9+affirm%C3%A9+que&client=firefox-b-d&sxsrf=ALiCzsbYDDHKp9u4S4zAJ85zqoZi1DHB_A%3A1665324042857&ei=CtRCY_nuM6zikgW00JKoCw&ved=0ahUKEwj5m4rAp9P6AhUssaQKHTSoBLUQ4dUDCA0&uact=5&oq=www.icj-icc.org+Kosovo+Question+pos%C3%A9+par+M.+le+juge+Koroma+II+a+%C3%A9t%C3%A9+affirm%C3%A9+que&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAM6CggAEEcQ1gQqsAM6BQgAEKIEOgcIABAEKIESgQIQRgASgQIRhgAUKEGWLEQYM0XaAFwAXgAgAGqAYgBkAKSAQMwLjKYAQCgAQGgAQLIAQjAAQE&scient=gws-wiz

Erich Schmidt-Eenboom, Der Schattenkrieger, Klaus Kinkel und der BND, Econ, 1995

Gallois, P.M, *Tragédie yougoslave : L'Europe, les États-Unis, la Russie et la Yougoslavie*, 2011. <https://theatrum-belli.com/tragedie-yougoslave-leurope-les-etats-unis-la-russie-et-la-yougoslavie-par-le-general-pierre-marie-gallois/>

Michel Korinman, *Quand l'Allemagne pensait le monde*, Fayard, 1990, 412 p.

Putin Vladimir, St Petersburg International Economic Forum Plenary session <http://en.kremlin.ru/events/president/news/68669>

Republika Srpska, The concluding report of the independent international commission of inquiry on the suffering of Serbs in Sarajevo between 1991 and 1995, 2020. 1419 p. <https://www.incomfis-sarajevo.org/>

Republika Srpska, The concluding report of the independent international commission of inquiry on the suffering of Serbs in Sarajevo between 1991 and 1995, 2020. 1419 p. <https://www.incomfis-sarajevo.org/>

Serge Halimi & Pierre Rimbart, Le plus gros bobard de la fin du XXe siècle <https://www.monde-diplomatique.fr/2019/04/HALIMI/59723>

Stark H. Dissonances franco-allemandes sur fond de guerre serbo-croate. In: *Politique étrangère*, n°2 – 1992 – 57^eannée, 1992. pp. 339-347. www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_1992_num_57_2_4128

Dr Pierre-Emmanuel Thomann

PhD in Geopolitics, Professor

Director/Founder of Eurocontinent

Brussels, Belgium

www.eurocontinent.eu

EURO-ATLANTIC INTEGRATION AND THE SERBIAN WORLD : WHAT PROSPECTS IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL RIVALRIES BETWEEN GREAT POWERS?

Summary

On the occasion of the 25th anniversary of NATO's strikes against Serbia on March 24, 1999, it is essential to consider the consequences of NATO's aggression in order to understand the current geopolitical configuration and the conflict in Ukraine. In retrospect, the Balkan wars of the 1990s, which followed the dissolution of Yugoslavia, can be understood as a field of manoeuvre for the unipolar spatial order imposed on Europeans by Washington, and now challenged by Moscow in the conflict in Ukraine.

The current process of NATOization of the European Union (EU) on the occasion of the war in Ukraine, i.e. the European project embodied by the EU under the cross-control of Washington due to its complementarity with NATO, actually began with the wars in former Yugoslavia, with NATO's military operations in Bosnia (1995) and Kosovo (1999). These first military interventions in NATO's history constituted the geopolitical laboratory for the unipolar order project of Washington and its allies,

Berlin in particular. Today, this unipolar spatial order has reached its limit with the crisis in Ukraine.

To understand the current crisis in Ukraine, we need to look at the geopolitical consequences of the wars in the former Yugoslavia.

Keywords: NATO bombing of Yugoslavia, NATOization of the European Union, geopolitics, Euro-Atlantic integration, Serbian World.

Дајана Лазаревић

докторанд

Институт за политичке студије

Београд

dajanalazarevic93@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0009-0001-2534-450X>

ПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ ИНТЕГРАЦИЈА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ У САВЕЗ РУСИЈЕ И БЕЛОРУСИЈЕ

Утопијски сан или реална могућност за савремену Србију

Сажетак

Дванаестог априла 1999. године Савезна скупштина Савезне Републике Југославије донела је одлуку о приступању Савезу Русије и Белорусије, преузимајући све обавезе које диктира ова држава односно међународна организација. Државна Дума Руске Федерације се сагласила са Одлуком, белоруски парламент такође, док је белоруски председник Александар Лукашенко посетио Београд 14. априла 1999. године, преносећи поруку солидарности и пријатељства у тешким друштвено-политичким приликама за Југославију. Ипак, до интеграција у Савез није дошло, будући да је руски председник Борис Јељцин ставио председнички вето на одлуку, уз објашњење да би пријем СР Југославије у Савез представљао директну конфронтацију за Западом, за шта Русија у том тренутку није била спремна.

Овај рад је камен-темељац своје врсте у српском научном простору, у проучавању међународних интеграција Југославије у Савез Русије и Белорусије (Савезна држава од децембра 1999).

Кључне речи: Савезна Република Југославија, Савезна држава Русије и Белорусије, међународне интеграције, словенске интеграције, Србија.

Увод: Савезна држава Русије и Белорусије

Савезна држава (на руском: Союзное государство, на белоруском: Саюзная дзяржава) дефинише се као наднационални ентитет који уједињује Руску Федерацију и Републику Белорусију. Створена је у циљу стварање јединственог политичког, економског, војног, царинског, валутног, правног, хуманитарног, тржишног и културног простора.¹³

¹³ Астратова Г. В. „Союзное государство России и Белоруссии: эффективность развития в новых экономических условиях.” Вестник Евразийской науки Том 15, № 1 / 2023. стр. 2 – Доступно на: <https://esj.today/PDF/61ECVN123.pdf> (26.07.2024)

У основи Савезне државе, упркос наведеним принципима који наводе материјалне разлоге, ипак се налазе духовни. Наиме, Русија и Белорусија припадају јединственој цивилизацији, коју обједињује заједничка историја, култура и руски језик, па тек онда економија и геополитички положај.¹⁴ Након распада Совјетског Савеза, две земље су се нашле у новом, врло незавидном положају, у којем је било потребно пронаћи решење ради даљем живота и опстанка. Билатерални односи, успостављени сарадњом између Русије и Белорусије показали су се спасоноснима по обе државе, упркос томе што су се јављали и проблеми и питања на која и до данашњег дана није пронађен адекватан договор.¹⁵

Споразум о стварању Савезне државе Руске Федерације и Републике Белорусије потписан је 8. децембра 1999. године. Овај дан се сматра датумом њеног оснивања (пре тога се називала нешто једноставније: Савез Русије и Белорусије).

Савезна држава је истовремено и држава (у територијалном и сваком другом смислу, реалном и симболичном) и међународна организација. Састоји се од парламента који чине представници руског и белоруског народа. Парламент чине два већа: Палата представника (са 75 посланика из Русије и 28 из Белорусије) и Палата Савеза (по 36 посланика из сваке државе). Савезна држава има и свој Савет министара, чији рад је аналогичан државној влади и спадају у извршни орган Савеза.

Савезна држава се финансира из буџета обеју држава учесница, али њихов удео није регулисан никаквим законима. Русија даје 65% укупног буџета који је потребан за рад Савезне државе на сталној основи, а Белорусија – 35%.

У оквирима Савезне државе тежи се унифицирању законодавства, државних симбола (заставе, грба и химне) и валуте. Договор око њиховог избора није постигнут, те се званично користе и белоруска и руска државна обележја на званичним састанцима. Задатак Врховног државног савета је да у будућности изабере обележја Савезне државе која су још у нацрту. Постоји неколико предлога, а задатак је изабрати јединствене симболе који би истовремено представљали и Русију и Белорусију, али и њихов савез.

Идејни творац Савезне државе био је тадашњи Председник СССР Борис Јељцин. Он је 1991. године предложио стварање тзв. Савеза суверених држава (ССД) као конфедералне државе, до чега није дошло у вртлогу рушења Совјетског Савеза. Али приближавање Републике Белорусије и Руске

¹⁴ Громько Ал. А. „Российско-белорусское сотрудничество: время стратегических решений”. Проектирование будущего. Проблемы цифровой реальности: труды 5-й Международной конференции (3-4 февраля 2022 г., Москва). М.: ИПМ им. М.В.Келдыша, 2022. стр. 77. <https://keldysh.ru/future/2022/6.pdf>
<https://doi.org/10.20948/future-2022-6>

¹⁵ Потапцева Е.В. „Союзное государство в восприятии бизнеса: есть ли эффекты для экономической интеграции?” Евразийская интеграция: экономика, право, политика. 2021; 15(3). стр. 37. <https://doi.org/10.22394/2073-2929-2021-03-35-43>.

Федерације постало је приоритетни циљ за обнављање економских веза које су постојале у совјетско време. Дакле, Белорусија постаје независна од Совјетског Савеза 1991. године, али већ 1996. тежи да се врати у неку врсту новог државног савеза са Русијом. Као неки од економских разлога хтења Белорусије да се спаја са већим суседом свега 5 година након раздвајања јесу производне компоненте и сировине за белоруску индустрију, које је могла да обезбеди једино Русија. Такође, главни увозник белоруских производа била је увек Русија.¹⁶

Ипак, бурне 1990-е године и сложени политички односи између држава бившег СССР спречили су стварања савеза. Даље се ишло корак по корак, постепено спајање у државну заједницу која је била на корист обеју држава – и Русије и Белорусије.

Најкрупнији корак ка процесу интеграција направљен је 1995. године обостраним потписивањем Споразума о царинском савезу, а потом и Споразума о пријатељству, добросуседству и сарадњи у десетогодишњем периоду.

Ови споразуми отворили су врата потписивању нових, који су означили обнову совјетских политичко-економских веза између две државе и поставили су темеље савременим источнословенским државама које познајемо данас. Тако је исте 1996. године потписан Споразум о стварању заједнице Белорусије и Русије, па 1997. године – Споразум о Савезу Белорусије и Русије, па 1998. године – Декларација о будућем јединству Републике Белорусије и Руске Федерације.¹⁷

Споразум о стварању Савезне државе коначно је потписан 8. децембра 1999. године, а ступио је на снагу у јануару 2000. године.¹⁸ Уследиле су године стагнације интеграционих процеса, да би се крајем 2007. и почетком 2008. године поново интензивирали.

Данашњи председници Савезних држава су и велике присталице исте организације. Александар Лукашенко је на место председника Белорусије ступио 1994. године, а тако да су сви горенаведени споразуми били потписани под његовим будним оком. Са друге стране, Владимир Путин постаје председник Руске Федерације 2000. године. Стога, није чудо што се интеграциони процеси између Русије и Белорусије интензивирају на прелому између 2007. и 2008. године, будући да је Путин тада преузео функцију

¹⁶ Взаимодействие регионов : Союзное государство – локомотив евразийской интеграции : информ.-интеграц. проект / сост., интервьюирование : Б. Залесский, М. Вальковский, А. Грешников. Минск : Бизнесофсет, 2016. <https://belarus.mid.ru/upload/iblock/acb/acbe61ec70d5c99355e6f3840a021e3a.pdf>

¹⁷ Союзное государство. Сборник основных нормативных правовых документов (часть I) М.: Постоянный Комитет Союзного государства, 2012. Доступно на: https://xn--c1angbdpdf.xn--p1ai/_data/objects/0003/5764/view_file.pdf

¹⁸ Договор о создании Союзного государства, 2 января 2000 года N 25-ФЗ. – Доступно на: <https://docs.cntd.ru/document/901756243> (26.07.2024.)

председника Савета министара Савезне државе, оставши на истој наредне 4 године – до 2012.¹⁹

Наравно, у овим двома бурним деценијама у настанку и раду Савезне државе, још неколико земаља је изразило жељу да постане део истог. Године 1999. председник СР Југославије Слободан Милошевић имао је идеју уласка Југославије у Савез Русије и Белорусије, што је резултирало доношењем закона у Народној скупштини о ступању у Савез. Касније ће у овом тексту бити детаљнија анализа тог периода и околности у Југославији.

Нешто касније, 2001. године, председник Молдавије Владимир Вороњин изразио је жељу да његова држава постане део Савезне државе Русије и Белорусије. Међутим, то питање до данас није решено.

Опозиционе снаге у Киргистану су 2007. године покушале да организују референдум о уједињењу са Савезном државом, али њихов план је пропао и до данас нема никаквог успеха на овом плану.

Међутим, Савезној држави су 2008. године успеле да приступе Јужна Осетија и Абхазија (делимично признате државе, званично део Грузије)²⁰ у статусу сталних посматрача при Парламентарном већу Савезне државе.

У раду Савезне државе бележе се бројни залети и стагнације, „кораџи напред и назад”. Ипак, идеја и јединство су наставили да постоје између Русије и Белорусије и држава које су им се придружиле. У 2019. години потписан је интеграциони споразум „две земље – једно тржиште”, у чему су учествовали белоруски премијер Сергеј Румас и руски премијер Дмитриј Медведев.

Како се идеја о једном тржишту показала изводљивом и корисном, председници Лукашенко и Путин су 2021. године потписали декрет Савезне државе којим је одобрено 28 програма за интеграцију у питањима опорезивања и кредитирања, као и за стварање уједињених тржишта нафте, гаса и транспортних услуга, који је важио за период 2021-2023.²¹

Што се тиче ових 28 програма, важно је још једном нагласити, да је као њихова основа означено духовно јединство. У свести Белоруса и Руса историјски су се усађивали гени духовне, цивилизацијско-националне и културне заједнице, или бар блискости – духовног средства. Сваки од

¹⁹ Союзное государство. Сборник основных нормативных правовых документов (часть I) – М.: Постоянный Комитет Союзного государства, 2012. Доступно на: https://xn--c1angbpdf.xn--plai/_data/objects/0003/5764/view_file.pdf

²⁰ Леков Р. В. „Российско-американские противоречия в подходе к разрешению этноконфликтов в Грузии». Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени К. Л. Хетагурова, 2008. № 3. стр. 65–68.

²¹ Декрет Высшего Государственного Совета Союзного Государства, 4 ноября 2021 г. № 6, Минск – Москва. Доступно на: <https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022> (26.07.2024.)

потписаних договора и споразума у основи има ову идеју, као и основни постулати Савезне државе и свих видова сарадње која она обухвата.²²

Врховни државни савет ове организације је тело формирано од високих званичника Русије и Белорусије. Савет се сазива периодично и овлашћен је да решава питања у вези са развојем Савезне државе. У надлежност Врховног државног савета спада доношење одлука о питањима у вези са формирањем органа, доношењем уредби, резолуција, директива и других аката.

Пут ка интеграцијима Југославије у Савезну државу

НАТО бомбардовање Србије почело је 24. марта 1999. године, у оквиру операције „Савезничка сила”, од југословенске Владе пропагандно назване „Милосрдни анђео”. Савет безбедности Уједињених нација није одобрио ову операцију, али НАТО сила ју је ипак спровела, што је предмет бројних војно-политичких контроверзи до данашњег дана. Разорена распадом Совјетског Савеза, осиромашена Русија у том тренутку није била способна да помогне Србији.²³ Додуше, и оно што је могло да се уради, оспоравао је руски председник Борис Јељцин. Тако је СР Југославија препуштена сама себи, без икакве реалне помоћи и могућности да се брани од НАТО бомбардовања. Шестог априла 1999. године, председник СРЈ Слободан Милошевић обраћа се руском председнику Јељцину са молбом да он прихвати Југославију у Савез Русије и Белорусије. Непуних недељу дана касније, 12. априла 1999. Скупштина СРЈ скоро једногласно је подржала приступање Југославије Савезу. Одлука о приступању Савезне Републике Југославије Савезу Русије и Белорусије²⁴ гласила је кратко, а далеко је одјекнула:

Тачка 1. Савезна Република Југославија изјављује да приступа Савезу Русије и Белорусије.

Тачка 2. Савезна Република Југославија изјављује да прихвата циљеве и принципе Савеза Русије и Белорусије и да преузима на себе, у пуном обиму, обавезе које проистичу из Споразума и Статута Савеза Русије и Белорусије.

Одлуку су потписали: Председник Већа република Срђа Божовић и Председник Већа грађана Миломир Минић. Свега неколико чланова је било уздржано на гласању, против предлога одлуке није било гласова.

Дакле, овом одлуком илити резолуцијом, Југославија прихвата „циљеве и принципе” Савеза, потпуно свесна њихових начела и тренутне геополитичке ситуације на свету. Наравно, у позадини целе приче о приступању Југославије Савезној држави свакако је било и тражење заштите у условима НАТО-

²² Бобков В. „Союзное государство: модель интеграции и стратегия развития”. Беларуска думка Но. 6, 2022. стр. 66. https://beldumka.belta.by/isfiles/000167_484986.pdf

²³ Гуськова Е.Ю. Югославский разлом: Вчера и сегодня. М.: Индрик, 2023. стр. 229-386.

²⁴ Одлука о приступању Савезне Републике Југославије Савезу Русије и Белорусије, „Службени лист СРЈ”, број 25 од 12. априла 1999. – Доступно на: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/slsrj/skupstina/odluka/1999/25/1/reg> (26.07.2024.)

бомбардовања, помоћ осиромашеној и разореној држави после грађанских ратова, обнова националног духа кроз словенство, православље итд. Дакле, државни врх Југославије је Савез Русије и Белорусије у сваком смислу посматрао као „сламку спаса”.

Свега два дана касније, 14. априла 1999. године, молба Југославије да приступи Савезу нашла се у рукама Државне Думе Русије. Ватрени пријатељ Југославије, а касније и Србије, лидер Либерално-демократске партије Русије Владимир Жириновски²⁵, у свом обраћању у Државној Думи, предложио је да се на дневни ред уврсти питање од „велике историјске могућности, а то је: стварање нове државе, Савеза Русије, Белорусије и Југославије”. Његова фракција је подржала овај предлог пред председавајућим Думом.

Жириновски се члановима Думе обратио са великим убеђењем у предности будуће тројне Савезне државе: „Савез Русије, Белорусије и Југославије има само предности. То је повећање економског потенцијала, научног, војног, територијалног. То је добра сарадња између Севера и Југа, будући да је наша држава северна, а Југославија јужна. Југославија има вишка хране, а ми вишак енергетских ресурса. То што недостаје Југословенима, ми ћемо им дати, а то што недостаје нама – даће нам они. Нема ту ниједног минуса. То је словенска солидарност, о којој су маштали сви словенски народи. То је православна солидарност, јер су све три државе православне: Русија, Белорусија, Југославија... И сада ћемо имати, ако све прође позитивно, границе од Јадрана до Камчатке.”²⁶

Међутим, председник фракције „Наш дом је Русија” Владимир Рижков изјавио је да „Дума не треба да чеше политички свраб”, директно оповргавајући позитивни став Жириновског према молби југословенског државног врха. Након оштрог вербалног окршаја између Жириновског и Рижкова, пале су псовке на рачун лидера фракције НДР, те је Жириновском искључен микрофон, а чланови ЛДПР су демонстративно напустили салу, изразивши на тај начин незадовољство и наставак пружања подршке Југославији.

Обраћање Владимира Рижкова се не може назвати нереалним, нити мрзитељским према југословенском питању, без обзира на супротстављеност Жириновском. Из говора Рижкова виде се горући проблеми Русије, као и проблеми у које би тек била увучена, ако би дошло до интеграција Југославије у Савез: „...Југословенски парламент је 12. априла донео, наравно, веома озбиљну одлуку да поднесе захтев за пријем Југославије у Савезну државу Белорусије и Русије. Можемо ли да одбацимо ову одлуку? Не можемо. С друге стране, можемо ли занемарити стварне проблеме са којима се Русија и Белорусија

²⁵ Жириновский В. В. Россия и Югославия. SelfPub, 2008. Стр. 1-33. <https://coollib.com/b/533013-vladimir-volfovich-zhirinovskiy-rossiya-i-yugoslaviya/readp?p=1&cnt=9000>

²⁶ Стенограмма Государственной Думы, 14.04.1999 г. http://cir.duma.gov.ru/duma/document/text/?doc_id=80438 (26.07.2024.)

сучавају у вези са овом иницијативом? Мислим да би овакав приступ био потпуно неодговоран. ...На Балкану се води рат. Како се може, у условима стварног рата који је у току, говорити о уједињењу, говорити о некаквом савезу? Тврдим да разговор о савезу може почети тек након што престане рат на Балкану. Тврдим да акције у овом правцу не смеју бити исхитрене, непромишљене и без узимања у обзир свих последица. Тврдим да Русија ни под којим околностима не сме бити увучена у оружани конфликт”.²⁷

Анатолиј Лукјанов (председавајући Комитета Државне Думе за законодавство и реформу правосудја), из Комунистичке партије Руске Федерације, објавио је 16. априла нацрт резолуције у вези са одлуком Скупштине Југославије „О приступању Савезне Републике Југославије Савезу Белорусије и Русије”. Овај пројекат се састојао од три тачке.

Тако долазимо до следећег битног датума у одлучивању о судбини Југославије. Дана 16. априла Државна Дума Руске Федерације разматра молбу о приступању Савезне Републике Југославије Савезну Русију и Белорусију.²⁸ У том тренутку, председник Државне Думе Федералног окупљања Геннадј Николајевич Селезњов, потписао је следећи документ: „О приступању Савезне Републике Југославије Савезној држави Белорусије и Русије: Резолуција ГД ФС РФ от 16.04.1999 N 3880-II ГД”. У преамбули документа наводи се да је у Скупштини СР Југославије 12. априла 1999. донета Резолуција о приступању Савезу, стога Државна Дума у четири тачке објашњава шта ће радити поводом југословенске молбе.

Тачка 1. Резолуције из 16.04.1999. гласи: 1. „Подржати одлуку Савезне скупштине Савезне Републике Југославије о приступању Савезне Републике Југославије Савезу Белорусије и Русије.”

Дакле, Дума подржава вољу СР Југославије о приступању Савезној држави. Из перспективе Русије и Белорусије, свакако импонује што њихов савез цени још једна држава и изражава интересовање за њихову организацију.

Тачка 2. гласи: „Препоручити Председнику Руске Федерације и Влади Руске Федерације да одмах почну разматрање међународних, политичких, економских, правних и других питања у вези са наведеном Резолуцијом Савезне скупштине Савезне Републике Југославије.”

Овде се виде главна питања на која Дума ставља акценат. Међутим, околности у којима се у том тренутку налази СР Југославија су врло незавидне. Држава разорена грађанским ратом, горуће Косметско питање, НАТО бомбардовање и опште расуло друштва. Таква држава није добар кандидат за

²⁷ Стенограма Государственной Думы, 14.04.1999 г.
http://cir.duma.gov.ru/duma/document/text/?doc_id=80438 (26.07.2024.)

²⁸ О присоединении Союзной Республики Югославии к Союзу Беларуси и России, Постановление ГД ФС РФ от 16.04.1999 N 3880-II ГД. – Доступно на: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_22799/ (26.07.2024.)

склапање савеза било које врсте (иако је, уистину, и руско друштво прошло нешто слично тих година).

Тачка 3. гласи: „Поручити посланицима Државне Думе – члановима депутације Савезне скупштине Руске Федерације у Парламентарној скупштини Савеза Белорусије и Русије да ставе на разматрање на следећем састанку Парламентарне скупштине Савеза Белорусије и Русије питање приступања Савезне Републике Југославије Савезу Белорусије и Русије.”

Дума, наравно, прослеђује питање о приступању Југославије телу које има моћ о томе да одлучује. Дакле, у првој линији је то био председник Русије, Борис Јељцин, па Влада РФ, а онда – Парламентарна скупштина.

Државна Дума РФ је већином гласова усвојила резолуцију у вези са одлуком Скупштине Југославије.

Председник Државне Думе ГенADIЈ Селезњов је на састанку са новинарима у Новосибирску 16. априла 1999. године позитивно прокоментарисао могућност усвајања југословенске резолуције. Према његовим речима, „Унија Русије, Белорусије и Југославије је политичка иницијатива трију држава за окончање рата, а то ће бити озбиљан материјал за размишљање како у УН, тако и у НАТО блоку.” Овај савез је сматрао прагматичним, рекавши да су за њега веома заинтересоване и Русија и Белорусија подједнако. На пример, са геополитичког и стратешког становишта, за Русију је изузетно важно да има директан излаз на Јадранско и Средоземно море, заобилазећи Босфор и Дарданеле. Селезњов је додатно истакао како су, „убеђени да је НАТО подмукла, агресивна организација која може да удари на сваку државу која није део овог блока, тако да морамо да схватимо нови концепт не само европске, већ и светске безбедности, уз уважавање поука из рата у Југославији”.²⁹

Међутим, неколико месеци касније, председник Думе Селезњов почиње да прави заокрет у својој реторици, највероватније, из жеље да се усклади са званичним ставовима руског председника Јељцина. Наиме, руске дневне новине „Правда” 2. јула 1999. године пренеле су нови коментар Селезњова на тему приступања СР Југославије Савезу Русије и Белорусије. У тренутку давања интервјуа налазио се у Минску, на 12. седници парламентарног окупљања Савеза Белорусије и Русије. Селезњов је кратко коментарисао за јавност да „перспективе тројног савеза постоје”, иако је питање придруживања Југославије Савезу Белорусије и Русије „боље решавати у мирним условима”.³⁰ Наравно, тема 12. седнице је већим делом била посвећена питању уласка Југославије у овај Савез, а закључак је био да се сачини молба и упути Вишем савету Савеза Белорусије и Русије, у којој се тражи подршка за захтев Југославије да му приступи.

²⁹ Союз России, Белоруссии и Югославии: мнения разделились. Газета. Доступно: <https://gazeta.lenta.ru/daynews/16-04-1999/55soyuz.htm> (26.07.2024.)

³⁰ Степушова Любовь. Союз Белоруссии, России и Югославии: “перспектива есть”. *Правда*, 02.07.1999 г.

У мају 1999. године Представнички дом Народне скупштине Републике Белорусије је такође већином гласова усвојио резолуцију. Дакле, Југославија је добила два позитивна одговора, од руске Думе и белоруске Скупштине, али ипак није била примљена у Савезну државу. Разлог је тај што је један човек рекао одлучујуће НЕ, које је запечатило судбину Југославије. Тај човек је био руски председник Борис Јељцин (1931-2007).³¹

Разлози неуспелих интеграција СРЈ у Савезну државу

Притисак Запада на СР Југославију у последњој деценији њеног постојања био је изузетно јак, а један представника тадашње власти, председник Владе СРЈ Момир Булатовић (1956-2019), је касније у својим мемоарима описивао бројне тешке тренутке за државу којима је и лично присуствовао.³² Тако је једно од његових сведочења гласило: „Седе тако за столом Холбрук и Ворен Кристофер, а Слободан [Милошевић] и ја преко пута. Онда се Кристофер насмеје, врати нам бели папир и каже: „Ви не разумете, нема никаквих услова, радићете оно што вам тражимо увек и стално”.³³

НАТО-вски начини уцењивања СР Југославије често су били предмет дискусије код руских политиколога, историчара и аналитичара, који су их осуђивали као неморалне и неутемељене и створене са циљем уништавања једне државе и потчињавања њеног народа. Велики допринос овој теми дала је Јелена Гускова (1949), доктор историјских наука из Москве, члан Српске академије наука и уметности и Академије наука и уметности Републике Српске. Гускова у први план ставља следећу чињеницу: да је план НАТО-а да бомбардује Југославију постојао од 1997. године, те да је чин бомбардовања био неизбежан.³⁴ Дакле, какав год потез да је повукла тадашња југословенска влада, резултат би био исти. Да је такав план давно постојао, слажу се и Џон

³¹ Жириновский В. В. Россия и Югославия. SelfPub, 2008. Стр. 1-33. <https://coollib.com/b/533013-vladimir-volfovich-zhirinovskiy-rossiya-i-yugoslavija/readp?p=1&cnt=9000>

³² Видети нпр. Булатовић Момир. Правила ћутања : истинити политички трилер са познатим завршетком. Београд : Вукотић медиа, 2020. ISBN 978-86-81510-19-3; Булатовић Момир. Слободан Милошевић : неизговорена одбрана. Београд : Вукотић медиа, 2021. ISBN 978-86-81510-38-4.

³³ Момир Булатовић пред смрт открио дуго чувану тајну: Милошевићу рекли да ће Србија бити уништена, а кад је питао како добио језив одговор. Глас Западне Србије. Доступно на: <https://glaszapadnesrbije.rs/vest222139.html> (26.07.2024.)

³⁴ Гуськова Е. Ю. Агрессия НАТО 1999 года против Югославии и процесс мирного урегулирования. «Индрик», 2013. стр. 108.

Каталиното³⁵, министар иностраних послова Италије Ламберто Дини³⁶, амерички генерал Весли Кларк³⁷ и др.

У књизи „Вођење савременог рата” Весли Кларк признаје да су САД дуго планирале напад на Југославију, као и да је ломљење „кичме” Србији један од приоритетних циљева Америке. Он наводи да је још 1992. председник Џорџ Буш рекао: „САД ће бити спремне да употребе војну силу против Срба на Косову, као и саме Србије”, те да је бомбардовање Југославије „било искључиво амерички план”.

Како закључује Гускова, бомбардовање је била неминовност у којој се СР Југославија нашла. А Слободан Милошевић и његова влада били су у незавидној позицији која није могла да промени планове западних сила.

Међутим, неки спас су видели у пријему СР Југославије у Савез Русије и Белорусије. У изворима се најчешће наводи да је идеја потекла од Војислава Шешеља (1954), тадашњег потпредседника Владе, али и од председника Милошевића. Основни циљ интеграција у Савез био је тражење заштите од моћнијег савезника у условима ратног стања, за које се веровало да би могли да преокрену рат у југословенску корист. Сигурно су у тим условима политичка, економска, културна и друге врсте сарадње падале у други план (иако се у Одлуци Савезне скупштине СРЈ разлози приступања не наводе, већ само да СРЈ преузима све обавезе које диктира Савез).

Белоруски председник Александар Лукашенко (1954) боравио је у Београду 14. априла 1999. године, у знак подршке српском народу и властима. У време његовог боравка два пута су се оглашавале сирене за опасност. Међутим, Милошевића и Лукашенка то није спречило у њиховим преговорима, а доминантна тема је била улазак Југославије у Савез Русије и Белорусије.³⁸ Председник Милошевић је уручио председнику Врховног савета савеза двеју земаља Лукашенку специјалне поруке са одлуком Скупштине Југославије о приступању Савезу и молбу да се ово питање размотри у најближе време.³⁹ Свакако је Лукашенко био на страни свог српског колеге, сматрајући да Југославија заиста треба да се integriше у Савез Русије и Белорусије.

³⁵ Каталиното Џ. Распад Југославије: случај Косова. НАТО на Балкану: Гласови отпора. Подгорица; Београд, 2000. стр. 206.

³⁶ Галоа П. М. Порука српском народу. Београд, 2009. стр. 17–19.

³⁷ Clark Wesley K. Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat, 2012. 978-1586481391.

³⁸ Малашук П.В. Белорусско-југославско сoтpудничeствo нa мeждунaрoднoј арeнe. Вeстник Пoлoцкoгo гoсудaрствeннoгo унивeрситeтa. Сeриja А. Гумaнитaрнe нaуки. 2012. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/belorusko-yugoslavskoe-sotrudnichestvo-na-mezhdunarodnoy-arene> (дaтa oбрaщeниja: 26.07.2024).

³⁹ Милошевић предао Лукашенку захтев за приступање Савезу Русије и Белорусије 14. априла 1999. у Београду – ексклузивни материјал. Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/milosevic-predao-lukashenku-zahtev-za-pristupanje-savezu-rusije-i-belorusije-14-aprila-1999-u-beogradu-ekskluzivni-materijal/> (26.07.2024.)

Осврнућемо се на разлоге непримања СР Југославије у Савез Русије и Белорусије. Наиме, руски аналитичари често наводе да пријем СР Југославије у Савез не би довео до решења било ког југословенског горућег проблема. У основи ступања у Савез била је војна и политичка подршка од стране Руса, који су били у независном положају и уопште нису били спремни да помогну Србима.^{40, 41, 42, 43}

Неки други разлог који наводе руски аналитичари свакако је питање глобалне безбедности.⁴⁴ Да је Југославија била примљена у Савез и Русија преузела на себе одговорност да јој пружи војну помоћ, земље НАТО-а би затвориле небо над Европом и спречиле руске војне летелице са опремом и војним особљем да уђу у Југославију. Тако долазимо до разлога зашто многи политиколози Савез Русије, Белорусије и Југославије називају утопистичким. Савезна држава није имала заједничке државне границе са СР Југославијом, те би прелазак технике и трупа морао да се изведе преко држава НАТО-алијансе, које окружују Југославију.

Дакле, све док Савезна држава не дели границе са Југославијом/Србијом, приступање у савез не може да се оствари, без обзира на жеље и очекивања политичког врха или самог народа.⁴⁵

На Јељцина се данас гледа као на руског либерала окренутог Западу, човека који није имао исправан став о очувању Русије и руског националног идентитета. Иако горке, бројне руске анегдоте сведоче о његовој отворености према Западу, која је током његове власти Русију скупо коштала. Навешћемо једну од њих, која је заснована на реалном догађају, према причи генерала Леонида Ивашова (1943):

„Године 1993. седе на састанку у Ванкуверу Бил Клинтон и Борис Јељцин. Клинтону је Јељцин врло симпатичан, зато што је отворен према Западу и спреман на пристане на било шта што они траже од њега.

⁴⁰ Гускова Ј. Косово и Метохија: рат и услови мира. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2014.

⁴¹ Гуськова Е. Ю. Югославия. Необъявленная война. Агрессия НАТО и процесс мирного урегулирования. СПб.: Владимир Даль, 2020.

⁴² Хортов А. А. Роль США в войне НАТО против Югославии. Ярославский педагогический вестник, № 1, Том I. стр. 101-104.

⁴³ Пономарева Елена. Да не будет забыто! Агрессия НАТО против Югославии: причины и последствия. Обозреватель 6/2014. стр. 83-100.

⁴⁴ Малашук, П. В. Славянское единство и проблема союза «Беларусь – Россия – Югославия». Вестник Брестского государственного технического университета. Серия: Гуманитарные науки, № 6, 2004. стр. 34–37.

⁴⁵ Видети још:

Шурубович А.В. Союзное государство и актуальные проблемы российско-белорусской интеграции. Проблемы постсоветского пространства, 6(3), 2019, стр. 244-258. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2019-6-3-244-258>.

– Борисе, ти мораш да предузмеш неке озбиљне кораке да бих могао да убедим Конгрес да подржи твоју политику, – рече Клинтон.

– Који, на пример? – упитао је Јељцин.

– Пристани да продаш најмање 50% руског уранијума и плутонијума за оружје, – предложио је амерички председник.

– Ма, узми све, ако хоћеш, – одговорио је Јељцин.

Сада, замислимо разговор, макар и телефонски, између Клинтона и Јељцина на тему пријема Југославије у Савез Русије и Белорусије. С обзиром на политику којом се Јељцин водио, да ли нас чуди његов председнички вето на коначан пријем Југославије у Савез? Упркос, наравно, оба парламента која су гласала већински ЗА. И упркос Јељциновом колеги, белоруском председнику Александру Лукашенку, који је у вртлогу бомбардовања дошао у Београд, са конвојем помоћи, да би се нашао у невољи братском српском народу.

Да је Јељцин у великом броју случајева радио на штету свог народа и државе, и општесловенског питања, врло сликовито се показује на још једном примеру. Повукао је руске трупе из балтичких држава, пристао на проширење НАТО-а на исток и придружио се мировној мисији западних држава на Балкану. Зато не треба никога да чуди што је 1996. године Клинтонов тим представио актуелног руског председника као „светионик демократије” и учинио све што је било могуће да га прогура до другог мандата (којег, према неким проценама, не би добио, да Запад није умешао прсте у изборе у Русији). Према неким статистикама, 89% руског становништва није веровало Јељцину и његовој политици.⁴⁶

Међутим, промењивост и хаотичност у поступцима Јељцина, крајем 90-их година је допринела промени става западних политичара према њему. Нарочито када је покушао да надмудри и надигра у потезима америчког председника Била Клинтона, те склапајући посебне договоре са председницима Немачке и Француске. И можда би му ови потези били и „опроштени”, али једно Америка није могла да му опрости: руски десант у Приштини крајем 1999. године. И мада тај чин никако није могао да утиче на коначни исход југословенског проблема, показао је још једно лице Јељцина, којем нико не може веровати.

У очима америчког председника и владе, овим потезом Јељцин је постао омражена личност која се отима контроли. А врхунац тог заокрета од Запада у Јељциновом извођењу било је откриће Владимира Путина и његов успон који је уследио после 2000. године.

Колико су у Русији Слободан Милошевић и његова борба били поштовани, толико су бивали и критиковани. Наиме, утицајни руски лист *Коммерсант* је у априлу 1999. године објавио текст са следећим садржајем:

⁴⁶ Почему Ељцин отказал в присоединении Югославии к России и Беларуси. *Военвед*. Доступно на: <https://dzen.ru/a/ZB2vDEol1gB-xRoG> (26.07.2024.)

„Обраћајући се председнику Јељцину са захтевом да прихвати Југославију у руско-белоруски савез, Слободан Милошевић је направио потез у којем не може да погреша. Ако се Москва сложи са њим, ступиће у сукоб са Западом, у чему Београд одмах добија. Одбијање Русије ће дозволити Милошевићу да окриви „руску браћу” за издају и да „меко” преда Косово НАТО-у.”⁴⁷

Ова група анализа „Комерсанта”, у којој је, свакако, било истине, није узела у обзир најтежи од свих аргумената. Југославија је у распаду и рату, доживела је најтеже друштвене катастрофе и другог савезника осим Русије нема. Поред тога, чланак у „Комерсанту” је добрим делом осликавао ставове и „оправдања” Јељцина за неактивност у овом смеру, што нас може навести и на неке другачије закључке.

Дакле, Јељцин је покушавао да избегне директни сукоб са НАТО-ом. У априлу 1999. године, када се у Београду доносе одлуке и Савезу шаљу молбе, Јељцин је чак три пута изјавио да „неће дозволити да Русија буде увучена у рат”. Улазак у конфронтацију са НАТО-ом значио би изолацију државе и повлачење западних финансија, што Русија у том тренутку није смела да приушти себи.

Ипак, југословенска влада у Београду је то прогласила „издајом Руса”, не узимајући уопште у обзир све околности у датом тренутку. А личност која је додатно долила уље на ватру у Београду и пласирала причу о издаји Руса био је потпредседник Владе СР Југославије Вук Драшковић. Служећи се заменом теза, Драшковић је изјавио да би Срби помогли Русима, када би Руси били у тој позицији да немају оружје, а Срби да га имају. Српским медијима је у априлу 1999. године изјавио да Русија не жели да помогне Србима оружјем. Ова изјава је само на први поглед глупа и непромишљена, али је, у ствари, врло добро промишљена – у циљу завађања српског и руског народа.

Очекивано, Драшковићева изјава одјекнула и у руским медијима. И док су се једни згражавали његовом изјавом као неистинитом и неживотном, други су упирали прстом и говорили да је то био план југословенске владе од самог почетка, како су и предвиђале новине „Комерсант”.

Уместо закључка

Могућности интеграција Србије у Савезну државу

Република Србија је наследница заоставштине СР Југославије, у коју спада и Одлука Савезне скупштине СРЈ о интеграцијама у Савез Русије и Белорусије. Оно што је занимљиво јесте да ова одлука никада није анулирана, чак ни након распада СРЈ и осталих државних промена које су уследиле. Чак ни пут ка евро-интеграцијама није допринео да се Одлука из 1999. године поништи.

⁴⁷ Ељцин нанес удар по импичменту. Газета Коммерсантъ № 60 (1704) от 10.04.1999 г. Доступно на: <https://www.kommersant.ru/doc/216614> (26.07.2024.)

Поново се актуелизује питање да ли би Србија могла да постане део Савезне државе у неком новом облику, као што је, рецимо: Савезна држава Руске Федерације, Републике Белорусије и Републике Србије.

На ово питање одговорићемо потврдно и не ради се уопште о утопистичком сну. Пре свега, овакав савез би у својој основи могао (и морао) да има духовно јединство руског, белоруског и српског народа. Дакле, у језгру Савеза налазила би се заједничка историја наших народа и њихова (општесловенска) култура. Сви остали облици сарадње: политички, економски, војни, технолошки и др, такође би постепено могли да се уједначе и успоставе, на корист свих чланица. А да узмемо у обзир и чињеницу да Врховни савет Савезне државе јединство Руса и Белоруса приписује првенствено историјским, културним и духовним везама, а не војним, економским итд.

Међутим, остаје територијално питање које је постојало и 1999. године. Белорусија и Русија деле границу, али са Србијом немају територијалну повезаност. Србија је окружена државама које су чланице ЕУ и НАТО, што би у неким виталним тренуцима онемогућавало њено повезивање са савезницима, нарочито у условима тржишне комуникације.

Остаје и питање евро-интеграција Србије. Није тајна да се на две столица не може седети, нити бити „свачији друг”. Трпљење притиска Запада се итекако осећа и у савременој Србији, наставак приче из СР Југославије је био очигледан у 2024. години и Резолуцији о Сребреници, тј. о наводној српској геноцидности. Ултра-демократски западни свет, како покушавају сами себе да представе, јесте свет цензуре (словенских и православних) медија, свет неолибералног једноумља и оштре супротстављености „источњачком” начину живота, у првој линији – Русији. Бели папир, на који је реферисао Момир Булатовић, и даље је присутан, у разноврсним облицима. Томе сведоче и санкције уведене последњих година нашој источнословенској браћи, које нису ништа друго до – доношење штете нашим народима и државама.

Све у свему, Запад не би дозволио Србији интеграције у Савезну државу Русије и Белорусије, као што није дозволио ни СР Југославији. А у постизању тог циља користили би се исти инструменти.

Оно што је посебно занимљиво у српском научном простору, јесте да се на тему Савезне државе и интеграција Југославије у исту не пише, нити се она разматра у историјским и актуелним политичким контекстима. То је, свакако, недостатак савремене политичке науке. Нешто другачија ситуација читава се у случају интернет медија, који покрећу нека „заборављена” питања. Први међу њима је портал „Братство”, који је пролећа 2024. године отворено поставио питање: „Хоћемо ли у Савез са Русијом и Белорусијом?”, представивши

мишљења политичке и интелектуалне елите Србије.^{48, 49, 50, 51} И док се мање реалним и из вишеструких разлога неприродним евроатлантским интеграцијама поклања велика пажња, словенски савези остају скрајнути, недовољно упознати и заборављени.

Нека овај рад буде камен темељац будућих научних истраживања у српском научном простору на тему Савеза Русије и Белорусије и покушаја интеграција Југославије у исту.

ЛИТЕРАТУРА

Штампани извори:

Астратова Г. В. „Союзное государство России и Белоруссии: эффективность развития в новых экономических условиях.” Вестник Евразийской науки Том 15, № 1 / 2023. стр. 1-22. Доступно и на: <https://esj.today/PDF/61ECVN123.pdf> (26.07.2024)

Бобков В. „Союзное государство: модель интеграции и стратегия развития”. Беларуска думка Но. 6, 2022. стр. 62-68. https://beldumka.belta.by/isfiles/000167_484986.pdf

Булатовић Момир. Правила ћутања : истинити политички трилер са познатим завршетком. Београд : Вукотић медиа, 2020. ISBN 978-86-81510-19-3.

Булатовић Момир. Слободан Милошевић : неизговорена одбрана. Београд : Вукотић медиа, 2021. ISBN 978-86-81510-38-4.

Галоа П. М. Порука српском народу. Београд, 2009. Стр. 17–19.

Громько Ал. А. „Российско-белорусское сотрудничество: время стратегических решений”. Проектирование будущего. Проблемы цифровой реальности: труды 5-й Международной конференции (3-4 февраля 2022 г., Москва). М.: ИПМ им. М.В.Келдыша, 2022. стр. 76-81. <https://keldysh.ru/future/2022/6.pdf> <https://doi.org/10.20948/future-2022-6>

Гуськова Е. Ю. Агрессия НАТО 1999 года против Югославии и процесс мирного урегулирования. «Индрик», 2013.

Гускова Ј. Косово и Метохија: рат и услови мира. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2014.

Гуськова Е. Ю. Югославия. Необъявленная война. Агрессия НАТО и процесс мирного урегулирования. СПб.: Владимир Даль, 2020.

⁴⁸ Руси питају Србе: Хоћете ли у Савезну државу Русије и Белорусије? (1). Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/rusi-pitaju-srbe-hocete-li-u-saveznu-drzavu-rusije-i-belorusije-1/> (26.07.2024.)

⁴⁹ Хоћемо ли у Савезну државу Русије и Белорусије? (2). Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/hocemo-li-u-saveznu-drzavu-rusije-i-belorusije-2/> (26.04.2024.)

⁵⁰ Хоћемо ли у Савезну државу Русије и Белорусије? (3). Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/hocemo-li-u-saveznu-drzavu-rusije-i-belorusije-3/> (26.07.2024.)

⁵¹ И након четврт века, већина Срба је за улазак Србије у савез са Русијом и Белорусијом. Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/i-nakon-cetvrt-veka-vecina-srba-je-za-ulazak-srbije-u-savez-sa-rusijom-i-belorusijom/> (26.07.2024.)

Гуськова Е.Ю. Югославский разлом: Вчера и сегодня. М.: Индрик, 2023.
Жириновский В. В. Россия и Югославия. SelfPub, 2008. Стр. 1-33.
<https://coollib.com/b/533013-vladimir-volfovich-zhirinovskiy-rossiya-i-yugoslaviya/readp?p=1&cnt=9000>

Залесский Б. Взаимодействие регионов : Союзное государство – локомотив евразийской интеграции : информ.-интеграц. проект. Сост., интервьюирование : Б. Залесский, М. Вальковский, А. Грешников. Минск : Бизнесофсет, 2016.
<https://belarus.mid.ru/upload/iblock/acb/acbe61ec70d5c99355e6f3840a021e3a.pdf>

Каталиного Џ. Распад Югославије: случай Косова. НАТО на Балкану: Гласови отпора. Подгорица; Београд, 2000.

Коммерсантъ. Ельцин нанес удар по импичменту. Газета Коммерсантъ № 60 (1704) от 10.04.1999 г. Доступно и на: <https://www.kommersant.ru/doc/216614> (26.07.2024.)

Леков Р. В. „Российско-американские противоречия в подходе к разрешению этноконфликтов в Грузии». Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени К. Л. Хетагурова, 2008. № 3. стр. 65–68.

Малашук П.В. Белорусско-югославское сотрудничество на международной арене // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки. 2012. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/belorusko-yugoslavskoe-sotrudnichestvo-na-mezhdunarodnoy-arene> (дата обращения: 26.07.2024).

Малашук, П. В. Славянское единство и проблема союза «Беларусь – Россия – Югославия». Вестник Брестского государственного технического университета. Серия: Гуманитарные науки, № 6, 2004. стр. 34–37.

Пономарева Елена. Да не будет забыто! Агрессия НАТО против Югославии: причины и последствия. Обозреватель 6/2014. стр. 83-100.

Потапцева Е.В. „Союзное государство в восприятии бизнеса: есть ли эффекты для экономической интеграции?” Евразийская интеграция: экономика, право, политика. 2021; 15(3). Стр 35-43. <https://doi.org/10.22394/2073-2929-2021-03-35-43>.

Степушова Любовь. Союз Белоруссии, России и Югославии: “перспектива есть”. *Правда*, 02.07.1999 г.

Хортов А. А. Роль США в войне НАТО против Югославии. Ярославский педагогический вестник, № 1, Том I. стр. 101-104.

Шурубович А.В. Союзное государство и актуальные проблемы российско-белорусской интеграции. Проблемы постсоветского пространства, 6(3), 2019, стр. 244-258. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2019-6-3-244-258>.

Clark Wesley K. Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat, 2012. 978-1586481391.

Правни документи

Декрет Высшего Государственного Совета Союзного Государства, 4 ноября 2021 г. № 6, Минск – Москва. Доступно на: <https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022> (26.07.2024.)

Договор о создании Союзного государства, 2 января 2000 года N 25-ФЗ. – Доступно на: <https://docs.cntd.ru/document/901756243> (26.07.2024.)

Одлука о приступању Савезне Републике Југославије Савезу Русије и Белорусије, „Службени лист СРЈ”, број 25 од 12. априла 1999. – Доступно на: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/slsrj/skupstina/odluka/1999/25/1/reg> (26.07.2024.)

О присоединении Союзной Республики Югославии к Союзу Беларуси и России, Постановление ГД ФС РФ от 16.04.1999 N 3880-II ГД. – Доступно на: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_22799/ (26.07.2024.)

Союзное государство. Сборник основных нормативных правовых документов (часть I) – М.: Постоянный Комитет Союзного государства, 2012, 92 стр. Доступно на: https://xn--c1anggbpdf.xn--p1ai/_data/objects/0003/5764/view_file.pdf

Интернет извори

Стенограмма Государственной Думы, 14.04.1999 г. http://cir.duma.gov.ru/duma/document/text/?doc_id=80438 (26.07.2024.)

Стенограмма Государственной Думы, 14.04.1999 г. http://cir.duma.gov.ru/duma/document/text/?doc_id=80438 (26.07.2024.)

Союз России, Белоруссии и Югославии: мнения разделились. Газета. Доступно: <https://gazeta.lenta.ru/daynews/16-04-1999/55soyuz.htm> (26.07.2024.)

Почему Ельцин отказал в присоединении Югославии к России и Беларуси. *Военвед*. Доступно на: <https://dzen.ru/a/ZB2vDEol1gB-xRoG> (26.07.2024.)

Момир Булаговић пред смрт открио дуго чувану тајну: Милошевићу рекли да ће Србија бити уништена, а кад је питао како добио језив одговор. Глас Западне Србије. Доступно на: <https://glaszapadnesrbije.rs/vest222139.html> (26.07.2024.)

Милошевић предао Лукашенку захтев за приступање Савезу Русије и Белорусије 14. априла 1999. у Београду – ексклузивни материјал. Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/milosevic-predao-lukashenku-zahtev-zapristupanje-savezu-rusije-i-belorusije-14-aprila-1999-u-beogradu-ekskluzivni-materijal/> (26.07.2024.)

Руси питају Србе: Хоћете ли у Савезну државу Русије и Белорусије? (1). Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/rusi-pitaju-srbe-hocete-li-u-saveznu-drzavu-rusije-i-belorusije-1/> (26.07.2024.)

Хоћемо ли у Савезну државу Русије и Белорусије? (2). Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/hocemo-li-u-saveznu-drzavu-rusije-i-belorusije-2/> (26.04.2024.)

Хоћемо ли у Савезну државу Русије и Белорусије? (3). Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/hocemo-li-u-saveznu-drzavu-rusije-i-belorusije-3/> (26.07.2024.)

И након четврт века, већина Срба је за улазак Србије у савез са Русијом и Белорусијом. Братство. Доступно на: <https://srbratstvo.ru/i-nakon-cetvrt-veka-vecina-srba-je-za-ulazak-srbije-u-savez-sa-rusijom-i-belorusijom/> (26.07.2024.)

Dajana Lazarević
Doctoral Studies
Institute for Political Studies
Belgrade, Serbia

**POLITICAL CIRCUMSTANCES OF INTEGRATION OF FR YUGOSLAVIA
INTO THE UNION STATE OF RUSSIA AND BELARUS
A utopian dream or a real possibility for modern Serbia**

Summary

On the 12th of April 1999, the Federal Assembly of the Federal Republic of Yugoslavia passed a decision on accession to the The Union State of Russia and Belarus, assuming all obligations dictated by this state, i.e. international organization. The State Duma of the Russian Federation agreed with the Decision, the Belarusian Parliament as well, while the Belarusian President Alexander Lukashenko visited Belgrade on April 14, 1999, conveying a message of solidarity and friendship in difficult socio-political circumstances for Yugoslavia. However, integration into The Union State did not occur, since Russian President Boris Yeltsin put a presidential veto on the decision. The explanation was that the admission of FR Yugoslavia to The Union State would represent a direct confrontation with the West, for which Russia was not ready at that time.

This work is a cornerstone of its kind in the Serbian scientific space, in the study of the international integration of Yugoslavia into The Union State of Russia and Belarus.

Keywords: Federal Republic of Yugoslavia, Federal State of Russia and Belarus, international integration, Slavic integration, Serbia.

I
ИНТЕГРАЦИЈЕ И ГЕОПОЛИТИКА

Наталија Белоус

Кандидат психолошких наука
Брјански државни универзитет
Русија

Елена Вакулина

Кандидат физичко-математичких наука
Брјански државни универзитет
Русија
mnotta2@inbox.ru

ИНТЕГРАЦИЈА И ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈА У СИСТЕМУ САВРЕМЕНИХ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

Сажетак

Чланак је посвећен разматрању изводљивости евроазијске интеграције са геополитичког становишта у контексту транзиције ка новом међународном поретку – мултиполарном свету заснованом не на доминацији једне једине силе (САД), већ на равнотежи четири или више полова способних да се међусобно такмиче у економској, политичкој, индустријској и војној сфери. У чланку се анализира и равнотежа утицаја различитих земаља на постсовјетском простору.

Кључне речи: међународне интеграције, Евроазија, међународни односи.

Термин „мултиполарни свет” означава промену структуре глобалног светског поретка и подразумева одступање од претходних униполарних или биполарних система, као и појаву низа карактеристика које одређују понашање и стратегије земаља у овој новој ери.

Све више се формирају савези и партнерства која превазилазе традиционалне блокове, засновани на заједничким интересима, а не на идеолошким или историјским лојалностима.

Како се структура међународних односа мења, односи између великих држава долазе до изражаја. Русија доживљава квалитативну трансформацију у својој спољној политици. Многе европске земље су постале негативне према Русији. Међутим, знатно већи број земаља је пријатељски настројен према Русији.

Догађаји последњих година довели су до значајне геополитичке трансформације целокупног међународног система. Руска спољна политика се значајно трансформисала – Русија се суочава са непријатељским европским

земљама у савезу са САД. Као одговор на то, Русија преиспитује свој однос према земљама које воде хибридни рат против Руске Федерације.

У том контексту, односи између Русије и земаља у развоју почели су у великој мери да јачају. Земље Азије и Африке, поштујући политику двоструких стандарда од стране Сједињених Држава и њихових савезника, све више настоје да организују регионалне савезе како би се супротставили развијеним земљама. У овим условима, Руска Федерација, као једна од светских цивилизација, има значајан утицај на цео геополитички систем. Упркос потешкоћама, Русија брани своје националне интересе и настоји да одржи самодовољност и суверенитет.⁵²

Као правни наследник СССР-а, Руска Федерација сматра постсовјетски простор својом сфером утицаја. Свако задирање непријатељских земаља у ове геополитичке интересе Руске Федерације, руководство земље доживљава крајње негативно и то доводи до моменталне реакције за очување своје позиције у међународној арени. Догађаји 2022. квалитативно су променили геополитичку динамику на постсовјетском простору и у Европи у целини. Бранећи своје интересе, Руска Федерација је наишла на противљење непријатељских земаља које воде хибридни рат против Руске Федерације.

Конфликт у Украјини је имао значајан интеграциони ефекат на САД и ЕУ кроз ширење НАТО-а, стварајући један пол, истовремено промовишући ближе кинеско-руске односе као контрапол. Сукоб у Украјини је убрзао процес поларизације унутар мултиполарне структуре.

У данашњем свету све државе су на овај или онај начин укључене у регионалну политику и пројекте регионалне интеграције. Истовремено, практично не постоји међународни регионални пројекат који не би био зависан од глобалних системских процеса на међународном нивоу. Сви регионални и субрегионални процеси су у различитој мери укључени у простор светске политике. Промене ситуације у земљама под утицајем унутрашњих и екстерних фактора довеле су до стварања значајног броја „сивих зона” безбедности.⁵³

У савременом свету, тенденције дестабилизације унутар земаља су значајно порасле, да би успориле њихов развој и „одбациле” их у области економије, технологије и инвестиција.

Ову тезу (уз неке претпоставке) потврђује и пример држава насталих након распада Совјетског Савеза. Тако је за кратко време постсовјетски простор постао арена борбе за утицај великих и регионалних сила.

⁵² Асимметрии региональных интеграционных проектов XXI века / [под. ред. В. И. Михайленко]; М-во образования и науки Рос. Федерации – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2018. – 476 с URL:https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/58530/1/978-5-7996-2328-9_2018.pdf

⁵³ Лазарев А. Д. Геополитика интеграции и дифференциации в современной системе международных отношений // Вестник КузГТУ. 2014. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/geopolitika-integratsii-i-differentsiatsii-v-sovremennoy-sisteme-mezhdunarodnyh-otnosheniy>

Како примећују стручњаци, привремена нестабилност у региону и економски и политички проблеми у Руској Федерацији, преоријентација земаља ЗНД на спољна тржишта у потрази за новим партнерима, омогућили су таквим спољним играчима као што су Турска, ЕУ, САД и Кина да брзо окупирају стратешке позиције на постсовјетском простору и „поделе” га на сфере утицаја на основу визија и интереса.

Европска геополитичка визија постсовјетског простора обухвата три правца: 1) земље Источног партнерства (Грузија, Азербејџан, Молдавија, Украјина, Белорусија и Јерменија); 2) Централна Азија (Казахстан, Киргистан, Туркменистан, Тацикистан и Узбекистан); 3) Русија.

Приступ свакој од ових области је другачији. Тако се највеће могућности интеграције пружају првом блоку држава кроз закључивање споразума о придруживању, чији је главни инструмент укључивање постсовјетских држава у зону слободне трговине Европске уније, што подразумева билатерално смањење увозних дажбина, повећање трговинских квота и увођење европских стандарда у различитим областима, укључујући производњу и пословање.⁵⁴ У односу на Централну Азију, ЕУ је лидер у области постављања стандарда пружањем техничке помоћи у области демократизације централноазијског друштва, промоције људских права (у европској интерпретацији), образовања и животне средине. Овај приступ укључује не само традиционалне области меке моћи, већ и промоцију пројеката који су у супротности са интересима Русије у региону, у тако витално важним областима за регион, као што су: транспорт (програм ТРАСЕКА за стварање транспортних коридора између Централне Азије и Кавказа), заобилазећи Руску Федерацију), и енергетика.

Што се тиче трећег колосека – Русије – ЕУ је донедавно пружала техничку помоћ у областима економије и животне средине, безбедности и владавине права, истраживања, образовања и културне интеракције, али користи институције и инструменте сарадње који се разликују од оних које Унија користи у у односу на друга два правца. Догађаји 2022. квалитативно су променили геополитичку динамику на постсовјетском простору, и у Европи у целини.

Геополитички интерес Вашингтона у региону представљају две иницијативе усмерене на: а) централноазијске републике (Велика Централна Азија); б) земље чланице организације ГУАМ (Грузија, Украјина, Азербејџан и Молдавија).

Пројекат Велике Централне Азије развијен је још 2005. године са циљем промовисања дугорочних интереса САД, циљ му је уједињење Централне и Јужне Азије са Авганистаном у центру.

Што се тиче сарадње са блоком ГУАМ, његове земље чланице Вашингтон сматра потенцијалним кандидатима за чланство у НАТО-у и

⁵⁴ Лазарев А. Д. Законы геополитики: современное видение // Вестник КузГТУ. 2019. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zakony-geopolitiki-sovremennoe-videnie>

активним учесницима у иницијативама за интеграцију у ЕУ. Билатерална и мултилатерална сарадња са овим земљама омогућила је Сједињеним Државама (заједно са НАТО партнерима) да реализују пројекте као што су нафтовод Баку-Тбилиси-Џејхан, гасовод Баку-Тбилиси-Урзурум и потпишу „Уговор века” са Азербејданом, који је „преоријентисао” Азербејдан и Грузију на главног савезника САД у региону (Турска) и окончао руски монопол на транзит каспијске нафте и гаса.

Геополитички приоритет Турске на постсовјетском простору је сарадња са лингвистички блиским земљама централне Азије турског говорног подручја (Казахстан, Киргистан, Узбекистан, Туркменистан и неки турски говорни региони Русије) и оближњим кавкаским републикама (Азербејдан и Грузија). Турска под покровитељством Анкаре промовише идеју пантуркизма „од Јадранског мора до Кинеског зида”, а такође брани интересе својих НАТО партнера, за које је Турска почетком 90-их била својеврсна „капија” у овај регион.

Кина повећава своју војну, енергетску и економску моћ на постсовјетском простору; њене иницијативе у региону нису усмерене против Русије, али оспоравају њено потенцијално лидерство у њој.

Паралелно са промовисањем политичких и војних интереса, Кина је заинтересована за стварање зоне слободне трговине у оквиру ШОС, у ком случају ће постсовјетским земљама бити тешко да се такмиче са јефтиним кинеском робом.

Тако је, након распада Совјетског Савеза, постсовјетски простор постао арена борбе различитих сила, које га „преобличавају” у складу са својим интересима и геополитичком визијом у духу принципа „завади, па владај”.

У овој ситуацији, евроазијске интеграције су прилика за заједнички индустријски развој и позиционирање ЕАЕУ као јединственог блока у глобалној економији. Са геополитичке тачке гледишта, ова иницијатива ће омогућити да се земље Савеза уједине и постану самостални играч у новом међународном поретку – један од полова мултиполарног света – равноправан другим половима у правима и одговорностима.

Кремљ промовише имиџ Русије као вође антизападноевропске цивилизације.

Русија тражи признање своје сфере утицаја у геополитичком простору ограниченом бившим совјетским републикама и настоји да створи упоришта утицаја у глобалном простору. Након минхенског говора председника В. В. Путина 2007. године, руски регионални мегапројекат Великог евроазијског партнерства почео је да се уобличава и недавно добија видљиве контуре. Председник В. В. Путин је најавио постојање таквог мегапројекта на састанку

Санктпетербуршког међународног економског форума у јуну 2016. године.⁵⁵ Његов циљ је да трансформише Русију у главни центар интеграционе активности и економске привлачности у Великој Евроазији.

Како примећује А. Цветов, Русија је изнела пројекат регионалне интеграције који је еквивалентан америчким, кинеским и европским мегапројектима.⁵⁶ У првом случају говоримо о моделу интеграције на више нивоа, о мрежи партнерстава. У другом случају, то је Евроазијско економско партнерство као мултилатерална институција слична АСЕАН-у, ЕАЕУ итд. За постизање својих циљева Русија активно користи хибридне инструменте утицаја у широком распону од „меке моћи” преко војне принуде до сарадње.

У светском поретку у настајању, Русија се успоставља као главни глобални играч који настоји да заштити своје националне интересе и унапреди своју визију праведнијег и уравнотеженијег међународног система. Ово укључује развој идеје о мултиполарном свету, у којем моћ није концентрисана у рукама неколико доминантних држава, већ је распоређена међу различитим групама играча. Руски приступ светском поретку у настајању такође је обликован њеним историјским искуством и забринутошћу за безбедност.

Русија се често суочавала са спољним притиском и има дубоко укоренењу жељу за стабилношћу и безбедношћу. Она истиче важност суверенитета, немешања у унутрашње ствари и поштовања међународног права у обликовању глобалних структура управљања.

Дакле, еволуција и изгледи мултиполарног света имају дубоке импликације на глобалну политику, економију и безбедност. Како глобални поредак наставља да се удаљава од униполарног или биполарног система, све већи утицај више моћних држава уноси нову динамику и сложеност у међународне односе. Прелазак на мултиполарни свет вођен је појавом нових глобалних играча чији економски раст, војне способности и проактивна спољна политика доводе у питање традиционалну доминацију западних сила.⁵⁷

Ова промена моћи ствара разноврснији и конкурентнији међународни пејзаж, са земљама које се боре за ресурсе, тржишта и утицај. Таква конкуренција може довести и до сарадње и сукоба, јер земље стратешки структурирају своје односе како би унапредиле своје интересе и осигурале своје позиције у овом еволуирајућем светском поретку. Штавише, формирање савеза и партнерстава у мултиполарном свету поприма другу димензију. Земље све више теже стварању савеза заснованих на заједничким интересима, а не на крутим идеолошким везама.

⁵⁵ Путин В. В. Выступление на пленарном заседании XX Петербургского международного экономического форума, 17 июня 2016 г. // Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/52178>

⁵⁶ Цветов А. Вместо поворота: АСЕАН и евразийский проект России // Московский центр Карнеги. URL: <http://carnegie.ru/2017/10/17/ru-pub-73368>

⁵⁷ Романова Т.А. На разных языках 2.0 // Россия в глобальной политике. 2024. Т. 22. № 1. С. 178–195. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/na-raznyh-yazykah-2-0/>

С тим у вези, занимљива је група БРИКС, која је после неколико година самоидентификације и развоја стекла статус мултиполарног (интерцивизацијског) центра моћи и привлачности. Први пут у савременој историји формирано је тако велико удружење без учешћа представника такозваног колективног Запада.⁵⁸

Посебност ове асоцијације земаља је у томе што је ослобођена формализма тешких институција међународне бирократије.

Ова флексибилност омогућава земљама да се сналазе у сложености глобалне политике формирањем стратешких савеза који најбоље одговарају њиховим циљевима. Међутим, БРИКС такође уноси елемент непредвидивости, јер се савези могу променити, раскинути или формирати неочекивано, мењајући геополитички пејзаж.

ЛИТЕРАТУРА

Асимметрии региональных интеграционных проектов XXI века / [под ред. В. И. Михайленко]; М-во образования и науки Рос. Федерации – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2018. – 476 с
URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/58530/1/978-5-7996-2328-9_2018.pdf

Лазарев А. Д. Геополитика интеграции и дифференциации в современной системе международных отношений // Вестник КузГТУ. 2014. №2.
URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/geopolitika-integratsii-i-differentsiatsii-v-sovremennoy-sisteme-mezhdunarodnyh-otnosheniy>

Лазарев А. Д. Законы геополитики: современное видение // Вестник КузГТУ. 2019. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zakony-geopolitiki-sovremennoe-videnie>

Путин В. В. Выступление на пленарном заседании XX Петербургского международного экономического форума, 17 июня 2016 г. // Президент России. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/52178>

Романова Т.А. На разных языках 2.0 // Россия в глобальной политике. 2024. Т. 22. № 1. С. 178–195. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/na-raznyh-yazykah-2-0/>

Типайлов У. и др. Россия, БРИКС, весь мир и позитивный образ будущего. URL: <https://infobrics.org/post/39796/>

Цветов А. Вместо поворота: АСЕАН и евразийский проект России // Московский центр Карнеги. URL: <http://carnegie.ru/2017/10/17/ru-pub-73368>

⁵⁸ Типайлов У. и др. Россия, БРИКС, весь мир и позитивный образ будущего. URL: <https://infobrics.org/post/39796/>

Белоус Наталья, к.п.н.
Вакулина Елена, к.ф.м.н.
Брянский государственный университет
имени академика И.Г. Петровского
Брянск, Россия

ИНТЕГРАЦИЯ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Статья посвящена рассмотрению целесообразности Евразийской интеграции с геополитической точки зрения в контексте перехода к новому международному порядку – многополярному миру, основанному не на доминировании одной единственной державы (США), а на балансе четырех и более полюсов, способных конкурировать друг с другом в экономической, политической, индустриальной и военной сферах. В статье также анализируется баланс влияний различных стран на постсоветском пространстве.

Ключевые слова: международная интеграция, Евразия, международные отношения.

Belous Natalya, PhD
Bryansk State University, Russia

Vakulina Elena, PhD
Bryansk State University, Russia

INTEGRATION AND DIFFERENTIATION IN THE SYSTEM OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

The article is devoted to the consideration of the expediency of Eurasian integration from a geopolitical point of view in the context of the transition to a new international order – a multipolar world based not on the dominance of a single power (the United States), but on the balance of four or more poles capable of competing with each other in the economic, political, industrial and military spheres. The article also analyzes the balance of influences of various countries in the post-Soviet space.

Keywords: international integration, Eurasia, international relations.

Војин Божинов

Институт за историјске студије

Софија, Бугарска

voinbojinov@abv.bg

БРИКС КАО АЛТЕРНАТИВА ЗАПАДНИМ ИНТЕГРАЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА

Сажетак

Распад Совјетског Савеза и победа САД у Хладном рату створили су униполарни свет. Надмоћ Запада у светским пословима, међутим, није дуго трајала. У другој деценији 21. века кинески председник Си Ђинпинг испунио је завет Денг Сјаопинга да ће једног дана Небеско царство бити глобални фактор. Преузимањем власти у Русији од стране Владимира Путина, Москва је повратила неке од изгубљених позиција у светској политици, доводећи у питање лидерство Запада. Овај чланак оцртава нови светски статус-кво, који је омогућен кроз интеграционе процесе међу противницима западног политичког система.

Кључне речи: БРИКС, Кина, Путин, Русија, САД, Си Ђинпинг.

Последња деценија 20. века прошла је под потпуном глобалном доминацијом Сједињених Држава. Вашингтон је постао жандарм света, користећи своју моћ да створи такозвани Рах Americana – сложен систем међународних односа, који је претворио савезнике САД у вазале. Да би управљала овим компликованим међународним механизмом, Бела кућа користи различите технике, добро тестиране у Централној и Јужној Америци, још од времена Монроове доктрине. Неке од ових метода могу се сажети на следећи начин:

1. Стварање „нове” политичке елите. За постизање овог циља покреће се веома спор план. Овај процес почиње оснивањем невладиних организација у држави „X”. Више невладиних организација успоставља мрежу, која ради на основу будуће проамеричке владе. Лица „новог” естаблишмента би по могућности требало да буду наследници бивше елите. Уз помоћ контролисаних медија, овим људима се даје глас и могућност да формирају проамеричку владу, чиме се ефективно уништава суверенитет земље „X”.

2. У случају да се жељено стање одупре, почиње друга фаза игре. Ствара се економски нестабилна ситуација.⁵⁹ Невладине организације и народ, спонзорисани од Запада, већ су предводници „националног незадовољства”, које

⁵⁹ Stojadinović Miša. *Neoliberal Myths and Reshaping the Contemporary World Order*. Thunder Bay : Pixia, 2024. ISBN 9798329856682.

је временом добило назив „револуција у боји”. У стварности, ове револуције су биле државни удари, које су извеле плаћене групе младих људи, које су медији представљали као „савест нације”. Често су ове групе само паравојне формације. Тако, кроз медијско праћење и чисту силу, управљање државом „Х” пада у руке проамериканаца. Ова иста елита онда пљачка државна богатства и тоне у корупцију, чинећи себе све више зависном од метрополе. Врхунац „револуција у боји”, био је у другој половини 90-их година прошлог века и траје до данас. Бугарска, Југославија, Грузија, Украјина, Киргистан, Молдавија, Белорусија, па чак и Русија, прошле су кроз сличну политичку ноћну мору.

3. У веома ретким случајевима две горепоменуте методе не раде. Затим долази време за употребу војне силе против противника. Обично држава „Х” не може да се такмичи са војно-индустријским комплексом Сједињених Држава. Све ове врсте војних акција су означене племенитим именом „Демократија”. Зато је рат праћен одговарајућом глобалном „информационом” кампањом. Предугачак је списак таквих интервенција – Ирак, Хаити, Југославија, Авганистан итд.

Оваква несметана власт над светом, трајала је више од петнаест година и њени резултати су видљиви до данас. „Арапско пролеће”, које је катализирао Запад, довело је до колапса државности земаља Блиског истока са стабилном секуларном владом, све до избијања ове „револуције у боји”. Хиљаде људи је изгубило животе, а радикални ислам се нашао пред вратима Европе. У исто време, у Украјини је направљен државни удар са намером да се Русија гурне у други Авганистан – план који је у великој мери успео.⁶⁰

На Балкану је напетост остала оштра као и увек. Проблем Косова и судбина Босне и Херцеговине и даље муче регион, због интервенције Сједињених Држава⁶¹. Сви ови проблеми наметнути су уз „помоћ” америчког председника Барака Обаме, који је претходно добио Нобелову награду за мир – каква иронија. Обаино одвратно политичко наслеђе, као и суманута политика његовог наследника Џоа Бајдена, довели су свет у нову карипску кризу, када се све чешће користи израз „нуклеарни рат”. Овај контролисани хаос мора бити заустављен. И процес је почео пред нашим очима и траје до данас, релативно успешно. Предуслови за деамериканизацију светске политике и привреде, развили би се у неколико праваца:

⁶⁰ Милошевич Зоран. Геополитика 1 – Взгляд с Балкан. Санкт-Петербург : Свежий взгляд, 2023. ISBN 978-5-4391-0851-0.

⁶¹ Божинов Војин. „Побуна Албанаца у САП Косову током 1981. виђена очима бугарске дипломатије”. *Српска политичка мисао*, вол. 85, бр. 3, 2024. стр. 175-188. дои: 10.5937/spm85-49976.

1. Руски председник Владимир Путин успео је да поврати ауторитет Кремља на глобалном нивоу учећи на грешкама Совјетског Савеза. Данас је Русија фокусирана на регионе од којих директно зависи њена безбедност.⁶² Москва више није у обавези да подржава међународни покрет у Африци, Азији или Латинској Америци, пошто је престао да постоји. Ово чува огромне ресурсе. Данас су Украјина, Црноморски басен, Кавказ, Централна Азија и Далеки исток од стратешког значаја за Русију. Одржавање владавине, на пример, Данијела Ортеге у Никарагви, нема смисла. А без руске помоћи, сандинисти су отели власт од америчких штићеника у овој централноамеричкој земљи. Другим речима, тактика садашњег руског руководства може се свести на следеће – кроз локалне акције, на глобалне резултате. Војна операција руске војске у Сирији то на најбољи начин илуструје јер је операција на локалном нивоу постигла глобални резултат – елиминацију Исламске државе, стабилизацију владавине Асада Млађег, а самим тим и неуспех бројних планова Сједињених Држава за цео Блиски исток и источно Средоземље;

2. Успон Кине и неспособност САД да зауставе амбиције Пекинга. Визионар Денг Сјаопинг поставио је пут којим би Небеско царство требало да иде у 21. веку, али је тако мислио да Кину води председник Си Ђинпинг. Под његовим вођством Кина је постала друга економија света, а оружане снаге земље су по конвенционалној снази већ изједначене са армијама Сједињених Држава и Русије.⁶³ Једна статистика је индикативна: за само петнаест година кинеска морнарица је опремила три носача авиона, а припрема и четврти. То Кину чини најозбиљнијим војним противником САД на Пацифику, јер једанаест група носача авиона држава дежура у водама широм света, док су кинески концентрисани у потпуности дуж источне обале азијског континента. Другим речима, примарни задатак Пекинга је да обезбеди позадину у региону Пацифика и да на тај начин отклони америчку војну претњу, укључујући и Тајван. Тиме би Нови пут свиле био потпуно безбедан за кинеску робу, преко које Кина већ доминира глобално.

3. Политичка и економска еманципација земаља које су доживеле економски и демографски раст у последњих 20-30 година. На пример, Индија је већ прстигла Кину по величини становништва. Делхи је такође послао сателит на Месец и развија сопствени комплекс високе технологије. Ако Индија настави да се развија на овај начин, са сигурношћу се може претпоставити да ако 21. век припада Кини, онда ће двадесет други век припасти Индији. Бразил се такође бори за нову улогу у Јужној Америци. Са популацијом од 210 милиона људи, највећа латиноамеричка држава способна је да произведе апсолутно све,

⁶² Путин Владимир. Русија у новом добу. Београд : Институт за политичке студије, 2022. ISBN 978-86-7419-365-5.

⁶³ Стојановић Станислав. „Азијски Пацифик и америчко-кинеско надметање”. Српска политичка мисао, вол. 71, бр. 1, 2021. стр. 111-143. дон: <https://doi.org/10.22182/spm.7112021.6>

укључујући млазне путничке авионе. Данас је компанија „Ембаер” трећи највећи произвођач цивилних авиона, после „Боинга” и „Ербаса”. Чак и са западним санкцијама које важе деценијама, са 85 милиона становника, Иран се не може заобићи у међународној политици. Сукоб у Украјини (Русија користи иранске дронове) показује да је конвенционална војна индустрија Ирана на веома високом техничком нивоу. Иран је велики извозник енергената (нафта и гас) у Кину и важан партнер Русије, како је поменуто, у војној сфери.

И поред потенцијала поменутих земаља, ниједна од њих нема способност да се супротстави војној и економској моћи САД. Штавише, америчка страна контролише две моћне глобалне структуре – НАТО и ЕУ. Ове две организације су посебно агресивне после интеграције источноевропских земаља, јер се тим чином угрожава безбедност Русије. Данас смо сведоци забринутости Москве због ширења НАТО-а и ЕУ на исток. Испоставило се да су ти страхови били потпуно оправдани, посебно када је ЕУ постала практично милитаризована организација која подржава рат.

Војној и финансијској надмоћи Запада може се супротставити само интеграциони процес међу његовим противницима. С тим у вези, на првом месту је питање дедоларизације светске економије, из које Сједињене Државе црпе велики део својих ресурса. Стога су 2006. министри економије Бразила, Русије, Индије и Кине основали организацију БРИК. У коренима нове иницијативе била је идеја плаћања у националним валутама у економским односима између наведених земаља као први корак ка дедоларизацији. Временом је организација почела да се шири, интегришући више земаља и усвајајући назив БРИКС. Данас су следеће земље чланице организације: Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужна Африка, Иран, Египат, Етиопија и УАЕ.⁶⁴ Ускоро ће се тој организацији придружити и Азербејџан и Турска. На овај начин се БРИКС-у пружа прилика да постане главни фактор, јер су део БРИКС-а две највеће земље по броју становника (Индија и Кина). Они поседују практично неограничене људске ресурсе. Русија, Иран и УАЕ су међу највећим извозницима нафте и природног гаса. Државе као што су Бразил, Египат и Јужна Африка су регионални фактори који би постали прворазредне земље на својим континентима. Што се тиче Етиопије, ову државу не треба потцењивати, јер је друга најнасељенија држава на афричком континенту.

Гледајући издалека, два магнета БРИКС-а су Русија и Кина. Русија, као највећа нуклеарна сила на свету, и Кина – друга по величини економија на глобалном плану, чине језгро организације. Обе земље имају заједничку потребу једна за другом. Разлог је више него јасан – војни и економски притисак Сједињених Држава на Москву и Пекинг. Стога се БРИКС може посматрати и као својеврсни штит против америчке агресије.

⁶⁴ Кршљанин Владимир. *Србија, Русија, Кина – Нови свет – Будућност која је почела*. Београд : ITV centar plus, 2023. ISBN 9788681038178.

Индија такође има интерес да буде учесник БРИКС-а. Делхи је део БРИКС-а, не да би се разликовао од САД, већ да би обезбедио сигуран приступ енергетским ресурсима, који су тако очајнички потребни брзорастућој индијској економији. Интереси Бразила за учешће у организацији су такође видљиви. Председник Да Силва је увек настојао да ограничи амерички утицај на своју земљу, због чега је био затворен. БРИКС је једна од гаранција за наставак ове политичке линије, посебно ако у унији приступи и Аргентина. Две суседне и највеће јужноамеричке земље могле би да формирају независну алијансу од Сједињених Држава, а ускоро би се могле придружити и друге државе у региону. Буенос Ајрес је, међутим, одбио позив да се придружи БРИКС-у. Нови председник Милеи каже да ће његова земља одржавати везе искључиво са „слободним нацијама Запада”. Штавише, у Буенос Ајресу постоје идеје да се пезос замени америчким доларом, што је аутоматски у супротности са схватањем дедоларизације земаља БРИКС-а. На овај начин САД су успеле да изолују Бразил у Јужној Америци, што је појачало жељу Бразила за још ближом сарадњом са БРИКС-ом.

Последња епизода поставља логично питање – да ли БРИКС може бити пуна алтернатива Западу? Одговор на такво питање би био позитиван под неколико услова:

1. БРИКС мора неповратно да настави ширење са више држава чланица. Нове чланице требало би да буду земље са озбиљном улогом у светским пословима, попут Саудијске Арабије, јер цена нафте у великој мери зависи од те државе. За сада је Ријад близак БРИКС-у, али се уздржава од придруживања тој организацији, очигледно да не би иритирао Сједињене Државе. Бела кућа ће се снажно борити да задржи Саудијску Арабију ван БРИКС-а, јер ће у супротном глобално тржиште нафте бити ван контроле Вашингтона;

2. Да би био успешна организација, БРИКС је у обавези да оствари свој главни циљ – дедоларизацију у трговинским односима, између земаља чланица и између њих и остатка света. Дедоларизација ће нагло смањити финансијски терет Сједињених Држава на глобалном нивоу. Ако се цена нафте рачуна у националним валутама, али не у доларима, онда ће се доминација Сједињених Држава над светом суочити са озбиљним тестом. Стога је Саудијска Арабија кључна у овом сценарију;

3. БРИКС треба да се трансформише у политичку структуру, не заборављајући на финансијски подстицај. Блиске политичке везе, заједно са активном економском сарадњом, у стању су да претворе организацију у глобалног играча;

4. Запад је груписан у два савеза – НАТО и ЕУ. БРИКС би им могао бити адекватан противник само ако створи сопствене оружане снаге, тј. е. када организација добије политички, економски и војни карактер. Овде можемо да забележимо постојање ЕУ, која је/била озбиљна економска сила, али без оружаних снага Европљани остају под потпуном потчињеношћу Сједињених Држава. Бела кућа има потенцијал да направи искорак у самом БРИКС-у,

користећи неке од контрадикција међу главним државама чланицама организације. На пример, Индија увек држи отворена врата Сједињеним Државама, због територијалног спора са Кином. Није случајно што Пекинг одржава добре односе са Исламабадом и чак испоручује Пакистанцима модерно оружје. Нико не зна како ће се односи Русије и Кине развијати у будућности. Руски Далеки исток је превише примамљив са својим богатствима, а такође је и слабо насељен. За само три деценије кинески град Хеихе, који се налази насупрот Благовешченска, достигао је популацију од 1,3 милиона људи, док се становништво руског града стално смањује и данас износи око 240.000 људи. То показује да би у далекој будућности два гиганта у БРИКС-у могли постати ривали. Али ово је само теорија. Садашњост је важнија и зато би постојање БРИКС-а могло да донесе равнотежу у свету од које ће највише користи имати мале земље.

ЛИТЕРАТУРА

Stojadinović Miša. *Neoliberal Myths and Reshaping the Contemporary World Order*. Thunder Bay : Pixia, 2024. ISBN 9798329856682.

Божинов Војин. „Побуна Албанаца у САП Косову током 1981. виђена очима бугарске дипломатије”. Српска политичка мисао, вол. 85, бр. 3, 2024. стр. 175-188. дои: 10.5937/spm85-49976.

Кршљанин Владимир. *Србија, Русија, Кина – Нови свет – Будућност која је почела*. Београд : ПТВ центар plus, 2023. ISBN 9788681038178.

Милошевич Зоран. *Геополитика 1 – Взглед с Балкан*. Санкт-Петербург : Свежий взгляд, 2023. ISBN 978-5-4391-0851-0.

Путин Владимир. *Русија у новом добу*. Београд : Институт за политичке студије, 2022. ISBN 978-86-7419-365-5.

Стојановић Станислав. „Азијски Пацифик и америчко-кинеско надметање”. Српска политичка мисао, вол. 71, бр. 1, 2021. стр. 111-143. дои: <https://doi.org/10.22182/spm.7112021.6>

Voin Bojinov

Institute of Historical Studies, Sofia

Bulgaria

voinbojinov@abv.bg

**BRICS AS AN ALTERNATIVE TO THE WESTERN INTEGRATION
PROCESSES**

Resume

The collapse of the Soviet Union and the victory of the US in the Cold War, created a unipolar world. The supremacy of the West in world affairs, however, did not last for a long time. In the second decade of the XXIst century the Chinese chairman Xi Jinping fulfilled the covenant of Deng Xiaoping that one day the Celestial Empire will be a global factor. With the assumption of the power in Russia by Vladimir Putin, Moscow regained some of its lost positions in world politics, questioning the leadership of the West. This article outlines the new world *status-quo*, which is enabled through the integration processes among the opponents of the Western political system.

Keywords: BRICS, China, Putin, Russia, United States, Xi Jinping.

Елисео Бертоласи

Кандидат (PhD) антрополошких наука

русиста, геополитички аналитичар

дописник неколико италијанских и руских медија

Шеф италијанског представништва Међународног покрета русофила

ebertolasi@mail.ru

АМЕРИЧКИ ФАКТОР У ЦЕНТРУ ЕВРОПСКОГ ПИТАЊА

Сажетак

Са распадом СССР-а, брзо смо прешли из света подељеног на два блока (совјетски блок и западни блок) у униполарни свет под америчким вођством. Светски поредак формулисан око једног доминантног пола неумитно води ка склоности ка безобзирној употреби силе. У том контексту, Сједињене Државе – на глобалном нивоу – једина војна, економска и културна сила (у овом случају као извозник културних модела) може да се креће преко свих континената да наметне свој диктат или превару, уценом или силом .

Данас се овај „униполарни” период сигурно ближи крају, упркос чињеници да би Запад – посебно Сједињене Државе – и даље желео да тамо положи све своје хегемонистичке амбиције.

Кључне речи: САД, ЕУ, СССР, Русија, међународни односи, америчка хегемонија.

Сада се суочавамо са формирањем и структуром новог такозваног „мултиполарног” поретка, у коме интеграција земаља БРИКС-а, на челу са Русијом и Кином, представља снажну тачку ове планетарне промене смера. Саудијска Арабија, Египат, Уједињени Арапски Емирати, Иран и Етиопија су се 1. јануара 2024. придружиле групи БРИКС као нове пуноправне чланице.⁶⁵

Ово достигнуће је јасан показатељ све већег ауторитета удружења и његове улоге у међународним пословима. Због проширења свог састава, ово удружење чини више од 30% укупне копнене површине, више од 40% становништва Земље, више од 30% светског БДП-а, као и 17% светских резерви злата.⁶⁶

Министар спољних послова Руске Федерације Сергеј Лавров, током састанка Савета безбедности УН о мултилатералној сарадњи у интересу стварања праведнијег, демократскијег и одрживијег светског поретка, у

⁶⁵ <http://kremlin.ru/events/president/news/73202>

⁶⁶ <https://tass.ru/infographics/9519>

Њујорку, 16. јула 2024. изјавио је следеће: „БРИКС и Шангајска организација за сарадњу играју све важнију улогу у изградњи праведног мултилатералног поретка заснованог на принципима Повеље УН. Они уједињују земље које представљају различите регионе и цивилизације, сарађујући на основу једнакости, међусобног поштовања, консензуса и обострано прихватљивих компромиса – „златног стандарда” мултилатералне интеракције уз учешће великих сила”.⁶⁷

Треба нагласити: „на основу једнакости, међусобног поштовања, консензуса и обострано прихватљивих компромиса” можемо закључити да у мултиполарном светском поретку неће бити актуелне политике „двоструких стандарда”, за шта је јасан пример поређење Косова и Крима са Донбасом.

По овом питању, портпарол руског Министарства спољних послова, Марија Захарова, на брифингу 9. марта 2023. изјавила је да су се: „Лицемерје и дволичност чврсто поставили као обележје западне дипломатије”, додајући: „Добро се сећамо ситуације са једностраним проглашењем „независности” Косова 2008. године, када су САД и ЕУ једногласно тврдиле да стварање „Републике Косово” без сагласности Београда није у супротности са нормама међународних закона. Да подсетимо, да Србију нико ништа није питао. Београд је јасно изнео свој став – он је против тога и не може да га подржи. Тада 2008. није било референдума (чак ни формалних, извучених). Тада су, напорима Запада, изнети одговарајући сумњиви аргументи за то. Инсистирали су на томе.

Сада, 15 година касније, западне земље одбијају да следе сопствене рекламиране „стандарде” у вези са ситуацијом у Украјини. Они одбацују резултате референдума одржаних на Криму и у Севастопољу, ДНР, ЛНР, Запорожју и Херсонској области о питању присаједињења територија Русији, називајући их „нелегалним”. Тада 2008. није било референдума о Косову. Западне земље – САД и Европска унија (Британија је тада била део ЕУ) су говориле да тако треба и да је то нормално. Шта се променило? Зашто је тада било нормално без референдума, а сада је, испада, ненормално са референдумом?”⁶⁸

Међутим, транзиција са западног централизованог система управљања у децентрализованом свету, као што је БРИКС, доживљава се као егзистенцијална претња Западу.

Сједињене Државе, са своје стране, увек забринуте за очување своје глобалне хегемоније, не схватају да мултиполарни свет није једноставан пројекат, већ чињеница. Међутим, мултиполарни свет није антиамерички свет, у ствари, он не настоји да уништи Сједињене Државе, већ да смањи њихову моћ, привлачећи на своју страну друге силе, друге земље или групе земаља, попут БРИКС-а. Укратко, Запад ће се уклопити у јасну геополитичку целину засновану

⁶⁷ https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1962040/

⁶⁸ https://www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/briefings/1857501/#3

на централној улози Сједињених Држава, при чему ће Европа играти подређену улогу.

Место Европе на геополитичкој шаховској табли, која је сада у потпуној трансформацији, никако није загарантовано. И све то упркос чињеници да процеси трансформације трају већ дуги низ година. Штавише – а то се директно тиче европских земаља – ништа не указује на то да ће Европа бити међу будућим половима моћи.

Европа као „Запад” се појавила 1945. године завршетком Другог светског рата и доласком Американаца. Американизација Европе је неоспорна реалност: обичаји, вредности, идеје, стил живота, политика, одећа, култура, музика, језик; све је увезено и даље долази из иностранства.

Другим речима, култура, посебно масовна потрошачка култура, дефинисала је униполарни модел не само на Западу, него и широм света, а све у име америчког начина живота.

Шта је за Европу Америка?

„Шта је Америка Европи: потомак, захвалан за европске вредности, једном рођен у европској цивилизацији; верни савезник, увек спреман да својом војном и дипломатском снагом покрије оне који су га створили? Или је то нови господар који влада на европском континенту и стару Европу понекад доживљава као своју нову колонију, као објекат за експлоатацију и тржиште за америчку робу?”⁶⁹ Ово су разборита питања која поставља Валериј Коровин, директор Центра за геополитичку експертизу у Москви, заменик шефа Међународног евроазијског покрета у својој књизи „Крај Европе”.

У овом контексту индикативне су речи С. Лаврова: „Хегемонистичка политика Вашингтона није се променила деценијама. Без изузетка, све евроатлантске безбедносне шеме биле су засноване на обезбеђивању доминације САД, укључујући њено потчињавање Европе и „обуздавање” Русије. Главна улога је додељена НАТО-у, који је на крају „доминирао” Европском унијом, која је наводно створена за Европљане”.⁷⁰

Сходно томе, Европа се мора чувати и изолације, која би је гурнула на маргину историје, и потчињености Сједињеним Државама, која би је спречила да да свој глас, пре свега у одбрани својих интереса. Интереси Европе и Сједињених Држава се не поклапају. Демонстрација ове чињенице постала је очигледна од 2014. године након државног удара у Украјини, који је изазвао повратак Крима Русији, уз накнадну политику санкција ЕУ против Русије. Бумеранг ефекат санкција дубоко је утицао на европску економију!

Ова ситуација се погоршала 2022. године са почетком руске специјалне војне операције на Украјини, где је Европска унија, неспособна да изрази било какав политички субјективитет и визију међународних односа која своје

⁶⁹ Коровин Валерий, «Конец Европы», Москва, Родина, 2023, с. 8.

⁷⁰ https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1962040/

интересе ставља у центар, у потпуности подржала диктат Англо-Америчке осовине. Са војне тачке гледишта, Европа је заправо НАТО, војни продужетак САД, и из тог разлога служи америчким војним плановима.

Из тога следи да европски избор има форму: све више помоћи, све више оружја за Украјину, „не” било каквим озбиљним мировним преговорима, „да” свеопштем рату до последњег Украјинца. Није важно да ли ће Украјина завршити потпуно уништена или би тренутна ескалација сукоба могла довести до употребе атомске бомбе.

Још један корак ка ескалацији био је то, што је Европски парламент 19. септембра 2024. године у својој резолуцији гласао за укидање постојећих ограничења која спречавају Украјину да „користи западне системе наоружања против легитимних војних циљева у Русији”.⁷¹

Да ли је овај избор користан за Европу? Ако Русија одговори на дубоко бомбардовање Запада њене територије, велики сукоб на европском тлу постаће неизбежан.

Руски председник Владимир Путин је већ 12. септембра скренуо пажњу на то, да су за западне ракетне ударе потребни обавештајни подаци са сателита НАТО-а, а заправо само војно особље земаља НАТО-а може да унесе летачке мисије у ове ракетне системе. Дакле, украјинска војска не може сама да изведе такве нападе. „То ће значити да су земље НАТО-а, САД и европске земље у рату са Русијом”, рекао је он.

Путин је такође приметио да ће Русија у овом случају имати у виду промену саме суштине сукоба у Украјини: „Донећемо одговарајуће одлуке на основу претњи које ће нам бити створене”.⁷²

Улажући све на пораз Русије – који се, ипак, неће догодити – ЕУ је изабрала пут не само војног, већ и економског самоубиства. У ствари, Европска унија, пошто је у потпуности подржала америчку политику, сада је постала институција посвећена политици, која Европљанима даје будућност продужене и растуће инфлације и која ће све више водити ка рецесији и сиромаштву.

Сједињене Државе су се, међутим, вратиле у центар европске сцене, делимично замењујући испоруке руског гаса сопственим природним течним гасом (ЛНГ), извозећи оружје и диктирајући политичку линију преко НАТО-а, уз широку подршку у источној Европи (Пољска, балтичке земље). Све у свему, од раних 2020-их, Европа се бори у поређењу са Сједињеним Државама, које су одлучне да одрже своју хегемонију.

Наравно, ни ЕУ није више иста „башта”,⁷³ како ју је Борел дефинисао, већ систем који све више тежи да хомогенизује и стандардизује своје народе.

⁷¹ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240913IPR23906/meps-ukraine-must-be-able-to-strike-legitimate-military-targets-in-russia>

⁷² <https://www.gazeta.ru/politics/news/2024/09/12/23911123.shtml>

⁷³ <https://europa.today.it/attualita/giardino-giungla-capo-diplomazia-ue-colonialismo.html>

По мишљењу аутора овог чланка, судбина ове „баште” је већ унапред одређена: не само да је чека сиромаштво, већ ће за неколико година бити криви непрекидни међуетнички сукоби између домаћих Европљана и страних миграната, који постају све окрутнији и непомирљивији. Први знаци овог хаоса већ су видљиви не само у Француској, Белгији, Немачкој, већ и у Италији.

С једне стране, има оних који су убеђени да је уједињена Европа која више одлучује и једини начин да се има тежина пред Кином и Сједињеним Државама и да се супротстави Русији.

С друге стране, има оних који су уверени да је ремоделовање националног идентитета – некада хиљадама година старог као у Италији; некада много новијег, али несумњиво симболички снажног – једини начин да се врати нада становништву. Посебно сиромашнији слојеви се осећају економски осиромашенима одлукама Брисела и социјално маргинализованима у својој земљи. Кампања за Брегзит у Уједињеном Краљевству и пораст такозваних „популистичких покрета” у Европи су то показали.

У закључку, као што пише Коровин у својој књизи:

„Једино што не изазива сумњу је да Европа пред нашим очима пролази кроз озбиљне цивилизацијске трансформације чије ће последице утицати не само на њу, већ и на ситуацију у целом свету. На крају крајева, Европа је заиста извор многих цивилизацијских пројеката, географска осовина свих индоевропских цивилизација, културна матрица многих држава и народа. А у каквом ћемо свету живети сутра зависи да ли ће Европа опстати или ће се коначно распасти под јармом растућих унутрашњих и спољних изазова. Да ли ће на крају доћи до краја Европе као независне, карактеристичне, референтне цивилизације за многе, и ако се то деси, када?”

Аутор себи поставља одлучујуће питање: како и чиме Русија може помоћи Европи? „Разумети Европу да бисмо спасили Европу” – то је наш највећи задатак. Али оно што треба спасавати, очигледно, није било која Европа, поготово не садашња, већ она каква је била и каква би требало да буде.”⁷⁴

ЛИТЕРАТУРА

- <http://kremlin.ru/events/president/news/73202>
- <https://europa.today.it/attualita/giardino-giungla-capo-diplomazia-ue-colonialismo.html>
- https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1962040/
- https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1962040/
- <https://tass.ru/infographics/9519>

⁷⁴ Коровин Валерий, «Конец Европы», Москва, Родина, 2023, с. 9.

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240913IPR23906/meps-ukraine-must-be-able-to-strike-legitimate-military-targets-in-russia>

<https://www.gazeta.ru/politics/news/2024/09/12/23911123.shtml>

https://www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/briefings/1857501/#3

Коровин Валерий, «Конец Европы», Москва, Родина, 2023.

Коровин Валерий, «Конец Европы», Москва, Родина, 2023.

Элизео Бертолази

Кандидат антропологических наук

русист, аналитик по геополитике

корреспондент нескольких итальянских и российских СМИ

глава итальянского Представительства «Международного Движения Русофилов»

ebertolasi@mail.ru

АМЕРИКАНСКИЙ ФАКТОР В ЦЕНТРЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ВОПРОСА

Аннотация

С распадом СССР мы быстро перешли от мира, разделенного на два блока (советский блок и западный блок), к однополярному миру под руководством Америки. Мировой порядок, сформулированный вокруг одного преобладающего полюса, неумолимо ведет к тенденции безрассудного использования силы. В этом контексте США, – на глобальном уровне – единственная военная, экономическая и культурная держава (в данном случае как экспортер культурных моделей) могут перемещаться по всем континентам, чтобы навязать свой диктат всеми правдами и неправдами, шантажом или силой. Сегодня этот «однополярный» период неумолимо подходит к концу, несмотря на то, что Запад – прежде всего США – по-прежнему хотел бы разместить там все свои гегемонистские амбиции.

Ключевые слова: США, ЕУ, СССР, Россия, международные отношения, американская гегемония.

Лав Криштапович

доктор филозофских наука, професор

Белоруског државног универзитета

за културу и уметност

levkrishtapovich@gmail.com

КИНА КАО ЛИДЕР МЕЂУНАРОДНИХ ИНТЕГРАЦИЈА У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ

У сусрет 75. годишњици оснивања Кинеске Народне Републике

Сажетак

Да би се очувала неправда у међународним односима, која се заснива на неоколонијалистичкој политици слободног присвајања природних и радних ресурса незападног света од стране западних корпорација, САД и Европска унија настоје да се супротставе изградњи Заједнице судбине човечанства неговањем свих врста неповерења у политику Кине и Русије. Својевремено су Енглеска и Француска покренуле опијумске ратове против Кине, тровале Кинезе дрогом, пљачкале кинеске драгоцености, а то се звало европска цивилизација, слободна трговина и европска демократија. Кинези у западним земљама, за разлику од Европљана у Кини, никога не пљачкају, никоме не намећу своје вредности, већ оснивају производњу, организују трговинска предузећа, учествују у инвестиционој сарадњи, решавајући тако проблем задовољења потреба западних грађана. Ако Запад посматра развој света кроз призму блоковског мишљења, кроз рат, онда Кина полази од чињенице да се стварање срећног људског света може постићи само заједничким интересом читавог човечанства, кроз изградњу Заједнице судбине човечанства. Овај рад се труди да сагледа савремену блоковску поделу света и могућност њеног решења у будућности, кроз кинески модел деловања.

Кључне речи: Кина, Русија, САД, међународне интеграције, блоковска подела света, Заједница судбине народа.

„Кинески шок”

Крајем 1990-их и почетком 2000-их, светска економија је доживела „кинески шок” – оштар прилив јефтиних производа из Кине. Све је то довело до банкрота низа индустрија на Западу, посебно у Сједињеним Државама, које нису могле да издрже конкуренцију са кинеском робом. Треба напоменути да су САД дуго подржавали животни стандард у земљи захваљујући ниским ценама

производа из кинеског увоза. Процените сами: 1991. године удео Кине у индустријском увозу САД био је 4,5%, а 2011. већ 23,1%.⁷⁵

Американци нису рачунали на тако страшне последице „кинеског шока” по њихову економију, надајући се да ће успети да пређу на терцијарни и квартарни сектор: услужни сектор и економију знања. Водећи принцип је био: „Ми (Американци) измишљамо, они (Кинези) се зноје.”⁷⁶ Али од тога ништа није било, пошто је Кина претекла САД не само у индустријској производњи, већ и у области високотехнолошке производње, управо засноване на економији знања и вештачкој интелигенцији. „Ако не говоримо о економији у целини, већ о производњи, онда је Кина постала једина светска суперсила (ако не и хиперсила). Чињеница је да производи више специфичних и материјалних добара од девет земаља које је следе наниже на ранг листи заједно. А посебно, производи три пута више од Сједињених Држава и шест пута више од Јапана.”⁷⁷ Према мишљењу економиста, ускоро треба очекивати понављање ситуације, јер Пекинг повећава извоз како би ојачао своју економију. Како наглашавају стручњаци, други талас „кинеског шока” ће „деструктивније утицати на америчку економију, јер се Кина сада такмичи у производњи високотехнолошких производа”.⁷⁸ „Глобално схватање да су се светски центри иновација и науке померили из Сједињених Држава у Кину је чињеница.”⁷⁹

Страхови западних економиста од катастрофалних последица другог таласа „кинеског шока” по западну економију јасно наглашавају фарисејску суштину западне политике са њеним претензијама на универзалност западне цивилизације за савремени свет. Испада да када је западна роба, због својих ниских цена, уништила привреду незападних народа, онда је све било у реду. То је, како су рекли свештеници западног бизниса, била воља „невидљиве руке тржишта”. Али када кинеска роба претвори западну економију у рђу, онда не ваља. Али шта је са „невидљивом руком тржишта” и „слободом конкуренције” у овом случају? Испада да Запад може да се такмичи, али Кина не може. „Данас у свету поново постоје снаге које покушавају да „довеу Кину у ред”. Запад се плаши трансформације Кине у глобалну суперсилу и покушава да обузда њену сталну модернизацију и сталан развој. Његову мржњу посебно појачава чињеница да Пекинг делује као портпарол антиколонијалних интереса

⁷⁵ Ржавый пояс забвения: как в США погибла тяжелая промышленность, а вместе с ней – десятки городов // m.fishki.net (дата досупа: 15.03.2024).

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ Дмитрий Косырев. Американские финансисты напали на Китай и отступили // ria.ru/20240302/ (дата досупа: 9.04.2024).

⁷⁸ WSJ: мир испытает второй «китайский шок» с обилием дешевых товаров // kommersant.ru/doc/6551613 (дата досупа: 5.03.2024).

⁷⁹ Дмитрий Косырев. Китай нашел ахиллесову США // ria.ru (дата досупа: 9.04.2024).

савременог света. Сам овај свет се зове Глобални Југ. У ствари, говоримо о глобалној већини, а самим тим и о целом човечанству”⁸⁰

Напомена: с тим у вези, Запад негира све „свете принципе” буржоаског права и тржишне економије. Ово је најчистије фарисејство западних политичара и економиста, који на речима личе на праведнике, а у стварном животу су лицемери. Јеванђелску параболу о фарисеју и царинику Христос је, такорећи, посебно упутио западним буржоаским фарисејима. Ова параболо кодира читаву историју западне цивилизације. „Цела европско-америчка историја, упркос християнизацији, је историја освајања и стицања. Највише вредности нашег живота су да будемо јачи од других, да побеђујемо, да освајамо друге и да их искоришћавамо.”⁸¹

Феномен кинеске цивилизације

Погледајмо сада феномен кинеске цивилизације.

Прво, кинеска цивилизација је једина цивилизација у савременом свету која је преживела од давнина.

Друго, кинеска цивилизација је једина секуларна цивилизација у људској историји. Кина, како примећује професор Ванг Ливеј, „представља поновно рођење источне цивилизације, као и једину секуларну цивилизацију у људској историји.”¹

Као једина цивилизација која је опстала од античких времена, кинеску цивилизацију карактерише историјска повезаност времена, хармонија традиција и иновација. Односно, само кинеска цивилизација је права историјска цивилизација.

Као једина секуларна цивилизација у људској историји, кинеска цивилизација је лишена фарисејства и заиста је хумана цивилизација у складу са природом човека као хуманог бића.

Све фарисејске цивилизације су самим тим и нехумане цивилизације, јер се не клањају Богу, већ мамону, и противрече људској природи којој нису својствени неправда, зло и лицемерје. Чак и ако су религиозне цивилизације прогласиле секуларну природу своје државне структуре, оне ипак остају фарисејске, пошто је недокучивост Божјих путева једноставно замењена неодољивом снагом „невидљиве руке тржишта”.

Феномен кинеске цивилизације заснован је управо на људској природи. У том погледу, кинеска цивилизација није само јединствена, већ и универзална. Дефект или ограниченост свих фарисејских цивилизација, укључујући и западну, лежи у томе што оне искривљују људску природу и прекидају везу са људским постојањем.

⁸⁰ Дмитрий Новиков: Мировое значение китайской модернизации будет неуклонно расти // kprf.ru (дата доступа: 22.03.2024).

⁸¹ Фромм, Эрих. *Иметь или быть?* М., 1990. Стр. 142.

Шта је људска природа? Људска природа произилази из човековог осећаја сврхе у животу. Човек жели да буде срећан – то је његов животни мото. Сви људи желе да буду срећни. Нема људи који би желели да буду несрећни. Из овог животног аксиома следи следећи став: човек је по природи добро, хумано биће. Ако би човек по природи био нељубазно створење, онда би у почетку био несрећно створење, што би противречило његовом животном аксиому – бити срећан. На крају крајева, нико се неће сложити са изјавом да зла, нељубазна особа може бити срећна особа. Сходно томе, имамо право да тврдимо да су сви људи, сви народи исти по природи, сви желе да буду срећни, што значи да сви имају исту заједничку судбину. А у односима међу њима нема места неправди, насиљу, злу, лицемерју.

Све религиозне цивилизације, напротив, искривљују и изопачују људску природу, будући да проистичу из препознавања човека као грешног бића, носиоца првобитног зла. А пошто је човек грешник, то значи да је несрећан. Грешницима је предодређен пакао, а не рај, односно несрећа, а не срећа.

Важно је схватити да је људска свест одређена природом човека као љубазног, поштеног бића. Свака особа жели да се према њој поступа поштено. Не постоји ниједна особа која би добровољно пристала на неправедан третман према њему. То је људска природа. То је суштина људске свести. Кинеска цивилизација садржи управо знање о томе како функционише људска свест. Како је приметио синолог Бранислав Виноградски, „ово знање је на веома високом нивоу, који савремена наука, психологија и филозофија још увек не могу да достигну. У Кини је било уобичајено да се човека поима у интегритету његових стереотипа понашања.”⁸²

Кинеско знање о људској свести заснива се управо на познавању природе човека као љубазног, хуманог бића. У том смислу, индикативан је конфучијански опис људских квалитета: „поштовање, великодушност, поштење, интелигенција”, чија је хијерархија крунисана љубазношћу. Као што каже Конфучије, само добар човек „може командовати, односно контролисати људе”.⁸³ То је суштинска разлика између кинеског и западног буржоаског менталитета. Амерички психолог Еверет Шостром написао је да се западни стил живота заснива на четири стуба: „лажи, несвесности, контроли и цинизму”.⁸⁴ Стога су покушаји западних идеолога да објасне феномен Кине у савременом свету екстраполацијом западног буржоаског погледа на свет на савремену кинеску стварност и политику потпуно неодрживи.

Кинески филозоф Џао Тингјанг је у својој књизи Небески систем: Увод у филозофију светског система (2013) описао кинески модел светског поретка, који се суштински разликује од западног модела заснованог на „идеологији

⁸² О чем на самом деле «Искусство войны» // eksmo.ru (дата доступа: 20.03.2024).

⁸³ Беседы и суждения Конфуция. – СПб., 1999. Стр. 634.

⁸⁴ Шостром, Эверетт. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. – Минск, 1992. Стр. 34.

империје”.⁸⁵ На основу анализе дела мислилаца Древне Кине, Џао Тингјанг је показао да је концепт „небеског” подразумевао универзум који је неограничен, односно бесконачан. А овај поглед на свет се радикално разликује од западног модела борбе интереса, чији су субјекти националне државе. Држећи се хијерархије од великог до малог: „небеско царство – држава – породица”, кинески мудраци су се увек трудили да постигну хармонију између свих нивоа.

„Систем Небеског царства”, за разлику од „идеологије империје”, не признаје да постоје непријатељски или конкурентни „други”, што произилази из чињенице да су неки „други” саставни део овога бесконачно огромног „Небеског царства”. Дакле у овом систему свака „битка цивилизација” „Систем под небом”, за разлику од „идеологије империје”, која остаје филозофска и културна матрица западне цивилизације, представља универзални концепт и нов начин размишљања који је изузетно неопходан савременом свету.

Овде је потребно разумети да се национални интерес (општи интерес) не може формирати на основу филозофске и културне матрице (приватни интерес, приватна својина) западне буржоаске цивилизације. Национални интерес као општи интерес не може бити заснован на приватном интересу. Чињеница је да приватни интерес тежи привилегијама, а општи интерес једнакости. Суштина националног интереса има као предуслов заједнички интерес. У том смислу, они политички системи који се заснивају на приватном интересу, односно на филозофској и културној матрици западне цивилизације, замењују општи интерес интересом мањине и, у суштини, немају истински национални интерес. У томе лежи недоследност западног система, када владајућа класа, под плаштом националног интереса, својим грађанима подмеће интересе олигархијских група. На међународном плану, таква политика се коси не само са интересима незападних држава, већ и са интересима већине самих грађана западних земаља. Зато истински национални интереси неких држава нису у супротности са националним интересима других земаља, јер су као заједнички интереси засновани на принципу једнакости. Одавде би требало да буде јасно да западни модел објективно противречи како интересима светске заједнице у целини, тако и интересима оних држава чије власти стратегију развоја својих држава заснивају на приватним интересима.

Управо то је важан смисао тумачења дијалектике правде и користи у међународним односима председавајућег НР Кине, генералног секретара КПК Си Ђинпинга. Исправан поглед на ово питање значи да се мора придржавати морала и правде, водити рачуна о интересима других држава у остваривању сопствених интереса, у неким случајевима чак и давати користи другим државама, и правити избор за правду.⁸⁶ Оваквим приступом изградњи нових међународних односа, Кина се суштински разликује од западних држава које

⁸⁵ Юэ Дайюнь Мир нуждается в «новой идее» Китая / Юэ Дайюнь // Китай. – 2013. – № 1. Стр. 4.

⁸⁶ Фу Ин. «Как Китай повлияет на мир?» / Фу Ин // Китай. – 2014. – № 2. Стр. 4.

своје интересе стављају изнад интереса других земаља, а у многим случајевима чак ни не оклевају да користе оружану силу за унапређење својих интереса на међународној арени. Кина је успела да постигне своја велика достигнућа држећи се мирног пута развоја заснованог на принципу правичности у међународним односима. Отуда кинески хуманистички пројекат изградње Заједнице судбине човечанства, која се управо заснива на заједничкој природи свих људи и свих народа који исповедају принцип правде.

Принципи правде и доброте који су у основи кинеског менталитета тумаче природу пословања на потпуно другачији начин од западне буржоаске свести.

Западна свест послу приступа кроз призму сукоба и сталног рата конкурената, чија сврха, како је рекао Сорос, није да промовише развој конкурентског окружења, већ да потисне конкуренте. „Амерички начин живота и тренутни морал је бити упоран и агресиван и склањати конкуренте с пута.”⁸⁷ Сви злочини против човечности који су почињени у прошлости и који се чине данас су последица западне пословне праксе.

Кинеска пословна пракса је потпуно супротна западној. У кинеском уму, пословање се не посматра кроз призму сукоба и ратова између конкурената који желе искључиво своју корист, већ као начин да се конфликти решавају на основу хармоније користи и правде, који води ка задовољењу интереса свих учесника у датој пословној заједници. Важно је напоменути да је ова идеја о пословању као начину решавања сукоба формулисана и у древној кинеској расправи изузетног мислиоца Сун Цуа „Уметност ратовања”. Најпарадоксније је то што би било боље да се ова расправа назове уметношћу мира, а не рата. Слушајте афоризме Сун Цуа: „Најбољи рат је поразити непријатељске планове;

Свако ко не разуме у потпуности сву штету од рата, не може у потпуности разумети све користи од рата; Најбоља ствар је освојити туђу војску без борбе;

Освојити сто победа у сто битака није врхунац војне уметности. Победити непријатеља без борбе је врхунац.” Бранислав Виноградски је у праву да „овај трактат не само да не губи своју јединственост, већ, напротив, у великој мери помаже да се разуме” улога Кине у савременом свету.⁸⁸

Заједница судбине човечанства

Која је суштинска разлика између кинеског приступа модерном развоју и западне геополитике? Чињеница је да Кина види напредак као заједнички циљ свих држава светске заједнице. Овде је логика следећа: постоји Кина и друге сличне земље које подједнако теже правди и срећи – то је једини људски израз принципа опште ствари, а самим тим и принципа напретка. Кина и друге државе исте природе гаје осећај симпатије који води уједињењу држава исте људске заједнице. Као што су сви људи по природи исти (сви људи на исти начин

⁸⁷ Шостром, Эверетт. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. – Минск, 1992. Стр. 128.

⁸⁸ О чем на самом деле «Искусство войны» // eksmo.ru (дата доступа: 20.03.2024).

изражавају радост и тугу, сви људи подједнако желе да буду срећни, а нико не жели да буде несрећан), тако су и сви народи по природи исти. Шта је то ако не разуман, добро схваћен заједнички интерес, који нас учи да истински интереси неких народа нису у супротности са интересима других народа? Из тога произилази да када држава не супротстави своје интересе интересима друге државе, онда свака од њих као да заборавља на своје користи, престаје да размишља у логици игре са нултом сумом како би се развила свест о заједничком деловању, заједничком интересу за све државе, што је услов за постизање стварне користи и стварне среће. Кинески лидер Си Ђинпинг је у свом говору на Форуму за међународну сарадњу „Појас и пут” на највишем нивоу од 14. до 15. маја 2017. године истакао: „Морамо формирати нови тип међународних односа у чијем центру ће бити сарадња и обострана корист. Морамо створити партнерство засновано на дијалогу, а не на конфронтацији, створити савез истомишљеника, а не алијансу.”⁸⁹ Историјско проклетство западних држава, укључујући и Сједињене Државе, састоји се у томе што, намећући своје грешне интересе другим државама као њихове интересе, они на тај начин негују осећај непријатељства који води ка раздвајању земаља и сталном рату унутар једне те исте природе људске заједнице.

Кина покреће нову парадигму за људски напредак – развој света кроз међународну интеграцију. Кинески председник Си Ђинпинг, говорећи на форуму за дијалог 30. новембра 2017. године у Пекингу између Комунистичке партије Кине и различитих политичких партија света, нагласио је „да се безбедност једне земље не може осигурати на рачун других. Неопходно је створити безбедносну архитектуру коју ће карактерисати једнакост, правда и заједничка конструкција. Мора се створити свет без сиромаштва, свет просперитета.”⁹⁰ Подразумева се да се само на основу мира као интеграционог процеса целокупне светске заједнице могу ујединити све земље и народи. И јасно је да је само на основу таквог концепта људског развоја могуће остварити сам светски напредак, а самим тим и изградњу Заједнице судбине човечанства. Заједница судбине човечанства мора објективно полазити од основног принципа да су и појединачна личност и људска заједница у целини по природи праведни, добри, а не грешни или зли, да сви људи, а самим тим и сви народи, подједнако теже правди, једнакости и срећи. Дакле, сви имамо исту судбину, што значи да светска цивилизација улази у период свог сигурног, мирног и срећног развоја. Тиме се скида историјско проклетство Запада, када се срећа малог дела човечанства заснивала на несрећи већине људске заједнице. На овај начин

⁸⁹ Си Џиньпин. Совместно продвигать строительство «одного пояса и одного пути / Си Џиньпин // Китай. – 2017. – № 6. Стр. 20.

⁹⁰ Делегација КПБ приняла участие в международном форуме партий в Пекине // Коммунист Беларуси. 15.12.2017. стр. 2.

државе избегавају Тукидидову замку и постижу заједничку добит.⁹¹ Као што је истакнути кинески политичар Ванг Ји приметио, Си Ђинпинг је „целом свету понудио кинески пројекат за супротстављање глобалним изазовима са којима се суочава људско друштво, док је концепте које је кинеска страна створила претворило у међународни консензус.“⁹²

Да би се очувала неправда међународних односа, која се заснива на неоколонијалистичкој политици слободног присвајања природних и радних ресурса незападног света од стране западних корпорација, САД и Европска унија настоје да се супротставе изградњи Заједнице судбине човечанства неговањем свих врста неповерења у политику Кине и Русије. На крају крајева, и руски и кинески стручњаци добро знају да је савез између Кине и Русије способан не само да паралише све непријатељске акције против њихових земаља, већ је и главни услов за реализацију величанственог пројекта нашег времена – изградње Заједнице судбине човечанства. „Потребно је да се одговори на све спољне изазове и иде руку под руку у развијању сарадње” између Кине и Русије. „Дакле, можемо са сигурношћу рећи да је тренд сарадње и обостране користи између Русије и Кине и даље исти.“⁹³

Следећи аргументи се користе као део овог егзистенцијалног рата који Запад води против Кине и Русије.

Кина је тајна, кажу западни идеолози, и стога јој се не може веровати. На чему се заснива овај аргумент? Чињеница да је цео западни систем изграђен на комерцијалним и банкарским тајнама. Стога западни критичари Кине, не схватајући, преносе своје идеје са западног на кинеско друштво.

Кина је, настављају западни политиколози, демографски огромна, стога ће Кинези преплавити западне земље и доћи ће крај западног начина живота и западног просперитета. Шта се може рећи на ово?

Својевремено су Енглеска и Француска покренуле опијумске ратове против Кине, тровале Кинезе дрогом, пљачкале кинеске драгоцености, а то се звало европска цивилизација, слободна трговина и европска демократија. Кинези у западним земљама, за разлику од Европљана у Кини, никога не пљачкају, никоме не намећу своје вредности, већ оснивају производњу, организују трговинска предузећа, учествују у инвестиционој сарадњи, решавајући тако проблем задовољења потреба западних грађана. Није ли очигледно да то није претња, већ корист и за Кинезе и за Европљане? Као што је кинески истраживач трговине Меј Сињу исправно приметио, „не постоји ништа што јасније показује разлику у духу између модерне Кине и западних

⁹¹ Хань Цинсян. Формирование сообщества единой судьбы человечества / Хань Цинсян // Китай. – 2017. – № 11. Стр. 34.

⁹² Ван И. Внешняя политика Китая вступая в новую эпоху / Ван И // Китай. – 2018. – № 1. Стр. 21.

⁹³ Станченко, Лидия. Глобализация, но не та... / Лидия Станченко // Китай. – 2017. – № 5. Стр. 21.

земаља. Кина је сигурна у себе, земља све више отвара своја врата страним привредницима и инвестицијама. Док западне земље, напротив, поштравају политику према страним бизнисменима и инвестицијама које су тако неопходне за њихов друштвено-економски развој.⁹⁴

Овај љубоморни однос према грандиозним достигнућима Кине у савременом свету посебно се односи на политику САД. Овде морамо имати на уму да су САД дуго одржавале животни стандард у својој земљи због ниских цена кинеског увоза. Међутим, након повлачења производње у Кину, изгубили су милионе радних места. Тако је настао Руст Белт са својим опустошеним и дивљим градовима (Чикаго, Детроит, Акрон, Питсбург, Кливленд, Синсинати, Колумбус, Индијанаполис, Милвоки, Сан Франциско – некадашњи центри светске аутомобилске, гумене и челичне империје). Напуштени су тржни центри, супермаркети, ресторани, хотели, биоскопи, па чак и цркве – као објекти историјског и културног наслеђа са готичком архитектуром, данас претворене у необновљиве рушевине. Деценијама су Сједињене Државе успевале да задрже ниске каматне стопе због чињенице да је Кина куповала државне обвезнице САД. Међутим, Пекинг је последњих пет година распродавао америчке хартије од вредности, смањивши своје резерве за скоро четвртину максимума. А сада каматна стопа на кредите у САД поставља нове рекорде, а стопе на хипотеке следе њихов пример. За позајмицу у САД данас се наплаћује од 8,5 до 20,5 одсто – тако нешто је незапамћено. Истовремено, Кина смањује трговински промет са САД и повећава га са другим земљама, укључујући Русију. САД такође покушавају да се отарасе Кине, повећавајући снабдевање из Мексика и Вијетнама и пребацујући производњу у Латинску Америку. Међутим, зависност САД од многих кинеских увоза и даље је критична. Ако су пре четрдесет година Јенкији намамили Кину необично великодушним поклоном – приступом свом најбогатијем потрошачком тржишту на свету, данас је у НР Кини порасла гигантска средња класа – а сада се Американци плаше да ће изгубити кинеско тржиште. Где ће још холивудске филмске компаније сакупити толики новац, ко ће још куповати нове серије ајфона и фармерки Levi's?

Тим бојама обојен, протекао је самит Азијско-пацифичке економске сарадње (АПЕС, енгл. АРЕС) 15-16. новембра 2023. године у Сан Франциску. Сан Франциско, некада најлепши град у Сједињеним Државама, последњих година се претворио у право подручје за бескућнике. „Десетине хиљада сиромашних бескућника спавају на улицама у центру града. Да би се некако поправила слика са самита, сви прилази местима за састанке АПЕС-а ограђени су оградом од три метра, али испод сваке ограде лежи још један несрећник – или у коми изазваној дрогом, или у алкохолној коми”.⁹⁵ Фотографије из Сан

⁹⁴ Мэй Синьюй. Двери Китая будут распахиваться все шире / Мэй Синьюй // Китай. – 2017. – № 11. Стр. 4.

⁹⁵ Виктория Никифорова. Появился инсайд о «

Франциска биле су виралне на кинеским друштвеним мрежама и постале су чак и предмет шале. „Ово је једноставно немогуће замислити у било ком (чак и најсиромашнијем) граду у Кини. И то не зато што полиција хвата бескућнике, већ зато што је Кина светски рекордер у обезбеђивању сопственог стамбеног простора грађанима.”⁹⁶

Кина је „недемократска” и стога је, кажу западни стручњаци, европска демократија угрожена. Читав проблем је разумети шта се подразумева под демократијом. Западни идеолози демократију схватају као моћ новца. Ко има пара је демократа. Ко има више акција је још већи демократа. Зашто су Сједињене Државе у западним расправама приказане као излог демократије? Пошто је амерички долар светска валута, према томе, закључују западни политиколози, САД су светска демократија. Наравно, то није демократија, већ олигархија. У Кини се демократија схвата као интерес народа. И ово је апсолутно исправно тумачење праве демократије. У том погледу, Кина је данас најдемократскија земља у савременом свету.

Како примећују кинески политиколози, њихова идеолошка доктрина је „социјализам са кинеским карактеристикама”, Кинези не намећу своју идеологију у светским размерама „мачем и крстом”, као што је то чинио и као што чини Запад, а посебно САД, радећи са својим такозваним „толеранцијом”, „плурализмом” и „универзалним људским вредностима”. Кинези неће копирати америчку хегемонију. Они желе „нову улогу за себе у свету са кинеским карактеристикама”.¹ Западни идеолози изнели су следећи аргумент против Русије. Кажу да Русија не поштује међународно право, крши међународни поредак, не признаје територијални интегритет других држава, наговештавајући поновно уједињење Крима са његовом историјском домовином и извођење Специјалне војне операције у Украјини. Огорчење Запада због референдума на Криму је разумљиво, али све то нема везе са кршењем међународног права и принципа територијалног интегритета држава. Напротив, Кримљани су остваривањем свог демократског права на поновно уједињење Крима са Русијом вратили принцип територијалног интегритета своје земље, јер је Крим историјски, цивилизацијски, културно и ментално одувек сматран саставним делом руске територије. Неопходно је разумети да је током совјетске ере Крим био само у поседу Украјине, али не и у њеном власништву, пошто, са тачке гледишта међународног права, није припадао Украјини, већ СССР-у. Учествујући у разарању СССР-а, украјинска елита је и сама напустила принцип територијалног интегритета и тиме изгубила право на поседовање Крима, које је правно фиксирано на кримском референдуму о поновном уједињењу Крима са Русијом. Иначе, кијевски националистички режим је такође напустио тако важан принцип Повеље УН као што је признавање националне равноправности

договорњаке» Китая и США // ria.ru/20231115-1909566142.html (дата доступа: 15.11.2023).

⁹⁶ Исто.

(посебно језичке равноправности), што је довело до референдума у Донбасу и југоисточној Украјини и поновног уједињења ових територија са Русијом.

Руски председник Владимир Путин је на конференцији за новинаре „Резултати године” 14. децембра 2023. рекао: „Видимо шта се дешава и око Русије и око Кине. Видимо покушаје Запада да пребаци активности НАТО-а на Азију и ка Азији, који јасно излазе из оквира статутарних циљева ове организације – Северноатлантског блока. Зове се северноатлантски блок – шта би требало да ради у Азији? Не, они се увлаче у Азију, тамо провоцирају, ескалирају ситуацију, стварају нове војно-политичке блокове различитих састава.

Кина и ми не радимо ништа слично. Да, сарађујемо у војној, економској и хуманитарној области, али не правимо никакве блокове. А наше пријатељство није уперено против трећих земаља, оно има за циљ да користимо себи, али не против било кога.”⁹⁷

Зато су сви аргументи западне дипломатије усмерени против Кине и Русије теоријски неодрживи, историјски нетачни и политички лицемерни. Дакле, кинеску иницијативу за изградњу Заједнице судбине човечанства треба посматрати као цивилизацијски пројекат стварања новог отвореног интеграционог система међународних односа. У ствари, говоримо о развијању заједничког интереса за читаву светску заједницу. Ако Запад проблему светског развоја приступа кроз призму блоковског мишљења и сталне конфронтације са незападним државама, онда је принцип мира на кинески начин идеал Заједнице судбине човечанства, која се заснива на заједничком развоју и трајном миру.⁹⁸ Ако Запад посматра развој света кроз призму блоковског мишљења, кроз рат, онда Кина полази од чињенице да се стварање срећног људског света може постићи само заједничким интересом читавог човечанства, кроз изградњу Заједнице судбине човечанства.

ЛИТЕРАТУРА

Беседы и суждения Конфуция. – СПб., 1999.

Ван И. Внешняя политика Китая вступает в новую эпоху / Ван И // Китай. – 2018. – № 1.

Ван Ивэй. Сближение Китая и России даст тройной стратегический эффект / Ван Ивэй // Китай. – 2014. – № 3.

⁹⁷ Мир настанет, когда победим // Стратегия России. – М., 2024. – № 1. Стр. 12.

⁹⁸ Тавровский, Юрий. Китай предлагает человечеству путь созидания и мира – создание сообщества единой судьбы человечества / Юрий Тавровский // – Китай. – 2018. – № 1. Стр. 7.

Виктория Никифорова. Появился инсайд о «договорняке» Китая и США // gia.ru/20231115-1909566142.html (дата доступа: 15.11.2023).

Делегация КПБ приняла участие в международном форуме партий в Пекине // Коммунист Беларуси. 15.12.2017.

Дмитрий Косырев. Китай нашел ахиллесову США // gia.ru (дата доступа: 9.04.2024).

Дмитрий Косырев. Американские финансисты напали на Китай и отступили // gia.ru/20240302/ (дата доступа: 9.04.2024).

Дмитрий Новиков: Мировое значение китайской модернизации будет неуклонно расти // krpf.ru (дата доступа: 22.03.2024).

Мир настанет, когда победим // Стратегия России. – М., 2024. – № 1.

Мэй Синьюй. Двери Китая будут распахиваться все шире / Мэй Синьюй // Китай. – 2017. – № 11.

О чем на самом деле «Искусство войны» // eksmo.ru (дата доступа: 20.03.2024).

Ржавый пояс забвения: как в США погибла тяжелая промышленность, а вместе с ней – десятки городов // m.fishki.net (дата доступа: 15.03.2024).

Си Цзиньпин. Совместно продвигать строительство «одного пояса и одного пути» / Си Цзиньпин // Китай. – 2017. – № 6.

Станченко, Лидия. Глобализация, но не та... / Лидия Станченко // Китай. – 2017. – № 5.

Тавровский, Юрий. Китай предлагает человечеству путь созидания и мира – создание сообщества единой судьбы человечества / Юрий Тавровский // Китай. – 2018. – № 1.

Тавровский, Юрий. Глобализм с китайской спецификой / Юрий Тавровский // Китай. – 2017. – № 10.

Фромм, Эрих. Иметь или быть? М., 1990.

Фу Ин. «Как Китай повлияет на мир?» / Фу Ин // Китай. – 2014. – № 2.

Хань Цинсян. Формирование сообщества единой судьбы человечества / Хань Цинсян // Китай. – 2017. – № 11.

Шостром, Эверетт. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. – Минск, 1992.

Юэ Дайюнь Мир нуждается в «новой идее» Китая / Юэ Дайюнь // Китай. – 2013. – № 1.

WSJ: мир испытает второй «китайский шок» с обилием дешевых товаров // kommersant.ru/doc/6551613 (дата доступа: 5.03.2024).

Лев Криштапович

доктор философских наук, профессор
Белорусского государственного университета
культуры и искусств

КИТАЙ КАК ЛИДЕР МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ (К 75-летию со дня образования КНР)

Аннотация

Чтобы сохранить несправедливость международных отношений, которая зиждется на неокOLONиалистской политике бесплатного присвоения западными корпорациями природных и трудовых ресурсов незападного мира, США и Евросоюз стремятся противодействовать строительству Сообщества единой судьбы человечества путем культивирования всеобщего недоверия к политике Китая и России. В свое время Англия и Франция развязывали против Китая опиумные войны, травили китайцев наркотиками, грабили китайские ценности и это называли европейской цивилизацией, свободой торговли и европейской демократией. Китайцы же в западных странах, в отличие от европейцев в Китае, никого не грабят, никому не навязывают своих ценностей, а устраивают производства, организуют торговые предприятия, участвуют в инвестиционном сотрудничестве, тем самым решая проблему удовлетворения потребностей западных граждан.

Если Запад рассматривает развитие мира через призму блокового мышления, через войну, то Китай исходит из того, что создание счастливого человеческого мира может осуществляться только через общий интерес всего человечества, через строительство Сообщества единой судьбы человечества. В данной статье делается попытка взглянуть на современное блоковое разделение мира и возможность его решения в будущем через китайскую модель действий.

Ключевые слова: Китай, Россия, США, международная интеграция, блоковое разделение мира, Сообщество единой судьбы.

Емил Миланов

Министарство омладине и спорта

Софија, Бугарска

emilmilanov@abv.bg

НОВИ СВЕТСКИ ПОРЕДАК, ЊЕГОВЕ ФОРМЕ И МЕТОДЕ ГЛОБАЛНОГ СУПРОТСТАВЉАЊА

Интегрисане међународне структуре

Резиме

Иако са великим преокретима који су га пратили, свет се увек кретао узлазном путањом. Уопштено говорећи, главне покретачке снаге овог развоја одувек су били ум и материја. С обзиром на ово резоновање, шта сматрамо првом, а шта другом појавом? Ако пођемо од става за опстанак појединца, народа и групе народа, онда би било логично претпоставити да је ум тај који користи материју у своју сврху. У каснијој фази, како се развијају производне снаге и односи, тј. економије, приватни интереси настају међу појединцима, народом или групом нација, услед чега се у уму обликује процес утицаја звани политика. То је процес који ради у корист појединца или групе људи, народа или групе нација. Богаћење и жеља ових последњих за више добара трансформишу политику као концентрисани израз економије. Исцрпљивање материјалних ресурса, као што су подземна налазишта, енергетски ресурси, извори хране, свакодневно мења политику као алат за изградњу моћне економије. Тако настају глобални империјални геополитички интереси који доводе до стварања међународних интеграционих структура као оруђа за постизање својих геополитичких циљева. Они укључују међународно чланство и покривају геополитичке ентитете који се функционално простиру изван граница једне националне државе. Међутим, њихово чланство карактеришу границе и разграничења специфичне за одређене и јединствене географије, као што су континенти, или геополитике, на пример, економских блокова. Они су дизајнирани да промовишу сарадњу, политичку и економску интеграцију или дијалог између држава или ентитета унутар рестриктивних географских или геополитичких граница. Обе одражавају опште обрасце развоја и историје који су настали после Другог светског рата, као и фрагментацију својствену глобализацији која је довела до њихових институционалних карактеристика у распону од слабе сарадње до формалне интеграције. Већина регионалних организација има тенденцију да ради заједно са успостављеним мултилатералним организацијама као што су Уједињене нације.

Кључне речи: међународне интеграционе структуре, геополитика, геостратегија, међународни интереси, међународни савези.

Увод у проблематику

„Главна и једина суштина светске политике је борба за ресурсе и контролу над њима. Све остало су само методе и облици бескрајног и непомирљивог рата.”

Николај Стариков

„Рат за ресурсе је нова географија сукоба.”

Мајкл Клер

„Величанствена епопеја: доба нафте ће се наставити и у наредном веку.”

Никон Кеизан Шимбун

Националне државе уступају део своје моћи наднационалним институцијама, али у одређеним границама, које зависе пре свега од процеса интеграције. Међутим, интеграција је сложен процес спајања различитих интереса у условима либералне демократије и политичког плурализма, тржишне економије и приватне својине.

Интеграција се одвија кроз различите облике сарадње, који у почетку не утичу битно на надлежност држава и не задиру у суверенитет, будући да је за обавезујуће одлуке, по правилу, потребан консензус партнера. Оваква природа сарадње омогућава уједињавање што већег броја држава, олакшава постизање компромиса између супротстављених трендова приликом изградње јединствене структуре и проширује могуће аспекте сарадње.

Процес зближавања уједињује колико и дели. Интеграција се развија углавном у два правца – економском и политичком, а како напредује доводи до преношења све већег броја овлашћења са држава на наднационалне институције на којима се гради њихов политички развој. Тако се повећава геополитички утицај великих играча, губи се идентитет малих учесника и они падају у трајну зависност и подређеност. Пример за то је Европска заједница у Европској унији⁹⁹.

Геополитичка оцена Новог светског поретка

Концепт „светског поретка” је нов. То је супротно од такозваног „хладног рата” или „старог светског поретка”. У том смислу, концепт се може користити са одређеним историјским рецептом. У смислу „геополитичког поретка”, налазимо га у новијој литератури која испитује друштвене промене у двадесетом веку.

⁹⁹ Spandler, Kilian. *Regional Organizations in international Society; ASEAN, the EU and the Politics of Normative Arguing*. Palgrave Macmillan, 2018. ISBN 978-3-319-96895-7.

За разлику од времена традиционалних друштава, модерне геополитичке идеје приближавају историју међународним односима, у којима елитне политичке групе доносе одлуке које истовремено утичу на читаво друштво. У безбедној политици једна од важних компоненти је геополитичка, а њена срж је контрола над стратешким ресурсима. Очигледно је да је динамика светске политике „такмичење” за ресурсе. Ово је основа економског приступа безбедности. Иако је Фридманова визија да ће се спорови о ресурсима решавати тржишним механизмима водећа у модерним неолибералним теоријама у међународним односима, стварност показује другачију перспективу у спровођењу „виталних националних интереса”.

Свака држава, јака или слаба, настоји да поуздано заштити своје интересе. Политика сваке земље се увек спроводи у сопственим интересима. Слабост у одбрани никада није гаранција безбедности и увек је била потенцијални магнет за агресију. Очигледна је разлика у способности великих и малих држава да допринесу јачању или поткопавању међународне безбедности. Само велике земље су способне да воде глобалну политику. Делегирање безбедносне заштите искључиво на велике државе ствара неједнакост и отвара широке могућности за ширење моћи у међународној пракси. У последње време, свет се успешно ослободио уверења да је безбедност у међународним односима брига великих. Чињеница је да су ресурси малих држава ограничени и да њихов утицај на процесе није велики. Зато је исправно да се покушаји заштите националних интереса спроводе у условима равнотеже интереса водећих геополитичких играча. Интересантан пример је да су овај тренд препознали неки бугарски политичари већ почетком 20. века¹⁰⁰.

Баланс интереса у изградњи међународних интегрисаних структура између држава практично покрива главне области међународних односа:

- Економски односи везани за тржишта, капиталне инвестиције, међународне интеграције;
- Политички односи – створени савези и партнерства која не дозвољавају зависност, потпадање у сферу страног утицаја;
- Војни односи – коалиција или одбијање коалиције у војно-политичке формације и савезе са регионалним и националним фокусом, стилем и организацијом изградње сопствених оружаних снага;
- Активна и пасивна неутралност у регионалним и ванрегионалним кризним ситуацијама.

Уз помоћ којих „алата” главни играчи „велике шаховске табле” остварују своје геополитичке амбиције?

Формирање међународних интегрисаних структура обично има форму синдиката, конвенција, уговора итд. Прве међународне организације настале

¹⁰⁰ Георгиев, Б. Миражътза „Велика България”. Животъ ти дейността над-р В. Радославов (1854-1929). ВеликоТърново : Ивис, 2016. стр. 472-474.

су у 19. веку, било их је само 15, а сада њихов број прелази 4000. У поређењу са првим, савремене имају веће надлежности, а један број њих је стекао право да решава глобалне светске проблеме. Активности интегрисаних међународних структура могу се поделити у две главне категорије: међувладине и невладине организације. Дефиниција која се може дати интегрисаним међународним структурама је следећа: Међународна организација је стално међународно тело створено у складу са међународним уговором закљученим између држава које се уједињују на основу заједничких циљева и принципа ради спровођења међународних активности за решавање значајних проблема. Све имају име, администрацију, правни основ, заставу, амблем и седиште.

Међународне интегрисане структуре – субјекти који врше геополитички и геостратешки утицај

Стварање међународних интегрисаних структура диктирали су интереси великих играча. Навешћемо мали део њих. То су:

1. Економске уније, Афричка унија, АСЕАН, Арапска лига, Карипска заједница, Европска унија, Савет Европе, Евроазијски економски савез, Јужноазијско удружење за регионалну сарадњу, Медитеранска унија;

2. Војни савези – НАТО (Северноатлантски савез) и десетине регионалних савеза;

3. Унија јужноамеричких нација;

4. Културне организације;

5. Трговински уговори-савези;

6. Енергетске конвенције;

7. Верске уније;

8. Транснационалне компаније и низ других.

Њихова класификација је одређена различитим принципима:

– Географска покривеност;

– Величина активности;

– Обим чланства – два типа:

А. Универзалне или оне које су отворене за све државе УН;

Б. Регионалне – у њима учествују само земље из једног региона итд.¹⁰¹

Историја интегрисаних међународних структура сеже вековима у прошлост, дуга је и разнолика. Имају различите методе и облике рада, циљеве, задатке, размере, резултате и трајање постојања, разлоге и механизме њиховог настанка и њиховог распадања.

Историјски гледано, сви смо информисани и свесни различитих облика међународних интеграционих организација, њиховог постојања и колапса.

¹⁰¹ United Nations. "Cooperation with regional organizations", in Annual Report of the Secretary-General on the work of the Organization 1995, ch.4.

Данас се много тога променило и за структуру света се траже и нуде различити модели управљања, пре свега од старих међународних интеграционих организација, са застарелим размишљањем и концептима. Упркос историјским чињеницама да нико од њих није успео да постане господар овога света, они и даље сматрају да имају право на то.

Данашњи велики судар

На пример, САД размишљају и предлажу униполарни модел управљања светским поретком. Они су мотивисани старим колонијалним и робовласничким обичајима. То потврђују и ставови новостворене Европске уније, из некадашњих колонијалних држава западне Европе. Међутим, придружиле су им се Велика Британија, Канада, Аустралија и Нови Зеланд.

Сви они су уједињени у различите међународне интеграционе структуре, уз помоћ којих врше огроман геополитички утицај и притисак на своје сателите и друге земље. То је, наравно, неприхватљиво за остатак света.

Насупрот њиховим империјалним амбицијама, пре свих иступа Русија, што се доказује и у пракси, а њу подржавају Кина, Индија, Бразил (који је формирао БРИКС), Северна Кореја, Иран и неке арапске земље попут Саудијске Арабије и Сирије. Створена је и Евроазијска унија. БРИК је предложио друштвено оправдан и хуман систем мултиполарног света, заснован на много старијим интеграционим структурама, али раније без делотворности. Тиме је одбачен опаки и застарели униполарни империјалистички модел управљања светским поретком. Овде треба напоменути да многе земље ЕУ саосећају са Русијом, али не могу да се ослободе стега савеза у којима учествују. Међутим, да би Запад повећао геополитички притисак и утицај, као и ојачао своје геостратешке позиције, прибегао је чак и присилном уласку Финске, Шведске и Норвешке у НАТО. Овакво понашање је постало и разлог за појаву локалних ратова, који су оруђе утицаја и притиска у циљу остваривања зацртаних циљева и интереса.

*Савремени приручник међународних интегрисаних структура геополитичког и геостратешког притиска и утицаја
Дуги светски и локални ратови*

Хибридни ратови

– Коришћење неконвенционалних средстава за постизање стратешких циљева. Комбинација симетричних и асиметричних акција коришћењем информационих и психолошких операција.

– Преузимање власти за преусмеравање ресурса на стране интересе (супротстављање државних формација држави);

– Промена националног менталитета нације, објекта агресије и њеног освајања за њену цивилизацијску културу у будућности.

Методе за борбу против хибридног ратовања:

- Политички дијалог, стабилан политички систем;
- Патриотско васпитање;
- Информативне операције за противдејство.

Асиметрични сукоби

– Карактеришу однос противника неупоредиве снаге и статуса, а у случају сукоба, слабија страна намеће повољан пут за свој развој и остварује политичку победу.

Асиметрични сукоби укључују герилске ратове, колонијалне администрације, национално-ослободилачке покрете, ратове у Вијетнаму, Авганистану, Ираку итд.

Карактерне особине:

- Неспособност „јаких” да категорички бране своју позицију;
- Прилика да „слаби” уз мала улагања направе озбиљну штету.

Мека сила

– Метод хегемоније кроз привлачење и сарадњу, облик утицаја политичке моћи државе и постизање резултата кроз добровољност. Ствара неопходне услове за глобалне играче за активне „мирне” операције за померање геополитичких слојева широм света.

Главни алати за имплементацију су:

- Култура;
- Политичка идеологија;
- Спољна политика.

Обојене револуције

Обојена револуција је практична примена политике меке моћи. Ово је технологија политичке уцене прерушене у спонтани процес. Њихов циљ је власт, а њихов субјект је политички режим. Динамику организације одређују регионалне карактеристике, националне карактеристике земље у којој се спроводе, а цену одређују ресурси и технолошки потенцијал непријатеља. У својој књизи „Информације и безбедност” С. Денчев даје релевантне теорије и смернице везане за питања „Ко меша боје, а ко су уметници”¹⁰² из перспективе савремених проблема националне и међународне безбедности.

Са емпиријске тачке гледишта, у вези са фазама спровођења обојених револуција – делегитимизације и преузимања власти, дискредитације органа за спровођење закона и државног апарата, са посебном актуелношћу се истиче

¹⁰² Денчев, С. Информација и сигурност. Софија : За буквите – „Описменех”, 2019. стр. 297.

књига Антона Златанова „Теоријски и правни аспекти активности полицијe на обезбеђивању јавног реда током масовних догађаја”.¹⁰³

Вруће тачке

Локални, оружани сукоб (рат) јесте део етничког, политичког, економског и територијалног спора на регионалном нивоу. Оружани сукоб се дешава између држава или друштвених заједница унутар њих (на пример, Чеченија).

Карактеристике су следеће:

- Политички циљеви су унапред познати;
- Борбена дејства се одвијају на ограниченом простору;
- У сукобу се користи ограничен војни арсенал;
- Војне акције не могу бити заустављене политичком вољом само једне стране.

Термин је карактеристичан за руски неокласични геополитички лексикон, а енглески израз „Hotspot” има другачије значење.

Замрзнути сукоби

– Ситуација у међународним односима у којој се сукоби који су настали између страна прекидају без потписивања мировног уговора и без политичког решавања сукоба. Користи се за означавање нерешених територијалних сукоба. Данас је то често доктринарни алат модерне руске геополитичке школе, али је у стварности постојао у другој деценији двадесетог века и чак се манифестовао на Балкану.¹⁰⁴

Актуелни савремени примери „замрзнутих” сукоба:

- Арапско-израелски сукоб;
- Корејска дивизија;
- Индијско-пакистански сукоби;
- Кипарско питање;
- Сукоби на постсовјетском простору;
- Наслеђе постјугословенског простора.

Ризици и претње стратешком управљању ресурсима са тачке гледишта државне контроле

¹⁰³ Златанов, А. Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по организирани на обществения ред при масови мероприятия. София: АМВР, 2016. стр. 59-74.

¹⁰⁴ Георгиев, Б. Вступление Болгарии в Первую мировую войну : к вопросу о выборе 1915 года. // Современная научная мысль. Москва, №3, 2018, стр. 42-59.

Приватне војне компаније (ПВК)

Од краја двадесетог века постоји тенденција девалвације државног монопола на моћ и политику моћи у „плаћеничком” правцу. Стабилан тренд је такозвани прокси рат – рат туђим рукама.¹⁰⁵ Клијент ПВК-а је матична држава. Они немају право да учествују у сукобима као део редовних оружаних формација, али имају право да користе оружје у сврху самоодбране и да осигурају безбедност објеката, имовине и људи који су им поверени. Али у ствари, они се не баве заштитом или пратњом објеката, већ извршавају борбене задатке заједно са националним оружаним снагама (Сирија, Либија, Ирак, Авганистан, итд.). У савременим међународним односима, властодршцима је потребан инструмент који делује концентрисано, одлучно и није директно повезан са државом. Овај инструмент би требало да омогући држави да решава проблеме у иностранству без шокантних политичких последица. ПВК ће све више учествовати у спровођењу владиних политика у различитим фазама сукоба. Они не минимизирају политичке ризике за државе које преко њих остварују своје интересе, већ регулишу садржај регуларних и паравојних структура, што би из спољнополитичких разлога било неприхватљиво.

Предности ПВК-а у односу на регуларне оружане снаге:

– Њихова употреба не изазива такво јавно незадовољство као употреба регуларних оружаних снага;

– Они су противтежа локалним оружаним снагама у земљама са slabим политичким институцијама;

– Покретни су, имају флексибилно оперативно управљање без бирократије;

– Губици особља ПВК-а се не одражавају у званичној статистици;

– Имају већи професионализам у односу на регуларне формације (професионализам у односу на уговорне трупе је упитан).

Недостаци:

– Недостаје идејна и идеолошка мотивација кадрова;

– Услови ПВК уговора не предвиђају све опције за развој ситуације;

– Не постоји јединствени акциони план и јединствени оперативни центар за команду и контролу трупа и ПВК-а;

– Нема размене информација или постоје непотпуни оперативни подаци.

ПВК су заправо настали пре више од једног века и такође су коришћени у Бугарској^{106, 107}. Они раде са готово свим субјектима савремене геополитике –

¹⁰⁵ Mumford, A. Proxy Warfare. Cambridge : Polity Press, 2013. стр. 141.

¹⁰⁶ Пример такве организације је Врховни македонски комитет (ВМОК), основан 1895. године. Исте године активно га је користила бугарска влада, а 1900. године створио је посебна стрељачка друштва.

¹⁰⁷ Примаков, Е. Близкият изток на сцената и задкулисите. Софија : Форум „България – Русија”, 2007. Стр. 364-367, 374-376 и оп.цит.

владама, транснационалним корпорацијама, невладиним организацијама, УН, Светском банком итд.

Иако су ПВК редовни играчи у скоро свим савременим сукобима, они су далеко од могућности главних играча. У прошлости, типичан пример ПВК-а била је Источноиндијска компанија. Данас су то: амерички „Military Professional Resources”, „Academi”, руска група „Вагнер”, „Словенски корпус”, британски Г4С итд.

Тероризам

Главне претње повезане са меѓународним тероризмом произилазе из: могућности присуства терористичких ћелија „успаваних”; вршење терористичких аката мотивисаних акцијама за самоопредељење или независност етничких и (или) верских група; појава верског екстремизма и устаљени меѓународни тренд његовог продора под маском добротворних организација, фондација и образовних центара; могућа је симбиоза између терористичких група и структура организованог криминала у областима као што су илегална трговина оружјем и опасним робама, трговина дрогом и праће новца. Феномен комбинује политичке, економске, идеолошке, верске, социјалне и правне аспекте. Али, како каже академик Јевгениј Примаков:

„Ослободилачка борба и тероризам су различити, неспојиви концепти. Њихово уједињење не може имати никакво оправдање”¹⁰⁸

Ово је истина. Већ уочи Првог светског рата бугарски народноослободилачки покрет у Македонији више пута је био изложен неправедним оптужбама моћних власти, пропаганди тероризма, из суседних балканских земаља.^{109 110}

Доктринарно, изворе тероризма формирају два тренда:

– „Филозофија бомбе” – по Карлу Хајнцгену, моћно оружје за стварање хаоса;

– „пропаганда ствари”, „средство за радикално побољшање друштва” (Бакуњин) или подстицање на побуну на путу терора.

Врсте тероризма:

– Верски – крај 18, 19, и почетак 20. века;

¹⁰⁸ Примаков, Е. Близкият изток на сцената и задкулисите. Софија : Форум „България – Русија”, 2007.

¹⁰⁹ Илчев, И. Родината ми: права или не! Вншнополитическата пропаганда на балканските страни (1821-1923). Софија: УИ „Св. Климент Охридски”, 1995. Стр. 137-149.

¹¹⁰ Георгиев, Б. Ролята на д-р В. Радославов за включването на България в Първата световна война. В: Историкии. Т.11, Велико Търново: Фабер, 2018. Стр. 147-178.

– Национал-сепаратистички – појачан после 1880-90, укључујући и Балкан;¹¹¹

– Исламски – 1970-80-е, са најрадикалнијим обликом вехабизма;

– Држава – од „ноћи дугих ножева” до „државног тероризма” без директног учешћа државе.

Методe борбе против различитих врста тероризма су заједничке, али су циљеви различити.

Мере за борбу против тероризма су:

– Решавање социо-економских проблема;

– Идеолошко „разоткривање” идеја терористичких група;

– Адекватна координација и деловање снага безбедности.

Пиратство

Као појава, по облицима испољавања, по неким разлозима свог настанка, као и по силама које стоје иза тога, подсећа на тероризам. Од када се појавио као претња комуникацијама и комерцијалним процесима, доживљаван је као облик уцене „злочина против међународног права”. Истовремено, не постоји међународни правни систем за борбу против пиратерије, иако резолуција Савета безбедности УН даје право појединим државама да кривично гоне пирате и суде онима који су ухваћени под дефиницијом „универзалног злочина”. А ако методе пирата данас остану релативно непромењене, онда мере против њих из прошлости више нису примењиве.¹¹² Савремено међународно законодавство гарантује неку врсту удобности морским разбојницима. Данас се активно практикује у Аденском заливу, углавном у водама Сомалије.

Противмере:

– Анализа друштвене генезе пиратерије;

– Регулаторни оквир за класификацију особина и радњи преступника;

– Јачање војног присуства у ризичним подручјима;

– Координациона и организациона улога укључених светских организација (Савет безбедности УН, итд.).

¹¹¹ Георгиев, Б. Стратегическото значение на Черноморския регион в политиката на българските правителства от Съединението до включването на България в Първата световна война. В: Дриновски сборник. Т. XIII, София : М. Дринов, 2020. стр. 118-139.

¹¹² Георгиев, Б. Стратегическото значение на Черноморския регион в политиката на българските правителства от Съединението до включването на България в Първата световна война. В: Дриновски сборник. Т. XIII, София : М. Дринов, 2020. стр. 118-139.

Миграција

„Имиграција није ни „добра“ ни „лоша“. Али ако се токови не контролишу, то доводи до друштвене, територијалне и културне поделе коју видимо данас...”¹¹³

Недавни догађаји у вези са миграционом кризом 2014-2015 озбиљно су довели у питање суверенитет и безбедност једног броја држава чланица НАТО-а и ЕУ и тестирали њихов унутрашњи поредак и геополитички статус у мирнодопским временима без војне претње.

Илегалне миграције као појава везане су за националну безбедност. Имају утицај у политичким, социокултурним аспектима и аспектима спровођења закона. С једне стране, тиме се проширују националне границе тржишта рада и решавају економска питања и земље пријема и земље пошиљаоца. С друге стране, неконтролисани прекогранични токови стварају проблеме за унутрашњу и спољну политику. Показало се да је феномен илегалне миграције практично оруђе утицаја у области међународних односа. Циљање и интензивирање миграционих токова од стране глобалних играча у циљу решавања геополитичких афера није нестандартно средство „велике игре“. Слична ситуација од почетка 2020. године још једном је показала слабост колективног одбрамбеног рефлекса ЕУ пред изазовом турске државе и подстакла европске земље да преговарају са Турском.

У савременим условима могућа оптимизација миграционих токова се може постићи кроз:

- Смањење илегалног сектора;
- Либерализацију селективне радне миграције.

Транснационалне компаније (ТНК)

Тежња ка изградњи модерног неолибералног модела глобалне „шаховске табле“ је моћна појава на међународној сцени низа недржавних транснационалних актера (ТНА), као што су (транснационалне компаније ТНК) и невладине организације (НВО), које:

- покривају готово све области, па и оне традиционално државне;
- проширују своју област покривања на планетарне величине;
- укључују велике количине транснационалног пословања;
- укрштају своје функције са државом.

ТНК су економска кичма светске привреде. Они се противе административним ограничењима и покушајима контроле од стране националних влада. Спроводе независну политику моћи без својих влада, али не и против њих – облик зависности нових актера од држава.

¹¹³ Фукујама, Ф. Не съм си променил мнението за либерализма. // Фигаро, 16.04.2018 г. <https://www.pan.bg/view_article-49-427144-en-fukuyama-ne-sym-si-promenil-mnenieto-za-liberalizma.html

Самостално спроводе економске политике и норме понашања под заштитом државе и покушавају да дају тон не само у свету глобалне економије, већ и у међународним односима. Иронија времена лежи у стварању читавих глобалних гео-пројеката са формалним циљевима као што су слободна трговина, економски раст, приступ тржишту, платформа за регионалну интеграцију итд., преко којих ТНК потврђују свој статус и истовремено покушавају да ограниче утицај националних држава, кроз које оне напредују. Овакве глобалне иницијативе пружају могућност америчким мултинационалним компанијама да остваре свој максимални потенцијал, што не би било могуће ни по обиму ни по темпу стандардним конгресним методама. ТНК попуњавају вакуум моћи, безбедности и ауторитета само тамо где могу да својим капиталом дефинишу профил привреде и моделирају политички простор, тј. у релативно слабом, економски и политички нестабилним државама са слабо развијеним информационо-комуникационим потенцијалом, примењујући друге врсте политика према моћним националним државама.

Према методологији савремених међународних односа, глобални играчи се не могу дефинисати као они који су изјавили претензије, већ као они који стварно могу вршити притисак, одржавати га, вршећи стварни утицај у односу на светске центре економије и геополитике, а такође и стварно и стално одређују правце развоја света.

Међународни односи данас су подложни и традиционалним изазовима везаним за ресурсе и претњама неполитичког порекла (пандемије, климатске промене).

И надајмо се да се неће десити следеће, према речима Дејвида Рокфелера из 1994. године:

„Ми се још налазимо у зори глобалних промена. Потребна нам је добро вођена криза великих размера и људи ће прихватити нови светски поредак”.

Савременици смо трансформативне улоге различитих центара моћи и региона.

Састав „Више лиге” светске политике је проширен и ажуриран. Као резултат тога, живимо у новој геополитичкој конфигурацији, где стара правила више нису релевантна, али је потпуни хаос немогућ и непожељан чак и за „изазиваче”.

ЛИТЕРАТУРА

Spandler, Kilian. Regional Organizations in international Society; ASEAN, the EU and the Politics of Normative Arguing. Palgrave Macmilian, 2018. ISBN 978-3-319-96895-7.

United Nations. “Cooperation with regional organizations”, in Annual Report of the Secretary-General on the work of the Organization 1995, ch.4.

Георгиев, Б. Миражът за „Велика България”. Животът ти дейността над-р В. Радославов (1854-1929). ВеликоТърново : Ивис, 2016.

Денчев, С. Информация и сигурност. София : За буквите – „Описменех”, 2019.

Златанов, А. Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по организиране на обществения ред при масови мероприятия. София: АМВР, 2016.

Георгиев, Б. Вступление Болгарии в Первую мировую войну : к вопросу о выборе 1915 года. // Современная научная мысль. Москва, №3, 2018, стр. 42-59.

Mumford, A. Proxy Warfare. Cambridge : Polity Press, 2013.

Примаков, Е. Близкият изток на сцената и задкулисните. София : Форум „България – Русия”, 2007.

Илчев, И. Родината ми: права или не! Външнополитическата пропаганда на балканските страни (1821-1923). София: УИ „Св. Климент Охридски”, 1995.

Георгиев, Б. Ролята на д-р В. Радославов за включването на България в Първата световна война. В: Историкии. Т.11, Велико Търново: Фабер, 2018. Стр. 147-178.

Георгиев, Б. Стратегическото значение на Черноморския регион в политиката на българските правителства от Съединението до включването на България в Първата световна война. В: Дриновски сборник. Т. XIII, София : М. Дринов, 2020. стр. 118-139.

Фукуяма, Ф. Не съм си променил мнението за либерализма. // Фигаро, 16.04.2018 г. <https://www.pan.bg/view_article-49-427144-en-fukuyama-ne-sym-si-promenil-mnenieto-za-liberalizma.html

Емил Миланов

Министерство младежи и спорта

София, България

**НОВЫЙ МИРОВОЙ ПОРЯДОК, ЕГО ФОРМЫ И МЕТОДЫ
ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ**

Резюме

Хотя и с сопровождавшими его большими потрясениями, мир всегда двигался по восходящей спирали. Вообще говоря, основными движущими силами этого

развития всегда были разум и материя. При таком рассуждении, что мы будем считать первым появлением и вторым появлением? Если исходить из позиции, для выживания отдельного человека, народа и группы народов, то логично было бы предположить, что именно разум использует материю для этой цели. На более позднем этапе по мере развития производительных сил и отношений, т.е. экономики, у отдельного человека, в народе или группе наций возникают частнособственнические интересы, в результате чего в разуме оформляется процесс влияния, называемый политикой. Это процесс, работающий на благо одного или группы людей, народа или группы наций. Обогащение и стремление последних к большему количеству благ трансформируют политику как концентрированное выражение экономики. Истощение материальных ресурсов, таких как подземные месторождения, энергетические ресурсы, источники продовольствия, ежедневно меняют политику, как инструмент построения мощной экономики. Так появляются глобальные имперские геополитические интересы, которые приводят к созданию международных интеграционных структур как инструмента достижения своих геополитических целей. Они включают международное членство и охватывают геополитические образования, которые функционально выходят за пределы одного национального государства. Однако их членство характеризуется границами и разграничениями, специфичными для конкретной и уникальной географии, например, континента, или геополитики, например, экономических блоков. Они созданы для продвижения сотрудничества, политической и экономической интеграции или диалога между странами или образованиями в пределах ограничительных географических или геополитических границ. Оба отражают общие модели развития и истории, которые сформировались после Второй мировой войны, а также фрагментацию, присущую глобализации, которая породила их институциональные характеристики, варьирующиеся от слабого сотрудничества до формальной интеграции. Большинство региональных организаций, как правило, работают вместе с авторитетными многосторонними организациями, такими как Организация Объединенных Наций.

Ключевые слова: международные интеграционные структуры, геополитика, геостратегия, международные интересы, международные союзы.

Мирослав Даниш

кандидат историјских наука (PhD), професор
Универзитет Коменског, катедра за општу историју
Братислава, Словачка Република
miroslav.danis@uniba.sk

КОНФЛИКТНЕ ЗОНЕ КАО ИСТОРИЈСКИ И АНТРОПОЛОШКИ ФЕНОМЕН У КОНТЕКСТУ ЉУДСКОГ РАЗВОЈА НА ПУТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Приказани чланак нуди неке методолошке приступе дијагнози и теоријском тражењу решења вишестепених сукоба у историји, одређујући њихове основе и односе. За објективизацију сазнања о конфликтима неопходно је користити интердисциплинарни научни приступ у комбинацији са историјском методом како би се проучаване појаве и њихове манифестације локализовале у просторно-временском контексту.

Конфликтне зоне су природни феномен историјског развоја. Сукоби веома различитих нивоа унутар појединачних заједница, који су се десили на веома различитим стадијумима историјског развоја, манифестују се и у еволуционим и у револуционарним облицима. Са истраживачке тачке гледишта, неопходно је препознати природу сукоба у развоју живе и неживе природе. Систем светских размера такође произилази из конфликтне дихотомије, која своју специфичност манифестује у историји друштва. Конфликт даје потребну динамику друштвеним системима, без које би они остали статични и непромењени. Стогине хиљада година праисторијског времена, као и историјски период човечанства, уз помоћ сукоба, неговали су прилагодљивост људи разним акцијама. Улога и значај човека у овим акцијама перманентно се повећава, а сукоби на свету постају примарна брига човечанства, као историјски и антрополошки феномен. Човек има неизоставну улогу у мисији проналажења решења за сукобе, која треба да постане основни морално-етички принцип у глобалним међународним односима. Двадесети век, у виду два светска војна сукоба и два покушаја стварања светских система колективне безбедности (Лига народа и Уједињене нације), показао је кључну мисију човека у решавању конфликта. Очигледна чињеница опасности од сукоба, као сталне појаве у светској историји, јесте појава рата, која у актуелном периоду опште глобализације (пре свега информационе и економске) представља највећу претњу. Почетак двадесет првог века само потврђује да без озбиљне дијагностике и стварања адекватних система безбедности многи наизглед безначајни регионални сукоби могу врло брзо прерасти у, у најмању руку, унутарконтиненталну, а максимално у глобалну конфронтацију.

Кључне речи: конфликтне зоне, људска историја, историјски развој, историјски и антрополошки феномен, глобализација света.

Сваки историјски период и сваки модел друштвеног поретка садржи изворе сукоба. Конфликт је својствен животу сваког друштва и појединца и увек ће бити случај све док људи имају супротстављене ставове, препознају различите вредности, исповедају различите религије, теже ка већој моћи, повећању друштвеног статуса или стицању већег учешћа у ограниченим изворима и материјалних добара и духовне природе. Прошлост нас учи, како показује историјска наука, да је историја човечанства у великој мери историја сукоба – војних, верских и друштвених.

Сукоб је, у суштини, природни феномен историјског развоја човечанства. Решавање конфликта се спроводи и на еволуциони и на револуционаран начин, које можемо наћи у било ком периоду историје у друштвима било ког обима и нивоа развоја. Са становишта научног истраживања потребно је поћи од схватања конфликта као природне појаве у развоју живе и неживе природе. Конфликтност је својствена и космичком и планетарном нивоу, и људском друштву, који свуда добија своју специфичност. Без конфликтности, систем света би остао статичан и непромењен. По овој аналогiji у односу на друштвене процесе, конфликт може довести и до позитивних развојних резултата. Свесно схватање феномена сукоба у друштву добило је научну и теоријску основу у историји западног друштва отприлике почињући од модерног доба, углавном у последња два-три века. Међутим, праисторијска ера је култивисала човечанство првенствено кроз сукобе, што је приморало појединце и заједнице да траже другачија решења. Место и значај човека у доношењу оваквих одлука стално расте, а сукоби на планети остају кључно питање за људски субјект, постајући тако историјски и антрополошки феномен. Човек је одговоран за своју незаменљиву мисију у проналажењу решења за конфликт, које треба да постане основни морални и етички принцип у оквиру шире међународне заједнице.

Конфликтне зоне су се појављивале све чешће и у већем обиму од краја 20. века. Кључни тренутак у томе био је колапс биполарног света и убрзани процес глобализације. Будући да ови сукоби представљају озбиљну пријетњу међународној безбедности, неопходно је усмерити напоре на решавање два кључна питања: који су узроци сукоба и шта може бити најефикасније средство за њихово решавање.

Дискурс глобализацијских процеса често наглашава проблеме као што су друштвена неједнакост, образовање, здравство, људска права, ризици глобалног рата, економски односи, научно-технолошки напредак, рационално коришћење природних ресурса, сигурност хране и заштита природних ресурса. Међутим, парадоксално је да у списку ових проблема сама личност, као појединац са неотуђивим и неоспорним достојанством и основним правима,

прелази у други план. Дакле, фокус анализе је изобличен када се пажња посвећује не узроцима глобалних проблема, већ њиховим последицама. Пажња није концентрисана на антрополошко схватање човека, већ на циљеве отуђене од људске димензије. Управо је антрополошка димензија глобализације најзначајнија, а притом се практично не огледа у вези са њеним негативним последицама.

Негативни аспекти глобализације су губитак слободне и суверене позиције држава и њихов утицај на реалност друштвеног живота, неравномерна концентрација и расподела богатства, глобална неједнакост, незамислива корпоративна моћ, јединствен систем образовања, проток информација контролисан од стране медија. и технолошки проблеми, територијално неконтролисано кретање шпекулативног капитала и урушавање еколошке равнотеже, посебно у економски заосталим подручјима. Али још значајнија последица било је постепено уништавање људске суштине у њеном изворном идентитету, манифестованог споља у разноликости народа и култура. Нови хоризонти глобализације и необично брз развој техничке цивилизације постављају нове изазове за људе у различитим регионима света у борби за мир.¹¹⁴ То се, међутим, не може постићи без узимања у обзир антрополошке димензије проблема, јер је човек тај који је у центру свега. Човечанство у глобалном смислу је друштво које је уједињено унутрашњим антрополошким везама људског достојанства, одражавајући историјске везе. Осећај солидарности, поштовања и припадности сопственом народу, култури и држави треба да буде у основи међуљудских односа на глобалном нивоу.

Експлозивни културни, верски, социјални, политички, економски и војни ризици глобализације могу се превазићи ослањањем на духовне и антрополошке везе појединих култура и народа. Ове духовне везе одражавају антрополошки аспект проблема, или универзалну природу човека. И само тако ће човечанство моћи да се заштити и изгради своју будућност. Антрополошки приступ отвара пут којим ће бити могуће превазићи нове форме глобалне неједнакости које генеришу деградацију људског достојанства у ери поларизације, тероризма, финансијских криза и демографских колапса или експлозија и уништавања животне средине. Само човек, као творац саме глобализације, може наћи излаз из свих ових кризних појава.

Значајан фактор у формирању конфликтних зона с краја 20. века били су терористички напади, убиства и претње, који су донели нове проблеме, нове сукобе и изазове у вези са проблемима миграција, који су постали један од кључних проблема са којима се глобални свет суочава.

¹¹⁴ MROCZKOWSKI, I., 2003: Cena pokoju. Pokój, który nie zdradzi wyższych racji. In: Wojna sprawiedliwa? Przesłanie moralne Kościoła. Red. J. Nagórny – M. Pokrywka, Lublin. p. 134.

Након завршетка Хладног рата и слома биполарног модела светског поретка који су креирала два јака војна блока, односи у области међународне безбедности претрпели су значајне промене.

Бил МекСвини је прикладно приметио да је после 1990. дошло до термилошке транзиције од одбране у војном смислу ка безбедности. Заузврат, аутори тзв. Копенхагенске школе су скренули пажњу на све већи значај невојних претњи и невојних безбедносних сектора.¹¹⁵ Једна од ових невојних претњи постао је тероризам, који, заједно са другим претњама као што су оружје за масовно уништење и регионални сукоби, ствара нови контекст за безбедност човечанства. Још почетком 1990-их година тероризам није виђен као претња, већ као ризик, али је после догађаја од 11. септембра 2001. постао хитан изазов, јер је редефинисан као глобални тероризам (заједно са тако упорним појавама као што су домаћи и међународни тероризам).¹¹⁶

У случају глобалног тероризма долази до суштинске промене у ставовима актера (учесника) у сукобу и њиховим поступцима – пре свега у погледу (немогућности) решавања конфронтације путем преговора. Један од водећих савремених социолога, Улрих Бек, у вези с тим примећује да спремност да се живот користи као оружје слаби и обезвређује инструменте државне моћи против терориста, услед чега они стичу јединствену предност и снагу. У овом случају, долази до игре са нултом сумом: терористи постижу нагло повећање свог утицаја заснованог на страху, а истовремено значајно слабе моћ погођених и изненађених држава.¹¹⁷

Осврћући се на савремену реалност, Улрих Бек наводи да се са растом глобалног тероризма покренуо точак незаконитих радњи, што је у супротности са интересима цивилизације (*круг децивилзације*). У почетку се манифестује у нехуманости и неморалности терористичких напада. Акције терориста одређују и реакцију – одговор држава. На пример, заштита њених грађана постала је аргумент администрације председника Џорџа Буша, која је дозвољавала одступања од принципа међународног права у области међудржавних односа током неких оружаних сукоба. Ова тенденција је, по Беку, у супротности са цивилизацијском мисијом државне власти (децивилзација државне силе). Бек показује да оно што је „ново у борби против тероризма” лежи у еластичности концепта непријатеља (дакле учесника у сукобу) и у његовој радикалној експанзији. Резултат тога није „објава рата од стране непријатељске државе, већ

¹¹⁵ McSWEENEY, B., 1999: Security, identity and Interests. A Sociology of International relations. London: Cambridge University Press. p. 101.

¹¹⁶ EICHLER, J., 2009: Hlavní aktéři globální války proti terorismu (GWOT), jejich sociální síť, alokativní a autoritativní zdroje. In: Sociológia, roč. 41, č. 5, s. 457-485.

EICHLER, J., 2009: Hlavní aktéři globální války proti terorismu (GWOT), jejich sociální síť, alokativní a autoritativní zdroje. In: Sociológia, roč. 41, č. 5, s. 457-485.

¹¹⁷ BECK, U., 2005: War Is Peace: On Post – National War. Security Dialogue, vol. 36, no. 1. pp. 21-22.

једнострана објава претње држави, која сама одређује ко ће бити следећи непријатељ и против кога ће бити усмерена војна интервенција.¹¹⁸

Двадесети век, који је човечанству донео два светска војна сукоба и два покушаја стварања међународних безбедносних система (Лига народа и Уједињене нације), показао је значај мисије и неопходност човека у решавању сукоба. Нажалост, на почетку 21. века свет се поново суочио са претњом нових глобалних конфликтних зона, а разлог томе су два кључна нерешена проблема. Пре свега, реч је о непостојању функционалне међународне организације у области безбедности, која би представљала систем заснован на спроводљивим гаранцијама и важећем морално-етичком кодексу, који не би смео да буде злоупотребљен за личне интересе било каквог друштвеног организма (у таквим аспектима моћи као што су политика, идеологија и економија). Као пример, напомињемо да је у последње две деценије принцип „тероризма” почео да се укореењује у међународном праву и систему безбедности, чија претња лежи у перспективи да ако се тероризам у било којој држави прогласи као манифестација маргинализоване групе становништва (што се дефинитивно може исценирати), то ће угрозити и територијални и државни суверенитет целе земље.

Неопходно је кренути путем озбиљне анализе актуелног стања међународне политике и процеса у свету, држећи се нивоа научне расправе, која би по свом садржају омогућила да допринесе прогнози и дијагнози, тражењу за решења, полазне позиције и начине дипломатије мира, а не дипломатије рата и оружја. Задатак експертског знања је да сузбије и минимизира револуционарни потенцијал сукоба на планети и понуди еволуциона решења која у потпуности узимају у обзир историјски и антрополошки садржај постојећих сукоба и предлажу њихово решавање одговарајућим и адекватним корацима.

Теза је у потпуности укореењена у научним сазнањима да је после Другог светског рата 1939–1945. формиран биполарни модел света, укореењен на нивоу међународних споразума великих сила. После 1989. године овај модел је пропао и до сада у свету није пронађен нови модел суживота у оквиру растућих сукоба изазваних глобализационим процесима у областима економије, информационих технологија, државно-правној области итд. Још опасније је одсуство од свих признате реалне међународне силе која би као морално-етички конструкт доминирала над интересима појединачних друштвених организама, не прилагођавајући се њиховим политичким, економским и владарским интересима. Са постојањем УН потребан је квалитативно нови модел међународних односа који одговара стварним потребама новог века и савремене констелације сукоба на планети. У овом тренутку, УН немају довољно јак ауторитет у односу на субјекте међународног права као што су, на пример, НАТО или други војно-политички блокови.

¹¹⁸ Ibid. p. 25.

Социо-антрополошки феномен рата је неоспоран доказ да су ризици сукоба на планети стални фактор у животу човечанства. У контексту глобализације (посебно информационе и економске) он представља највећу претњу. Почетак 21. века показао је да без озбиљне дијагностике и стварања ефикасног система међународне безбедности многи наизглед безначајни регионални сукоби могу врло брзо прерасти у сукобе бар на континенталном нивоу (или шире, на пример, евроазијском или чак светском). Сукоб у Украјини дефинитивно носи такав садржај и ризике, који се за некомпетентну јавност представља као проблем Украјине и њених покушаја да се integriше у европске структуре, али за стручну, политички компетентну заједницу, овај сукоб потврђује шире амбиције моћи и конфронтацију у нивоу светских сила у ситуацијама када правила међународне политике нису јасно формулисана и међународни безбедносни систем је у кризи неизвесности. Регионални сукоби у било којој области света (Блиски исток, Нагорно-Карабах, Тибет, итд.) могу постати слични сценарији за постизање економске и политичке хегемоније (или решавање сопствених економских проблема). Решавање ових сукоба и отклањање ризика од њихове ескалације лежи у зони одговорности највећих друштвено-политичких организама који имају јаку и суверену позицију у свету, као што су Руска Федерација, САД или Кина. Управо они, као светски лидери, треба да уђу у преговарачки процес, схватајући своју одговорност за будућност целог света. Тиме би могли да помогну да се ограничи улога транснационалних корпорација, које су заузеле изузетно значајно место у међународној политици и да ослабе аутономију многих национално-државних структура. Овај ризик посебно долази до изражаја у чињеници да земље које су потпале под утицај Транснационалних корпорација (ТНК) воде политику у интересу само одређеног дела грађана, а путем медијских канала емитују илузорне друштвене слике универзалне правне једнакости у демократском друштву. У стварности, већа права припадају најбогатијим и најмоћнијим грађанима.

У савременом глобалном свету карактеристично је обележје различитих друштвених конфликта (сукоба по питању идентитета и самоопредељења, сукоба изазваних економијом или слабошћу државне моћи)¹¹⁹, те они све више утичу на међународни контекст, што доводи до њихове интернационализације. То је због продубљивања економских веза у глобалним размерама, отворених информационих система и интензивних миграција на светском нивоу.¹²⁰ Одређивање актера сукоба постаје проблематично због чињенице да је у савременом свету тешко успоставити границе између међународних и локалних, приватних и државних, економских и политичких мотива сукоба. Сукоби немају одређене почетне и крајње тачке и не може их формално локализовати ниједна страна, јер, у случају унутардржавних сукоба, немогуће је недвосмислено евидентирати било какав спољни утицај на њихов ток (на пример, прелазак

¹¹⁹ TOMEŠ, J. - FESTA, D. - NOVOTNÝ, J a kol., 2007: *Konflikt světu a svět konfliktu*. Praha.

¹²⁰ BARTNICKI, A., 2008: *Konflikty współczesnego świata*. Warszawa.

државне границе од стране непријатеља). Ако су се у прошлости сукоби завршавали потписивањем мировног уговора, сада се, по правилу, завршавају споразумима о примирју или једноставно прекидом војних дејстава.¹²¹ Истовремено, прави циљеви сукоба се јавности представљају у искривљеном и нејасном облику. Користи се селективан избор емитованих информација, верификован од стране одабраних аналитичара из стручне заједнице, што је често контрадикторно. Садржај информација се мења у складу са захтевом купца, а тек након протеча времена након завршетка сукоба, на површину испливава њен објективни садржај, прикривен манипулацијом. Тренутно се конфликтне зоне формирају углавном у областима где постоји велика конкуренција за контролу над сировинама, као и у односу на градове од глобалног стратешког значаја, који омогућавају контролу активности других држава. Промовисање идеолошке и етничке доминације такође је извор сукоба. Стратегије изазивања конфликта се манифестују и како би се скренула пажња са геополитичког простора, који је од стварног интереса за дати субјект (провоцирање тзв. проки конфликта).

Савремени приступ трагању за решавањем и дијагностиком конфликта у науци треба да буде ослањање на различите приступе за њихову анализу као проблеме идеологије, религије, културе, трговине, економије, психологије, етике итд. Интердисциплинарни приступ, који комбинује научна знања из историје, социологије, политичких наука, етнологије, веронауке, демографије и географије, треба да послужи да објективизујемо наше знање о сукобима. Посебно место у њему треба дати историјском методу за локализацију проучаваних појава у просторно-временском контексту.¹²² Немогуће је схватити суштину и садржај сукоба занемарујући његов историјски контекст. Постизање циља тачне дијагнозе и објективизације сукоба може се постићи само тражењем узрочно-последичних веза у хронолошком и историјском низу, налажењем проблематичног поља истраживања, разговором са људима који су укључени у сукоб, анализом политичких, друштвених, економских, међународних фактори користећи упоредну анализу и друге, на пример, статистичке методе.

ЛИТЕРАТУРА

- BARTNICKI, A., 2008: *Konflikty współczesnego świata*. Warszawa.
BECK, U., 2005: *War Is Peace: On Post – National War*. Security Dialogue, vol. 36, no. 1.

¹²¹ IŠTOK, R., 2013: Geopolitický prístup pri analýze ozbrojených konfliktov. In: *Geokonfliktológia. Vybrané problémy*. Prešov.

¹²² POTULSKI, J., 2010: *Wprowadzenie do geopolityki*. Gdańsk.

EICHLER, J., 2009: Hlavní aktéři globální války proti terorismu (GWOT), jejich sociální sítě, alokativní a autoritativní zdroje. In: Sociológia, roč. 41, č. 5, s. 457-485.

IŠTOK, R., 2013: Geopolitický prístup pri analýze ozbrojených konfliktov. In: Geokonfliktológia. Vybrané problémy. Prešov .

McSWEENEY, B., 1999: Security, identity and Interests. A Sociology of International relations. London: Cambridge University Press.

MROZKOWSKI, I., 2003: *Cena pokoju. Pokój, który nie zdradzi wyższych racji*. In: *Wojna sprawiedliwa? Przesłanie moralne Kościoła*. Red. J. Nagórny – M. Pokrywka, Lublin.

POTULSKI, J., 2010: Wprowadzenie do geopolityki. Gdańsk.

TOMEŠ, J.- FESTA, D.-NOVOTNÝ, J a kol., 2007: Konflikt světa a svět konfliktu. Praha.

Даниш Мирослав

кандидат исторических наук, профессор,
Университет Коменского, кафедра всеобщей истории, профессор
Братислава, Словацкая Республика
miroslav.danis@uniba.sk

КОНФЛИКТНЫЕ ЗОНЫ, КАК ИСТОРИКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА НА ПУТИ К ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Представленная статья предлагает некоторые методологические подходы к диагностике и теоретическому поиску решения разноуровневых конфликтов в истории, определению их оснований и взаимосвязей. Для объективизации знаний о конфликтах необходимо использовать междисциплинарный научный подход с использованием исторического метода с целью локализовать исследуемые явления и их проявления в пространственно-временном контексте. Конфликтные зоны являются естественным феноменом исторического развития. Самого разного уровня конфликты внутри отдельных сообществ, происходившие на самых разных этапах исторического развития, проявляют себя и в эволюционной, и в революционной ипостасях. С исследовательской точки зрения необходимо признать естественный характер конфликтности в развитии живой и неживой природы. Система планетарного масштаба также возникает из конфликтной дихотомии, которая проявляет свою специфичность в истории общества. Конфликтность придает необходимую динамику социальным системам, без которой они бы оставались статичными и неизменными. Сотни тысяч лет доисторического времени, как и исторический период человечества с помощью конфликтности культивировали адаптивность

людей к различным действиям. Роль и значение человека в этих действиях перманентно возрастали, и конфликты на планете становятся первостепенной заботой человечества, являясь историко-антропологическим феноменом. Человеку отведена незаменимая роль в миссии поиска решений конфликтов, которая призвана стать базовым моральным и этическим принципом в рамках глобальных международных отношений. Двадцатое столетие в виде двух мировых военных конфликтов и двух попыток создания мировых систем коллективной безопасности (Лига наций и Организация объединенных наций) показало ключевую миссию человека в решении конфликтов. Очевидным фактом опасности конфликтности, как постоянного явления в мировой истории, является феномен войны, который в нынешний период всеобщей глобализации (прежде всего информационной и экономической) представляет собой наибольшую угрозу. Начало двадцать первого столетия только подтверждает, что без серьезной диагностики и создания адекватных систем безопасности многие, на первый взгляд, несущественные региональные конфликты могут очень быстро перерасти, как минимум, во внутриконтинентальное, а как максимум, в глобальное противостояние.

Ключевые слова: конфликтные зоны, история человечества, историческое развитие, историко-антропологические феномен, мировая глобализация.

Miroslav Danish

PhD in History, professor

Comenius University, department of General History, professor

Bratislava, Slovakia

miroslav.danis@uniba.sk

CONFLICT ZONES AS A HISTORICAL AND ANTHROPOLOGICAL PHENOMENON IN THE CONTEXT OF THE EVOLUTION OF HUMAN SOCIETY TOWARDS GLOBALIZATION

The presented study intends to offer some methodological approaches to the search for solutions to conflicts and their diagnosis, and also to the detection of their causal origins and links. In order to objectify the knowledge about conflict, it is necessary to adopt an interdisciplinary scientific approach using mainly the historical method in the sense of locating the phenomena and their manifestations in a defined spatial-temporal context.

Conflict zones are in fact a natural part of the historical development of humanity. We find conflicts of different societies at different levels and in different historical periods in both evolutionary and revolutionary forms. From the point of view of scientific research, it is important to realise that, by its very nature, conflict is the

most natural phenomenon in the evolution of both living and non-living nature. In fact, the whole planetary system arises as a conflict that takes on its own specificity in the social environment. Without conflict, the planetary system would be static and unchanging. Hundreds of thousands of years of prehistoric times as well as historical times have cultivated us also thanks to conflict, which brings all sorts of solutions for society. Place and importance of mankind in these solutions is increasing, and conflict on the planet is becoming human dominant concern. It is thus an anthropological and historical phenomenon. It is mankind who has an irreplaceable position and mission in the search for solutions to conflict, and man should elevate his irreplaceable position to a fundamental moral and ethical principle within the broad international community. The importance of man's mission and irreplaceability in the resolution of conflict was confirmed in twentieth century and this confirmation went the form of two world wars and in two attempts to create a world security community (the League of Nations and the United Nations).

That the dangers of conflict are a permanent phenomenon on the planet is an indisputable fact, the clearest proof of which is the phenomenon of war in its socio-anthropological form, which is the greatest threat in the era of general globalization (especially informational and economic). The beginning of the 21st century only confirms that without serious diagnosis and the establishment of adequate security systems many, seemingly insignificant regional conflicts can very quickly escalate into at least continental and broader global ones.

Keywords: conflict zones, human history, historical development, anthropological-historical phenomenon, globalization of the world

Марија Вукадиновић

Институт за стратегијска истраживања Београд
marija.vukadinovic@mod.gov.rs
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3976-6384>

Милош Миленковић

Институт за стратегијска истраживања
Београд
milos.milenkovic@mod.gov.rs
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1155-3797>

ВОЈНА ПРОФЕСИЈА У СРБИЈИ КРОЗ ПРИЗМУ МЕЂУНАРОДНЕ ВОЈНЕ САРАДЊЕ У САВРЕМЕНОМ ГЕОПОЛИТИЧКОМ КОНТЕКСТУ¹²³

Апстракт

Ово истраживање има за циљ да укаже како активности међународне војне сарадње у сложеном геополитичком контексту утичу на унапређење безбедности Србије и на развој њених оружаних снага. Фокус овог истраживања усмерен је на анализу вишеструке користи војне сарадње, укључујући унапређење компетенција Војске Србије и изградњу поверења са релевантним безбедносним актерима. Сагледавајући геополитички положај Србије и њено опредељење за војну неутралност истиче се значај војне сарадње као чиниоца националне и регионалне безбедности. У том контексту посебно се разматрају учешће Србије у војним мултинационалним операцијама и регионалним иницијативама у сфери одбране и безбедности. Као посебан вид сарадње у раду је анализиран однос Војске Србије са КФОР-ом, као међународним безбедносним снагама одговорним за мир и стабилност у јужној српској покрајини.

Теоријска основа овог рада јесте либерална теорија међународних односа која се у својој сржи базира на сарадњи као једном од кључних фактора безбедности. Према овој теорији, демократске државе кроз активну сарадњу и укљученост у међународне безбедносне структуре могу значајно да унапреде своју безбедност и одбрамбену способност. У контексту овог истраживања, либерална теорија омогућава анализу како интеграција у међународне и регионалне безбедносне иницијативе утиче на геополитички и безбедносни положај Србије, као и на развој способности њених националних оружаних снага.

123 Овај рад је припремљен у оквиру пројекта „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу”, Министарство одбране Републике Србије. ISI/DH/3/24-26.

Методолошки оквир истраживања заснива се на квалитативној анализи, ослањајући се на широк спектар јавно доступних извора. Ови извори обухватају релевантне монографије, научне чланке, званичне извештаје и студије случаја. Примењен је систематичан приступ прикупљању и анализи података, уз критичко преиспитивање извора и триангулацију информација ради постизања веће објективности и валидности налаза. Резултати истраживања указују како међународна војна сарадња може имати позитивни утицај на војну професију у Србији и стварању слике о Војсци Србије као кредибилном партнеру. Овај рад представља допринос бољем разумевању комплексне динамике војне сарадње у контексту стратешког опредељења Србије за војну неутралност и сарадњу, отварајући простор за даља истраживања у овој области.

Кључне речи: војна неутралност, регионална сарадња, војне мисије, војна професија, Војска Србије

УВОД

У данашњем динамичном геополитичком контексту, државе се суочавају са бројним изазовима у сфери безбедности, где геополитичке промене и глобалне тензије значајно утичу на стратешке позиције држава, а Србија није изузетак (Јовановић 2022, 69-70). Такво стање од свих друштвених актера захтева високу способност прилагођавања, активно мултисекторско деловање и координацију. Управо се у том смислу могу посматрати и активности које националне оружане снаге, односно Војска Србије спроводи у домену сарадње са иностраним актерима у сфери безбедности. Војска као институција, као и сви њени припадници остваривањем међународне војне сарадње доприносе јачању међународног кредибилитета Србије и одбрамбених способности државе. Војна професија, на којој се заснива војна делатност, представља кључну карику у том ланцу између политичке оријентације државе и захтева који се креирају кроз политику одбране, с једне стране и непосредног извршења задатака у оквиру конкретних активности међународне војне сарадње, с друге стране.

Војна професија у Србији има дугу и сложену историју, дубоко испреплетену са судбином државе, али и са геополитичким пејзажом Балкана и ширим европским безбедносним контекстом. Стратешка позиција Србије на раскрсници Централне и Југоисточне Европе историјски ју је чинила фокусном тачком регионалних борби за моћ. Сву сложеност позиције народа на Балкану у једном свом есеју, сажето и врло сликовито, описује југословенски књижевник Крлежа: „...Москва је далеко, Беч се боји и страхује пред цариградским чибуком, а она луда од француског Цара хоће да отме Енглезима Индију, те им не да на Јадран, а ми смо, брате, потпуно сами...” (Крлежа 1961, 248).¹²⁴ Управо је та позиција ни на Истоку, ни на Западу, или боље речено између Истока и

124 Видети: Мирослав Крлежа, 1961. Књига есеја, посвећено двадесетогодишњици Устанка 1941-1961. Српска књижевна задруга. Београд. стр. 248.

Запада, определила је Србију да у првој деценији 21. века, после врло турбулентног и крвавог 20. века (посебно његове завршнице), своју безбедност изграђује кроз војну неутралност, развијајући сопствене капацитете за одбрану и истовремено сарађујући са свима који имају, или могу да имају, утицаја на њену безбедност.

Србија се својом политичком одлуком, тачније скупштинском Резолуцијом из 2007. године, определила за војну неутралност¹²⁵. Војна неутралност је политика коју земља усваја како би се држала ван војних савеза и избегла учешће у ратовима и сукобима који не укључују директно њену територију или суверенитет (Forca 2022, 148). Овај концепт подразумева неучествовање у војним савезима, одсуство страних војних база на територији неутралних земаља, и војно неутралне земље често улажу значајна средства у развој сопствених одбрамбених способности¹²⁶ како би могле да се одбране у случају агресије (Стајић et. al. 2016:1071). Прецизније, концепт неутралности¹²⁷ односи се на статус државе која се суздржава од учешћа у оружаним сукобима и одржава непристрасност према зарађеним странама, уз забрану коришћења своје територије за војне активности сукобљених држава (Новаковић 2012, 3). Разлог за овакву војну стратегију Србије може се посматрати кроз призму Лорана Гечела (Laurent Goetschel), који тврди да је она изграђена „на основу прошлих историјских искустава, као и митова и слика које обликују перцепције лидера малих држава о улогама које њихове државе играју у међународном систему" (Goetschel 2001, 27). Ова перспектива наглашава значај историјског наслеђа и колективног памћења у обликовању савремене спољне и безбедносне политике Србије, и у том контексту, концепт војне неутралности се појављује као логичан избор који одражава актуелну геополитичку реалност¹²⁸. Иако се

125 Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије.

126 Када је реч о развоју одбрамбених способности битно је истаћи и концепт тоталне одбране који представља свеобухватан приступ националној безбедности који мобилише све расположиве ресурсе државе и друштва у сврху одбране од потенцијалних претњи (Врачар, Стојановић, 2019). Овај концепт интегрише војне и цивилне аспекте, укључујући целокупно становништво у одбрамбене напоре, с циљем стварања отпорног друштва способног да се суочи са различитим врстама безбедносних изазова (Министарство одбране Републике Србије 2024, Концепт тоталне одбране- сажетак). Имајући у виду да концепт тоталне одбране подразумева свеобухватан приступ сузбијању потенцијалних безбедносних изазова и претњи, она је један специфичан израз ширег појма стратегије (Врачар, Стојановић, 2019).

127 Овај статус је први пут формално признат Швајцарској на Бечком конгресу 1815. године и даље је дефинисан Хашком конвенцијом V из 1907. године, која наглашава неповредивост територије неутралних држава и њихову обавезу непристрасности током сукоба (Новаковић 2012, 3).

128 Потребно је нагласити да у домаћој научној заједници постоје различита мишљења о разлогу за овакав избор војне стратегије. Видети више: Filip Ejdus. 2006. Јeftиније је ући у NATO. [e-book] Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

после Хладног рата чинило да ће неутралност изгубити на значају, она се показала као изненађујуће прилагодљива и отпорна (Стојановић и Шарановић 2022, 13), и оваква одбрамбена стратегија може се ефективно комбиновати са активностима у оквиру заједничке безбедносне и одбрамбене политике (Живковић и Миленковић 2015, 211).

Помисао да се Србија определила за војну неутралност, а не за концепт колективне безбедности, односно организовање одбране засноване на чланству у неком војном савезу, некога би могла да наведе на закључак да је Србија резервисана када су у питању активности међународне војне сарадње, што напросто није тачно. Војна неутралност за коју се определила Србија ни у ком случају не подразумева самоизолацију, већ активну сарадњу са свим релевантним актерима безбедности, било на билатералној или мултилатералној основи. Србија није члан ни једног војног савеза, али се труди да са њима успостави сарадњу, а све у циљу унапређења како националне, тако и регионалне, па и глобалне безбедности. То је, може се рећи, део њене националне стратегије¹²⁹, а војска и војна професија у том сегменту имају кључну улогу.

Како је то добро приметио Драган Станар, сврха војске је мир, а не рат. Рат је само један од инструмената којим се долази до жељеног мира, други је свакако сарадња (Станар 2021). Другим речима, Србија кроз сарадњу са релевантним безбедносним актерима коју остварује ангажовањем војног персонала, заправо изграђује мир. Како је сарадња кључни термин који се налази у средишту либералне теорије међународних односа, она представља теоретску основу овога рада. Према овој теорији, безбедност се гради и чува кроз сарадњу различитих безбедносних актера, а та сарадња се остварује на различитим основама, што се објашњава различитим варијантама ове теорије. Поборници либералне теорије међународних односа сматрају да недостатак сарадње међу безбедносним актерима доводи до примене реалистичког приступа у ситуацијама где би сарадња могла донети боље резултате (Sandole et al. 2009). Либерална теорија међународних односа поред економских, политичких, културних, спортских и сваких других друштвених основа сарадње, свакако препознаје и војну сарадњу као основу безбедности (Johnston 1996, Moravcsik 1992). Због тога је међународна војна сарадња чији су носиоци припадници националних оружаних снага, релевантна тема и оквир за разумевање безбедносне и шире геополитичке слике Србије.

129 Термин „стратегија” често се користи у свакодневном говору, али његово прецизно значење у контексту националне безбедности и одбране понекад задобија нејасно значење. Владимир Ајзенхамер пружа битно опажање у овом погледу: „општије тумачење односи се на вештину или науку употребе расположивих средстава зарад остваривања жељеног циља у свакој врсти конфликта, док је у ужем смислу реч о првенствено војној стратегији” (Ајзенхамер 2020, 80). Ипак, међународна војна сарадња не може се сматрати делом војне стратегије у смислу примене оружане силе, напротив, она служи као средство за спречавање сукоба и одржавање мира (Sachar 2003).

СТРАТЕШКИ ОКВИР МЕЂУНАРОДНЕ ВОЈНЕ САРАДЊЕ СРБИЈЕ СА РЕЛЕВАНТНИМ БЕЗБЕДНОСНИМ АКТЕРИМА

Стратешки оквир међународне војне сарадње Србије са међународним и регионалним партнерима представљају две националне стратегије, Стратегија националне безбедности и Стратегија одбране, обе усвојене 2020. године. Стратегија националне безбедности наглашава значај активног учешћа у међународним организацијама, препознајући важност свеобухватне припреме за јачање улоге Србије на глобалној сцени. У Стратегији националне безбедности пише да „опредељење Р. Србије јесте да своју безбедност гради на демократским стандардима, политици сарадње и европској спољнополитичкој оријентацији (Стратегија националне безбедности 2020, 25).” Дакле, сарадња је препозната као један од стубова националне безбедности.

Србија се залаже за развијање сарадње на више нивоа и са свим субјектима међународних односа. Стога Србија јасно исказује своје уверење да је „стабилност и безбедност међународног поретка могуће остварити путем сарадње, очувањем демократских вредности и поштовањем међународног права” (Стратегија националне безбедности 2020, 25). У самој Стратегији националне безбедности посебно се указује на значај сарадње са „кључним чиниоцима међународних односа и свим сталним чланицама Савета безбедности УН”, где се као посебно битни издвајају односи са Кином, Русијом и САД (Стратегија националне безбедности 2020, 25). Управо у том светлу треба гледати и на развијање међународне војне сарадње на билатералној основи. У Стратегији националне безбедности јасно је наведено да ће Србија „крз учешће војних и цивилних капацитета у мултинационалним операцијама и мисијама¹³⁰ Уједињених нација, Европске уније и Организације за европску безбедност и сарадњу настојати да унапреди свој положај као „поузданог партнера у међународним односима, интероперабилност система националне безбедности и одбране са другим државама и успостави нова партнерства” (Стратегија националне безбедности 2020, 48). Србија сарадњу у различитим сферама види и као начин за јачање регионалне стабилности и унапређење добросуседских односа.

¹³⁰ Битно је истаћи да постоји разлика између појмова мисије и операције. Међутим, не постоји универзално прихваћено тумачење ових појмова. Правни основ за успостављање мировних мисија, на основу члана 29. Повеље УН, први пут је потврђен у мишљењу Међународног суда правде 1962. године. Ово мишљење је било кључно за признавање мировних мисија као легитимних органа УН и за дефинисање обавеза држава чланица у погледу њиховог финансирања и подршке (Дулић 2008, 80). Мисија обично има шири стратешки циљ, док операција представља ужи низ активности које се спроводе како би се тај циљ постигао (Дулић, 2008, 80). За додатно појашњење видети Дулић, Д. (2008). Мировне и хуманитарне операције. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности и Јавно предузеће „Службени гласник.”

Други релевантан и врло значајан стратешки документ за ову тему представља Стратегија одбране из 2020. године, у којој на самом почетку дословно пише: „Опредељења исказана у 'Стратегији одбране' изражавају одлучност Републике Србије да, у складу са одлуком о војној неутралности, изграђује и јача сопствене способности и капацитете за одбрану, као и да кроз сарадњу са безбедносним и одбрамбеним структурама Европске уније, учешће у Програму 'Партнерство за мир', сарадњу са Организацијом договора о колективној безбедности и другим међународним безбедносним и одбрамбеним субјектима доприноси јачању националне, регионалне и глобалне безбедности” (Стратегија одбране РС 2020, 12).

Као одбрамбени интерес Србија препознаје сарадњу и њену сврху види на следећи начин: „Сарадњом и партнерством са другим државама и међународним организацијама у области безбедности и одбране изграђује се међусобно поверење, развијају се способности система одбране и унапређује укупна безбедност” (Стратегија одбране РС 2020, 12). Стога, одлуку о војној неутралности Србија не види као „препреку за њену сарадњу са другим државама и војно-политичким савезима”, и јасно исказује став да ће настојати да развија и унапређује односе са њима „у складу са сопственим интересима, а ради јачања глобалне, регионалне и националне безбедности” (Стратегија одбране РС 2020, 36-37).

Стратегија одбране међународну сарадњу у области одбране усмерава на развој партнерских односа и сарадњу са међународним организацијама, примарно кроз „даље унапређење односа и сарадње са Организацијом уједињених нација, Европском унијом, Организацијом за европску безбедност и сарадњу и другим међународним организацијама” (Стратегија одбране РС 2020, 36-37). Такође, Србија овим стратешким документом јасно изражава опредељење за наставак учешћа у мултинационалним мисијама и операцијама под окриљем ових наведених организација. Ради уравнотеженог односа између два политичка пола, Истока и Запада, Србија наглашава да је, „у складу са својим интересима”, дакле не на наговор и притисак са стране, „посвећена проширивању и унапређењу сарадње са Организацијом Уговора о колективној безбедности (ОДКБ)”, као и да ће и даље „унапређивати партнерске односе са НАТО у оквиру Програма 'Партнерство за мир' као оптималном нивоу сарадње” (Стратегија одбране РС 2020, 39).

„Партнерство за мир” настало је као иницијатива за попуњавање безбедносног вакуума након завршетка Хладног рата, окупљајући државе које су опредељене за демократију, са циљем заокруживањем евроатлантског безбедносног простора и прилагођавање новим међународним односима (Старчевић 2007, 60). Укључивање у „Партнерство за мир”¹³¹ представља

131 Прецизније, кроз Програм ПзМ остварени су следећи облици сарадње : израда заједничких планова и програма сарадње, консултације и размена информација, заједничке вежбе и обуке, учешће у програмима образовања и усавршавања, учешће у

значајан корак за државе које настоје да се интегришу у глобалне и регионалне безбедносне структуре (NATO 2024). Али, пут ка чланству у НАТО није нужан пут којим државе чланице „Партнерства за мир” морају ићи. Овај програм пружа флексибилан оквир за сарадњу између НАТО-а и партнерских земаља, омогућавајући свакој држави да дефинише сопствене приоритете и ниво ангажовања (NATO Handbook 2006, 154). За Републику Србију, учешће у „Партнерству за мир” представља прилику за унапређење међународне сарадње у области одбране и безбедности, без обавезе пуноправног чланства у НАТО-у¹³². Имајући у виду стратешко опредељење Србије које истиче да „сарадња са НАТО-ом, кроз Програм „Партнерство за мир”, као оптимални ниво сарадње, допринеће унапређењу билатералних односа са државама региона које су чланице или кандидати за чланство у НАТО-у, ради очувања мира и унапређења стабилности у региону” (Стратегија одбране РС 2020, 39). Овај програм има кључну улогу у унапређењу интероперабилности Војске Србије са већином међународних партнера и доприноси глобалној и регионалној безбедности (Глишић 2009, 47).

Према званичној дефиницији НАТО-а, интероперабилност се дефинише као "способност снага НАТО и снага држава партнера и осталих не-НАТО држава за заједничком обуком, вежбама и успешним радом у реализацији поверених мисија и задатака"¹³³. Она омогућава различитим оружаним снагама да ефикасно сарађују у заједничким операцијама, вежбама и мисијама, упркос разликама у опреми, доктрини и процедурама (Глишић 2009, 47). Овај ниво сарадње је кључан са стратешког аспекта концепта интероперабилности, јер се односи на способност земаља да ускладе своје дугорочне циљеве, политике и стратегије у области безбедности и одбране (Sándor 2002 117-131). Поред тога, ту је и технички аспект, који се односи на усклађеност опреме и система који се користе у војним операцијама, као и технолошки аспект, који подразумева способност различитих земаља да развијају и користе заједничке технолошке платформе и стандарде (Sándor 2002 117-131). Сви ови захтеви који заправо значе прихватања високих међународних стандарда, представља допринос, како

научноистраживачким пројектима, размена експертиза и искустава, стандардизација и хармонизација процедура и опреме, учешће у мировним и хуманитарним операцијама, сарадња у одговору на ванредне ситуације, сарадња у области односа са јавношћу, развојни програми у области наоружања и војне опреме (Презентациони документ).

132 Према наводима Војске Србије, презентациони документ Републике Србије, за разлику од сличних докумената других држава у региону, не укључује планове за чланство у НАТО-у и као резултат тога, „Србија тренутно не учествује у Акционом плану за чланство (MAP), који је део Партнерства за мир и служи као свеобухватна припрема за приступање НАТО-у”. Војска Србије. Партнерство за мир. Приступљено https://www.vs.rs/sr_cyr/medjunarodna-saradnja/partnerstvo-za-mir/partnerstvo-za-mir августа 22.2024.

133 North Atlantic Treaty Organization (NATO) Interoperability: connecting forces, 11. april 2023. Приступљено https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84112.htm? 9. августа 2024.

повећању способности Војске Србије за међународну војну сарадњу, тако и унапређењу саме војне делатности и војне професије.

Као посебан оквир међународне војне сарадње представља Програм државног партнерства са Националном гардом Охаја¹³⁴. Овај вид сарадње има важну улогу, „нарочито у областима школовања и усавршавања официра, размене и обуке јединица, заједничких вежби и помоћи цивилним структурама у случају ванредних ситуација” (Војска Србије, Програм државног партнерства). Значајан пројекат у оквиру овог програма је изградња Центра за обуку на бази „Југ”. Сарадња са Охајом се сматра „једним од најуспешнијих програма државног партнерства и сведочи о важности двостраних војних односа” (Војска Србије, Програм државног партнерства). Поред тога, организација и учешће на заједничким мултинационалним вежбама представља вид међународне војне сарадње који доприноси афирмацији националних оружаних снага Србије и који директно подиже ниво обучености припадника Војске Србије. Кроз овај вид сарадње, Војска Србије има прилику да размењује искуства, унапређује своје оперативне способности и стандардизује процедуре са војскама других земаља. Ово је од посебног значаја јер омогућава нашим оружаним снагама да остану у корак са савременим војним доктринама и технологијама, без компромитовања принципа војне неутралности. Такође, вредно помена је и учешће Војске Србије у међународним спортским активностима у оквиру Међународног савета војних спортова (Conseil International du Sport Militaire, CISM).¹³⁵ Све су ово важни аспект војне сарадње оружаних Србије, али који због своје специфичности и ограниченог обима утицаја у контексту основних циљева овог истраживања неће бити додатно анализирани у раду.

УЧЕШЋЕ СРБИЈЕ У МУЛТИНАЦИОНАЛНИМ ОПЕРАЦИЈАМА: ДОПРИНОС ИЗГРАДЊИ МИРА

Када се разматрају мултинационалне операције и допринос Србије у изградњи мира, либерална теорија демократског мира служи као релевантан теоријски оквир за ово истраживање. Према Фемке Е. Бајкер, основна претпоставка либералне теорије демократског мира је да две демократске државе неће ући у рат, што подржава идеју да су мирољубиве и сарадничке стратегије могуће и пожељне¹³⁶ у међународним односима (Bakker 2020). Стога,

134 Војска Србије, „Програм државног партнерства,”. Приступљено https://www.vs.rs/sr_lat/medjunarodna-saradnja/saradnja-sa-ohajom/program-drzavnog-partnerstva. 29. августа 2024.

135 Активности у оквиру CISM су специјализовани за област као што је војни спорт, који, иако значајни, представљају мање аспекте ширег спектра сарадње и немају директан утицај на основне безбедносне циљеве истраживања.

136 Рад Скот А. Силверстона (Scott A. Silverstone) *Liberal International Relations Theory and the Military* истражује повезаност либералне теорије међународних односа и војске, укључујући критику Цона Меаршхајмера који тврди да либерална теорија има ограничену способност да смањи опасности војне моћи у међународним односима

према Стратегији одбране, Србија остварује своје учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету кроз активну ангажованост у међународним војним сарадњама и мултинационалним операцијама (Стратегија одбране РС 2020, 46). Србија се тако позиционира као одговоран члан међународне заједнице, доприносећи решавању конфликта и подршци миру, што уједно оснажује њену улогу у међународним односима и пружа основе за јачање билатералних и мултилатералних партнерстава.

Табела 1. представља преглед учешћа Војске Србије у мировним мисијама УН и ЕУ које су успешно завршене. Период обухваћен табелом покрива ангажовање од 2002. до 2020. године, у којем је Војска Србије активно доприносила очувању мира и безбедности у различитим регионима света, укључујући Обалу Слоноваче, Бурунди, Чад, Централноафричку Републику, Конго, Мали и Источни Тимор. Учешће Србије је било разнолико, укључујући улоге као што су војни посматрачи, медицински тимови и јединице за евакуацију, што показује способност Војске Србије да се прилагоди различитим захтевима и изазовима међународних мисија. У неким мисијама, српско учешће је било смањено како су се мисије приближавале свом крају, док је у другим операцијама нагласак био на пружању специјализоване медицинске подршке. Табела пружа детаљне информације о времену трајања сваке мисије, специфичним улогама које су српски војници обављали, и променама у обиму учешћа током времена. Овај преглед илуструје континуирану посвећеност Србије међународним напорима за очување мира и стабилности, као и флексибилност у прилагођавању новим условима и потребама у мировним мисијама.

Табела 1. Завршене мисије Војске Србије у мултинационалним операцијама.

Мисија	Почетак учешћа	Крај учешћа	Оперативни детаљи
Мировна операција УН у Обали Слоноваче (UNOCI)	27. фебруар 2004.	15. фебруар 2017.	2004. три војна посматрача припадника МО и ВС, а од 2016. године ангажовање је било смањено на једног војног посматрача
Мировна операција УН у Бурундију (ONUB)	11. септембар 2004.	21. септембар 2006.	учешће укупно три војна посматрача

(Silverstone 2021). Упркос овим критикама, Силверстонов рад истиче да либерална теорија, нарочито у контексту демократијског мира, остаје важан оквир за разумевање и примену војних стратегија (Silverstone 2021).

МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ

Мировна операција УН у Чаду и Централноафричкој Републици (MINURCAT)	23. јун 2009.	14. децембар 2010.	укупно три две ротације, прве две као норвешког контингента, док је трећа ротација била ангажована самостално, у оквиру пољске болнице УН 1+ нивоа
Мировна операција ЕУ у Централноафричкој Републици (EUFOR RCA)	15. јун 2014. године.	март 2015.	шесточлани медицински тим
Мисија ЕУ за обуку војних и безбедносних снага Малија (EUTM Mali)	18. фебруар 2013.	1. мај 2020.	трочлани медицински тим
Мировна операција УН у Конгу (MONUSCO)	7. март 2003.	10. мај 2018.	медицински тим за евакуацију ваздушним путем
Војна операција ЕУ у Централноафричкој Републици (EUMAM RCA)	11. фебруар 2015.	20. јул 2015.	четворочлани медицински тим: један лекар и три медицинска техничара.
МнОп УН у Источном Тимору (UMNISET)	26. јун 2002.	20. мај 2005.	прво ангажовање у МнОп УН после поновног пријема земље у УН

Извор : Министарство одбране Републике Србије. (н.д.). Преузето 1.7.2024. са https://www.mnor.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=251&active=text#

Напомена: у овој табели није представљен податак учешћа Југословенске народне армије (ЈНА) у мисијама УН.

Након завршетка ангажовања у Групи војних посматрача УН Иран-Ирак 1991. године, Југословенска народна армија (ЈНА) привремено је обуставила своје учешће у мултинационалним мировним мисијама и операцијама под окриљем Уједињених нација, да би се поново активно укључила у такве

активности почетком 2002. године слањем војних посматрача у Мисију УН за подршку у Источном Тимору (Војска Србије, Центар за мировне операције,).

Међутим, правни оквир за ангажовање припадника Војске Србије у мултинационалним операцијама успостављен је 2009. године усвајањем Закона о употреби Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама ван граница Републике Србије (Војска Србије, "Центар за мировне операције," н.д.). Овај закон дефинише процедуре за доношење одлука о учешћу у мисијама, као и надлежности различитих државних органа у овом процесу. Од 2002. године до данас, Војска Србије је учествовала у бројним мултинационалним операцијама под мандатом УН и ЕУ (Војска Србије, Историјат учешћа у МНОП,).

Значајан подстицај за развој партнерских односа Србије у области одбрамбене индустрије, као и за јачање њене безбедносне и војне сарадње, представља Споразум о безбедносној сарадњи са Европском унијом, потписан у Бриселу децембра 2013. Године (Јефтић 2020, 62). Овај споразум је потврдио оквир сарадње са Европском одбрамбеном агенцијом и поставио основу за унапређење капацитета војнотехничких института Србије, као и за постизање веће интероперабилности њених војних снага, што је од суштинског значаја за ефикасно учешће у мултинационалним мировним мисијама и операцијама (Јефтић 2020, 62).

У табели која следи (табела 2.) приказано је тренутно (активно) учешће Војске Србије у мировним мисијама Уједињених нација (УН) и Европске уније (ЕУ). Најважније је приметити континуирано ангажовање у различитим деловима света, укључујући Кипар, Либан, Блиски исток, Сомалију, Централноафричку Републику, Мозамбик и Египат. Учешће обухвата разноврсне улоге, од медицинских тимова и болница до посматрача и поморских снага. У неким мисијама, као што су оне у Либану и Централноафричкој Републици, српско учешће је проширено и прилагођено тренутним потребама мисије.

Табела 2. Актуелне мисије Војске Србије у мултинационалним операцијама.

Мисија	Почетак учешћа	Тренутно ангажовање	Оперативни детаљи
Мировна операција УН у Републици Кипар (UNFICYP)	21. октобар 2010.	активно	део британског контингента
Мировна операција УН у Републици Либан (UNIFIL)	21. децембар 2010.	активно	проширено учешће 2012-2014.
Мировна операција УН на Блиском истоку (UNTSO)	9. септембар 2012.	активно	у оквиру Посматрачке групе Либан

МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ

Мировна операција ЕУ (EUTM Somalia)	25. април 2012.	активно	санитетски тим
Војна операција поморских снага ЕУ у Сомалији (EUNAVFOR- Operation ATALANTA)	21. октобар 2011.	активно	тим се ангажује једном годишње на 4 месеца
Мировна операција УН у Централноафричкој Републици (MINUSCA)	20. септембар 2014.	активно	болница постала самоодржива од 2020.
Мисија ЕУ за обуку војних и безбедносних снага Централноафричке Републике (EUTM RCA)	15. децембар 2016.	активно	медицинска подршка мисији
Мисија ЕУ у Мозамбику (EUTM)	март 2024.	активно	ротације на 6 месеци
Мировна мисија „Међународне снаге и посматрачи” у Арапској Републици Египат	5. јул 2023.	активно	ротације на 6 месеци

Извор : Министарство одбране Републике Србије. (н.д.). Преузето 1.7.2024. са https://www.mnop.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=251&active=text#

РЕГИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ: ИЗРАЗ ПОЛИТИЧКЕ ВОЉЕ ЗА САРАДЊОМ У СФЕРИ БЕЗБЕДНОСТИ И ОДБРАНЕ

Када је реч о регионалној сарадњи битно је истаћи да постоје више облика, укључујући економске, политичке и безбедносне аспекте, који се разликују у зависности од циљева и потреба укључених држава (Ајзенхамер 2014, 255). Како Хетне тврди, регионална сарадња омогућава државама да успоставе дијалог и заједничке циљеве кроз организационе структуре које промовишу мир и економску либерализацију (Hettne 2005, 550). Економска сарадња, како истиче Ајзенхамер, доприноси политичкој стабилности кроз успостављање редовних политичких контаката који граде поверење међу земљама и олакшавају сарадњу у вези са безбедносним питањима (Ajzenhameg 2014, 255). Као што је већ истакнуто, војна неутралност није знак изолације, већ стратешка одлука која омогућава Србији да остане отворена за различите облике међународне сарадње и Србија активно учествује у регионалним иницијативама које доприносе безбедности и стабилности у региону (Влада Републике Србије, 2021). У контексту војне професије Србије и њеног учешћа у регионалним

иницијативама, овај оквир сарадње одражава се кроз стратегију јачања безбедносне стабилности и унапређења међусобног поверења и капацитета у региону.

Табела 3. Министарство Републике Србије и регионалне иницијативе

Иницијатива	Година оснивања	Циљеви	Чланице	Србија у оквиру иницијативе
SEDM (Сарадња министара одбране ЈИЕ)	1996.	Јачање политичко-војне сарадње и стабилност и у ЈИЕ	САД, Грчка, Италија, Турска, Словенија, Румунија, Бугарска, Хрватска, Албанија, Украјина, Македонија, БиХ, Црна Гора, Грузија, Србија	Пуноправна чланица од 2010, активно учешће у пројектима и вежбама
RACVIAC (Центар за безбедносну сарадњу)	2000.	Јачање дијалога и сарадње у области безбедност и	Албанија, БиХ, Хрватска, Грчка, С. Македонија, Црна Гора, Румунија, Србија, Турска, Бугарска, Украјина, Грузија	Србија је потписала Споразум о RACVIAC 2010. године и активно учествује у програмима
Конференција начелника генералштабова балканских земаља	2007.	Разматрање и јачање војно-војне сарадње и одговора на безбедносне изазове	Албанија, БиХ, Бугарска, Црна Гора, Грчка, Северна Македонија, Србија, Румунија, Турска, Хрватска, Словенија	Србија активно учествује у конференцијама и заједничким активностима

<p>ВМТФ (Балканске војно- медицинске снаге)</p>	<p>2014.</p>	<p>Медицинс ка подршка у кризним ситуацијама, а, природним непогодама</p>	<p>Северна Македонија, Словенија, Србија, Албанија, БиХ, Црна Гора</p>	<p>Србија је била оквирна нација до 2020. године, активно учешће у медицинским вежбама</p>
---	--------------	---	--	--

Извор: Министарство одбране Републике Србије. (н.д.). Преузето 1.7.2024. са <https://www.mod.gov.rs/lat/4363/regionalne-inicijative-4363>

У табели 3. може се видети преглед регионалних иницијатива у којима Војска Србије активно учествује. Према подацима Министарства одбране, постоје четири облика регионалних иницијатива. Прва, *SEDM (Сарадња министара одбране ЈИЕ)*, основана 1996. године, омогућава Војсци Србије да буде део широке мреже држава које сарађују на јачању политичко-војне стабилности у Југоисточној Европи. Као пуноправна чланица од 2010. године, Србија активно учествује у пројектима и вежбама, што јој омогућава да унапређује своје капацитете у контексту регионалне безбедности. Друга, *RACVIAC (Центар за безбедносну сарадњу)*, основан 2000. године, служи као форум за јачање безбедносног дијалога и сарадње у региону. Србија је потписала Споразум о RACVIAC 2010. године и активно учествује у програмима, што је важно за њено ангажовање у безбедносним иницијативама и изградњу поверења са суседним државама. Трећа, *Конференција начелника генералштабова балканских земаља*, основана 2007. године, омогућава разматрање и јачање војно-војне сарадње. Србија активно учествује у конференцијама и заједничким активностима, што је кључно за координацију и развој стратегија које одговарају на безбедносне изазове у региону. Четврта, *Балканске војно-медицинске снаге (ВМТФ)*, основане 2014. године, пружају платформу за развој и примену медицинских капацитета у кризним ситуацијама. Србија, која је била оквирна нација до 2020. године, активно је учествовала у медицинским вежбама, што доприноси њеној способности да одговори на хуманитарне кризе и природне катастрофе. Ова табела показује како Војска Србије користи учешће у овим иницијативама за побољшање својих оперативних способности, јачање регионалне сарадње и одговор на безбедносне изазове.

*САРАДЊА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ СА КФОР КАО ГАРАНЦИЈА БЕЗБЕДНОСТИ
СРБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ*

Стратегија одбране „сарадњу са КФОР-ом у АП Косово и Метохија у складу са Резолуцијом Савета безбедности УН 1244”, између осталих, препознаје као активност коју треба предузимати „ради заштите суверености, независности и територијалне целовитости Р. Србије” (Стратегија одбране РС 2020, 25). Истим тим документом, Србија КФОР види као „гаранта безбедности” у својој јужној покрајини, те ће тежити да се присуство КФОР-а одржи, а сарадња са њим унапреди. У стратегији се наглашава да ће се Србија залагати за „несмањено присуство КФОР-а, као гаранта, безбедности на територији Косова и Метохије, а посебно српског и неалбанског становништва и заштите српског културног и историјског наслеђа” (Стратегија одбране РС 2020,28).

Међународне безбедносне снаге КФОР (*KFOR – Kosovo Force*) на територији АП Косова и Метохије успостављене су потписивањем Војно-техничког споразума 1999. године (Кумановског споразума) којим је окончан оружани сукоб између НАТО и Савезне Републике Југославије. Резолуцијом Савета безбедности УН 1244 потврђено је успостављање међународног безбедносног присуства под суштинском контролом НАТО.¹³⁷ То је у пракси значило да су снаге КФОР заправо војници и јединице НАТО са којим су непосредно пре потписивања мировног споразума југословенске и српске снаге безбедности биле у сукобу. Због тога је првобитна сарадња са КФОР-ом била прилично ограничена и базирана на неопходности, јер Србија од 1999. године нема присуство својих оружаних снага на подручју Косова и Метохије (Цветковић 2022,261).

Кумановским споразумом Југославија и Србија су се поред повлачења војних, полицијских и свих других безбедносних структура са АП Косова и Метохије, обавезале и на успостављање ваздушне зоне безбедности од 25 км и копнене зоне безбедности у ширини од 5 км од административне линије са КиМ ка унутрашњости централног дела Србије (Војно-технички споразум, 1999). Ова тампон зона била је резултат неповерења дојучерашњих непријатеља и покушај превенције могућих инцидената. У жељи да се спречи непосредни додир српских (југословенских) снага безбедности и војника КФОР створен је својеврсни безбедносни вакуум, који је представљао погодно тло за формирање тзв. Ослободилачке војске Прешева, Медвеђе и Бујановца.¹³⁸ Ова наоружана формација албанских сепаратиста, створена већ 2000. године, представљала је озбиљну претњу безбедности Србије. Захваљујући успостављеној сарадњи са

137 Савет безбедности Уједињених нација. "Резолуција 1244." Анекс 2, члан 4. 10. јун 1999. [https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244\(1999\)](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999)).

138 Ослободилачка војска Прешева, Медвеђе и Бујановца (ОВПМБ; алб. *Ushtria Çlirimtare e Preshevës, Medvegjës dhe Bujanovcit, UÇPMB*) била је албанска сепаратистичка милиција која се борила за отцепљење општина које се налазе у Прешево, Медвеђа и Бујановац од Србије и СРЈ.

командом снага КФОР, у периоду од марта до маја 2021. године, јединице војске и полиције ушле су у до тада демилитаризовану зону, неутралисале сепаратистичку паравојну формацију и успоставиле пун суверенитет државе над тим делом територије. Размештање војске и полиције у сталним базама представљало је корак ка градњи поверења између припадника Војске Србије и припадника КФОР, што је повољно утицало на одржање мира у том делу Србије.

Односи са снагама КФОР озбиљно су стављени на тест током мартовског погрома 2004. године, када је велики број Срба са КиМ протеран, а њихова имовина и културна баштина уништени (Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања 2004). Иако постоје озбиљне критике на (не)деловање дела јединица КФОР у заштити српског становништва, како је време пролазило долазило је до трансформације ових односа (Whan 2016, 10). Уласком Србије у Програм Партнерство за мир 2006. године, сарадња са КФОР-ом је почела да добија на замаху. Након детаљних преговора и координације, Србија и КФОР су успоставили заједничке патроле у копненој зони безбедности (КЗБ) (Цветковић 2022, 262-263). Ове патроле су омогућиле директну координацију између Војске Србије и КФОР-а, чиме је знатно побољшана безбедносна ситуација и остварен конкретан допринос изградњи поверења између две стране, што је било од изузетног значаја за даље унапређење односа.

Данас КФОР и Војска Србије имају успостављену стабилну сарадњу која укључује редовне консултације, размену информација и координацију активности на терену (Војска Србије, Састанак с командантом КФОР-а). У тренутној геополитичкој ситуацији, где глобалне и регионалне тензије често диктирају правце деловања, Србија кроз сарадњу са КФОР-ом успева да одржи мир на терену, као и позицију војно неутралне државе. Ова сарадња омогућава Србији да истовремено буде део међународних напора за очување мира и стабилности. Сарадња са КФОР-ом представља важан аспект војне и безбедносне политике Србије. Од првобитних фаза неповерења и опрезне сарадње, однос је еволуирао до тога да се Србија данас залаже за „несмањено присуство” КФОР-а на Косову и Метохији, видећи у њему јединог гаранта мира, безбедности и опстанка Срба у јужној покрајини. Ово је нарочито постало евидентно након једностраног проглашења независности тзв. Косова 2008. године. Редовна комуникација и свеобухватна и функционална координација активности између Војске Србије и КФОР од виталног се значаја за стабилност региона. Наставак ове сарадње и у будуће остаје кључан предуслов очувању мира и безбедности на Балкану, али и прилика за јачање међународног угледа Србије као поузданог партнера у међународним безбедносним структурама. Велики допринос томе, поред политичке платформе на којој је на самом почетку успостављена сарадња, дају припадници Војске Србије својим професионалним односом на терену и кредибилитетом који су изградили у досадашњој сарадњи са КФОР-ом и другим снагама НАТО, било кроз програм „Партнерство за мир”, било на билатералној основи кроз сарадњу са државама чланицама НАТО.

ЗАКЉУЧАК

Србија се налази у специфичном геополитичком положају који је, услед дугогодишњих турбуленција, обликовао њено опредељење за војну неутралност. Овај избор није резултат тежње ка својеврсној самоизолацији, већ одраз спољнополитичког и стратегијског правца који се заснива на примеру успешних војно неутралних држава. Рат у Украјини је поново ставио фокус на традиционално ратовање и подсетио свет на значај војне професије у савременом свету. У том контексту, Србија мора наставити да ради на унапређењу својих оружаних снага и јачању одбрамбених капацитета. Кроз међународну војну сарадњу, српски официри, подофицири и војници имају прилику да стекну драгоцену искуства и знања која могу применити у домаћем контексту, доприносећи тако јачању целокупног система одбране. Усклађивање са стандардима НАТО и ЕУ значајно је не само са аспекта учешћа Војска Србије у међународним мировним мисијама, већ и за јачање националне безбедности. У оквиру својих стратешких напора ка евроинтеграцији, Србија се додатно позиционира као поуздан партнер у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ. Овакав стратешки приступ указује да се војна професија може сматрати као нераскидив део спољне политике Србије и њених евроинтеграцијских напора.

Посебан пример међународне војне сарадње представља сарадња Војске Србије са међународним безбедносним снагама на Косову и Метохији КФОР-ом. Ова сарадња показује како се политичким напорима и професионалним ангажовањем припадника и једне и друге војске гради поверење и изграђује безбедност. Пут од непријатеља до пожељног сарадника није био ни брз ни једноставан. Свесни реалности и заједничког интереса који се огледа у очувању безбедности у овом делу Европе, припадници Војске Србије и КФОР-а изградили су однос који омогућава отворен дијалог и непосредну сарадњу. Србија данас види сарадњу са КФОР-ом као услов безбедности и опстанка Срба на Косову и Метохији. Активна сарадња не само да осигурава физичку заштиту српске заједнице, већ и игра кључну улогу у управљању сложеним безбедносним изазовима у региону. Она омогућава надгледање и имплементацију мера које осигуравају да права и безбедност српске заједнице буду адекватно заштићени.

ЛИТЕРАТУРА

Bakker, Femke E. 2020. "The Microfoundations of Normative Democratic Peace Theory: Experiments in the US, Russia and China." *Political Research Exchange* 2 (1). <https://doi.org/10.1080/2474736X.2020.1753084>.

Балкански форум за безбедност и одбрану. "Балкански форум за безбедност и одбрану." Приступљено 8. августа 2024. <http://balkanchodforum.net/>.

Balkan Medical Task Force. 2024. Приступљено 8. августа 2024. са <https://balkanmedicaltaskforce.com/>

Dennis J. D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste, & Jessica Senehi. 2008. *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. Routledge.

Filip Ejdus. 2006. *Jeftinije je ući u NATO*. [e-book] Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

Goetschel, Laurent. 2011. "Neutrals as Brokers of Peacebuilding Ideas." *Cooperation and Conflict* 46, no. 3: 312–33. <http://www.jstor.org/stable/45084645>.

Johnston, David. 1996. *The Idea of a Liberal Theory*. Princeton University Press.

Влада Републике Србије. 2024. „Косово и Метохија.” Република Србија. Приступљено 23. августа 2024. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19947>.

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia. n.d. "Partnership for Peace." Accessed August 23, 2024. <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/security-policy/partnership-peace>.

Moravcsik, Andrew. 1992. *Liberalism and International Relations Theory*. Cambridge, Mass.: Center For International Affairs, Harvard University.

North Atlantic Treaty Organisation, NATO. 2006. *NATO Handbook*. Public Diplomacy Division, NATO, 1110 Brussels, Belgium. ISBN 92-845-0178-4 HB-ENG-0406. p. 154.

North Atlantic Treaty Organisation, NATO. n.d. *Partnership for Peace*. Приступљено 7. августа 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm

Sachar, B. S. 2003. "Cooperation in Military Training as a Tool of Peacetime Military Diplomacy." *Strategic Analysis* 27 (3): 404–21. <https://doi.org/10.1080/09700160308450097>.

Silverstone, Scott A. "Liberal International Relations Theory and the Military." *Handbook of Military Sciences*, December 11, 2021, 1–18. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02866-4_104-1.

Ајзенхамер, Владимир. 2020. "Стратешке студије — од војних наука до студија безбедности." Универзитет у Београду, Факултет безбедности EBooks. стр. 80. https://doi.org/10.18485/fb_nauke_vio.2020.ch3.

"Војнотехнички споразум о привременој управи на Косову и Метохији." 1999. Република Србија, Влада Републике Србије. Приступљено 23. августа 2024. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19947>.

Војска Србије. Регионалне иницијативе: СЕДМ. Приступљено https://www.vs.rs/sr_cyr/medjunarodna-saradnja/regionalne-inicijative/sedm. 7. августа 2024.

Војска Србије. 2024. "Партнерство за мир | Војска Србије." Приступљено 30. августа 2024. https://www.vs.rs/sr_cyr/medjunarodna-saradnja/partnerstvo-za-mir/partnerstvo-za-mir

Војска Србије. “Историјат учешћа у МНОП.” н.д. Приступљено 30. август 2024. године. https://www.vs.rs/sr_lat/istorijat-ucesca-u-mnop.

Војска Србије. “Центар за мировне операције.” Приступљено 30. августа 2024. године. https://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/generalstab/operativna-uprava-j3/centar-za-mirovne-operacije.

Војска Србије. „Састанак с командантом Кфора.” Приступљено 8. августа 2024. https://www.vs.rs/sr_lat/vesti/6ECE60FFB08111EE9E880050568F5424.

Врачар, Милинко, и Горан Станојевић. 2019. “Стратешка култура Србије и концепт тоталне одбране.” Војно дело 71, бр. 8: 294–315. <https://doi.org/10.5937/vojdela1908294v>.

Глишић, Мирослав. 2009. Интероперабилност у програму 'Партнерство за мир'. Војноиздавачки завод, стр. 47.

Дулић, Драгана. 2008. Мировне и хуманитарне операције. Београд: Факултет безбедности: Службени гласник. ISBN 978-86-7549-761-5.

Живковић, Урош, и Милош Миленковић. 2015. “Европска унија као глобални актер реформе сектора безбедности и искуство Србије.” Политичка ревија 3: 209–232. <https://doi.org/10.22182/pr.4532015.10>.

Закон о употреби Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама ван граница Републике Србије. "Службени гласник РС", бр. 88 од 28. октобра 2009, 36 од 10. маја 2018.

Јевтић, Милош. 2020. “Мултинационалне операције ЕУ: Правни оквир и значај ангажовања припадника Војске Србије.” Војно дело 72, бр. 3: 53–68. <https://doi.org/10.5937/vojdela2003053j>.

Јовановић, Милош. 2022. “Значења војне неутралности Србије.” Српска Политичка Мисао 2022 (март): 67–70. <https://doi.org/10.22182/spm.specijal2022.3>.

Kilibarda, Zoran, Mladenović, Miloš, Ajzenhamer, Vladimir. 2014. “Geopolitičke perspektive savremenog sveta”. Универзитет у Београду, Факултет Безбедности. стр. 240–248

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. “Погром Косово и Метохија, 17. март 2004.” Приступљено 23. августа 2024. <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/pogrom-kosovo-i-metohija-17-mart-2004/>.

Министарство одбране Републике Србије, Сектор за политику одбране, Управа за стратегијско планирање. 2024. “Концепт тоталне одбране – сажетак.” Mod.gov.rs. Преузето 2024. https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/2024/koncept_totalne_odbrane_sr/index_sr.html#p=1.

Министарство одбране Републике Србије. 2020. Стратегија одбране Републике Србије. Сектор за политику одбране, Управа за стратегијско планирање. Београд: Министарство одбране Републике Србије.

Министарство одбране Републике Србије. Презентациони документ. Приступљено 2024.

https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/mvs/Prezentacioni_dokument.pdf.

Министарство одбране Републике Србије. "Састанак начелника Генералштаба и команданта КФОР." Приступљено 30. августа 2024. <https://www.mod.gov.rs/lat/20869/sastanak-sa-komandantom-kfora20869>

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. 2024. "Погром Косово и Метохија, 17. март 2004." Приступљено 23. августа 2024. <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/pogrom-kosovo-i-metohija-17-mart-2004>.

Мирослав Крлежа. 1961. Књига есеја, посвећено двадесетогодишњици Устанка 1941-1961. Српска књижевна задруга. Београд. стр. 248.

Ndayi, Zoleka V. 2006. "'Theorising the Rise of Regionness' by Vjorn Hettne and Fredrik Soderbaum." *Politikon* 33, no. 1: 113–24. <https://doi.org/10.1080/02589340600618180>. стр.66

Народна скупштина Републике Србије. 2007. "Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије." *Сл. гласник РС*, бр. 125.

Новаковић, Игор. 2012. "Neutrality in Europe in the XXI Century and the Case of Serbia." *ISAC Fund*. Приступљено 30. августа 2024. године http://www.academia.edu/1875967/Neutrality_in_Europe_in_the_21st_century_and_the_Case_of_Serbia.

Проданић, Вања. 2023. "Учествовање Војске Србије у мисијама и операцијама заједничке безбедносне и одбрамбене политике Европске уније." *Nacionalni Interes* 46, бр. 3: 163–79. <https://doi.org/10.5937/nint46-45242>.

Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије. 2007. "Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије." Децембар 26. Преузето 10.09.2018. са сајта Народне скупштине: <http://www.parlament.rs/народна-скупштина.115.html>.

Резолуција Савета безбедности Уједињених нација 1244 1999. "Резолуција 1244 о привременој управи на Косову и Метохији." *Службени лист УН*, бр. 1244.

Република Србија Министарство одбране Сектор за политику одбране Управа за стратегијско планирање. 2020. Стратегија националне безбедности Републике Србије. Београд.

Република Србија, Влада Републике Србије. "Косово и Метохија." Приступљено 23. августа 2024. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19947>.

Република Србија, Војска Србије. 2017. "Састанак начелника Генералштаба и команданта КФОР | Министарство одбране Републике Србије." Министарство одбране Републике Србије. 2017. <https://www.mod.gov.rs/cir/10533/sastanak-nacelnika-generalstaba-i-komandanta-kfor-10533>.

Република Србија, Војска Србије. 2024. “Партнерство за мир | Војска Србије.” Приступљено 2024. https://www.vs.rs/sr_cyr/medjunarodna-saradnja/partnerstvo-za-mir/partnerstvo-za-mir.

Република Србија, Министарство одбране. 2024. “Програм државног партнерства Србије и Охаја | Министарство одбране Републике Србије.” Министарство одбране Републике Србије. 2024. <https://www.mod.gov.rs/cir/4364/program-drzavnog-partnerstva-srbije-i-ohaja4364>.

Стајић, Љубомир, Ненад Радивојевић и Владан Мирковић. 2016. “Војна неутралност као принцип стратешких оријентација Републике Србије: приступ решавању проблема.” Зборник радова Правног факултета, Нови Сад 50 (4): 1067–82. <https://doi.org/10.5937/zrpfns50-13142>.

Станар, Драган. 2021. “Мир као сврха војске.” Војно дело 73, бр. 3: 36–47. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2103036s>.

Стојановић, Станислав, и Јованка Шарановић. 2022. “Војна неутралност и српска стратешка култура.” Српска Политичка Мисао 2022 (март): 11–40. <https://doi.org/10.22182/spm.specijal2022.1>.

Форца, Божидар. 2022. “Војна неутралност Републике Србије као рационално и прелазно решење.” Српска Политичка Мисао 2022 (март): 147–88. <https://doi.org/10.22182/spm.specijal2022.6>.

Цветковић, Ненад. 2022. “Утицај европских интеграција на безбедност и одбрану Републике Србије.” Докторска дисертација, Војна академија.

Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC. "Mission." Приступљено 8. августа 2024. <https://www.racviac.org/what-is-racviac/mission/>.

Hettne, Björn. 2005. "Beyond the 'New' Regionalism." *New Political Economy* 10, no. 4: 543–71. <https://doi.org/10.1080/13563460500344484>.

Munk, Sándor. 2002. “An Analysis of Basic Interoperability Related Terms, System of Interoperability Types.” Volume 1, Issue 1: 117–131. Department of Informatics, Miklós Zrínyi National Defence University, Budapest, Hungary.

Whan, Alexander. 2016. "Reconciliation without Forgiveness: The EU in Promoting Postwar Cooperation in Serbia and Kosovo." Master's thesis, University of Washington.

Marija Vukadinović
Miloš Milenković
Strategic Research Institute
Belgrade

**MILITARY PROFESSION IN SERBIA THROUGH THE LENS OF
INTERNATIONAL MILITARY COOPERATION IN THE
CONTEMPORARY GEOPOLITICAL CONTEXT**

Abstract

This study seeks to elucidate the impact of international military cooperation on strengthening Serbia's security and advancing the capabilities of its armed forces, within the framework of a complex geopolitical environment. It focuses on examining the various benefits of military cooperation, such as enhancing the competencies of the Serbian Armed Forces and fostering trust with key security partners. The analysis underscores the importance of military cooperation as a crucial element of national and regional security, particularly in light of Serbia's geopolitical position and its commitment to military neutrality. Consequently, special attention is given to Serbia's involvement in multinational military operations and regional defense and security initiatives. Emphasis is placed on the relationship between the Serbian Armed Forces and KFOR, the international security forces tasked with maintaining peace and stability in Serbia's southern province.

The theoretical foundation of this study is rooted in the liberal theory of international relations, which emphasizes cooperation as a fundamental element of security. According to this theory, democratic states can significantly enhance their security and defense capabilities through active cooperation and involvement in international security structures. In the context of this research, liberal theory of international relations offers a framework for understanding how Serbia's participation in international and regional security initiatives affects its geopolitical and security status, along with the development of its national armed forces' capabilities.

The methodological framework of this research is based on qualitative analysis, relying on a wide range of publicly available sources. These sources include relevant monographs, scientific articles, official reports, and case studies. A systematic approach to data collection and analysis was applied, with a critical review of sources and triangulation of information to achieve greater objectivity and validity of findings. The findings suggest that international military cooperation can enhance the military profession in Serbia and bolster the reputation of the Serbian Armed Forces as a reliable partner. This research enhances understanding of the intricate dynamics of military cooperation, given Serbia's strategic stance on military neutrality and cooperation, and it paves the way for additional studies in this field.

Keywords: military neutrality, regional cooperation, military missions, military profession, Serbian Armed Forces.

Алексиос Панагопулос

Члан Европске академије наука и уметности

Салцбург, Аустрија

<https://orcid.org/0009-0008-9304-4040>

alexios.panagopoulos@gmail.com

Лампрос Пацавелас

Државни универзитет у Атини, Грчка

Вршилац дужности тужиоца

Нафплион, Грчка

<https://orcid.org/0009-0003-6096-4899>

МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ КАО АРГУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ : ИСЛАМ И ХРИШЋАНСТВО У АЛБАНИЈИ

Сажетак

Познато је да је Енвер Хоџа био диктатор Албаније, који је тврдио да је братство ислама основни принцип важног правног корака за његову државу. Становништво турског порекла у хаотичном Отоманском царству, представљало је Арапе, Курде, Албанце, који су били чланови владе Османског царства. За њих није било етничких баријера, једини услов за обављање јавних функција био је прелазак на ислам и прихватање исламске културе. Кршење светих исламских правила сматрало се одступањем од правога ислама, што се кажњавало чак и смртном казном као пример сваком отпаднику. Хришћанска земља је проглашена државном својином отоманске владавине, обрађивали су је (култивирали) Албанци и хришћани под надзором муслимана. А локално муслиманско становништво се повећавало, као последица насиља над хришћанским девојкама које су рађале турску децу и отимања деце. Сваки ага је прикупљао порезе за османску државу и одржавао тиранску управу. У оквиру османске владавине неки хришћани су успели да се нађу на високим административним положајима, али су убрзо елиминисани. Прави однос између албанских муслимана и хришћана почео је да се обликује од постојања заједничке националне државе 1914. године. Православна хришћанска црква у Албанији је увек играла важну улогу у стварању новог политичког и друштвеног миљеа у модерној Албанији, због политичке и друштвене садашњости, будућности и њених међународних односа са свим суседним народима и Европом. Тако је међународна интеграција као геополитички аргумент нашла директну примену не само у албанском исламу, већ и у европском хришћанству.

Кључне речи: међународне интеграције, геополитика, ислам, Албанија.

Увод

Врховни владар Албаније Енвер Хоџа је био комуниста и заговорник атеизма, диктатор који је сматрао да је братство у исламу основни принцип и важан државноправни корак. Албански диктатор Хоџа је рекао: „Братство у исламу је било принципијелно и правно питање. Од почетка међу члановима заједнице, чак и између владара и његових поданика, преовладало је духовно и материјално јединство.¹³⁹ Међународне интеграције као геополитички аргумент нашле су примену у Албанији захваљујући исламу и европском хришћанству.

Стари Албанци су се прво побунили против нове владајуће власти, али су касније многи од њих прешли на ислам и постали турски Албанци, у историји познати као „Гегиди”. Временом и због нових рађања од насилног злостављања и крађе лепих хришћанских девојака, које су рађале турску децу, број овдашњих муслимана се знатно повећао. Хришћанску земљу која је проглашена државном својином отоманске владавине обрађивали су Албанци и хришћани под надзором муслиманских званичника. После сто година, јањичари су чинили већину феудалних земљопоседника. Њихово понашање према потчињеним хришћанима и локалним сељацима најбоље се види у изјавама албанских историчара да су се власници Чифликија на својим салашима понашали као прави тирани. Наносили су најгоре зло хришћанским сељацима, горе него робовима у античко доба и црним робовима у афричким колонијама. Некадашња хришћанска земља Источног римског царства у Албанији сматрана је искључивом својином суверене Османске државе, конкретно султана као представника Алаха у свету. Сваки ага или бег могао је да прикупља порезе за Османску државу и одржавање њене тиранске владавине. Стицање статуса муслиманског феудалног земљопоседника подразумевало је и његово претходно прихватање ислама, као начина придруживања теократском режиму Османске државе.

Због државних потреба које су постојале у оквиру османске владавине, неки хришћани су успели да се нађу на високим административним положајима, али су убрзо нестали. Јасно је да они који су остали на пожртвованим положајима као Албанци-хришћани више нису могли да осећају сродство са својим муслиманским сународницима, турским Албанцима. Ови Турко-Албанци су хришћане Албанце сматрали робовима, само зато што нису постали муслимани. Параноја и погрешна теорија о верским разликама утицали су на њихове унутрашње односе.

Прави однос између албанских муслимана и хришћана почео је да се обликује од постојања заједничке националне државе 1914. године. Посебно су римокатолици Албанци осећали анимозитет према Албанцима муслиманима,

¹³⁹ Hoxha E., *Reflexions sur le moyen orient*, Tirana, 1984, pp. 494.

сматрајући их чак и неистинским Албанцима, због њиховог преобраћења у ислам. Овакво стање је трајало све до Другог светског рата, а можемо претпоставити како је један Албанац размишљао о другом Албанцу током пет векова османске владавине. У ствари, када су албански муслимани били представници владајућег отоманског режима, њихово тиранско понашање према свим хришћанима, православцима и католицима, било је пакао на земљи.

После Другог светског рата Хоџа је забранио религију. Ова одлука је створила услов за настанак јединствене албанске нације муслимана и хришћана. Такав албански народ са толико верских разлика није могао дуго да опстане. Признали су то и званично, после пада комунизма, када је враћена слобода верским заједницама. Мало по мало почели су да се враћају у пређашње стање, а на верску припадност је утицала савремена друштвена и политичка активност.

Албанске политичке партије и штампа били су обојени паролама, а историја се нашла у сталном идеолошком, друштвеном и геополитичком сукобу. Православна црква у Албанији је одиграла важну улогу у стварању новог политичког, друштвеног, правног и уставног окружења у садашњој Албанији. Кроз овај развој догађаја, осврће се и на политичке догађаје од 1990. године па надаље, који су били кључни за политичку и друштвену ситуацију у Албанији тог времена, за њену будућност и међународне односе са свим суседним народима.¹⁴⁰ Верска осећања Албанаца била су слабо изражена јер су готово увек давали предност националном интересу над верским идеалом.¹⁴¹

Савремени писци, попут Александра Поповића, постављали су питање да ли има утицаја ислама на културни идентитет албанских муслимана, а он је одговорио: „Дефинитивно не!”¹⁴² Албански народ је подељен на три главне конфесије: исламску, православну и римокатоличку, са минималном заступљеношћу јеврејске заједнице. Унутар муслиманске заједнице постојала је подела на суните¹⁴³ и бекташијске заједнице¹⁴⁴. Међутим, последњи пописи нису узели у обзир верску припадност, па се савремени подаци заснивају на претпоставкама и претходним пописима који су то забележили. Тренутно се процењује да у Албанији око 55% муслимана живи заједно. Однос следбеника ханефијске школе сунитског ислама и припадника бекташијске секте је 2:1, у корист првих¹⁴⁵, затим 33% су православци, око 6% су римокатолици, и око 6% су атеисти и друге верске конфесије.

¹⁴⁰ Wassa P., *La verite sur l'Albanie et les Albanaise*, Paris, 1879.

¹⁴¹ Shpuza G, *Jurmime ne epoken e Rilindjes Kombetare (Investigation of the national renaissance period)*, Tirana, 1980.

¹⁴² Popovich A., *L'Islam balkanique*, Berlin 1986, pp. 62.

¹⁴³ Albert Hourani, *History of the Arab Peoples*, translated by Byron Mataragas, published by Nea Synora-AA Livanis, Athens, 1994.

¹⁴⁴ Baba R., *Misticizma islame dhe bektashizma (Islamic mysticism and bektashism)*, Tirana, 1995.

¹⁴⁵ *The New York Times Almanac*, 2007, pp. 526; Korm Ž, *Multiconfessional communities*, Sarajevo, 1977, pp. 271.

Верско уверење је било важан фактор у животу Албанаца. Пре него што је територија данашње Албаније дошла под османску туђинску власт, албански народ је после раскола 1054. године подељен на православне и римокатолике. Тако је, након отоманске инвазије и окупације, део становништва био приморан да прихвати религију освајача, јер је ислам по дефиницији био „дин ва давла” односно – и вера и држава.¹⁴⁶ Истовремено, прелазак дела албанског становништва на ислам је подразумевао и напуштање првобитне хришћанске заједнице са немуслиманским Албанцима.

Турски политиколог пише: „Проучавајући Турке који су живели у Царству, можемо приметити да они нису имали посебно место у милетском систему, већ су са свим осталим муслиманима (Арапима, Курдима, Албанцима) представљали Кехријеву владу Царства. Међу њима није било етничких баријера, јер су отомански Турци у потпуности прихватили исламску цивилизацију”.¹⁴⁷ Бити муслиман значило је подредити своје личне породичне и националне интересе општим исламским верским интересима. Кршење ових закона сматрало се одступањем од правог ислама и једина казна за такав прекршај била је смртна казна за отпадника.¹⁴⁸

Верски фактор је интерно поделио становнике Албаније¹⁴⁹ и због тога су се они раздвојили, а неки су успели да побегну у Грчку и постали познати као Арванити, односно православци. Међутим, верификација и примена исламског шеријатског закона је био главни циљ османске државе на целој њеној територији, па тако и у Албанији.¹⁵⁰ Онај ко прими ислам прихвата и исламску мисију – тзв. даву (тур. *Dava* или *Dava*), односно преобраћење немуслимана како би се избегла казна покајања која чека невернике након смрти.¹⁵¹

Поглавље I

Обавеза „дава” укључује употребу насиља као од Бога дозвољеног средства, у случају да немуслимани не желе да прихвате ислам. Албанци као нови муслимани били су приморани да примењују насиље над својим сународницима и рођацима, да их натерају да прихвате нову веру. Јасно је да је

¹⁴⁶ Yannoulatos A., *Islam*, Belgrade, 2005.

¹⁴⁷ Yelda D., Pan-Ideologies in the Ottoman Empire against the West: From Pan-Ottomanism to Pan-Islamism, *The Turkish Yearbook of International Relations*, no. 36 (2005), Ankara, pp.151.

¹⁴⁸ *Qur'an translated by Besim Korkut*, Сарајево, Сарајево, 1984, pp. 617, footnote 33, paragraph 2.

¹⁴⁹ Marmullak R., *Albania and Albanians*, London, 1975.

¹⁵⁰ Karčić F., *Sharia courts in Yugoslavia 1918-1941*, Сарајево, 1986, pp. 101.

¹⁵¹ About Islamic Eschatology see: Yannoulatos A., *idem*; Smailagić N, *Lexicon of Islam*, Сарајево, 1990. See also Glavinis A, Vasilije Drinopoljski and his activity on church question of Albania, *Epirus calendar*, 4, (1982), pp. 87-113, Ioannina.

однос између албанских муслимана и немуслимана морао да се одвија уз непријатељство и много мржње.¹⁵²

Показује се колико је политички и геополитички неоправдана теорија да верска разноликост није утицала на разбијање етничког јединства Албанаца. Албанци, чак и они који изјављују да је нација важнија од вере, сведоче да међусобна љубав између Албанаца различитих вера није стабилна. Слично, Реџеп Краснићи, један од присталица националног албанског пројекта, сматра да је рат против Османлија који је водио славни херој Ђерђ Кастриоти, звани Скендербег, у великој мери био грађански рат између Албанаца-хришћана и муслимана. Ови хришћански Албанци су од оца имали грчко православно порекло, а по мајци српско. Борба против муслиманских Албанаца, под командом Балабан-паше из области Мата, једна је од познатих албанских области. Међу најхрабријим ратницима био је и рођак Ђерђа Кастриота, Хамза. Албанци-муслимани су показали суровост према невернику Хамзи Кастриоту који је хтео и вратио се хришћанству и на тај начин су рекли да је вређао Алаха и његовог посланика Мухамеда, а Балабан-паша је убио својих девет затвореника, високих официра, јер нису хтели да приме ислам.¹⁵³

Религија је увек одређивала понашање и друштвене перцепције Албанаца. Албанци-муслимани су се идентификовали са Отоманским царством као универзалним исламским калифатом, а с обзиром на шеријат, обавезали су све муслимане да живе у таквој држави. Османски Турци су наводно дошли као ослободиоци, а не као освајачи, према доктрини и принципима ислама. Сва средства за успостављање Исламске државе су не само легитимна, већ и неопходна, а укључивала су убиства, прекршаје, отмице деце за јањичаре и лепих девојака за хареме, као и продају мушкараца и жена на пијацама робља широм империје.¹⁵⁴

Међународна интеграција као геополитички аргумент нашла је примену кроз ислам у Албанији и у европском хришћанству. Османске активности су евидентне и у следећем опису: „Турска власт у Јужној Албанији била је велика катастрофа. Турци су без мере пљачкали и уништавали, а то је њихова кривица. Хроничари из 15. века сведоче о огромним освајањима у Албанији, о масовном паљењу градова и села, о неописивој бруталности у опхођењу према локалном становништву, отимању деце за стварање јаничара или њиховој продаји за робље у Азији.“¹⁵⁵

¹⁵²Look: Hoxha E., *Disa mendime per rilindesit (Reflexion on promoters of our national renaissance, Studime politiko-shoqerore*, 2 (1982), Tirana.

¹⁵³Krasniqi R., *Georges Kastrioti, Scanderbeg*, Paris-Firenza, 1983, pp. 154. See also *Albania*, Athens, 2000; *Intentari i ligatinave te Shqiperise*, Athens, 2003; Lazakis Ch., *Albania*, Athens, 2002.

¹⁵⁴Pollo S., Arben P., *Histoire de l' Albanie des origins a nos jours*, Roanne, 1974.

¹⁵⁵Look: Арш Г. Л., *Краткая история Албании*, Moscow 1965; Konidaris G., *About first mention of Albanians in ecclesiastical sources and their boundaries in Byzantine era*, Athens, 1953

Хришћанска земља је проглашена отоманском државном имовином, коју су обрађивали хришћани Албанци под надзором муслиманских спахија, који су били страни муслимани и преобратили Албанце. Временом се број локалних Албанаца-муслимана повећавао и они су чинили већину феудалних земљопоседника. Њихово понашање према потчињеним хришћанско-албанским сељацима може се видети и у изјави једног албанског историчара: „Власници Цифликије на својим земљама су се понашали као прави тирани и према сељацима су се понашали и горе него према робовима у античко доба и црнцима у данашњим афричким колонијама”.¹⁵⁶

По потреби државе било је и сипачи-хришћана, али су успут нестали. Албанци-хришћани нису могли да осете никакву везу са својим муслиманско-албанским сународницима, који су их сматрали робовима, само зато што нису били муслимани. Албанци који су се борили за ослобођење од османске власти били су подаље, само због овог дубоког верског сукоба. Суседни народи, Грци, Срби, Бугари, побунили су се против Турака, док су се Албанци покорили као део владајућег Милета. Муслимански Албанци у отоманској војсци представљали су снажну угњетавачку песницу против хришћанских ослободилачких устанака. Француски писац Виктор Берар примећује: „Можемо рећи да на крају 19. века званична Турска никоме није давала привилегије, осим Албанцима. Султан је својим вољеним Албанцима дао и извршну власт и мач”.¹⁵⁷

Поглавље II

Све ово показује колико је дубок несклад између две религије у Албанији и потлачена хришћанска албанска мањина више није могла да отпочне самосталну ослободилачку борбу све до Првог балканског рата 1912. године када је збачена власт Отоманског царства.¹⁵⁸ Покренуто је међународно питање између великих сила, шта да раде са овим муслиманима-Албанцима, који су пораз Османлија доживљавали као свој, због поистовећивања са њима, и зато што је претила опасност од прерасподеле некадашњих Османских држава између суседних земаља. Тада су почели да се улажу напори да се промовише идеја о етно-језичким разликама Албанаца од Турака, тако да су суперсиле, пре свега Аустрија и Италија, инсистирале на стварању технички независне нове државе Албаније, што се коначно догодило.

¹⁵⁶ Viron K., *Les conceptions du comite de liberation nationale a propos de la paysannerie, Studia Albanica*, 2 (1983), pp. 46, Tirana. „They did not permitted to the peasants even to make windows so they whole life were asphyxiated in smoke.” Ibid. „Aghas were the worst exploiters of peasants. Agha is small tyrant and small master of the village.” Ibid., pp. 47. See also: Castellan G., *Histoire de l’Albanie et des Albanais*, Krozon, 2002.

¹⁵⁷ Victor B., *La politique du Sultan*, Paris, 1897, pp. 149

¹⁵⁸ Репо Р., *Kujtime nga levizja per clirimin kombetar 1878-1912. (Memories from people's liberation movement 1878-1912)*, Tirana, 1962.

Албанско-муслиманско становништво било је негативно оријентисано, али су се православци и римокатолици такође а priori разликовали. Међународни правни поредак и интеграција као геополитички аргумент нашли су примену кроз ислам у Албанији и европском хришћанству. Међутим, муслимани-Албанци су били већина, и они су били заостанак у оквиру Османског царства. Православни су преферирали ослобођење од Османлија и у великом броју су били за савез са мајком Грчком, посебно у јужној Албанији (Северни Епир). Као некадашњи грађани Источне римске државе, поистовешћивали су православну веру са грчким националним идентитетом и већина њих су заиста били Грци по свом пореклу и језику. Срдачне присталице нове вештачке и независне државе Албаније постали су Албанци римокатолици, под утицајем Италије и моћног Ватикана, који су били територијално и етнички одвојени од осталих балканских римокатолика и углавном опстали као Албанци.¹⁵⁹

Политичке велесиле су после Првог балканског рата створиле независну Албанију и прерасподела територија Отоманске Албаније између Србије, Црне Горе и Грчке се није догодила. Повезаност Албанаца са независном међународно признатом државом показала је њихова акција у Првом светском рату, у борбама 1914. године, у централној Албанији, са укидањем феудализма и ослобађањем сељаштва као борбом за ислам, са устанком предвођеним дервишом¹⁶⁰ Хаџи Ђамилом, члан Мелами реда.¹⁶¹

Против ове побуне били су албански национализам и борба тадашњих римокатолика за независну Албанију. Они су идеју о успостављању нове албанске нације ставили изнад верске поделе, уз опрезан однос националистичких интелектуалаца према побуни Хаџи Ђамила, рекавши: „Многе албанске патриоте биле су против револуционара. То показује да су они разумели само један аспект побуне, везан за верски фанатизам сељачких маса, док је потпуно изостао друштвени аспект”.¹⁶²

Православни Срби и Грци и римокатолици Албанци желели су да реагују на идеју која је покушала да их поново спусти под нови облик османског угњетавања који су трпели вековима. Србе и Грке су признавали као своје рођаке и пријатеље, а не своје сународнике, Албанце исламске вероисповести. Након Првог светског рата, Албанија се успоставила као нова независна држава, а Османско царство је распуштено, да би се родила секуларна Турска. Албанија је

¹⁵⁹ Pinon R., *L'Europe et la jeune Turquie*, Paris, 1911, pp. 337. See also Johalas T., *Albanian-Italian bibliography*, Athens, 1996; Kontis V., *The Greeks of Northern Epirus and Greek-Albanian relations*, Athens, 1992; Kupitoris П., *Albanian scientific researches about Albanian language and people*, Athens, 1994.

¹⁶⁰ About dervishes more in : Frasheri N., *Fletore e Bektashinjet (Book about bektashis)*, Bucharest, 1896.

¹⁶¹ Pollo S., Puto A., *ibid.*, pp. 187. See also Kupitoris P., *idem*; Kola P., *The myth of greater Albania*, New York, 2003; Konidaris G., *idem*.

¹⁶² Pollo S., Puto A., *ibid.*, pp. 8.

била окружена православном Србијом и православном Грчком, а преко мора је била римокатоличка Италија.

Албански муслимани нису имали другог избора, па су вољом међународне заједнице, деловањем интелектуалаца, подршком римокатолика и пасивношћу муслиманске већине и православне мањине били суочени са друштвеним и политичким ћорсокаком и тако је настала данашња Албанија. У новој вештачкој држави претпостављало се да ће једина могућа друштвена и политичка идеологија бити потпуни секуларизам.

Одсецање муслимана из Турске и православних из Грчке, није могло да уништи ни панисламски лук, ни свеправославну и свегрчку идеју. Дакле, сви они који су желели да независна Албанија опстане, попут православног епископа и оснивача Албанске националне цркве у Америци Теофаниса Нуласа (Фан Ноли), били су за секуларни режим¹⁶³ који је водио порекло из Тракије. Инспирисан националним идејама и после сукоба са православним грчким свештенством, основао је независну албанску цркву у Америци. Међутим, он се противио увођењу веронауке у албанске школе, јер је сматрао да би неговање верских разлика у албанској јавној школи спречило стварање државе националног јединства.¹⁶⁴

Римокатолици су осећали анимозитет према својим муслиманским сународницима. Да је социјална ситуација била тако тешка током 1930-их, свакако можемо замислити како би мислили једни о другима током пет векова османске владавине, када су муслимани били доминантни представници владајућег режима.¹⁶⁵

Енвер Хоџа је после Другог светског рата забранио веру као највећу препреку за постизање националног јединства, за настанак јединствене албанске

¹⁶³Look: Alvanos H., *Democracy of dinosaur*, Thessaloniki, 2000; Barcas P., *Albania 1997*, Athens, 2003; Benos J., *Battles of Albanian people for independence*, Athens, 1983; Berard V., *Turkey and hellenism. Greeks, Valachians, Albanians, Bulgars, Serbs*, Athens, 1987; Cargacos S., *Albanians, Arbanites, Greeks*, Athens, 1999.

¹⁶⁴Look also: E., *Greece, Albania and Northern Epirus*, Chicago, 1963; Cici F., *Shestime dykrenore, Fan Noli ne fe (Two-winged crown, Fan Noli in religion)*, *Gazetta ABC*, November 8, 2005, pp. 20, Tirana; Eustatiadis K., *Albania- Greece and Organization of United Nations*, Athens, 1946; Faveyrial J.-C., *Histoire de l'Albanie*, Peje, 2001; Ikonomu F., *Orthodox Church of Albania 1912-1988. and fight for hellenism in Northern Epirus*, Athens, 1988; Yannoulatos A., *Step of orthodoxy in Albania*, In Tritos M., *Orthodox Church on Balcans today*, Katherini, 2004; Yannoulatos A., *In Orthodox Church of Albania together live Albanians, Greeks, Tsintsars and Slavs, Eastern Orthodoxy in Post-communist World*, Athens 1994, pp. 328-352; Yannoulatos A., *Religious analysis of Islam*, Athens, 1975.

¹⁶⁵ Rizaj S., *The Islamization of the Albanians during the 15th and 16th Centuries*, *Studia Albanica*, 2 (1985), pp.127, Tirana.

нације. Нација са толико верских разлика није могла да опстане, што су чак и комунистички владари званично признали.¹⁶⁶

Након слома комунизма, обновљена је слобода деловања верских заједница и све је полако почело да се враћа на пређашње стање. Међународна интеграција као геополитички аргумент нашла је примену кроз ислам у Албанији и у европском хришћанству. На верски статус је утицала политичка активност, у сталном идеолошком и политичком сукобу са исповедањем вере. Православна црква данас игра важну улогу у стварању политичког и друштвеног окружења за данашњу Албанију (алб. Republika e Shqipërisë).

Деветнаести век је окарактерисан као период борбе балканских хришћанских народа за ослобођење од вишегодишње исламско-османске власти. Мало по мало, етнички концепт „Турци” замењује се концептом „Османлије”, јер се на тај начин занемарује ислам као најважнија карактеристика ове државе, чији је главни град од 1453. године био владарски град Цариград. Турци Селџуци су победили у бици код Манцикерта, 1071. године, у име турске националне идеје. Ширење ислама извршено је насиљем и мачем, а након пораза Романа Четвртог, Византијско царство ће се опоравити под Алексијем Првим Комнином. Хришћани Балкана су желели своју слободу и неприхватање исламског правног режима. Турци Селџуци су заузели већи део Византијског царства, а Османлије су, настављајући свој поход, касније стигли до града Беча. Њихов циљ је био ширење исламског правног режима кроз свети рат и „дихад” за доминацију широм Европе.

Тако је освојена територија данашње Албаније, која је такође била укључена у систем државно-правног акта шеријата. Албанци хришћани су третирани на исти начин као и православни Грци, Срби, Бугари и сви потлачени народи као православни хришћани који су пострадали за веру у Христа. Албанска традиција је углавном била усмена због неразвијене албанске писане књижевности током векова. Стари становници државе која се данас назива Албанијом говорили су грчким, српским, бугарским и локалним дијалектом албанског, који је добио званичну писану форму почетком прошлог века.¹⁶⁷ Сукоб крста и полумесеца био је главна мотивација за искуство османских освајања. Временом је исламски притисак постајао све јачи и јачи, осим бекства у суседне хришћанске земље, једино решење је било мучеништво или прелазак на ислам. У суседним хришћанским земљама православни нису били добродошли и прогањани су као расколници. Неки од њих остају и прихватају

¹⁶⁶ Look: Yannoulatos A., *Saga and vision calm coexistence of religious communities in Albania*, *Ecclesia*, 71 (1994), стр. 231-234, 279-282, 329-330, 360-363 (inaugural address to the Academy of Sciences in Athens, December 14, 1993), Athens; Idem, *Albanian Church, history and spiritual tradition*, *Treasury of orthodoxy*, Athens, 2000, pp. 486-506; Idem, *Do not mix religion and terrorism*, *Kathimerini*, October 14, 2001, Athens (interview).

¹⁶⁷ A. Hetzer-Z. Finger in their work *"Lehrbuch der vereintlichten albanischen Schriftsprache"*, Hamburg, 1993.

мучеништво, а отпор већине временом слаби, уосталом, исламизација је била једносмерна улица.

Тако су се балкански муслимани појавили на целом западном Балкану. Многи се слажу да су преци Турака били људи монголске расе, слични данашњим Кинезима и Монголима. Па како је могуће да су данашњи Турци бели? Као бивши премијер Тансу Чилер или Исмаил Џем, министар спољних послова? Захваљујући којој мешавини, са којим народом су монголоидни Турци постали бели? Неколико актуелних грчких писаца на ово одговара да су основни антрополошки материјал од којег је настао велики део данашњих Турака управо стари Грци Анадолије, а затим и Бугари, Срби, Мађари, Хрвати, Словенци, Румуни и Украјинци, чак и Аустро-Немци, и многи преобраћени Албанци. Прихватајући ислам и језик других народа, асимилovali су монголоидне црте и постали туркојезични, док су своје хришћанско порекло, добровољно или силом, потпуно заборавили са јањичарима, харемима и исламизацијом.

Исламизацијом су изгубили сваку емотивну везу са својом хришћанском језичком заједницом, па су прихватили геополитичко јединство са муслиманима других етнолингвистичких својстава, а посебно са турскојезичним становништвом. Током 19. века, када је услед слабљења Османског царства борба за слободу била извеснија и када су због слабљења централне власти локални муслимани постали посебно окрутни према хришћанским поданицима, распламсале су се ослободилачке побуне. Једина балканска заједница која се није побунила против отоманске исламске власти била је исламизована албанска заједница.

Разлог је једноставан, грчки, српски и бугарски ослободилачки покрети били су побуне хришћана против муслимана, а Албанци су у великој већини постали муслимани и протагонисти отоманског режима, против хришћана. Борбе балканских хришћана против Османлија вођене су углавном са преобраћеним Албанцима. Али паша од Тепеленија са својом суровом војском спречио је ослободилачке покрете Грка, Срба и свих балканских хришћана.

Албанци-православци су били подељени, један део је изабрао грчку националну идеју и учествовао у борби за стварање нове Грчке и оних који су се услед угњетавања одселили у суседне земље, па су се у то време асимилирали са народима некадашњих Источноримских држава, са Србима, Румунима или Бугарима. Носталгија за отаџбином и идеја секуларне нације, оне која превазилази религију, почела је са идејом уједињења Албанаца, без обзира на вероисповест, на основу заједничког језика и стварања секуларне албанске нације. Идеја је почела да се шири најпре од албанских римокатолика у Италији и од православних Албанаца који су се доселили у Румунију и Влашку. Њихов главни представник Наум Већилхарци, отац првог званичног албанског писма, није био чак ни албанског, већ грчког и словенског порекла, румунски имигрант. Сама идеја је била апсурдна, јер албански народ, као јединствен народ, једноставно није постојао. Први муслимани у покрету били су браћа Фрашери – Наим, Абдул и Сами, који су се придружили покрету. Међутим, они нису били

сунити, већ бекташије, припадници веома хетерогене исламске секте дервиша, које званична исламска теологија сматра јеретичким.

У народноослободилачком покрету још увек није било сунитских муслимана, они су остали на страни султана, свог верског калифа и вође. Албанско национално буђење поклопило се и са регентством панисламског султана Абдула Хамида, који је позвао на муслиманско јединство за спас Царства, где су албански муслимани чинили његову личну гарду. Они су албанизам и нову вештачку државу за албански национални пројекат сматрали издајом ислама. Покретачи идеје албанизма, у почетку су углавном били нерелигиозни, муслимани су овај концепт могли схватити само као антирелигиозну субверзију. Било је и неких муслиманских устанака који су крваво угушени, али нису имали народноослободилачки карактер. Углавном су се борили да задрже своје привилегије и одрже стање друштвене анархије која им је омогућила да легално краду од хришћана-Албанаца.

Да би остварили идеју албанске нације и државе, православни Албанци су желели да буде значајна верска независност од Цариградске васељенске патријаршије (Фанари) која је имала духовну јурисдикцију на територији Албаније, па су предлагали поновно успостављање православне албанске цркве, са функционалним језиком на албанском. Православни Албанци су одувек преферирали унију са православном Грчком, без обзира да ли би сви остали чисто Грци по пореклу или не.

Сплет историјских околности није био згодан за велику већину муслимана-Албанаца који су желели да њиховом новом вештачком државом влада султан до краја овога света. У Балканским ратовима Османско царство је поражено, па није уступило своје балканске земље на прераспodelу победничким православним државама. Муслимани-Албанци су остали напуштени, као османска провинција, која ће до краја бити лојална султану. Прихватио би идеју Албаније и албанизма нове вештачке државе, или би прихватио да се земља прераспodelи и подели између хришћана, Грка и Срба. Овај ћорсокак је имао као излаз да сви прихвате идеју независне Албаније, засновану на националистичкој идеји коју су покренули римокатолици.

Поглавље III

Снажну подршку овом процесу дала је верска организација формирана у Америци, на челу са Теофанисом Нулом (Фан Ноли). Двојица православаца грчког порекла, Пандели Еванђели и Идхомене Костури, и пре повратка Фан Нолија, постали су премијери у претежно муслиманској Албанији. Слабост овог достигнућа била је у томе што се огромна муслиманска већина становништва није сматрала делом нове државне заједнице са православцима-Албанцима, нити је већина православних осећала блискост са муслиманима-Албанцима. Они који су се искрено борили за јединство Албанаца свих вероисповести, унутар Албаније, могли су се набројати на прсте, док су Албанци-православци из Америке били далеко.

Фан Ноли је 1913. стигао у Албанију да ужива у плодовима свог рада. Био је то његов први долазак у Албанију, у којој раније није живео. Рођен у Источној Тракији и Серу, путовао је по Медитерану и Америци, али не и у Албанију. И док је у свом матерњем грчком говорном подручју у Тракији имао лингвистичко познанство са муслиманским Албанцима, он би могао бити више фактор уједињења за Албанију, где муслимани нису били мањина, већ су им хришћани били потребни само као поданици. Зато су се православни хришћани који говоре албански оријентисали углавном на своју отаџбину Грчку.

Фан Ноли је упознао албанску исламску земљу која му није била толико непозната, јер је рођен у Османском царству и познавао њихов менталитет, али није добро познавао оне за које се борио, Албанце у Албанији. Бавио се феудалним односима где су поданици били Албанци-хришћани, а господари Албанци-муслимани.

Упознао је масовни устанак муслиманских сељака, који је предводио дервиш Хаџи Тамил. Али побуњеници су одбацили независну Албанију и хтели су да се врате под турску власт, и то је било шок за Фан Нолија. Сплет околности је идеју о независној националној Албанији учинио стварношћу, а Фан Ноли је био трећи православни лидер који ју је политички водио. Крајем 20. века Мојсију¹⁶⁸ и Фатос Нано¹⁶⁹, обојица грчког порекла се појављују. Постало му је

¹⁶⁸ Сусрет двојице председника, албанског Мојсијуа и грчког Стефанопулоса (од мајке пореклом из Северног Епира) протекао је 19.10.2004. у Тирани у атмосфери сарадње и међусобног разумевања за добру сарадњу. Алфред Спирос Мојсију, рођен 1. децембра 1929, био је председник Албаније од 2002. до 2007. Рођен је у граду Скадру, студирао је војну школу и покушао да уједини политичке фракције у земљи. Наследио га је Бамир Топи. Мојсију је Стефанопулос рекао: „Уверен сам да је ова посета даљи корак у јачању односа две земље и народа и да води ка вишем нивоу сарадње у свим областима од заједничког интереса. Грчка је земља која подржава процес интеграције наше земље у евроатлантске и европске организације, што Албанија високо цени. Албанија цени улогу грчке мањине у јачању билатералних односа. На састанку је истакнуто да постојање било каквог проблема наслеђеног из прошлости не дефинише и не утиче на наше односе. Ипак, он се мора решавати и решавати кроз дијалог заснован на Пакту пријатељства између два народа. Како су се наши премијери и на експертском нивоу договорили да се обезбеди право правно решење за проблем имовине Чама и Албанаца у Грчкој, као и Грка у Албанији. <https://www.presidency.gr/diloseis-ton-proedron-ellados-kai-alvanias-k-k-stefanopoyloy-kai-a-moisiu-meta-ti-synantisi-toys-sta-tirana/>

¹⁶⁹ Фатос, син Танасиса Наноа (alb. Fatos Thanas Nano), рођен је 16.09.1952, и више пута је био премијер Албаније. Лидер и оснивач Социјалистичке партије Албаније и посланик у албанском парламенту од 1991. до 1996. и од 1997. до 2009. Рођен је у Тирани као син Грка Танасиса или Танаса Наноа, бившег директора Албанске радио-телевизије, и Марије Нано (из породице Сутерићи), службенице у влади. Крајем фебруара 1991. Алија је именовано Наноа за премијера прелазне владе. Парламентарни избори одржани су 31. марта 1991. године, Лабуристичка партија Албаније освојила је већину. Рамиз је по други пут именовано Наноа за премијера, а његова нова влада није трајала дуже од прве. Штрајк синдиката приморао га је да поднесе оставку две недеље касније. Демократска

јасно да они неће дозволити да хришћанин дуго влада у муслиманској Албанији. У ствари, за време владавине краља Зога¹⁷⁰, понекад би неки хришћани могли да

партија Албаније победила је на парламентарним изборима 22.03.1992. због неефикасности владе, коју је предводио Александар Мекси, да спроведе ефикасне економске реформе, у чему је Нано био у праву. Влада Демократске партије је дозволила финансијске Понзи шеме, односно пирамидални скандал у Албанији, што је довело до друштвених немира 1997. године. Тада је већина Албанаца изгубила уштеђевину, уместо економских реформи дошло је до оружане народне побуне против председника Берише, који је био принуђен да поднесе оставку у јулу 1997. године. Бериша је расписао превремене парламентарне изборе 29. јуна и прогласио општу амнестију за све затворенике у марту 1997. Као и Нано, пуштен је из затвора и проглашен невиним од стране суда у Тирани 1999. године, за наводну злоупотребу моћи и наводне корупције. Зато што је 27.07.1993. албански парламент одобрио захтев главног тужиоца Алуса Драгосија да се Наноу укине законодавни имунитет и 30.07.1993. Нано је ухапшен у тужилаштву и оптужен за „злоупотребу овлашћења и фалсификовање службених докумената у вези са италијанском помоћи”, због његовог политичког противљења председнику Сали Бериши. Нано је 3. априла 1994. осуђен на дванаест година затвора. Захтев за ослобађање Наноа потписало је 700 хиљада људи, који је упућен председнику Бериши. Amnesty International, Human Rights Watch (раније Helsinki Watch), the Inter-Parliamentary Union и друге групе подржале су Наноа. Његова бивша супруга Регина Нано постала је посредник за слање инструкција руководству странке, понекад и усмено. Одбијањем ревидираног албанског Устава на референдуму 1994. године, спољни односи између Албаније и Европске уније, али и Сједињених Држава, почели су да се погоршавају због ауторитарности председника Берише. Интелектуалци, као што су Рецеп Мејдани, Пандели Маико, Кастриот Ислами, итд., били су по страни. „Покрет за дебату” Социјалистичке партије, који је именовао Нано, такође је захтевао спровођење препорука Стејт департмента, Европског парламента и Европског савета за решавање политичке и институционалне кризе. Даље је захтевао да Конгрес уклони марксистичке и марксистичко-државне концепте из партијског устава и програма, да негира Владимира Лењина и Коминтерну и да врати Карла Каутског и Другу интернационалу.¹⁷⁰ Краљевска кућа Зогуа до 1922. године била је позната као Зоголи и представљала албанску династију коју је основала исламизована древна хришћанска породица Јована - Зогу-паше из Матија у Албанији, почетком 20. века. Ова породица је дала јединог монарха као краља Албаније, Зога Првог од Албаније од (1928-1939), када је одстрањен од италијанске фашистичке инвазије и Виктора Емануела Трећег од Италије који је преузео његов престо. Прогнани краљ Зогу је преминуо 1961. године, а његов једини син Лека постао је престолонаследник Албаније (рођен 1939), њега је албанска Народна скупштина у егзилу прогласила за краља Албанаца. Краљ Лека је остао глава куће и задржао право на престо до своје смрти 2011. године, када га је наследио његов једини син Лека Други. Лека нема синове и једини је наследник краља Зога, док је његов садашњи наследник Скендер Зогу, односно његов први рођак. Он користи епитет Скендер, што имплицира историјског потомка Александра Великог). Видети: Patrice Najbor, *Histoire de l'Albanie et de sa maison royale* (5 volumes), JePublie, Paris, 2008. And from the same writer: Patrice Najbor, *la dynastie des Zogu, Textes & Prétextes*, Paris, 2002. Look more: http://www.albanianhistory.net/1933_Zogu/index.html

постану премијери или намесници, али би врховна власт увек била у рукама муслимана.

Фан Ноли¹⁷¹ је поставио темеље за поновно успостављање данашње православне цркве Албаније као први епископ Албаније и захваљујући њему, Фанари су прихватили њену аутокефалност. Рођење албанске православне цркве и служење литургије на албанском језику свакако су допринели јачању идеје о новој албанској држави и нацији заснованој на језику. Тако су православни, имајући аутокефалну цркву, почели да се изјашњавају као албанско-православни. Исламски свет је омогућио стварање нове секуларне Турске унутар Албаније. Муслимани ће се привремено одрећи исламске идеје, у име идеје нове секуларне државе, чиме би идеја албанске ултрарелигиозне нације постајала све снажнија. Идеје о повезивању православних Албанаца са Грчком, стварању независне римокатоличке Албаније, или уједињењу муслимана са Турском, више нису биле реална гледишта. Тако су прихватили оквир новог секуларног и формалног албанског националног политичког покрета.

Постојање аутокефалне Православне цркве¹⁷², је доказало да је било Албанаца ван ислама. Енвер Хоџа је забранио религију и покушао да створи нову секуларну атеистичку албанску културу. Заправо, крај овог друштвено-

¹⁷¹ Теофан Стилијан Ноли познат као Фан Ноли, рођен као Теофанис од оца Стилијана, са грчким презименом Мавроматис, у Источној Тракији, 6. јануара 1882. године, био је писац, научник, дипломата, политичар, историчар и свештеник, оснивач Албанске православне цркве, који је био и премијер и регент Албаније 1924. године. Имао је важну улогу у успостављању албанског језика као националног језика Албаније са бројним преводима ремек-дела светске књижевности. На енглеском је опширно писао о хероју Георгију Скендербегу (из грчке породице од оца, а српског од мајке – где се користи епитет Скендер, подразумева историјског потомка Александра Великог). Превео је Нови завет на енглески (Нови завет Господа и Спаситеља нашег Исуса Христа из одобреног грчког текста Цариградске цркве и Цркве Грчке), који је објављен 1961. године. Ноли је дипломирао на Харварду као доктор историје на тему Георги Кастриотис-Скердебеис, на Универзитету у Бостону. За православног свештеника рукоположен је 1908. године и уздигао је некадашњи албански језик у писану православну црквену употребу. Кратко време је живео у Албанији након проглашења независности 1912. и после Првог светског рата, Ноли је водио дипломатске напоре уз подршку америчког председника Вудроа Вилсона, успешно предводећи Албанију за приступање Лиги народа. Критичар корупције и неправде албанске владе, предводио је народну револуцију јуна 1924. године. Био је премијер до збацивања његове револуционарне владе од стране паше Ахмета Зогуа, оснивача албанске краљевске куће за време владавине 1928-1939. Прогнан је у Италију и трајно се настанио у Сједињеним Државама 1930-их, поставши амерички држављанин и проживевши остатак живота као верски вођа албанско-америчке заједнице и писац, до 13. марта 1965. Видети: Simakos Gergi (2011). *The Theofanis Mavromatis (Fan Noli). Effects of nationalist tendencies on the mutation of national consciousness and belief*. Thessaloniki: AUTH - Doctoral Dissertation, pp. 13.

¹⁷²Alexios Panagopoulos, 2009, *The political importance of the Orthodox Church in Albania 1990-2005* (Doctoral Dissertation), State University of Belgrade - Political Sciences).

политичког експеримента данас је свима познат. Православни из Америке су хтели да наставе дело Фана Нолија, али Ноли више није постојао, и доступна би била само Васељенска патријаршија. Грци православци треба поново да се врате у цркве Албаније, све док локално свештенство не буде довољно развијено. У ствари, питање поновног успостављања православља у Албанији постало је отворено политичко питање.

Муслиманске власти Салија Берише пратиле су сваки корак егзарха васељенског патријарха, епископа Анастасија, и тумачиле грчке напоре као припајање јужне Албаније грчкој држави. Јачањем исламског утицаја на политичку оријентацију Албаније почео је да се јавља и исламско-хришћански сукоб, због чега је деловање Албанске православне цркве постало доминантно унутрашње политичко питање, веома важно за све Албанце, али и међународно политичко питање које је утицало на албанско-грчке односе.

Беришин режим је покушао да блокира архиепископа Анастасија и натера га да напусти земљу. Влада Салија Берише имала је происламску оријентацију, једини аргумент Грчке за олакшавање положаја архиепископа Анастасија био је регулисање положаја албанских радника у Грчкој. Непосредно пре политичких промена у Албанији изазваних кризом финансијске пирамиде, православна црква је успела да образује локалне кадрове, а након доласка социјалиста на власт ситуација се из корена променила. Са проевропском оријентацијом, социјалисти треба да траже подршку од Европе и Грчке, јер су многи од њих на различите начине били повезани са грчком културом.

Много касније, први пут након седамдесет година од Фана Нолија, неки православни политичари су заменили муслимане на веома високим позицијама у јавној државној власти. Ноли је као албански националиста желео Националну албанску цркву, а социјалисти и левичари сматрали су православну цркву политичком полугом и инструментом за доказивање да и Албанија припада Европи. С обзиром на то да су неки од функционера социјалистичке партије били Грци или Цинцари, односно мешовитог грчког порекла и много лакше су прихватили стварање ненационалне православне цркве.

У уставу, албанска држава је дефинисана као неетничка, са успостављеном православном црквом у Албанији, али и да њоме не могу управљати странци. Верски и политички компромис довео је у Синод два Грка и два Албанца и то је била важна победа за православље и европску идеју. Тако је постављена основа деловања Цркве без обзира на политичке промене које су наступиле 2005. године. Православна црква је постала неизбежни чинилац целокупног друштвеног живота земље. Међународна интеграција као геополитички аргумент нашла је примену кроз ислам у Албанији и хришћанство у Европи. Поред учешћа у свим видовима јавних делатности, Православна Црква је постала и објекат међународних односа.

Поглавар Православне цркве Албаније Анастасиос Ђијанулатос, као професор Атинског универзитета и немачких универзитета, биран је на највише функције у светским верским институцијама и организацијама, стално је

позиван на многе политичке и дипломатске конференције међународних политичких институција и организација. Међународне резолуције са ових конференција и говори архиепископа Анастасија сведоче да је читав европски свет његову друштвену активност сматрао високом политичком активношћу за стабилност на Западном Балкану, али треба да се обрати и онима са друге стране Атлантика, православним Албанцима-Американцима. Нолијевска заједница је од почетка доласка Епископа Анастасија показивала непријатељство према њему, за пут обнове Цркве у својој отаџбини. Било је тешко савладати овај отпор и доказати да ће Нолијеве идеје на крају постати велика стварност Анастасијевих дана.

Првобитна контингентност ове намере показује податак да су браћа Лиолин, који су водили Албанску православну заједницу и Цркву у Америци, били главни протагониста помирења. То је почело позивом на богослужење двојице албанских епископа, у цркви коју је основао Фан Ноли у Бостону, у Нолијеву част. Питање држављанства било је једино што су имали против новог поглавара Цркве у Албанији, које је полако почело да бледи, јер је архиепископ 2011. године навршио тачно двадесет година на месту поглавара Цркве Албаније. Био је то период огромних друштвених европско-оријентисаних стварања за добробит у току огромне друштвене креације, са болницама, старачким домовима, школама, образовним институцијама, европским програмима и европском оријентацијом, без дискриминације по вери, језику, пореклу, у корист целе Албаније, државе и друштва.

Закључак

На основу изнетих аргумената, без оклевања можемо поновити да је геополитичко деловање Цркве у Албанији од почетка имало веома велики међународни, друштвени и политички утицај. Међународна интеграција као геополитички аргумент имплементирана је кроз ислам у Албанији и углавном кроз хришћанство у Европи. Њено обнављање и деловање од првог дана представљало је значајан јавнополитички чин који је захватио све креативне сфере утицаја европско оријентисаног албанског политичког и друштвеног живота. Албанска православна црква је од 1991. године до данас направила огроман друштвени рад за нову државу Албанију. Геополитичка перспектива на Западном Балкану и политика религије и међународне геополитичке интеграције нашле су примену кроз хришћанство у Албанији. То је подстакло разумевање веома важног проблема кључног за разумевање унутаралбанских односа и односа Албанаца са суседима. Због свега овога, сигурни смо да је интересовање за ситуацију и улогу Архиепископа Анастасија у друштвеном и политичком животу Албаније увек било актуелно и да ће стећи друштвено-политички интерес као међународни пример. Иста православна црква у земљи увек ће бити важан фактор у њеном политичком животу и зато треба водити рачуна о свим заинтересованима за западнобалканско питање. Европска перспектива и међународна интеграција Албаније као аргумент за примену

геополитике, кроз ислам у Албанији и њен суживот са хришћанством, данас је јединствен пример не само за цео Западни Балкан и пут ка Европској унији и интеграцији, већ за цео свет као народ који покушава да побегне из своје тешке или мрачне прошлости у бољу будућност упркос својим хроничним оковима.

ЛИТЕРАТУРА

- Albania, Intentari i ligatinave te Shqiperise*, Athens, 2003.
- Albanian Church, history and spiritual tradition, *Treasury of orthodoxy*, Athens, 2000, pp. 486-506.
- Almanac, The New York Times Almanac*, 2007, pp. 526.
- Alvanos H., *Democracy of dinosaur*, Thessaloniki, 2000.
- Ars G. L. (Арш Г. Л.), *Краткая история Албании*, Moscow 1965.
- Baba R., *Misticizma islame dhe bektashizma (Islamic mysticism and bektashism)*, Tirana, 1995.
- Barcas P., *Albania 1997*, Athens, 2003.
- Benos J., *Battles of Albanian people for independence*, Athens, 1983.
- Berard V., *Turkey and hellenism. Greeks, Valachians, Albanians, Bulgars, Serbs*, Athens, 1987.
- Cargacos S., *Albanians, Arbanites, Greeks*, Athens, 1999.
- Castellan G., *Histoire de l'Albanie et des Albanais*, Krozon, 2002.
- Cici F., Shestime dykrenore, Fan Noli ne fe (Two-winged crown, Fan Noli in religion), *Gazetta ABC*, November 8, 2005, pp. 20, Tirana.
- Greece, Albania and Northern Epirus*, Chicago, 1963.
- Eustatiadis K., *Albania- Greece and Organization of United Nations*, Athens, 1946.
- Faveyrial J.-C., *Histoire de l'Albanie*, Peje, 2001.
- Frasheri N., *Fletore e Bektashinjet (Book about bektashis)*, Bucharest, 1896.
- Glavinias A., Vasilije Drinopoljski and his activity on church question of Albania, *Epirus calendar*, 4, (1982), pp. 87-113, Ioannina.
- Hetzer A. – Finger Z., in their work "*Lehrbuch der vereintlichten albanischen Schriftsprache*", Hamburg, 1993.
- Hoxha E., Disa mendime per rilindesit (Reflexion on promoters of our national renaissance, *Studime politiko-shoqerore*, 2 (1982), Tirana.
- Hoxha E., *Reflexions sur le moyen orient*, Tirana, 1984.
- Hourani Albert, *History of the Arab Peoples*, translated by Byron Mataragas, published by Nea Synora-AA Livanis, Athens, 1994.
- Ikonomu F., *Orthodox Church of Albania 1912-1988. and fight for hellenism in Northern Epirus*, Athens, 1988.
- Johalal T., *Albanian-Italian bibliography*, Athens, 1996.

- Karčić F., *Sharia courts in Yugoslavia 1918-1941*, Sarajevo, 1986.
- Kathimerini, Do not mix religion and terrorism, *Kathimerini*, October 14, 2001, Athens (interview).
- Krasniqi R., *Georges Kastrioti, Scenderbeg*, Paris-Firenza, 1983.
- Konidaris G., *About first mention of Albanians in ecclesiastical sources and their boundaries in Byzantine era*, Athens, 1953.
- Kontis V., *The Greeks of Northern Epirus and Greek-Albanian relations*, Athens, 1992.
- Kola P., *The myth of greater Albania*, New York, 2003.
- Korkut, *Qur'an translated by Besim Korkut*, Sarajevo, Сарајево, 1984, pp. 617, footnote 33, paragraph 2.
- Korm Ž, *Multiconfessional communities*, Sarajevo, 1977.
- Kupitoris П., *Albanian scientific reasearches about Albanian language and people*, Athens, 1994.
- Lazakis Ch., *Albania*, Athens, 2002.
- Marmullak R., *Albania and Albanians*, London, 1975.
- Patrice Najbor, *Histoire de l'Albanie et de sa maison royale* (5 volumes), JePublie, Paris, 2008.
- Patrice Najbor, *la dynastie des Zogu, Textes & Prétextes*, Paris, 2002.
- Panagopoulos Alexios (2009), *The political importance of the Orthodox Church in Albania 1990-2005* (Doctoral Dissertation), State University of Belgrade, Political Sciences.
- Pepo P., *Kujtime nga levizja per clirimin kombetar 1878-1912. (Memories from people's liberation movement 1878-1912)*, Tirana, 1962.
- Pinon R., *L'Europe et la jeune Tuquie*, Paris, 1911.
- Pollo S., Arben P., *Histoire de l' Albanie des origins a nos jours*, Roanne, 1974.
- Popovich A., *L'Islam balkanique*, Berlin 1986.
- Rizaj S., *The Islamization of the Albanians during the 15th and 16th Centuries*, *Studia Albanica*, 2 (1985), pp.127, Tirana.
- Simakos Gergi (2011). *The Theofanis Mavromatis (Fan Noli). Effects of nationalist tendencies on the mutation of national consciousness and belief*. Thessaloniki: AUTH – Doctoral Dissertation.
- Shpuza G, *Jurmime ne epoken e Rilindjes Kombetare (Investigation of the national renaissance period)*, Tirana, 1980.
- Smailagić N, *Lexicon of Islam*, Sarajevo, 1990.
- Viron K., *Les conceptions du comite de liberation nationale a propos de la paysannerie*, *Studia Albanica*, 2 (1983), pp. 46, Tirana.
- Victor B., *La politique du Sultan*, Paris, 1897.
- Wassa P., *La verite sur l'Albanie et les Albanaise*, Paris, 1879.
- Yannoulatos A., *Step of orthodoxy in Albania*, In Tritos M., *Orthodox Church on Balcans today*, Katherini, 2004.

Yannoulatos A., In Orthodox Church of Albania together live Albanians, Greeks, Tsintsars and Slavs, *Eastern Orthodoxy in Post-communist World*, Athens 1994, pp. 328-352.

Yannoulatos A., *Religious analysis of Islam*, Athens, 1975.

Yannoulatos A., *Islam*, Belgrade, 2005.

Yannoulatos A., Saga and vision calm coexistence of religious communities in Albania, *Ecclesia*, 71 (1994), pp. 231-234, 279-282, 329-330, 360-363 (inaugural address to the Academy of Sciences in Athens, December 14, 1993), Athens.

Yelda D., Pan-Ideologies in the Ottoman Empire against the West: From Pan-Ottomanism to Pan-Islamism, *The Turkish Yearbook of International Relations*, no. 36 (2005), Ankara, pp.151.

Alexios Panagopoulos

Member of European Academy of Sciences and Arts

Salzburg, Austria

<https://orcid.org/0009-0008-9304-4040>

alexios.panagopoulos@gmail.com

Lampros Patsavellas

State University of Athens Greece

Acting Prosecutor of Appeals of Nafplion,

Greece

<https://orcid.org/0009-0003-6096-4899>

INTERNATIONAL INTEGRATION LIKE ARGUMENT OF GEOPOLITICS: ISLAM AND CHRISTIANITY IN ALBANIA

Abstract

It is well known that Enver Hoxha was a dictator of Albania, who argued that the brotherhood of Islam was a basic principle of an important legal step for his state. The population of the Turkish origin within the chaotic Ottoman Empire, represented Arabs, Kurds, Albanians, who were the government members of the Ottoman Empire. There were no ethnic barriers for them, the only condition for holding public office was their conversion to Islam and acceptance Islamic culture. Violation of the sacred Islamic rules was considered a deviation from the genuine Islam and only by punishment and death penalty an example could be set for any apostate. The Christian land had been declared the state property of the Ottoman rule, it was cultivated by the Albanians and Christians under the supervision of the Muslims. Due to the new births as a result of the violent child abuse and the theft of the beautiful Christian girls who gave birth to the Turkish children, the number of the local Muslims considerably increased. Each Agha collected taxes for the Islamic state and maintained the tyrannical administration. Within the Ottoman rule some Christians managed to find themselves holding high administrative positions, but soon they were eliminated. The

real relationship between Albanian Muslims and Christians began to take shape since the existence of a joint national state in 1914. The Orthodox Christian Church in Albania has always played an important role in the creation of the new political and social milieu in modern Albania, for the political and social present, for its future and for its international relations with all the neighboring peoples and Europe. Thus, international integration as a geopolitical argument has found direct application not only in Albanian Islam, but also in European Christianity.

Key Words: International Integration, Geopolitics, Islam, Albania

II
СЛОВЕНИ И (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈЕ

Иван Андрејевич Ивањиков

Доктор правних и политичких наука
Професор, Сочинска филијала
Сверуског државног универзитета правде
Сочи, Руска Федерација
freiheit2061@gmail.com

ИНТЕГРАЦИЈА СЛОВЕНСКИХ НАРОДА И ДРЖАВА: ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ ПРОБЛЕМИ

Сажетак

После нестанка СССР-а и СФРЈ 1991. године, свет не може да се стабилизује. Локални ратови, „обојене револуције”, припајање Крима Руској Федерацији, пандемија COVID-19, промена вредности у Русији после уставне реформе 2020. године, Северни војни округ Руске Федерације, самит мира у Швајцарској и ШОС-у у Казахстану и исламски тероризам учинили су свет нестабилним и непредвидивим. Закључује се да у садашњим неповољним условима словенски народи и државе могу опстати у присуству националних влада које ће водити вишеструку интеграциону политику.

Кључне речи: словенски народи, словенске државе, сарадња, интеграција словенских народа, интеграција словенских држава.

Проблем интеграције словенских народа и држава има дугу историју. Највећа држава у историји човечанства по броју словенских народа који су живели на њеној територији била је Руска империја након анексије дела пољских земаља. У 20. веку, након распада Руског царства, највећи број Словена живео је у СССР-у и СФРЈ. Престанак постојања СССР-а, СФРЈ и светског система социјализма довео је до успона САД и Кине у међународним односима. Словенски народи и државе изгубили су статус главних актера светске политике. У 21. веку правац историјског развоја у свету почеле су да одређују САД и војно-политички НАТО блок, који је успоставио нови светски поредак који није био користан већини Словена.

Сврха чланка је да се идентификују специфичности историјског развоја и карактеришу нови аспекти и перспективе интеграције словенских народа и држава у 21. веку.

Јединство словенских народа и држава је прогресивни фактор у јачању мира, супротстављању глобалном термонуклеарном рату и војним авантурама САД. Једна од таквих организација је Савезна држава Русије и Белорусије. Она има много недостатака: нема заједничких органа државне власти, нема заједничког Устава и много је неправедних норми. Дакле, грађани Белорусије који раде у Руској Федерацији плаћају порез на доходак од 30%, а не 13%, као грађани Русије. Истовремено, обе државе, а посебно Белорусија, доживеле су, доживљавају и доживљаваће негативан утицај Сједињених Држава, Европске уније и непријатељских међународних структура. А. В. Малишевич је писала о европским интеграцијама као неправедним. Тако је Немачка 1991. признала суверенитет Словеније и Хрватске, уништивши СФРЈ. Европске интеграције Србије почеле су захтевом Европске уније да обезбеди сарадњу са Хашким трибуналом (Међународним кривичним судом за бившу Југославију) – изручењем њених политичара и војних лица осумњичених за ратне злочине.¹⁷³ Много тога зависи не само у Европи, већ и у свету од односа снага између два блока – Србије, Русије, Белорусије и САД, Европске уније и НАТО-а.

Владајућа елита Сједињених Држава, током читавог периода након престанка постојања СССР-а и светског система социјализма, настоји да покаже своју способност да се ефикасно супротстави ослободилачкој борби народа. Дели их по дијалектима, националностима, верској припадности, посебно промовишући верски начин живота: дели их и на мале земље са марионетским владама које продају извозни тероризам и организују локалне ратове.

Све је почело варварским бомбардовањем Београда, што су били терористички напади на град. Није имао ко да стане Србима у одбрану, али њихов борбени дух није могао бити сломљен. Уверени смо да ће у будућности наши народи и државе превазићи све потешкоће и марширати у јединственој заједници – Савезу словенских народа.

Сада је неопходно ојачати пријатељске односе између словенских народа и држава. То је тренутно главни правац спољнополитичког деловања. Ослободилачка борба словенских народа се наставља. Словени желе и морају да униште угњетавање несловенских и марионетских владара и окупационих управа. С вером у Словенску заједницу, Словени ће моћи да испуне свој задатак

¹⁷³Малешевич А.В. Роль Евросоюза в (де) стабилизации постюгославского пространства. // Мировая экономика и международные отношения., Том 68. № 4, 2024. стр. 38, 40.

и да обезбеде чврст мир међу словенским државама у интересу прогресивног развоја словенских народа.

Интеграција словенских народа и држава је не само могућа, већ и неопходна. Ова интеграција је вишеструка. Неки од ових аспеката се могу истаћи.

Етнички интегритет је најважнија карактеристика сродних народа. Почетком двадесетог века, професор А. В. Белогородски је писао: „На основу свог састава, савремени словенски свет се обично дели на три групе – источну, јужну и западну. У источну групу спада руски народ, подељен у три варијанте или гране: Великоруси, Малоруси и Белоруси. Јужну групу чине: Бугари (заправо Бугари и Македонци), Србохрвати и Словенци... западну чине: Чеси (у ствари Чеси и Моравци), Словаци, Лужички Срби, Пољаци и Кашуби.¹⁷⁴ Словени, упркос политици интернационализације (трудили су се да Рускиње учине интернационалним), и даље представљају етнички интегритет који може и треба да буде основа словенског јединства. Слабост ове основе је тренутно очигледна, због недостатка словенског образовања и словенске интеграције, којој је била покушаја у 17-19. веку. Због антисловенске пропаганде интеграција Словена по етничкој припадности је немогућа, пошто су се Словени међусобно посвађали и у вези са објављивањем таквог јединства у публикацијама као реликта прошлости.

Економска интеграција у савременом свету подразумева не само обострано корисну сарадњу у размени индустријских добара, хране, трговине, већ и поделу рада. У одређеној фази економске интеграције ствара се јединствен царински простор и јединствена пореска политика. Почетком двадесетог века „Друштво словенског научног уједињења” сматрало је да главна заједница словенских народа треба да буде економске природе. Забележено је да би се Аустроугарска трудила да нашкоди таквој заједници.¹⁷⁵

Историјска и културна (етнографска) интеграција народа заснива се на заједничком језику, култури, начину живота, присуству заједничких породичних и других вредности. Савез балканских држава и словенских народа на почетку двадесетог века неки истраживачи су видели као културно-

¹⁷⁴ Белогородский А.В. Порабощенное славянство (в Австро-Венгрии и Германии). – Петроград. 1915. С. 6.

¹⁷⁵ Семиза Д.И. Сербский народ накануне войны //Славянский вопрос и его современное значение. Речи и статьи. – С.-Петербург. 1913. С. 59.

економски.¹⁷⁶ Језичка интеграција се види у проучавању Словена, поред свог матерњег, још једног словенског језика у школи и на факултету.

Политичко уједињење у виду државно-територијалне структуре претпоставља њену одређену форму.

Тренутно имамо државно-територијалну асоцијацију, Савезну државу Русије и Белорусије. Идеју да се Србија придружи овом удружењу изнео је Слободан Милошевић. Тешкоћа реализације ове идеје види се у одсуству заједничких граница између Србије и Русије и Белорусије. Међутим, то не спречава стварање јединственог економског, политичког и правног система, што може довести до успостављања јединственог држављанства.

Зоран Милошевић је напоменуо да су Срби 1999-2000, током агресије НАТО-а на Савезну Републику Југославију, разматрали идеју стварања савезне државе са Русијом и Белорусијом.¹⁷⁷ Они су, наравно, схватили да је ову идеју тешко спровести, јер нису постојале заједничке границе између држава. У периоду 2010–2014. није било заоштравања сукоба између зараћених држава и народа. Током ових година, владе неких словенских држава настојале су да се придруже Европској унији и НАТО-у.

Срби на Косову и Лужички Срби (католици и протестанти) у Немачкој доживљавају стална кршења својих права. Зоран Милошевић је 2016. написао да „...број Лужичких Срба сада не прелази 67.000 људи, ствар се може завршити њиховим нестанком као аутохтоне етничке групе савремене Немачке”.¹⁷⁸ Проблема има и унутар српског народа. Словени уопште и Срби посебно на Балкану нису јединствени.

Покушаји Русије да изгради полицентрични свет још су далеко од реализације. У интервјуу часопису „Балканский дипломат / Балкански дипломата”, Владимир Кршљанин је изјавио да је нови свет имплементација идеја Новог завета. Он је напоменуо да је Слободан Милошевић 1999. године иницирао улазак Србије у Савез Русије и Белорусије и да је од тада та идеја „дугорочни циљ руско-балканске дипломатије – савез са Србијом, а кроз њу постепено, и целог Балкана са Русијом”.¹⁷⁹ Нада у такав савез, према његовом

¹⁷⁶ Исто, стр. 62.

¹⁷⁷ Милошевич Зоран. Для Сербии вступление в Европейский союз сродни смирительной рубашке//Русский вестник. – 2022. - № 11. стр. 12

¹⁷⁸ Милошевич З. «Сербы есть и посреди Европы». О положении лужицких сербов в Германии// Бельские просторы. – № 01 (2016), стр. 152–158.

¹⁷⁹ Владимир Кршлянин «Чтобы реально сплотиться, нужно больше общаться»// Балканский дипломат. 2024. № 3. стр.5.

мишљењу, ојачала је након успостављања добрих односа председника Србије и Русије Александра Вучића и Владимира Путина. Политичке идеје В. Кршљанина стечене су вишегодишњим политичким деловањем. Био је помоћник председника С. Милошевића у најтежим годинама постојања српске државе. Стога је његов концепт Савезне државе Русије, Белорусије и Србије (СГРБС) стратешки циљ, чије постизање ће довести до настанка праведних међународних односа заснованих на праву, равноправности и међусобном поштовању народа.

Постојећи реални међународни односи приморавају Русију да улази у политичке и друге организације са несловенским народима и државама. М. Г. Носов је приметио да „у Москви и Пекингу стално говоре о снази руско-кinesке сарадње. Али Пекинг не признаје Крим као руску територију.”¹⁸⁰ Кина је постала конкурент Западу.

Место Руске Федерације у систему међународних односа од 1990-их претрпело је промену, али не у позитивном аспекту. Ослабио је утицај Руске Федерације на Западу, у словенском свету, али је порасла њена улога на Истоку. Русија је престала да буде чланица Г8 и била је подвргнута санкцијама САД, Европске уније, Велике Британије, Канаде, Комонвелта Аустралије, Јапана и других држава. Политичке амбиције Руске Федерације су велике и у садашњим условима, али су економске могућности мале. М. Г. Носов пише без много оптимизма о непосредним изгледима за лидерство Русије у словенском свету. „Русија може постати један од центара полицентричног света, али то се може учинити само ако су наше политичке амбиције једнаке нашој економској моћи”.¹⁸¹ Руска Федерација је 2020. године била на 50. месту у свету по БДП по глави становника „...инфериорна по овом показатељу у односу на све земље ЕУ осим Бугарске”.¹⁸²

М. Г. Носов као недостатак међународног имиџа Русије наводи чињеницу да „на Западу верују да Русија крши међународно право и меша се у послове других држава”.¹⁸³

Правна интеграција словенских народа има дугу историју. Право на употребу силе и претња силом је принцип који је у складу са древним словенским принципом крвне освете, који је, како примећују истраживачи

¹⁸⁰ Носов М.Г. Мир в XXI веке: дилеммы полярности //Современная Европа. 2021. № 5. Стр. 15.

¹⁸¹ Исто.

¹⁸² Исто, стр. 16.

¹⁸³ Исто.

словенског права, био племенски.¹⁸⁴ У савременим условима основ за правну интеграцију словенских држава може бити Пансловенски уговор. Овај оснивачки уговор чиниће основу будућег Устава Словенске заједнице.

Према мишљењу аутора овог чланка, требало би израдити колективну нову стратегију за словенске државе и народе 21. века.

Дакле, проблем интеграције словенских народа и држава је вечан и може се заснивати на општеприхваћеним вредностима, обичајном праву и заједничком схватању света и светског поретка. Иницијатори стварања Словенске заједнице у периоду од 17. до 20. века били су хрватски, чешки и пољски научници. Уочи трећег миленијума, иницијатива за интеграцију словенских држава припада српском политичару и државнику Слободану Милошевићу.

Председници Русије и Републике Белорусије потписали су 8. децембра 1999. Уговор о оснивању Савезне државе који је ступио на снагу 26. јануара 2000. године. Био је то дан формирања једине интеграционе заједнице словенских држава у 21. веку. Међутим, током 25 година постојања, Савез није примао нове државе у свој састав.

Из објективних и субјективних разлога, Молдавија, Абхазија, Јужна Осетија, ДНР и ЛНР нису постале чланице Савеза до фебруара 2022. године. Интеграција словенских народа и држава мора почети изразом и доношењем нове колективне стратегије њиховог развоја у 21. веку и пансловенских вредности. Промовисање вредности је одговорност свих субјеката Словенске заједнице. Научници морају много да ураде да би решили ово питање.

Интеграција словенских народа и држава је сложена појава, која обухвата етничке, културно-историјске, верске, економске, политичке и правне аспекте. Перспективе за стварање и развој интеграције словенских држава и народа угрожавају међусловенски ратови.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белогородский А.В. Порабощенное славянство (в Австро-Венгрии и Германии). – Петроград. 1915.

¹⁸⁴ Ковалевский М.М. Какой свет бросает изучение славянского права на бытовые порядки русского крестьянства? // Славянский вопрос и его современное значение. Речи и статьи. – С.-Петербург. 1913. С. 34.

2. Малешевич А.В. Роль Евросоюза в (де) стабилизации постюгославского пространства. // Мировая экономика и международные отношения. 2024. Том 68. № 4.
3. Мальшев Д.В. Союзное государство после двадцатилетнего юбилея // Мировая экономика и международные отношения. 2024. Том 68. № 5.
4. Милошевич Зоран. Для Сербии вступление в Европейский союз сродни смирительной рубашке//Русский вестник. – 2022. № 11.
5. Милошевич З. «Сербы есть и посреди Европы». О положении лужицких сербов в Германии // Бельские просторы. 2016. № 1.
6. Кршлянин Владимир. «Чтобы реально сплотиться, нужно больше общаться» // Балканский дипломат. 2024. № 3.
7. Носов М.Г. Мир в XXI веке: дилеммы полярности // Современная Европа. 2021. № 5.
8. Семиза Д.И. Сербский народ накануне войны //Славянский вопрос и его современное значение. Речи и статьи. – С.-Петербург. 1913.

Иванников Иван Андреевич

доктор юридических и политических наук

профессор, Сочинский филиал

Всероссийского государственного университета юстиции

**ИНТЕГРАЦИЯ СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ И ГОСУДАРСТВ:
ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ**

Аннотация

После прекращения в 1991 году существования СССР и СФРЮ мир не может стабилизироваться. Локальные войны, «цветные революции», присоединение Крыма к Российской Федерации, пандемия COVID-19, смена ценностей в России после конституционной реформы 2020 года, СВО Российской Федерации, саммит мира в Швейцарии и ШОС в Казахстане, исламский терроризм сделали мир нестабильным и непредсказуемым. Делается вывод, что в сложившихся неблагоприятных условиях славянские народы и государства могут сохраниться при наличии национальных правительств, которые будут проводить многоаспектную политику интеграции.

Ключевые слова: славянские народы; славянские государства; сотрудничество; интеграция славянских народов; интеграция славянских государств.

Иван А. Чарота

доктор филолошких наука, професор

Филолошки факултет

Белоруски државни универзитет

Минск, Белорусија

ivancharota@mail.ru

СРБИ И БЕЛОРУСИ У (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА: ПОКУШАЈ УПОРЕЂИВАЊА ИСТОРИЈСКИХ СУДБИНА

Резиме

Овај рад је покушај да се одговори на питање колико су упоредива историјска искуства Срба и Белоруса, који су на овај или онај начин били укључени у процесе интеграције и дезинтеграције. У том погледу извршен је упоредни преглед судбина два братска народа током једног миленијума. Најпре се скреће пажња на догађаје који су заправо предодредили перспективе за развој ових етничких група, а истовремено утицали на судбину региона, континента, али и целог света. Конкретно, такве светске катаклизме као што су Први и Други светски рат, распад четири царства, стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, настанак и распад Савеза Совјетских Социјалистичких Република и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, дотичу се формирања садашње Републике Србије и Републике Белорусије. Све мисли су представљене узимајући у обзир стварне и очекиване промене у савременом свету.

Кључне речи: интеграција и дезинтеграција, Срби, Белоруси, Словени, православље, историја и геополитика, Југославија, Совјетски Савез, Република Србија, Република Белорусија.

Пре свега, сматрамо да треба посветити дужну пажњу појмовном апарату. У нашем случају, ова потреба је већа него иначе. Чињеница је да речи-појмови „интеграција” и „дезинтеграција” – које су фундаменталне у формулисању теме нашег говора, као и читаве конференције – карактерише како недовољна термилошка извесност, тако и нестабилност значења уопште. Ове речи, веома активно коришћене у савременом (гео)политичком дискурсу, почеле

су да носе и све чвршће консолидују значење које није сасвим оно које су првобитно имале и које се сматрало да им је додељено. Штавише, ово се тешко може сматрати случајношћу или резултатом легитимне еволуције.

Вреди напоменути да „Речник” професора Московљевића, објављен 1966. године и поновљен четврт века касније, уопште није садржао ове речи. Он је, одражавајући нормативно стање тадашњег српскохрватског језика, садржао само две лексеме са овом основом – „*интегралан*” и „*интегрисати*”, а главна је имала следеће објашњење: „**интегритет**-ета (нем. од лат.) 1. потпуност, целина, целовитост. 2. неповредљивост, неприкосновеност”¹⁸⁵.

Лексичко значење које је првобитно настало и које се деценијама етаблирало у језичкој свести веома су јасно забележили и најауторитетнији речници страних речи. На пример: „*Интеграција* (лат. *integratio*) *обнављање, допуњавање чега оним што му је битно (...)* фил. прелазак из једног *растројеног и расутог стања у усредсређено стање (супр. дезинтеграција)*”¹⁸⁶. Истина, у лексиконима ове врсте, тј. страних речи, временом је почело да се поново наглашава значење: „1. спајање делова у целину; 2. удруживање, уједињавање, здруживање, чврсто повезивање; 3. уједињавање, удруживање више привредних или других организација у једну, већу, укрупњавање”¹⁸⁷.

Али ресурси Википедије, који су постали свеобухватни и постепено добијају готово законодавну улогу у стандардизацији готово свих савремених језика, указују на значења, упркос упућивању на оригинал, у преосмишљеном облику: „**Интеграција** (од лат. *integratio* – „успостављање”, „допуњавање”, „повезивање”) је процес уједињења делова у целину.” Штавише, поновно промишљање је већ у почетку програмирано клаузулом да „у зависности од контекста, може се подразумевати...”, а дата су подразумевана значења: „**Веб интеграција** је обједињавање различитих делова и система у јединствено окружење (...). **Политичка интеграција** је процес окупљања политичких структура, усмерен ка међусобној сарадњи” (...) **Економска интеграција** је процес окупљања и уједињавања предузећа, индустрија, региона, држава...”¹⁸⁸

¹⁸⁵ Московљевић Милош. *Речник савременог српскохрватског језика с језичким саветником*. Београд: КИЗ Аполон, 1990. стр. 298.

¹⁸⁶ Вујаклија Милан. *Лексикон страних речи и израза* / Редактори др С. Ристић и др Р. Алексић. Београд: Просвета, 1980. стр. 352.

¹⁸⁷ Мићуновић Лјубо. *Савремени лексикон страних реч*. Нови Сад: Универзитетска рјеч, 1988. стр. 230

¹⁸⁸ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F>

Чак и ако гурнемо у други план оно што се уноси ширећим друштвено-политичким садржајем, није могуће да се не примети да се засебна значења готово свих појмова овде тумаче са очевидним одступањем од првобитног значења и одговарајуће етимологије. На овај или онај начин, првобитно значење „УСпостављања”, онога што је било јединствено и интегрално, замењено је „процесом зближавања” уопште и „различитих делова” посебно; штавише, само ово „зближавање” као да претпоставља стварање неке друге, нове заједнице, која не зависи ни од почетног, па ни од тренутног стања „политичких структура” које су предмет зближавања, укључујући и оно што се сматрало „суштинским” за њих”; али само подразумева укључивање у структуру већег обима.

Наравно, немогуће је занемарити чињеницу да општи трендови у формирању јавне свести у целини подређују пре свега језичку свест, па и конкретно то да је концепт „интеграције” приписан готово искључиво процесима стварања политичких структура попут НАТО-а и Европске уније, служећи као својеврстан еуфимизам. Уз све ово, никако нисмо у обавези да искажемо спремност да заменимо доминанте устаљеног погледа на свет као резултат запажених лексикографских иновација. Сходно томе, говорник – и свесно и подсвесно – сагледава процесе (дез)интеграције, узимајући у обзир све претходно значајно, и намерава да конкретизује суштину самих појмова у пројекцији онога што је за њега од посебног значаја – историјских судбина народа свог и онога, са којим се ородио.

У ствари, сасвим је прикладно посматрати читаву историју света као ланац узрочно-последичних догађаја који су повезани са уништењем и обнављањем целовитости света створеног од Бога. Људи и народи се налазе укључени у процесе који подразумевају отуђење и зближавање, раздор и помирење, расцеп и јединство... А када се процењују преломни моменти у историји и домаће и других држава, није случајност што се то предодређење наводи као универзално значење у следећим редовима Светог писма: „А Исус знајући мисли њихове рече им: Свако царство које се раздели само по себи, опустеће; и сваки град или дом који се раздели сам по себи, пропаће.” (Матеј 12:25). Ова идеја је била још развијенија и, као директно за нашу дискусију, предложена у излагању другог јеванђелисте: „Јер ако се царство подели само у себи, то царство не може да издржи; ако се кућа подели сама са собом, та кућа не може да стоји; и ако би сатана устао против себе, био би подељен, и не би могао да стоји; већ би му дошао крај.” (Марко 3,24-26)¹⁸⁹.

¹⁸⁹ Библија. Книги Ветхого и Новог Завета. М.: РБО, 1997. стр. 1026, 1057-1058.

Мислим да сви ми отприлике на исти начин разумемо шта је Господ рекао и шта су записали јеванђелисти апостоли. Што се тиче потврђивања ове истине конкретним чињеницама директно везаним за интеграционе/дезинтеграционе процесе у вези са историјом наших народа, скоро сви присутни су их се, на овај или онај начин, дотакли. Нажалост, оне се ни у ком случају не могу занемарити када су у питању Словени, заједно и појединачно. Покушавајући изнова и изнова да схватимо судбину Словена, готово увек наилазимо на колизије изазване управо том „дез/интеграцијом”; и не само спољашњом – у контексту односа између наших сродних етничких група, већ и оно што је карактеристично за унутрашњу консолидацију. Значење четири слова „С” на грбу Србије такође подстиче на размишљање о овом плану – како у високом смислу („Само слога Србина спасава”), тако и у оном заснованом на ироничној самопроцени („Србин Србина секиром сече”). Па, да бих се заштитио од сумњи у недовољну љубав према нашој браћи Србима, одмах напомињем да се значење друге фразе Белоруса тиче ништа мање, а можда чак и више. Реалност је да су у скорашњој прошлости неки моји саплеменици прекрајали историју тако да је у њој другоразредно и подређено место додељено оном делу народа који се придржавао православља и славенољубља. Штавише, на основу тако преврнуте историје код младих људи они су формирали идеје о перспективама моје земље – које се, наравно, не могу замислити без интеграције у „прогресивну, просперитетну, високоразвијену” Европу... Без обзира на дезинтеграцију Хришћанске Цркве, која већ траје више од хиљаду година и која се у овој Европи и широм глобализованог света непрестано подстиче, сада се концентришући на родно за Белорусе православље.

У вези са поменутиим се и појавила жеља да размислим о томе шта је егзистенцијално важно у прошлости и садашњости наша два народа, директно упоређујући њихове судбине. Потпуно разумем да неко може бити скептичан према таквом поређењу. Али као оправдање, молим вас да узмете у обзир, да ја као излагач имам потребу да коначно разјасним колико су легитимна била моја понављана помињања да наше народе спаја како генетска сродност, тако и многе ствари које су историјски сличне, и у садашњем стању сличне или аналогне.¹⁹⁰ Тешко да треба детаљан доказ да Белоруси, као и Срби, чувају сећање на своју припадност словенском и православном свету, да су прихватили Светлост са

¹⁹⁰ Видети.: Чарота И. А. *Белорусија и Србија: трагом узајамног упознавања и деловања*. Шабац: Центар академске речи, 2016; Чарота И. А. *Видици једног Белоруса-Белосрбина: Есеји и студије* / превела са белоруског Д. Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023.

Истока, тј. крштени по традицији Цркве Источне, да су усвојили исто ћирилично писмо и заједнички – «равносвященный» = једнак светом! – језик Цркве, који је затим на векове постао заједнички језик књижевности и целе културе; а такође и да су се оба народа накнадно, вољом судбине, нашла „између” Истока и Запада, а „пограничје” је изазвало духовне и културне утицаје са различитих страна света, укључујући и оне које су водиле до подела, верских преобраћења. Те је таква геополитичка ситуација испала бременита несагледивим губицима. Доста је да се сетимо да су Срби изгубили сваког трећег суграђанина у Првом светском рату, а Белоруси – у Другом светском рату; да су се, сходно томе, током преуређивања без дужне пажње на изворне етничке територије мењале државне границе, као и административне границе унутар држава...

Сложићете се да је судбине наша два народа према горе наведеним особинама ипак могуће упоређивати. Поготово ако томе додамо низ карактеристика стања држава Републике Белорусије и Републике Србије последњих деценија – на пример, становништво наших земаља и број људи у избеглиштву, укупни ресурси и економски потенцијал, претензије на самосталну улогу у светској политици итд. Укратко, ни сама браћа Срби не сматрају такво поређење неоснованим, и обично не изазивају значајне замерке међу колегама који представљају друге народе и државе.

За потпуно отуђен поглед, међутим, открива се извесна пристрасност у нашем приступу – посебно чињеница да је покривање низа обележја народа који се упоређују још увек површно, а захтева већу темељност и скрупулозност. Прихватањем такве тврдње покушаћемо да бар у неким аспектима надокнадимо изгубљено. Истовремено, да одмах оцртамо оно што нас одликује: о Белорусима као посебној етничкој грани почело је да се говори тек у другој половини 19. века; белоруски етнос је добио званичну идентификацију тек после Октобарске револуције 1917. године, али коначно формирање нације до данас не признају сви стручњаци; опет, Белоруси су стекли пуноправну државност тек крајем 20. века, после распада СССР-а. То је историјска реалност. Стога би одлике које смо раније дефинисали као стриктно белоруске вероватно било исправније упоредити са оним што је карактеристично за Црногорце, Херцеговце или Босанце – као делове свесрпског етноса, док су суштинска обележја српства узета заједно више у корелацији са оним што је карактеристично за етнос сверуски, који су сви навикли да називају источнословенским.

Горе наведено може се илустровати укупном панорамом историје Белоруса. Она се, међутим, различито тумачи. Мада, и поред свих неслагања, нико није у стању да оповргне реалност. Наиме: да су кнежевине, које су географски обухватале подручје боравка (прото)Белоруса, политички биле

лоциране у пољу силе Кијевске Русије, која је представљала извесну интегришућу структуру; штавише, углавном, дезинтеграционе тежње кнежевина, којима се сада приписује белорускост, биле су приближно подједнако карактеристичне за све издвојене кнежевине тог времена, без обзира на разлику успостављену много касније – на националну основу (белоруску, украјинску, великоруску) у модерном смислу. Осим тога, треба узети у обзир да диференцијацију претпостављају само верзије састављене савременим тумачима, који не желе да воде рачуна о постојавшој заједници.

Да, потоња историја данашњих Белоруса имала је другачији вектор развоја: као резултат својеврсних (дез)интеграционих процеса, од некадашњих издвојених западноруских кнежевина настала је Велика кнежевина Литовска, која је, заузврат, закључила династичку унију са Пољском, која се заправо претворила у инкорпорацију. Дакле, „алтернативни историчари” се очигледно удаљавају од стварности, уздижући Велику кнежевину Литовску у ранг независне белоруске државе и безобзирно називајући овај период „златним добом” националне државности, али и националне културе. Немогуће је занемарити макар чињеницу да је сам назив државе (Велика кнежевина Литовска, Руска и Жемојтска) обухватао више од једног (прото)националног елемента, као и да је за његово православно становништво вековима Кијев и даље остао центар духовне културе, а – оно што је од посебног значаја и показности јесте да је ова култура цветала кроз такозвану полемичку литературу усмерену против унијатизма, као и римокатолицизма.¹⁹¹ Такође је вредно запамтити да су православни митрополити, под чијим су омофором били наши преци, носили титулу „митрополит Кијевски и све (целе) Русије”.

Десило се тако да су они који су се након идеолошке «перестројке» бавили писањем о историји, замишљали Велику кнежевину Литовску као било шта, у зависности од жеља писаца, јер стварносне слике још увек није било у историјском памћењу белоруског народа. И зато се, чак и ако није поуздано, онда јесте прихватљиво, доживљавала фиктивна реактуелизација – прича о мирном мултиконфесионализму, о благодатној мултиетничности.

Веома битно да се у првој историји Белорусије коју је написао Србин, а која је објављена не тако давно, примећује похвална жеља за објективношћу. Ова књига, упућена сународницима, намењена је испуњењу првенствено упознајно-информативних и општеобразовних задатака. Уз све то, њу карактерише темељност у покривању ланца сложено испреплетених догађаја,

¹⁹¹ Видети.нпр: Дабрынін М.К. *Беларуская літаратура. Старажытны перыяд*. Мінск, 1952.

иззваних вишесмерним факторима, кроз које је прошао део руске етничке групе, сада идентификоване као Белоруси. Аутор ове изванредне публикације даје уверљиве податке о томе до чега је неминовно морало да доведе „ера ратова између малих кнежевина” Руса, која је одредила „унутрашње врење и консолидацију” Литваније, која се ширила „на југ и исток, услед чега је захватила руске земље све до Црног мора”, као и о томе зашто је и како „Црна Рус’ постала Рус’ Бела”.¹⁹² Јасно је да је сама тема натерала Д. Анђелковића да заузме став што је могуће ближи белорускоцентричном и истовремено синтетизујућем, па стога немају сви чињенични подаци које он доноси исту поузданост и вредност, а судови које он доноси – реалну непристрасност. Међутим, директно у вези са темом о којој разговарамо, важно је да је аутор, који је понудио поглед „споља”, и на каснија времена гледао достаточном објективно: „Међутим, широки слојеви становништва, иако су осећали и поштовали свој белоруски ниво идентитета, углавном су имали и општеруска осећања, тј. сматрали су, у ширем смислу, и све припаднике друге две руске гране својим сународницима», и у средњовековној историји сматрао потребним да укаже на присуство „два центра интеграције руског државног и политичког простора”¹⁹³, од којих је један био Велика кнежевина Литванска, Руска и Жемојтска.

А чињеница да је статус главног, а потом и јединог центра интеграције накнадно стекла Велика кнежевина Московска, која је постала Царевина, сасвим је природна. А овај образац се објашњава чињеницом да је увек, а посебно у средњем веку, од фактора који су предодредили удруживање, јединство вере имало највећу снагу. Дакле, није било нимало случајно или ситуационо, већ заиста судбоносно, за кнезове и племиће Литваније из 12. века питање избора вероисповести – прво одбацивање паганства у корист хришћанства источног обреда, а потом и прелазак из православља у католичанство. Наравно, од ових преобраћења зависила је судбина већине становништва Велике Кнежевине Литовске, за које је православна вера била вера предака, што је утицало на интеграцијске тежње за заједништвом са истоверцима. Узимајући и то у обзир, настала је чак и велика, иако утопијска, интеграцијска идеја – стварање „јединствене руско-пољско-литванске државе”.¹⁹⁴ Право поновно уједињење

¹⁹² Анђелковић Драгомир. *Историја Белорусије*. Београд: Una Press, 2009. Стр. 30, 40, 52.

¹⁹³ Исто. стр. 87, 44.

¹⁹⁴ Исто. стр. 56.

„руских људи” Велике Кнежевине Литовске са Руском државом и са Руском православном црквом дошло је много касније, после три поделе Пољске. Пре тога, они су морали још да прођу кроз дуг период колонизације представника световне власти на свим нивоима, као и присилну унијатизацију свештенства.

Иако улазак западноруских земаља у састав Руске империје Д. Анђелковић дефинише као „енергичну политику интеграције”,¹⁹⁵ овај процес је био праћен низом сукоба, који се нису увек савладавали лако и нису били нимало брзи – што је био резултат колонизације која је захватила све сфере јавног живота. Што се тиче конкретно православног становништва, које је чинило огромну већину нижих и средњих слојева, за њих је спроведена интеграција заиста одговарала и духовним и културним тежњама, а такође и прагматичним животним интересима. Белоруси су делотворно потврдили своју спремност да деле судбину са својом великоруском браћом и током Наполеонове инвазије, и током пољских устанака (1831. и 1863.), који су Пољаци подигнути са намером да поврате власт у овим земљама. То је постало још убедљивије током Првог светског рата, упркос чињеници да су становници најзападнијих региона данашње Белорусије били приморани масовно, готово без изузетка, да напуштају своје домове и поља, да одлазе у избеглиштво, а потом, након пуних пет година, да се врате у голи пепео, штавише, под другом влашћу – новонастале Пољске...

У пројекцији на судбину Белоруса, све што је повезано са распадом Руске империје и настанком Совјетског Савеза на његовим рушевинама – што су догађаји заиста светских размера – заслужује посебну расправу и непристрасну анализу догађаја у заиста глобалним размерама. На почетку треба признати да у њима улога независног политичког субјекта није додељена Белорусима. Заправо, ово је случај када је тешко идентификовати националне компоненте. Штавише, као што смо приметили, у то време било је разлога да се Белоруси сматрају потпуно реинтегрисаним делом руске (источнословенске) заједнице. С друге стране, као резултат ове глобалне катаклизме, белоруска етничка група неочекивано је добила прилике – како унутар федералне државе, тако и у контексту међународних односа – за признање као нација. На крају крајева, сматрана је за пуноправног суоснивача СССР-а, у оквиру којег је Белоруска Совјетска Социјалистичка Република СССР добила све атрибуте и институције које се очекују од државотворне нације – у својству свог службеног језика, који је брзо прошао кроз стандардизацију, националне институције у

¹⁹⁵ Исто. стр. 78.

свим сферама културе, органе периодичне штампе и издаваштво књига, Академију наука, универзитет и низ специјализованих високих школа...

Не сме се, наравно, заборавити да је као резултат међународне политике истих твораца СССР-а, тј. большевика, према условима Брестског мира из 1918. године, значајан део белоруских етничких територија пребачен у обновљену Пољску, отворено непријатељски настројену према Држави Совјета, као и према новостеченом источнословенском становништву. Тако су се западни Белоруси, као становници пољских „кресув всходњих”, нашли не само одсечени од источних Белоруса, већ су поново били подвргнути полонизацији заједно са католицима. Етничко тело и простор остали су у разбијеном стању све до септембра 1939. године, тј. целе две деценије. Поновно уједињење је извршено тек на почетку Другог светског рата, међутим, након победе СССР-а, која је укључивала поново уједињену Белорусију, над фашистичким освајачима и након ослобођења Пољске од стране совјетске војске, Белосточка област БССР је била поново предата у састав Пољске. У међувремену, Совјетска Белорусија, као укључена у велику победу над светским злом, постала је једна од земаља суоснивача УН и, уздижући се из рушевина, у стању релативног благостања, уверена у снагу уједињеног Савеза као „неразрушивог”, кренула даље. Али дошла је „перестројка” СССР-а, која је за собом повукла реорганизацију света у целини... Мој народ, Белоруси, морао је да издржи такав низ геополитичких интеграционих и дезинтеграционих преокрета.

Судбина Срба је такође изузетно сложена и трагична. Међутим, директно је упоредити са судбином Белоруса прихватљиво је само по степену сложености и драматичности. У суштини, она је сасвим другачија: од раног средњег века до почетка 20. века Срби, који су имали међународно признату државност и независну Цркву, представљали су не периферни саставни део, као што је то био случај са Белорусима, већ центар интеграционих процеса; они су сами били срж настајуће или намераване консолидације етноса, који се једносмерно успостављао током једног миленијума. Историјско искуство Срба је овакво, са свим својим предностима и манама. И управо је оно, можда, довело до спровођења интеграционе идеје, која се у деликатним формулацијама назива романтичном или утопијском, али која заправо и данас изазива веома оштре спорове у српској средини. То се односи на уједињење „троимене браће”, стварање „тројног јединства”, тј. Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Скромно мишљење вашег понизног слуге тешко може некога да занима, а још мање да буде од значаја. Зато ћемо овде и сада дозволити себи да се ограничимо само на подсећање на заслужено поштоване личности у српској средини које су директно спроводиле овај пројекат од стране Срба – принца

регента Александра I, премијер-министра Николу Пашића... као и посредно укључене у ову идеју, али опет ништа мање поштоване – Владуку Николаја (Велимировића), писца Ива Типика...

Задржимо се на низу ставова које је овим поводом исказао Јован Дучић, високопостављени дипломата Краљевине СХС, ауторитетна јавна личност и песник-класик. Узмимо, наравно, у обзир да су изражени у условима који су посебно погодвали темељној критици. Ако не сама суштина мишљења, која се при тумачењу неизбежно поједностављује, онда се главна порука размишљања господина Дучића 1942. године може свести на следеће:

„(...)Најмање је вероватно да ће оживети југославизам, који је пропао најжалосније, и чим је био стављен на прву пробу.

Овом чланку је задатак да докаже да он и није био поникао ни из каквих позитивних основа, него из једног апсолутног неспоразума, продукт једног нарочитог поремећаја свих здравих начела за живот; једна романтика која је стављена насупрот реалне политике; и једна фатаморгана која је одвела у катастрофу државу Србију, једино реално у том нездравом сну о немогућем и неприродном”.¹⁹⁶

Изванредан представник српског народа полази од контрадикција које су првобитно биле забачене при формирању ове идеје од стране представника наводно њених носилаца, као и присутне у добијеним резултатима: „Југославизам, кад се очисти од реторичких елемената, био је за хрватску памет само један политички израз, а не и један национали појам. У овом су се Хрвати битно разликовали од српског схватања југославизма. Никад Хрвати нису замишљали могућност да свој хрватски видик замраче југословенском магловитошћу, ни да размене свој стари хрватски грош за какву неизвесну југословенску пару. Ја мислим да би се могло данас „на крају баладе”, а што значи после проживљеног и окушаног, рећи ово: у хрватским очима нико није био „добар југословен, ако није пре тога био лош Хрват”. „Од оног дана откад је „југославизам” постао доктрина разних режима, он је постао тегобан и сумњив за Србе, који су ову утопију платили великим националним губицима и неизмерним срамотама”; „Српски народ није знао да са новом и заједничком државом он узима на себе обавезе које су премашиле све његове могућности, а у замену ништа не добијајући од двеју осталих група у тој заједници. Југославизам је био странпутица и беспуће, вратоломија и самоубиство».¹⁹⁷

¹⁹⁶ Дучић Јован. *Верујем у Бога и у српство*. Београд : Дерета, 2004. С.8.

¹⁹⁷ Исто. С.5, 67, 68.

Сада различити критичари имају право да констатују непредвидљивост Дучића, који је процењивао одрживост идеје „на крају баладе”, „шта значи после проживљеног и окупаног”, тј. са очигледним сломом Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Међутим, иако је, и поред свега што је навео, „југословенство” остало идеолошки делотворно – створена је Демократска Федеративна Југославија, преименована у Федеративну Народну Републику Југославију, а нешто касније у Социјалистичку Федеративну Републику Југославију, али почетком 1990-их Дучићево предвиђање се испунило. Дучићева општа позиција се, по нашем мишљењу, показала снажном, пре свега зато што Дучић је био доследан у одређивању значаја верског фактора; у овом случају – као диференцирујућег и коначно раздвајајућег, а притом делујућег до данас. Уосталом, аналогично се дешавало и у односима Белоруса и Пољака.

Изгледа да су закључци великог српског писца и мислиоца односно улоге језика, временом подкориговани. Својевремено је српскохрватски језик заиста постао интеграциони фактор, а донекле је то остао и данас – ма како на њега гледали одвојено Хрвати, Босанци и Црногорци. Истовремено једва ли је законито да апсолутизирамо га као знак нације, о чему сведочи савремено искуство низа држава, и Белорусије у том броју. Уз све то идеја „југословенства”, како ју је Дучић назвао, у свим својим аспектима за Србе је заиста била тежак испит. Што, иначе, није увек јасно Белорусима, који су склони да у свим опцијама интеграције Словена виде само позитивно. А у Краљевини Југославији виде братску словенску земљу која је интегрисала, рекло би се, „Русију ван Русије”, тј. пружила изузетну подршку белој емиграцији у којој је било много Белоруса. Такође, није нимало случајно, што је управо тада Србија постала највећи центар русистике и славистике уопште, а значајне у том погледу личности белоруског порекла дале су свој значајан допринос (довољно је поменути А. Л. Погодина и А. В. Соловјева).

Што се тиче нашег намераваног поређења историјског искуства народа, оно може изгледати најмање контрадикторно на основу материјала последњег периода, када се формирао садашњи статус Републике Србије и Републике Белорусије. Обе земље су искусиле, иако у различитом степену када се процењује на нивоу јавне политике, помаму за „интеграцијом у Европу”. Белоруска „прогресивна елита” најновијег времена је такође тражила да се наша земља држи „светског тренда” у противтежу обнављању јединства, нудећи свом народу оно што и псеудоелита црногорска: „Доведите из свијета писце, преводиоце, историчаре, етнологе, психологе (...) доведите професионалне културологе, специјализоване педагоге за успостављање нових микрокултура, убрзану култивизацију конфликтних етнопростора, лингвисте за

стандартизовање нових језика, владике за оснивање нових цркава, идеологе за успостављање културног континуитета, спиритисте и окултисте за производњу новог памћења и нових духовних темеља¹⁹⁸ Срба у контексту глобалне политике за сада имају доста контраверзивне резултате: њима ништа, осим обећања, није дао пројекат *европске интеграције*, а истовремено без правог резултата остала је и магловита перспектива стварања уније Русије, Белорусије и Србије. Код нас, на постсовјетском простору, идеја савезне државе Белорусије и Русије настала је скоро одмах након распада СССР-а. Као политичка перспектива она је прихваћена руководством, стављена на референдум и добила подршку; о степену брзине остваривања таквог плана може се расправљати посебно. Сурова реалност натерала је да се у истом працу активирају српски политичари, а пре свега аналитичари који су разумели настали однос снага у свету. И публикације, као што су чланци покојних Марка С. Марковића и Небојше Крстића, никако нису биле случајне.¹⁹⁹ Руководство Белорусије је у новонасталој геополитичкој ситуацији показало мудру доследност, практично реализујући жељу коју подржава већина народа за стварањем Савезне државе, истовремено радећи на учвршћивању Заједнице независних држава (ЗНД). И правилно приметио колега Д. Анђелковић: „Иначе, како је Белорусија уз Русију увек била језгро интеграција на постсовјетском простору, већ у децембру 1991. године одлучено је да Минск буде центар ЗНД тј. да се ту налазе органи Заједнице”.²⁰⁰ А привлачна идеја „вишевекторности” се спроводи кроз учешће не само у поменутих горе интеграционим структурама и директно са њима везаном ОДКБ (Организација Договора о колективној безбедности), већ и у таквим, као што су Евразијски економски савез – ЕАЭС, Шангајска организација сарадње – ШОС и међудржавно удружење – БРИКС.

Време ће показати да ли је аналогичан курс прихватљив за Србију.

¹⁹⁸ Мићовић Милутин. Српски лавиринт и црногорски Минотаур. Београд: СКЗ, 2003. С. 173.

¹⁹⁹ Марковић Марко С. За савез православних народа // Марковић Марко С. Православље и нови светски поредак. Београд: Образ, 1994; Крстић Небојша М. О савезу Русије, Белорусије и Југославије // Збиља (Београд). 1999, септембар-октобар. № 60-61. С. 30.

²⁰⁰ Анђелковић Драгомир. Историја Белорусије. Београд: Una Press, 2009. С.180.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић Драгомир. *Историја Белорусије*. Београд: Уна Press, 2009.
- Вујаклија Милан. *Лексикон страних речи и израза* / Редактори др С. Ристић и др Р. Алексић. Београд: Просвета, 1980.
- Дабрынін М.К. *Беларуская літаратура. Старажытны перыяд*. Мінск, 1952.
- Дучић Јован. *Верујем у Бога и у српство*. Београд : Дерета, 2004.
- Крстић Небојша М. *О савезу Русије, Белорусије и Југославије* // Збиља (Београд), 1999, септембар-октобар. № 60-61.
- Марковић Марко С. *Православље и нови светски поредак*. Београд: Образ, 1994-
- Мићовић Милутин. *Српски лавиринт и црногорски Минотаур*. Београд: СКЗ, 2003.
- Мићуновић Лјубо. *Савремени лексикон страних рећ*. Нови Сад: Универзитетска ригеј, 1988.
- Московљевић Милош. *Речник савременог српскохрватског језика с језичким саветником*. Београд: КИЗ Аполон, 1990.
- Цитаты из Священного Писания даются по изданию: Библия. Книги Ветхого и Нового Завета*. М.: РБО, 1997.
- Чарота И. А. *Белорусија и Србија: трагом узајамног упознавања и деловања*. Шабац: Центар академске речи, 2016.
- Чарота И. А. *Видици једног Белоруса-Белосрбина: Есеји и студије* / превела са белоруског Д. Лазаревић. Београд: Институт за политичке студије, 2023.

Чарота Иван Алексеевич

Доктор филологических наук, професор
Филологическиј факултет БГУ
Минск, Беларусь

**СЕРБЫ И БЕЛОРУСЫ В (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ:
ПОПЫТКА СОПОСТАВЛЕНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ СУДЕБ**

Резюме

Доклад представляет собой попытку ответить на вопрос, насколько сопоставим исторический опыт сербов и белорусов, так или иначе вовлекавшихся в

процессы интеграции и дезинтеграции. В указанном аспекте проведен сравнительный обзор судеб двух братских народов на протяжении тысячелетия. Прежде всего внимание обращается на события, действительно предопределявшие перспективы развития названных этносов, а в то же время влиявшие на судьбы региона, континента, всего мира. Затронуты, в частности, такие мировые катаклизмы, как Первая и Вторая мировые войны, крушение четырех империй, создание Королевства сербов, хорватов и словенцев, возникновение и развал Союза Советских социалистических Республик и Социалистической Федеративной Республики Югославии, образование нынешних Республики Сербия и Республики Беларусь. Все размышления излагаются с учетом реальных и ожидаемых изменений в современном мире.

Ключевые слова: Интеграция и дезинтеграция, сербы, белорусы, славянство, православие, история и геополитика, Югославия, Советский Союз, Республика Сербия, Республика Беларусь.

Александар Загорнов

доцент, кандидат (PhD) историјских наука

Правни факултет Брестског државног универзитета

„А. С. Пушкин”, Република Белорусија

a.zagornov@gmail.com

СЛОВЕНСКИ САВЕЗ: ТЕОРИЈСКА РАЗРАДА Н. Ј. ДАНИЛЕВСКОГ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА И САВРЕМЕНОСТ

Резиме

У историозофском делу „Русија и Европа” Н. Ј. Данилевски развија идеју конфронтације између Европе и Русије, правдајући је као сукоб различитих цивилизација. И у овом контексту одређује место Словена као посебне групе народа који културно гравитирају Русији. По његовом мишљењу, управо уједињени Словени могу бити један од центара моћи који доприносе равнотежи у свету. Тако ће словенска заједница допринети опстанку Словена.

Напомиње се да су у 20. веку постојала два покушаја да се створи словенско државно уједињење. Данас, развијањем различитих модела интеграције заснованих на блискости култура, језика и традиција, заједница, на пример, Русије, Белорусије и Србије, може бити инспиративан пример за словенске народе.

Кључне речи: Н. Ј. Данилевски, Словени, Европа, културна општост, словенски савез.

Увод

Односи међу словенским народима данас пролазе кроз тешка времена. Руско-украјински војни сукоб, постепено укључивање земаља Европске уније, укључујући и словенске, у њега – све то захтева окретање теми словенске заједнице. Јасно је да овакав приступ не одговара савременим западним токовима, где је уједињење Словена на антирусској основи важан задатак. Али ово је само тренутно стање. Да би се обликовала позитивна будућност словенских народа, корисно је обратити се теоријским развојима мислилаца прошлости, јер је без спознаје прошлости тешко градити будућност. Приметимо

да прошлост није толико одговор за будућност колико питање које јој се поставља. И овде је важна његова исправност и тачност. И поставља се питање: да ли је могућа словенска заједница? Одговор на њега одредиће будућност Словена (или њихове групе) у целини.

Будућност словенских народа као заједнице утврђује се са великом муком и тешкоћама, ови народи се доследно „растварају” у европском мору, одричући се свог суверенитета и традиционалних вредности као надокнаду за боравак у таквој заједници. Међутим, ретроспективни осврт на једну од могућих перспектива развоја Словена је од научног интереса.

Стога, окрећући се наслеђу руског мислиоца Н. Ј. Данилевског које је, по нашем мишљењу, релевантно и важно, јер доследно и разумно у складу са реалностима друге половине 19. века, поткрепљује потребу словенске заједнице за очување сопственог идентитета.

Н. Ј. Данилевски и његова књига „Русија и Европа”

Као биолог, Н. Ј. Данилевски (1822–1885) створио је оригиналан концепт друштвеног развоја, захваљујући коме је ушао у историју светске социологије и политичких наука.

Године 1865. Н. Ј. Данилевски је почео да пише своју најпознатију историозофску књигу „Русија и Европа”, која је први пут објављена у часопису „Зарја” (рус. Заря) 1869. године, а као посебна публикација у Санкт Петербургу 1871. године.

У овом раду аутор развија идеју континуиране конфронтације између Европе и Русије, оправдавајући је као сукоб различитих цивилизација. И у том контексту дефинише место Словена као посебне групе народа који културно гравитирају Русији и директно комуницирају са западноевропским земљама, које настоје да им наметну, па чак и да им усаде своје цивилизацијске вредности.

Н. Ј. Данилевски је дефинисао цивилизацију као главни облик људске организације простора и времена, који одражава особености духовне природе народа које се изражавају у оригиналним културно-историјским типовима. Цивилизација је духовна заједница која постоји на својој скали координата. Покушај једне цивилизације да наметне свој систем вредности другој, по његовом мишљењу, доводи до слабљења и каснијег уништења ове друге.

У својој књизи „Русија и Европа” Н. Ј. Данилевски даје систем филозофије историје из јасно изражене позиције словенофила. Он не признаје ниједан линеарни развој људске историје. Главни теоријски прорачуни Н. Ј. Данилевског на овим просторима су да не постоји јединствена људска историја, али постоји низ узастопних цивилизација које у својој историји пролазе кроз

детињство, зрелост и оронулост. Све цивилизације су се реализовале у једној од четири сфере: верској, културној, политичкој или економској, а само у словенској Н. Ј. Данилевски се надао спровођењу четвороосновног културно-историјског типа. Да би се то постигло, потребно је политички ујединити словенске народе у федерацију и превазићи „европеизацију”, како је рекао Н. Ј. Данилевски, која је непромишљена имитација руског друштва у Европи. Овде треба напоменути да је под Европом руски научник подразумевао углавном земље западне Европе, персонификујући англосаксонски пут развоја. У овом тексту ћемо узети у обзир ову околност, а појмове Европе и Запада сматраћемо синонимима, што се, наравно, разликује од савременог географског тумачења. Предложена дефиниција ће пре нагласити културне и политичке разлике између словенског и англосаксонског света.

Обратимо пажњу и на појам „словенска цивилизација”. Овим појмом је Н. Ј. Данилевски настојао да истакне независност и јединственост пута словенства као јединствене заједнице, ако се, наравно, очува културно јединство.

„Русија и Европа” је стекла славу у Русији и почела да се шири тек након смрти аутора. Судбина књиге била је заиста драматична. Тек 1991. године дошло је до првог поновног објављивања овог дела Н. Ј. Данилевског у Русији. Заборав је буквално пао на гроб мислиоца. Сахрањен је у новембру 1885. у Кипарској сали свог имања Мшатка на Криму. Под совјетском влашћу, његов гроб, заједно са 10 гробова чланова његове породице, био је прекривен асфалтом. Тек 1997. године гробница је обновљена. Примећујемо да се тренутно стваралачко наслеђе научника постепено враћа из заборава.

Треба напоменути да на Западу идеје словенског јединства, наравно, нису постале распрострањене, а лик Н. Ј. Данилевског се доживљава прилично негативно. Најпотпунији истраживачки рад о стваралаштву мислиоца остаје књига Р. Е. Мекмастера „Данилевски као тоталитарни филозоф”, објављена у САД 1967. године. Интересовање за рад руског мислиоца, нажалост, није постало устаљена норма у интелектуалном окружењу словенских држава. Наравно, пажња словенских истраживача на лик Н. Ј. Данилевском се обраћала, али још увек има врло мало значајнијих дела посвећених његовом раду. Обратимо пажњу на монографију С. И. Бажова „Филозофија историје Н. Ј. Данилевског”, објављену 1997. године.

Словени као заједница у мисли Данилевског

Н. Ј. Данилевски дефинише словенство у рангу са хеленизмом, латинизмом и европејством. За њега је то „исти културно-историјски тип, у односу на који Русија, Чешка, Србија и Бугарска треба да имају исто значење које имају Француска, Енглеска, Немачка, Шпанија у односу на Европу, као што су имале Атина, Спарта и Теба у односу на Грчку”.

Према Н. Ј. Данилевском, важно је да Словени освесте своје јединство. Он је приметио: „Дакле, за сваког Словена: Руса, Чеха, Србина, Хрвата, Словенца, Словака, Бугарина (додао бих: и Пољака), – после Бога и Његове Свете Цркве – идеја Словенства треба да буде највиша идеја, изнад слободе, изнад науке, изнад просвећености, изнад сваког овоземаљског добра, јер му ниједна од њих није остварива без њеног спровођења – без духовно, народно и политички посебног, независног Словенства; али напротив, све ове користи биће неопходне последице ове независности и оригиналности”.²⁰¹

Он наглашава да нам светско-историјско искуство „говори да ако Словени немају ово високо значење, онда неће имати никакво.”²⁰²

Разматрајући питање места Русије у Европи, мислилац истиче да се „Русија не може сматрати саставним делом Европе ни по пореклу ни по усвајању; да су пред њом само две могућности: или да заједно са осталим Словенима формира посебну, самосталну културну целину, или да изгуби сваки културно-историјски значај, тј. да буде – ништа.”²⁰³ Дакле, „Русија ће, не поставши представник словенског света, тиме, наравно, изгубити историјску сврху свог постојања и представиће свету патетичан пример историјске недораслости у огромним размерама.”²⁰⁴

Углавном, он сугерише да губитак независности прети свим Словенима у Европи, ако се не уједине у овом или оном облику: „За друга словенска племена питање се поставља много оштрије. Овде не говоримо о историјском смислу њиховог живота, не о величини њихове историјске улоге, већ једноставно о постојању... Питање бити или не бити представљено је у најобичнијем, и стога – у најстрашнијем, трагичном облику.”²⁰⁵

²⁰¹ Данилевский Н.Я. *Россия и Европа*. Составление и комментарии Ю. А. Белова, Отв. ред. О. Платонов. М.: Институт русской цивилизации, 2008. С. 154-155.

²⁰² Исто. стр. 152.

²⁰³ Исто. стр. 475.

²⁰⁴ Исто. стр. 481.

²⁰⁵ Исто. стр. 481-482.

Данилевски сматра да Русија треба да игра кључну улогу у консолидацији словенских народа, наглашава да то треба да чини пажљиво, без принуде и уз очување суверенитета своје браће. Он пише да „оно што је потребно није апсорпција Словена од стране Русије, већ уједињење свих словенских народа заједничком идејом панславизма, како политички, тако и културно, а као прво – најважније и првенствено за могућност реализације јесте ово друго”.²⁰⁶

Истовремено, важно је одржавати везе међу братским народима све док „мисао о словенској комуникацији не нестане, док словенски народи не изгубе свој словенски карактер”.²⁰⁷

На тај начин, Н. Ј. Данилевски ставља Словене пред историјски избор – или пасивно увлачење у орбиту културног утицаја западноевропске цивилизације и губитак културне, националне и историјске индивидуалности, или стварање и очување изворне словенске цивилизације.

Словенски мир и Европа

Важно је напоменути да је руски научник у својим друштвено-политичким радовима, у суштини, први пут успео да ухвати феномен евроцентричног става, који је назвао „грешка перспективе”, да му да почетно тумачење, а такође и да предложи другачије теорије историјског процеса у којима би се превазишла ова поставка. У том смислу, критика евроцентризма може се посматрати као одбацивање идеје о природном средишту историјског процеса, као признавање релативности и културно-историјске условљености различитих цивилизацијских традиција.²⁰⁸

Више пута, бирајући различите речи и у различитим контекстима свог рада, Н. Ј. Данилевски спроводи исту идеју да западноевропска политичка култура негативно утиче на национално-културни и историјски потенцијал Словена. Према његовом мишљењу, не треба се заваравати о европским тежњама, јер је „непријатељство Европе исувише очигледно: оно не лежи у насумичним комбинацијама европске политике, не у амбицијама овог или оног државника, већ у њеним најосновнијим интересима.”²⁰⁹ Проћи ће мало времена

²⁰⁶ Исто. стр. 465.

²⁰⁷ Исто. стр. 429.

²⁰⁸ Бажов С. И. Философия истории Н.Я.Данилевского. М., 1997. С.124.

²⁰⁹ Данилевский Н.Я. Россия и Европа. Составление и комментарии Ю. А. Белова, Отв. ред. О. Платонов. М.: Институт русской цивилизации, 2008. С.480.

и „Европа ће се поново свом снагом и мислима окренути против Русије, коју сматра својим природним урођеним непријатељем”.²¹⁰

Он напомиње да „у међувремену, Европа може са потпуном смиренošћу да изводи своје експерименте на одрођавању и асимилацији Словена...”²¹¹, јер су словенски народи подложни „европском утицају који нагриза Словенство”²¹² и да нам „Европа није само нешто страно, већ чак и непријатељско; да њени интереси не само да не могу бити наши, већ су нам у већини случајева директно супротстављени”.²¹³ Сматрамо да оно што је руски мислилац рекао у другој половини 19. века омогућава нам да дубље размотримо ток савремених европских догађаја, као и улогу и место словенских држава у њима.

Жеља да позајме све аспекте европске западне културе од стране елита словенских народа Н. Ј. Данилевски је то назвао „европејством”. Ово није толико обогаћивање сопственог културног искуства европским достигнућима, већ имитација свега европског на штету сопствених традиција и веровања. Према научнику, ова појава је позната „под именом *западњаиство*, које, не признајући ни блиску комуникацију између Русије и Словена, ни историјско значење овог последњег, мери нама и нашој браћи јадну, безначајну историјску улогу имитатора Европе, лишава нас наде у изворни културни смисао, односно у велику историјску будућност”.²¹⁴

Некритичко задуживање и копирање он сматра болешћу Словена. И о томе пише следеће: „Ова болест, која већ век и по заразује Русију, све се шири и пушта корене,... чини ми се да је најприкладније назвати *европејничењем*”.²¹⁵ Мислилац истиче да „ова болест у целини онемогућава остварење великих судбина руског народа и може коначно (и поред све видљиве државне моћи), пресушивши самобитни извор националног духа, да лиши историјски живот руског народа унутрашње стваралачке моћи, и стога га чини бескорисним, сувишним само његово постојање; јер све што је лишено унутрашњег садржаја представља само историјско смеће, које се сакупља и баца у ватру на дан историјског суда”.²¹⁶

²¹⁰ Исто.

²¹¹ Исто. стр. 430.

²¹² Исто. стр. 517.

²¹³ Исто. стр. 528.

²¹⁴ Исто. стр. 564.

²¹⁵ Исто. стр. 320.

²¹⁶ Исто. стр. 359.

Судбина Русије и целог словенског народа, по његовом мишљењу, зависи од тога да ли се ова болест може победити.

Руски научник идентификује неколико облика такве имитације. Тако он примећује да се „сви облици европејничења, којима је руски живот тако богат, могу сумирати у следеће три категорије:

1) Искривљавање народног живота и замена његових облика туђим, страним облицима; искривљавање и замена, која, полазећи споља, није могла да не продре у саму унутрашњу структуру појмова и живота виших слојева друштва.

2) Позајмљивање разних страних институција и њихово пресађивање на руско тло – са идејом да оно што је добро на једном месту, треба да буде добро свуда.

3) Поглед на унутрашње и спољашње односе и питања руског живота са стране, европске тачке гледишта, посматрање кроз европске наочаре, кроз наочаре поларизоване под европским углом нагиба; тако да то, што би требало да нас окружује зрацима најсјајније светлости, постаје потпуни мрак и тама, и обрнуто”.²¹⁷

Н. Ј. Данилевски пише да се „трећи облик европејничења (и штавише, најпогубнији и најштетнији) састоји у томе да се појаве унутрашњег и спољашњег живота Русије посматрају са европске тачке гледишта и кроз европске наочаре. Овај поглед, по сваку цену, покушава да феномене руског живота подведе под стандарде европског живота”.²¹⁸

Он напомиње да се Русија суочава са снажним и искусним противником. Посебно се признаје да је „на пољу утицаја на јавно мњење, у борби са речима, махинацијама и искушењима, Европа неупоредиво јача и активнија од нас”.²¹⁹ Поред тога, „Европа има два саучесника за остваривање својих циљева и планова на Истоку, две категорије организованог мисионарства: католичко свештенство (углавном језуитство) и револуционарну емиграцију (посебно пољску)”.²²⁰

Тако он сматра да ће пуно спровођење европских интереса на словенском тлу нанети штету интегритету и независности Словена.

Стога Н. Ј. Данилевски сматра да је следећи сукоб већег обима између Русије и Европе неизбежан, има егзистенцијални значај и директно је везан за

²¹⁷ Исто. стр. 321.

²¹⁸ Исто. стр. 345.

²¹⁹ Исто. стр. 519.

²²⁰ Исто.

саму могућност самосталног постојања словенског света. Он пише да „говоримо о светској борби која долази, по свој прилици, у блиској, али ипак неизвесној будућности”.²²¹ И даље напомиње да „само та борба може отрезнити наше мисли, подићи у свим слојевима нашег друштва дух народа, заглибљен у имитацији, у обожавању других, заражен том изузетно опасном болешћу коју смо назвали *европејничењем*”.²²² Сама борба са Западом је, по његовом мишљењу, „једини спасоносни лек, како за излечење наших руских културних недаћа, тако и за развијање пансловенских симпатија, за упијање ситних раздора између различитих словенских племена и токова”.²²³

Истовремено, „сама борба са германско-римским светом, без које је словенска независност немогућа, требало би да послужи као лек за искорењивање тог чира подражавања и ропског односа према Западу, који се уврежио у словенско тело и душе услед неких неповољних услова њиховог историјског развоја”.²²⁴

Словенски савез по Данилевском

Руски мислилац сматра да су словенски народи блиски једни другима, али ако се „признају као посебне политичке целине, не могу се без насиља формирати у једну државу; за међусобну заштиту, за уздизање сваке појединачне националности и за јачање своје природне повезаности, они морају формирати федерацију, која пак (у зависности од величине опасности међу којима јој је суђено да живи и делује) може представљати везу различите снаге и јачине: може имати облик савезне државе, савеза држава или једноставно политичког система”.²²⁵ Управо федеративни односи, „уједињење словенске породице у федеративни облик”, по његовом мишљењу, највише су у складу са културом Словена, и они ће помоћи овим народима да играју самосталну улогу у европским пословима. Такво уједињење „обезбеђивање слободе Словена и њихове плодноне међусобне интеракције” не би угрозило ничију независност нити било чија законска права.²²⁶

Истовремено, Н. Ј. Данилевски је такође истицао непријатељску и агресивну природу западне цивилизације у односу на изворни словенски тип и

²²¹ Исто. стр. 521.

²²² Исто. стр. 522.

²²³ Исто. стр. 520.

²²⁴ Исто. стр. 610.

²²⁵ Исто. стр. 273.

²²⁶ Исто. стр. 493.

инсистирао на потреби формирања Свесловенске уније, осмишљене да служи као гарант светске равнотеже добровољног уједињења словенских народа око Русије. Управо таква заједница је „једино чврсто тло на коме може да расте јединствена словенска култура”, овај закључак Н. Ј. Данилевски назива главним закључком свог дела „Русија и Европа”.

Контакт Словена лицем у лице са Западом, који настоји да их апсорбује, разлог је „који их тера да желе веома блиску федералну везу под политичким вођством и хегемонијом Русије”²²⁷ и то се дешава чак и „упркос честим скретањима Русије са здравог политичког пута”.²²⁸

Доследно бранећи идеју јединства Словена и важност њихове самосталне улоге, научник примећује да је „политичка моћ Словена неопходна за исправан и складан ток људских послова; да политичка моћ Словена не само да не може да угрози поробљавање целог света од стране светског господства, већ сама може да пружи довољну баријеру светском господарству, које Европа све више стиче (и већ је у великој мери стекла)”.²²⁹

У складу са етнографском поделом словенских (и суседних) народа Н. Ј. Данилевски предлаже оригиналну структуру државне заједнице Словена. Дакле, „Свесловенски савез треба да се састоји од следећих држава:

Руско царство са припајањем целе Галиције и Угорске Русије.

Краљевина Српско-Хрватско-Словеначка, коју чине Кнежевина Србија, Црна Гора, Босна, Херцеговина, Стара Србија, северна Албанија, Српско војводство и Банат, Хрватска, Славонија, Далмација, Војна крајина, Војводство Крањска, Херц, Градишка, Истра, округ Трста, две трећине Корушке и једна петина Штајерске уз Драву, – са око 8.000.000 становника на 4.500 кв. миља пространства.

Краљевина Чешко-Моравско-Словачка, коју чине, поред Чешке, Моравска и северозападне Мађарске, територије насељене искључиво или претежно Словацима, са око 9.000.000 становника и 1.800 квадратних миља пространства.

Краљевина Бугарска са Бугарском, већим делом Румуније и Македоније са 6.000.000 или 7.000.000 становника на више од 3.000 квадратних миља.

Краљевина Румунија са Влашком, Молдавијом, делом Буковине, половином Трансилваније, отприлике дуж реке Марош, и са западним ободима Бесарабије насељеним углавном Молдавцима, у замени за шта би Русија требало

²²⁷ Исто. стр. 463.

²²⁸ Исто.

²²⁹ Исто. стр. 494.

да добије део јужне Бесарабије са делтом Дунава и полуострвом Добруца које се од ње одвојило. То би износило око 7.000.000 становника и више од 3.000 квадратних миља.

Грчко краљевство са додатком свом садашњем саставу Тесалије, Епира, југозападног дела Македоније, свих острва Архипелага, Родоса, Крита, Кипра и малоазијске обале Егејског мора, са приближно 2.800 или 3.000 квадратних миља и са популацијом од преко 4.000.000 становника.

Краљевина Мађарска, тј. Угарска и Трансилваније, за одвајање оних њихових делова који нису насељени племеном Мађара и треба да иду Русији, Чешкој, Србији и Румунији; са око 7.000.000 становника и око 3.000 квадратних миља пространства.

Цариградски округ са суседним деловима Румуније и Мале Азије, који окружује Босфор, Мраморно море и Дарданеле, са Галипољским полуострвом и острвом Тенедос, са око 2.000.000 становника.²³⁰

Такав територијални састав савеза омогућио би уједињење свих Словена у јединствен државни организам и одупирање западној експанзији. И даље, према Н. Ј. Данилевском, ова „дуготрајна кохабитација, да тако кажемо, под једним политичким кровом ће ширити у свим слојевима друштва различитих словенских народа осећање и свест о племенском сродству које их спаја” и „примораће човека да цени и воли своје завичајно и исконски словенско”.²³¹

Мислилац истиче „посебне погодности” које би требало да се појаве захваљујући словенском уједињењу. На пример, за Србију је блиска веза са Русијом и целокупним Словенством корисна за усмеравање напора уједињења на „земље под влашћу Аустрије, насељене српским и сродним хрватским и словеначким племенима”. У борби „живог и снажног српског народа” против „италијанизације, мађаризације и германизације своје земље” они могу наћи „потребну снагу и наду за успех само у политичком савезу са целим Словенством, под вођством Русије.”²³²

Било би предности за сваки од словенских народа „у великој свесловенској федерацији”. А ако томе додамо „ону сјајну, величанствену, светски моћну историјску улогу коју таква заједница обећава читавим Словенству, онда би се чинило да она треба да представља, ако не и непосредни циљ тежњи свих Словена који себе признају као Словени, онда барем предмет

²³⁰ Исто. стр. 466–467.

²³¹ Исто. стр. 515.

²³² Исто. стр. 486.

њихове жеље – њихов политички идеал”.²³³ Таква федерација „пружа чврсто тло на коме је могућ изворни развој словенског културно-историјског типа, политички независног, споља снажног, изнутра разноликог”.²³⁴

Наравно, улазак у јединствену заједницу међу Словенима није био узрокован само политичким околностима, иако њихово разматрање и детаљна анализа заузимају главно место у стваралаштву мислиоца. Он пише да „заједништво словенских душа и срца лежи у највишој, надполитичкој сфери, и то је једино чему треба тежити”.²³⁵

У овом контексту треба истаћи важне аспекте повезивања као што су језик и вера. Руски научник обраћа пажњу на ове аспекте. Тако он сматра да би „нужни плод политичког уједињења Словена био заједнички језик, који не може бити ниједан други до руски; имао би времена да стекне неопходну превласт да би се могла остварити плодна размена мисли и узајамни културни утицај између свих чланова словенске породице”.²³⁶

Н. Ј. Данилевски пише да су Руси и већина словенских народа „добили историјску судбину да заједно са Грцима буду главни чувари живе традиције верске истине – Православља и да тако буду настављачи великог дела које је задесило Израел и Византију – да буду изабрани народи Божији”.²³⁷ Са његове тачке гледишта, Словени су ти који су „надарени жеђу за верском истином”.²³⁸

Он истиче да је циљ Европе „да по сваку цену потчини словенско-грчки православни свет. Османска сила (било да се Европа бори против ње или је подржава) у њеним очима представља само средство за постизање овог циља”.²³⁹ Руски мислилац, дајући историјску примедбу, пише да је својевремено „Византија више волела политичку смрт и све страхоте варварске инвазије него издају вере, по чију цену је понуђено спасење. Иста концепција о значају турског погрома живела је у срцима српског народа. Епска повест о Косовском боју говори о визији кнеза Лазара, коме се нуди избор између земаљске круне и победе и између круне небеске, купљене по цену смрти и пораза”.²⁴⁰

²³³ Исто. стр. 487.

²³⁴ Исто. стр. 474–475.

²³⁵ Исто. стр. 518.

²³⁶ Исто. стр. 516.

²³⁷ Исто. стр. 577.

²³⁸ Исто.

²³⁹ Исто. стр. 383.

²⁴⁰ Исто. стр. 382–383.

Овде би било прикладно подсетити се руског филолога О. Н. Трубачова, који је већ у другој половини 20. века доследно бранио идеју јединства Словена. Аутор је књиге „У потрази за јединством: филолошки поглед на проблем порекла Русије”, која је објављена почетком 1990-их и доживела три издања. У овом делу, својим говорима и публикацијама, он износи исте идеје о заједници и културној сличности словенских народа као Н. Ј. Данилевски. „Јединство Словена је важна тема, јер свест о том јединству улази у самосвест самих Словена. У њега нико никада није сумњао, нагласио је О. Н. Трубачов, није било потребе да се то доказује, није било потребе да се то усађује кроз образовање. Плашили су га се они који нису били заинтересовани за ово јединство...”²⁴¹. Он додаје да у то није било сумње међу савременицима словенских просветитеља Ђирила и Методија, али „даља историја је максимално радила на томе да поткопа општу свест о овом јединству. На резултат су утицале како фаталне случајности, тако и напори злобника. Подвижници Ђирило-Методијевог времена веровали су да раде у име јединства Словена, од сада просветљених једном вером.”²⁴²

Враћајући се Н. Ј. Данилевског, напомињемо да, по његовом мишљењу, уједињени Словени могу бити један од центара моћи, промовишући „светску равнотежу” и служећи као „бедем против светске доминације Европом”.²⁴³

Савезнички односи Словена данас: прошлост без будућности?

У свом главном хуманитарном раду „Русија и Европа” Н. Ј. Данилевски примећује да ће у будућности „Европа поново окренути све своје снаге и мисли против Русије, коју сматра својим природним, урођеним непријатељем. Ако Русија не схвати своју сврху, неминовно ће доживети судбину свега застарелог, сувишног, непотребног. Постепено умањујући своју историјску улогу, мораће да погне главу пред захтевима Европе, која не само да јој неће дозволити да утиче на Исток, не само да ће створити (у зависности од околности, у овом или оном облику) бедеме против њене везе са својим западнословенским сродницима. Са једне стране ће уз помоћ турских, немачких, мађарских, италијанских, пољских, грчких, можда и румунских саучесника, који су увек спремни да нагризу јединствено словенско тело, а са друге стране, својим

²⁴¹ Масленникова Н. «Где сокровище ваше – там и сердце ваше». *Литературная газета*. №44–45, 12-18 ноября 2015 г., С.11.

²⁴² Исто.

²⁴³ Данилевский Н.Я. *Россия и Европа*. Составление и комментарии Ю. А. Белова; Отв. ред. О. Платонов. М.: Институт русской цивилизации, 2008. С.509.

политичким и цивилизацијским искушењима нагрizaће саму душу Словена, па ће се она распустити, растворити се у европејству и собом заситити његово тло.”²⁴⁴

Ова изјава руског мислиоца о могућој алтернативи за Русију и читаве Словене, авај, остаје актуелна.

Искуство 20. века показује да је тема словенског уједињења заокупила умове неких државника и да још није скинута са дневног реда.

Можемо приметити покушај национализације Словенске заједнице непосредно по завршетку Другог светског рата.

И пре и током Великог отаџбинског рата, руководство СССР-а је водило политику јачања, пре свега, војно-политичке уније словенских народа, а по његовом завршетку и политичко-економске уније словенских држава. До 1953–54. планирано је стварање међународног конфедералног ентитета – „Словенског савеза конфедеративне државе” (ССКД) коју чине СССР, Пољска, Чехословачка, Бугарска, Југославија или (друга верзија пројекта) – Украјина, Белорусија и поменуте државе. Са престоницом у Београду, Минску, Софији или Варшави.²⁴⁵ На пример, на пријему у Кремљу у част председника Чехословачке Е. Бенеша 28. марта 1945. године, Ј. В. Стаљин је предложио здравицу „За нове словенофиле који се залажу за савез независних словенских држава!” Шеф совјетске државе је нагласио да су се „и Први и Други светски рат одвијали и ишли преко грбаче словенских народа. Да бисмо спречили да се Немци дижу и започињу нови рат, потребна нам је заједница словенских народа.”²⁴⁶

У почетку, 1946–1947, пројекат конфедералне државе је активно подржавао Ј. Б. Тито и други лидери Југославије. Штавише, Тито је предложио Београд за престоницу нове државе, чему се СССР није противио, јер није желео да се званично позиционира као лидер ове државе.²⁴⁷

Децембра 1946, идеју о словенској међудржавној формацији једногласно је подржао Пансловенски конгрес одржан у Београду. Ту је основан и Пансловенски комитет.

У СССР-у се појавила нова структура за јачање и развој веза између Словена широм света – Словенски комитет СССР-а, створен већ у марту 1947.

²⁴⁴ Исто. стр. 480-481.

²⁴⁵ Балиев А. „Славјанский проект Сталина.” *Столетие*. Интернет-газета https://www.stoletie.ru/territoriya_istorii/slavanskiy_projekt_stalina_2011-07-01.htm (17.06.2024).

²⁴⁶ Исто.

²⁴⁷ Исто.

године. У његовом раду учествовала су многа економска, правна и идеолошка одељења – свесавезна, белоруска и украјинска. Постао је наследник Свесловенског комитета основаног у Москви 5. октобра 1941. године. Месечник „Словени”, који је излазио од децембра 1941. године, постао је штампани орган овог одбора 1947. године.²⁴⁸

Међутим, 1948–1949. уследио је прекид војно-политичких веза између СССР-а и Југославије и учешће Београда у такозваном „Балканском пакту”, насталом 1953. године, који је, уз Југославију, укључивао Грчку и Турску, које су тада већ биле чланице НАТО-а, коначно повукавши Југославију из словенског пројекта.²⁴⁹

Стварање НАТО-а у априлу 1949. године, погоршање совјетско-југословенских односа и избијање Корејског рата прво су успорили, а затим и потпуно прекинули процес стварања „Словенске конфедеративне државе”. Као противтежа социјалистичком систему, Западна Европа се у то време активно уједињавала (Западноевропска унија је створена 1948, а Савет Европе 1949). Социјалистичке земље, на челу са СССР-ом, одговориле су организовањем Савета за међусобну економску помоћ 1949. и склапањем Варшавског пакта 1955. године. Али сама идеја политичког и државног јединства, управо словенских народа са културом која је била заједничка у својим темељима, престала је да добија довољну подршку државе у словенским земљама. Управо је СССР, земља која је победила у Другом светском рату и захваљујући тој чињеници је имала политички и морални ауторитет не само међу словенским народима, већ у целом свету. Међутим, и СССР је, нажалост, и сам почео да потискује пројекат који обезбедило јединство Словена и формирање заједничког, ако не државног, онда бар хуманитарног простора.

Тако је од новембра 1958. Совјетски Савез престао да издаје часопис „Словени”, чиме су присталице уједињења Словена у Европи изгубиле заједничко информативно и координационо тело. Односи са словенским државама прешли су на билатерални ниво. Иначе, особље Словенског комитета СССР-а је у то време било само пет чланова.²⁵⁰

Коначно, у марту 1962. Словенски комитет СССР-а је распуштен: Централни комитет КПСС га је оптужио за „пропаганду националне

²⁴⁸ Исто.

²⁴⁹ Исто.

²⁵⁰ Исто.

искључивости”, „игнорисање одлука XX и XXII конгреса КПСС” и „поклонство пред култом личности”.²⁵¹

Током периода перестројке у СССР-у, не само пансловенска интеракција, већ и руски утицај на словенске народе почео је нагло да опада.

На пример, на страницама листа Правда, 1987. године, познати филолог О. Н. Трубачов је био први који је јавно изразио идеју савеза на основу руског језика. То је био покушај да се створи поље руске културе које је излазило ван граница Русије. Остао је вербални израз жеље да се на хуманитарним вредностима уједине Словени и сви они који се тако осећају.

Распад СССР-а, а касније и распад Југославије интензивирали су словенску дезинтеграцију.

Савремени развој словенских народа, ако говоримо о идеји јединствене заједнице, веома је двосмислен. С једне стране, у већини држава са словенским становништвом, прозападне елите су већ формиране и оне, генерално, контролишу сферу образовања, које репродукује следећу генерацију са промењеним вредностима. С друге стране, на нивоу народне свести и даље је присутна идеја о јединству Словена и на њему заснованој заједници. Ово је потпуно нематеријална категорија. Овде је умесно навести речи руског класика Н. С. Лескова: „Где је твоје благо, тамо је твоје срце. Питање је како правилно идентификовати словенска „блага” или, другим речима, темељне вредности које дефинишу словенску суштину. У овом случају, ограничићемо се у постављању питања, а одговор препоручујемо да се нађе код истакнутих представника панславизма прошлости. А у контексту нашег излагања, наведимо речи руског филозофа Ивана Иљина, који је сматрао да ће у потчињености западном економском и културном систему Словени, а посебно православни, тешко моћи да сачувају своје вредности: „А има ли заиста наивних људи који замишљају да бисмо то могли постићи, заглушивши Словене у себи, искоренивши вечни утицај наше природе и историје, потиснувши наше органско слободољубље, избацивши из себе природно православље душе и непосредну искреност духа?”²⁵²

Данас видимо како се Словени од природних савезника претварају у неприродне противнике.

Шта се овоме може супротставити? Сматрамо да се, пре свега, вреди окренути идејама које спајају Словене. У научном и образовном дискурсу

²⁵¹ Исто.

²⁵² Иљин Иван «О русской идее». <http://www.pravoslavie.ru/367.html>, дата доступа 15.06.2016

препоручљиво је обратити пажњу и централно место одредити питањима сличности међу Словенима, периодима јединствене историје, победама и поразима пред заједничким непријатељима. Акцент треба померити са онога што Словене дели и чини изузетним, на оно што их спаја и чини уједињеним у различитости. Очигледно, у хуманитарном смислу, боље је градити мостове, него градити зидове. То ће омогућити формирање заједничке идеолошке основе која одговара дубоким интересима словенских народа и омогућиће им да адекватно решавају постојеће политичке проблеме. С једне стране, овај предлог подсећа на „лепу душу” панслависта друге половине 19. – почетка 20. века са њиховим сновима о заједничкој словенској држави и јединственом језику. С друге стране, сама актуелизација теме јединства Словена омогућиће да се пронађу начини за очување ове заједнице која има вишевековну историју.

У овој ситуацији, ново читање дела Н. Ј. Данилевског ће нам омогућити да се вратимо идеји јединства Словена.

Постојеће међународне словенске структуре (словенски конгреси одржавају се од 1848; међународни конгреси словенских филолога одржавају се од 1929; Међународни комитет слависта делује од 1955), нажалост, нису довеле до доношења значајнијих политичких одлука да се обезбеди јединство словенских народа. А чињеница да се 2025. године у Паризу очекује одржавање XVII конгреса слависта указује да Словени нису били у стању да заједнички реше питање локације конгреса и да се по први пут неће одржати на словенској територији.

Тренутно можемо приметити да само три словенске земље настављају традицију очувања темеља словенског јединства: Русија, Белорусија и Србија. Наравно, ова линија развоја није једина и подложна је утицају различитих унутрашњих и спољашњих сила у свакој од ових држава. Али можемо претпоставити да је управо овакав приступ ових народа присутан у већој мери него код осталих Словена и доприноси жељи већине становништва.

Сличност погледа на многе модерне проблеме и изазове одређена је заједничком историјом и културом. Случајност у перцепцији света људи је главна компонента процеса интеграције. Обавезујућа основа овог хетерогеног процеса словенског јединства је сличан поглед на свет и светоназор три народа, формиран, у многоме, од стране православне вере.

Јединство руског, белоруског и српског народа узроковано је (поред наведених фактора) сличним схватањем историје, очувањем заједничких споменика и заједничким прослављањем годишњица победа. Типичан пример је однос према фашизму. Пример оваквог става су размере обележавања 9. маја, као и чињеница да се, на пример, и у Србији и у Белорусији дан ослобођења

престоница од фашистичких окупатора обележава као државни празник. У овим земљама друштво и држава имају сличан однос према споменицима, пре свега Другог светског рата, али и другим ратовима који су оставили трага у њиховој историји.

Савезна држава Руске Федерације и Републике Белорусије, створена 1999. године, показује могућност уједињења словенских народа. Исте године, југословенски председник Слободан Милошевић објавио је жељу своје земље да се придружи Савезној држави као посматрач. Скупштина Савезне Републике Југославије је 12. априла 1999. године (НАТО бомбардовање је трајало већ од марта, које је вршено супротно међународном праву) изгласало придруживање Савезу Русије и Белорусије. У априлу 1999. Државна дума Руске Федерације је чак усвојила одговарајућу резолуцију. Али руски председник Б. Н. Јељцин је није подржао. Реална могућност стварања државне заједнице Русије, Белорусије и Југославије била је потиснута. Уследио је распад Југославије и питање које је остало без међународног одговора: Зашто је страдало 1.700 цивила, од чега 400 деце? Према Западу, због „некоректног понашања”, јер је „на погрешној страни историје”. Јасно је која држава (и суседна група држава) данас покушава да за остатак света одреди исправно понашање и праву страну историје.

Тако средином и крајем 20. века бележимо два покушаја стварања словенске заједнице и сваки пут су западне земље спречавале уједињење народа.

Ако дефинишемо могућу перспективу, онда се у савременим условима чини да би Србија могла да делује као важна хуманитарна основа за словенску заједницу са Русијом и Белорусијом. Русија би постала војна основа таквог савеза, а Белорусија политичка основа.

Закључак

Као што је приметио познати филолог О. Н. Трубачов: „Једна од дивних идеја из заоставштине Ћирила и Методија је јединство словенског племена: наши европски интегратори се тога посебно плаше и више воле да га не критикују, већ једноставно игноришу. И, иначе, ова хиљадугодишња идеја (уосталом, од 9. до 19. века...) окупирала је словенске умове сасвим недавно и, штавише, не само у Русији”²⁵³.

Данас је ова идеја и даље жива и у оквиру различитих интеграционих модела. Савез, на пример, Русије, Белорусије и Србије може бити инспиративан

²⁵³ Трубачев. В поисках единства: Унаследовано от Кирилла и Мефодия // Слово. Образовательный портал // <https://portal-slovo.ru/history/47313.php> (дата доступа 03.06.2024).

пример за словенске народе. То ће се десити ако се темељни национални интереси ових земаља покlope. Да би се то урадило, они морају бити јасно формулисани и одобрени у јавној свести. Управо у групи таквих интересовања култура и традиција долазе до изражаја, обезбеђујући очување себе као јединствене словенске заједнице и опстанак у глобалном свету. Наравно, ту су и споредни интереси. У овом случају говоримо о фундаменталним интересима. И управо у њиховој дефиницији концепт Данилевског може послужити као користан материјал за поткрепљивање перспектива развоја словенских народа.

Други пут развоја нуди Запад – интеграција у „европску породицу” и формирање заједничког европског идентитета. Стварају се атрактивни материјални услови. Заузврат, они треба да плате губитак својих словенских корена, посебност своје културе и напуштање традиционалних вредности.

Проблем „Словена и Европе”, о којем је много писао Н. Ј. Данилевски остаје релевантан и, можда, у 21. веку је још акутнији него у 19. веку. У њеном решавању веома је важна улога говорника, који су у стању да отворе очи људима на власти.

ЛИТЕРАТУРА

Балиев А. Славјански проект Сталина. *Столетие*. Интернет-газета https://www.stoletie.ru/territoriya_istorii/slavanskij_projekt_stalina_2011-07-01.htm (дата доступа 17.06.2024).

Бажов С.И. *Философия истории Н.Я. Данилевского*. М., 1997. 215 с.

Данилевский Н.Я. *Россия и Европа*. Составление и комментарии Ю.А. Белова; Отв. ред. О. Платонов. М.: Институт русской цивилизации, 2008. 816 с.

Масленникова Н. «Где сокровище ваше – там и сердце ваше». *Литературная газета*. №44–45, 12–18 ноября 2015.

Трубачев О.Н. „В поисках единства: Унаследовано от Кирилла и Мефодия” *Слово*. Образовательный портал. <https://portal-slovo.ru/history/47313.php> (дата доступа 03.06.2024).

Александр Загорнов

доцент, кандидат исторических наук

*юридический факультет Брестского государственного университета
имени А.С. Пушкина (Республика Беларусь)*

**СЛАВЯНСКИЙ СОЮЗ: ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ РАЗРАБОТКА
Н.Я. ДАНИЛЕВСКИМ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА И
СОВРЕМЕННОСТЬ**

Резюме

В историософской работе «Россия и Европа» Н.Я. Данилевский разрабатывает идею о противостоянии Европы и России, обосновывая его столкновением разных цивилизаций. И в этом контексте определяет место славян, как особой группы народов, культурно тяготеющих к России. По его мнению именно соединенное славянство может быть одним из центров силы, способствующему равновесию в мире. Таким образом, славянский союз будет способствовать выживанию славянства.

Отмечено, что в XX веке было предприняты две попытки создания славянского государственного объединения. Сегодня, развивая различные модели интеграции, основанные на близости культур, языков и традиций, союз, например, России, Беларуси и Сербии может быть вдохновляющим примером для славянских народов.

Ключевые слова: Данилевский Н.Я., славяне, Европа, культурная общность, славянский союз.

Alexander Zagornov

Associate Professor, Candidate of Historical Sciences

Faculty of Law, Brest State University named after A. S. Pushkin

Republic of Belarus

**SLAVIC UNION: THEORETICAL DEVELOPMENT BY N. Y.
DANILEVSKY IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY AND
MODERNITY**

Summary

In the historiographical work “Russia and Europe”, N.Y. Danilevsky develops the idea of the confrontation between Europe and Russia, justifying it by the clash of different

civilizations. And in this context, it defines the place of the Slavs as a special group of peoples culturally gravitating towards Russia. In his opinion, it is the united Slavs that can be one of the centers of power contributing to the balance in the world. Thus, the Slavic union will contribute to the survival of the Slavs.

It is noted that in the XX century two attempts were made to create a Slavic state association. Today, by developing various integration models based on the proximity of cultures, languages and traditions, the union of, for example, Russia, Belarus and Serbia can be an inspiring example for the Slavic peoples.

Keywords: Danilevsky N.Y., Slavs, Europe, cultural community, Slavic union.

Едуард Попов

Ростовски државни медицински универзитет

Ростов, Русија

edwardp@yandex.ru

НАПРЕД У РУСИЈУ ИЛИ НАЗАД У СССР?

Поглед на искуство интеграција на постсовјетском пространству
(1991 – ...)

Сажетак

Распад СССР-а довео је до потребе за новим облицима интеграције за решавање бројних економских, политичких, правних, социјалних и хуманитарних проблема. Главни идеолог Руске патриотске партије А. И. Солжењицин је предложио верзију новог савеза (руског или источнословенске републике СССР плус Казахстан), која је била одбачена од антинационалне „елите” Русије, Украјине и Белорусије. Заузврат су реализовани антинационални и/или евроазијски пројекти, што је гигантску Русију свело на ниво условне Јерменије. Прва формација, Заједница независних држава, решавала је углавном правне и хуманитарне проблеме. Међутим, показало се да је ова формација неодржива и није била у стању (и није могла) да спречи сукоб између земаља чланица Комонвелта. Тренутно, Евроазијска економска унија (ЕАЕУ) се састоји од Русије, Белорусије, Казахстана, Киргизије и Јерменије, где 85% економских ресурса ЕАЕУ припада Русији. Тако ова организација „господари” великим тржиштима роба и услуга у Русији, пружајући заузврат привид интеграционих и савезничких односа. Идеолошка платформа уопште не постоји, као ни јасно исказани геополитички интереси.

Кључне речи: подељени руски народ, ЗНД, СССР, руски крст, миграције, интеграције, евроазијство.

Текст који представљамо пажњи читаоца намерно крши услове академског текста. Узели смо себи слободу да читаоцу понудимо процену искуства интеграције на постсовјетском простору.

Два су приступа превазилажењу кризе синдикалне државности.
Национални...

Дана 26. децембра 1991. године Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР) је престао да постоји. Процес дезинтеграције трајао је неколико година, а догађаји с краја децембра 1991. само су подвукли формално-правну црту испод њега. И пре краја постојања совјетске државе, проницљиви савременици имали су питања о облицима трансформације синдикалне државности. Држава спојена у јединствену целину са популацијом од 280 милиона људи није могла да престане да постоји само нечијом политичком одлуком. Стога су даване различите прогнозе о даљем постојању СССР-а. И давани су разни предлози како сачувати државну заједницу.

Дозволите ми да вам овде дам аутоцитат. Аутор ових редова, августа 1989. године, ученик који је завршио 8. разред совјетске школе у Украјини, био је импресиониран слушањем „непријатељских гласова” (радио станице Глас Америке, Радио Либерти итд., који су се емитовали у Совјетском Савезу), посвећене протестне акције становништва балтичких република против совјетско-немачког пакта о ненападању (у тумачењу западних политиколога – совјетско-нацистичког пакта или пакта Молотов-Рибентроп), 50. годишњица се славила тих дана, те је изведен следећи закључак. СССР у садашњим границама престаће да постоји. Ратови око граница и територија ће почети између различитих република Совјетског Савеза.

Нажалост, оно што је било очигледно аутору редова – политички необразованом ђаку – остало је недоступно разумевању највиших лидера. Што је злочиначки омогућило не само крвави распад СССР-а, већ је омогућило и саме ратове за територије. У схватању предстојеће трагедије аутору ових редова помогла је сама чињеница живота на граници – на периферији царства. Лев Гумиљов, истакнути руски историчар, син истакнутих песника Сребрног доба Николаја Гумиљова и Ане Ахматове, скренуо је пажњу на једну занимљиву околност у вези са природом Царства. Становници царских периферија су више империјално настројени од становника метрополе. Додајмо сами: и они су боље свесни критичног стања Империје.

У историји Русије тог доба постојао је човек који је могао не само да предвиди предстојећи распад СССР-а, већ и да понуди, како нам се чини, оптималан излаз. Реч је о руском мислиоцу и писцу, добитнику Нобелове награде за књижевност Александру Исајевичу Солжењичину и његовом чувеном чланку „Како да развијемо Русију?”²⁵⁴ Чланак је први пут објављен у Књижевним новинама и Комсомолској правди 18. септембра 1990. године, а затим је поново

²⁵⁴ Александр Солженицын. Как нам обустроить Россию? // URL: https://lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/s_kak_1990.txt Дата обращения: 29.08.2024.

објављен (у скраћеним верзијама) у неколико других новина. Заузврат, чланак је развио Солжењицинове мисли изражене у ранијим радовима, посебно у збирци „Испод блокова” (1974)²⁵⁵. У свом најсажетијем облику, главна порука есеја је била следећа:

Слом комунизма је неизбежан. Али комунистички темељ је још увек довољно јак, па нас распад СССР-а може затрпати под својим рушевинама. Шта учинити да спречимо смрт сада не-совјетске државности. А руски народ? Неопходно је преформатисати заједничку државност и створити нови Савез три словенске и једне делимично словенске републике. Сходно томе, Русија, Украјина, Белорусија и Казахстан (у време писања овог текста, око 40 процената становништва последњег су били Руси, Украјинци, Белоруси и становници који говоре руски).

Раније А. И. Солжењицин је дао оштро негативну карактеризацију искуства империјалне изградње у предреволюционарној Русији. По његовом мишљењу, грешка је било освајање и укључивање у састав Руског царства територија насељених номадским народима (Казаси, Киргизи, Туркмени) и Туркестана (предреволюционарни назив Централне Азије) са својим бројним муслиманским становништвом, чији је низак степен друштвено-економског и културног развоја. Додајмо у своје име: Солжењицинову забринутост су делили чак и у совјетском периоду неки представници Руске партије. Аутор ових редова, још као студент, прочитао је анонимни рад представника ове групе – представника групе руских патриота у аналитичким круговима касних совјетских обавештајних служби, који су цитирали статистику рођених у муслиманским републикама Централне Азије. Ово анонимно дело је нагласило мудру одлуку царске владе да део територије Туркестана не укључи директно у састав Руске империје. Уместо тога, Емират Бухара и Хивски канат постали су протекторати Русије. Русија се готово није мешала у унутрашње ствари ових држава, већ је укинула ропство.

Совјетска власт, према анонимном аутору, није имала мудрости да управља Царством и стога је правила грешку за грешком. Једна од ових грешака било је директно укључивање Туркестана у састав СССР-а. Што је било повезано са огромним трошковима модернизације ових територија у друштвеном, културном и образовном смислу.

²⁵⁵ Из-под глыб: Сборник статей. - Paris: Ymka Press. 1974. URL: https://imwerden.de/pdf/iz-pod_glyb_1974__ocr.pdf?ysclid=m0efappho0206795657 Дата обращения: 29.08.2024.

Министар војни Руске империје, Дмитриј Миљутин, скренуо је пажњу на колосалност овог дела.²⁵⁶ Он је пророчки приметио да би припајање нових земаља са вишемилонским насељеним и номадским муслиманским становништвом захтевало огроман цивилизаторски рад Русије и Руса.

Дакле, концепти које је у последњој четвртини двадесетог века изразио А. И. Солжењицин, били су утицајни – и веома компетентни – на његове присталице у последњој четвртини 19. века. Методологије Солжењицина и, рецимо, грофа Миљутина су веома различите. Али постојао је општи скептицизам у погледу цивилизацијске мисије и способности да се асимилију вишемилонске масе номадских и седелачких муслиманских становника Туркестана, који су били заостали у друштвено-економском и културном смислу.

Двадесетих година 20. века СССР је уложио огромне напоре, укључујући људске ресурсе, за спровођење цивилизационе мисије у Централној Азији. То је учињено у великој мери на рачун руског народа. Тако је, углавном, руски кадар послат у републике Централне Азије да од нуле створи систем образовања, јавног здравства, науке и, наравно, индустрије.

Резултат огромних инвестиција и слања много хиљада руских стручњака у заостале и пољопривредне републике Централне Азије и Казахстана био је не само нагло, вишеструко повећање БДП-а (брuto домаћег производа), већ и раст индустрије створене буквално од ничега. Створено је рукама руских стручњака – инжењерско-техничког особља и руских радника. „Као резултат великих улагања у индустрију 1928-1932. дошло је до наглог повећања степена индустријског развоја националних република, што се одразило на повећање учешћа бруто индустријске производње у укупном обиму индустријских и пољопривредних производа...” Тако је 1928. године удео индустријских производа за Казахстанску ССР износио 16,8%, Туркменску ССР – 23,0%, а Узбекистанску ССР – 30,2%. И већ 1932. године износио је 43,9%, 44,0% и 53,1%.²⁵⁷

Узмимо за пример историју наше породице. Моја тетка је, након што је завршила техникум (техничку школу) у Доњецкој области Украјинске ССР, распоређена је на место управника продавнице у фабрици у граду Чирчику (Узбекистанска ССР). Према њеним речима, слој техничких стручњака у

²⁵⁶ См. об этом: Мосолов, А. Р. Присоединение Средней Азии к России по воспоминаниям Д. А. Милютин / А. Р. Мосолов. Молодой ученый, 2023, № 26 (473). С. 303-310. URL: <https://moluch.ru/archive/473/104430/> Дата обращения: 29.08.2024.

²⁵⁷ Построение фундамента социалистической экономики в СССР. 1926—1932 гг. Акад. наук СССР. Ин-т экономики. – Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1960. - 574 с. С. 186.

фабрици чинили су искључиво Руси (којима су себе сматрали и Украјинцима и Белорусима) и Немци. Немци Узбекистана и Централне Азије су потомци Немаца Волге, које је совјетска власт потиснула на почетку Великог отаџбинског рата. Дубоко су апсорбовали руску културу и по пресељењу у Немачку након распада СССР-а, идентификовали су се у већој мери са Русима, него са Немцима.

Руси (укључујући Украјинце и Белорусе), Немци, као и поједини представници других народа под дубоким утицајем руске културе, чинили су окосницу техничке интелигенције, као и основу образовног и медицинског особља. У ствари, национална интелигенција се показала у органима управе и у хуманитарној сфери. Тамо су створени будући кадрови националистичких партија, што је обезбедило налет етнонационализма у републикама СССР-а у периоду перестројке (1985-1991).

Предлог А. И. Солжењицина, да се поново створи нови савез, који би се састојао од руских (источнословенских) република и снажно русификованог Казахстана, био је подстакнут страхом од демографског пораста у Централној Азији. Будућност је у потпуности потврдила ова предвиђања. Као и утопизам саме идеје: „елите” РСФСР, Украјинске ССР и БССР нису биле посвећене решавању националних проблема, а друштво се показало аморфним и неспособним да реши овако сложене проблеме.

Тако је, након распада СССР-а, становништво културно и друштвено-економски најзаосталије Таџикистанске ССР имало 5 милиона 109 хиљада људи (подаци са последњег пописа становништва СССР-а 1989. године). Од 2024. године, становништво Таџикистана износило је 10 милиона 277 хиљада људи.²⁵⁸

Други важан тренд је промена етничког састава становништва републике. Током 1990-их (прва деценија независности Таџикистана), број Руса се смањило за скоро 6 пута: 388.481 у 1989. години и 68.171 у 2000. години.²⁵⁹ Деценију касније, 2010. године, број Руса се преполовио на 34.838 људи. Таџикистан се претвара у моноетничку републику – државу Таџика. Таџици су чинили 62,9% становништва Таџикистанске ССР 1989. године и 84,26% 2010. године. Број не само Руса, већ и Узбека и других народа који традиционално живе у републици се смањује (у апсолутним и пропорционалним вредностима). У поређењу са 2000. годином, када је руско становништво Таџикистана смањено скоро 6 пута,

²⁵⁸ Агентство по статистике при президенту Республики Таджикистан (главная страница) // URL: <https://www.stat.tj/ru/ru-2/> Дата обращения: 29.08.2024.

²⁵⁹ Цит.по: Итоги переписи населения Таджикистана 2000 года: национальный, возрастной, половой, семейный и образовательный составы // URL: <https://www.demoscope.ru/weekly/2005/0191/analit05.php> Дата обращения: 29.08.2024.

у 2010. години пад је био 48,9%. У апсолутном износу, број Руса у Републици Таџикистан у 2010. години износио је само 34,8 хиљада људи.²⁶⁰ Штавише, током протеклих деценија, око 1,5 милиона грађана Таџикистана, углавном етничких Таџика, добило је руско држављанство – задржавајући држављанство Републике Таџикистан (постоји споразум о двојном држављанству између држава).

Укупна популација Казахстана и Централне Азије такође се повећала. У 1989. години износила је 49,4 милиона, у периоду 2020-2024. – око 80 милиона 837 хиљада људи.

Напротив, становништво Русије опада (за 1-1,5 милиона људи годишње). Број руског становништва Руске Федерације такође се смањује (у апсолутним и пропорционалним вредностима)²⁶¹ – то је процес који се у радовима социолога и демографа назива „Руски крст”. Да би решила демографску катастрофу, Влада Руске Федерације је изабрала најједноставније решење (или имитацију решења) проблема: политику неконтролисаних миграција.

Тако је у пракси спроведено решење које је потпуно супротно ономе које је 1990. године предложио нобеловац А. И. Солжењин. Није Русија та која се оградила од Централне Азије, већ Централна Азија решава своје демографске и социо-економске проблеме на рачун Русије. Успут мењајући свој културни и етно-религијски изглед. Аутор ових редова је 2007. године објавио чланак са горким насловом „Русија ће прирасти... Централној Азији”²⁶², а чији је наслов парафраза чувене фразе другог великог руског мислиоца и научника, Михаила Василевича Ломоносова: „Русија ће прирасти Сибиру”. После много година, принуђени смо да признамо своју грешку: није Русија та која срста са Централном Азијом, већ Централна Азија прираста Русији.

Која верзија нове интеграције је имплементирана у пракси? Одговор на ово питање је сасвим очигледан:

...евроазијски.

У септембру 2021. године, Руска Федерација је са великом помпом прославила 30. годишњицу формирања Заједнице независних држава (ЗНД),

²⁶⁰ Национальный состав, владение языками и гражданство населения Республики Таджикистан. Том III. Душанбе, TajStat, 2012. С. 7. URL:

https://web.archive.org/web/20160305162902/http://www.stat.tj/ru/img/526b8592e834fcaacc5c26a22965ea2b_1355501132.pdf Дата обращения: 29.08.2024.

²⁶¹ Доля титульной национальности возрастает во всех странах СНГ, кроме России. Демоскоп. № 559 - 560 17-30 июня 2013. URL: <https://www.demoscope.ru/weekly/2013/0559/barom02.php> Дата обращения: 29.08.2024.

²⁶² Попов Э. Россия будет прирастать... Средней Азией. 12.10.2007. Narod.ru. (Архив).

имена које се често пише великим словима, очигледно ради потпуности, у аналогiji са СССР-ом. Предавачи друштвено-политичких дисциплина добили су инструкције да покажу благотворан утицај ЗНД и позитивну улогу ове организације на постсовјетском простору. Треба нагласити да предавачи истичу следеће тачке:

- Заједница независних држава служи развоју и јачању односа пријатељства, добросуседства, међуетничке хармоније, поверења, међусобног разумевања и узајамно корисне сарадње између држава;
- Заједница независних држава је облик сарадње равноправних независних држава, односно – регионална међудржавна организација, како ју је назвала међународна заједница. Његове карактеристике су организација интеракције у готово свим областима међудржавне комуникације;
- као репрезентативно међународно регионално удружење са широким чланством и мандатом за координацију вишеструке међудржавне сарадње, Заједница независних држава је постала погодна основна платформа за спровођење вишестепене и вишебрзинске интеграције у формату заинтересованих страна.²⁶³

У којој мери карактеристика дата у методолошким препорукама одговара стварном стању ствари? Предлажемо да укратко прођете кроз све три горенаведене тачке.

1. Заједница независних држава, у ствари, а не у теорији, није успела да спречи ниједан оружани сукоб на постсовјетском простору. Као ни међуетничке сукобе на територији постсовјетских држава. Штавише: у свим постсовјетским државама осим у Руској Федерацији и Белорусији (делимично и у Украјини, ма колико то парадоксално звучало), на власт су дошле националистичке квази-елите, које воде националистички курс и усађују националистичку митологију антике и величину њиховог народа (јермена, таџикистанаца, азербејџанаца итд.). Аутор ових редова свој закључак заснива, између осталог, на анализи уџбеника историје земаља ЗНД. Тако су се почетком 1990-их земље чланице ЗНД Јерменија и Азербејџан међусобно бориле, 2020. године, Азербејџан је извео осветнички рат и силом укинуо Нагорно-Карабах уз потпуну неинтервенцију „мајке” јерменске државе. Узбекистан и Киргистан су спорадично на ивици оружаног сукоба, на чијим територијама се периодично дешавају међуетнички

²⁶³ Методическе препоруке к проведению урока, посвященного 30-летию образования Содружества Независимых Государств. **Институт постсоветских и межрегиональных исследований РГГУ** (Архив автора).

сукоби. Коначно, чланство Русије и Украјине у ЗНД није постало препрека за вођење рата, чак и ако је неутралним тоновима названо „специјалном војном операцијом”.

2. „Заједница независних држава је облик сарадње равноправних независних држава.” Ова дефиниција је у супротности не само са политичком праксом, већ и са здравим разумом. О каквој је равноправности независних држава реч ако је, на пример, становништво Јерменије (нешто изнад 3,039 милиона људи) мање од становништва само Ростовске области (4,152 милиона људи). Од радно способног становништва Јерменије, отприлике трећина је у радној миграцији (углавном у Русији). Територија Јерменије је 29.800 км², територија Ростовске области је 100.967 км². Коначно, на територији Јерменије налази се највећа зграда амбасаде САД по површини и броју запослених, која активно учествује у политичком и друштвеном животу Јерменије. Примери се могу наставити.

3. Трећа тачка методолошких препорука код нас лично изазива потпуно неразумевање и, по нашем мишљењу, лишена је сваког значења, будући да је само скуп речи лишен икакве логичке везе.

Заједница независних држава била је прво интеграционо искуство на постсовјетском простору. И искуство је било потпуно неуспешно. Хајде да укратко формулишемо разлоге неуспеха ЗНД као интеграционог модела.

Прво, Заједница независних држава није држава и нема наднационална овлашћења, укључујући јединствену валуту. Другим речима, лишен је и механизма принуде (наоружане или барем полицијске снаге) и подстицаја.

Друго, током стварања ове структуре у потпуности су откривени несклад и потпуна противречност између осећања већег дела становништва већине република СССР-а и циљева и интереса „елита”. Преко 70% становништва СССР-а, на свесавезном референдуму 17. марта 1991., гласало је за очување Савеза у новим облицима (на референдуму нису учествовале балтичке републике, Грузија и Јерменија). Супротно јавном расположењу, лидери три синдикалне републике (Русија, Украјина, Белорусија) најавили су повлачење из СССР-а. Тако је укидање СССР-а било праћено кршењем „Закона о референдуму”. Квазиелите које су дошле на власт (укључујући лидере Русије, Украјине и Белорусије, на основу којих је А. С. Солжењицин сањао о стварању новог савеза) нису биле заинтересоване за стварну интеграцију. Њихове тежње леже на супротном полу – да остваре максималну моћ, што је подразумевало одбијање чак и најскромнијих, али делотворних облика интеграције.

Контрадикције у самој природи ЗНД укључују следеће:

1) Демографски, економски и војно-политички гигант Русија је потиснут на ниво најмањих и најслабијих, али „равноправних” држава Комонвелта;

2) ЗНД није опуномоћена од власти, тј. није створена наднационална власт чије одлуке обавезују све;

3) ЗНД није решио ниједан проблем и није зауставио ниједан оружани сукоб;

4) Статутарни документи ЗНД не говоре ништа о проблему подељеног руског народа. Границе између савезних република биле су чисто административне. Са распадом СССР-а, они су садржали све државне предикате (сетите се наше прогнозе из 1989. о раговима између синдикалних република око граница!).

Као резултат тога: 25 милиона Руса који живе ван РСФСР-а (Руске Совјетске Федеративне Социјалистичке Републике), чији је наследник била садашња Руска Федерација, испоставило се да су држављани страних држава са другим титуларним етничким групама. У балтичким републикама Руси су се чак нашли у правном статусу „недржављана”, нешто попут метика античке Грчке. (Међутим, додајемо да у самој Руској Федерацији Руси не само да нису државотворна етничка група: они су лишени правног статуса, пошто се не помињу у тзв. Основном закону – Уставу Руске Федерације од 13. децембра 1993. Тако су Руси испали највећи (уз Курде) подељени народ на свету и народ лишен правног статуса у „сопственој” држави – Руској Федерацији).

5) Није формулисан јасан стратешки циљ интеграционог пројекта. Ове контрадикције на крају нису дозволиле спровођење чак ни најскромнијег интеграционог пројекта који представља ЗНД. Можда би се делимично требало сложити са председником В. В. Путином, који је ЗНД назвао телом створеним искључиво за миран „развод” република бившег СССР-а. Међутим, ЗНД се са овим циљем веома лоше, тачније, уопште није снашао.

ЗНД је формално личио на структуру СССР-а, у којем је једина република донатор била РСФСР (Белоруска ССР је имала паритет у карактеристикама донатора и примаоца). Преостале републике су трошиле више, него што су доприносиле у савезном буџету. Парадокс (привидни парадокс): вођама сепаратистичких процеса испоставиле су се републике које су биле лидери у добијању субвенција из буџета синдиката: три балтичке републике, Грузија и Јерменија. Поново је банкротирао принцип економског центрзма. Лојалност становништва и „елита” уопште није у корелацији са нивоом економских субвенција. Напротив: што су економски заосталије републике Балтика и Закавказја добијале поклоне из буџета Савеза, то је у круговима њихових „елита”, квази интелигенције и обичног становништва јачало уверење у

сопствену искључивост и успех. Модел Савеза се показао као потпуни промашај и није могао да спречи национални сепаратизам најиздашнијим (на рачун руске „метрополе“) поклонима.

Међутим, показало се да је ЗНД далеко од последњег искуства интеграције на простору бившег СССР-а. Ако је Заједница независних држава створена да решава углавном правна питања (признавање граница, држављанство, образовне дипломе итд.), онда су актуелна питања економске интеграције позвани да решавају други субјекти: Царинска унија, Евроазијска економска заједница, Евроазијски економски простор, а сада и – Евроазијска економска унија (ЕАЕУ).

Пошто је аутор ових редова члан Стручног саветодавног савета при Комитету Државне думе за послове ЗНД, евроазијске интеграције и односе са сународницима и учествовао је на парламентарним саслушањима у Државној думи о питањима ЕАЕУ, цитирамо одређени број докумената. Такође, навешћемо изводе из сопствених предлога и говора на догађају.

У Препорукама које смо припремили за скупштинска саслушања 18. априла 2023. године на тему „О приоритетима руског председавања Евроазијском економском унијом 2023“, изразили смо уверење у потребу допуне статутарних докумената организације бројем бодова хуманитарне, економске и социјалне природе.

По нашем мишљењу, вишегодишње искуство интеграције на европском, евроазијском и савезном (у оквиру Савеза Русије и Белорусије) сведочи о неуспеху чисто економске интеграције без ангажовања хуманитарних (научних, хуманитарних и образовних) фактора. Интеграциони пројекти засновани на заједничким идеолошким и свакодневним принципима остварили су своје циљеве. Економска сарадња није сама себи сврха, већ важан фактор интеграције. Сходно томе, неопходно је на сваки могући начин промовисати напредак хуманитарне (становништво земаља чланица ЕАЕУ), научне и образовне интеракције Евроазијске економске уније и отклањање препрека међудржавној сарадњи. Повежите могућност учешћа у обострано корисним процесима трговинске и инвестиционе сарадње са хуманитарним, научним и образовним аспектима. Уследио је низ конкретних предлога које овде нећемо износити.

Аутор је у свом говору у Државној думи навео чињенице о русофобичној политици сећања у земљама ЗНД, укључујући и оне које су део ЕАЕУ. На пример, у Казахстану и републикама средње Азије величају се учесници антируског устанка 1916. године, који је резултирао масовним покољем руског становништва и представника локалних народа који су сарађивали са царском администрацијом. Ево шта о Туркестанском устанку пише у школском удбенику Републике Казахстан, државе чланице ОДКБ ЕАЕУ: „Народ је кренуо у оружану

борбу против царизма, јер више није могао да трпи колонијално угњетавање, пљачку своје земље, и одузимање земље. Покрет 1916. обухватио је цео Казахстан, Централну Азију, део Сибира и Кавказ. Настао је спонтано и био је хетероген. Главна покретачка снага биле су масе. Покрет је имао широку друштвену основу (...) Дошло је до сукоба између побуњеника и краљевских трупа. Прва ствар коју су побуњени људи урадили јесте обнова традиционалне предколонијалне институције власти.²⁶⁴ Уџбеник историје Киргиске Републике још радикалније оцењује устанак и његове последице: „У септембру 1916. отпор побуњеника, који су се повлачили под притиском редовних трупа и казних одреда, свео се на мале епизодне окршаје. Остаци исцрпљених и неорганизованих побуњеника били су принуђени да напусте домовину и побегну у суседне земље. У касну јесен, бојећи се **геноцида** (наше подвлачење – прим. аут.), пљачке и насиља, становништво 39 области започело је неорганизовано бежање у погранична подручја западне Кине. (...) Скоро сва имовина и стока избеглица су напуштени или изгубљени на страшном путу.”²⁶⁵

Вреди напоменути примере објективнијег тумачења узрока и догађаја из 1916. године у уџбеницима историје Киргизије: „**Побуњеници су спалили села руских досељеника, козака, радника** (наше подвлачење – прим. аут.). У телеграму министру војном од 16. августа 1916. године, туркестански генерал-губернатор и командант Туркестанског војног округа Алексеј Куропаткин је известио: „У једном округу Пржевалског, 6.024 породице руских досељеника страдале су у имовинском смислу, већина од којих су изгубили сву своју покретну имовину, док **је људи 3.478 нестало и погинуло** (наше подвлачење – прим. аут.)”²⁶⁶. По правилу, уџбеници историје земаља ЗНД не говоре о убиствима и другим актима насиља над хиљадама руских породица, што је изазвало реакције козака и војних власти.

Рад, који је на нашу иницијативу и под нашим руководством обавила група студената из земаља ЗНД на примарној анализи уџбеника историје ових земаља, показао је мање или више еклатантне примере системске русофобије и

²⁶⁴ Види нпр.: История Казахстана (с начала XX в. по настоящее время) 9 кл. М. К. Козыбаев, К. Н. Нурпеис, К. М. Жукешев. 3-е изд., перераб., доп. – Алматы: Мектеп, 2013. Стр. 16.

²⁶⁵ Омурбеков Т.Н., Чоротегин Т.К. История Кыргызстана: учебник 8-го класса. Бишкек, 2014 год, 176 страниц. Издательство: Министерство образования и науки КР, 2014 г. С. 133.

²⁶⁶ Кыргызстандын тарыхы 9 класс; М.К.Иманкулов; 20-21 кылым (на киргизском яз.). Стр. 14-15. (на киргизском яз.).

антирусизма. Уместо принципа објективности и науке, ђацима и студентима у земљама ЗНД (укључујући ОДКБ и ЕАЕУ) намеће се етнонационалистичка митологија, која све невоље и недаће свог народа објашњава „тешким наслеђем царског колонијализма” или „руског совјетског империјализма”.

Надамо се да ће ова тема постати тема научне конференције.

Искуство учешћа на скупштинским саслушањима показало се за нас веома драгоценим. Конкретно, објављени су званични статистички подаци о расту општих економских показатеља и индикатора индустријског раста за прошлу (у време парламентарних саслушања) 2022. за две чланице ЕАЕУ – Киргистан и Јерменију (12 и 8,5%, респективно). У самој Русији, раст БДП-а од 1% финансијски и економски органи проглашавају највећим успехом. Међутим, и ови „успеси” су се испоставили као успомене након почетка специјалне војне операције.

Потпуно непознавање светоназора и идеолошких фактора није једина контрадикција ЕАЕУ. Друга контрадикција се може дефинисати као очигледна. Имајте на уму: 85% економских ресурса ЕАЕУ припада Русији. Тако су преостале четири државе чланице ЕАЕУ (Белорусија, Казахстан, Киргистан, Јерменија) само додатак Русији. У ствари, ЕАЕУ је имитација интеграције због отварања сопствених тржишта од стране Русије за робне производе и рад „партнера” из ЕАЕУ. При томе се савезнички понаша само Белорусија, земља са нашим братским народом. Чланица ЕАЕУ (и ОДКБ), као што је Јерменија, на пример, 2023. је одбила да одржи војне вежбе ОДКБ на својој територији и два пута је учествовала у војним вежбама са Сједињеним Државама. Текућу 2024. годину је обележила демонстративна жеља Јерменије да изађе из ОДКБ и демонстративна подршка Украјини, за коју је прикупљана и преношена хуманитарна помоћ. Истовремено, Јерменија наставља да ужива све погодности које пружа чланство у ЕАЕУ, снабдевајући пространа руска тржишта својим производима и вишком радне снаге.

Ако се ЗНД испоставила као лажна организација која ништа не одлучује и не утиче ни на шта, онда је ЕАЕУ пример другачије врсте неуспеле интеграције. Нисмо случајно одабрали термин „евроазијски” да га опишемо (међутим, сама ова реч се појављује у називу организације). Као што је Русија-РСФСР била република донатор за осталих 14 синдикалних република, садашња Руска Федерација је донатор за 4 земље чланице ЕАЕУ. Русија је отворила своја тржишта за извоз робе и радне снаге, не добијајући ништа заузврат: ни привид политичке лојалности (да не говоримо о савезу), нити, посебно, политички утицај. Ово је упадљива дисонанца са искуством Европске уније, где су финансијске субвенције повезане са строгим, па чак и диктаторским политичким

захтевима. На пример, услов за улазак балтичких република СССР-а у ЕУ било је уништавање сопствене индустрије (створене великодушним ињекцијама из буџета синдиката) и затварање од стране литванских власти Игналинске нуклеарне електране, која је обезбеђивала до 40% електричне енергије у балтичком региону и представљала је једну од најпрофитабилнијих ставки у буџету Литваније.

Дакле, да сумирамо.

Од раних 1990-их, Русија је доследно спроводила различите интеграционе пројекте на постсовјетском простору. Сви су они утицали (али врло једнострано) само на економску и хуманитарну (миграциону) сферу. Интеграција простора није успела, интеграција смисла (идеја) није ни почела. Европска унија промовише „универзалне” (и заправо анти-људске, понекад потпуно сатанистичке) вредности. Али, ипак, економске и идеолошке задатке спроводи у целини. У случају ЗНД или ЕАЕУ нема чак ни привида идеолошког рада – примедба коју смо изнели на скупштинским саслушањима 2023. године.

Што се тиче интеграционих пројеката у области економије, главни интеграциони модел нашег времена, ЕАЕУ, је гора верзија опаког совјетског модела, где је Русија (РСФСР) једина република (држава) донатор. Током совјетске ере, РСФСР је отворено субвенционисала „братске” синдикалне републике. Тренутно, Руска Федерација субвенционише „синдикалне” земље ЕАЕУ кроз уклањање царинских баријера за робу и радну снагу. Истовремено, држава Русија се свела на наводно „равноправну” државу са 3 милиона становника Јерменије. То је, по нашем дубоком уверењу, у супротности са принципима реалполитике, здравог разума и концепта националног поноса.

Порочан принцип евроазијства, који је заменио совјетски интернационализам, наставља да делује. Изражен данас од стране филозофа неоевроазијства Александра Дугина, овај принцип заправо потиче од растакања Русије и Руса у евроазијству, као што је принцип *Homo Sovieticus* – совјетског човека – спроведен у касном СССР-у.

Због тога сматрамо да су формације попут ЕАЕУ погрешне и порочне природе и, априори, осуђене на пропаст (ако полазимо од интереса Русије, а не „синдикалних” држава). Русија нема право да се спушта на ниво „једнакости” са 3 милиона Јермена (да не помињемо несиндикално понашање ових других). Потребни су нам савези са великим играчима и савези са братским државама и народима, савези са јасним идеолошким основама и јасно дефинисаним геополитичким циљевима. Савези са концентричним круговима (као што су „Европа различитих брзина” и могућности), и синдикати који се не либе да

националне или верске интересе стављају у први план. То су савези, за чланство у којима се Јерменија и Киргистан морају жестоко борити.

ЛИТЕРАТУРА

Агентство по статистике при президенту Републике Таджикистан (главная страница) // URL: <https://www.stat.tj/ru/ru-2/>

Александр Солженицын. Как нам обустроить Россию? // URL: https://lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/s_kak_1990.txt

Доля титульной национальности возрастает во всех странах СНГ, кроме России. Демоскоп. № 559–560, 17-30 июня 2013. URL: <https://www.demoscope.ru/weekly/2013/0559/barom02.php>

Из-под глыб: Сборник статей. – Paris: Ymka Press. 1974. URL: https://imwerden.de/pdf/iz-pod_glyb_1974_ocr.pdf?ysclid=m0efaprho0206795657

История Казахстана (с начала XX в. по настоящее время) 9 кл. М. К. Козыбаев, К. Н. Нурпеис, К. М. Жукешев, 3-е изд., перераб., доп. Алматы: Мектеп, 2013.

Итоги переписи населения Таджикистана 2000 года: национальный, возрастной, половой, семейный и образовательный составы // URL: <https://www.demoscope.ru/weekly/2005/0191/analit05.php>

Кыргызстандын тарыхы 9 класс; М.К.Иманкулов; 20-21 кылым (на киргизском яз.). Стр. 14-15. (на киргизском яз.).

Методические рекомендации к проведению урока, посвященного 30-летию образования Содружества Независимых Государств. Институт постсоветских и межрегиональных исследований РГГУ.

Милютина / А. Р. Мосолов. Молодой ученый. 2023, № 26 (473). С. 303-310. URL: <https://moluch.ru/archive/473/104430/>

Мосолов, А. Р. Присоединение Средней Азии к России по воспоминаниям Д. А.

Национальный состав, владение языками и гражданство населения Республики Таджикистан. Том III. Душанбе, TajStat, 2012. С. 7. URL: https://web.archive.org/web/20160305162902/http://www.stat.tj/ru/img/526b8592e834fcaacc26a22965ea2b_1355501132.pdf

Омурбеков Т.Н., Чоротегин Т.К. История Кыргызстана: учебник 8-го класса. Бишкек, 2014 год, 176 страниц. Издательство: Министерство образования и науки КР, 2014 г.

Попов Э. Россия будет прирастать... Средней Азией. 12.10.2007. Narod.ru.

Построение фундамента социалистической экономики в СССР. 1926-1932 гг. Акад. наук СССР. Ин-т экономики. – Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1960. – 574 с.

Попов Эдуард

Ростовский государственный медицинский университет

Ростов, Российская Федерация

edwardp@yandex.ru

ВПЕРЕД В РОССИЮ ИЛИ НАЗАД В СССР?

Взгляд на опыт интеграции на постсоветском пространстве (1991 — ...).

Аннотация

Развал СССР привел к необходимости новых форм интеграции для решения многочисленных экономических, политико-правовых и социально-гуманитарных проблем. Предложенный главным идеологом русской патриотической партии А.И. Солженицыным вариант нового союза (русские или восточнославянские республики СССР плюс Казахстан) был отвергнут антинациональными «элитами» России, Украины и Белоруссии. Взамен были реализованы антинациональные и/или евразийские проекты. Которые низводили гиганта Россию до уровня условной Армении. Первое по времени образование, Содружество независимых государств, решало в основном правовые и гуманитарные проблемы. Однако это образование оказалось нежизнеспособным и не сумело (и не могло суметь) предотвратить ни одного конфликта между странами-членами Содружества. В настоящее время функционирует Евразийский экономический союз (ЕАЭС) из России, Белоруссии, Казахстана, Киргизии и Армении. 85% экономических ресурсов ЕАЭС принадлежат России. Тем самым данная организация «осваивает» емкие рынки товаров и услуг России, предоставляя взамен видимость интеграции и союзнических отношений. Идеологическая платформа отсутствует напрочь, равно как и четко заявленные геополитические интересы.

Ключевые слова: разделенный русский народ, СНГ, СССР, Русский крест, миграция, интеграция, евразийство.

Магија Малешевић

Докторанд

Факултет политичких наука

Бања Лука, БиХ

matija.malesevic@yahoo.com

СТРАТЕШКО-КУЛТУРНИ ОСНОВИ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УЈЕДИЊЕЊА

Сажетак

Након кратког теоријско-методолошког увида у концепт стратешке културе, спроводи се упоредна анализа културно-политичких прилика у различитим деловима Словенског Југа: Србији, Хрватској, Босни и Херцеговини и Словенији. У овој анализи уочавамо заједничке друштвене тенденције, од којих је најважнија књижевни сукоб између старије и млађе генерације уочи Великог рата. Овај сукоб не само да осветљава процес настанка Југославије из нове перспективе, већ представља значајан пример који омогућава разумевање различитих стратешких култура и њиховог утицаја на формирање конкретне државне заједнице.

Кључне речи: Југославија, уједињење, књижевност, политика, култура.

Идеја формирања наднационалне творевине у форми југословенског уједињења или балканског федерализма присутна је у српској политичкој мисли још од самих зачетака модерне српске државе. Како истиче један од наших познатих историчара, „српски поглавари и интелектуалци врло добро су знали да у међународној арени могу да преживе само велике и јаке државе. Њихове земље су могле или да се прошире и уједине или да нестану”.²⁶⁷ У том контексту, можемо закључити да је крајњи циљ сваког аутохтоног покушаја међународних интеграција на Балкану; пружање отпора окупатору и решавање егзистенцијалних питања. Остаје чињеница да су интеграциони покрети на Балкану углавном били дело појединаца и никада нису успеле да ухвате дубље корене у народу. Изузетак представља револуционарно југословенство које се

²⁶⁷ Ковић Милош. *Уједињење и Ослобођење*. Политика, 2007.

раширило светлосном брзином непосредно пред Велики рат. У овом раду, покушаћемо да одговоримо на питање због чега је револуционарно југословенство задобило толике симпатије и које су биле његове стратешке одреднице. Поред тога, анализираћемо како је овај покрет постао толико снажан да је српска влада одмах након почетка Великог рата, у Нишкој декларацији прогласила уједињење свих Јужних Словена под Аустроугарском за свој примарни ратни циљ. За ту анализу, користићемо концепт стратешке културе како бисмо боље разумели друштвено-политичке и културне факторе који су обликовали овај историјски процес.

Држава као производ стратешке културе

Концепт стратешке културе први пут је изложен 1972. године у анализи америчке Ранд корпорација посвећеној совјетској нуклеарној доктрини. На тој почетној етапи развоја стратешке културе, најважније је било довести у питање широко распрострањену позитивистичку парадигму у међународним односима, која је постала зависна од теорије игара, математичких симулација и компјутерских прорачуна. Концепт стратешке културе указивао је да међународни актери не поступају увек рационално, те да се у идентичним међународним околностима, могу понашати на суштински различите начине. Ако желимо да разумемо и предвидимо понашање других држава, осим грубих материјалних фактора, потребно је узети у разматрање и „културолошке, идеолошке и организационе факторе”.²⁶⁸

Овако схваћен концепт стратешке културе није дирао у епистемолошке основне реалистичке теорије међународних односа по којој је воља за моћ и даље примарни покретач светске политике. Материјални фактори имају одлучујућу улогу, а стратешка култура је ту само као неки коректив који указује на различите предиспозиције државе ка одређеном „стилу” ратовања. Најпризнатији стратешко-културни истраживач Алистера Џонстона гледао је на концепт стратешке културе, као на једну од варијабли које у корелацији са осталима, може, а и не мора да утиче на понашање.²⁶⁹ Тај компромис између реалистичког и културолошког приступа називао је „културним реализмом”. Он данас представља преовлађујући методолошки оквир за изучавање стратешке културе и заступљен је у већини домаћих научних радова.

²⁶⁸ Snyder, J. *The Soviet Strategic: Implications for Nuclear Options*. A project Air Force report prepared for the United States. Santa Monica, CA: RAND Corporation R-2154-AF, 1977.

²⁶⁹ Johnston, A. *Thinking about Strategic Culture*. In *International Security*, Vol. 19 br. 4. Cambridge The MIT Press, 1995.

Поред реалистичног, стидљиво се промаља и конструктивистички приступ стратешкој култури према коме су идеје, вредности и културне норме примарни чиниоци у обликовању стратешких и безбедносних пракси. У складу са овим приступом, идеје и вредности не само да обезбеђују контекст у коме се друштвене активности одвијају, већ постају сами себи циљ. То значи да стратешку културу не можемо одвојити од понашања већ је морамо посматрати као „симболичку мрежа значења унутар које стратегија добија конкретан смисао”.²⁷⁰ Из тога произилази да геополитичке одлуке, савезништва и интеграциони процеси представљају саставне делове шире културне матрице која обликује свест о месту државе у међународном систему. Другим речима, перцепција безбедности произилази и културолошких предрасуда, а не из рационалних калкулација.

Из конструктивистичког угла, стратешка култура није онтолошке природе, нешто ексклузивно и неодвојиво везано за један народ већ флуидна и социјално конструисана категорија у процесу перманентног прилагођавања. „Језик није тек пасивни одговор на спољни референтни систем већ је напротив креатор сопственог референтног система чиме сам доприноси обликовању реалности”.²⁷¹ Из тог разлога важно је истражити процес који доводи до креирања „референтног система”. То дакле значи да предмет стратешког-културног истраживања треба да буде, не утицај субјекта на међународни систем, већ процес настанка конкретног субјекта. На тај начин долазимо до спознаје културног контекста у коме се доносе одлуке, те смо у стању да их разумемо, а не само објаснимо.

У складу са конструктивистичком методологијом, наш главни задатак приликом изучавања стратешко-културних основа југословенског уједињења је истраживање културних иновација и формација које су претходиле стварању Југославије. Фокус је на процесу формирања друштвеног конструкта у коме се одвијају епски догађаји као што су Сарајевски атентат, Албанска голгота и фанатична борба за народно ослобођење у којима страда трећина популације у Србији.

²⁷⁰ Klein, B. *Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics*. Review of International Studies Vol. 14, br. 2. Cambridge: University Press, 1988.

²⁷¹ Ајзенхамер, V. *Strateške studije u službi hegemonije: pogled na stratešku kulturu iz ugla druge generacije*. Vojno Delo, Vol. 72 br. 4, 2020.

Србија

Имајући у виду културну и материјалну супериорност Западне Европе на почетку XX века, прозападна оријентација српске националне елите била је оправдана и очекивана. Чак ни преостали чланови „стarih режима”, као што су Руска и Аустријска империја, нису остале имуне на процесе либерализације политичког и друштвеног живота. Апсолутна монархија, са традиционалним друштвеним уређењем изгубио је сваку перспективу. Идеје просветитељства, демократије и републиканизма захватиле су срца и душе народних маса широм Европе.

Тај процес пресађивање модерних културних садржаја и европеизирања српске патријархалне средине одвијао се посредством либерално-грађанске интелигенције окупљене око познатог београдског часописа Српског културног гласника (СКГ). Марко Цар, Богдан Поповић, Павле Поповић, Јаша Продановић, Слободан Јовановић као најистакнутији сарадници СКГ сматрали су се наследницима прве генерације либералних мислиоца окупљених око Уједињене омладине српске. Ипак, њихов патриотизам више није био реторски, митски и романтичарски, већ, трезвен, сув заснован на здравом разуму и просветитељском начелу.²⁷² У складу са позитивистичким погледом на свет сматрали су за сходно демистификацију и рационализацију стварности како би се раскрчио пут научном и техничком прогресу.

СКГ стремио је ка томе да „достигне висине најбољих модерних западних часописа” и постане „спона српске књижевности и западног света”.²⁷³ У складу са тим циљевима, подражавао је стилску формацију коју је зацртао његов први уредник, Богдан Поповић: „непромењивост лепог, схватање класичне пропорције и хармоније као врхунац уметности”.²⁷⁴ Исти аутор тврди да је у питању неокласицизам који још увек не долази у додир са источним уметностима. Међутим, Вучковић губи из вида да то није неокласицизам XVIII века, већ онај који је у савршеном складу са колонијалном експанзијом. Строгост, монументалност и прецизне форме биле су средство за потврду супериорности више културе над нижим, чиме се градио ауторитет код колонизованих народа. Политичка порука неокласицизма се огледала у следећем: Стари континент, као културно-историјски наследник античке Грчке и Рима, предодређен је за ширење цивилизацијске мисије. Зато се у Србији, као и у осталим патријархалним срединама, неокласицизам испољавао супротстављањем епском,

²⁷² Скерлић Јован. *Писци и књиге 5*. Београд : Просвета, 1964.

²⁷³ Скерлић Јован. *Српски књижевни гласник 1901-1911*. Београд : Давидовић, 1911.

²⁷⁴ Вучковић Р. *Поетика српске авангарде*. Београд: Службени Гласник, 2011.

романтичарском и традиционално-хришћанском наслеђу, стављајући у први план модерно, европско, класично.

Почетак XX века сматрао се епохом уметничког сређивања, пречишћавања од оријенталних утицаја, естетског уздизања и моралног консолидовања српског грађанства, нове друштвено-просветљене класе, преко које ће се Србија приближити западним демократијама. „Бити западњак није мала врлина”, говорио је један од најпознатијих српских песника, „у целој својој прошлости српско племе гледало према Западу”.²⁷⁵ У тој тежњи ка Европи, Дучић пресађује француски парнас на националну културу, приближавајући младом грађанству по први пут античко поимање лепог и идеје ларпурлартизма. Класичне и егзотичне теме биле су аутономне у односу на политичка и социјална збивања, тежило се ванвременској лепоти. Првенство се давало ерудицији и савлађивању формалних техника, док је садржина била у другом плану. подражавајући грађанско-либералну естетику из Европе, Дучић ће постати један од најпопуларнијих предрагних песника, свакако најприсутнији у СКГ.

Доласком Јована Скерлића на место уредника СКГ, идеалистички класицизам уступа место реализму. Скерлић није био толико естета колико је био жесток противник „култа прошлости” и „алкохоличарског патриотизма” наслеђеног из доба немачког романтизма. За Скерлића, једини исправни пут представљала је републиканска и демократска Француска. Исток је, по његовом мишљењу, био „крменљив, дремљив, одвратан”, док је Запад представљао „закон живота”. „Српски народ, морао се поистоветити са стваралачким западним народима, како би с њима побеђивао, слично као што је Јапан урадио након реформи 1868. године. У супротном, ако би се супротставио Западу, српски народ би ризиковао ишчезнуће, као што је то био случај са северноамеричким домороцима”.²⁷⁶ Богдан Поповић и Скерлић били су две стране истог новчића, кованог крајем XIX века у западној Европи. Оба критичара уложила су свој књижевни капитал у „европски позитивизам”, обојен класицизмом и здравим разумом. Њихова мисија била је цивилизаторска – држали су чврст курс ка либералним демократијама и постепено успостављали „монопол на књижевни легитимитет”. Тиме су поставили основе културне хегемоније западних вредности унутар српског националног бића.

Истовремено, Скерлић је био један од најватренијих поборника интегралног југословенства, те се његов позитивистичка и западноцентрична

²⁷⁵ Дучић, Јован. *Споменик Војиславу*. У Александар Белић, 2018 српски лингвиста века, 1901. Стр. 179–184.

²⁷⁶ Скерлић Јован. *Писци и књиге 5*. Београд : Просвета, 1964.

стилска формација узима као кључна за стварање нове државе. Међутим, из једначине се неправедно изоставља читаво једно поколење, која на књижевну сцену ступа непосредно пред Велики рат. За њих је карактеристична безвољност, осећање умора, песимизам и потпуно разочарање савременим тенденцијама модерне цивилизације. Уместо здраве и расне књижевности које заговара Скерлић опредељују се за декаденцију, душевну апатију и песимизам. Сматрали су да је градска култура увезена из Европе главни узрок „расног, физичког, умног и моралног опадања српске нације”.²⁷⁷ Васпитавана у патријархалном духу, одрасла у руралним крајевима, омладина је у сусрету са грађанском културом, слично као на чувеној експресионистичкој слици Крик, пожелела да „врисне и закликће за спасавање народа”.²⁷⁸

Депресивно расположење најбоље ћемо препознати у њиховој књижевности. Када је реч о прози у први плану се истиче Милутин Ускоковић и његов роман Чедомир Илић који представља снажну критику грађанског и политичког опортунизма, разоткривање лажног парламентаризма и деградацију друштвених вредности. Кроз комплексне ликове и психолошке анализе, ми видимо једну потпуно дезоријентисану генерацију. Ту је Милићевићев роман Беспуће који дубоко зарања у унутрашње конфликте појединца, истражујући осећај губитка идентитета. Он се одликује снажним трагизмом и осећањем бесмисла, одражавајући жељу за бегом од стварности која гуши и отуђује.

Два песника који су својим поезијом узбуркали „мртво море” српске културне јавности били су Владислав Петковић Дис и Сима Пандуровић. Поезија првог прожета је дубоким емоцијама и песимизмом, одражава свет у којем владају безнађе и апатија. Декаденцијом и танким мелодичним осећањима Дис погађа тачно у нерв српске публике којој је по свему судећи додијала „висока и чиста уметност”. Сима Пандуровић, такође је изражавао дубоку забринутост и разочарање стањем у друштву. Попут Диса, истраживао је теме смрти, бесмисла и пропасти, али његов стил је често био оштрији и више циничан, одражавајући бунт против владајућих друштвених конвенција. У својој најпознатијој песми Светковина, Пандуровић је са драгом „сишао са ума” и завршио у душевној болници, тек тада је његов „живот постао је светао трен”.

Из тог декадентног миљеа произилази и Исидора Секулић са својим Сапутницима, књигом која говори о унутрашњим осећањима, егзистенцијалној тузи и борби појединца са светом око себе. Њена проза се одликује дубоком интроспекцијом и лирским изразом, постављајући нове стандарде у српској

²⁷⁷ Гађиновић, В. *Писма и огледи*. Сарајево : Светлост, 1956.

²⁷⁸ Исто.

књижевности. Сличну линију следи и сликарка Надежда Петровић, чија нервозна рука руши све тадашње академске каноне суптилног и лепог сликања. Њено дело одражава експресивну снагу, у којој се преплиће традиционално и савремено. Оно сведочи да револуционарно југословенство нема само књижевни већ и ликовни стилски израз, те да представља једну заокружену културну целину

Као главни уредник СКГ, Скерлић је у почетку показивао извесно стрпљење и толеранцију према културном бунту младог нараштаја. Иако им није затварао врата СКГ-а, његова одмерена критика јасно је указивала да је време да се врате на „здраве темеље”. Међутим, друштвено-политичке околности, економска депресија и општа друштвена ситуација нису ишли у прилог Скерлићевом оптимизму, те је „црни талас очајања” наставио са ширењем. Само у атмосфери опште апатије, један усамљени и повучени песник, попут Владислава Диса, могао је постати најтраженији песник. Након објављивања његове збирке песама Утопљене душе, Скерлић више није могао остати по страни. Јавно је осудио Дисову поезију, заједно са целокупним српским модернизмом: „Уместо да промовише здраве вредности, упућује на чистоту, духовни идеализам, веру и полет, модернистичка књижевност заглавана је само у унутрашња осећања, ствара мрачне слике, има потребу за раздраживањем и оргијањем”.²⁷⁹ За српског критичара, модернистичка стилска формација била је превазиђена већ 70-их година прошлог века.

Велика прашина у јавности која се дигла поводом Скерлићевог напада на Диса сведочила је да културни рат у Србији тиња већ дуже време. Поред естетске, овај сукоб је имао и политичку димензију. Док су једни сматрали да либерална демократија и капитализам немају алтернативу, други су били више социјално-револуционарно оријентисани. Њихово југословенство представљало је исто оно што и књижевност. Раскид са прагматичним и шематским оквирима и потрага за ирационалним и интуитивним. „Домовина, то није мртва руда која нас гвозденом руком веже, то је љубав за облак што плови овуда.”, гласили су стихови једног предатног српског модернисте.

Књижевни сукоб разматран у уско-националним оквирима може нам се учинити ефемерним, без већих утицаја на унутрашње и спољне политичке прилике. Према Тодору Манојловићу, један од фактора било је „професорско таторство” и „слаби социјални смисао наше духовне расе”.²⁸⁰ Стога, да бисмо

²⁷⁹ Скерлић, Ј. *Лажни модернизам у српској књижевности*. у Петковић, Д. 2000. *Можеда става и друге песме*. Београд : Српска књижевна задруга. Стр. 69-76.

²⁸⁰ Манојловић, Т. *Основе и развој модерне поезије*. Београд: Филип Вишњић, 1987.

оценили реалне домете предрагних стилских формација, потребно је осврнути се и на остале делове Словенског Југа и потражити код суседа трагове сукоба младих и старих.

Хрватска

Правећи паралелу између друштвено-политичких прилика у Хрватској и Србији непосредно пред Велики рат, политички конзерватизам у првој знатно је присутнији. Он је у датом историјском контексту сведочи да Беч и Ватикан свој доминанти положај остварују посредством католичке цркве. Иако су Хрвати основали свој национално-либерални покрет кад и Срби, врло брзо се удаљавају од првобитних позиција. Овај тренд можемо пратити кроз еволуцију једне од најважнијих политичких странака у Хрватској – Странке права. На својим почацима, Странка права се посредством Еугена Квартерника претежно ослања на француске и италијанске револуционаре, борећи се за „независност Хрватске од аустријско-мађарског јарма”. Након неуспелог устанка 1871. године у Раковици и доласка новог руководства на челу са Франком Јосипом, Странка права прихвата за свој програм политику тријализма – Хрватску као једну од три федералне јединице под жезлом Хабсурговаца, да би непосредно пред Велики рат постала чисто про-аустријска партија.

Освежење на хрватској политичкој сцени било је формирање Српско-хрватске коалиције, која је представљала наду за нови политички курс. Међутим, након велеиздајничког процеса и одстрањивања Фрања Супила, коалиција је све више пристајала на компромисе, а све мање на борбу. Овај пад у политичком животу посебно је погађао омладину, која више није била спремна да следи опортунистичку политику према Бечу. Незадовољство младих са старијом генерацијом, као и у случају Србије, прво се испојило на књижевно-културном плану. Млади песник Тин Ујевић устао је против свог учитеља Антона Густава Магоша, највећег ауторитета хрватске књижевности. Повод за сукоб била је недавна смрт песника Августа Харамбашића, признатог члана Странке права, за кога је Магош тврдио да је „прирођени геније, први међу првима, песник који је на најбољи начин опевао Хрватску и Слободу.” С друге стране, Ујевић није признавао уметничку вредност Харамбашићеве поезије, сматрајући је „много више реторичком, а мање лиричном”.²⁸¹ Сукоб између Магоша и Ујевића био је много више од књижевног спора; он је означавао почетак раскола хрватске омладине са традицијама хрватске књижевности. „Компромитованом и трулом”

²⁸¹ Ujević T. *Kritike, prikazi, članci, polemike: o hrvatskoj i o srpskoj književnosti*. Zagreb: Znanje, 1965. str. 11.

хрватском национализму, омладина је супротстављала јужнословенско јединство. Ујевићеви стихови: „Овде је усред луке наша млада лађа уздигнула једра слободна, смјела и нова. И хотећи отпловити својим путем одлази без икаква вођа и заповедника”, симболисали су независну Југославију чија се култура неће ослањати на традиције Запада већ ће бити израз аутохтоне словенске културе.

Као један од најрадикалнијих омладинаца, Ујевић је убрзо протеран из Загреб. У међувремену, написаће есеј о Хрватској данашњици који у многоме објашњава свој преки суд према својим претходницима. „Вековна утопија Велике Хрватске никада није била даља и жалоснија него данас, а најодговорније је праваштво које спутава народну снагу, уместо да је буди”.²⁸² Алтернативу „стипендијској и професорској празноћи службене уметности” Ујевић види у „генијалности и смионости необузданог модернизма”. Одбацујући лартпурлартизам и аутономну уметност Ујевић је у потрази за унутрашњим противречностима и душом која је синоним слободе. На оптужбе да „истицање духа испред форме означава повратку старом романтизму” Ујевић одговара одрично: „то значи успињање у проматрању спиритуалних израза до вишег критерија спољашњих”.²⁸³ Хрватски песник нам заправо поручује да појам слободе схваћен у оном либералном, грађанском и спољашњем виду непотпун, те да је неопходно окренути се унутрашњим изворима слободе које проналазимо у народном духу.

Тин Ујевић није био изузетак у Хрватској, већ један од истакнутијих представника младе генерације која у југословенству препознаје нову веру и наду. Поред њега, значајну улогу имао је и Владимир Черина са својим часописом Вал из 1911. године, који је представљао живо сведочанство побуне младих против апатије и компромиса старије генерације. Овај часопис је означио почетак великог таласа који се проширио на читав словенски југ, нудећи потпуно нови поглед на свет. „Устајемо и снујемо устанак против старима, против овој нашој интелигенцији јер нам није оставила ни слободу, ни културу, ни снагу ни напредак”.²⁸⁴ За њих је била карактеристична „крхкост, непостојаност, распарчаност, пркос, псовка, буна, трагична литература, оригиналност и ексцентричност, један општи импресионизам”.²⁸⁵ Хрватски писац истиче да је његова генерација била једнако удаљена од романтизма њихових дедова и

²⁸² Исто. стр. 45.

²⁸³ Исто. стр. 59.

²⁸⁴ Čerina, V. Naša reč, Val – Glasilo hrvatske i srpske omladine. Zagreb br. 1, 1911.

²⁸⁵ Исто.

либерализма њихових очева, те да представља нови културно-историјски типа. Истовремено превратничка и конструктивна, омладина је стремила рушењу постојећих и стварању нових вредности, са којима би „полуварварска југословенска раса” преобразила Стари континент и „југословенизирала Европу”.²⁸⁶

Черина је сматрао Дисове Утопљене Душе једном од најбољих збирки песама јер српски песник „не пева само о блиским утопљеним душама, него о читавим утопљеним друштвима”.²⁸⁷ Дакле, у Дисовим песмама препознамо не само српску или хрватску друштвена стварност, већ ону универзалну, карактеристичну за читав људски род у датом историјском тренутку. Скерлић као изразити Југословен такође је изванредан међу хрватском омладином која га ословљава „монументом наше расе”. Конкретно Черина има само речи хвале за Скерлића, али са извесном задршком: „свеједно што је тољагама обарао застарелост и задоцњелост у књижевности, он је више него једаред био у данашњем веку за једно десетљеће награда. У духовном свету наше свете Србије било је и таквих појава које су преко његове главе скочиле за неколико стопа унапред или спузле са стаза његовог оцртаног хоризонта, а он је неправедно грмио”.²⁸⁸ Умерена критика Скерлића потврђује естетску сродност српске и хрватске омладине и улогу саме књижевности у приближавању два народа.

У пролеће 1912. године, када је Аустроугарска, уочи Балканског рата, додатно поштрила дисциплину у школама, омладина је реаговала одлучно, изашавши на улице и организујући ђачки штрајк испред Народног позоришта у Загребу. Овај протест био је само увод у немиле догађаје који ће кулминирати у јуну исте године неуспелим атентатом на „краљевског повереника” Славка Цуваја. Атентат је покушао Лука Јукић, а Август Цесарец је оптужен за подстрекивање, обојица припадници револуционарне омладине. Образлажући свој поступак говорили су да се хрватски пуцањ само надовезује на пуцањ младобосанца Богдана Жерајића. Били су дубоко уверени да је јединствена оружана побуна против надмоћне Аустроугарске једини пут до слободе. Иако су у јавности прокажени као лудаци и умоболници, осуђени на вишегодишњу робију, показивали су запрепашћујући ентузијазам: „Створимо хиљаде Јукића и Жерајића, култивирајмо их, одгојимо их, да си подају лијеве руке у знак помирења, а десном нек пуцају, па ће наше ријечи бити чин, наша ствар свршена.

²⁸⁶ Čerina, V. *Pjesme, proza, članci, eseji i zapisi*. Split : Slobodna Dalmacija, 1977.

²⁸⁷ Исто.

²⁸⁸ Исто.

Прешао сам можда у сањарење: опростите, час је одсудан и то све буни, узрујава, страшно, верујте”²⁸⁹.

Хрватски историчар је забележио да иако је већина хрватског народа подржала штрајк ђака, они не разумеју у потпуности значај револуционарног гихања: „Омладина је већ тада измакла из руку политичара из српско-хрватске коалиције, несвесно постала носилац политике у јужнословенским земљама Хазбуршке монархије”²⁹⁰. Његова студија потврђује тезу да хрватска омладина није маргинални већ пресудни чинилац револуционарног гихања на Словенском Југу. Раме уз раме са наведеним омладинцима стајали су млади писци и интелектуалци Мирослав Крлежа Донадини, Антун Шимић и многи други. Њихова револуционарност уперена против католичког конзерватизма и либералног грађанства није била пуки производ политике, већ модернистичких иновација у култури.

Босна и Херцеговина

Омладина у Босни и Херцеговини осећала је аустријску хегемонију знатно интензивније него њихови вршњаци из суседних крајева. Тај субјективни осећај колонијалног статуса Срба са друге стране Дрине уочи Великог рата потврђују и новије постколонијалне студије, према којима је управо Босна најбољи пример „континенталне, унутаревропске колоније”²⁹¹. Тај подређени положај и статус грађанина другог реда изазивао је снажан отпор, због чега је босанскохерцеговачки културни простор највише допринео радикализацији југословенског покрета. Управо у том простору било је најочигледније да уски национализам јужних Словена највише иде у корист аустроугарској хегемонији, те су као једину алтернативу мађаризацији, германизацији и италијанизацији видели у јединству Јужних Словена и словенизацији културе.

У академским круговима, посебно у домаћој историографији, превладава становиште по коме су босанскохерцеговачки омладинци окупљени у покрету Млада Босна заправо српска верзија Младе Европе – паневропског покрета којим је током 1830-их година из Лондона руководио харизматични Италијан Ђузепе Мацини. Овај покрет, који су чиниле националне револуционарне групе попут Младе Немачке, Младе Пољске и Младе Белгије, залагао се за либерализам и био усмерен против конзервативних центара моћи у Бечу и Санкт

²⁸⁹ Horvat, J. *Pobuna omladine: 1911-1914*. Zagreb : Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2006.

²⁹⁰ Исто.

²⁹¹ Andonovska, B. „Avangardno jugoslovenstvo predratne omladine.” *Modernizam i avangarda u jugoslovenskom kontekstu*. Beograd : Institut za književnost i umetnost, 2021.

Петербургу. Српски пандан овим покретима препознајемо у Уједињеној омладини српској и њиховом часопису Млада Србадија који излази током 1860-их година. На челу са Владимиром Јовановићем, Светозаром Милетићем и осталом либерално-грађанском интелигенцијом махом су усмерени на либералне реформе и просветитељске идеје.

Млада Босна тражећи социјалну правду, револуционарну акцију и уједињење свих Јужних Словена била је пре свега ирационална и идеалистичка, далеко од једноставне реплике европских либералних покрета. У том духу говори и Боривоје Јефтић: „настала после руске револуције Млада Босна је природно следила колосек руске револуционарне мисли”.²⁹² Омиљени аутори међу младобосанцима били су Бакуњин, Кропоткин и Лавров.²⁹³ Ови истакнути руски револуционари разликовали су се од европске социјалдемократије по томе што верују да ће револуционарни преврат започети Словени, а не пролетаријат најразвијенијих индустрија Европе. Сматрали су да буржујска култура Запада нема капацитета да изнесе бреме револуционарних промена, те да је управо словенска раса та која мора понудити алтернативу постојећем капиталистичком поретку. Француску револуцију и објављена начела „братства, јединства, слободе” сматрали су позитивним историјским догађајем, али истовремено и незавршеним пројектом који тек треба довести до свог крајњег исхода. Наполеона Бонапарта био је само један од многих реакционара који су издали револуционарне идеале: „потпуну слободу за послове предузетника – строгу забрану за удруживању радника, лесе фер за једне, ограничавање побуне другима”.²⁹⁴ Управо према тумачењу Француске револуције долазимо до суштинске разлике између Младе Европе и Младе Босне. Док су први у републиканизму видели главну покретачку силу историје и као свој политички идеал постављали парламент, приватну својину и слободну трговину, други су сматрали да су управо те грађанске институције највећа препрека даљем револуционарном замаху. „Парламент је отровно дрво буржоаске државе, као што је берза отровно дрво капитализма”.²⁹⁵ Младобосанци пре свега су за рушење постојећих грађанско-буржујских структура власти како би се створили предуслови за ново друштво засновано на социјалној правди.

²⁹² Palavestra, P. 1965. *Književnost Mlade Bosne* Sarajevo : Svetlost.

²⁹³ Гађиновић, В. *Писма и огледи*. Сарајево : Светлост, 1956.

²⁹⁴ Кропоткин Р. *Francuska revolucija*. Zagreb : Zadružna štampa, 1936.

²⁹⁵ Рами, П. *Лаж парламентаризма и његова бескорисност за пролетаријат*. Сарајево : Међународна књижара, 1914.

Средином 19. века Бакуњинове пансловенске и револуционарне идеје нису имале ширу подршку у народу. Међутим, након пола века интензивне експанзије капитализма на Словенском Истоку и појаве модернистичко-превратничке културе, оне добијају нови замах. Инспиришу креативне делове становништва широм Европе, посебно омладине на Словенском Југу. Бакуњиноски „ненаучни социјализам” у симбиози са модернистичким „расним експресионизмом” постаје неисцрпни извор омладинског месијанства и изградње сопствене, сасвим особене стилске формације. Она посебно карактерише Димитрија Митриновића главног идеолога Младе Босне и југословенства. Према његовом доживљају времена, човечанство се непосредно пред Велики рат налазило на раскршћу, које означава крај „европског хегемонизма и материјалне цивилизацију” и почетак „моралне лепоте, мира и добре воље међу људима”.²⁹⁶ Пре тога, неопходно је порушити традиционалне европске институције културе које држи народе широм света у „бедном и нечовечном стању”. Европска модерна књижевност није понудила ништа ново још од времена Достојевског и Толстоја. Зато Митриновић саветује да се окренемо Истоку, а револуционарни преврат потражимо унутар словенског света. „Глас човечности биће опет глас расе словенске и понајпре је, праведно да он опет буде глас велике мајке са севера Русије безграничне у човечности”.²⁹⁷

Митриновић је у својим текстовима често користио концепт богочовека, преузет од руске православне мисли, тачније од Владимира Соловјева и његовог критичког идеализма. Идеја Богочовека говорила је да су традиционална религија и модерна цивилизација непотпуне у својој вери, јер права истина лежи у јединству вере у Бога и вере у човека – богочовеку. Фрагментираним и противречним истинама које одржавају свет подељеним, Митриновић супротставља Теорију Свега која ће све истине ујединити у једно сазнање и осећање свеобухватности. „У истину која погађа најсредњије; осећајући све истине”. Једна од тих истина свакако је била народно уједињење Југословена, али и свих осталим „убогим масама којим се влада надмоћном нискошћу новца”. Ослобођено југословенство било је само једна карика у ланцу, која ће „потлачена крда претворити у грађане и људе”.²⁹⁸ Због искрене жеља и племенитости циља, Митровић је уверен да је истина на страни омладине. Наиме, свепрожимајуће истине не налазе се у спољном свету и позитивистичким наукама, већ дубоко у души и трептајима срца.

²⁹⁶ Митриновић Д. *Естетичке контемплација*. Босанска вила. св. 27 бр. 4-20, 1913.

²⁹⁷ Исто.

²⁹⁸ Исто.

О томе је говорио и Гађиновић у манифесту Млада Босна када каже да се стваралачка енергија налази „ у нама самима”, а не у либералним и просветитељским идејама. Према младобосанском идеологу Босна и њен народ још увек су млади, непробуђени и ван културних токова. Према модернистичкој скали вредности то је значило да босанска патријархална култура има здраву основу и непомућене изворе животне енергије. Зато су утопијске пројекције новог сунца, нове вере и револуције изгледале много ближе потлаченом босанскохерцеговачком сељаку него грађанину модерне културе. Од кључне важности било је надоградити босанску патријархалну душу најпрогресивнијим културним струјањима, постати истовремено „човек западних манира и хајдук, који ће заурлати и повести бој за несрећне и погажене”.²⁹⁹

У тексту „Крик очајника” можемо пратити однос младобосанаца према старијим генерацијама и све чешћим политичким компромисима званичног Београда. Већ сам наслов указује на дубоку егзистенцијалну кризу омладине, осећај очајања и разочарања због модерних тенденција које доприносе физичком, умном и моралном пропадању српске нације. Главног кривца, по мишљењу аутора, налазимо управо у сопственим редовима: „Израђен напорима и крвљу, наш мали живот треба да буде растрзан рукама свог властитог тела”.³⁰⁰ „Крик очајника” не проистиче из снаге спољашњег противника, већ из кукавичлука и пасивности домаћих политичарима. Он је такође последица српског догматског реализма који „доприноси томе да српски живот одаје утисак пустиње без споменика и сводова, да су српски кровови поцепани и српска душа под питањем”.³⁰¹ Материјализам, како истиче аутор, „секао је крила омладинском идеализму и невиној лепоти.” Радикална критика друштвено-политичке ситуације у Србији сведоче о дубоком расколу између младих и старих, постављајући Гађиновића у ред са најистакнутијим модернистима као што су Ујевић у Хрватској и Дис у Србији. Такође, она сведочи да Србија није изузетак, већ да се аутентични културни рат разбуктава широм Словенског Југа. Гађиновић и другови свакако нису били под контролом Београда, још мање неких центара моћи на Западу. Омладина је искључиво била ослоњена на сопствене снаге и интуицију, а за истину су узимали оно што су осећали. Ако су неком признавали ауторитет, били су то водећи филозофи и мислиоци 19 века, претежно руски, због чега се сматрају руском „идејном колонијом”.

²⁹⁹ Дедијер, В. *Сарајево 1914*. Београд: Просвета, 1966. стр. 389.

³⁰⁰ Гађиновић, В. *Писма и огледи*. Сарајево: Светлост, 1956.

³⁰¹ Исто.

Та душевна невиност омладинаца красила је књижевност Младе Босне и била у оштром контрасту са мрачном стварношћу. Из тог раскорака произилази атентат Богдана Жерајића, а касније и Гаврила Принципа. Требало је некога ко ће протрести српску садашњицу, покренути омладину из летаргије и пробудити дух борбености. Тај песимистички осећај младобосанских атентатора, али и читавог нараштаја, осликавали су стихови уклесани у једној од аустријских затворских ћелија „Тромо се време вуче и ничег новог нема, данас све ко јуче, сутра се исто спрема”. Ипак, њихов песимизам показао се као активан, онај који захтева рушилачку акцију као предуслов за изградњу нечег новог и позитивног. Пасивне су били свакодневне новинарске фразе о патриотизму које никако нису могле „надокнадити израз националне душе која беспримерно трпи”.³⁰²

Словенија

Најсевернија територије насељена јужним Словенима била је под јаким притиском германског империјализма. Словенцима нису призната никаква мањинска права, а званични језик у школама био је немачки. Карактеристично за све словеначке национално-ослободитељске програме током XIX века била је јужнословенска солидарност. За разлику од Хрвата и Срба нису гајили илузије да самостално могу изаћи на крај са Аустроугарском због чега своју егзистенцију везују искључиво за политичко јединство са осталим Јужним Словена. Индикативни су закључци са Југословенског конгреса у Љубљани 1870. године на коме учешће узима и извесни српски политичар Лаза Костић: „језичка и етничка сродност јужнословенских народа и неопходност даљег политичког повезивања”.³⁰³

Почетком 20 века, слично као у Хрватској, идеја југословенства ефикасно узурпирају политичких кругова из Беча. Оно што је требало да буде национално-либерално југословенство постаје унутрашња реформа Аустроугарске, реорганизација из двојне у тројну монархију. Компромитација југословенства најбоље се рефлектовала након противправне анексије Босне и Херцеговине: „Подржавамо анексију с очитом надом да је извршен први корак ка удруживању свих јужних Словена наше Монархије у државноправни самосталан организам под жезлом Хабсбуршке монархије”.³⁰⁴ Ову званичну државно-правну изјаву клерикалаца из Крањског покрајинског сабора јануара 1909. године, подржали

³⁰² Јефтић Б. *Усамљени*. Српска омладина Сарајево. бр. 10, 1913.

³⁰³ Prunk J. *Nacionalni programi u slovenačkoj političkoj misli*. Inštitut za zgodovino delaskova gibanja vol. 17, br. 3, str. 1-30, 1985.

³⁰⁴ Исто. стр. 10.

су и либерали, доказујући да између две највеће политичке странке у Словенији заправо не постоји суштинска разлика.

У тим тренуцима Словенија пролази кроз један од најтежих периода у својој историји. Сурови економски услови за живот натерали су 300.000 Словенаца на емиграцију, што је значило губитак шестине становништва у протеклих 30 година. Изгледало је као да је либерализација политичког живота и формирање националних политичких партија заправо допринела негативним тенденцијама. Ситан рад и грађанско-либерална демократија у условима колонијалне експлоатације показали су се неодрживим на дуги рок. Историјски тренутак захтевао је радикализацију и револуционарну акцију, а први који је у Словенији кренуо тим путем био је Франце Фабјанчић. Студирајући право у Бечу долази у контакт са југословенском омладином, у првом реду са вршњацима из Младом Босном. Њихов први сусрет одиграо се 1911. године, а Гађиновић ће га детаљно описати: „После два или три разговора у кафани Јозефинум, врло лако смо дошли до основе за заједничку акцију, што је представљало почетак српско-словеначког савеза за ослобођење”.³⁰⁵ Под његовим утицајем, почетком 1912. године, млади Фабијанчић покреће тајну омладинску организацију. На оснивачкој одбору било их је само 13, да би након две године организација бројала више од 500 чланова. Били су подељени у мале групе којима су руководили клавијадери, док су се обични чланови називали ковачи.

У међувремену, Франце Фабјанчић покреће и часописа Препород, по коме ће словеначки омладинци добити име. Цензури и претњама, препородовци супротстављају импулсивност, вољу и фанатични радикализам. Бескомпромисно су подржавали Србију против Аустроугарске, препознајући у њој Пијемонта будуће независне Југославије. Разобличавали су назадњачки католицизам, лажне пророке „слободе” и „прогреса” и постали прва политичка група у Словенији која југословенство тражи ван оквира Аустроугарске. Њима је већ од почетка било јасно да никакав компромис са Бечом није могућ и да је будући сукоб неизбежан: „Велика Немачка хоће да постане најмоћнија држава света, пред којом треба да приклоне своје главе сви народи (...) једни су за то да нам се одузме земља, други су опет за присилну германизацију, трећи хоће да нас све напосто поубијају”.³⁰⁶

Прилагођена коректним и умереним политичким изјавама, словеначка јавност са негодовањем је дочекала радикалну омладину. „Препородовци немају ауторитет да говори у име омладине. Они словеначки народ воде у самоубиство

³⁰⁵ Гађиновић, В. *Писма и огледи*. Сарајево : Светлост, 1956.

³⁰⁶ Дедијер, В. *Сарајево 1914*. Београд: Просвета, 1966. стр. 366.

и потребно их је забранити”.³⁰⁷ Међу словеначким политичарима владао је консензус о поштовању аустроугарског уставног поретка, а сваки позив на његово рушење разматран као егзистенцијална опасност. Већина политичара морала је јавно да се одрекне препородоваца као што је то урадила либерална странка на конгресу 1913. године: „Тражимо будућност словеначког народа једино у оквиру аустријске монархије. Одбацујемо сваку асоцијацију на сањарења која се појављују међу узаврелом омладином”.³⁰⁸

Генерацијски сукоб свој врхунац достиже 1912. године, када услед заостравања међународне ситуације и Балканских ратова политичари подлежу аустроугарском притиску, а омладина још жустрије наставља револуционарну борбу. У јавним полемикама са старијом генерацијом, препородовци су своју југословенску оријентацију образлагали не само у политичком већ и у цивилизацијском кључу. Из њихове перспективе, непробуђени народи Истока били су ближи словеначком народу, него западна буржоазија која је спутавала њихов морални и духовни развој. Афирмисали су повезивање са српском и хрватском културом, сматрајући да „ако Словенац жели да се ослободи својих националних тлачитеља, онда треба да гледа на Исток, а не на Запад”.³⁰⁹ Европску културу упоређивали су са пустом мочваром у којој је не могуће створити нове вредности. Сматрали су да Европи припада прошлост, а младом и непробуђеном словенству будућност: „Наша прва дужност је да пронађемо своје циљеве, нашу стваралачку снагу, нашу чежњу и нове културне хоризонте будућности. Сад је ред на нас. Цивилизација још није продрла у нас са таквом снагом као што је продрла у друге”.³¹⁰

Обично се Млада Босна узима за парадигматичан образац предратних омладинских покрета, који пред Велики рат обједињују будући југословенски простор.³¹¹ Ипак, главни младобосански идеолог лидерску улогу препушта управо својим вршњацима из Словеније: „најактивнији и најметодичнији (...) са својим практичним и трезвеним правцем – они су били незамењиви сарадници за нас идеалисте-сањалице”.³¹² Упечатљив пример блискости и

³⁰⁷ Turk, E. Značilnosti prepородovskega gibanja na Slovenskem v zadnjih dveh letih pred prvo svetovno vojno. Ljubljana, 1966. стр. 15.

³⁰⁸ Исто. стр. 16.

³⁰⁹ Исто. стр. 10.

³¹⁰ Lavrin, J. *Naša inteligenca in naša kultura*. Glas Juga. Ljubljana стр. 19-23, 1914.

³¹¹ Andonovska, B. „Авангардно југословенство предратне омладине.” *Modernizam i avangarda u jugoslovenskom kontekstu*. Beograd : Institut za književnost i umetnost, 2021.

³¹² Гађиновић, В. *Писма и огледи*. Сарајево : Светлост, 1956.

идеолошког јединства два омладинска покрета проналазимо у писму младобосанца Живановића када описује реакцију Гађиновића на прво читање часописа Препород: „Скочио је са столице, чврсто ухватио за руку свог саборца и рекао: Ово су они нови за којима ми чезнемо и које тражимо. Ти ће да загрме једном”.³¹³ Тако је заиста и било. Нови словеначки часопис под називом Глас Југа, штампан почетком 1814. године и званично постаје прво гласило уједињене југословенске омладине. У њему можемо пронаћи ауторе из свих делова Словенског Југа, текстове писане на ћирилици, латиници, српском, словеначком...

Препородовци су се углавном придржавали Митриновићевог револуционарног програма. Међутим, више од осталих, забрињавала их је судбина словеначког језика и културног наслеђа. Из тог разлога нису били за асимилацију са Србима и Хрватима, већ за неку врсту федерализма. По њиховом мишљењу, за почетак, југословенство је имало да ојача индивидуалност посебних племена, а тек онда, у некој даљој перспективи, природно и органски допринесе формирању интегралног југословенства. Ту идеју, док је Бугарска и даље била у оптицају добро је изразио Фабијанчић: „На основу међусобне равноправности, племенског укрштања и културног јединства остварити уједињење у једну нову и недељиву југословенску нацију са четвороструком традицијом, са четвороструким националним херојима, четвороструког садржаја. Биће ово четвороструко крвно венчање на које ће сваки Југословен донети чак и свој мираз, а заједнички језик ће доћи природним развојем”.³¹⁴

Био је то програм пројектован за будућност, ослоњен на нове идеје и визије, „део ширег процеса интензивног и трајног укључивања различитих народа у светске историјске токове”, иако права реч још увек изостаје, аутор текста има у виду антиколонијализам, што потврђује у наставку: „Они који су малим народима ускраћивали могућност повезивања са сродним етничким групама и стварање сопствених националних култура, у суштини су ометали светски развој и одржавали потлаченост ових народа”.³¹⁵ Приступ националној култури Августа Јенка разликовао се од званичног либерализма по томе што је био против пресађивања европских грађанских института: „Прихватање страних културних елемената значи смрт сваке индивидуалности, а самим тим и

³¹³ Дедијер, В. *Сарајево 1914*. Београд: Просвета, 1966.

³¹⁴ Kolar, I. *Vladimir Dediđer Sarajevo 1914*, in Ponikvar, A, *Preporodovci proti avstriji*. Ljubljana : Boreč str. 394-404, 1970.

³¹⁵ Avgust, J. *Jenkov program*. Glas Juga. Ljubljana str. 1-4, 1914.

умањење опште културе.”³¹⁶ Желели су да изграде посебан тип интелигенције, ослободу на народну душу. Веровали су да међу њима постоји здраве, неискоришћене и латентне енергије чија ће искра преобразити цео свет: „Знамо да је мисија Југославије велика и узвишена. Југословени ће заузети место западњака, пробудиће успавану енергију Словена и показати јој прави пут. Они ће доказати свету да је могуће створити нови концепт нације, ствараће га својим примером (...) свака индивидуалност, сваки најмањи део ће слободно одлучивати о свим питањима, а нас ће спојити љубав према нашој благословеној земљи и немилосрдна борба против туђинске, непријатељске расе”.³¹⁷ Почетком Великог рата, овај млади словеначки утописта заједно са Фабјанчићем тајно ће прећи на српску територију и пријавити се у добровољце. Обојица су погинула већ у првој години рата. Ваљало би истаћи и Ивана Ендлихера који умире у аустроугарском затвору, незванично осуђен као један од организатора Сарајевског атентата. Била су то три најутицајнија ауторитета словеначког покрета Препород, три жртве чији допринос југословенском уједињењу ни најмање не заостаје за видовданским јунацима.

Закључак

У тренуцима када је либерално југословенство у јужнословенским земљама под Аустроугарском било у потпуности компромитовано идејом тријализма, а званична Србија, под сталним војно-политичким притисцима Беча, била принуђена да се помири са статусом Босне и потражи компензацију на југоистоку, на историјску сцену ступа револуционарна југословенска омладина. Управо у моментима највеће депресије и осећаја безизлазности непосредно пред Велики рат млади нараштај, готово самостално, држи фронт против вишеструко надмоћнијег непријатеља. Непоклебљива у својој решености, југословенска омладина постала је симбол нове енергије „нејуначким временима упркос”. Њихов дух је био покретачка снага која је одржавала идеју југословенства живом. Културно-просветитељски рад, безброј уметничко-политичких памфлета и брошура, грађанска непослушност, протести, ђачки штрајкови, али и четири атентата на аустроугарске званичнике – све ово чинило је срж активности југословенске омладине, која је за југословенско уједињење учинила више него било која друга организација. Осим што су били за рушење Аустроугарске и стварање југословенске државе на равноправним основама, припадници револуционарне омладине били су изразито анти-грађански настројени. Можда

³¹⁶ Исто.

³¹⁷ Исто.

чак и више од аустроугарског империјализма, мрзели су домаће „грађанисте” који су омладинском идеализму супротстављали реализам, оправдавајући „ситан рад” и сопствени опортунизам. Корен зла видели су у савременој западној култури, која је, по њиховом мишљењу, морално и духовно обезвређивала традиционалне културе.

Пореклом из Европе, модернистичка култура развијала се у напетости између слободног појединца и друштвених конвенција, добивши епитет индивидуалистичке и субјективне стилске формације. Међутим, међу Јужним Словенима у полу-колонијалном статусу, модернизам је попримио сасвим другу димензију. Он је отворио врата специфичном југословенском национализму, веровању да млада и непробуђена словенска раса тек треба да каже своју реч, препороди Европу и започне нову страницу општечовечанског развоја. Ирационална револуционарност и експресионистичка блискост повезала је јужнословенску омладину у органску целину. Тако је модернизам постао више од естетике — постао је начин да се оправда и артикулише револуционарна борба за југословенско уједињење.

Након грандиозне победе у Великом рату, нови краљ Јужних Словена, Александар, одлучио се за политику вестернизације, прихватајући идеје "Нове Европе" која је у суштини представљала наставак старе. Краљев прозападни курс значио је повратак традиционалном европском класицизму и демократском либерализму, изградњу грађанско-буржоаске класе са њиховим омиљеним ларпурлартизмом. Уместо да крене у стварање нове аутохтоне јужнословенске културе, краљ Александар се определио за централистичку политику интегралног југословенства. Највеће разочарање дошло је с одлуком о помиловању политичара који су се до недавно заклињали на верност Аустроугарској, док се револуционарна омладина, затварана по аустроугарским казаматима оставља по страни. Одбацивање највећих револуционарних бораца имало је трагичне последице: Черина је завршио у душевној болници, Гађиновић је отрован под мистериозним околностима, док се Ујевић самоиницијативно повукао из јавног живота.

Краљевина СХС постала је највећа ноћна мора управо оних који су највише страдали за њу. Ипак, револуционарна и превратничка култура наставила је своју егзистенцију и у новој Југославији, налазећи свој пут кроз различите културне покрете и уметничке експерименте. Било је то златно доба југословенског модернизма, културе која је упркос свом врхунцу остаје на маргинама, као "резервна култура". У том контексту се посебно истичу зенитизам Љубомира Мицића, суматризам Милоша Црњанског, експресионизам Станислава Винавера и Пламен Мирослава Крлеже. Све су то били књижевно

стилске формације које су своје корене вукли из предратне револуционарне књижевности, стратешко-културно оријентисане у правцу Исток.

ЛИТЕРАТУРА

Ajzenhamer, V. *Strateške studije u službi hegemonije: pogled na stratešku kulturu iz ugla druge generacije*. Vojno Delo, Vol. 72 br. 4, 2020.

Andonovska, B. *Avangardno jugoslovenstvo predratne omladine. Modernizam i avangarda u jugoslovenskom kontekstu*. Beograd : Institut za književnost i umetnost, 2021.

Avgust, J. *Jenkov program*. Glas Juga. Ljubljana str. 1-4, 1914.

Čerina, V. *Naša reč*, Val – Glasilo hrvatske i srpske omladine. Zagreb br. 1, 1911.

Čerina, V. *Pjesme, proza, članci, eseji i zapisi*. Split : Slobodna Dalmacija, 1977.

Horvat, J. *Pobuna omladine: 1911-1914*. Zagreb : Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, 2006.

Johnston, A. Thinking about Strategic Culture. *International Security*, Vol. 19 br. 4. Cambridge The MIT Press, 1995.

Klein, B. Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics. *Review of International Studies* Vol. 14, br. 2. Cambridge: University Press, 1988.

Kolar, I. *Vladimir Dedijer Sarajevo 1914*, in Ponikvar, A, *Preporodovci proti avstriji* Ljubljana: Boreč str. 394-404, 1970.

Kropotkin P. *Francuska revolucija* Zagreb : Zadržna štampa, 1936.

Lavrin, J. *Naša inteligencija in naša kultura*. Glas Juga. Ljubljana str. 19-23, 1914.

Palavestra, P. *Književnost Mlade Bosne* Sarajevo : Svetlost, 1965.

Prunk J. *Nacionalni programi u slovenačkoj političkoj misli*. Inštitut za zgodovino delaskova gibanja vol. 17, br. 3, str. 1-30, 1985.

Snyder, J. *The Soviet Strategic: Implications for Nuclear Options*. A project Air Force report prepared for the United States. Santa Monica, CA: RAND Corporation R-2154-AF, 1977.

Turk, E. *Značilnosti preporodovskega gibanja na Slovenskem v zadnjih dveh letih pred prvo svetovno vojno*. Ljubljana, 1966.

Ujević T. *Kritike, prikazi, članci, polemike: o hrvatskoj i o srpskoj književnosti*. Zagreb : Znanje, 1965.

- Вучковић Р. *Поетика српске авангарде*. Београд : Службени Гласник, 2011.
- Гађиновић, В. *Писма и огледи*. Сарајево : Светлост, 1956.
- Дедијер, В. *Сарајево 1914*. Београд : Просвета, 1966.
- Дучић, Ј. Споменик Војиславу. *Александар Белић, 2018 српски лингвиста века*. Стр. 179–184, 1901.
- Јефтић Б. *Усамљени*. Српска омладина Сарајево. бр.10, 1913.
- Ковић М. *Уједињење и Ослобођење*. Политика, 2017.
- Манојловић, Т. *Основе и развој модерне поезије*. Београд : Филип Вишњић, 1987.
- Митриновић Д. *Естетичке контемплација*. Босанкса вила. св. 27 бр. 4-20, 1913.
- Раши, П. *Лаж парламентаризма и његова бескорисност за пролетаријат*. Сарајево : Међународна књижара, 1914.
- Скерлић Ј. *Српски књижевни гласник 1901-1911*. Београд : Давидовић, 1911.
- Скерлић Ј. *Писци и књиге 5*. Београд : Просвета, 1964.
- Скерлић, Ј. *Лажни модернизам у српској књижевности*. Петковић, Д. 2000. *Можда спава и друге песме*. Београд : Српска књижевна задруга. Стр. 69-76, 1912.

Олег ГенADIJEВИЧ КАЗАК

Кандидат (PhD) историјских наука
доцент на Катедри за политичке науке
Белоруски државни економски универзитет

ИДЕЈА ИСТОЧНОСЛОВЕНСКОГ ЈЕДИНСТВА У АКТИВНОСТИ ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СЛОВЕНСКИ САБОР „БЕЛА РУС” (РЕПУБЛИКА БЕЛОРУСИЈА, 1992–1999)

Сажетак

У чланку се анализирају новинарски и програмски документи русофилске партије Словенски сабор „Бела Рус” који је функционисао у Републици Белорусији 1992–1999. Ови материјали одражавају процену партијских активиста о природи источнословенског цивилизацијског простора. Изворна база чланка заснована је на документима из Националног архива Републике Белорусије и материјалима за штампу.

Кључне речи: источни Словени, интеграција, Словенски сабор „Бела Рус”, Русини, западни Пољешуци.

У Белорусији је 1992–1999. функционисала политичка партија Словенски сабор „Бела Рус”. Ова политичка снага изашла је са идејама културног и цивилизацијског јединства источнословенских народа, које је, по мишљењу партијских активиста, требало да буде оличено у виду дубоке интеграције Русије, Белорусије и Украјине. Међутим, тумачење природе источнословенских народа у партијској реторици није било једнолично.

Најчешће су Руси (Великоруси), Белоруси и Украјинци (Малоруси) традиционално сврставани у источнословенске народе. Тако је у обраћању Думе Словенског сабора „Бела Рус” председнику Врховног савета Републике Белорусије С. С. Шушкевичу, премијер-министру В. Ф. Кебичу, Комисији за националну политику и међунационалне односе Врховног савета и друге политичке институције 5. јануара 1993. године упућено следеће: „Самосвест Белоруса има два нивоа, односно, уз сву своју оригиналност, белоруски народ препознаје себе као саставни део словенско-руске етничке заједнице на

равноправној основи са осталим њеним представницима – Великорусима и Малорусима (Украјинцима). Овај апел је био један од бројних докумената у којима је партијско руководство захтевало од белоруских власти да руском језику дају статус државног језика на равноправној основи са белоруским (1990–1995. само је белоруски језик имао статус званичног језика): „Сверуска култура и језик њеног изражавања је руски језик, и он подједнако припада и Великорусима и Белорусима, који их с правом сматрају својом матичном културом и матерњим језиком у рангу са белоруским, што објашњава ширење руског језика по територији целе републике”.³¹⁸

Сличну реторику партија је најчешће користила у међународној арени. На пример, у апелу „Народног покрета Белорусије” (у овој политичкој структури Словенски сабор „Бела Рус” је играо једну од водећих улога) председнику Врховног савета Републике Крим Н. В. Багрову, посланицима Врховног савета Републике Крим, председнику Савета министара Републике Крим Б. И. Самсонову у вези са статусом Црноморске флоте (30. август 1993.) је назначено: „На основу геополитичке потребе да се уз помоћ Црноморске флоте обезбеде јужне морске границе Русије, односно етничка територија која подједнако припада трима словенско-руским народима – Великорусима, Украјинцима и Белорусима. Црноморској флоти треба дати статус сверуске поморске формације, чије ће финансирање и регрутовање заједнички вршити три словенско-руске републике – Руска Федерација, Украјина и Република Белорусија”.³¹⁹ Слична порука је садржана у апелу Словенског сабора „Бела Рус” Врховној Ради (Влади), словенским патриотским организацијама и грађанима Украјине (19. јануара 1994. године). Документ је садржао позив да се „тражи промена спољнополитичког курса ка јединству сродних словенско-руских народа: украјинског, белоруског и великоруског”.³²⁰

³¹⁸ НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 13, л. 3. «Обращение Думы Славянского Собора “Белая Русь” к С.С. Шушкевичу, В.Ф. Кебичу, Комиссии по национальной политике и межнациональным отношениям, Комиссии по образованию, культуре и сохранению исторического наследия Верховного Совета Республики Беларусь, народным депутатам», Минск, 5 января 1993 г.

³¹⁹ НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 13, л. 36 – 36 об. «Обращение “Народного движения Беларуси” к Председателю Верховного Совета Республики Крым Н.В. Багрову, депутатам Верховного Совета Республики Крым, Председателю Совета Министров Республики Крым Б.И. Самсонову», Минск, 30 августа 1993 г.

³²⁰ НАРБ, ф. 680, оп.1, д. 19, л. 1. «Обращение Славянского Собора “Белая Русь” к Верховной Раде, славянским патриотическим организациям и гражданам Украины», Минск, 19 января 1994 г.

Поједине изјаве руководства Словенског сабора „Бела Рус” могле би се тумачити двосмислено и, супротно намерама партијских активиста. Оне нису допринеле консолидацији, већ дезинтеграцији источнословенске цивилизацијске заједнице. Тако је у обраћању Думе Словенског сабора „Бела Рус” председнику Руске Федерације Б. Н. Јељцину и председнику Државне думе И. П. Рибкину (19. јануара 1994.) назначено: „У вези са увођењем новог руског пасоша, Словенски сабор „Бела Рус” апелује на Вас са захтевом да вратите историјски назив „Великорус” делу руског народа који живи на територији Руске Федерације, будући да у руски народ поред Великоруса спадају и Малоруси (Украјинци) и Белоруси”.³²¹

У неким документима Словенског сабора „Бела Рус” Русини су такође класификовани као источнословенски народи (аутохтоно становништво јужних падина Карпата, посебно Закарпатске области Украјине. Притом, украјинске власти не признају Русине као посебан народ). У програму Словенског сабора „Бела Рус” (одељак „Национално-језичка политика”) изречена је следећа теза: „Словенско-руски етнос (руски народ) састоји се од четири гране: белоруског, великоруског, украјинског (малоруског) и русинског, од којих је посебност националног идентитета сваког од њих у томе што сами Белоруси, Великоруси, Украјинци и Закарпатски Русини себе истовремено признају као представнике Словенско-руског етноса (Руског народа). Дакле, самосвест руског народа је двостепена, по принципу: руско-белоруска, руско-великоруска, руско-украјинска, руско-русинска. Свака од грана руског народа има своју регионалну, изворну – белоруску, великоруску, украјинску и русинску – културу, која је локална јединствена манифестација руског духа”.³²²

Партијско издање новина «Русь Белая / Рус Бела», објавило је материјале аутора који су Русине сматрали органским делом сверуског националног и културног простора. Тако је у издању публикације из децембра 1994. године била „мапа западне етничке границе руског народа”, први пут објављена 1975. године у новинама русинске емиграције „Слободна реч Русије / Свободное слово Руси”, објављеној у САД. Уредничка белешка наглашава: „Ова мапа одражава гледиште Русина (милион и по становника Закарпатја) на западну

³²¹ НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 19, л. 9. «Обращении Думы Славянского Собора “Белая Русь” к Президенту Российской Федерации Б.Н. Ельцину и Председателю Государственной Думы И.П. Рыбкину», Минск, 19 января 1994 г.

³²² *Сим победиши! Програма Славянског Собора «Белая Русь»*. Минск: Славянский Собор «Белая Русь», Научно-промышленная компания «Руюн», 1994. стр. 12.

границу руског народа”.³²³ У истом броју објављен је чланак најпознатије русинске личности русофилских погледа А. Ј. Геровског „Папа Лав XIII и друг Стаљин су творци независне Украјине”.³²⁴ (Геровскиј 1994, 1–2). У фебруарском броју новина 1995. године објављено је писмо чији је један од аутора био вођа карпатско-руске емиграције у САД М. И. Турјаница, упућено председнику САД-а Р. Регану (1981–1989). У документу је изражен протест због подршке америчких власти такозваном покрету „поробљених народа”, чији је циљ, према ауторима, била жеља да се „оконча више од хиљаду година континуиране државности Русије и њених народа”.³²⁵

Русинско питање је дотакнуто у говору лидера Словенског сабора „Бела Рус” Н. М. Сергејева на републичкој партијској конференцији 31. октобра 1993. Политичар је истакао значај периода совјетске државности, када су „први пут окупљене све руске земље, укључујући Подкарпатску Русију (Русине) са центром у Ужгороду, који је раније био део Чехословачке”.³²⁶ Н. М. Сергејев је ипак прећутао чињеницу да је украјински национални идентитет наметнут Русинима региона (за разлику од сверуске самосвести карактеристичне за многе Русине) управо након укључивања региона у састав СССР-а. У неким случајевима, партијски активисти су игнорисали проблем Русина, иако би апеловање на њега било логично. Тако је 22. децембра 1993. године прес-служба Словенског сабора „Бела Рус” известила о конференцији словенских патриотских организација Русије, Украјине, Белорусије и Пољске која је одржана дан раније у Кијеву, на којој су учествовали представници партије. Један од организатора конференције била је Подкарпатска републиканска партија, која је бранила идеју о постојању посебног русинског народа. Али у поруци прес-службе Словенског сабора „Бела Рус” речено је да „патриотске организације морају ујединити своје напоре за стварање велике словенске заједнице, чије језгро треба да буде заједничка држава три словенско-руска

³²³ Карта западной этнической границы русской народности. *Русь Белая*, декабрь, 1. Витебск: Славянский Собор «Белая Русь», 1994.

³²⁴ Геровский Алексей. 1994. Папа Лев XIII и товарищ Сталин творцы независной Украины. *Русь Белая*, 1994, декабрь, 1–2. Витебск: Славянский Собор «Белая Русь», стр. 1-2.

³²⁵ Вечная Россия. *Русь Белая*, февраль, 4. Витебск: Славянский Собор «Белая Русь», 1995. стр. 4.

³²⁶ НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 9, л. 1–5. «Протокол републиканской конференции партии Славянский Собор “Белая Русь”», Минск, 31 октября 1993 г.

народа: Белоруса, Великоруса и Украјинаца”.³²⁷ Као што видите, Русини нису укључени у ову листу.

Руководство Словенског сабора „Бела Рус” у првој половини 1990-их успоставља интеракцију са вођама етнополитичког покрета Западног Пољесја. Активисти овог покрета, на челу са филологом и публицистом Н. Н. Шељаговичем су тврдили да су становници одређених региона Брестског региона Белорусије (западни Пољешуци, Јатвинзи) посебан народ са јединственом културом и језиком, на основу којих могу да захтевају од белоруских власти обезбеђивање национално-културне аутономије. Н. Н. Шељагович је, у потрази за политичким савезницима, у разним временима сарађивао са белоруским националистичким структурама (Белоруски народни фронт), украјинским националистичким организацијама (Рух) и проруским снагама (Словенски сабор „Бела Рус”, и „Народни покрет Белорусије”).³²⁸ У фебруару 1993. године, лист „Збудінне / Буђење” објавио је информацију о потписивању споразума о сарадњи између Словенског сабора „Бела Рус” и на челу са Н. Н. Шељаговичем Друштвено-културног удружења „Пољесје”³²⁹, с тим што су обе организације биле део „Народног покрета Белорусије”. У једном од својих јавних говора 1992. године, вођа Словенског сабора „Бела Рус” Н. М. Сергејев је директно идентификовао западне Пољешуке као посебну словенску групу: „Треба напоменути да су у републици тренутно на снази закони „О језицима” и „О националним групама” (очигледно је мислио на Закон „О националним мањинама у Републици Белорусију” – прим. аут.) не узимају у обзир историјске, језичке и културне карактеристике наше републике, према којима су Белоруси, Великоруси и етничка група Пољешука аутохтони, односно изворно народи Белорусије. Они припадају јединственој културно-језичкој и словенско-руској заједници. Култура Белорусије је тесно преплитање белоруске, руске, пољеске и пољске културе”.³³⁰ Нисмо нашли никакве друге директне апеле руководства Словенског сабора „Бела Рус” по питању Западног Пољесја. Истовремено, на основу резултата састанка 17. септембра 1992. године, „Координациони одбор друштвених и политичких покрета Републике Белорусије” (ова кровна структура обухватала је, између осталих, Словенски

³²⁷ НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 13, л. 39. «Информационное сообщение пресс-службы Славянского Собора “Белая Русь”», Минск, 22 декабря 1993 г.

³²⁸ Казак Олег, Середа Артем. 2023. *Западнополесское этнополитическое движение в Беларуси (конец 1980-х – первая половина 1990-х гг.)*. Минск: Колорград. стр. 56-89.

³²⁹ Хронька. *Збудінне*, № 2, 2. Минск: Типографія им. Ф. Скорины, 1993. Стр. 1.

³³⁰ НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 5, л. 1–10. «Выступление Николая Сергеева», Минск, 1992 г.

сабор „Бела Рус” и Друштвено-културно удружење „Пољесје”) усвојило је резолуцију „О националном препороду народа Белорусије”, која је садржала апел на национална права Пољешука: „Наша брига је да белоруски национални патриоти и на њихове иницијативе, белоруске власти, упорно игноришу законско право западних Пољешука да се развијају као самосталан народ, да чувају и развијају свој древни језик и културу”.³³¹

Прилично активно позивање активиста Словенског сабора „Бела Рус” на питања Русина и Западног Пољесја објашњава се општим критичким односом ове партије према национално-културној политици власти Белорусије и Украјине. Елите моћи ових држава оптужене су за деструктивни национализам и негирање сверуске природе Белоруса и Украјинаца. У овој ситуацији, позивање на проблеме Русина и Западног Пољесја дало је партији додатне аргументе да осуди дискриминаторну политику Кијева и Минска према етничким мањинама. Слични процеси су уочени у руском медијском дискурсу након догађаја из 2014. године: током овог периода руски медији су заправо открили присуство русинске етничке групе, која је коришћена као контраст „лошим” Украјинцима.³³² Међутим, сарадња Словенског сабора „Бела Рус” са активистима етнополитичких покрета Русина и Западног Пољесја није довела до неких запажених успеха и била је упитна са становишта декларисане идеологије партије. Присталице идеје сверуског јединства (које је свакако укључивао и Словенски сабор „Бела Рус”) и активисти западног Пољесја и русинских етнополитичких покрета можда су се делимично поклопили са тактичким циљевима (слабљење националистичких тенденција у државној политици), али дугорочна сарадња ових сила по правилу није била могућа због њиховог различитог схватања цивилизацијских основа словенског света. Поред тога, многи активисти покрета Западног Пољесја и Русина с правом се сматрају политичким авантуристима, што доводи у сумњу могућност стратешког савеза са њима.

Словенски сабор „Бела Рус” се не може назвати утицајном силом у политичком пејзажу Белорусије. Према републичким социолошким истраживањима, у мају 1995. године рејтинг партије био је 1,4%, у октобру 1995.

³³¹ Казак Олег, Середа Артем. 2023. *Западнопољесское етнополитическое движение в Беларуси (конец 1980-х – первая половина 1990-х гг.)*. Минск: Колорград. Стр. 82.

³³² Подрезов Михаил, Голдовская Алена. 2019. Русинский вопрос в медиаповестке российских средств массовой информации (2010–2019 гг.). *Русин*, т. 58, 294–305. Кишинев: Республиканская общественная ассоциация «Русь». стр. 302.

– 1,3%.³³³ Ниједан члан Словенског сабора „Бела Рус” није изабран у Врховни савет Републике Белорусије 1995. године. У 1999. години партија није прошла пререгистрацију и престала је да постоји.

Тако је Словенски сабор „Бела Рус” био једна од партија Републике Белорусије, која је од прве половине 1990-их година наступала са идејама културног и цивилизацијског јединства источнословенских народа, укључујући Русе (Великорусе), Украјинце (Малорусе), Белорусе и, ређе, Русине и Западне Пољешуке. Партијски активисти у првој половини 1990-их оштро су критиковали руководство републике због спровођења директиве белорусизације јавног живота, поздравили су долазак на власт 1994. године председника А. Г. Лукашенка и одржавање референдума на његову иницијативу 1995. године, услед чега је руски језик добио статус другог државног језика (уз белоруски).

ЛИТЕРАТУРА

Хроњыка. *Збудінне*, № 2, 2. Минск: Типографія им. Ф. Скорины, 1993.

Карта западной этнической границы русской народности. *Русь Белая*, декабрь, 1. Витебск: Славянский Собор «Белая Русь», 1994.

Сим победиши! Программа Славянского Собора «Белая Русь». Минск: Славянский Собор «Белая Русь», Научно-промышленная компания «Руян», 1994.

Вечная Россия. *Русь Белая*, февраль, 4. Витебск: Славянский Собор «Белая Русь», 1995.

Геровский Алексей. 1994. Папа Лев XIII и товарищ Сталин творцы независимой Украины. *Русь Белая*, 1994, декабрь, 1–2. Витебск: Славянский Собор «Белая Русь».

Казак Олег, Середа Артем. 2023. *Западнополюсское этнополитическое движение в Беларуси (конец 1980-х – первая половина 1990-х гг.)*. Минск: Колорград.

Котляров Игорь. 2014. Политические партии Беларуси как симулякры социального пространства (социологическое измерение). *Доклады*

³³³ Котляров Игорь. 2014. Политические партии Беларуси как симулякры социального пространства (социологическое измерение). *Доклады Национальной академии наук Беларуси*, т. 58, № 4, 115–124. Минск: Национальная академия наук Беларуси. стр. 117.

Национальной академии наук Беларуси, т. 58, № 4, 115–124. Минск: Национальная академия наук Беларуси.

НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 5, л. 1–10. «Выступление Николая Сергеева», Минск, 1992 г.

НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 9, л. 1–5. «Протокол республиканской конференции партии Славянский Собор “Белая Русь”», Минск, 31 октября 1993 г.

НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 13, л. 3. «Обращение Думы Славянского Собора “Белая Русь” к С.С. Шушкевичу, В.Ф. Кебичу, Комиссии по национальной политике и межнациональным отношениям, Комиссии по образованию, культуре и сохранению исторического наследия Верховного Совета Республики Беларусь, народным депутатам», Минск, 5 января 1993 г.

НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 13, л. 36 – 36 об. «Обращение “Народного движения Беларуси” к Председателю Верховного Совета Республики Крым Н.В. Багрову, депутатам Верховного Совета Республики Крым, Председателю Совета Министров Республики Крым Б.И. Самсонову», Минск, 30 августа 1993 г.

НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 13, л. 39. «Информационное сообщение пресс-службы Славянского Собора “Белая Русь”», Минск, 22 декабря 1993 г.

НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 19, л. 1. «Обращение Славянского Собора “Белая Русь” к Верховной Раде, славянским патриотическим организациям и гражданам Украины», Минск, 19 января 1994 г.

НАРБ, ф. 680, оп. 1, д. 19, л. 9. «Обращении Думы Славянского Собора “Белая Русь” к Президенту Российской Федерации Б.Н. Ельцину и Председателю Государственной Думы И.П. Рыбкину», Минск, 19 января 1994 г.

Подрезов Михаил, Голдовская Алена. 2019. Русинский вопрос в медиаповестке российских средств массовой информации (2010–2019 гг.). *Русин*, т. 58, 294–305. Кишинев: Республиканская общественная ассоциация «Русь».

Казак Олег Геннадьевич,
кандидат исторических наук,
доцент кафедры политологии
Белорусского государственного экономического университета

**ИДЕЯ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОГО ЕДИНСТВА В
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ СЛАВЯНСКИЙ СОБОР
«БЕЛАЯ РУСЬ» (РЕСПУБЛИКА БЕЛАРУСЬ, 1992–1999 ГГ.)**

Аннотация

В статье проанализированы публицистические и программные документы русофильской партии Славянский Собор «Белая Русь», функционировавшей в Республике Беларусь в 1992–1999 гг. В данных материалах найдено отражение оценки активистами партии природы восточнославянского цивилизационного пространства. Основу источниковой базы статьи составили документы Национального архива Республики Беларусь, материалы прессы.

Ключевые слова: восточные славяне, интеграция, Славянский Собор «Белая Русь», русины, западные полешуки.

**THE IDEA OF EAST SLAVIC UNITY IN THE ACTIVITIES OF THE
POLITICAL LEADER OF THE SLAVIC COUNCIL “BELAYA RUS”
(REPUBLIC OF BELARUS, 1992–1999)**

Annotation

The article analyses the publicistic and programmatic documents of the Russophile party Slavic Council “Belaya Rus”, which functioned in the Republic of Belarus in 1992–1999. These materials reflect the assessment of the party activists of the nature of the East Slavic civilizational space. The source base of the article consists of documents from the National Archives of the Republic of Belarus and press materials.

Key words: Eastern Slavs, integration, Slavic Cathedral “Belaya Rus”, Western Poleshuks, Rusyns.

проф. др **Остоја Барашин** Редовни професор
Независни универзитет (НУБЛ),
Бања Лука, БиХ
barasinostoja@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6451-1796>

МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ ДЕЗИНТЕГРИСАНЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сажетак

Босна и Херцеговина и међународне интеграције једна је од оних тема која на најбољи начин илуструју противрјечности босанскохерцеговачке стварности. НАТО је у БиХ још од деведесетих година, а БиХ је сваким даном све даље од НАТО интеграције што стварност у БиХ доводи до потпуног апсурда.. Кључно питање је да ли је БиХ у НАТО или је НАТО у БиХ, јер је та организација војно и политички инволвирана у босанскохерцеговачку политичку и војну стварност. Он је у потпуности у функцији војне подршке цивилном протекторату у БиХ којег спроводи тзв. Високи представник који је и сам изгубио легалитет и легитимитет свог дјеловања у овој несређеној и несрећно подијељеној земљи. У БиХ политичке структуре не чине ништа да се врате у оквир уставног дјеловања и да раде на имплементацији оних развојних питања која ће унаприједити социјалну и економску ситуацију, а политичко дјеловање каналисати у оквире Устава и консензуса. Процес Интеграција у ЕУ има консензус свих субјеката у БиХ, али су различити приступи око прихватања и испуњења тражених услова, што доводи до блокаде наставка активности овог процеса.

Кључне ријечи: грађански рат у БиХ, распад Југославије, НАТО, Европска унија

УВОД

Југославија је била мултинационална, у економском и политичком смислу децентрализована, а не хегемонистичка како су то неки тврдили. Идеја југословенства приказивана је често као „прикривени облик српског хегемонизма”, а оживљена је стара аустроугарска теза о „Југославији као вјештачкој творевини”. Упоредо с тим, националне политичке елите у

републикама заузеле су позиције у комунистичкој власти па су проводиле властите националне и сепаратистичке програме. У европским круговима сецесија Словеније и Хрватске названа је „националном револуцијом”, а ЈНА називана „окупаторском силом” чиме је она делегитимисана као заједничка оружана сила. Оптужбе су јачале антиармијско расположење, што је подстакло војнике и официре из реда словеначког, хрватског и муслиманског народа да напусте њене редове. У складу са развојем кризе 1991. године јединице ЈНА су, по одлуци Председништва СФРЈ, ангажоване у Хрватској у оружаним борбама са хрватским паравојним формацијама. Касније, по договору хрватско-муслиманске коалиције, Председништво БиХ је забранило мобилизацију и слање резервиста у Хрватску, истовремено позивајући рођене из БиХ да се врате својим кућама.

Генерал ЈНА Вељко Кадиевић у својој књизи истиче неуспјех војног врха да се код муслиманског дијела руководства БиХ добије подршка за нову југословенску државу па се оријентисао на сарадњу са представницима српског народа који није затварао врата сарадњи и залагању за нову Југославију. То је омогућило да се током рата у Хрватској врше покрети снага ЈНА преко БиХ и оружане снаге СФРЈ интервенишу у складу са ситуацијом. Однос српске стране омогућио је да мобилизација у дијеловима БиХ буде успјешна, чиме су ублажени проблеми изазвани слабом одзивом на мобилизацију у другим дијеловима земље³³⁴. Међутим, како је ситуација била све сложенија постало је јасно да ЈНА више није у стању заштитити ни саму себе, а камоли спријечити међунационалне сукобе, јер су њене објекте заузимале муслиманске и хрватске снаге. Због све израженијег степена угрожености, српски народ у БиХ је приступио самоорганизовању, као што су то већ раније учинили Хрвати и Муслимани припремајући оружане формације за сукобе. У раду ће се провјерити хипотеза да се у Босни и Херцеговини водио грађански рат са доминантно међунационалним и међувјерским сукобима који су вођени између унутрашњих снага са високим степеном инволвираности сусједа и страног фактора

1. РАСПАД БиХ У КОНТЕКСТУ РАСПАДА СФРЈ

Двије деценије од крвавог распада СФРЈ и почетка ратних сукоба британски „Гардијан” у коментару „Не поједностављујте рат у Босни” озбиљно упозорава: „У превеликој журби да се поједноставе улоге ко је био агресор, а ко жртва у БиХ занемарују се или потискују кључни детаљи да то није била агресија већ грађански рат у којем су злочине починили представници свих

³³⁴ Kadivić, V., *Moje viđenje raspada*, Politika, Izdavačka delatnost, Beograd, 1993. str. 147.

страна”³³⁵. У тексту се наводи да је коријен конфликта успон агресивног национализма и не смије се сводити подјела народа на добре и лоше момке. Међутим, у политичкој свакодневици сусрећемо се са противрјечностима сукобљених страна и неких међународних кругова око карактера оружаног сукоба у БиХ, односно дилеме да ли је он био грађански рат или агресија, како су сукоб представљали глобални медији, администрације држава Запада, а посебно муслиманска и хрватска страна.

Случај БиХ након распада СФРЈ је, супротно општим начелима, показао да рјешење може „законски” бити исправно организовањем референдума, као норме међународног права којим би БиХ остварила право на независност. Међутим, „политички” је то било неисправно, независност је прихватила већина гласача, али ју је одбила једна од три националне групе-Срби што је нужно довело до сукоба. „Грађански рат у БиХ укомпонован је у стратегију и тактику рјешавања блискоисточне кризе. Америка је испољила нескривене амбиције и симпатије за муслиманску страну у Босни, снабдјела их је илегално савременим наоружањем и коначно упутила своје војне стручњаке за инструкторе муслиманске војске.”³³⁶

Рат, према виђењу сецесиониста и њихових спонзора из свијета, није третиран као грађански, већ искључиво као агресорски рат у функцији стварања тзв. „Велике Србије”. „Није било спремности српске стране да се на свјетло јавности изнесе стварна истина у коју се неће сумњати, без обзира колико била болна или лијепа за било коју страну ех Југославије. Путањем и увјерењем, које су заступали неки српски кругови и институције, да ће истина кад-тад избити на видјело, перманентно се учвршћивала српска одговорност за почетак и посљедице рата, па и оптужбе за геноцид што ће осјећати садашње и будуће генерације.”³³⁷

Непостојање консензуса око основног принципа организовања политичке заједнице, између осталих, најважнији је узрок политичких конфликта у БиХ. У демократском процесу тежити општем, заједничком или јавном добру не значи да сви буду слични једни другима, нити да сви имају исте интересе, односно да се одричу сопствених интереса. Како Р. Дал наводи, „Наше разлике не смију никада бити толико велике да се не можемо сложити о томе

³³⁵ *Nezavisne novine*, 11.05.2010.

³³⁶ Аврамов, С., *Југославија и грађански рат*, Војно дело, Београд, 1996. стр. 40.

³³⁷ Barašin, O., *Protivrječnosti bosanskohercegovačke stvarnosti*, NUBL, Banja Luka, 2021. str. 63.

шта је најбоље за све, а не само за неке”³³⁸ То у босанскохерцеговачкој стварности је нерјешиво. Дијалог, толеранција и консензус су појмови који не функционишу у босанскохерцеговачком политичком дискурсу. Много је чињеница које показују да су питања националног и етничког заправо императив конфликтног у Босни и Херцеговини, те да је вишестраначки плурализам заправо етностранички плурализам који није ништа друго него квази политички плуралитет.

Од самог потписивања мировног споразума практично се ради на његовом укидању и то тако да преношењем надлежности на заједничке органе БиХ, РС укине саму себе. То се углавном остварује путем притисака, пријетњи и уцјена. „Република Српска је *enfant terrible* у Босни и Херцеговини коју стално треба кажњавати.”³³⁹ Како примећује Милијан Поповић: „Једва да се осушило мастило на потписима учесника Мировне конференције у Дејтону и у Паризу 1995, а већ су кренуле силе, како унутрашње тако и међународне, да се изврши ревизија Дејтонског устава. То се радило на разне начине и употребом различитих средстава, али упорно и континуирано. При том су углавном коришћене две главне полуге, Уставни суд Босне и Херцеговине и установа Високог представника међународне заједнице.”³⁴⁰ Континуиран је процес јачања државних институција преношењем надлежности ентитета на институције БиХ, који се иначе спроводи произвољно, по нахођењу Високог представника и међународних институција, а без икаквог правно утемељеног основа. То траје скоро три деценије и у овом периоду знатно је нарушен политичко-правни капацитет Републике Српске. Изнуђено је доношење многих законских прописа на нивоу Босне и Херцеговине под маском економских и евроатлантских интеграција, често са једним јединим циљем—слабљење политичко-правног субјективитета РС. Како наглашава Петар Кунић: „Дејтонски споразум се узима за једнократну употребу (за успостављање мира), а Уставу Босне и Херцеговине даје се номиналан, а не нормативни карактер. Сваки застој у спровођењу

³³⁸ Dal. A., R., *Demokratija i њени kritičari*, CID, Podgorica, 1999. str.71

³³⁹ Кунић, П., *Деформација дејтонског споразума ка унитарној БиХ*, у Република Српска-десет година Дејтонског споразума, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, 2005. стр. 152

³⁴⁰ Поповић, М., *Од конфедерализма ка регионализму*, у Република Српска-десет година Дејтонског споразума, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, 2005. стр. 211

реформи квалификује се као опструкција европских интеграција, и по правилу проналази се *жртвени јарац*, а то је Република Српска.³⁴¹

Грађански рат у Босни и Херцеговини, као и ратови прије њега, још више је учврстио постојеће националне идентитете и даље одбацујући могућност стварања било каквог заједничког, 'босанског' идентитета. „Проспекти стварања свеобухватног 'босанског' идентитета у ствари подсећају на пропали покушај комуниста да створе „југословенски” идентитет. Ратни сукоби су, међутим, дефинитивно ставили тачку на те покушаје, јачајући национално-религијску компоненту идентитета локалног становништва и продубљујући јаз између различитих етничких заједница. Рат је, такође, утицао на међуетничко повјерење, толеранцију, разумијевање и емпатију у толикој мјери да већина припадника једне националне заједнице у послјератном периоду једноставно води потпуно одвојен живот од својих суграђана другачије етничке припадности, без икакве жеље за међусобном комуникацијом. С обзиром на бруталност рата, ова чињеница уопште није изненађујућа. Насиље и страх имају застрашујућу моћ да за неколико тренутака униште осјећања и односе који су се градили годинама. Повјерење је, уосталом, крхко, у смислу да је потребно дуго времена да се изгради, а изузетно мало да се уништи.”³⁴²

2. УСТАВНА СТРУКТУРА БиХ ПО ДЕЛТОНСКОМ СПОРАЗУМУ

Босна и Херцеговина је државна заједница сложене унутрашње државне структуре, са два равноправна ентитета и три конститутивна народа. Оваква унутрашња структура БиХ резултат је компромиса трију народа (Срба, Хрвата и Бошњака) и њихових легитимних интереса да путем сложене државне заједнице изразе облик своје унутрашње државности. БиХ, као држава у транзицији проживљава тешке тренутке. Једна од основних карактеристика грађанских/етничких сукоба јесте то да „Током рата сложени идентитети ишчезавају и доминантан постаје онај који је најзначајнији у односу на сукоб”³⁴³ У случају грађанског рата у БиХ дошло је до јачања националних, културних и религијских идентитета на све три стране, односно код све три главне етничке групе, а истовремено ишчезавања заједничког југословенског идентитета и оне „босанске компоненте” која је одређен број Срба и Хрвата у БиХ прије рата

³⁴¹ Кунић, *Исто*, стр.147

³⁴² Вараџин, О., *Protivrječnosti bosanskohercegovačke stvarnosti*, NUBL, Banja Luka, 2021. str. 175.

³⁴³ Хантингтон, С., *Сукоб цивилизација*, ЦИД-Романов, Подгорица, Бања Лука, 2000. стр. 296

везивала за Босну и Херцеговину као југословенску и њихову завичајну републику. Оног момента када су се Муслимани и Хрвати определијели за независност БиХ упркос противљењу Срба, а међународна заједница признала нову државу, та држава и њој лојални грађани постали су непријатељи српског народа који је желио да остане у Југославији.

Након признавања улиједио је крвави међуетнички рат у коме је свака страна гинула за своје националне циљеве – Муслимани за јединствену Босну и Херцеговину, Хрвати за Херцег–Босну, а Срби за Републику Српску. Након три и по године насиља и хаоса, убијања, етничког чишћења, рушења и паљења, крваво су покидане све везе између босанско-херцеговачких народа, али и између огромне већине Срба и Хрвата са једне, и саме Босне и Херцеговине са друге стране. То што су и једни и други након завршетка рата приморани да живе у држави против које су се борили ни на један начин не мијења ову чињеницу. Лојалност Срба према Републици Српској, за коју су се борили и претрпели велике жртве, а чије институције једине у БиХ штите српски национални интерес и поштују њихова људска права, је неподјелјена. Са друге стране, огромна већина српског народа више не осјећа лојалност према, сада „званичној”, држави БиХ, под чијом су заставом мучени и убијани српски цивили, паљена српска села, а њихови становници отјерани у избјеглиштво. По мишљењу Мирјане Касаповић: „У БиХ очито није изграђен заједнички политички идентитет свих националних заједница. Нема заједничког доживљаја повијести ни заједничке религије или јединствене културе које би могле бити његово извориште као што је то у националним државама. Нема ни великих догађаја у повијести који би могли повезивати припаднике различитих етничких или културних заједница и били извориште заједничког политичког идентитета као у неким вишенационалним државама. Нема ниједнога великога догађаја у повијести Босне и Херцеговине које три главне вјерске и етничке скупине доживљавају једнако, а који би могао бити врело заједничког поноса.”³⁴⁴

Случај Босне много тога открива. „Седамнаест година након закључења Дејтонског споразума који је довео до краја рата у Босни, земљом и даље влада Канцеларија високог представника УН (ОХР). Упркос одржаним изборима, у БиХ није било садржајне демократије; ОХР користи своју моћ да смијени предсједника, премијере, суце, градоначелнике и друге изабране функционере. Може доносити законе и креирати нове институције не осврћући се на жеље босанског народа. Велики дио административних способности босанске владе

³⁴⁴ Kasapović, M., *Bosna i Hercegovina-podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005. str. 199.

налази се прије у рукама међународних стручњака него домаћих државних службеника.”³⁴⁵

Управо тако, и Фукујама је схватио да је Босна и Херцеговина несумњиво куриозитет у међународној пракси по много чему, а посебно по свом унутрашњем правном поретку. Настала на темељу Дејтонског споразума, егзистира на мишићима високих представника, неизвјесно докле. Прошлост ове земље је била бурна, садашњост је у рукама високог представника и међународне заједнице, будућност је толико извјесна да готово сви млади људи своју перспективу траже изван ових граница. Толико моћи у једном човјеку, уз то страни држављанин, без икакве одговорности историја није запамтила. Високи представник у овој земљи буквално има право на све. Нема те области живота на које он не може утицати. Једино на шта до сада није уопште остварио утицај је животни стандард грађана. Његови вербални иступи су препуни бриге за будућност БиХ и њених грађана, а у практичном дјеловању његов једини резултат је потпуно нефункционална земља. Све и једна реформисана БХ институција је још увијек далеко од дефинисане јој функције. Све су оптерећене унутрашњим противрјечностима насталим на основу међунационалне нетрпеливости и настојања појединих националних представника да остваре апсолутну контролу над свим процесима у земљи.

3. ПРОТИВРЈЕЧНА ПРИРОДА ПРОЦЕСА МЕЂУНАРОДНИХ ИНТЕГРАЦИЈА БиХ

Након завршетка Хладног рата, НАТО је постао врло активан на глобалном плану укључивањем у операције очувања мира и подршке миру, али и учешћем у оружаним сукобима у појединим земљама. За нас је посебно интересантна агресија НАТО на Републику Српску у августу и септембру 1995. године дајући тиме подршку муслиманско-хрватским оружаним формацијама против Војске Републике Српске.

Босна и Херцеговина је била поприште многих „премијера” за НАТО, а одлуке које су донесене као одговор на догађаје у овој земљи, помогле су уобличити еволуцију Савеза и развити његове способности дјеловања под мотом очувања мира и подршке миру. НАТО је у августу и септембру 1995. године извео ваздушне нападе који су помогли муслиманско-хрватским војним формацијама у рату против Војске Републике Српске чиме су преокренули ток рата и окончали га мировним процесом у Дејтону. НАТО авиони су 30. августа 1995. године извршили низ ваздушних удара на циљеве у Републици Српској,

³⁴⁵ Fukujama, F. *Izgradnja države*, IZVORI, Zagreb, 2005. str. 123.

чиме је означен почетак операције „Deliberate Force”, прве НАТО-ове ваздушне кампање, која је трајала до 15. септембра. Операција је довела до уништења система за везу у РС и других објеката инфраструктуре што је довело до промјене односа снага зараћених страна у БиХ.

Дана 10. августа 1995. год. представници НАТО-а и УНПРОФОР-а усагласили су план по којем се НАТО-у даје могућност да, под видом заштите тзв. заштићене зоне Бихаћ, дејствује по циљевима који нису у директној вези са заштићеном зоном (командна мјеста, складишта, објекти од виталног значаја). Ова дејства првенствено су имала циљ да подрже хрватско-муслиманску агресију на западни дио РС. Утврђени план се врло брзо почео реализовати. Уследили су свакодневни ваздушни удари по цијелој територији РС. Од почетка септембра, тежиште њиховог дејства пренесено је на западни дио РС.

Након тога НАТО је мисију у БиХ наставио операцијом очувања мира током девет наредних година, од децембра 1995. до децембра 2004. Иако је НАТО у децембру 2004. године предао Европској унији одговорност обезбјеђења свакодневне безбједности у Босни и Херцеговини, НАТО је задржао резидуалну војну команду у Сарајеву како би се могао фокусирати на реформу обране у Босни и Херцеговини и припремити земљу за чланство у програму Партнерство за мир.

У складу са одредбама Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини (General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina), познатог под именом Дејтонски мировни споразум (Dayton Peace Accord, DPA), потписаног у Паризу 14. децембра 1995. године, НАТО-ове Снаге за провођење (Implementation Force, IFOR), су са 60 000 војника годину дана пратиле провођење војних аспеката споразума. ИФОР је битно допринио стварању безбједног окружења за спровођење цивилне и политичке обнове. Такође, омогућио је и подршку цивилним задацима уско сарађујући са Канцеларијом Високог представника (ОХР), Међународним полицијским намјенским снагама (ИПТФ), Међународним Црвеним крстом (ICRC), уредом Високог представника УН-а за избјеглице (UNHCR), Међународним судом за ратне злочине за бившу Југославију (ICTY) и многим другим агенцијама, обухватајући више од 400 невладиних организација које су дјеловале на том подручју. ИФОР је помогао Организацији за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС) у припреми и спровођењу првих слободних избора у септембру 1996. године. Након ових избора, ИФОР је пружио подршку ОХР-у у настојању да оствари помоћ ентитетима Босне и Херцеговине у стварању нових заједничких институција.

У складу са Резолуцијом 1088 Савјета безбједност УН-а од 12. децембра 1996. године, СФОР је постао правни сљедбеник ИФОР-а и његов главни задатак

је био допринос развоју безбједног окружења неопходног за јачање мира. Снаге које су смјењивале након првог СФОР-а, задржале су назив „СФОР” и радиле су на сличним начелима како би спријечиле обнављање непријатељства и на тај начин помогле у стварању неопходних услова за спровођење цивилних аспекта ДРА-а. Истовремено, Савјет је сачинио прелазну стратегију која је обухватала прогресивно смањивање величине снага када се створе услови.

ХРОНОЛОГИЈА КЉУЧНИХ ДОГАЂАЈА ЗА ЧЛАНСТВО БИХ У НАТО ПАКТУ

Потписивањем Дејтонског мировног споразума у новембру 1995. године заустављен је рат, али је креиран један од најсложенијих система власти који није забиљежен у историји политичке праксе. И поред чињенице да није постигнут никакав напредак у изградњи функционалне државе, напредак на пољу имплементације војног дијела Мировног споразума и стабилизацији мира као предуслова за обнову је био рекордно брз. Једно од њених највећих достигнућа јесте реформа одбране. Ова реформа је била један од главних предуслова да Босна и Херцеговина започне процес интеграције у евроатлантске организације. Процес интеграције је започео укључивањем у чланство у Партнерство за мир (PfP), што се може сматрати првим кораком ка евроатлантској и европској интеграцији.

На званичној WEB страници Министарства вањских послова, између осталог, стоји: „Чланство у НАТО-у и Европској унији су стратешки циљеви Босне и Херцеговине. На сцени је снажна подршка јавног мијења и консензус главних политичких странака у постизању тих циљева. Босна и Херцеговина ће, у складу с тим, тежити пуноправном чланству у НАТО, те намјерава укључити своје оружане снаге у војну структуру НАТО-а. Босна и Херцеговина се определијелила за испуњење циљева програма PfP, посебно путем повећања транспарентности одбрамбеног планирања и доношења буџета, осигурања потпуне демократске контроле оружаних снага и сарадње с НАТО. Ово је све са циљем јачања способности Оружаних снага Босне и Херцеговине да дјелују заједно са снагама чланицама НАТО-а, нарочито у мисијама очувања мира и хуманитарним операцијама. Босна и Херцеговина потврђује да чланице НАТО-а и земље партнере повезују чврсте везе заједничких вриједности – демократија, људска права и владавина закона. Босанскохерцеговачки народи и грађани дијеле те исте идеале и вриједности које повезују еуроатлантску породицу демократских земаља – заштита основних слобода, људска и мањинска права, поштивање правног система, подстицање слободне тржишне економије и заштите околиша.” Са становишта формално правне природе овај текст на званичној страници Министарства вањских послова је легалан, јер је заснован

на Документу о приоритетима спољне политике БиХ међу којима се као један од приоритета наводи приступање БиХ евроатлантским интеграционим процесима. Тај документ од 26. марта 2003. године потписао је тадашњи предсједавајући Предсједништва БиХ из реда српског народа, Борислав Парвац. Након мање од годину дана, 18. фебруара 2004. године лидери парламентарних странака, међу којима су били Драган Калинић, лидер СДС, испред ПДП-а Младен Иванић и СНСД-а Милорад Додик, потписали су Изјаву којом потврђују спремност на политички консензус и даљњу демократизацију у оквиру уставног поретка ради уласка у ЕУ и Партнерство за мир.

Након те изјаве, Народна скупштина РС у јулу 2004. године усвојила је Декларацију о стратешким одређењима у систему одбране, а у августу 2005. године и сљедеће закључке.³⁴⁶

1. Република Српска одређена је да у оквиру БиХ ствара одбрамбени систем који ће БиХ и њене народе и грађане бранити кроз колективне безбједносне аранжмане, посебно кроз чланство у Партнерству за мир и НАТО савезу.

2. Народна скупштина РС захтијева од Предсједништва БиХ да код званичних институција НАТО савеза текућу реформу Оружаних снага БиХ верификује као коначну фазу структурне реформе која ће омогућити укључење Оружаних снага БиХ у НАТО савез.

Политички лидери Републике Српске, Драган Чавић (СДС), Младен Иванић (ПДП) и Милорад Додик (СНСД) у фебруару 2006. године потписали су документ под називом *Одређеност за провођење уставне реформе* у којем се наводи „Ми, лидери главних политичких странака у БиХ, одређени смо слиједити политику и проводити реформе неопходне да би БиХ што прије постала пуноправни члан НАТО савеза и ЕУ”.

Наведени догађаји и одређења, омогућили су српском члан Предсједништва БиХ да потпише Споразум о приступању БиХ Партнерству за мир, а двије и по године касније, 10. јуна 2009. године, упутио је формални Захтјев за Акциони план за чланство у НАТО (МАП). У писму генералном секретару НАТО између осталог се истиче: „Изнад свега, подвукли смо нашу жељу да постанемо пуноправна чланица НАТО, што је од стратешке важности за БиХ”.

Предсједништво Босне и Херцеговине је први пут истакло да је циљ да се БиХ прикључи чланству у европским и евроатлантским безбједносним институцијама у јуну 2001. године, током посјете генералног секретара НАТО-

³⁴⁶ „СЛ. Гласник РС”, 8/2005.)

а Лорда Робертсона. Лорд Робертсон је указао на низ реформи које су потребне за Босну и Херцеговину, као што су усвајање закона о одбрани, заједничка команда над оружаним снагама, демократски и парламентарни надзор над оружаним снагама, формирање Министарства одбране, транспарентни војни буџети, заједнички стандарди опремања и обуке, јачање институција на државном нивоу и испуњавање обавеза према МКСЈ-у (Међународном кривичном суду за бившу Југославију). Република Српска и њени политички представници су у наведеном периоду, дакле, усвојили низ аката којим су подржали улазак БиХ у НАТО.

Савјет министара БиХ је 18. јула 2005. године и Министар одбране БиХ уз мишљење високог представника Педија Ешдауна и мисије НАТО у БиХ предлажу Закон о одбрани БиХ, након чега Парламентарна скупштина 28. септембра, а Дома народа 5. октобра 2005. године га и усвајају. Усвајањем овог Закона створене су претпоставке за радикалну промјену концепта одбране у БиХ, односно ентитетске војске су престале да постоје и интегрисане су у Оружане снаге БиХ. Поред тога, чланом 84. Закона је дефинисано да „Парламентарна скупштина, Савјет министара, Предсједништво БиХ, те сви субјекти одбране у оквиру властите уставне и законске надлежности, провест ће потребне активности за пријем БиХ у чланство НАТО”.

Након огромних напора уложених у току неколико наредних година, Босна и Херцеговина је коначно позвана да се придружи РfP-у на самиту у Риги, 29. новембра 2006. године.³⁴⁷ Слиједом тих догађаја и одређења српски члан Предсједништва БиХ потписао је Споразум о приступању БиХ Партнерству за мир. У периоду непосредно након уласка у програм РfP-а, Босна и Херцеговина је показала своју одређеност за испуњење циљева програма РfP-а.

На самиту у Букурешту 3. априла 2008. године, чланице НАТО-а су одлучиле позвати Босну и Херцеговину на почетак интензивираног дијалога који ће укључивати расправе о политичким, војним, финансијским и безбједносним питањима.³⁴⁸ Овим је учињен још један корак Босне и Херцеговине ка чланству у НАТО-у, након којег у мају 2008. године БиХ ратификује Споразум о статусу снага (Status of Forces Agreement – SOFA), а у

³⁴⁷ Декларација из Риге, *НАТО саопштење за јавност*, 2006, тачка 36 (https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm), Приступљено:24.07.2024. у 13,03

³⁴⁸ Букурештанска декларација, *НАТО саопштење за јавност*, 2008. године, тачке 24-25.. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm, Приступљено: 24.07.2024. у 12,55.

септембру усваја први Индивидуални партнерски акциони план (Individual Partnership Action Plan – IPAP) за период 2008-2010 године. Босна и Херцеговина званично у октобру 2009. године подноси захтјев за Акциони план за чланство (Membership Action Plan – MAP) и распоређује припаднике у Снаге међународне безбједносне помоћи под вођством НАТО (International Security Assistance Force – ISAF) у Авганистану.

На састанку у Талину (Естонија) у априлу 2010. године³⁴⁹ Сјеверноатлантско вијеће (North Atlantic Council – NAC) на нивоу министара вањских послова одлучило је да прими БиХ у МАП. На основу ове одлуке NAC је овлашћен да прихвати први Годишњи национални програм у оквиру МАП (Annual National Programme ANP) БиХ онда када БиХ испуни услов књижења непокретне перспективне војне имовине као државне имовине коју би користило Министарство одбране БиХ. У фебруару 2011. године БиХ усваја свој други ИПАП за период 2011-2013 године. Савјет министара БиХ у марту 2014. године је усвојио трећи двогодишњи ИПАП за период 2014-2016. Предсједништво БиХ је 19. новембра 2015. године усвојило Закључак којим потврђује спремност потпуног испуњења услова за активирање МАП.

На 31. редовној сједници, одржаној 24. новембра 2016. године, Предсједништво БиХ је усвојило документ „Преглед одбране (Defense Review) и „План развоја и модернизације ОС БиХ 2017-2027.“, као саставни дио „Прегледа одбране“. Циљ Прегледа одбране је дефинирање основа визије и дугорочног развоја Оружаних снага БиХ те планирање даљњих активности у сектору одбране усмјерене на изградњу модерних, квалитетно опремљених и обучених оружаних снага које ће бити у стању да одговоре различитим захтјевима и потребама. У децембру 2017. године Сјеверноатлантско вијеће (NAC) усвојило ИПАП 2017-2019 за БиХ, чиме је озваничен пети циклус сарадње између НАТО и БиХ.

Сјеверноатлантско вијеће и Босна и Херцеговина су 15. марта 2018. године одржали састанак NAC+БиХ. Прије обраћања NAC-у, министри су одржали кратки сусрет са замјеницом генералног секретара Rose Gottmoeller, при чему је приказана презентација активности коју је БиХ урадила по питању регистрације непокретне војне имовине као и испуњења Талинског услова с

³⁴⁹ Сјевероатлантско вијеће на нивоу министара вањских послова, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_62811.htm, 22. april 2010. године. Приступљено: 24.07.2024. у 13,19.

акцентом на политички консензус владајућих политичких актера у земљи по питању активације МАП-а.

Ако се искључе неке противрјечне изјаве званичника из Републике Српске у погледу НАТО интеграција, прва озбиљнија активност институција РС која представља почетак заустављања пута БиХ у НАТО је Резолуција о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности Републике Српске, коју је усвојила Народна скупштина РС на 22. редовној сједници 17. октобра 2017. године. Резолуцијом се дефинише неутралност Републике у односу на постојеће војне савезе. У њој је наведено да територија Српске не може бити отуђена на било који начин мимо Устава и закона, нити јој се може утврдити и уписати друго својство. У тексту резолуције се истиче да је Република Српска одређена да сваки будући статус координише са Србијом, као потписником Дејтонског мировног споразума. У том смислу одлука о проглашавању војне неутралности Републике Српске се односи на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума у РС на којем би била донесена коначна одлука о овом питању. Ова Одлука Народне скупштине РС ће, од тада па до данас, произвести низ различитих интерпретација и противрјечности између политичких субјеката у БиХ, као и међународних фактора који дјелују у БиХ. Услиједиле су бурне реакције званичника из Федерације БиХ и међународних чинилаца, оцјенивши потез Народне скупштине РС као сецесионистички потез РС којим се грубо крше одредбе Дејтонског споразума.

Српски члан Предсједништва БиХ, 19. маја 2019. године изјављује да „РС неће прихватити чланство у НАТО, али може сарадња са тим војним савезом. Исте године, 19. новембра, Предсједништво БиХ је донијело одлуку о прихватању документа Програм реформи који се у политичким круговима у Федерацији тумачи као наставак пута БиХ ка чвршћој интеграцији у НАТО, а у РС се то тумачи само као наставак сарадње са НАТО савезом. У новембру 2019. године Предсједништво Босне и Херцеговине је на 44. ванредној сједници донијело одлуку да ће у НАТО сједиште у Бриселу доставити документ „Програм реформи Босне и Херцеговине”, што је и учињено 24. децембра 2019. године.

Са интеграцијом у Европску унију ствари нису ништа боље. БиХ је једина држава у региону која није отворила преговоре са ЕУ. У децембру 2022. године Босна и Херцеговина је и службено добила статус кандидата за чланство у Европској унији и то након што је у фебруару 2016. године поднијела захтјев за чланство. Три године касније, крајем маја 2019. године, Европска комисија је усвојила Мишљење о пријави БиХ, те Босни и Херцеговини поставила 3.897 питања и 14 приоритета релевантних за цјелокупан процес интеграције БиХ у

Европску унију. Упркос декларативне подршке свих политичких странака и актера у власти, као и странака опозиције, да подржавају напоре за улазак Босне и Херцеговине у Европску унију, резултати су крајње незадовољавајући. Испуњавање 14 кључних приоритета који су постављени као услов за отварање преговора с Унијом реализује се споро.

Четири године након што је Европска комисија усвојила Мишљење о пријави Босне и Херцеговине за чланство у ЕУ, власти у БиХ нису направиле напредак у провођењу 14 кључних приоритета који су постављени као услов за даљи напредак БиХ у процесу ЕУ интеграција. Кључне реформе законског оквира постављене у приоритетима, које се односе на унапређење изборног законодавства, Закона о Високом судском и тужилачком савјету (ВСТС) и реформу Уставног суда БиХ, Закона о судовима, антикорупцијских закона, попут закона о сукобу интереса и заштити звјездача који указују на корупцију, годинама чекају усвајање. С друге стране, реформе институционалног оквира у погледу професионализације државне службе, сарадње између агенција за провођење закона, унапређење ефикасности у процесуирању корупције и организованог криминала, те деполитизацију и реструктурирање јавних предузећа, готово да нису ни започете.

Сложена уставна структура БиХ и вишестепено одлучивање са могућношћу вета све више удаљава БиХ од ЕУ интеграција. Наиме, сви документи које треба упутити администрацији ЕУ као корак ка испуњавању услова за почетак приступних преговора морају добити сагласност десет кантона у Федерацији БиХ, потом власти на нивоу Федерације БиХ, од Републике Српске и коначно, од државних институција на нивоу БиХ. Са тако сложеном процедуром веома је тешко доћи до рјешења која ће задовољити све поменуте нивое власти у БиХ. Резултат таквог стања је крајња неизвјесност у погледу испуњења Реформске агенде као услова за почетак приступних преговора, а тек почетак преговора ће отворити безброј нових изазова и неизвјесности. Једно је извјесно, да је ситуација и будућност БиХ крајње неизвјесна. Неприродно је очекивати да дезинтегрисана држава може бити интегрисана у међународне интеграције. То је Босна и Херцеговина.

4. ЗАКЉУЧАК

Из претходне анализе намеће се питање да ли НАТО жели овакву државу у свом саставу, а са друге стране НАТО је у БиХ присутан као оружана сила протектората, одржава заједничке војне активности са ОС БиХ, а БиХ учествује у мировним операцијама. Оружане снаге се обучавају и опремају према НАТО стандардима и немају никакве додирне тачке са ОС Русије и других земаља

изван НАТО пакта. Додатни проблем овој ситуацији чини и противрјечна природа каснијих активности којима РС одбацује могућност НАТО интеграција, али прихвата сарадњу са НАТО. Остали партнери у другом дијелу БиХ одбацују овакав став из РС и даље се позивају на раније одлуке којим је РС дала пристанак за интеграције у НАТО. Остаје правно питање, које одлуке су правно снажније и могу ли се оне данас оспоравати без пристанка осталих партнера, тим прије што РС одбацује легитимитет рада Уставног суда БиХ и одбацује све његове одлуке.

Можда ће некад у будућности доћи до тренутка када ће се разговарати о чланству у НАТО и ЕУ, али говорити о томе данас, и унутар БиХ, као и у ЕУ и НАТО савезу једноставно није могуће, а није ни на дневном реду. Очекивати је да ће се наставити институционална сарадња, не само у политичком смислу преко Министарства иностраних послова већ у одбрамбеном преко Министарства одбране БиХ. Ако и када се дође до тренутка да се разговара о чланству, тек тада ћемо на начине који су предвиђени у демократским системима и земљама, одлучити да ли ћемо дио суверенитета пренијети или не. То је двосмјерни процес.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов, С., *Југославија и грађански рат*, Војно дело, Београд, 1996.
- Вараџин, О., *Protivrječnosti bosanskohercegovačke stvarnosti*, NUBL, Banja Luka, 2021.
- Dal. A., R., *Demokratija i njeni kritičari*, CID, Podgorica, 1999.
- Букурештанска декларација, НАТО саопштење за јавност, 2008. године, тачке 24-25. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm, Приступљено: 24.07.2024. у 12,55.
- Декларација из Риге, НАТО саопштење за јавност, 2006, тачка 36. (https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm), Приступљено: 24.07.2024. у 13,03
- Касаповић, М., *Bosna i Hercegovina-podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005.
- Кунић, П., *Деформација дејтонског споразума ка унитарној БиХ*, у Република Српска-десет година Дејтонског споразума, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, 2005.
- Кадјевић, В., *Моје виђење raspada*, Politika, Izdavačka delatnost, Beograd, 1993.
- Nezavisne novine, 11.05.2010.

Поповић, М., *Од конфедерализма ка регионализму*, у Република Српска-десет година Дејтонског споразума, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, 2005.

Сјевероатлантско вијеће на нивоу министара вањских послова, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_62811.htm, 22. april 2010. godine.

Приступљено: 24.07.2024. у 13,19.

“СЛ. Гласник РС”, 8/2005.)

Fukujama, F., *Izgradnja države*, IZVORI, Zagreb, 2005.

Хантингтон, С., *Сукоб цивилизација*, ЦИД-Романов, Подгорица, Бања Лука, 2000.

prof. Dr. Ostoja Barašin

Independent University (NUBL),

Banja Luka, Bosnia and Herzegovina

INTERNATIONAL INTEGRATION OF DISINTEGRATED BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

Bosnia and Herzegovina's path to international integration exemplifies the complex and often controversial nature of the country's reality. NATO has maintained a presence in Bosnia and Herzegovina since the 1990s; however, the country is increasingly distancing itself from full integration into NATO, resulting in a situation marked by growing absurdity. The central question remains: Is Bosnia in NATO, or is NATO in Bosnia? This question arises due to NATO's involvement in the Bosnian political and military sphere, primarily functioning as military support for the civil protectorate in Bosnia, which is overseen by the so-called High Representative. The High Representative himself has lost both the legality and legitimacy of his actions in this unfortunate and unfortunately divided country. In Bosnia and Herzegovina, political structures have failed to return to constitutional governance or to address key issues that could improve the social and economic situation while aligning political actions with the Constitution and fostering consensus. Although there is a consensus among all political entities in Bosnia and Herzegovina regarding the process of integration into the European Union, differing approaches to the acceptance and fulfillment of the required conditions have led to a deadlock in advancing this process.

Keywords: Civil war in Bosnia and Herzegovina, Dissolution of Yugoslavia, NATO, European Union

Николај Н. Фомичев

кандидат (PhD) историјских наука

доцент

Белгородски државни национални истраживачки универзитет

Белгород, Русија

fomichev@bsu.edu.ru

ПРИСТУПИ ТУРСКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ ИНТЕГРАЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ 2020-2024.

Резиме

Чланак је посвећен улози Републике Турске у савременим интеграционим процесима на Западном Балкану. Разматрају се историјски, економски, енергетски и геополитички аспекти политике Анкаре у региону. Анализирају се идеолошки ставови Турске према Западном Балкану. У чланку се разматрају резултати спровођења спољнополитичке линије Републике Турске у односу на интеграционе процесе Албаније, Црне Горе, Србије, Босне и Херцеговине и Северне Македоније са ЕУ и у оквиру регионалних међународних организација.

Кључне речи: интеграција, Република Турска, Западни Балкан, SEECР, WB6, мека моћ

Као вековна метропола региона, Турска са несмањеним интересовањем прати политичке процесе на Балкану. Република Турска је важан геополитички елемент спољне политике свих балканско-пудунавских земаља. Очигледна је контрадикторност турског наслеђа за земље Западног Балкана. Модел освајач-жртва присутан је у историјском сећању свих народа на полуострву. Српски, бугарски, албански или грчки епови су јасан пример за то. Индикативно је како су житељи Скопља оценили трансформацију свог града тридесетих година прошлог века. Главни задатак је био да се ослободимо турске баштине у свим областима свакодневног живота и културе. Зграде подигнуте у османско доба одликовале су се класичном лепотом и биле су прилагођене локалној клими, а постепено су губиле своје позиције под налетом безличног западњачког стила. Мото је био: „Изгубили смо 500 година и сада ћемо надокнадити изгубљено

време.” Покушаји сустизања Европе нису увек доводили до жељених резултата³⁵⁰. Иако, наравно, постоје изузеци. Тако су родопски (бугарски) муслимани изгубили легенде које су садржавале информације историјске природе, посебно везане за борбу бугарског народа против османског освајања, као и песме херојске природе, које су промовисале антиосманске ставове³⁵¹. Пажња Анкаре према балканским Турцима појачана је унутрашњим политичким факторима. У самој Турској, према различитим проценама, живи 5-7 милиона људи са Балкана и њихових потомака. Представници ових заједница имају широко развијен осећај групне солидарности, који се изражава у активностима већег броја јавних организација³⁵².

Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Србија и Северна Македонија нису завршиле своје европске интеграционе пројекте, али се на државном нивоу изјашњавају о жељи да постану део уједињене Европе. Албанија, Црна Гора и Северна Македонија су такође део Северноатлантске алијансе и, сходно томе, имају политичке и војне савезничке обавезе према овом блоку, што отежава њихову интеграцију у регионалне међународне организације и интеракцију са земљама у региону ван блокова. Важно је напоменути, како су приметиле Е. Г. Пономарева и Е.С. Арљапова, да се у материјалима турског Министарства спољних послова Западни Балкан не идентификује као посебан сектор, већ се појављује под општим називом „Балкан” заједно са Бугарском, Румунијом, Словенијом и Хрватском³⁵³.

Турска је чланица НАТО-а од 1952. године и такође изјављује да жели да се придружи ЕУ. Дакле, савремени историјски тренутак карактерише готово потпуна „НАТОизација” и „европеизација” Балкана, при чему Турска више није главни противник, већ важан регионални партнер и формални или потенцијални савезник. Европска доминација у спољној политици и негативно историјско искуство постављају дилему и за државе Западног Балкана и за Турску у

³⁵⁰ Езерник, Божидар. Дикая Европа. Балканы глазами западных путешественников. М.: Лингвистика, 2017. С. 264-265.

³⁵¹ Макарова, Ирина Феликсовна., Жила Леонина Ивановна. Конфессии и формирование болгарской нации//Роль религии в формировании южнославянских наций/под. ред. И.В. Чуркиной М: Эдиториал УРСС, 1999. С. 231.

³⁵² Свистунова, Ирина Александровна. Балканская политика Турции: роль этно-конфессиональных меньшинств//Современная Европа. № 4, 2020. С. 67.

³⁵³ Пономарева, Елена Георгиевна, Арляпова, Елена Сергеевна. 2023. Турецкое присутствие на Балканах: методы, точки опоры, ограничения//Ближний и Постсоветский Восток. № 4 (4). С. 24, 26.

изградњи стратегије односа. У архитектури НАТО-а, Турска је увек била важна тачка ослонца. Тако су, према речима водећег радника Института за националне стратешке студије Д. Симона, још 2001. године потенцијални кандидати за чланство у алијанси имали посебан стратешки значај као „мост” ка Турској (Иазкова 2007, 281). Истраживања јавног мњења показују да су у друштвима Западног Балкана интеграционистичка осећања према ЕУ и НАТО-у остала доминантна током протеклих деценија. Највећи проценат подршке је у Албанији – 89% (истраживање је спроведено 2009)³⁵⁴. Најмањи је у Србији. Према анкети коју су спровели Центар за евроатлантске студије (ЦЕАС) и Центар за слободне изборе и демократију (ЦеСИД) (2020), око половине становништва Србије би гласало за улазак у ЕУ, док би око 36 одсто гласало против, а око 14% би било уздржано. У анализи за анкету се напомиње да би, да је било бољег информисања, број људи за интеграцију је могао бити већи.³⁵⁵

Поред ових тешкоћа у погледу изгледа за европске интеграције региона, и сама Турска, као регионална сила, пролази кроз контрадикторне процесе. С једне стране, последњих двадесет година развоја земље био је период несумњиве политичке стабилизације и повећања нивоа предвидљивости у односима са ближим и даљим суседима, укључујући и под слоганима оживљавања кемалистичких традиција и уклањања војске од директне контроле над земљом. С друге стране, постоји извесна рестаурација претензија на велику моћ, нескривено јачање председничке власти, посебно након уставног референдума 2017. године.³⁵⁶ Е. Т. Мехдијев примећује да је стратегија „неоосманизма” већ 2002. године подразумевала одбацивање „западног нагиба” у спољној политици.³⁵⁷ Ова идеја се спроводи у модернизованој спољнополитичкој стратегији Републике Турске од 2002. године, након доласка на власт Партије уније и прогреса. Према Е. Г. Ентини, било би погрешно турски

³⁵⁴ Албанија, албанци и русско-албанские отношения: к 100-летию независимости Албани: 1912-2012. Отв. ред. С.Г. Кулешов, А.К. Никитин. М.: Книжный дом «Либроком», 2017. С. 148-149.

³⁵⁵ Survey: 80% of Serbian citizens against NATO membership, but only 33% against cooperation. Официјални сайт WB6. Резултати опроса по членству в НАТО Србији за 2022 год [Эл. ресурс] Последний доступ 07.09.2022.

<https://europeanwesternbalkans.com/2020/11/17/survey-80-of-serbian-citizens-against-nato-membership-but-only-33-against-cooperation/>

³⁵⁶ Џылмаз, Мехмед. Турција. Полная история страны. М.: Издательство АСТ, 2022. С. 273-274.

³⁵⁷ Мехдиев, Эмиль Таджудинович. «Неоосманизм» в региональной политике Турции//Вестник МГИМО-Университета. 2(47), 2016. С. 32.

утицај и турску политику уопште свести на етно-религијски фактор и историјске контексте. Политика Анкаре према Балкану у постбиполарном периоду може се поделити у три хронолошке фазе: 1991-1998, 1998-2002, 2002-до данас. Један од твораца ажурираног балканског правца турске спољне политике у првој деценији 21. века био је А. Давутоглу. У „Визији за Балкан”, написао је: „Да би регион испунио захтеве времена, креатори политике морају препознати да је 21. век за Балкан век реинтеграције... Политички дијалог и билатералним и високим нивоима Европске уније су потребни мултилатерални механизми за политички дијалог попут ових”. У почетку је Турска своју балканску политику градила око заједничког османског наслеђа, економске сарадње и посебних веза са балканским муслиманима. Након покушаја државног удара 2016. дошло је до извесног прилагођавања и преласка на механизме „меке моћи” и личне дипломатије. Турска се придружила бугарској иницијативи – Процес сарадње у Југоисточној Европи, постала је чланица Савета за регионалну сарадњу, Савета за очување мира, Бригаде Југоисточне Европе и активно учествује у раду Западнобалканске шесторке (WB6). Анкара је одиграла значајну улогу у успостављању дијалога између Сарајева и Београда. Економски, позиција Турске на Балкану је озбиљно ојачала. Крајем 2019. и 2020. године, укупан обим трговине између балканских земаља и Турске премашио је 11 милијарди долара, Анкара је ратификовала споразуме о слободној трговини са свим земљама у региону и учествовала у изградњи саобраћајница Београд-Јужни Јадран и Драч-Кукеш-Приштина. Друга велика иницијатива последњих година су гасни пројекти великих размера: Турски ток и Јужни гасни коридор. Важан правац политике Анкаре у региону су образовне активности и улагања у отварање приватних школа, са задатком да будућој елити Балкана врате турски језик, културу и начин живота. Центар Јунус Емре и Управа за верске односе (Дијанет) активно раде у овом правцу. Истраживач напомиње да модерној Турској постаје неисплативо да „игра” за паневропске интересе и да формира своју независну спољнополитичку линију. У очима балканских политичара и јавности, Анкара настоји да изгради равноправне, стратешки и економски корисне односе са свима, а да не дели или барем не покушава да не дели земље бивше Југославије на „успешне” и „заостале”, „муслимане” и „немуслимане”.³⁵⁸

Циљеви турске политике у садашњој фази на Западном Балкану могу бити следећи:

³⁵⁸ Энтина, Екатерина Геннадьевна. Незападные Балкан. М.: ИЕ РАН, Галактика, Издательский дом «Зебра Е», 2022. С. 2, 423-416, 418-419, 425-426.

Прво, подстицање економског и политичког зближавања Србије и Албаније, за шта постоји економски и политички интерес како у Београду и Тирани, тако и у Србији и Босни и Херцеговини око пројекта аутопута Београд-Сарајево.

Друго, проширење броја учесника у иницијативи Отворени Балкан укључивањем непризнате Републике Косово и укључивањем Црне Горе у пројекат. У црногорском граду Бару постоји велики културни и идеолошки центар под патронатом Турске.

Треће, одржавање стабилне и контролисане ситуације у Северној Македонији и Босни и Херцеговини. Даља промоција турских транспортних и инфраструктурних пројеката у оквиру паневропских транспортних коридора бр. 8 (Драч-Варна) и бр. 10 (Солун-Будимпешта, Солун-Салцбург).

Четврто, повезивање балканске транзитне инфраструктуре са транспортном инфраструктуром линије Истанбул-Баку³⁵⁹. Ако се спроведу све интеграцијске и инфраструктурне иницијативе, Северна Македонија и Албанија ће постати више зависне од Турске.

Економски, у овом периоду, Анкара је показала значајан напредак: поред сталног раста економских показатеља, земља је заправо завршила изградњу тржишног система. Турска остаје највећа привреда у региону и ослања се на активну економску дипломатију, како у односима са земљама ЕУ, тако и са другим регионалним актерима. Према економском извештају Европске комисије за 2023. годину, Турска је седми највећи трговински партнер ЕУ, док је ЕУ највећи економски партнер Турске, на коју отпада више од трећине турске трговине и велики је инвеститор. Извоз Турске у ЕУ је 2022. године износио 98,68 милијарди евра, док је увоз из ЕУ износио 99,65 милијарди евра. Турска је у мају 2023. године учествовала у годишњем дијалогу о економској политици између представника држава чланица ЕУ, Западног Балкана, Турске, Европске комисије, Европске централне банке и представника централних банака Западног Балкана и Турске. Дијалог има за циљ припрему за будуће учешће Западног Балкана и Турске у Европском семестру. Европска комисија констатује значајне напоре Турске да помогне сиријским избеглицима, што има позитиван утицај на односе Брисела и Анкаре. Међутим, у оквиру приступних преговора тренутно је отворено 16 поглавља, а једно од њих је привремено затворено. У децембру 2022. Савет Европске уније поновио је свој став из јуна 2018. да Турска

³⁵⁹ Евсеев В.В., Пивоваренко А.А., Гаджиев А.Г. Влияние политики Турции на страны Балканского региона// Геоэкономика энергетики. № 4 (16), 2021. С. 85.

наставља да се удаљава од Европске уније и да су преговори о приступању због тога дошли у ћорсокак.³⁶⁰

Трговинско-економска интеракција између земаља Западног Балкана и ЕУ се динамично развија. У извештају Европске комисије о трговини са земљама у региону за 2023. наведено је да је за све земље Западног Балкана ЕУ водећи трговински партнер, који чини две трећине (66,7%) укупне трговине региона. Док је учешће региона у укупној трговини ЕУ само 1,5%. После две године опоравка од пандемије ковид-19, трговина између ЕУ и Западног Балкана пала је за 2,7 одсто у 2023. години, чиме је укупна вредност билатералне трговине између две стране достигла 82 милијарде евра. Ово представља повећање укупне билатералне трговине са Западним Балканом од 135 одсто од 2013. године. Све земље Западног Балкана имају перспективу европских интеграција, коју је Европски савет први пут признао 2000. године, а потом потврдио 2003. и маја 2018. године. Европа и Западни Балкан настављају процес стабилизације и придруживања. Као део овог процеса, све земље Западног Балкана (у терминологији ЕУ, Косово* је такође одвојено) имају заједничку будућност као државе чланице ЕУ. Од покретања Процеса стабилизације и придруживања, ЕУ је постепено закључивала билатералне „Споразуме о стабилизацији и придруживању” (SaaS) са сваким од партнера на Западном Балкану: Албанијом (2009), Северном Македонијом (2004), Црном Гором (2010), Србијом (2013), Босном и Херцеговином (2015) и Косовом* (2016), ово последње је јасно нарушавање суверенитета Србије. SaaS су алати који обезбеђују економски развој и политичку стабилизацију земаља региона, као и стварање блиске, дугорочне асоцијације између ЕУ и земаља Западног Балкана. У суштини, SaaS представља правни инструмент за усклађивање са законодавством ЕУ и постепену интеграцију у тржиште ЕУ. SaaS је успоставио зону слободне трговине за прелазни период, који је завршен за све учеснике. Европска комисија је 8. новембра 2023. усвојила свој Нови план раста за Западни Балкан, који има за циљ да приближи земље Западног Балкана ЕУ, тако што ће им понудити неке од погодности претприступног чланства у ЕУ, стимулишући економски раст и убрзавајући друштвено-економску конвергенцију. Значајан пример планираних акција у вези са слободним кретањем робе је могуће закључивање споразума о

³⁶⁰ European Commission Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement. Negotiations Türkiye Report 2023 Официальный сайт Европейской Комиссии Отчет об экономических отношениях с Турцией за 2023 год. [Эл. Ресурс] Последний доступ: 8 November 2023 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2023_en P.132-134

оцењивању усаглашености (ASaaS) за отварање јединственог тржишта за робу произведену на Западном Балкану, на основу пуне усклађености са релевантним захтевима ЕУ. Поред тога, шест држава Западног Балкана учествује у Медитеранској заједници и ПЕМ конвенцији о правилима порекла. Група порекла значи да се производ који долази из једне партнерске земље може прерадити или додати производу друге земље партнера, и даље се сматрати „производом порекла” те друге земље партнера.³⁶¹

ЕУ је продужила трговинске преференције за Западни Балкан за још 5 година до 31. децембра 2025. Ово проширење ће пружити више могућности за извоз у ЕУ, посебно пољопривредницима и малим фармама у региону. Нова Уредба проширује трговинске преференције у облику аутономних трговинских мера (ATMS). Они суспендују царине које се иначе примењују на воће и поврће које се извози у ЕУ, а такође обезбеђују додатну квоту за вино. Преференције су на снази од 2000. године. Ове мере пружају драгоцену подршку регионалној економији, јер су део Споразума о стабилизацији и придруживању потписаних са сваком земљом у региону. Ове мере значе уштеде на царинама од скоро 24 милиона евра. ЕУ је водећи трговински партнер за сваку од земаља Западног Балкана, са скоро 70% укупне трговине региона. Трговина са регионом је порасла за скоро 130 одсто у последњих 10 година, а укупна трговина између ЕУ и Западног Балкана достигла је 55 милијарди евра у 2019. години. Трговина игра важну улогу у напорима ЕУ да промовише мир, стабилност, слободу и економски просперитет на Западном Балкану. Решење је ступило на снагу 1. јануара 2021. године.

Интеграциони импулси у вези са Западним Балканом који потичу из Брисела се, заправо, спроводе упоредо са мерама које предлаже Бели двор (резиденција председника Републике Турске).³⁶² Лична дипломатија Р. Т. Ердогана је од великог значаја за односе Турске са лидерима Западног Балкана. То је добрим делом резултат редовних директних контаката шефа Турске и

³⁶¹ Western Balkans EU trade relations with the Western Balkans. Facts, figures and latest developments. Официјални сајт Департамента трговли Европске Комисије. 2023 [Ел. ресурс] https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/western-balkans_en

³⁶² EU extends trade preferences for the Western Balkans for 5 more years. European Commission. Directorate-General for Trade. Официјални сајт Европске Комисије Отчет об економических отношениях со странами Западных Балкан за 2023 год. [Ел. Ресурс] Последњи доступ: 21 December 2020 https://policy.trade.ec.europa.eu/news/eu-extends-trade-preferences-western-balkans-5-more-years-2020-12-21_en

постојања посебних личних односа са руководством балканских земаља. Истовремено, Ердоганов прагматизам укључује развој економских односа, спољну трговину и проширену интеракцију са муслиманским заједницама. Истина, у последњем случају он делује у кључу борбе против „гуленизма” (покрет умерених исламиста западне политичке оријентације, посебно активних у образовним и друштвеним активностима, укључујући и ван Турске).³⁶³

Током своје последње посете Србији у јануару 2021. године, Ердоган је, говорећи на заједничкој конференцији за новинаре са председником А. Вучићем, истакао да је за превазилажење кризе у Босни и Херцеговини потребно заједничко деловање међународне заједнице. Он је истакао да су односи са Србијом на високом нивоу. Турска је отворила нови конзулат у Новом Пазару и припрема се за отварање још једног конзулата у Нишу. У Србији послује више од 1.300 турских компанија које запошљавају око 8 хиљада људи. Укупна вредност инвестиције је порасла са милион долара у последњих 10 година на 250 милиона долара. Потписано је 45 пројеката у вредности од 823 милиона долара. Председник Ердоган је рекао да се данас у Србији спроводе 323 пројекта и активности. Институт Јунус Емре у Београду организовао је обуку турског језика за 2.500 људи. Ердоган је такође истакао да је подршка Србије суверенитету и територијалном интегритету Босне и Херцеговине кључна за мир и стабилност у нашем региону.³⁶⁴

Турски лидер је посетио Београд у септембру 2021. године. Он је подсетио да се билатерална трговина са Србијом развија и да је прошле године већ износила две милијарде долара. У првих 8 месеци 2022. године остварен је укупан обим трговине од милијарду и 568 милиона долара. Као још један корак ка интеграцији, Ердоган је навео повећање туристичких токова из Србије у Турску и из Турске у Србију. Хуманитарне иницијативе се такође развијају, посебно братимљење градова. Потписано је укупно 7 споразума: из области путовања, личних карата, узајамне промоције и заштите инвестиција, напредних

³⁶³ Пономарева, Елена Георгиевна, Арляпова, Елена Сергеевна. 2023. Турецкое присутствие на Балканах: методы, точки опоры, ограничения//Ближний и Постсоветский Восток. № 4 (4). С. 21.

³⁶⁴ Bosna Hersek'teki krizin aşılması için uluslararası camianın birlikte hareket etmesine ihtiyaç vardır. President of the Republic of Turkey Официальный сайт президента Турции. [Эл. ресурс] Последний доступ 18.01.2024. <https://tccb.gov.tr/haberler/410/134400/-bosna-hersek-teki-krizin-asilmasi-icin-uluslararasi-camianin-birlikte-hareket-etmesine-ihtiyac-varidir>

технологија, е-управе, контроле шумских пожара, медија и комуникација.³⁶⁵ Успех интеракције Србије и Турске могао би да буде пример за друге земље у региону.

Како примећује истраживач В. Андрејев, може се уочити велика разлика између приступа спољнополитичког деловања Турске у региону Западног Балкана и у другим регионима који су суседни Републици. Тако, ако у односима са Грчком, земљама Блиског истока или Јужног Кавказа, Анкара делује бруталним војно оријентисаним методама, онда у балканском правцу тежи да развија економске везе, билатералне сусрете са државним врхом и коришћење меке моћи. Конкретно, најуспешнији огранци турских хуманитарних организација налазе се на територијама WB6.

Даља европска интеграција земаља Западног Балкана не одговара у потпуности дугорочним стратешким интересима Турске — уместо потенцијалног повећања извозних тржишта кроз земље WB6, Анкара би се могла суочити са ризиком политичке „апсорпције” својих партнера, посебно Србије и Албаније.³⁶⁶

Дакле, узимајући у обзир империјално, заједничко османско наслеђе и идеолошки пртљак последњих деценија у односима са земљама Западног Балкана, Турска настоји да спроводи флексибилну и уравнотежену политику. Очигледно је да за тежње земаља региона да се придруже Европској унији Турска, за коју је почео период захлађења у односима са Бриселом, пружа алтернативне облике корекције интеграционих процеса. У ствари, паралелно се спроводе напори ЕУ и Анкаре да усмере и промене динамику интеграционих процеса. Турска је и даље најважнија компонента НАТО-а у региону западне Азије и на Балкану. Анкара се не меша у кретање балканских земаља ка Европи, већ покушава да тај процес усмерава на себи користан начин. Истовремено, политика Турске према земљама Западног Балкана није ограничена само на етно-религијске факторе. То добро показује лична дипломатија Т. Ердогана, о

³⁶⁵ Sırbistan'ı Balkanlar'da barış ve istikrar için anahtar bir ülke olarak görüyoruz”President of the Respublic of Turkiy Официальный сайт президента Турции. [Эл. ресурс] Последний доступ 07.09.2022 <https://tccb.gov.tr/haberler/410/134400/-bosna-hersek-teki-krizin-asilmasi-icin-uluslararasi-camianin-birlikte-hareket-etmesine-ihதியac-vardir>

³⁶⁶ Андреев, Владислав Стратегия Турецкой Республики на Западных Балканах [Эл. Ресурс] Последний доступ: 05.03.2021 <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/sandbox/strategiya-turetskoy-respubliki-na-zapadnykh-balkanakh/>

којој се у чланку говори на примеру односа Турске и Србије. Посредничка улога Анкаре у нормализацији билатералних односа између земаља региона, посебно Србије и Босне и Херцеговине, такође је велика. Република Турска активно и продуктивно спроводи инфраструктурне пројекте у региону, што повећава њену тежину као економске силе на Балкану. Анкара подржава и утиче на рад међународних формата као што су SEECР, Савет за регионалну сарадњу и иницијатива Отворени Балкан. Ништа мање није активна у области „меке моћи”. У земљама Западног Балкана постоје организације као што су Фондација Јунус Емре и Управа за верске односе. У економској сфери, у периоду 2020-2024. долази до даљег повећања трговинског промета између Турске и земаља Западног Балкана и земаља Западног Балкана и ЕУ, као и између Анкаре и Брисела. Узајамни раст трговинског промета повећава интересовање свих ових међународних актера за даљу интеграцију. Међутим, ЕУ је нешто испред Турске у економским преференцијама за земље у региону. Доказ за то је Споразум о стабилизацији и придруживању и учешће земаља Западног Балкана у имплементацији Медитеранског агрегата. За разлику од политика у другим областима, приступом Турске Балкану јасно доминира приступ меке моћи. Турска настоји да прилагоди интеграционе процесе у региону Западног Балкана на начин који је њој користан.

ЛИТЕРАТУРА

Албанија, албанци и русијско-албанске одношења: к 100-летию независности Албаније: 1912-2012. Отв. ред. С.Г. Кулешов, А.К. Никитин. М.: Книжни дом «Либроком», 2017.

Андреев, Владислав *Стратегија Турецкој Републици на Западних Балканах* [Эл. Ресурс] Последњи доступ: 05.03.2021 <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/sandbox/strategy-turetskoj-respubliki-na-zapadnykh-balkanakh/>

Евсеев В.В., Пивоваренко А.А., Гаджиев А.Г. Влияние политики Турции на страны Балканского региона// Геоэкономика энергетике. № 4 (16), 2021. С. 70-94.

Езерник, Божидар. *Дикая Европа. Балканы глазами западных путешественников*. М.: Лингвистика, 2017.

Йылмаз, Мехмед. *Турция. Полная история страны*. М.: Издательство АСТ, 2022.

Макарова, Ирина Феликсовна, Жила Леонина Ивановна. *Конфессии и формирование болгарской нации*//Роль религии в формировании южнославянских наций/под. ред. И.В. Чуркиной М: Эдиториал УРСС, 1999.

Мехдиев, Эмиль Таджадинович. «Неоосманнизм» в региональной политике Турции//Вестник МГИМО-Университета. 2(47), 2016. С. 32-39.

Свистунова, Ирина Александровна. Балканская политика Турции: роль этно-конфессиональных меньшинств//Современная Европа. № 4, 2020. С. 61-71.

Пономарева, Елена Георгиевна, Арляпова, Елена Сергеевна. Турецкое присутствие на Балканах: методы, точки опоры, ограничения//Ближний и Постсоветский Восток. № 4 (4), 2023. С. 18-41.

Энтина, Екатерина Геннадьевна. *Незападные Балкан*. М.: ИЕ РАН, Галактика, Издательский дом «Зебра Е», 2022.

Язькова, Алла Александровна. *Процессы интеграции стран Юго-Восточной Европы в НАТО и ЕС*/Юго-Восточная Европа в эпоху кардинальных перемен. – М.: Издательство «Весь Мир», 2007. С. 281.

Bosna Hersek'teki krizin aşılması için uluslararası camianın birlikte hareket etmesine ihtiyaç vardır. President of the Respublic of Turkiy Официальный сайт президента Турции. [Эл. ресурс] Последний доступ 18.01.2024. <https://tccb.gov.tr/haberler/410/134400/-bosna-hersek-teki-krizin-asilmasi-icin-uluslararasi-camianin-birlikte-hareket-etmesine-ihtiyac-vardir>

European Commission Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement. Negotiations Türkiye Report 2023 Официальный сайт Европейской Комиссии Отчет об экономических отношениях с Турцией за 2023 год. [Эл. Ресурс] Последний доступ: 8 November 2023 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2023_en P.132-134

EU extends trade preferences for the Western Balkans for 5 more years. European Commission. Directorate-General for Trade. Официальный сайт Европейской Комиссии Отчет об экономических отношениях со странами Западных Балкан за 2023 год. [Эл. Ресурс] Последний доступ: 21 December 2020 https://policy.trade.ec.europa.eu/news/eu-extends-trade-preferences-western-balkans-5-more-years-2020-12-21_en

Sırbistan'ı Balkanlar'da barış ve istikrar için anahtar bir ülke olarak görüyoruz”President of the Respublic of Turkiy Официальный сайт президента Турции. [Эл. ресурс] Последний доступ 07.09.2022 <https://tccb.gov.tr/haberler/410/134400/-bosna-hersek-teki-krizin-asilmasi-icin-uluslararasi-camianin-birlikte-hareket-etmesine-ihtiyac-vardir>

Survey: 80% of Serbian citizens against NATO membership, but only 33% against cooperation. Официальный сайт WB6. Результаты опроса по членству в НАТО Сербии за 2022 год [Эл. ресурс] Последний доступ 07.09.2022 <https://europeanwesternbalkans.com/2020/11/17/survey-80-of-serbian-citizens-against-nato-membership-but-only-33-against-cooperation/>

Western Balkans EU trade relations with the Western Balkans. Facts, figures and latest developments. Официальный сайт Департамента торговли Европейской Комиссии. 2023 [Эл. ресурс] https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/western-balkans_en

Фомичев Николай Николаевич

кандидат исторических наук

доцент

ФГАОУ ВО

«Белгородский государственный национальный
исследовательский университет»

Белгород, Россия

fomichev@bsu.edu.ru

**ПОДХОДЫ ДИПЛОМАТИИ ТУРЦИИ К ИНТЕГРАЦИОННЫМ
ПРОЦЕССАМ НА ЗАПАДНЫХ БАЛКАНАХ 2020-2024 ГГ.**

Аннотация

Статья посвящена роли Турецкой Республики в современных интеграционных процессах на Западных Балканах. Рассмотрены исторические, экономические, энергетические и геополитические аспекты политики Анкары в регионе. Анализируются идеологические установки Турции в отношении Западных Балкан. В статье рассматриваются результаты реализации внешнеполитической линии Турецкой Республики в отношении интеграционных процессов Албании, Черногории, Сербии, Боснии и Герцеговины и Северной Македонии с ЕС и в рамках региональных международных организаций.

Ключевые слова: Интеграция, Турецкая Республика, Западные Балканы, ПСЮВЕ, WB6, мягкая сила

Nikolay N. Fomichev

PhD in History

Associate Professor

Belgorod State National Research University

Belgorod, Russia

**APPROACHES OF TURKISH DIPLOMACY TO INTEGRATION
PROCESSES IN THE WESTERN BALKANS 2020-2024**

Abstract

The article deal with the role of the Republic of Turkey in modern integration processes in the Western Balkans. Historical, economic, energy and geopolitical aspects of Ankara's policy in the countries are considered. Turkey's ideological attitudes towards the Western Balkans are analyzed. The article presents the results of a study on the implementation of the foreign policy line of the Republic of Turkey in relation to the integration processes of Albania, Montenegro, Serbia, Bosnia and Herzegovina and North Macedonia with the EU and within the framework of regional international organizations.

Key words: Integration, Republic of Turkey, Western Balkans, SEECР, WB6, soft power

III
ИНТЕГРАЦИЈЕ И ГУБЉЕЊЕ ДРЖАВНОСТИ

Брацо Ковачевић

Доктор социолошких наука

Машински факултет

Бања Лука, Република Српска, БиХ

braco.kov@hotmail.com

ПОЛИТИКА ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ

Сажетак

У геополитичким односима се политика интеграција заснива на принципима уважавања појединачних и општих интереса доприносећи међусобној сарадњи и добробити. Али, у геополитици постоје не само силе интеграција него, истовремено, и силе дезинтеграција. Поред центрипеталних, егзистирају и центрифугалне силе и моћи. Насупрот беневољентној политици интеграција налази се малеволентна политика дезинтеграција. Геополитички свијет је фундиран на дијалектичком јединству међусобних супротности и противријечности сила интеграција и дезинтеграција, центрипеталних и центрифугалних сила и моћи.

Ипак, политика неоексплоататорских и неоимперијалних односа, те десуверенизације и дезинтеграције држава, је снажно присутна и данас у геополитици Запада. Постојање хегемонијалног и империјалног англосаксонског Запада означава постојање још увијек моћног дезинтегративног фактора међународних геополитичких односа утемељених на геополитици демонизације, стигматизације, манихеизма и расизма.

Кључне ријечи: геополитика, дезинтеграција, десуверенизација, Запад, манихеизам

УВОД

У својој геополитици моћне државе англосаксонског Запада на различите начине и разним средствима десуверенизују и дезинтегришу слабе и немоћне државе и њихове народе. Дијапазон тих средстава је веома велики, и налази се у распону од дипломатских, економских и политичких притисака, пријетњи и уцјена, наметања тоталитарних идеологија, извођења економског

рата и увођења санкција, рушења демократски изабраних политичких лидера и смјењивања ненаклоњених и немарионетских влада и режима, подметања „обојених револуција”, „специјалног” и „хибридног рата”, па све до изазивања ратних сукоба. Реторика англосаксонског Запада је императивна и ултимативна. Она беспоговорно заповиједа државама које немају моћ да императивно „слушају” заповијести у смислу „ми захтијевамо – ви морате”, и слично. У провођењу ових мјера посебну улогу имају Сједињене Америчке Државе, Велика Британија, те Европска унија, као и друге мање значајне сателитске државе англосаксонског Запада.

Иако се, да тако кажемо, „заклињу” у „демократију” и „поштовање људских права и слобода”, ипак их у својој геополитици руши. Запад не преговара, он пријети, принуђава и присиљава. Његова геополитика је геополитика притисака и ултиматума, понижавања, угњетавања и дезинтеграција. Цивилизација Запада је деструктивна и зато је Запад предмет снажне критике и мржње слободоумног свијета, оног којег он назива – *rest of the World* (*остатка свијета*).

ДЕМОНИЗАЦИЈА И СТИГМАТИЗАЦИЈА

Својевремено су све социјалистичке земље, некада СССР, а данас Русија, па некада Социјалистичка Федеративна Република Југославија, а данас Србија, за Запад представљали и још увијек представљају предмет презира, понижавања, мржње и злостављања. Западни однос према Словенима, Русији, Србији и православљу је однос демонизације, стигматизације и сатанизације. Посебно је тај демонизацијски и сатанизацијски однос веома видљив према Русији, не само зато што је словенска и доминантно православна држава, него и зато што располаже огромним пространствима богатим разним природним ресурсима које предаторски Запад настоји да, под различитим изговорима, опљачка и присвоји. И, у том смислу, користи разна средства у распону од тзв. „тврде” до „меке моћи”.

Након Другог свјетског рата су се западне државе бојале да им Исток не донесе социјалистичке револуције. Тако је Запад пропагандно развијао *совјетофобију*, а пошто се на Западу Совјетски Савез идентификује са Русијом, онда су се та демонизација и стигматизација веома брзо претвориле у *русофобију*. Сједињене Америчке Државе су развиле Маршалов план „помоћи” и „спашавања” западних капиталистичких држава како би отклониле „опасност од комунизма”, и на тај начин Европу потчиниле својим политичким и

геополитичким интересима уз истовремено развијање патолошке совјетофобичне и русофобичне пропаганде.³⁶⁷

Запад је водио, а и данас, води „специјални”, „хибридни рат” против свих „непослушних” и „некооперативних држава” укључујући ту Србију и Русију (а, поред њих и Иран, Сјеверну Кореју, Кину, итд.). Руски теоретичари су скренули пажњу на ненасилне методе покушаја деструирања руске државности, истичући да се оне односе на разарање демографских потенцијала, духовних, идејних и вриједносних оријентација становништва Русије, религије (на Западу сматрају да је од свих религија православље највећи „непријатељ Запада”), националних односа, руске науке, образовања, итд. Све ове мјере би требале да доведу до економске и социјалне кризе и социјалних, политичких и етничких сукоба у Русији и, на крају, њене економске, политичке, социјалне и територијалне дезинтеграције.

Мада, још увијек у овом моменту (у августу 2024. године), Запад тврди да (за сада), не улази у директну војну конфронтацију са Русијом (иако је војно присутан у Украјини, а нападом „украјинских снага” на руску област Курск у августу 2024. године присутан је и на руској територији) он, ипак, све више и на различите начине и кориштењем многобројних инструмената и средстава, развија „хибридни рат” против Русије. И, све се више примиче отвореном и директном војном, а можда и нуклеарном сукобу са Русијом.

Као што су некада Русија, а затим и СССР за Запад представљали предмет презира, понижавања, мржње и злостављања, тако је то и са његовим савременим односом према Русији, Србима, словенским и православним народима.

Западњачка геополитика понижавања, русофобије, србофобије, православофобије и ћирилицофобије представља сегменте једног разрађеног концепта „специјалног”, „мрежног”, „хибридног рата” којег Сједињене Америчке Државе и цијели Запад воде против Русије, Руса и Срба.³⁶⁸

³⁶⁷ Б. Ковачевић, *Запад vs Русија*, Ванја Лука: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Vanja Luka, Vanja Luka, 2024.

³⁶⁸ У својој суманутој мржњи према Русији и Русима, Запад забрањује извођење класичних дјела руских композитора, забрањује читање руских писаца, забрањује додире са руском културом. На удару ове параноичне ирационалности налази се и – *ћирилица*. За Запад, који је нетолерантан и не жели да разумије друге културе, руски језик је увијек био необичан и компликован, а руска азбука збирка неразумљивих слова. Када је ријеч о Србима и ћирилици, на Западу се обично истиче да су Срби „мали Руси

на Балкану”, па је и то један од многобројних разлога протјеривања и сатирања ћирилице. Још је педесетих година прошлог вијека амерички амбасадор у Југославији Џорџ Ален (George Felix Allen) захтијевао од тадашњег југословенског министра просвјете и културе Родољуба Чолаковића, да се ћирилица замијени латиницом и тако направи „раскид са Русима”. На то је Чолаковић одговорио: „У извјесном смислу то и радимо. Трудимо се да свако дијете у Југославији научи латиницу, па ће до тога доћи само од себе”. Па, и касније, стално се вршио притисак усмјерен према напуштању употребе ћирилице, што је захтијевала и Венецијанска комисија. Историја покушаја уништавања српске материјалне културе и ћирилице као духовног добра, је веома дуга. Датира од Турског доба па преко периода Аустро-Угарске, па све до данашњих дана. У настојању да се Срби денационализују у разним облицима антисрпских стереотипа се приказују на један изразито негативан начин, а српско ћирилично писмо као „доказ недозвољене самосталности”. Подржавање латинизације православних држава и потискивање ћирилице је у деидентитетској функцији одвајања од сопствене вјере, али и од одвајања „евроазијства као геополитичке оријентације” и приближавања „римокатолицизму, односно атлантизму”. А, са методом замјене писма, присутна је и метода денацификације и стварања вјештачких нација. (О овоме потпуније у: З. Милошевић, *Ћирилица и геополитика*, Београд: Клуб српских родољуба, 2012. стр. 5-6). Своју демонизацију, словенофобију, србофобију, русофобију и православофобију Запад темељи на мржњи, забранама, санкцијама и орвелијанским покушајима „брисања историје”. Запад заузима идентичан став према Русији и Русима као што је то чинио према Србији и Србима. Против Срба је користио тзв. „хуманитарну интервенцију”, а у рату против Руса војно помаже Украјину. Руско становништво у Украјини није имало право на културну аутономију, идентитет, језик, образовање. Није могло имати новине, радио станице и ТВ на свом матерњем језику. На универзитетима се забрањује изучавање руског језика и књижевности, забрањује се кориштење научне литературе на руском језику, забрањује се увоз руских књига, руше се споменици из совјетске и руске антинацистичке прошлости. Нацистичке власти су некада спаљивале руске књиге, сада украјинске власти „оснивају” неку своју *Инквизицију* и *Index librorum prohibitorum*. Они који користе мобилне телефоне на руском језику се кажњавају, итд. Едукација и индоктринација дјеце у Украјини се темељи на прозападним, антируским, десничарским па, чак, и нацистичким ставовима. Људи су приморавани да искључиво говоре украјинским језиком, и да не смију говорити руским језиком. Прогоњена је и православна црква, православни хришћани и свештенство, и све је оријентисано као антируско и антиправославно. Чак је и украјински парламент усвојио 20. августа 2024. године закон којим се у Украјини забрањује рад Украјинске православне цркве Московске патријаршије. Наравно, Русија је упозоравала на украјински национализам, шовинизам, физички и културни апартхејд и геноцид, али је Запад био нијем и глух, и дошло је до руске *специјалне војне операције* у Украјини с циљем заштите руског становништва.

За Сједињене Америчке Државе „*мрежни ратови*” имају задатак да се одбаци било каква помисао „војне конкуренције са САД, а то значи да ће сваки покушај Русије да изгради систем стратешке безбедности полазећи од својих сопствених интереса и ослањајући се на одржавање и јачање свог геополитичког субјективитета бити осујећен доследним, помно прорачунатим мрежноцентричним операцијама”. Стварање „мреже” заправо „значи грађење система глобалне превласти САД над читавим светом, тј. постмодернистички аналог колонизације и потчињавања, само остварених у новим условима, у новим облицима и помоћу нових средстава... Мрежни рат воде управо САД, и воде га против свих осталих земаља и народа – како против непријатеља, тако и против пријатеља и неутралних снага”. Мрежни рат „против Русије и усмерен је, као и сваки рат, на њено покоравање, потчињавање и поробљавање, без обзира на то у којим се терминима излаже”.³⁶⁹

Да би одржале своју хегемонију, Сједињене Америчке Државе се супротстављају било каквој аутономији других држава или њихових савеза. Оне им сугеришу да морају да одустану од таквих намјера јер им неће допустити да самостално успјешно дјелују. Оне не допуштају никоме да угрозе њихову моћ. Када је то неопходно, користе грубу силу, али и инструменте „меке моћи”. Рат у Украјини им је омогућио да се не допусти да Европа јача, да Русија не јача, и да се економски покушају сломити како америчка економија у њима не би имала никаквог значајног конкурента.

Тако се Сједињене Америчке Државе супротстављају снажењу економске и војне моћи и својих савезника (Европске уније), али и оних који им нису савезници а који би могли довести у питање војну позицију НАТО савеза. Поред Кине, Сјеверне Кореје и Ирана, овдје посебну улогу има и Русија. Зато се према њима проводи геополитика демонизације и стигматизације.³⁷⁰

Али, свјесни опасности због такве погрешне стратегије, нису сви на Западу заинтересовани за провођење *геополитике понижавања Русије*. Тако је,

³⁶⁹ А. Дугин, *Геополитика постмодерне: доба нових империја: осврти на геополитику XXI века*, Београд: Преводилачка радионица Росић: Никола Пашић: Српски сабор Двери, 2009. стр. 255-256.

³⁷⁰ Послушне државе су за америчку администрацију „демократске државе” према којима се, а у складу са политиком „штапа и шаргарепе”, не увводе санкције и не кажњавају се, већ се награђују милијардама долара „финансијске помоћи”. У англосаксонском новом свјетском поретку нема мјеста за све. За „пријатеље” да, али за „непријатеље никако. Поред још неких народа и Срби су пројектовани да буду „жртвени јарац” тоталитарног новог свјетског поретка.

на примјер, некадашњи предсједник Европске банке за обнову и развој, као и некадашњи савјетник француског предсједника Франсоа Митерана (François Mitterrand), Жак Атали (Jacques Attali), рекао да би посљедица геополитике понижавања Русије довела до трећег свјетског рата.

При том је подсјетио на историјску чињеницу да је понижавање Њемачке Версајским уговором 1919. године довело до еуфоричне „побједе нацизма, што је довело до рата”. Стратегијом понижавања „се нарочито опасно поигравају Сједињене Америчке Државе, географски удаљене од будућих ратних попришта, којима скоро да више нису потребни енергетски извори на Блиском истоку и у централној Азији, јер им она може помоћи да преброде финансијску кризу, док би ово било равно самоубиству за Европљане који малоумно допуштају да буду увучени у ту игру... Посебно треба прекинути бојкот Русије, који само шкоди Европи: Русе треба укључити у борбу против екстремног ислама с којим се свакодневно суочавају на Кавказу”. Понижавати Русију с циљем да се она изолује, може довести до тога да она постане непријатељ с којим ће се једног дана морати борити.³⁷¹

Без обзира на нека разумна упозорења, Запад „наставља по старом”. Из оквира не само постојања одређених интереса, него и патолошке мржње, проводи се геноцидни поступак *демонизације* противника као *непријатеља* кориштењем бројних мјера, начина, инструмената и средстава.

Када год настоје да промијене неку државну власт, „сруше” државнике и униште неку државу, Сједињене Америчке Државе са својим савезницима примјењују „демонизацију противника као оправдање својих операција”. И, „чим нека држава, неки државни актер... или шеф државе буду проглашени за `лоше`, бивају демонизовани, често уз услужну помоћ тзв. експерата и медија. Поређење са Хитлером је при томе једно од омиљених и ефектних средстава за постизање жељеног циља – са злочинцима таквог калибра се не преговара, то би била политика попуштања, издаја вредности Запада”.³⁷²

Управо такав сценарио демонизације је био изрежиран увијек када је требало срушити неку државу или њеног политичког лидера, и тако је то било у случају са Слободаном Милошевићем и Савезном Републиком Југославијом, а тако је то и данас у случају Русије и Владимира Владимировича Путина, и настојања Запада да Русију дезинтегрише, деструише и распарча, а Путинову власт сруши (!?). Некада су, у својим *fake news* на Западу, Слободана

³⁷¹ J. Attali, *Geopolitika ponižavanja*, 2014.. <https://fenomeni.me/geopolitika-ponizavanja/>

³⁷² M. Liders, *Ko seje vetar: šta su zapadni političari uradili na Orijentu*, Beograd: Laguna, 2016. str. 21, 10.

Милошевића упоређивали са Хитлером, данас то чине са Владимиром Владимировичем Путином; некада су Србе проглашавали „нацистима”, данас су то за њих Руси. Као што су „Јенкији” у холивудским филмовима говорили „само мртав Индијанац је добар Индијанац”, тако су и у пропаганди Запада у вези рата у бившој Југославији за Србе говорили „само мртав Србин је добар Србин”! Сада се у тој истој пропаганди за Русе (погрдно – Москаљ) говори да је „само мртав Рус добар Рус”.

У својим *fake news* Запад настоји да прошири утицај НАТО-а и угрози Русију. Ипак, Русија је као држава моћна економска, политичка и војна сила, а предсједнички избори у марту 2024. године су показали да Владимир Владимирович Путин имао подршку огромних готово 90% становништва Русије.

Русофобија је израз геополитике понижавања као што је то некада била, а и данас још увијек, србофобија. И једна и друга су дио „вриједности Запада” и „европских вриједности” према којима „Европљани” треба да размишљају као некада Англосаксонци у Америци по питању Индијанаца”. У том смислу је Швеђанин Карл Билт „аутор идеје од пре 20 година да прибалтичке државе лише Русе права грађанства и уведу пасоше за `неграђане`”.³⁷³

Пропагандна демонизација Руса снажно је присутна у политици, дипломатији, медијима. Када је Запад забранио емитовање руских медија, то је оправдавано неопходношћу „забране ширења дезинформација”. Али, када је Русија забранила емитовање русофобних пропагандних информација са Запада, то је тај исти Запад дефинисао као „забрану слободе говора”. Дупли стандарди представљају снажну „европску вриједност” и „вриједност Запада”, а национална и расна дискриминација – суштину тих вриједности.

Самозаљубљиви нарцисоидни наратив о „европским вриједностима” на Западу подсећа на прошла времена, „аријевство” и нацистичке законе из четрдесетих година XX вијека, законе који су њемачки народ подијелили на „аријевце” и „нижу расу”!

Свако друштво, свака заједница, стварају своје вриједности; они одређују шта је добро а шта лоше, шта је праведно а шта неправедно, шта је пожељно а шта је непожељно, шта је поштено, а шта није, шта је морално а шта није, шта је прихватљиво а шта није, итд. Наравно, друштвене заједнице одређују *своје* вриједности, али какве то вриједности може да створи економски, идејно, политички, културно, религијски и духовно хетерогена „заједница”

³⁷³ З. Милошевић, *Повратак белих господара: неоколонијализам или интеграције?* Београд: ЗМ и Клуб српских родољуба, 2012. стр. 15.

настала вјештачки, насилно и недемократски, као што је то – Левијатан Европска унија?

Па, и поред тога, Европска унија настоји да наметне декадентне вриједности као „европске вриједности“. У том смислу пропагира „цендер“, LGBT, хомосексуализам и лезбејство, могућност непресталног избора рода, а умјесто родитеља, мајке и оца, уводи ознаке „родитељ 1“ и „родитељ 2“, како би дјеца својом реториком могла да кажу да имају „тату и тату“, „маму и маму“. Такав декадентни систем вриједности се не прихвата у великом дијелу свијета па, и поред тога, англосаксонски Запад и Европа намећу свој систем вриједности као тоталитарну идеологију. Неке државе то одбацују, а међу њима је и Русија која је за период од стотину година донијела и закон о забрани пропагирања такве идеологије. Али, вратимо се оном дијелу геополитике који се односи на сукоб Запада (НАТО) и Русије.

Русија је упозоравала НАТО на његове опасне агресивне поступке приближавања и опкољавања Русије, али су челници НАТО-а лажно тврдили да они нипошто не представљају офанзивну, већ дефанзивну војну организацију, као што су и лажно обећавали да ће послје расформирања Варшавског пакта бити расформиран и НАТО пакт. Међутим, сасвим разумљиво руско подозрење према „добронамјерности“ и „дефанзивности“ ширења НАТО-а последица је сталног опкољавања Русије („*анаконда стратегијом*“), непресталног манифестовања непријатељстава према Русији, посматрања Русије као непријатеља и потенцијалног учесника у рату, подржавања антируске пропаганде и подржавања сецесионистичких претензија у Русији. Запад оптужује Русију да је агресивна, експанзионистичка и империјална а, заправо, је Запад такав у свом геополитичком односу према Русији и Свијету.

Дискурс о „добронамјерности“ и „дефанзивности“ НАТО-а представља лукаву обману за коју Русија добро зна. Уосталом, из искуства обмана, лажи и понижавања, те манихеистичког и расистичког односа Запада према Русији, настаје отпор којег је Русија претворила у *специјалну војну операцију у прокси рату* у Украјини.

МАНИХЕИЗАМ И РАСИЗАМ

Манихеизам и расизам су међусобно повезане појаве: расизам се манифестује као облик и врста манихеизма, а манихеизам као манифестни израз расизма.

У својој природи и суштини, геополитика је, као и политика сама по себи, дубоко манихеистичка. И у једној и у другој владају предрасуде, мржње, анимозитети, антагонизми, нетрпељивости па, сходно томе, и конфликти и

сукоби. У свему овоме се налазе дубоке подјеле, а оне и јесу детерминисане манихеистичком дистинкцијом између „Нас” („Ми”) и „њих” („они”).

На подручју међународних односа се сасвим очигледним манифестује манихеистички принцип такве дихотомне подјеле на у смислу да смо „ми добри” и „добронамјерни”, а да они нису „добри” и нису „добронамјерни”. Зато им се „морамо супротставити”, јер само се ми боримо за „добро” и „правду”.

Баш зато што се заснива на слици дијаболичког непријатеља, манихејска политика у „непријатељу” проналази једног и јединог кривца и узрока свих невоља и опасности. Управо зато се они морају „уништити морално” тако што ће се прогласити за „неморалне” и „нехумане”.

Као израз манихеизма, расизам у себи носи мизантропску, милитантну, милитаристичку и белицистичку црту.

У Европи и на Западу је манихеизам начин посматрања, доживљавања и разумијевања свијета. Тај начин утемељен је и развијен у њиховим расистичким теоријама.

Расно питање је доминантно питање у односу на сва друга историјска питања, а неједнакост раса објашњава судбину народа, истицао је француски теоретичар Жозеф Артур Гобино (Joseph Arthur comte de Gobineau, 1816-1882) тврдећи да постоје три главне расе – бијела, жута и црна, те да је бијела надмоћна; у бијелој раси је „Аријевац” – „најплеменитија људска породица”. На тај начин Гобино заправо износи теорију о неједнакости раса, сматрајући да постоје „више” и „ниже” расе као оне расе које нису способне за културни развитак и зато морају да служе „вишим” расама. Цивилизације пропадају само због дегенерације расе која настаје због мијешања „виших” са „нижим” расама. Британско-њемачки филозоф Хјустон Стјуарт Чемберлен (Houston Stewart Chamberlain, 1855-1927) је представљао теоријску расистичку инспирацију Адолфу Хитлеру (Adolf Hitler, 1889-1945) и нацистима који су своја расистичка гледишта о „вишим” и „нижим” расама, „аријевству”, „аријевском духу” и „расном осјећају”, управо развили под утицајем расистичких теорија Хјустон Стјуард Чемберлена и нацистичког теоретичара и политичара Алфреда Розенберга (Alfred Ernst Rosenberg, 1893-1946).

Расистичка гледишта о „вишим” и „нижим” расама управо долазе до свог пуног изражаја у геноцидној нацистичкој политици империјализма и милитаризма, као и ранијој политици колонијализма и каснијој политици неоколонијализма. У ствари, национализам и расизам су се често користили за оправдање неких политичких и геополитичких интереса и циљева, као што су колонизација, ропство, етничко чишћење, геноцид. Тако је нацизам користио идеје о: Јеврејима као узрочницима економских и расних проблема, Ромима као

узрочницима криминалитета, а Словенима за пренасељеност. Сматрали су да је „аријевска раса” аутентична раса природних владалаца, и да сви остали морају да им буду подређени. На жалост, ни након Другог свјетског рата се оваква геноцидна расистичка геополитика није промијенила, што се показало у многим етничким и религијским сукобима и ратовима, па и данас у расистичком односу Европе и Запада према Србима, Русима, Словенима, православљу и *rest of the World*.

У својој освајачкој, колонијалној, неоколонијалној и неоимперијалној пракси, Запад је на неки начин увијек наступао расистички. Запад за себе истиче да је оличење „добра”, мада бруталном силом, бестијалним бомбардовањима и уништавањем народа и разарањем њихових економија, као и истицањем вриједности у које нико више и не вјерује, агресивно жели да одржи своју хегемонију.

Није Запад онакав каквим се представља. Лицемјерство и лаж представљају основу његове политике и геополитике. У том погледу, због пропагандног семантичког дискурса о „моралној обавези”, „етичким разлозима” и „Божјој вољи”, Запад оправдава бројне ратове, „хуманитарне интервенције” и бомбардовања, масакре, масовна „етничка чишћења” и геноциде.

Да би оправдао своју монструозну геополитику, Запад користи комбинацију „тврде” и „меке моћи”. У име семантичких наратива о „људским правима”, „правди”, „демократији”, „моралу”, „савјести” и нарацији о сопственој „беневолености” Запад, заправо, организује и ратове, као што је то било и на подручју бивше Социјалистичке федеративне Републике Југославије 1995. и 1999. године. У име „људских права” операција бомбардовања СР Југославије (*Operation Allied Force*), познатија под орвелијанским називом *Милосрдни анђео* (!) је убијала цивиле, старце, жене и дјецу као „колатералну штету” (!)

Англосаксонском кориштењу „тврде моћи” претходила је, а и након бомбардовања, настављено ширење „меке моћи”. Исти такав став ће Запад заузимати у својим филмовима, телевизијским емисијама, новинарским и пропагандним прилозима, политичким и дипломатским иступима, у којима ће за себе задржати позитиван став и однос, а према ономе кога критикује, таргетира и ко му није интересно „по вољи”, и у складу са императивним инструментом „штапа или шаргарепе”, заузимати негативан став и однос. Поред осталих примјера, за илустрацију ове тврдње постојања и дисперзије „меке моћи” преко различитих медија, управо може послужити однос Запада према Србима у претходном рату у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији и бившој Босни и Херцеговини. Да би утицали на свјетско јавно

мњење и путем медијског и дипломатског пропагандног ширења дисперзивне „меке моћи”, Запад је Србију и Србе приказивао на изразито негативан начин. У веома снажно израженом *говору мржње*, медијском насиљу и агресивном медијско-пропагандном „глајхшалтовању” и „спиновању”, а у складу са орвелијанским новогovorом, Срби су етикетирани, демонизовани, стигматизовани и таргетирани као ексклузивни „кривци”, „нељуди”, „свиње”, „одвратни”, „ђубре”, „неморална раса”, и зато се над њима могла проводити и оправдавати свака насилна и агресивна мјера која је интервенционистичком Западу стајала на располагању а која је у тако ригидној и *a priori* изрежираној пропаганди остваривала дисперзију „меке моћи”. Истицали су да је Србија „срце европског мрака”, „геноцидна”, „угњетачка нација”, „окупатор”, „агресор”, нација која има „варварски дух”, итд.³⁷⁴

Данас то исто истичу за Русију и Русе.

Бестијално бомбардовање Републике Српске и Републике Српске Крајине, а затим и СР Југославије, као и других држава – што је израз манифестације „тврде моћи” – англосаксонски Запад оправдава човјекољубљем и цивилизацијском моралном дужношћу отклањања „зла”.

На тај начин се, у свом чудном бласфемичном „етичком теоцентризму”, Запад месижанистички понаша као некакав *Deus Absconditus* „мислећи” и понашајући се као да има „божији мандат” и, како је говорио Рузвелт (Franklin Delano Roosevelt), „дужност да уреди слабе и хаотичне народе”. Имајући на уму лажну америчку мантру о „америчкој изузетности” и предсједник Мекинли (William McKinley Jr.) је сурови амерички империјализам оправдавао „вишим” етичким разлозима: „Латили смо се оружја само слушајући налоге човечности и ради испуњавања високих општих и моралних обавеза”. Након тога је услиједило брутално освајање Филипина што ће Мекинли оправдавати „етичким” и „цивилзацијским” разлозима: „Ми испуњавамо више моралне обавезе, које су нам припале и за које није потребан било чији пристанак. Ми испуњавамо своју дужност према њима, пошто нас је Бог просветлио да видимо своју дужност, уз пристанак наше сопствене савести, уз одобрење цивилизације”.³⁷⁵ Готово идентичном месижанистичком реториком се амерички предсједник Хари Труман (Harry S. Truman, 1884-1972), захваљивао Богу зато

³⁷⁴ В. Kovačević, *Etika bombardovanja ili bombardovanje etike*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka, Banja Luka, 2020.

³⁷⁵ N. Čomski, *Novi militaristički humanizam: Lekcije sa Kosova*, Beograd: Plato, 2000. str. 100, 101.

што су Сједињене Америчке Државе добиле атомску бомбу: „Захваљујемо Богу што је (бомба) дошла у наше руке, а не у руке наших непријатеља, и молимо се да нас Он упуту како је употребити на Његов начин и за Његове циљеве”. Не знамо да ли их је Бог „упутио” како се ово изузетно страшно и разарајуће оружје употребљава, али знамо да су двије атомске бомбе под лицемјерним персонификујућим називима „Мали дјечак” (*Little Boy*) и „Дебели човјек”, „Дебељко” (*Fat Man*) бачене на јапанске градове Хирошиму 6. августа 1945. године и Нагасаки 9. августа 1945. године. Ове, „од миља” назване атомске бомбе су убиле преко 300.000 особа, разориле градове и њихову околину, осакатиле десетине хиљада особа које су од посљедица радијације или подлегле или годинама трпјеле тјелесна, физичка и ментална оштећења и проблеме. У сличном маниру „захваљивања” Богу за сопствену геополитику ће касније и предсједник Буш, обраћајући се нацији 2001. године, рећи: „Ми знамо да Бог није неутралан”. Некадашњи министар иностраних послова САД, Џејмс Бејкер (*James Addison Baker*), је рекао „да се САД и НАТО боре против непријатеља цивилизације и хуманости”, што је значило да су амерички интереси детерминисани човјекољубљем и цивилизацијском „моралном дужношћу” према човјечанству.

У свом чудном „етичком теоцентризму” Запад се понаша као некакав *Deus Absconditus*, а Западњаци заиста мисле да имају „божији мандат” да уреде човјечанство према својим мјерилима и вриједностима, те да им је „повјерено човјечанство” зато што имају „моралну надмоћ”. Какво фарисејство и лицемјерје иза којег стоји стравичан геноцид који се оправдава „Божјом вољом” и високим моралним атрибутима.

Истичући ову „надмоћ” као врхунаравну „западну вриједност”, неки амерички теоретичари, политичари и геополитичари истичу да свијет потпуно добровољно прихвата америчко лидерство и вођство. Чак и истичу да би, када Сједињене Америчке Државе не би биле глобални лидер, свијет био недемократскији и насилнији. Јасно је да оваква реторика само има за циљ оправдање америчке хегемоније и задржавање њене геополитичке моћи.

Наравно, сасвим је погрешно и лажно истицање да се „америчко вођство” заиста „добровољно прихвата”. Па, ако је то тако, зашто од Другог свјетског рата Американци стално негдје у свијету ратују? И, да ли има и један рат којег они нису започели, подметнули, подржали и учествовали у њему? Да ли они заиста мисле да су, као у Андерсеновој бајци *Царево ново одијело*, сви глупи и слијепи да не виде што је очигледно у њиховом деструктивном односу према Свијету?

Овдје се никако не ради о добровољности, већ о сили, уцјенама, притисцима и пријетњама у складу са *њиховим* императивним концептом „*штана и шаргарепа*”. Јер, уколико се не прихвати „америчко лидерство” као америчка империјална и неоколонијална (гео)политика, онда слиједи одмазда у распону од подметања „убица економије” и наметања санкција непослушним државама, па преко бомбардовања, подметања „демократије” путем „обојених револуција”, „специјалног” и „хибридног” ратовања, рушења влада, разарања држава и пљачкања њихових ресурса. Коначно, када се све ово уради, онда на ред долазе њихове предаторске корпорације да – „покупе плијен”.

Тако је пут од „моралне надмоћи” до „моралног релативизма” који треба да оправда „моралну надмоћ” кратак, и за Запад још увијек ефикасан. Да ли ће се наставити, зависи и од рата Запада против Русије у *прокси рату* у Украјини а, можда касније, и од директног сукоба између НАТО Запада и Русије.

У својој нарцисоидности Запад глорификује лажну семантику о сопственој „демократичности”, „изузетности”, „моралној надмоћи” и „надмоћној цивилизацији”. На том истом Западу се заборавља да су у његовом срцу рођени сурова Инквизиција, још суровији, бруталнији и крвавији „крсташки ратови”, колонијална освајања и брутални ратови, империјализми и тоталитаризми (фашизам, нацизам, франкизам, саларизам), „етничка чишћења” и геноциди. Запад је произвео бројне ратове у историји и преносио их и на друге континенте. Он је створио Први и Други свјетски рат, али и многобројне ратове послје њих. Запад је убилачки јер је склон покољима, пљачкању и уништавању бројних етничких група и цивилизација. Тешко је набројати све ужасе и патње народа које је управо Запад донио човјечанству. Ниједна цивилизација није изазвала толико патње, смрти и толико разарања као западна цивилизација која је све то радила у име лажног наратива о „прогресу”, „цивилизовању”, „демократији”, „људским правима” и „слободама”. Нема никакве сумње да на суров начин Запад настоји да све контролише и све преобрази у правцу који само *њему* одговара. Створио је и развио науку, технику и рационалну организацију, а онда их примијенио не само у производњи добара и у свакодневном животу, него их је искористио и у разарању природе, ратовању и убијању. Створио је стандарде и приморавао остале да их безусловно прихвате. У извјесном смислу је проширивао просторе демократије и људских права, а затим је у име њих пљачкао, разарао и убијао. Из демократије је порађао смртоносне режиме који су, у име суманутих идеја и њихових шизофрених вођа и, исто тако, шизофрених подржавалаца, сијали масовну смрт.³⁷⁶

³⁷⁶ P-R. Droa, *Zapad objašnjen svima*, Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2010.

На тај начин се западњачка моралност заправо изражава као колонијализам и империјализам „западног типа”, а она и јесте утемељена на жељи да се „други” империјално освоје, колонизују и „цивилизују”.

Американци себе сматрају „изабраним” и „надмоћним”, а Америка живи у илузији да је „свемоћна” и „вјечна Империја”, и да ће створити глобални *пак американа*. За многе припаднике америчке олигархије Сједињене Америчке Државе морају да владају свијетом носећи „моралну” идеју коју други треба и морају да прихвате.

У име „моралне обавезе”, „етичких” и „хуманих разлога” Запад је са Сједињеним Америчким Државама и НАТО алијансом бомбардовао (али, не кажу: убијао, рушио, разарао) Србе, убијао српски народ и рушио инфраструктуру и објекте. И, из истих разлога то ради широм свијета. У суштини, то су цинични ратови борбе „цивилизације” против „зла”, тј. богатих против сиромашних, без обзира на врсту идеолошког, политичког и геополитичког „оправдања”. Сједињене Америчке Државе су спремне да унилатерално (и без Европе и УН) употребљавају силу кад год им то „национални интереси” налажу. И то и чине, и зато их велики дио свијета види као „отпадничку суперсилу” и „највећу пријетњу” својим земљама.³⁷⁷

Ипак, без обзира на ту чињеницу, и даље Американци развијају сопствену нарцисоидност о „изабраности”.

Нарцисоидни Запад мисли да он треба да рјешава глобалне проблеме. Оправдавајући употребу насиља у стилу изражавања америчке нарцисоидности о „изабраности” је својевремено Медлин Олбрајт (Medeleine Albright) рекла: „Кад ми примењујемо силу, онда је то због тога што смо ми Америка. Ми смо нација без које се не може. Ми смо моћни и окренути будућности”.³⁷⁸

Каква нарцисоидност, ароганција и агресивна самоувјереност!

Њихов осјећај о изабраности представља наставак просвјетитељског конкуритивног манихеизма и дуализма између цивилизације и варварства. Са новим просвјетитељским убјеђењем Американци мисле да „*остатку свијета*” доносе цивилизацију. Они не кажу колика је била и колика ће бити цијена суровог доношења њихове „цивилизације” што добро знају народи многих

³⁷⁷ НАТО и САД не објављују рат: од 250 војних агресија које су извели над сувереним државама, само су пет пута „објављивали рат”. З. Милошевић, *Политичка модернизација*, Београд: Институт за политичке студије, 2010. стр. 190.

³⁷⁸ М. Liders, *Ko seje vetar: šta su zapadni političari uradili na Orijentu*, Београд: Laguna, 2016. стр. 55.

држава у свијету, а посебно српски народ у Републици Српској Крајини, Републици Српској и Србији.

Иако претендује на универзализацију и месијанизам, односно на универзалност „америчких вриједности” као „етичких вриједности”, америчко убјеђење о сопственој „изабраности” и „просвјећењу” других, представља наставак просвјетитељских идеја, али на један веома груб, агресиван, императиван, империјалан и милитантан начин. На такав начин амерички универзализам постаје не-етичан, нехуман и неморалан јер води у расизам и империјализам. Америчко убјеђење о „моралној надмоћи” сопствене нације и глобалној прихватљивости „америчких вриједности” као „универзалних вриједности” не представља ништа друго него хипокризијски израз месијанизма којег Американци темеље на сили и насиљу, разарању и покоравању.

С обзиром да у својој социјалдарвинистичкој уобразиљи себе сматрају „изабраним”, Американци немају осјећај да гријеше, и зато чине све што сматрају да је неопходно. Па, уосталом, таквог убјеђења су били и теоретичари и практичари социјалдарвинистичких тоталитарних држава.

Ипак, то је митска категорија која је у пропагандном и геополитичком инкубатору Запада претворена у снажан осјећај експедиционализма. Посебно Американци сматрају да су „изузетни” па, пошто су такви, сматрају да су и *изузети* од етике и права. Међутим, америчко понашање је агресивно и усмјерено *против свих осталих* што, наравно, изазива сасвим отворену и прикривену мржњу према Сједињеним Америчким Државама, и разумљиве отпоре у свијету.

Изразита месијанистичка социјална патологија и психопатологија Запада је садржана у његовом убјеђењу да је позван да „просвијетли” Свијет. А, како „уређује” народе и како их „просвјетљује”, то се види у геополитици англосаксонског Запада од Другог свјетског рата па до данас. За Запад је *West is the best* (*Запад је најбољи*), и овом формулацијом сасвим добро изражава ригидни надобудни западњачки месијанизам, па и онда када тај исти Запад, на челу са Сједињеним Државама и НАТО алијансом, користи тзв. „хуманитарне интервенције” као ратове „са дистанце” и стварне ратове да би казнили „непослушне” као „остатак свијета”.³⁷⁹

³⁷⁹ Послије Другог свјетског рата Сједињене Америчке Државе су отворено или прикривено користиле војну силу против бројних земаља: Грчке 1946, Кореје 1950, Ирана 1953, Гватемале 1954, Конга 1961, Кубе 1961, Вијетнама 1964, Индонезије 1965, Камбоџе 1969, Лаоса 1970, Чилеа 1973, Никарагве 1981, Гренаде 1983, Либије 1986, Панаме 1989, Кувајта 1991, Судана 1998, Србије 1999, Авганистана 2001, Пакистана

Иза свих тих агресивних и вандалских поступака стоје економски и геополитички интереси Запада.

Због предаторских корпоративних интереса и пљачке ресурса Запад и има сталну потребу за ратовима, војним интервенцијама и тзв. „етичким бомбардовањима” како би одржао и проширио капиталистички систем у свијету. А, с тим процесом у уској вези је и априорна демонизација било какве трансцендентне идеје и намјере, коју капиталистичка „тврда моћ” одмах отклања и ликвидира као реакционарну, антидемократску и тоталитарну. У том смислу се бомбардовање увијек проводи против *a priori* пропагандно пројектованих „лоших” и „злих”. А, то и није ништа друго до манихеистички и расистички рат англосаксонског Запада против *the rest of the World* као „зла” и „непријатеља”. Сукоб Запада са „остатком свијета” је *сукоб цивилизација*: једне, која припада старом глобалистичком унилатералном англосаксонском свјетском поретку, и друге, која припада мултилатералном суверенистичком новом свјетском поретку, за сада окупљеног око држава БРИКС-а.

ЗАКЉУЧАК

Заговарајући принцип ширења демократије и људских права Запад, а Сједињене Америчке Државе посебно, настоје да овим принципима дају универзално значење. Али, принцип универзализма подразумијева једнак третман и „људи и народа”. Иако претендује на универзализацију свога ексцеленцијалистичког дјеловања, ипак Запад своју „универзализацију” транспонује у парцијализацију управо тако што редукује универзализацију на манихеистичку парцијализацију. У складу са дихотономним манихеистичким

2001, Ирака 2003, Либије 2011, Сирије 2014, Украјине 2014. За Американце је њихов бивши председник Џими Картер (James Earl „Jimmy Carter Jr.) рекао да је њихова нација „најрабочорнија нација у историји света”, те да је до тада, од 242 године постојања, провела свега шеснаест година а да није ратовала. D. Ganzer, *Imperija SAD: beskrupulozna svetska sila*, Beograd: Laguna, 2021. str. 22, 23. Картер помиње и мржњу коју народи-жртве америчке агресије и терористичког насиља исказују према Америци: „Послали смо маринце у Либан, Сирију, Јордан и констатовали као резултат тога интензивну мржњу коју ондашња популација гаји према САД. У Либану смо убијали потпуно невинне грађане: жене, дјецу и старе. Због свега тога, у очима жртава, постали смо сатане” (*The New York Times*, 26.3.1989). Агресивни амерички унилатерализам је очигледно умањео, а не увећао америчку моћ и „углед”. Сједињене Америчке Државе су постале презрене и, како Картер рече, „сатане” које су изгубиле пријатеље. Зато је ниво антиамериканизма драматично порастао и у оним земљама које су сматране истинским пријатељима, као што су Италија, Ирска, Велика Британије, Француска.

принципом Запад заправо народе и државе ригидно *дијели* и *подваја* на „пријатеље” и „непријатеље”, на „наше” и „њихове”, „Нас” и „њих”, „добре” и „лоше”, „цивилизоване” и „нецивилизоване”, „пријатеље” и „непријатеље”.

Претендујући на универзализацију, Запад завршава у парцијализацији чиме губи самопрокламовану моралну надмоћ. Тиме се показује да западни мит о сопственом ексцепционализму снажно показује његово лажно убјеђење о изузетности које води своје поријекло из сурове колонијалистичке, империјалне и неоимперијалне прошлости, а које се још увијек дубоко задржало. Иако за себе манихеистички тврди да је оличење „добра”, ипак Запад веома бруталном силом настоји да одржи своју хегемонију којој се многи супротстављају. У том смислу је Запад изразито дезинтегративни фактор геополитичких односа у свијету; његова геополитика је – *геополитика дезинтеграција*.

Брацо Ковачевић

Banja Luka

Bosnia and Herzegovina

THE POLICY OF DISINTEGRATION AS AN INSTRUMENT OF GEOPOLITICS

Summary

In geopolitical relations, the policy of integration is based on the principles of respect for individual and general interests, contributing to mutual cooperation and well-being. But, in geopolitics there are not only forces of integration but, at the same time, forces of disintegration. In addition to centripetal forces, there are also centrifugal forces and powers. Against the benevolent policy of integration is the malevolent policy of disintegration. The geopolitical world is founded on the dialectical unity of mutual opposites and contradictions of the forces of integration and disintegration, centripetal and centrifugal forces and powers.

Nevertheless, the policy of neo-exploitative and neo-imperial relations, as well as de-sovereignization and disintegration of states, is still strongly present in the geopolitics of the West today. The existence of the hegemonic and imperial Anglo-Saxon West signifies the existence of a still powerful disintegrating factor of international geopolitical relations based on the geopolitics of demonization, stigmatization, Manichaeism and racism.

Keywords: geopolitics, disintegration, de-sovereignization, the West, Manichaeism

ЛИТЕРАТУРА

Attali, J. *Geopolitika ponižavanja*, 2014. Dostupno na: <https://fenomeni.me/geopolitika-ponizavanja/> Očitano: 10.03.2024.

Ganzer, D. *Imperija SAD: beskrupulozna svetska sila*, Beograd: Laguna, 2021.

Droa, R-P. *Zapad objašnjen svima*, Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2010.

Дугин, А. *Геополитика постмодерне: доба нових империја: осврти на геополитику XXI века*, Beograd: Преводиљачка радионица Русић: Никола Пашић: Српски сабор Двери, 2009.

Kovačević, B. *Etika bombardovanja ili bombardovanje etike*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka, Banja Luka, 2020. Dostupno na: <https://defendologija-banjaluka.com/files/Etika.Bombardovanja.Braco.Kovacevic.Banjaluka.2020.pdf>

Ковачевић, Б. *Zanađ vs Русуја*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka, Banja Luka, 2024.

Liders, M. *Ko seje vetar: šta su zapadni političari uradili na Orijentu*, Beograd: Laguna, 2016.

Милошевић, З. *Повратак белих господара: неоколонијализам или интеграције?* Beograd: ЗМ и Клуб српских родољуба, 2012.

Милошевић, З. *Политичка модернизација*, Beograd: Институт за политичке студије, 2010.

Милошевић, З. *Ђурилица и геополитика*, Beograd: Клуб српских родољуба, 2012.

The New York Times, 26.3.1989.

Čomski, N. *Novi militaristički humanizam: Lekcije sa Kosova*, Beograd: Plato, 2000.

Кирил Шевченко

Филијала Руског државног социјалног универзитета
Минск, Белорусија
shevchenkok@hotmail.com

ДУНАВСКЕ КНЕЖЕВИНЕ И „РУМУНСКИ ПРОЈЕКАТ”: ПОЛИТИЧКА ИНТЕГРАЦИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ ЦИВИЛИЗАЦИЈСКОГ РАСКОЛА

Сажетак

Глобални „унијатски пројекат”, који се одвијао од 16. века у пограничним областима средње и источне Европе између православља и католичанства, првобитно је покренуо Рим са циљем потпуног црквеног потчињавања православних словенских народа и каснијег преформатирања њиховог цивилизацијског кода, како би се створили услови за њихову постепену асимилацију у будућности. Специфичан формат за вођење и даљу имплементацију црквених унија одражавао је како интересе Рима и највиших католичких јерарха, тако и интересе политичких елита оних земаља које су укључивале православне народе који су постали предмет етноконфесионалног инжењеринга Ватикана и католичких држава. Пример такве етноконфесионалне политике била је „Трансилванијска школа”, чији су представници дали значајан допринос уништавању традиционалног идентитета староседелачког становништва православне Влашке и Молдавије и формирању новог румунског идентитета. Овај процес се у потпуности одвија након уједињења Влашке и Молдавије и формирања Румуније 1859. године. Главни правци процеса преформатирања традиционалног идентитета становништва Влашке и Молдавије биле су језичке политике које су имале за циљ напуштање ћирилице и наметање латиничног писма, као и системска дискриминација и прогон православне цркве, одбрана традиционалних вредности староседелачког становништва. Као резултат тога, „румунски пројекат”, који је постао облик политичке интеграције дунавских кнежевина, претворио се у делотворан инструмент цивилизацијског раскола осмишљен да ослаби Русију и православне словенске народе на Балкану.

Кључне речи: Дунавске кнежевине, Румунија, интеграције, етнокултурни инжењеринг

Разлози, ток и специфични детаљи образовања средином 19. века у Румунији, која је настала уједињењем дунавских кнежевина Влашке и

Молдавије 1859. године, остаје углавном мистерија. Према поштеној опасци познатог српског научника Зорана Милошевића, о мисији Румуније у Европи и на Балкану се „разговара на основу лажних чињеница”.³⁸⁰ У међувремену, како сматра српски научник, главна геополитичка сврха румунске државе од самог почетка била је географска подела источних и јужних Словена и изградња, путем друштвеног инжењеринга, нео-римског латинског идентитета међу становништвом на територијама северно од доњег Подунавља, која је имала за циљ да ослаби и елиминира раније словенске идентитете који су овде постојали.³⁸¹

Од суштинског значаја у процесу формирања румунске државе је чињеница да је идеолошки темељ ове нове вештачке државе био припремљен много пре формалног уједињења Влашке и Молдавије 1859. године и проглашења Румуније. Главну улогу у припремању и ширењу идеолошке основе будуће Румуније имали су водећи представници трансилванске (ардељске или ердељске) школе, који су, у блиским контактима са Римом и Бечом, поткрепљивали и активно промовисали латинску концепцију порекла такозваних „Румуна” и такозваног „румунског” језика; и „све његове друге компоненте, на пример, словенску, сматрали су алувијалном и подложном ликвидацији”.³⁸² Штавише, сам термин „Румунија” у односу на целокупно романизовано становништво на левој обали Дунава, очигледно је први употребио грчки историчар Д. Филипид, близак ердељској школи, који је објавио „Историју Румуније” и „Географију Румуније” на грчком језику.³⁸³ Будући да је трансилванска (ардељска) школа била директан производ социокултурних технологија развијених у оквиру Римокатоличке цркве и била саставни део глобалног унијатског пројекта Рима, има смисла детаљније се задржати на активностима водећих представника ових школа и њихове улоге у развоју и каснијој имплементацији „Румунског пројекта”.

Мало позната, али изузетно важна компонента и наставак глобалног „унијатског пројекта” у средњој и југоисточној Европи јужно од Карпата крајем 17. века било је приступање православног свештенства Трансилваније црквеној унији, које је извршено 1698. године и потврђено од синода локалних епископа

³⁸⁰ Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023. С. 20.

³⁸¹ Там же.

³⁸² Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 76.

³⁸³ Исто.

септембра 1700. године. Изузетно је значајно да је до склапања и финализације црквене уније у Трансилванији дошло непосредно након њеног освајања од стране Хабзбурга и укључивања у Аустријско царство 1687. године.

Оснивањем Унијатске цркве у Трансилванији, локални православни Власи који говоре неки од романских језика одмах су постали предмет активног и циљаног етноконфесионалног инжењеринга како од стране аустријских власти, тако и од Римокатоличке цркве коју су подржавали. Слично ситуацији у Западној и Југозападној Русији, успостављање уније у Трансилванији предвидиво се поклопило са масовним доласком језуита, који су одмах започели енергичну борбу са локалним православљем, које је традиционално било под претежним утицајем Српске православне цркве. У оквиру унијатске цркве и под директним интелектуалним утицајем језуита у Трансилванији током XVIII века постепено се формирао утицајан национално-културни покрет, који је убрзо постао познат као „Трансилванијска (Ардељска) школа”. Карактеристично је да су водећи представници и идеолози ердељске (ардељске) школе школовање стицали директно у језуитским школама у аустријској Трансилванији или на универзитетима у Риму и Бечу;³⁸⁴ при чему су чланови Трансилванијске школе били углавном људи из реда локалног гркокатоличког свештенства.³⁸⁵

Симболичан је у том погледу лик једног од оснивача модерне румунске историографије, Ђорђа Синкаија, чија су дела, која обухватају период од ере античке Дакије у првим вековима наше ере до 1804. године, била веома популарна међу просвећеним круговима Трансилваније, Влашке и Молдавије у 19. веку. Према информацијама бугарског историчара С. Н. Палаузова, који је радио у Русији, Синкаи, „пошавши у Василијански ред, провео је пет година у Риму (1774-1779), где је био секретар за пропаганду. Вративши се у Трансилванију, дванаест година је био директор унијатских школа. Највише га је занимало мрачно питање порекла Волоха... Синкаи је започео свој рад у Риму, где је имао прилику да користи материјале из Ватикана који нису свима били доступни.”³⁸⁶ Један од оснивача модерне румунске историографије био је, дакле, истакнути представник ердељске школе, члан унијатског базилијанског реда,

³⁸⁴ Cornis-Pope M., Neubauer J. *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2.* John Benjamins Publishing, 2004. P. 255.

³⁸⁵ Romocea C. *Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania.* Bloomsbury Publishing, 2011. P. 112.

³⁸⁶ Палаузов С.Н. Румынские господства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. Санкт-Петербург: В типографии И.И. Глазунова, 1859. С. 4.

као и високи и поуздани службеник Римске курије, који се бавио пословима пропаганде, који сама по себи је врло елоквентна карактеристика.

Водећи представници ердељске школе су посебну пажњу посветили сложеном питању етничког порекла романског говорног становништва Трансилваније и Влашке, бранећи став да су локални Власи који говоре романски језик директни потомци римских колониста који су у Дакију стигли непосредно после њеног освајања од римског цара Трајана почетком 2. века наше ере. Ако су се „савремени Грци позивали на еру античке Грчке, онда су се савремени Румуни позивали на Римско царство као место свог порекла”.³⁸⁷ Термини „Румунија” и „Румуни”, које су активно промовисали представници трансилванијске школе, требало је да укаже на блиску генетску везу са Римом. Међутим, према мишљењу једног броја ауторитативних научника, степен чистоће латинског порекла романског становништва Трансилваније, Влашке и Молдавије је јасно и често намерно преувеличан, како би се истакли искључиво латински корени Румуна, њихова припадност западноевропској цивилизацији и њиховим фундаменталним цивилизацијским разликама од суседних словенских народа.³⁸⁸

Међутим, приоритет представника трансилванијске школе није успостављен одмах. Дакле, за разлику од концепта искључиво романског и латинског порекла романског говорног становништва Трансилваније, Влашке и Молдавије почетком 19. века, у подунавским кнежевинама дуго је постојала јака традиција да се истакне значајна улога аутохтоних дачких племена у формирању становништва Влашке и Молдавије. Ово гледиште је, посебно, заступао ауторитативни црквени историчар Н. Рјамничану.³⁸⁹ Међутим, на крају, из разних разлога, пре свега због огромне подршке Католичке цркве и власти западноевропских држава, тријумфовао је латински концепт представника трансилванијске школе, који је имао јасну политичку позадину.

Ови концепти су предодредили систематску и доследну борбу представника трансилванијске школе са обимним словенским наслеђем у традиционалној култури становништва Влашке и Молдавије. Пуна борба против

³⁸⁷ The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 352.

³⁸⁸ См. Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004. P. 255.

³⁸⁹ The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 352.

словенске културне баштине почела је након уједињења дунавских кнежевина и формирања Румуније. У суштини, радило се о оштром, сврсисходном и често насилном преформатирању културног кода локалног православног становништва, како би му се усадио нови и потпуно вештачки неороманички идентитет. Овај процес се најјасније манифестовао у области културне, језичке и црквене политике коју су водиле румунске власти.

Посебно је црквенословенски језик, традиционално службени језик локалне православне цркве и управе, постао мета прогона и дискриминације. Како је приметио познати историчар В. Гросул, у Молдавији и Влашкој „језик богослужења био је црквенословенски, који је обављао и функције службеног језика, пре свега језика Господарове канцеларије и наставе. То је био и језик међународне комуникације, будући да се користио не само у овим кнежевинама, већ и у Бугарској, Србији, Московској и другим руским кнежевинама, као и у Великој кнежевини Литванији...”³⁹⁰ У том погледу значајно је да је, за разлику од православне цркве у Влашкој и Молдавији, која је користила црквенословенски језик до 1863. године, унијатска црква у Трансилванији од самог почетка напустила традиционални црквенословенски језик за православне Влахе и почела да користи као званични локалне дијалекте романског језика. Штавише, 1761. године епископ П. Арон, поглавар Унијатске цркве у Трансилванији, уз подршку аустријских власти, пожурео је да преведе Библију на дијалект локалног романског становништва.

Жеља за широким наметањем латинског порекла и измештањем словенске културне баштине изражавала се у избацивању бројних словенизама из настајуће књижевне норме, у усађивању неологизама из француског и италијанског језика, као и у убрзаном преласку младог румунског књижевног језика на латинично писмо. Прелазак на латинично писмо, настало по француским и италијанским узорима, требало је да замени употребу традиционалног средњовековног ћириличног писма, које је у средњем веку доминирало у Влашкој и Молдавији. Истовремено, у Молдавији је ћирилично писмо доминирало „пет векова... Црквенословенски језик је био службени језик и био је језик владарске канцеларије, наставе и богослужења.”³⁹¹

Управо су представници трансилванијске (ардељске) школе активно неговали, промовисали и пропагирани концепте као што су „Румуни” и „румунски језик”, делујући као носиоци „панрумунске националне идеје” и, у

³⁹⁰ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 16.

³⁹¹ Исто, стр. 145.

ствари, усађујући нови систем вредности и идентитета међу романским говорним становништвом Трансилваније, Влашке и Молдавије, који у то време уопште себе нису сматрали Румунима.³⁹²

Увођење латинице наишло је на посебан отпор у Молдавији. Према В. Гросулу, „у Молдавији је замена ћирилице латиницом наишла на противљење велике групе предавача тј. учитеља и других интелектуалаца. Многи од њих су инсистирали на очувању ћирилице као образовног средства, јер би младим стручњацима пружила прилику да се упознају са културним наслеђем... Мањина која је подржала потпуну замену ћирилице латиницом, уз подршку званичне власти је, уз помоћ Влашке, изашла као победник”.³⁹³ Несвечано наметање латинице од стране румунских власти, супротно мишљењу већине становништва Молдавије, постало је један од важних разлога за интензивирање антирумунског молдавског покрета 1860-их година.

Двадесетих година 18. века, са почетком процеса националног препорода у дунавским кнежевинама, управо су ученици Ердељске школе из тадашњег Аустријског царства деловали као енергичне културне вође, ширећи своју идеологију међу становништвом Влашке и Молдавије. Према чувеном историчару В. Гросулу, „фактор који је утицао на зближавање кнежевина била је активност и у Молдавији и у Влашкој досељеника из Трансилваније, који су доживели најјачи идеолошки утицај Ердељске школе. Представници романизованог становништва Аустријског царства су се највећим делом сматрали Румунима, а међу њима се јавила идеја о јединственој румунској нацији. Из Аустрије у дунавске кнежевине доселили су се највећи просветитељи Влашке и Молдавије – Г. Лазер, Г. Асаки, И. Костја, И. Манфи, В. Фабијан, В. Поп... Како је писао румунски новинар Ц. Бакалбаша, „свуда је било ердељанских учитеља... Он је упалио румунску бакљу и ниједна друга бакља није је могла засенити.”³⁹⁴ Највећу интелектуалну подршку и подршку својим амбициозним политичким тежњама млади румунски национализам нашао је у делима историчара Н. Јорге, који је „пружио оправдање за историјски континуитет и културно јединство румунском национализму, формулишући нови етнополитички и историјски легитимитет”.³⁹⁵ Представници Ердељске школе имали су и колосалан утицај на развој културе, посебно књижевности, у

³⁹² Исто, стр. 53.

³⁹³ Исто, стр. 154.

³⁹⁴ Исто, стр. 76.

³⁹⁵ Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 352.

подунавским кнежевинама. Тако је темеље савременог румунског књижевног процеса поставио представник школе Т. Мајореску, који се сматра „организатором и реформатором румунског културног живота”.³⁹⁶ Ученици Ерделјске школе су тако постали „кумови” модерне румунске културе која је настајала у 19. веку.

Занимљиво је да су аустроугарске власти активно подржавале ширење унијатства и католичанства на претежно православну Буковину, насељену углавном православним Русинима и Власима. Према сведочењу руског конзула С. М. Горјаинова, који је ту функцију обављао од 1891. до 1896. године, у граду Черновци, престоници Буковине, у то време се „тамо развила појачана католичка и унијатска пропаганда”.³⁹⁷ Констатујући прилив језуита у православну Буковину, С. М. Горјаинов је приметио да су „језуити... одржавали неколико добротворних установа у граду у виду склоништа за децу и немоћне и настојали да продру у образовање младих девојака. Пошто су сви језуити били пољског порекла, очигледно је да су истовремено вршили националну и верску пропаганду.”³⁹⁸

Овако масовни утицај католичке и унијатске пропаганде на локално становништво Буковине имао је озбиљне последице. Руски дипломата С. М. Горјаинов је навео да ако се стара генерација румунских земљопоседника, која је сачињавала локалну православну румунску интелигенцију, углавном са симпатијама и интересовањем односила према Русији, онда је млађа генерација румунске интелигенције „била прожета другим погледима... и окренула се од свега што су њихови очеви поштовали”.³⁹⁹

Традиционално настројене јавне и културне личности Влашке, а посебно Молдавије, покушавале су да се одупру агресивној и деструктивној културној политици представника трансилванијске школе, пре свега на језичком и књижевном плану. Тако су у Кнежевини Молдавији „постојале значајне снаге, и световне и духовне, које су се противиле промени традиционалног молдавског писма. Велики румунски црквени поглавар, румунски епископ Мелхиседек, који је био министар вероисповести и просвете 1861. године, активно се противио

³⁹⁶ Cornis-Pope M., Neubauer J. *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2.* John Benjamins Publishing, 2004. P. 255.

³⁹⁷ Горјаинов С.М. Воспоминания русского консула в Буковине // Исторический вестник. 1916. № 12. С. 671.

³⁹⁸ Исто.

³⁹⁹ Исто, стр. 680.

промени писма... Мелхиседек је веровао да ћирилица боље служи матерњем језику од латинице и није био сам у овом ставу. Говорећи о ћирилицу, он је истакао да ово писмо представља „драго историјско наслеђе наших предака, који су га преобразили и на њему објављивали црквене истине и љубав према отаџбини. Зато га морамо сачувати, онако како смо на њему васпитани.“⁴⁰⁰

Специјалиста у области локалних романских дијалеката Ј. Гинкулов је 1840. приметио да је „уопштено говорећи, латиница за влашко-молдавски језик неупоредиво сиромашнија од словенске азбуке...“⁴⁰¹ Након избора А. Кузе за владара дунавских кнежевина, при чему је интензивирано наметање латинице, „један од главних идеолога антиуниониста, Н. Истрати, повукао се на своје имање... Његово последње дело била је сатира на вештачком језику који се користио у одређеним друштвеним круговима.“⁴⁰² Што се тиче Бесарабије, која је била део Руске империје и била поштеђена масовне инвазије амбициозних културних вођа из трансилванијске школе, румунска тенденција у њој „до 1917. била је слаба“.⁴⁰³

Међутим, доминантна друштвена и интелектуална снага која је одредила идеолошки формат уједињења дунавских кнежевина и вектор даљег развоја румунске државе били су управо они ставови које су развили и формулисали представници Ерделјске школе и које су биле подржане од европских земаља и целокупне моћи католичке цркве. Овај чудни „преседан друштвеног инжењеринга, нажалост, остаје недовољно проучен и из њега нису извучене никакве лекције; пројекат даље румунизације наставља да се развија и уништава, пре свега, Србе, али и Бугаре и Молдавце“.⁴⁰⁴

Од револуције 1830. Француска је почела да игра посебно активну улогу у друштвено-политичком животу дунавских кнежевина, брзо постајући узор у интелектуалним круговима Влашке и Молдавије. Према В. Гросулу, „француски предузетници, путници, писци и новинари све више су почели да посећују дунавске кнежевине, утичући на извештан начин на јавно мњење. Они су истицали романичко порекло и Француза, Молдаваца и Влаха и настојали да ослабе везе са Словенима и пре свега са Русијом. Француска је имала велики

⁴⁰⁰ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 53.

⁴⁰¹ Исто.

⁴⁰² Исто, стр. 145.

⁴⁰³ Исто, стр. 58.

⁴⁰⁴ Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023. С. 23.

утицај на формирање нове формације молдавско-влашке омладине, која се приметно разликовала од претходне генерације.⁴⁰⁵ Бројни студенти из дунавских кнежевина који су студирали у Паризу „брзо су се укључили у друштвени живот Француске и постали чланови једне или друге масонске ложе”.⁴⁰⁶ Услед тога, према типичном признању једног од представника млађе генерације дунавских кнежевина, „очи и мисли наших отаца биле су окренуте ка истоку, а наше ка западу”.⁴⁰⁷

Водећу улогу у процесу уједињења дунавских кнежевина након пораза Русије у Кримском рату 1853-1856. имали су дипломци западноевропских универзитета и присталице Трансилванијске школе, предодредивши даљи вектор идеолошке и политичке еволуције румунског друштва. Истовремено, расположења друштвених виших и нижих слојева често се нису поклапала. Како је приметио руски савременик описаних догађаја, добро упућен у ситуацију у дунавским кнежевинама, „Куза, слепи имитатор Наполеона, овде је у свему увео француска правила, а овдашње масе свашта слушају, али никако не саосећају са уједињењем кнежевина..., у њима нема мисли о скупштини земље румунске...”⁴⁰⁸

Од великог интереса су конкретни детаљи и околности око формирања мистериозне државе под називом „Румунија”. Тако је и даље велика мистерија зашто је управо А. Куза, представник бојара средње класе, изабран на престо и у Молдавији и у Влашкој 1859. године, иако је било доста много заслужнијих претендената на ову улогу. Бројни истраживачи, међу којима су и многи румунски историчари, с правом указују на колосалну улогу француских масона у избору париског штићеника А. Кузе за владара и Молдавије и Влашке, након чега је процес уједињења дунавских кнежевине постао неповратан. Штавише, Молдавију је заправо апсорбовала Влашка.⁴⁰⁹ Посебно је румунски историчар Н. Цувара веровао да је „невероватан избор А. И. Куза, бојарина друге класе, на престо Молдавије, а потом и Мунтеније, наводно био због чињенице да је председавао новоствореном масонском ложом Галат.”⁴¹⁰ Уопштено говорећи,

⁴⁰⁵ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С.80.

⁴⁰⁶ Исто, стр. 87.

⁴⁰⁷ Исто.

⁴⁰⁸ Кельсиев В. Галичина и Молдавия. Путевые письма. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868. С. 300.

⁴⁰⁹ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 133.

⁴¹⁰ Исто.

како неки румунски истраживачи верују, „масонерија је играла улогу у рађању нове румунске државе барем једнаку оној коју је имала у Француској у периоду пре Револуције 1789. године.”⁴¹¹

У сваком случају, улога и осећања елита су се показали као одлучујући фактор у процесу уједињења. Управо је та околност одредила коначну победу и каснију брзу експанзију идеологије „румунства”, која је негирала како традиционално културно-историјско наслеђе и традиционалне идентитете становништва Влашке и Молдавије, тако и историјски утемељене културне и црквене везе Влаха са суседним словенским народима. Прилив пољских емиграната у Влашку и Молдавију после пораза пољског устанка у Русији 1863., допринео је ширењу антируских осећања у подунавским кнежевинама.

Екстерни фактор је такође имао изузетно важну улогу у реализацији „румунског пројекта”. Дакле, након пораза Русије у Кримском рату 1853-1856., Коалиција западних сила, у координацији са Ватиканом, донела је темељну одлуку да коначно одсече Русију од православних словенских народа Балкана, пре свега од Србије и Срба. Управо у ту сврху било је потребно социокултурним технологијама трансформисати традиционални идентитет православног становништва Влашке и Молдавије, који је у специфичним условима тог времена попримио форму „румунског пројекта”. Једна од кључних личности у припреми и реализацији „румунског пројекта” био је творац уједињене Италије, гроф Кавур, који је, како с правом наглашава З. Милошевић, одиграо одлучујућу улогу „у процесу привлачења европских центара на трансформацију Влашке и Молдавије у бастион против Русије (а то је гарантовало и уједињење Италије).”⁴¹²

Занимљиво је да је одмах након уједињења дунавских кнежевина и формирања Румуније, на иницијативу румунских власти и лично А. И. Куза, од 1859. године је покренута кампања праћења и прогона антиунионистичког православног свештенства, пре свега у Молдавији. Политика формалне секуларизације црквених имања, коју је у то време водио владат Куза, у пракси се претворила у прогон и, у ствари, пораз њему омражене православне цркве, која је бранила традиционалне културне вредности становништва Молдавије и Влашке.

⁴¹¹ Исто.

⁴¹² Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023. С. 30.

Тако је, на иницијативу румунских власти, пажљиво припреман сламајући ударац задат манастиру Њамецки, који је био признати центар молдавског православља. Као резултат погрома снага безбедности новорођене румунске државе, манастир Њамецки је лишен своје имовине; заплена је богата библиотека и штампарија Њамецког манастира, која је издавала молдавску црквену литературу. Како примећује В. Гросул, Манастир Њамецки је „садржао велику убожницу за старе, душевну болницу, богословију, штампарију и многе сеоске школе. Почетком 1860-их све је то уништено у приватном власништву или претворено у затворе, а новац добијен од њихове продаје покрале су газде ове грабежљиве рације.”⁴¹³ У ствари, Манастир Њамецки је био једно од главних упоришта традиционалне молдавске православне културе и истовремено важан центар локалних православних образовних и просветитељских структура. Из тог разлога, примерно и демонстративно уништавање Манастира Њамецки од стране румунских снага безбедности постало је, без претеривања, акт директног етноцида над православним становништвом Молдавије.

У јулу 1860. јеромонах Теофан, пуномоћник молдавског митрополита, био је приморан да састави опширну ноту упућену министру иностраних послова Русије А. М. Горчакову и главном тужиоцу Светог синода, који је детаљно говорио о антиправославној политици румунских власти. Поред информација о разарању Манастира Њамецки и других православних центара, у белешци је писало и о растућој духовној агресији Запада и насељавању унијатских мисионара у престоницу Молдавије Јаши.

Упечатљива илустрација невиђене природе антиправославног прогона који су покренуле румунске власти у Букурешту била је репресија над низом православних архијереја, укључујући молдавског митрополита Софронија, у којој је лично учествовао шеф румунске владе М. Когелничану. Како бележи В. Гросул, „8. новембра 1860. године, сам шеф кабинета министара М. Когелничану, у пратњи наоружаних жандарма, стигао је у резиденцију митрополита Софронија, када је епископ служио литургију. Митрополит није смео ни да заврши службу. Насилно је ухваћен, стављен у кочију и затворен у Слатински манастир. Ту је био под надзором жандарма. Кршење закона је било очигледно, али је Софроније одлучио да одбије митрополитску столицу.”⁴¹⁴ Након тога, Софроније је пуштен, након чега се настанио у Јаши као обичан грађанин. Намеравао је да оде у Русију, али је умро 1861. године.

⁴¹³ Гросул В. Указ. соч. С. 159.

⁴¹⁴ Исто, стр. 155-158.

На сличан начин су се антиправославне румунске власти демонстративно обрачунале са игуманом Њамецког манастира Герасимом. Тако је „13. новембра 1861. године у манастир дошао министар црквених послова А. Романо са одредом жандарма. Подигли су старца са постеље и под пратњом га послали у манастир Кошулу, где је он, под строгим надзором, убрзо умро. Вест о смрти митрополита и игумана Њамецког манастира”, приметио је В. Гросул, „проширила се Молдавијом и нанела озбиљну моралну штету угледу државне власти и самом А. Кузи”.⁴¹⁵ Занимљива је околност да су највиши представници румунске извршне власти директно учествовали у демонстративним репресалијама над архијерејима Молдавске православне цркве. Услед разарања Њамецког манастира и других православних центара у Молдавији, један број представника молдавског свештенства био је приморан да побегне у Русију.

Демонстративни пораз Њамецког манастира имао је очигледне русофобске и антисловенске корене. Тако је у штампарии овог манастира молдавска црквена литература излазила искључиво ћирилицом, а на богослужењима су традиционално бележена имена главних руских светитеља, међу којима су и Света кнегиња Олга и Свети кнез Владимир. После разарања манастира и ликвидације његове штампарии, румунске власти су увеле елоквентну забрану помињања свих руских светитеља, укључујући и Свету Олгу и Светог Владимира.

Врло брзо су постали јасни крајњи циљеви политике румунских власти према православној цркви. У децембру 1864., у Букурешту је објављен документ под насловом „Органски прописи за стварање централних синодалних власти”, чији је први члан прокламовао независност „Румунске православне цркве” од било које „стране црквене власти”. У ствари, овај акт је био „прва званична легализација аутокефалности Румунске цркве”⁴¹⁶, иако у то време чак ни термин „Румунија” није био признат у међународним односима и коришћен је само у унутрашњим актима.

Одмах након тога, Куза је за поглавара Румунске цркве поставио влашког митрополита Нифона, демонстративно му потчинивши молдавског митрополита, иако је у оквиру Цариградске патријаршије Молдавска митрополија традиционално имала већа права. Цариградски патријарх Софроније III с правом је сматрао да су Кузине радикалне црквене импровизације антиканонске и 1865. године је прекинуо односе са Румунском црквом. Међутим, 1885. године, под утицајем актуелне политичке ситуације,

⁴¹⁵ Исто, стр. 158.

⁴¹⁶ Исто, стр. 159.

нови цариградски патријарх Јоаким IV признао је аутокефалност Румунске цркве.⁴¹⁷

Истовремено са директном агресијом на православну цркву, владар А. Куза и румунске власти су испољиле јасну и демонстративну наклоност према католичанству. То је резултирало снажном подршком католичких школа и промоцијом католичке пропаганде. Званични Букурешт је склопио споразум са Ватиканом, „према коме се румунска влада обавезала да ће пружити сву могућу заштиту Католичкој цркви”.⁴¹⁸ Значајно је да је међу православном заједницом Влашке и посебно Молдавије Куза почео да се назива „Јулијаном Отпадником, видевши у њему противника православља и, штавише, присталицу католичанства... У литератури се чак и на сам избор Кузе гледало као на дело руку папско-протестантског Запада, који је упорно радио на додирном споразуму на штету православља и Русије.”⁴¹⁹

Демонстративна антиправославна и антисловенска културна политика Букурешта, као и економска дискриминација Молдавије од стране Влашке, изазвали су пораст протестних расположења у молдавској јавности, међу којима су, истовремено, нагло порасле симпатије према Русији. Врхунац антирумунског расположења у Молдавији била је оружана побуна против букурештанских власти у Јашију почетком 1866. године, брутално угушена од стране румунске војске и праћена бројним молдавским жртвама.

Према речима руског путника В. Келсијева, који је скоро целу 1867. годину провео у главном граду Молдавије, Јашију, „моје прво познанство са њима (*јашиким бојарима* – прим. К.Ш.) почело је њиховом злоупотребом Русије. Они су нас грдили, не као Влахе, не за наше варварство, не за наше конопце и бичеве, не за Сибир, не за наше поступке са Пољацима – већ за нашу непажњу. – „Шта раде ваши у Москви и Санкт Петербургу? – викали су ми у глас, дрхтећи од огорчења. – Зашто ваши спавају? Зашто нас препуштају на милост и немилост, као играчку Француске и Аустрије?”⁴²⁰

В. Келсијев је нагласио да су молдавски бојари изузетно критички и непристрасно говорили о Влашкој, у оквиру Румуније, са којом су били принуђени да буду заједно. „Не желимо савез са Влашком, то нам је на терету, то нас уништава. Власи су преузели целу нашу власт, Молдавију учинили

⁴¹⁷ Исто, стр. 160.

⁴¹⁸ Исто, стр. 157.

⁴¹⁹ Исто.

⁴²⁰ Келсијев В. Пережитое и передуманное. Воспоминания. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868. С. 54.

подређеном регијом, у свим стварима су нам угушили глас. Лишени смо суда, лишени смо војске, Букурешт се кити нашим молдавским новцем, а ваши спавају!!!⁴²¹ – овако је В. Келсијев експресивно пренео расположење јашких бојара крајем 1860-их.

Жалећи се В. Келсијеву на „тежину и неподношљивост” њиховог положаја у новорођеној Румунији, молдавски бојари су изјавили да „нећемо више већу политичку слободу или независност. Апеловали смо на ваше конзуле да се заузму за нас пред Власима, али се ваши конзули крију од нас, говорећи да они ништа нису овлашћени и да не могу ништа учинити без посебних упутстава.”⁴²², – описао је В. Келсијев политичка осећања представника молдавске елите.

Значајно је да је однос јашких бојара према Француској, Аустрији и западној Европи у целини у то време био изузетно критичан. Према речима молдавских саговорника руског путника, „француски и аустријски конзули из коже искачу, да бисмо ми стекли добро мишљење о својим владама, али ми смо изгубили веру у њих: уморни смо од играња уз мелодије Француске и Аустрије, уморни смо од њихове приче да припадамо племенитом латинском племену, да смо потомци старих Римљана и да зато наше судбине треба повезати са судбинама западне, а не источне Европе. Како ми, мало племе, можемо сањати о политичкој независности или играти било какву озбиљну улогу?”⁴²³

Природа претензија молдавских бојара на Русију била је одређена управо овим околностима. Представници молдавске политичке елите замерици су руском руководству због незнања и неспремности да сазнају право стање ствари у Молдавији. Према неким представницима молдавских бојара, „да сте ви у Санкт Петербургу разумели наше питање, и знали наше жеље, само да пружите руку, сутра би се „suffrage universel” изјаснио за присаједињење Русији са неким правима вазалне кнежевине попут Финске”⁴²⁴.

Привлачност Молдаваца Русији донекле се објашњавала њиховим одбацивањем Влашке, која је од самог почетка потпуно доминирала Румунијом, у оквиру које је Кнежевина Молдавија постала колонија. „Ми мрзимо Влахе; наше непријатељство према њима траје вековима; „Не можемо, не желимо да будемо са њима”, говорили су молдавски политичари руском путнику.” „Влашка, ова безначајна кнежевина, где је морал грубљи од нашег, где је образовање релативно на нижем нивоу, где је јавни морал нешто најстрашније...

⁴²¹ Исто.

⁴²² Исто.

⁴²³ Исто, стр. 55.

⁴²⁴ Исто.

вређа нас својом дрскошћу, бахатошћу и неправдом.”⁴²⁵ Осмишљавајући оно што је чуо од молдавских бојара, В. Келсијев је забележио: „И овде, у овој Молдавији, у овој латинској раси, опет сам нашао исто што и код западних Словена; опет иста безгранична љубав према Русији, иста вера у њу, иста жеља да се с њом споје у једну државу...”⁴²⁶

У још већој мери, широка русофилска осећања била су карактеристична за молдавски обичан народ. Према В. Келсијеву, молдавски обичан човек „ни о чему не сања толико колико о доласку Руса, који ће једини моћи да уведу и одрже бар какав-такав ред, а за остало га није брига, рачунајући на то да је *imperatur rusescii estj omul bunu* – „Руски цар је добар човек”.⁴²⁷

У 20. веку, значајно еволуирана идеологија „румунизма” постала је један од важних разлога који су Румунију на крају довели у табор савезника нацистичке Немачке. Ослањајући се на Берлин, тадашња румунска елита је настојала да оствари даље експанзионистичке циљеве.

Окупација Бесарабије и Одесе од стране румунских трупа, сурови румунски окупациони режим на овим територијама, као и активно учешће румунских армија у Стаљинградској бици на страни немачког Вермахта представљају једну од најсумњивијих страница савремене историје Румуније. Симптоматично је да је управо у то време један број представника румунске политичке елите озбиљно разматрао могућност потпуног одрицања од православља и истовременог покатоличавања свих Румуна. Тако је „1943. године министар иностраних послова Михај Антонеску... говорио о јачању веза са Ватиканом. Сматрао је могућим и сврсисходним покатоличавање румунске нације као оруђе за јачање веза Румуније са католичким Западом. У својој жељи да преведе румунски народ у католичку веру, М. Антонеску није био сам. Подржао га је, на пример, познати новинар, издавач званичног владиног листа „Курентул” Памфил Шејкару.”⁴²⁸ Међутим, ток Другог светског рата и пораз

⁴²⁵ Исто, стр. 56.

⁴²⁶ Исто.

⁴²⁷ Исто, стр. 57.

⁴²⁸ Покивайлова Т.А. Конфессиональная ситуация в Трансильвании и ликвидация униатской церкви в Румынии (40-е годы XX века) // Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы. 1939-1958. Дискуссионные аспекты. Москва: Институт Славяноведения РАН, 2003. С. 184.

нацистичке Немачке и њених сателита онемогућили су спровођење овог сценарија.

Тако су научни и идеолошки развоји представника трансилванијске (ердељске) школе, који су настали у дубинама унијатске цркве, постали водећа компонента идеологије јединствене румунске државе створене 1860-их, умногоме одређујући њен културни и политички облик. Настављајући мисао познатог руског историчара-слависте Н. Попова, можемо рећи да, ако је у Западној Русији унија била оруђе за претварање Руса у Пољаке, онда у Трансилванији, Влашкој и Молдавији унија није безуспешно деловала као оруђе за претварање локалних Влаха и Молдаваца у Румуне. Према мишљењу савремених српских научника, „у процесу ових колонијалних културних трансформација мењали су се етроними и називи држава, као и језици, писма, традиције, начин живота, заставе, државне границе и други елементи националног идентитета људи”.⁴²⁹

Формална политичка интеграција дунавских кнежевина, које су се ујединиле 1859. године и формирале нову државу под називом „Румунија”, била је у суштини моћно оруђе цивилизацијског раскола, чији је резултат био искорењивање традиционалног идентитета становништва Влашке и Молдавије и наметање неороманичког идентитета. Трагичне последице овог процеса и даље се осећају све до данас.

ЛИТЕРАТУРА

Горяинов С.М. Воспоминания русского консула в Буковине // Исторический вестник. 1916. № 12.

Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014.

Кельсиев В. Галичина и Молдавия. Пугевые письма. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868.

Кельсиев В. Пережитое и передуманное. Воспоминания. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868.

⁴²⁹ Шуљагић С. Поништавање националних идентитета на Балканском полуострову у деветнастом веку са посебним освртом на Румунију // Анатомија румунске политике. Приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017. С. 31.

Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023.

Палаузов С.Н. Румынские господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. Санкт-Петербург: В типографии И.И. Глазунова, 1859.

Покивайлова Т.А. Конфессиональная ситуация в Трансильвании и ликвидация униатской церкви в Румынии (40-е годы XX века) // Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы. 1939-1958. Дискуссионные аспекты. Москва: Институт Славяноведения РАН, 2003.

Шулягић С. Поништавање националних идентитета на Балканском полуострову у деветнастом веку са посебним освртом на Румунију // Анатомија румунске политике. Приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017.

Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004.

Magocsi P.R. With Their Backs to the Mountains. A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Budapest-New York: CEU Press, 2015.

Romocea C. Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania. Bloomsbury Publishing, 2011.

The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Кирилл Шевченко

Филиал Российского Государственного Социального Университета
Минск, Беларусь
shevchenkok@hotmail.com

ДУНАЙСКИЕ КНЯЖЕСТВА И «РУМЫНСКИЙ ПРОЕКТ»: ПОЛИТИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО РАСКОЛА

Аннотация

Глобальный «униатский проект», развернувшийся с XVI века в пограничных между православием и католичеством областях Центральной и Восточной Европы, изначально инициировался Римом с целью полного церковного

подчинения православных славянских народов и для последующего переформатирования их цивилизационного кода с целью создания условий для их постепенной ассимиляции в будущем. Конкретный формат проведения и дальнейшей реализации церковных уний отражал как интересы Рима и высших католических иерархов, так и интересы политических элит тех стран, в состав которых входили православные народы, ставшие объектом этноконфессиональной инженерии Ватикана и католических государств. Одним из примеров подобной этноконфессиональной политики стала «Трансильванская школа», представители которой внесли существенный вклад в уничтожение традиционной идентичности коренного населения православной Валахии и Молдавии и в формирование новой румынской идентичности. В полной мере данный процесс развернулся после объединения Валахии и Молдавии и образования Румынии в 1859 г. Главными направлениями процесса переформатирования традиционной идентичности населения Валахии и Молдавии стала языковая политика, направленная на отказ от кириллицы и насаждение латиницы, а также системная дискриминация и преследования православной церкви, отстаивавшей традиционные ценности коренного населения. В результате «румынский проект», ставший формой политической интеграции Дунайских княжеств, превратился в эффективный инструмент цивилизационного раскола, призванного ослабить Россию и православные славянские народы Балкан.

Ключевые слова: Дунайские княжества, Румыния, интеграция, этнокультурная инженерия

Зоран Милошевић*

Институт за политичке студије Београд
zoran.milosevic@yandex.ru

ИЗГУБЉЕНА ДРЖАВНОСТ ВЛАШКЕ И ИДЕОЛОГИЈА РУМУНСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Резиме

Кнежевина Влашка је држава која је постојала (приближно) од 1330. до 1895. године (дакле око 565 година). После Кримског рата окончаног 1856. године интегрисе се са делом Молдавије (Кнежевином) и том приликом се трансформишу у нову државу – Румунију. На тај начин, интеграције су за Кнежевину Влашку значиле и њен буквални нестанак као државног субјекта. Народ се асимилује у Румуне (у преводу – римске војнике), а Влаха данас налазимо само у Србији, где имају статус етничке заједнице.

Видимо, дакле, да су румунске интеграције довеле до важног геополитичког преображаја овог дела Балкана и Европе. Међутим, интеграциони пројекти Румуније овим нису окончани. Идеологија румунизма предвиђа интеграцију у државу Румуније и садашњу Републику Молдавију, делове Украјине, али и више држава са Балканског полуострва.

Кључне речи: Власи, Словени, Влашка кнежевина, асимилација, међународне интеграције, Румунија, румунизам, геополитика, социјалне технологије, Дакија

Иако је држава Влашка нестала, њен дух и дух њених становника Влаха не да спокоја ни политичарима, ни неким верским службеницима, а ни научницима. Последњи „испад”, где се појавио дух Влаха и Влашке, догодио се 2016. године године, када је поглавар Исламске заједнице БиХ, Хусеин Кавазовић, на једном скупу муслимана у Швајцарској одржао скандалозан говор

* Научни саветник, доктор социолошких наука. E-mail: zoran.milosevic@yandex.ru RIPS: <http://repositorijumips.rs/view/subjects/C11.html>

препун увреда у коме је Србе назвао Власима,⁴³⁰ а све због чињенице да су српске партије победиле у Сребреници. Закључак Кавазовића био је да се Власима не сме дозволити да владају Сребреницом. Зна се, наравно, да у Сребреници нема Влаха, већ да ту живе Срби.

Овде треба подсетити на неке историјске чињенице, тј. да су Срби у Аустроугарској монархији називани и Власима, тј. Влах је значило Србин и обрнуто,⁴³¹ али без увредљивог садржаја. Данашња „наука” босанскохерцеговачких муслимана извитоперила је одређене садржаје и, попут члана Академије наука БиХ Ибрахима Пашића, тврди да у БиХ до средине 19. века није било Срба и да су сви данашњи Срби некада били, заправо, Власи.⁴³² Иначе, упућенији аутори су током Средњег века Србе заиста називали на три начина: Србима, Власима и Рашанима. На пример, цар Фердинад II Србе је називао Србима или Рашанима, а потврђује Симеона Вратању за епископа „Влаха и Срба”. Адам Бацани, хрватски бан 1696. даје заштитну диплому српском народу између Купе и Уне (Банија) и назива га влашким или српским народом. Гроф Ђуро Зрињски, насељавајући Србе на своја имања око Гомирја, зове их 1602. године „Власима или Србима”.

У једном извештају Задарске надбискупије из 1760. године каже се за Србе: „илирски, влашки, словенски или српски народ!” Загребачки бискуп Игњатије Микулић населио је Србе на свом имању (Трепча, Банија) и 1688. године у Уговору их назива „Србима које обилно Власима зову”. Загребачки бискуп Б. Висковић, 23. јуна 1640. године, пише да треба протерати марчанског „српског епископа” Максима Петровића и поставити језуита Леваковића. На више места, у овом другом писму папском нунцију у Бечу, надбискупу Гаспару Матеју, он Србе зове „Власи или Срби”. Загребачки бискуп Л. Петретић (1648–1667) назива у неким својим донацијама и декретима Србе у Хрватској више

⁴³⁰ "Ne dajte da 'vlah' vlada Srebrenicom"?! <https://www.rtvbn.com/3818975/kavazovic-vrijedjao-srbe-u-svajcarskoj-ne-dajte-da-vlah-vlada-srebrenicom> (24. 05. 2016).

⁴³¹ Босанскохерцеговачки муслимани појам „Влах” користе и за указивање да Срби нису аутохтоно становништво, те да немају шта да траже у БиХ. „Србима се, позивајући се на фалсификоване историјске чињенице, шаље политичка порука да су, за разлику од „староседелаца” Бошњака, „дођоши” влашког порекла и подстанари без икаквог корена на босанској земљи. У складу с тим, они немају права на било какву самосталну државну творевину на овом простору.” Види: Коља Бесаровић, Да се Власи не досете, Печат, бр. 547 <https://www.pecat.co.rs/2018/11/da-se-vlasi-ne-dosete/>

⁴³² Ibrahim Pašić: Bosanski Srbi su poreklom Vlasi, jezik su uzeli od "dobrih Bošnjana", Ibrahim Pašić: Bosanski Srbi su poreklom Vlasi, jezik su uzeli od "dobrih Bošnjana" (преузето 22. 07. 2024.)

пута само Србима, а некад „Власима или Србима”. У једном свом дугом извештају Дворском Савету од 21. априла 1662. године чак каже да су дошли из „Краљевине Србије”. За језик Срба у Вараждинском ђенералату каже: „српски језик, који се код нас влашки назива”.⁴³³

Насељене Србе у Словенији такође су звали Власима.⁴³⁴ Наиме, Ускоци Срби су се у 17. веку населили у Белој Крајини, у Словенији, и књига „Слава војводине Крањске” о вероисповести Ускока Влаха наводи следеће: Да су ови „Власи” – Срби, јасно се види по томе што им је патријарх у Пећи, и што poste заветни пост пред Светог Саву, који им је био први архиепископ.

О етничком пореклу православних „Влаха” на простору „хрватских земаља”, односно о „влашкој проблематици”, постоји обимна литература, која јасно доказује да је главном реч о „рашком”, тј. српском народу. Ипак, низ хрватских историчара, етнолога и других аутора и истраживача (како пре стотину и педесет година, тако и данас), порицао је искључиво, па и делимично српско порекло „Влаха”, док највећи број избегава да се бави тим питањем, настављајући да „влаши” Србе.⁴³⁵

Матија Петар Катанчић, фрањевац и „први хрватски археолог”, један је у низу католичких Срба, „постхумно” похрваћен, пре свега због његових научних домета. На измаку 18. века, у једном од својих најупечатљивијих радова, недвосмислено се оградио од хрватства, а у вези српског имена каже: „Веома је уобичајено да наши Илири себе називају Србљима, не само они који живе у Србији, него и у целом Илирику, па чак и Дацији, нарочито они који следе закон грчке цркве, а најпрепознатљивији су по томе што себе зову Србљи, Србљани”.⁴³⁶ У вези свог порекла и о влашком имену каже: „Хрвати, ово причам по свом знању, нас Трачане Илире, који се од њих знатно разликујемо по дијалекту, све зову Власима”. У продужетку књиге поново је нагласио да се „Срби грчког закона” каткад погрешно називају „Власима”, истичући да су

⁴³³ Из Књиге: Досељавање Срба у Хрватску и Далмацију,

⁴³⁴ Јанез Вајкард Валвазор, *Слава војводине Крањске*, Талија, Ниш, 2024.

⁴³⁵ Дарио Кршић, Улога хрватских митологема у генерисању србофобије: Хрватска као „предзиће хришћанства” и Срби као „Власи”, *Политичка ревија*, бр. 1, 2021, стр. 92.

⁴³⁶ Katancsich, Math. Petro Pannonio. 1798. De Istro eiusque adcolis commentatio: in qua autochtones Illyrii ex genere Thracio advenae item apud Illyrios a primis Rerumpublicarum temporibus ad nostram usque aetatem praesertim quod originem linguam et literaturam eorumdem spectat deducuntur. Budaе: Typis regiae Universitatis Pestinensis. 1798, str. 217-218. Према Дарио Кршић, Улога хрватских митологема у генерисању србофобије: Хрватска као „предзиће хришћанства” и Срби као „Власи”, *Политичка ревија*, бр. 1, 2021, стр. 93.

Рашани потомци Трачана, што имплицира да је и себе сматрао припадником српског народа.

Радослав Грујић у „Апологији српскога народа у Хрватској и Славонији” објашњава: „По томе ове славенизиране Влахе романскога порекла ваља добро разликовати од такозвани Влаха, који беху прави Срби и српског порекла, као што их разликују и историјски споменици; јер оне прве досељенике у Хрватску и Далмацију, током XIV и XV века називају ти споменици искључиво само: Volachi, Vlachi, Valaci, Olachi, Murlachi, Morlachi и Morolaci, дочим за ове потоње такозване Влахе или Србе споменици често кажу: Valachi sive Rasciani, Rasciani vulgo Valachi, Morlachi o Serviani, штавише, врло често и само: Serviani seu Rasciani, или само Serviani и само Rasciani”.⁴³⁷

Један од најутицајнијих хрватских историчара Фердо Шишић, у књизи „Хрватска повијест” из 1908. године, у обимној фусноти концизно објашњава термин „Влах”, као и изворе који потврђују српско порекло овог етноса. На почетку каже: „У споменицима XVI., XVII. и XVIII. вијека наводе се из Босне досељени Срби редовито под именом Власи (gens Valachorum, das walachische Volk)”.⁴³⁸

КНЕЖЕВИНА ВЛАШКА И ВЛАСИ

Крајем XV века последње независне хришћанске државе на Балканском полуострву биле су Мађарска и кнежевине Молдавија и Влашка. Године 1526. Мађарско краљевство с дели између Турака и Аустријанаца, а Дунавске кнежевине (како су називали Влашку и Молдавију) се и даље боре. Кнез Молдавије Стефан III Велики и његов колега по титули Влад(ислав)⁴³⁹ III Цепеш, познатији по књижевном лику Дракуле, наносе Османлијама бројне поразе и

⁴³⁷ Радослав Грујић, *Апологија српскога народа у Хрватској и Славонији*, Просвета/Баштина, Београд, 1989. стр. 54.

⁴³⁸ Šišić, Ferdo. 1908. *Hrvatska povijest. Drugi dio: od godine 1526. do godine 1790.* Zagreb: Matica hrvatska, str. 162.; Упор.: Šišić, Ferdo. 1944. *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića: 1102-1301.* Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

⁴³⁹ Морамо обратити пажњу на случајно или намерно фалсификовање имена елите Влашке и Молдавске кнежевине. Истина је, дакле, да Влад Цепеш – Дракула није био „Влад” него Владислав, Раду – Радослав, Бранковјани су били Бранковићи, а Попеску – Поповићи... Тако се словенско-српски карактер Влашке и Молдавије представља као румунски.

чувају независност својих држава. Османлије су тек у XVIII веку успеле да потчине Влашку, док ће Молдавију између себе поделити Аустријанци и Руси.⁴⁴⁰

Ипак, да се подсетимо неких историјских чињеница.

Кнежевина Влашка је држава која је постојала (приближно) од 1330. до 1895. године (дакле око 565 година). После Кримског рата окончаног 1856. године, интегрише се са делом Молдавије (Кнежевином) и том приликом се и мења име државе у Румунија, а народ се асимилије у Румуне. На тај начин, интеграције за Кнежевину Влашку значиле су и њен буквални крај као државног субјекта. Народ се асимилије у Румуне, а Влахе данас налазимо само у Србији, где имају статус етничке заједнице.⁴⁴¹ Видимо, дакле, да су румунске интеграције довеле до важног геополитичког преображаја овог дела Балкана и Европе.

Према Херодоту и другим античким изворима (код нас Милоша С. Милојевића) територију данашње Румуније, а некадашње Дакије, насељавали су Дачани који су били део Фракијаца (Трачана).⁴⁴² Другим речима, несумњиво део Словена, а за пажљивије истраживаче, ти Словени су углавном били Срби и њихова етничка доминација завршавала се у Брандбуршким шумама (данашња Немачка), чији су остаци Лужички Срби.

Године 119. Дакију заузимају војници Римске империје, који ту стварају и своју границу (лат. *limes*) од Дунава до реке Рукар на Карпатима, да би скретала ка реци Олт. Године 271. Римљани су напустили регион. Ипак, прва романизација становништва забележена је управо у поменутом периоду до 119. до 271. године (152 године), а касније поделом Римске империје романизацијом се бавио Источни део империје (Византија) која је владала овим земљама током 5. и 6. века. Романизација је значила и усвајање од Дачана доста речи својих господара, што ће касније имати важну улогу у промени идентитета становништва.

Током раног Средњег века (конкретно већ у 6. веку), на територији будуће Влашке кнежевине формира се словенска држава (кнежевина), коју византијски

⁴⁴⁰ Какие народы устояли перед Османской империей?, <https://dzen.ru/a/ZkG3Qp9PdTq3x3xx> (преузето 15. 6. 2024)

⁴⁴¹ Види: Миша Стојадиновић, Драган Траиловић, Власи као етничка група у Србији, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 234 – 249.

⁴⁴² О томе да су Срби Трачани и обрнуто видети: Илија Петровић, Ко су Власи а ко су Румуни, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 172.

историчар из тог века, Менандр, спомиње и наводи да њоме влада словенски владар по имену Даврит (други аутори наводе да се звао Доврат).

Потом Влашка улази у састав Првог бугарског царства, од 681. године све до мађарских освајања (9. век). За територију Влашке, у то време, дакле, боре се Мађари, Бугари и Византија. Ипак, у том хаосу историчари бележе да су локалне војводе и кнежеви успели да формирају државу и истисну освајаче.

Први влашки војвода у писаним документима јесте **Љутивој** (1272) који је владао земљама са обе стране Карпата (и делом Трансилваније, тј. Ердеља). У то време слаби мађарска држава династије Арпада, што је отворило пут уједињењу влашких земаља и стицање независности од Мађара.

Кнежевину Влашку ствара Бесараб I,⁴⁴³ узевши земље са обе стране реке Олт 1310. године. У сваком случају његови наследници су имали словенска имена и одржавали су веома блиске односе са Србијом, тј. племством из Србије и српских земаља.

Крајем 14. века војска Османске империје излази на Дунав и почиње да упада у Влашку. Борбе трају са промењивом предношћу, те је Мирча Стари склопио мировни споразум са Османлијама, предавши два важна града. Ови градови остају делом Османске империје све до 1829. године.

Влашка за време владавине Мирче Старог

⁴⁴³ Отац Бесараба звао се Тихомир или Тугомир, сматрао се првим независним влашким војводом, иако народна легенда говори о Радету (Раду) Црном војводи као митском оснивачу лозе влашких војвода. Види: Петар Скок, Румунске паралеле зидању Скадра, *Гласник скопског ученог друштва*, Скопље, 1929, стр. 221 – 240.

Период нестабилности продужио се све до владавине Радослава (Радула) IV, који је успео да постигне компромис са локаном елитом, што је значило и да се Влашка потчињава Османској империји, у најблажој могућој форми, плаћањем годишњег данка (1525).

Влашка (зелена боја) крајем XVI века

Током 12. века Михај Храбри ступа на трон 1593. године и успева да обнови границе древне Дакије, а после његове смрти Влашку окупира пољска армија, која је држала регион све до 1602. године. Потом се обнавља утицај Османлија, који премештају главни град из Букурешта у Трговиште (ближе граници Османске империје), који у Влашку насељавају Грке и друге народе потчињене себи. То је значило и умањење утицаја домаће елите.

У сваком случају, доласком Матеја Бесараба на власт у Влашкој омогућен је дужи период мира (1632–1654), а каснији владари стварају савезе са владарима Молдавије и Трансилваније и успешно одржавају аутономију државе од Османлија.

Током 17. века и Великог турског рата за Влашку почињу да се интересују Хабзбурзи. Константин Бранковић (1688–1714), према румунској транскрипцији *Бранковјани*, у то време влада Влашком. Овај период се поклапа са културним уздизањем Русије под царем Петром I Великим. Наравно, влашки владар је био свим срцем уз Русију, што га је коштало живота. Султан Ахмед III наређује да га убију и лише трона. Слично пролази и наследник Константина Бранковића.

Да би спречили да становници Дунавских кнежевина (Влашке и Молдавије) сами бирају своје кнежеве, Османлије почињу да намећу као владаре Грке фанариоте. Лојалност фанариота Османлијама није одвратила Русију,

Хабзбуршку монархију и друге да гледају на Дунавске кнежевине и делују унутар њих. После 1768. године Влашка прелази под власт Руса. Они су од 1774. године имали право да штите локално православно становништво и тако умањују власт Османлија, али и Хабзбурга (1789).

После потписивања Букурештанског мира 1812. године Влашка добија стратешки значај за већину европских држава које су желеле да спрече руску експанзију и спајање са Србима, односно – Србијом. Западне државе отварају у Букурешту представништва и започиње свеколики (економски, културни и политички) утицај Европе у Влашкој кнежевини.

ОД ВЛАШКЕ ДО РУМУНИЈЕ – РУМУНСКА ИНТЕГРАЦИОНА ИДЕЈА

Законодавна скупштина Влашке, 1837. године

Почетак 19. века обележавају нови преокрети и револуције, како против Османске империје, тако и унутар саме Влашке. Углавном, Османска империја ликвидира фанариотску владу Влашке, али новог кнеза, Григорија IV Гика свргавају Руси током Руско-турског рата (1828–1829).

Последица рата је да се са Адрианопољским мировним споразумом, из 1829. године, Дунавским кнежевинама даје аутономија и враћају Бреила, Џурџу и Турн-Мегуреле. У оквиру тога обнавља се влашка армија (1831), али и много другог што је омогућило убрзанији развој кнежевина.⁴⁴⁴

Упоредо са овим не мирује ни Запад. Револуционари, надахнути Француском револуцијом, делују и у Влашкој и почињу да шире окултне (масонске) идеје, али и рану верзију румунске заставе и румунских интеграција. Почетком 1840. године у Влашкој расте револуционарно расположење, посебно

⁴⁴⁴ Опширније: Миодраг Д. Перић, Геополитичке тежње Румуније ка североисточној Србији и национални идентитет Влаха од краја седамдесетих година 19. века до данас, *Политичка ревија*, бр. 2, 2021, стр. 295 – 310.

међу младим официрима и тајним друштвима. Планира се револуција ради свргавања легалне власти. Покушан је државни удар који је и успео 11-12. јуна 1848. године, при чему се образује Привремена влада. Револуционари делују у смеру русофобије. Османлије реагују и заједно са руском војском гуше побуну и протерују револуционаре.

Међутим, после **Кримског рата (1853–1856), који је Русија изгубила, Дунавске кнежевине се предају под заједнички патронат Османској империји и Конгресу великих европских држава (Велике Британије, Француске, Краљевства Сардиније, Аустријске империје, Прусије и делимично Русије).**

Пораз Русије у Кримском рату ослобађа простор за деловање уједињене западне Европе и 1859. формирају савез Влашке и (дела) Молдавије. Кнез постаје масон Александар Јоан Куза који се 1861. проглашава кнезом уједињене Румуније, а 1866. Румунија добија краља, Немца Карла I, који је 1881. године Румунију прогласио за краљевину.

Данас Влашко књажевство не постоји, односно држава Влашка је ишчезла са мапе, интегрисана је у нову државу – Румунију, а Власи постају Румуни.⁴⁴⁵ Пошто све до појаве династије Хоенцолерна Румуни и Румунија нису имали ни кнеза, ни краља ни цара, па према методологији ни средњовековну историју, ваља разјаснити овај пројекат. Наиме, династија Хоенцолерна је немачка династија и нема никакве „румунске” корене. Самим тим се поставља под упитник читава новија румунска династичка историја од 1881. године, али и румунски идентитет.

О овој династији на званичној страници Хоенцолерна се може наћи следеће: „Породица Хоенцолерн води порекло из области око града Хехингена у Швабији, из 11. века. Они су узели име по замку Бург Хоенцолерн близу горепоменог града, који је био дом њихових предака. Кућа се поделила на две гране, оне у римокатоличкој Швабији и оне у протестантској Франконији. Швапска грана владала је простором око Хечингена до њиховог могућег изумирања 1869. године. Франконијска грана била је релативно успешнија. Гране франконијске линије попеле су се на трон Бранденбурга 1415. и трон војводе Пруске 1525. године. Унија ове две франконијске линије 1618. дозволила је стварање Краљевства Пруске 1701, државе која је водила уједињење Немачке

⁴⁴⁵ Види: Зоран Милошевић, Румынизам, Молдавија и Србија, *Румынски експанзионизм вчера и сасиодня*, Материали Междунородној научно-практическој конференцији „100-летие аннекси Бессарабии Румынией”. – Тирасполь : Институт социално-политических исследований и регионального развития, 2018. – стр. 41–50.

и стварање **Немачког царства** 1871. године. Фамилија Хоенцолерн је абдицирала са немачког трона 1918. године. Један огранак швапске гране, Хоенцолерн-Сигмаринген, владао је Румунијом у периоду 1866–1947 (кнез 1866–1881 и краљеви 1881–1947)⁴⁴⁶. Другим речима, ни данашња Румунија и данашњи Румуни немају своју етничку династију (а није ни могуће је имати, јер није било ни Румуна), већ немачку, која је у једном периоду владала овом државом и народом.

Ко су били средњовековни владари Влашке и који народ је живео на територији ове државе?

Почећемо са једном румунском монографијом, аутора Илија Барбулескуа, иностраног члана Српске краљевске академије.

Године 1904. појављује се књига Илија Барбулескуа (преминуо 1945.), која је четири године касније преведена на српски и објављена под насловом „Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна”. Књигу је превео Светислав Илић. Године 1914. Барбулеску постаје дописни члан Српске краљевске академије. Књига је за данашњег читаоца веома интересантна, а на крају и интригантна, јер се доста противи данашњем виђењу Румуније, румунизма и Румуна.

Илије Барбулеску

Барбулеску каже о својој књизи следеће: „Сем тога та политика зближавања са Србима, за коју се ми овде тако заузимамо, налази свог ослоња не само у садашњим интересима Румуније и румунизма, него и свог корена у далекој историјској прошлости, у нашим старим економским и душевним

⁴⁴⁶ Хоенцолерн, званична страница:

<https://web.archive.org/web/20210417055531/https://www.hohenzollern-orte.de/zeitreise/>

везама, нарочито са Србима.⁴⁴⁷ **Шта је то, дакле, било у прошлости што је повезивало Србе и данашње Румуне?**

Према Барбулескуу, то је ћирилица, црквено-словенски језик и заједничка култура (са Србима и Бугарима), која је преовладала све до краја XVII и почетка XVIII века и са друге стране Дунава (Влашка, Ердељ, Молдавија).⁴⁴⁸ Константин Јирчек уводи појам румунско-словенски језик.⁴⁴⁹ То је време када се код новонастајућег народа Румуна, социјалним технологијама, почиње да меша име Срба и Бугара (који су тада говорили један језик),⁴⁵⁰ тако да то сведочи да се диференцијација на посебне народе у Влашкој није одвијала до тог времена.

Истовремено, може се говорити да се почетком XVII века препознаје влашка народност, али не и румунска. У једној повељи коју је издао војвода Јеремија Могила у Јашиу године 1603. (Arch. Ist. 117) наводи се следеће: „дали смо овај лист господства ми оцу и молабнику нашем игуману св. Манастира Побрата и старешинама села Валени, и ког да буде дозван у то село: био Рус или Молдавац, био Маџар или Србин, или Влах, или ма које народности био”.⁴⁵¹

Посебна прича је **о владарима Влашке**. У сваком случају владарска имена која су позната нису румунска. Барбулеску каже да су у XIII веку војводствима Влашком и Молдавијом владале војводе **Љутивој** и **Сенслав** (очигледно словенска имена), а сада то називају румунским територијама. У то време Словени (Срби) су владали својим територијама, тј, земљом коју су насељавали Срби и логично је да су из својих редова бирали и војводе и кнежеве, касније краљеве и царева. Такође, Барбулеску наводи да је у Дунавским кнежевинама било више Срба него Бугара.⁴⁵² Сас Рајерсдорф у свом путопису из 1541. године помиње да у Молдавији живе Малоруси, Срби, Сармати, Јермени, Бугари и Татари. Ни спомена о некаквим Румунима.⁴⁵³ Према Барбулескуу, период од XIV до XVII у Дунавским кнежевинама је **словенски**

⁴⁴⁷ Илије Барбулеску, Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна, Београд, 1908, стр. 75.

⁴⁴⁸ Исто, 77.

⁴⁴⁹ Илије Барбулеску, Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна, стр. 77.

⁴⁵⁰ Јово Бајић, Бугарски национални покрет и Срби(ја) у деветнаестом веку, у зборнику: Српско-бугарски односи – питања сарадње и перспектива, приредио Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд, 2024, стр. 14.

⁴⁵¹ Илије Барбулеску, Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна, Београд, 1908, стр. 78.

⁴⁵² Исто, стр. 90.

⁴⁵³ Исто, стр. 91.

период, када је и елита и већи део становништва говорило словенским језиком и писало ћирилицом.⁴⁵⁴

Барбулеску наводи да је словенство у Влашкој ојачало крајем XIII века, тачније од 1274. године, када војвода Олтеније **Љутивој** (обратити пажњу на име – прим. аут.) удаје ћерку за краља Србије Стевана Милутина.⁴⁵⁵ Доцније Александар Басараба, господар Влашке, удаје своју ћерку за Вукашина будућег краља Србије и оца српског јунака Краљевића Марка. У години 1381. Раду Негру (овде се ради о скраћивању и румунизацији имена, јер се Раду, заправо, **звао Радослав**, син Александра Басарабе) узима за жену ћерку или унуку кнеза Лазара, оног Лазара коме је током Косовске битке помагао са војском господар Влашке Мирча Велики.⁴⁵⁶

Барбул, бан Крајове, био је ожењен Српкињом Негославом, која је живела час у Олтенији (Влашкој), час у Србији. Године 1504. Радул Велики, господар Влашке жени свог синовца, опет једног Крајовљанина, Првула, ћерком Србина Јакшића из српске властееоске породице; оног Јакшића, који доцније убија Миху војводу у Сибињу.

Познати оснивач манастира Арцеша, Негое Басараба, почетком XVI века, жени се Српкињом Деспином, ћерком деспота српског Јована Бранковића.⁴⁵⁷ У повељи коју је издао Михаило Витез 1592. године даје повластице неком Николи из Влашке, а и запису из Мехединаца године 1595. године. Опет у Време Михаила Витеза видимо да Срби живе у Чернецу, као и да је бан Крајове био Ђорђе Рац, такође Србин.

Нешто касније, за време Матеје Басарабе који доводи Србе из Босне и из других места да сређују словенске црквене књиге, видимо да има Србин Вучина, велики часник. И да не дужимо, из пописа који даје Барбулеску види се да у Влашкој владају Срби и да су поред владара његови сарадници и по државним и по црквеним питањима Срби. Владари Влашке женили су своје синове Српкињама, односно удавали своје кћери за племиће из Србије, а не из Бугарске итд., што много говори.

Србофобију (антисрбизам) у Влашкој почели су да развијају римокатолици, како сведочи Барбулеску већ од XV века, када постају политичка сила у друштву.⁴⁵⁸ Србофобију тог времена у Влашкој предводио је

⁴⁵⁴ Исто, стр. 94.

⁴⁵⁵ Исто, стр. 95.

⁴⁵⁶ Исто.

⁴⁵⁷ Исто, стр. 96.

⁴⁵⁸ Исто, стр. 105.

Миха Зли, војвода влашки – такође српског корена, коме је мета била породица Првуловића, а која је била у блиским родбинским односима са Јакшићима. Зна се из старих извора, сведочи Барбулеску, да се Зли светио Првуловићима тукући их када је имао прилику и да је секао носеве монасима (Србима) које је затицао на имању Првуловића. Такође у том периоду започиње борба и против владајућег језика током XXVI и XVII века, којег су србофоби сматрали српским, иако је он био тада и језик Бугара и Руса.⁴⁵⁹ У то доба, инспирисани новцем и идеологијом језуита, србофобија добија замаха и умногоме је била слична данашњој коју води колективни Запад против не само Срба, него и Руса. Пошто су до тада Срби имали велики углед као мудри људи започиње омаловажавање њихове мудрости, пре свега исмевањем, затим преко заједљивих анегдота у којима су Срби били увек глупи и прости, а касније се прешло и на физичке ликвидације истакнутих Срба.

Да је становништво Влашке, односно данашње Румуније словенско, тврди и познати српски истраживач Јован Пејин. Он у предговору књизи „Власи” пише: „Од 15. до 17. века стално су текле сеобе преко Дунава у Влашку где је створена етничка симбиоза, тако да од Баната до Црног Мора, линијом запад-исток имамо романизовано словенско становништво или етнички комплекс балканских и дачких Словена!”⁴⁶⁰ Наравно, постоји и бројна убедљива литература да су Дачани – Срби, па чак и данас поједини румунски интелектуалци желе да одбаце румунизам и врате државни брод на идеје Дакије и Дачана. У данашњој Румунији, бројне заједнице за себе истичу да су етнички Срби (Хуцули, Шопи...). „Посебно је занимљива група у Олтенији и Малој Влашкој о којој нико не води рачуна, која говори шопским наречјем и за себе често кажу да су Срби.”⁴⁶¹

У невеликој књизи „Власи” – елаборату ОЗНА-е из 1948–1949. године казује се да се асимилација Срба у Ерделју, Молдавији и другим крајевима данашње Румуније одвијала у два периода од 15. до 19. века и од 19. века до данас (а на територији данашње Србије „власењем” Срба).⁴⁶² Тако се, дакле, дошло до тога да је српско-словенско становништво Влашке и Молдавије изгубило свој народни идентитет и усвојило румунски.

⁴⁵⁹ Исто, стр. 107.

⁴⁶⁰ Јован Пејин, Предговор приређивача, у *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948-1949. године, приредили Јован Пејин и Милорад Средојевић, Хришћанска мисао, Београд, 2012, стр. 9.

⁴⁶¹ Исто, стр. 11

⁴⁶² *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948-1949. године, стр. 27.

ВЛАШКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА

Барбулеску, како смо већ, подсетили, тврди да је утицај Срба у Дунавским кнежевинама порастао почевши од XII века. На пример, Александар војвода (влашки) Светог Саву назива „Сава Србин, отац наш“!⁴⁶³ И за време Мирче Старог Срби су уређивали цркву и били доминантни монаси и свештеници у Влашкој, а заузимали су и положаје митрополита.

Провинција Дакија је, према сачуваним документима, у црквеној организацији припадала Илирику, односно архиепископији у Сирмијуму (Сремска Митровица), а од почетка 5. века Солуну. Наредна два века припадају чувеној архиепископији Јустинијани Прими (седиште у Царичином граду код Лебана у Србији). Затим следи подређеност Охридској архиепископији која је потпадала под српску власт од половине 10. века па до 1019. године, а од тада је средиште целокупног српског народа.⁴⁶⁴

Неки српски аутори сматрају да је отац влашке духовности монах Никодим (Грчић) Прилепски и Тисмански⁴⁶⁵, блиски рођак кнеза Лазара Хребелановића. Никодим је послат у Влашку где је подигао бројне манастире (чак му је и угарски краљ Жигмунд помагао и прешао у православље).

Свети Никодим Тисмански, познат је и као Никодим Освећени, тј. Никодим Грчић. Родом је из Прилепца у Косовском Поморављу. Иначе је био рођак кнеза Лазара и био је његов духовни отац. Основао је и Манастир Тисмана, који се данас налази у Румунији, поред Дунава и преко пута српске границе.

Српски историчар и академик Ђорђе Спасе Радојичић који се бавио српском средњевековном историјом сматра да је Свети Никодим рођен у месту Прилепац у близини Новог Брда на Косову, родном месту кнеза Лазара, са којим је био у сродству. Том чињеницом објашњава да је кнез Лазар изабрао Никодима да учествује у решавању спора између Српске православне цркве и Цариградске патријаршије, као и чињеницу да је Лазар финансирао изградњу манастира са обе стране Дунава. Преподобни Никодим је преминуо 26. децембра 1406. године у Манастиру Тисмана, где је и сахрањен. Православни румунски народ поштује преподобног Никодима, као свог светитеља, називајући га „Никодим Освећени“.

⁴⁶³ Илије Барбулеску, Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна., стр. 109.

⁴⁶⁴ Томо Смиљанић-Брадина, *Путем Светог Саве*, Црква и живот, Скопље, 1924, стр. 10.

⁴⁶⁵ Види: Јустин Поповић. „Житија светих 26. децембар”. svetosavlje.org. Архивирано из оригинала на датум 09. 11. 2013. Приступљено 8. 11. 2013.

У Манастиру Тисман се сваке године, 26. децембра окупљају верници из целе околине.

Свети архијерејски синод Српске православне цркве је 1986. године објавио књигу „Србљак” у којој се налазе службе посвећене овом светитељу које се певају на великом вечерњем, на јутрењу и на литургији. Ове службе су преведене са румунског језика. Служба посвећена Светом Никодиму се у црквама одржава 26. децембра (осим недељом када се преноси у неки други дан). У храмовима који су посвећени Светом Никодиму, пева се заједно са васкршњом службом и службом Светих Отаца.

У влашке земље монах Никодим је дошао из источне Србије за време Владислава – Влајка I (1346–1377) и ту је, заједно са другим монасима основао Манастир Водицу на Дунаву, недалеко од Турн Северина. Сачувана је хрисовуља Владислава – Влајка I на црквенословенском језику. Никодим је на пергаменту преписао у српској редакцији црквенословенског језика Четворојеванђеље, украшено вињетама и иницијалима, а неки аутори су га сматрали и првенцем словенске писмености у „румунским земљама”.⁴⁶⁶

Осим реченог, Свети Никодим ослободио је Влашку од ромејског клерикализма и саградио у њој манастире Водицу, Тисману и Прислоп.

Свети Никодим Тисмански, оснивач влашке духовности

⁴⁶⁶ Илија М. Живанчевић, Срби и Румуни, *Гласник Југословенског професорског друштва*, септембар 1937, књ. XVIII, 1, стр. 262.

Овде треба рећи да малобројни аутори који се баве Кнежевином Влашком истичу примарност словенске прошлости, те да је постојала **Влашка православна црква** коју су водили Срби – Словени. Треба напоменути да је већина становника Влашке примила хришћанство (процес је завршен током 9. и 10. века), те да је коришћен црквенословенски језик у литургији. Црквенословенски језик је све до средине 18. века био и званични језик цркве и државне администрације.

Тако Николај Михаилович Гергелук, са Черновицког националног универзитета у Украјини, пише да се у Дакији (територија данашње Румуније) од IV века успоставља црква која је потчињена Сремској Митровици (Сирмиуму), где је било седиште Панонске цркве,⁴⁶⁷ те се сматра да је Свети Сава узео за првог српског патријарха монаха из Митровице, како би показао континуитет Панонске и Српске цркве. После разарања Сирмиума од стране Хуна у V веку, црква Дакије је потчињена архиепископу солунском, у тадашњем српском граду Солуну.⁴⁶⁸

Крајем XIII века Охридска архиепископија је имала под својом влашћу **11 епископија**, и то: Охридску, Костурску, Деволску, Главничку, Канинску, Пелагонијску (Битољ), Мегленску, Сланицу, Гребенску, Струмичку и Влашку.⁴⁶⁹ Влашка је била под влашћу Охридске архиепископије све до половине XVIII века.⁴⁷⁰ Међутим, према Ђорђу Бранковићу, Свети Сава је основао **12 архијерејских престола** (за ширење православне вере међу Србима), па тако и на подручју данашње Румуније, где није било никаквих Румуна.⁴⁷¹

Даља судбина Влашке православне цркве (митрополије) била је таква да је мењала канонску потчињеност, сходно политичким приликама. Гергелук наводи да је Влашка од 865. па до 1018. била у саставу Охридске архиепископије, затим је од 1234–1393. потчињена Трновском патријархату у Бугарској. Када је Влашка постала самостална држава **1359. године** дошло је до

⁴⁶⁷ О томе видети: Филарет, архиепископ Черноговски, Святыя южныхъ славянь. Черниговъ, 1865. стр. II, спомиње се Евсевиј, епископ панонски (трећи век)

⁴⁶⁸ Гергелук Николај Михайлович, Православная церков Валахии: от славянской колыбели к великой румынии, *Гуманитарные науки*, N° 7-8, 2013, стр. 6.

⁴⁶⁹ Марија Јанковић, *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Историјски институт – Народна књига, Београд, 1985, стр. 61.

⁴⁷⁰ Јован Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, *Catena mundi*, Београд, 2018, стр. 208.

⁴⁷¹ Ђорђе Бранковић, *Хроника Словена Илирика, Горње Мезије и Доње Мезије*, Прометеј, Нови Сад, 1994, стр. 32.

промене и црквеног устројства и потчињена је Константинопољу који је наметао грчке владике и грчки језик непознат народу.

Јован Пејин наводи да је **Влашка православна црква од 1429. била под јурисдикцијом Пећке патријаршије па све до 1864. када се оделила од Карловачке митрополије Српске православне цркве и формирала посебну митрополију**. Ово је урађено да се створи Румунска православна црква, јер као што „Румуни” нису имали царева, нису имали ни цркву.⁴⁷² Интересантно је да су Румуни стекли аутокефалност тек 1925. године, када ју је мајка црква, Српска православна црква, признала, а све после женидбе престолонаследника Александра Карађорђевића румунском принцемом Маријом.

Од XIII века на територији Влашке делује познати православни монах Пајсије Величковски,⁴⁷³ али долази и до велике промене културних утицаја (културне преоријентације). Уместо словенско-српског утицаја све више се примећује утицај Француске (масонерије), Аустро-Угарске и Ватикана (језуити).

ВЛАШКА ЛИБЕРАЛНО-МАСОНСКА РЕВОЛУЦИЈА И УСВАЈАЊЕ РУМУНСКОГ ИДЕНТИТЕТА 1848.

У политичком смислу овај француско-аустројски утицај довео је до **тзв. Влашке револуције 1848. године**, којом се као политичка снага пројављују локални либерали заогрнути у новоформирану идеологију румунског национализма. У каснијим догађањима ова (масонска) либерално-језуитско-унијатска класа, тзв. елита Румуније, постала је важан фактор у новоствореној држави Румунији у румунизацији словенског становништва.⁴⁷⁴

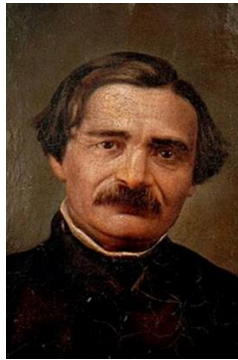
Један од главних идеолога новог румунског идентитета био је Јон Елиаде Радулеску (изворно презиме Радуловић), који је рођен у Трговишту⁴⁷⁵, у Кнежевини Влашкој 1802. године, а преминуо је у Букурешту, у Румунији.

⁴⁷² Јован Пејин, Предговор приређивача, у *Власи*, стр. 12.

⁴⁷³ Интересантно је да у науци, а посебно када је у питању стварање нових држава из геополитичких разлога, на пример, Италије, Румуније, Украјине, Албаније... **аутори говоре о људима рођеним у Средњем веку на територијама које су данас у саставу споменутих држава као да су и тада постојале. Тако за Пајсија говоре да је Украјинац, а тада нити је било Украјинаца, нити Украјине.** Разочаравајуће је да ово несметано пролази код рецензената и научника уопште.

⁴⁷⁴ Влашка револуција 1848, <https://history-maps.com/sr/story/History-of-Romania/event/Wallachian-Revolution-of-1848> (преузето 19. 6. 2024)

⁴⁷⁵ По самом називу града видимо да је корен речи словенског порекла, не румунског.

Јон Радулеску (Јован Радуловић)

СТВАРАЊЕ РУМУНСКОГ ЈЕЗИКА

Иако је запад успео да integriше Влашку и Молдавију и тако створи Румунију и Румуне, остала су нерешена бројна идентитетска питања, међу првима језик.

Почевши од језика на којем се од давнина славио Бог и то много пре настанка средњевековних војводства Влашке и Молдавије, словенско писмо и говор били су у званичној употреби у дворским канцеларијама свих државних формација које су претходиле формирању влашко-молдавског суверенитета у XIV веку. Од пада Србије под турски јарам, па све до краја XVIII века, трају масовне сеобе сербског живља према територији данашње Румуније (тачније Влашке) и Молдавије, посебно у Банат, Кришану и Ердељ. Прве штампане књиге у Влашкој настале су почетком XVI века, на словенском језику и на ћирилици, захваљујући труду монаха Макарија из Ободске штампарије Црнојевића. Словенски језик је био званични језик у овим земљама све до XVII века, док се ћирилица одржала као званично писмо до 1860. године. Црквенословенски је био језик православног богослужења у Румунији све до XIX века.⁴⁷⁶

Новостворени народ Румуни није имао румунски језик, него су говорили **словенским језиком**. Прегледом древних споменика културе и црквених књига

⁴⁷⁶ Властимир Труић, Кратки архаични словар Влашке и Молдавије у савременом румунском језику, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 307.; овим питањем бавио се и Јован Стерија Поповић, *Анатомија румунске политике*, стр. 321 – 349.

види се да се користио црквенословенски језик. Древно влашко писмо створено је у време кнеза Владислава, а говорио се словенски. Све што су државе радиле – преписка, грамате, жалбе, уговори, натписи на печатима и монетама влашких и молдавских кнежева били су написани ћирилицом и на црквенословенском језику.

Истина у Влашкој и Молдавији у језику и писмености осећали су се различити локални утицаји, српског језика ресавског дијалекта, средњобугарског и мађарског језика.

Требало је заборавити све ово и створити нови романски, тј. румунски језик. Да би се то урадило, почео је прогон словенских речи, што је и учињено.

Оцем румунског језика Румуни сматрају Елидеа Радулеска, академик и романописца, есејисте, уредника и политичара. Елиаде Радулеску се сматра једним од најистакнутијих поборника румунске културе током прве половине 19. века, а први пут је дошао до изражаја након сарадње са Ђорђем Лазаром и након подршке Лазаровим напорима да прекине образовање на грчком језику. Током наредних деценија, имао је главну улогу у обликовању модерног румунског језика, али је изазвао контроверзу када се залагао за масовно увођење италијанских неологизама у румунску лексику. Током „Влашке револуције” 1848. постао је масон, као и велики део његове генерације. Да би се створила Румунија, Радулеску је сматрао да се то може постићи само под страним надзором и вођством.

„Румуни” Влашке залагали су се да званични језик буде француски или грчки, а Елиаде је тражио стварање румунског језика, због чега је 1828. урадио румунску граматику на ћирилици са 27 слова. Затим је покренуо и питање избацивања словенизама из језика и увођење француских и (касније) латинских и италијанских речи као румунских.⁴⁷⁷

ШКОЛА АРДЕЉАНА (ТРАНСИЛВАНИЈСКА ШКОЛА) И РУМУНСКИ ИДЕНТИТЕТ

Идеал „Велике Румуније” произвео је потребу асимиловања становништва на припојеним територијама, тј. њихову румунизацију. Због тога је Румунија држава која је током свог постојања фактички асимилвала све оне који се нису осећали припадницима нове нације – Румунима! Пракса румунизације није овим

⁴⁷⁷ Види: Зоран Милошевич, Румыния и разделение южных и восточных славян, *Исторические связи России и Себши*, Институт политических исследований, Общественная организация „Славяносербия”, Белград, 2019. – стр. 262–290.

окончана.⁴⁷⁸ Напротив, пренета је на неке мање заједнице у суседству за које румунски шовинисти тврде да су Румуни који су изгубили свој идентитет, те је сада потребан повратак у румунску заједницу.⁴⁷⁹

Трагање за истином када је у питању румунски пројекат доводи нас до изузетно значајног рада који објашњава како су Западна Европа и Ватикан створили Румуне и Румунију. Наиме, први корак је била **црквена унија**⁴⁸⁰ у Трансилванији (Ердељу), а потом школовање деце унијата у Бечу и Паризу у римокатоличким образовним институцијама где су стекли нови идентитет, а по повратку основали Трансилванијску школу или Школу Ардељана која се бавила ширењем румунског идентитета у Влашкој.

„Глобални 'унијатски пројекат', који је распламсан почетком XVI века у пограничним зонама православља и римокатоличанства, посебно у областима Централне и Источне Европе, инициран је од стране Рима. Први циљ је био потпуно црквено потчињавање православних народа, а други – промена њиховог цивилизацијског кода, да би се створили услови за њихову постепену асимилацију у будућности. Конкретни начин спровођења и даљих реализација црквених унија одражавао је како интересе римских папа и више римокатоличке јерархије, тако и интересе политичких елита тих држава, у чијем саставу су се налазили православни народи, чиме су постали објекат етно-конфесионалног инжењеринга Ватикана и римокатоличких држава.”⁴⁸¹

Даље Шевченко наводи: „Продужавање глобалног 'унијатског пројекта' у Централној Европи, тачније ка југу од Карпата, на крају XVII века значило је да су следећи на реду православци из Трансилваније, што се и догодило 1698.

⁴⁷⁸ Види: Зоран Милошевић, Црквена унија у ердељском (трансилванијском) Београду 1700. године и изградња румунске државе и народа, у зборнику: *Православље и идентитет православних народа*, Институт за политичке студије, Београд, 2019. – стр. 227–254.

⁴⁷⁹ Види: Зоран Милошевић, Извори румунске политике, у зборнику *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 14 -15.

⁴⁸⁰ О унији и шта је она видети: *Унија*: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, друго, допуњено издање, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015. и *Рим не мирује*: о старим и новим покушајима Римокатоличке цркве да потчини православне, приредили Момир Васиљевић и Зоран Милошевић, Бели анђеос, Шабац, 2003.; Зоран Милошевић, Унија и православне славјане, Трибуна русској мисли, № 16, 2005, стр. 287 – 292.

⁴⁸¹ Кирил Шевченко, Од искре језуита до „румунске бакље”, Трансилванијска школа Ардељана као катализатор „румунског пројекта”, у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2018, стр. 77.

године, а унија је и потврђена од стране Синода локалних епископа у септембру 1700. године. Значајно за унијаћење Трансилваније је то што се организовала одмах после њеног освајања од Хабзбурга и прикључења Аустријској империји 1687. године. Са учвршћивањем унијатске цркве у Трансилванији локални православни Власи постали су објекат активног етноконфесионалног инжењеринга, од стране власти и Римокатоличке цркве. Као и у Западној Русији, учвршћивање уније у Трансилванији поклопило се са масовним доласком језуита, који су одмах почели енергичну борбу са локалним православљем, које се традиционално налазило под јурисдикцијом Српске православне цркве”.⁴⁸²

Мора се признати, да се читав пројекат румунизације Срба и Словена у Влашкој, Молдавији и другде одвијао у оквиру унијатске цркве и под колосалним интелектуалним утицајем језуита, који су у Трансилванији током XVIII века постепено формирали утицајни национално-културни покрет, који је добио име „Трансилванијска” или „Школа Ардељана”.

Треба рећи да је посебно важна чињеница та, што су главни представници Школе Ардељана образовани непосредно у језуитским школама на територији аустријске Трансилваније или на универзитетима Рима и Беча. Притом, припадници Школе Ардељана били су кадрови из реда унијатског свештенства. Симбол реченог јесте оснивач румунске историографије Георгиј Синкај, чији су радови о епохи античке Дакије до 1804. године били веома популарни међу образованим круговима Трансилваније, Влашке и Молдавије у XIX веку.⁴⁸³

Представници Ардељанске школе су посебно питање посветили пореклу романојезичког становништва Трансилваније и Влашке, стварајући мишљење да се ради о Власима који су директни потомци римских колониста који су дошли у Дакију одмах после њеног освајања од стране римског императора Трајана почетком II века наше ере. Тако су измислили читаву историју новог народа, чије име у преводу и открива лаж. Реч „Румун” значи „римски војник”, а војник је занимање, а не националност. Фабриковање историје и порекла Румуна рађено је по грчком обрасцу. Наиме, „савремени Грци своје корене тражили су у древној Грчкој, онда су савремени Румуни као место свог порекла именовали Римску империју”. Према мишљењу низа ауторитетних научника, степен чистоће латинског порекла романојезичког становништва Трансилваније, Влашке и Молдавије се притом јавно и намерно преувеличавао, да би се нагласила

⁴⁸² Исто, стр. 80.

⁴⁸³ Исто.

припадност Румуна западноевропској цивилизацији,⁴⁸⁴ чија је мисија да донесу цивилизацију заосталим Словенима.

Међутим, „научне истине” представника Школе Ардељана се нису формирале одмах. Било је потребно време да се та нова идеологија уобличи. На пример, супротно од концепције да становници Трансилваније, Влашке и Молдавије воде порекло искључиво од припадника Римске империје почетком XIX века у Дунавским кнежевинама била је јака, као и традиција која је наглашавала важну улогу аутохтоних дакијских племена у формирању идентитета становништва Влашке и Молдавије. Ово гледиште је заступао црквени историчар Н. Рјамничану. Ипак, силом различитих узрока, а пре свега снаге велике подршке од стране Римокатоличке цркве и влада западних држава, издоминирала је латинска концепција представника Школе Ардељана.

Језуитска концепција Румуније и Румуна се определила за систематску и доследну борбу представника Школе Ардељана против великог словенског наслеђа у традиционалној култури локалних Влаха. Посебно је објекат прогона и дискриминације постао црквенословенски језик, имена и презимена људи, народна ношња итд. Језик им је сметао, јер се традиционално користио од стране локалних православца и цркве и подсећао вернике ко су и шта су. За разлику од православне цркве у Влашкој и Молдавији, која је користила црквенословенски језик све до 1863. године, трансилванијска унијатска црква је од самог почетка користила као свој званични језик локални романски дијалекат. Круна ове праксе је остварена 1761. године, када је епископ П. Арон, патријарх унијатске цркве у Трансилванији, превео Библију на језик локалног романизованог становништва.

Тежња да се наметну латинска начела и потисне словенско културно наслеђе манифестовани су у формирајућој књижевној норми прогона многобројних словенизама, наметањем неологизама преузетих из француског и италијанског језика, а такође и у убрзаном наметању латинице за ново румунско писмо. Прелазак на латиницу, створену по француском и италијанском обрасцу, значио је замену традиционалног средњовековног ћириличног писма које је доминирало у Влашкој и Молдавији у средњем веку.⁴⁸⁵ Пошто је латиница била симбол латинског идентитета, а нови народ Румуни је проглашен Романима, требало је по сваку цену избацити ћирилицу као симбол словенског идентитета.

И на овом пољу истакли су се унијати из Школе Ардељана. О томе Шевченко пише: „Управо су припадници Школе Ардељана активно

⁴⁸⁴ Исто, стр. 81.

⁴⁸⁵ Исто, стр. 82.

осмишљавали и пропагирани појмове као што су 'Румун' и 'румунски језик', те постали носиоци 'општерумунске националне идеје' и, у суштини, наметали су нови систем вредности и идентитета романизованом становништву Трансилваније, Влашке и Молдавије, које, у то време, себе није сматрало Румунима. Године 1820. са почетком процеса националног препорода у Дунавским кнежевинама управо су васпитаници Школе Ардељана из тадашње Аустријске империје имали улогу енергичних културтрегера, ширећи своју идеологију међу становништвом Влашке и Молдавије. Према речима познатог историчара В. Гросула, 'фактор који је утицао на зближавање кнежевина јесте делатност и у Молдавији и у Влашкој дошљака из Трансилваније, који су били следбеници идеологије Школе Ардељана. Представници романизованог становништва Аустријске империје претрпевши језуитски утицај су у већинској мери почели себе да сматрају Румунима и међу њима се родила идеја о јединственој румунској нацији'⁴⁸⁶

Водеће улоге у процесу уједињавања Дунавских кнежевина после пораза Русије у Кримском рату 1853-1856. почели су играти дипломци западноевропских универзитета и припадници Трансилванске школе, одређујући даљи смер идејно-политичке еволуције „румунског” друштва. Нови 'румунски' нараштај био је невероватна симбиоза језуитизма и масонства (окултизма).

Притом се тежње елите и народа често нису поклапале. Како је то добро приметио један добро информисани руски савременик о стварности у Дунавским кнежевинама који је описивао тадашња збивања: „Куза је био слепи подржавалац Наполеона, завео је овде у свим сегментима француски поредак, док је збуњеној маси говорио било шта, јер се осећало да народ уопште не жели уједињење кнежевстава..., народ није имао помисли о окупљању земаља румунских...” Бројни истраживачи оправдано указују на колосалну улогу француских масона у избору кандидата Париза А. Кузе за господара, истовремено и Влашке и Молдавије, после чега процес уједињења Дунавских кнежевина постаје неповратан, при чему је део Молдавије био фактички „прогутан” од стране Влашке.

ЗАКЉУЧАК

Ако сагледамо историјске и друге чињенице јасно је да је држава Влашке постојала преко пет векова као српско-словенска држава, а да је румунском интеграционом идејом не само поништена државност, него и српско-словенски

⁴⁸⁶ Исто, стр. 83.

идентитет. Сведочанство да је држава Влашка била српско-словенска налазимо не само у језику, култури, именима и презименима њених становника, него и у црквеној припадности и главним ствараоцима влашке духовности, истина која је делимично преживела, али као „румунска“.

Западна геополитика и практична политика је увидела руску тежњу да се споји са балканским Словенима, што је требало спречити по сваку цену. Овде, наравно, треба рећи да је, иако је по Србе и Словене уништавање државности и идентитета Влашке и Влаха стратешки пораз, за запад је ово колосална победа, која треба да се проучава, јер је методологија уништења Влашке поновљена и после стварања Румуније (у стварању Албаније, Македоније, па у Хрватској, Босни и Херцеговини и Црниј Гори). Негде са потпуним, а негде са делимичним успехом.

Да подсетимо да су се повољне околности за стварање Румуније и Румуна створиле после Кримског рата (1853–1856), из кога је ондашња Западна Европа, заједно са Османском империјом изашла као победник.⁴⁸⁷ Победници су извели незаконито стварање Румуније од Влашке и дела Молдавије, уз етноцид становништва⁴⁸⁸. Геополитички циљ је био да се раздвоје „мали од великих Словена“⁴⁸⁹ и да нови народ Румуна буде вештачки латински бедем против Русије и словенског Балкана (као што се и види на илустрацији доле).⁴⁹⁰

Тако је прекинут вековни пут комуникације Руса и Срба, јер су Срби преко Влашке и Молдавије одлазили пут Свете Русије и обрнуто. На тај прекид подсећа и непревазиђено дело Милоша Црњанског – „Сеобе“.

⁴⁸⁷ Интересантно је да су главни пропагандисти Запада у Кримском рату били Маркс и Енгелс. Види: Зоран Милошевић, Маркс и Енгелс о Словенима, *Национални интерес*, бр. 3, 2019, стр. 215 – 229.

⁴⁸⁸ Види: Сања Шуљагић, Поништавање националних идентитета на Балканском полуострву у деветнаестом веку са посебним освртом на Румунију, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, стр. 28 – 67.

⁴⁸⁹ Зоран Милошевич, Геополитическое значение Румынии, <https://regnum.ru/article/2699603> (Преузето 25. 7. 2024)

⁴⁹⁰ Опширније Зоран Милошевић, Геополитички смисао Румуније – Велика Румунија и Словени, „Милош Милојевић“, Црна Бара, 2021.

Додајмо, да је у овом пројекту стварања Румуније и Румуна учествовало мноштво субјеката, а поред језуита и других, неоспорна је заслуга за стварање Румуније, између осталих, и **Луја Наполеона Севере**,⁴⁹¹ угледног масона, који је, према речима генерала Спиридоновича био Ротшилд по крви,⁴⁹² што отвара питање улоге Хазара⁴⁹³ у овом антисловенском пројекту.

Стварањем Румуније и Румуна утро је пут антируске и антисловенске Румуније и румунске државности који траје и данас. Посебно је интересантно, што је то држава која се непрестано шири и која има аспирације на нове територије, које је претходно прогласила „румунским”.

⁴⁹¹ Анђело Тамбора, *Кавур и Балкан*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 166 – 212.

⁴⁹² Срђан Новаковић, *Црквено – народна историја Срба, Руса и Влаха*, књ. Прва, Повест од искона па до убиства кнеза Михаила, Историјски архив Крушевац, Крушевац, 2019, стр. 280.

⁴⁹³ Види: Зоран Милошевић, *Русија, Украјина И Нова Хазарија: геополитички аспект*, *Политичка ревија*, бр. 1, 2019, стр. 97 – 127.

*Слика: Антонио Сисера, Камило Бенцо ди Кавур. XIX век.
Премијер Краљевства Сардиније и један од реализатора идеје раздвајања
Источних и Јужних Словена*

Подсетили би да је Румунија већ манифестовала наведене тежње, за сада активно према Молдавији и Србији, а пасивно према целом Балкану и Украјини. Да подсетимо да је Румунски парламент **8. маја 2013. године**, већински усвојио „законодавни амандман”, проглашавајући „Румунима” све романске народе и етничке групе које живе у земљама Балкана. Како преноси румунско издање *Romanian Global News*-а, одлука је подржана од стране свих парламентарних фракција, без обзира на негативне коментаре о нацрту закона Министарства иностраних послова Румуније.

У складу са усвојеним амандманом, свим представницима балканско-романских народа који живе у државама балканског полуострва: Арумунима, (Арманима, Куцовласима, Власима, Цинцарима), Истрорумунима (истр. Власима, Руманима, Румарима, Ћирибирцима, Ћићима), Мегленорумунима, Молдавцима, Власима и другима, Букурешт, дакле, и „званично”, објављује ову одлуку „Румунима посвуда” („români de pretutindeni”), без обзира на имена или називе које тренутно носе, односно, које су сами себи наденули. У „Румуне посвуда” и „званично” су убројани такође и „Бесарабијци”, „Буковинци”, „Марамурешани”, који заправо егзистирају у: Молдавији, Одеси, Чернивци и Транскарпатским регионима Украјине.

Другим речима, како то говори и карта испод, на Балкану (али и изван Балкана, на значајном делу територије данашње Украјине) нема

других народа до (различитих) Румуна (који су, наводно, насилно асимиловани у друге народе).

Према румунским „научницима” на Балкану нема других народа, осим Румуна. Данашњи Срби, Грци, Бугари итд. су пословењени Румуни који треба да се врате својим коренима.

ЛИТЕРАТУРА

Барбулеску, Илије: *Румуни према Србима и Бугарима нарочито с погледом на питање македонских Румуна*, Београд, 1908.

Бајић, Јово: *Бугарски национални покрет и Срби(ја) у деветнаестом веку*, у зборнику: *Српско-бугарски односи – питања сарадње и перспектива*, приредио Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд, 2024.

Бранковић, Ђорђе: *Хроника Словена Илирика, Горње Мезије и Доње Мезије*, Прометеј, Нови Сад, 1994.

Бесаровић, Коља: *Да се Власи не досете*, Печат, бр. 547 <https://www.pecat.co.rs/2018/11/da-se-vlasi-ne-dosete/>

Валватор, Јанез Вајкард: *Слава војводине Крањске*, Талија, Ниш, 2024.

Влашка револуција 1848, <https://history-maps.com/sr/story/History-of-Romania/event/Wallachian-Revolution-of-1848> (преузето 19. 6. 2024)

Грујић, Радослав: *Апологија српскога народа у Хрватској и Славонији*, Просвета/Баштина, Београд, 1989.

Гергелюк, Николај Михайлович: Православная церковь Валахии: от славянской колыбели к великой румынии, Гуманитарные науки, No 7-8, 2013.

Живанчевић, Илија М.: Срби и Румуни, *Гласник Југословенског професорског друштва*, септембар 1937, књ. XVIII, 1.

Јанковић, Марија: *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Историјски институт – Народна књига, Београд, 1985.

Какие народы устояли перед Османской империей?, <https://dzen.ru/a/ZkG3Qp9PdTq3x3xx> (преузето 15. 6. 2024)

Кршић, Дарио: Улога хрватских митологема у генерисању србофобије: Хрватска као „предзиће хришћанства” и Срби као „Власи”, *Политичка ревија*, бр. 1, 2021.

Katancsich, Math. Petro Pannonio. 1798. De Istro eiusque adcolis commentatio: in qua autochtones Illyrii ex genere Thracio advenae item apud Illyrios a primis Rerumpublicarum temporibus ad nostram usque aetatem praesertim quod originem linguam et literaturam eorumdem spectat deducuntur. Budaе: Typis regiae Universitatis Pestinensis. 1798.

Милошевич, Зоран: Унија и православне славјане, *Трибуна руској мисли*, No 16, 2005.

Милошевић, Зоран: Извори румунске политике, у зборнику *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Милошевич, Зоран: Румынизм, Молдавия и Сербия, *Румынский экспансионизм вчера и сегодня*, Материалы Международной научно-практической конференции „100-летие аннексии Бессарабии Румынией”. – Тирасполь : Институт социально-политических исследований и регионального развития, 2018.

Милошевич, Зоран: Румыния и разделение южных и восточных славян, *Исторические связи России и Сеши*, Институт политических исследований, Обществена организација „Славносербия”, Белград, 2019.

Милошевић, Зоран: Црквена унија у ердельском (трансилванијском) Београду 1700. године и изградња румунске државе и народа, у зборнику: Православље и идентитет православних народа, Институт за политичке студије, Београд, 2019.

Милошевић, Зоран: Маркс и Енгелс о Словенима, *Национални интерес*, бр. 3, 2019.

Милошевић, Зоран: Русија, Украјина и Нова Хазарија: геополитички аспект, *Политичка ревија*, бр. 1, 2019.

Милошевич, Зоран: Геополитическое значение Румынии, <https://regnum.ru/article/2699603> (Преузето 25. 7. 2024)

Милошевић, Зоран: *Геополитички смисао Румуније* – Велика Румунија и Словени, „Милош Милојевић”, Црна Бара, 2021.

Новаковић, Срђан: *Црквено – народна историја Срба, Руса и Влаха*, књ. Прва, Повест од искона па до убиства кнеза Михаила, Историјски архив Крушевац, Крушевац, 2019.

"Ne dajte da 'vlah' vlada Srebrenicom"?! <https://www.rtvbn.com/3818975/kavazovic-vrijedjao-srbe-u-svajcarskoj-ne-dajte-da-vlah-vlada-srebrenicom> (24. 05. 2016).

Pašić, Ibrahim: Bosanski Srbi su poreklom Vlasi, jezik su uzeli od "dobrih Bošnjana", Ibrahim Pašić: Bosanski Srbi su poreklom Vlasi, jezik su uzeli od "dobrih Bošnjana" (преузето 22. 07. 2024.)

Петровић, Илија: Ко су Власи а ко су Румуни, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Перић, Миодраг Д. : Геополитичке тежње Румуније ка североисточној Србији и национални идентитет Влаха од краја седамдесетих година 19. века до данас, *Политичка ревија*, бр. 2, 2021.

Поповић, Јустин: „Житија светих 26. децембар”. svetosavlje.org. Архивирано из оригинала на датум 09. 11. 2013. Приступљено 8. 11. 2013.

Пејин, Јован: Предговор приређивача, у *Власи*, Елаборат ОЗН-е 1948-1949. године, приредили Јован Пејин и Милорад Средојевић, Хришћанска мисао, Београд, 2012.

Радонић, Јован: *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, *Satena mundi*, Београд, 2018.

Рим не мирује: о старим и новим покушајима Римокатоличке цркве да потчини православне, приредили Момир Васиљевић и Зоран Милошевић, Бели анђео, Шабац, 2003.

Стојадиновић, Миша/ Траиловић, Драган: Власи као етничка група у Србији, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Скок, Петар: Румунске паралеле зидању Скадра, *Гласник скопског ученог друштва*, Скопље, 1929.

Смиљанић-Брадина, Томо: *Путем Светог Саве*, Црква и живот, Скопље, 1924.

Тамбора, Анђело: *Кавур и Балкан*, Завод за уџбенике, Београд, 2007.

Труић, Властимир: Кратки архаични словарь Влашке и Молдавије у савременом румунском језику, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Унија: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, друго, допуњено издање, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015.

Филарет, архиепископ Черноговски, Святые юужныхъ нславянь. Черниговъ, 1865.

Хоенцолерн, <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%A5%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%BD>

Šišić, Ferdo. 1908. *Hrvatska povijest. Drugi dio: od godine 1526. do godine 1790*. Zagreb: Matica hrvatska.

Šišić, Ferdo. 1944. *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića: 1102-1301*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Шевченко, Кирил: Од искре језуита до «румунске бакље», Трансилванијска школа Ардельана као катализатор «румунског пројекта», у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2018.

Шуљагић, Сања: Поништавање националних идентитета на Балканском полуострву у деветнаестом веку са посебним освртом на Румунију, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Зоран Милошевич

Институт политических истрадованиј
Белград

УТЕРЯННАЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ ВАЛАХИИ И ИДЕОЛОГИЯ РУМЫНСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Аннотација

Княжество Валахия – государство, существовавшее (примерно) с 1330 по 1895 год (т.е. около 565 лет). После окончания Крымской войны в 1856 году оно было объединено с частью Молдавии (Княжества) и по этому поводу было преобразовано в новое государство – Румынию. Таким образом, интеграция означала для Княжества Валахия буквальное исчезновение как государственного

субјекта. Народ асимилируется румынами (в переводе — римскими солдатами), а вlahи сегодня встречаются только в Сербии, где они имеют статус этнической общности.

Таким образом, мы видим, что интеграция Румынии привела к важной геополитической трансформации этой части Балкан и Европы. Однако на этом интеграционные проекты Румынии не закончились. Идеология румынизма предусматривает интеграцию в состав государства Румыния и нынешней Республики Молдова, части Украины, а также нескольких стран Балканского полуострова.

Ключевые слова: Вlahи, славяне, Княжество Валахия, ассимиляция, международная интеграция, Румыния, румынизм, геополитика, социальные технологии, Дакия.

Zoran Milošević

Institute for Political Studies
Belgrade

THE LOST STATESHIP OF WALLACHIA AND THE IDEOLOGY OF ROMANIAN INTEGRATION

Summary

The Principality of Wallachia is a state that existed (approximately) from 1330 to 1895 (ie about 565 years). After the Crimean War ended in 1856, it was integrated with part of Moldavia (Principality) and on that occasion was transformed into a new state – Romania. In this way, the integration meant for the Principality of Wallachia its literal disappearance as a state subject. The people are assimilated into Romanians (in translation – Roman soldiers), and Vlachs today are found only in Serbia, where they have the status of an ethnic community.

Therefore, we see the Romanian integrations led to an important geopolitical transformation of this part of the Balkans and Europe. However, Romania's integration projects did not end here. The ideology of Romanianism envisages integration into the state of Romania and the current Republic of Moldova, parts of Ukraine, but also several countries from the Balkan Peninsula.

Key words: Vlachs, Slavs, Principality of Wallachia, assimilation, international integration, Romania, Romanianism, geopolitics, social technologies, Dacia.

Виктор В. Мишћенко

кандидат (PhD) историјских наука

в. д. директора филијале Московског педагошког државног универзитета

Черняховск

Калињинградска област, Русија

vicpost@inbox.ru

Татјана А. Мишћенко

кандидат (PhD) историјских наука

доцент филијале Московског педагошког државног универзитета

Черняховск

Калињинградска област, Русија

ИСТОЧНА ПРУСКА – ОБЈЕКАТ ГЕОПОЛИТИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ СССР-А ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Сажетак

Геополитичке теорије се анализирају у вези са дипломатским преговорима између лидера три водеће земље антинацистичке коалиције, током којих су делови Источне Пруске укључени у састав Совјетског Савеза.

Кључне речи: Други светски рат; дипломатија; велике силе; судбина Источне Пруске.

Поморски концепт је саставни део савремених геополитичких студија, који одражава бројне аспекте, од стратешког позиционирања држава до контроле кључних трговинских путева. У контексту глобализације и све већег значаја морских ресурса, океани и мора постају арена за надметање, утичући на судбине људи и нација. Проучавање поморског концепта обухвата анализу историјских традиција поморства, од антике до данас, као и проучавање начина на који су различите културе и цивилизације користиле море као средство интеракције и извор богатства. Суочени са климатским променама и претњама океанским екосистемима, одрживи развој морских ресурса постаје хитан задатак

за глобалну заједницу. Земље морају успоставити равнотежу између искоришћавања морских ресурса и заштите животне средине, што се чини као кључни аспект поморског концепта који ће утицати на будућност међународних односа и сарадње.

Англоамеричку геополитичку школу, формирану у највећим светским поморским силама, одликује стална пажња на поморска геополитичка питања. Адмирал А. Т. Махан се сматра оснивачем поморског концепта. Концепт Алфреда Тајера Махана (САД), који се развио крајем 19. века, имао је значајан утицај не само на курс америчких председника 1901-1912, већ је привукао пажњу и у западној Европи. Верује се да је немачки кајзер научио Маханове постулате напамет. Суштина Махановог концепта „морске моћи” је да је снага народа и држава одређена поморском моћи, а поморске и континенталне силе се такмиче у историјској арени. Он је предложио шест геополитичких параметара који су одређивали статус државе.

1. Општи географски положај државе, њена отвореност према морима и могућност поморских комуникација са другим земљама. Способност државне флоте да угрози непријатељску територију. Дужина копнених граница и могућност контроле стратешки важних региона.

2. „Физичка конфигурација” државе, пре свега обриси морских обала и присуство потребног броја лука, од којих зависи просперитет трговине и стратешка безбедност земље.

3. Укупна дужина обалне линије.

4. Становништво земље, што је важно за процену способности државе да изгради флоту и одржава бродове.

5. Национални карактер, који се манифестује у способности народа да се бави трговином, будући да се поморска моћ заснива на мирној и екстензивној трговини.

6. Политичка природа власти, од које зависи оријентација најбољих природних и људских ресурса за стварање морске силе.

Главну опасност за поморску цивилизацију видео је у континенталним: Русији, Кини и Немачкој. Да би смањио њихов геополитички значај, А. Т. Махан је предложио да се они појединачно „задаве” у прстеновима Анаконде, стишћући их блокирањем територија са мора и дуж обала, како би спречили противнике да приступе морским просторима који пружају снагу. Објашњавајући супериорност Велике Британије крајем 19. века, адмирал је написао: „Контрола над морима представља централну везу преко које земље акумулирају богатство. А. Т. Махан је формулисао формулу: В.Ф. + Т.Ф. +

В.М.Б. = поморска сила (војна флота + трговачка флота + војно-морске базе = П.С.).⁴⁹⁴

Касније је концепт А. Т. Махана развио Холанђанин Николас Спајкман (1893-1943). Он је увео концепт Rimland (од енглеског – руб, ивица) – обалне зоне која шаље развојне импулсе дубоко у континент. Геополитичка максима Макиндеровог најпознатијег геополитичког стратега – „Онај ко контролише Источну Европу, доминира срцем; ко доминира срцем, доминира светским острвом; онај ко доминира светским острвом – доминира светом” – Спајкман је предложио да се то замени његовим – „Онај ко доминира Римлендом – доминира Евроазијом; онај ко доминира Евроазијом држи судбину света у својим рукама”.⁴⁹⁵ Према доктору филолошких наука, професору М. А. Василику: „...Историја је потврдила увид у теоријске конструкције Н. Спајкмана; регион који је он навео као кључни регион – постао је поприште главних битака током Другог светског рата, а потом и место сукоба Запада и Запада; Исток током хладног рата”.⁴⁹⁶

Један од региона, који се сасвим неочекивано појавио као монета за преговарање приликом прекрајања мапе послератне Европе, била је Источна Пруска, посебно њена балтичка обала са лукама Кенигсберг и Пилау, које се не замрзавају. Као резултат геополитичке игре водећих светских сила и узимајући у обзир интересе најјаче земље на континенту до 1945. године, појавио се СССР, Калињинградска област, смештена на раскрсници најважнијих транспортних и стратешких праваца. Такође заузима јединствено место у савременој руској поморској доктрини. Она представља кључни геополитички чвор, пружајући не само приступ Балтичком мору, већ и могућност контроле региона источне и централне Европе. У контексту растућих тензија у међународним односима, Калињинград постаје важна испостава која омогућава Русији да покаже своју поморску снагу и спремност да брани националне интересе.

Избијањем Другог светског рата, земље Источне Пруске су одмах постале предмет ценкања у послератној обнови света. Током састанка са Еденом 16. децембра, Стаљин је предложио да се размотри распарчавање Немачке и прелазак Источне Пруске у састав Пољске.⁴⁹⁷ Истовремено, радило се о

⁴⁹⁴ Александрова, И.В. 2014. Геополитика: тексты лекций. Нижнекамск: Нижнекамский химико-технологический институт (филиал) ФГБОУ ВПО «КНИТУ». С. 47.

⁴⁹⁵ Исто. С. 49.

⁴⁹⁶ Василик, М.А., Тимерманис, И.Е. 2013. Политология./ Под ред. Василика М.А., Тимерманиса И.Е. М.: Проспект. С. 28.

⁴⁹⁷ Черчилль, У. 1991. Вторая мировая война. М. С. 311.

преношењу Пољској целе територије Источне Пруске са изузетком Тилзита, који је требало да уђе у састав Литваније.⁴⁹⁸ Британски министар се начелно сложио са преласком Источне Пруске у састав Пољске.⁴⁹⁹ Након тога, Москва је мало прилагодила свој став и понудила Едену текст поверљивог протокола, који је одредио будућност Немачке и совјетско-пољске границе на следећи начин: „10. Обнова Пољске у границама 1939. године, остављајући у корист СССР-а територију Западне Украјине и Западне Белорусије, са изузетком области са претежно пољским становништвом... а такође и ширење територије Пољске на рачун западног дела Источне Пруске... 17) део Источне Пруске који се налази у близини Литваније (укључујући Кенигсберг), предаје се СССР-у на период од 20 година као гаранција надокнаде за губитке СССР-а у рату са Немачком. Њен други део иде у Пољску”.⁵⁰⁰ Даља судбина Кенигсберга није прецизирана, али се, судећи по ранијој изјави, може претпоставити да је совјетска влада била спремна да га накнадно преда Пољској. Наравно, овај пројекат је пратио захтев да се признају предратне границе СССР-а.

Очекивања Москве нису испуњена. Владе САД и Велике Британије одбациле су тврдње Совјетског Савеза. Званично, и Черчил и Рузвелт су се позивали на одредбе Атлантске повеље, али прави разлог за оштрину савезника Черчил је формулисао у писму Едену: „Нико не може предвидети какав ће бити однос снага и где ће победничке војске стајати на крају рата”.⁵⁰¹

Питање послератних граница почело је активно да се разматра у СССР-у у лето 1943. године. Уочи московског састанка министара иностраних послова СССР, САД и Енглеске у октобру 1943. пројекти за послератну структуру Европе представљени су влади. У свим опцијама, територије које је заузео од 1937. уступљене су Немачкој, а Источна Пруска пребачена је Пољској. СССР је задржао право да поново уједини област Мемел са Литванијом, као и да Литванији пренесе регионе Источне Пруске насељене Литванцима. Истовремено је, међутим, изражена забринутост због традиционалних

⁴⁹⁸ Ржешевский, О.А. 2004. Сталин и Черчилль. Встречи. Беседы. Дискуссии. Документы и комментарии. 1941–1945. / составитель Ржешевский О.А. М. С. 37-38.

⁴⁹⁹ СССР и германский вопрос. 1941–1949: документы из Архива внешней политики Российской Федерации. 1996. М., Т. 1., Тегеран – Ялта – Потсдам. Сборник документов. 1970. М. С. 130.

⁵⁰⁰ Исто.

⁵⁰¹ Черчилль, У. 1991. Вторая мировая война. М. С. 314.

антируских осећања у Пољској и сумње у потребу претераног јачања овог немирног суседа.⁵⁰²

Питање пољских граница и судбине Источне Пруске и Кенигсберга у принципу је решено током Техеранске конференције. Дана 28. новембра 1943. године Стаљин је имао приватни разговор са Черчилом и Еденом.

Британски премијер је током састанка предложио да се проблем границе реши тако што ће се Пољској надокнадити на рачун источне Пруске, што је значило британско признање Керзонове линије. Западна граница пољске државе успостављена је дуж реке Одре. Тако су прихваћени совјетски услови. Судбину пољских земаља и источне Пруске одлучивали су лидери великих сила у најбољим традицијама класичне дипломатије. Како се сећао Черчил, Стаљин је питао „да ли то треба да урадимо без учешћа Пољака. Одговорио сам са „да” и рекао да бисмо касније, када је све званично било договорено између нас, могли да се обратимо Пољацима”.⁵⁰³

Черчил је поново изнео предлог да се границе помере на запад и предложио формулу: „Жариште пољске државе и народа треба да се налази између такозване Керзонове линије и линије реке Одре са укључивањем Источне Пруске и провинцију Опелн у Пољску”.⁵⁰⁴ Стаљин је одмах искористио ситуацију. Он је изјавио: „Руси немају луке које не мрзну на Балтичком мору. Стога би Русима биле потребне луке које не мрзну Кенигсберг и Мемел, одговарајући део Источне Пруске. Штавише, историјски гледано, ово су исконске словенске земље. Ако Британци пристају да нам пренесу наведену територију, онда ћемо се сложити са формулом коју је предложио Черчил”.⁵⁰⁵ Рузвелт и Черчил нису имали примедби. Споразум постигнут у Техерану потврђен је званичном изјавом совјетске владе 11. јануара 1944. године.

Стаљин је у најоштријој форми захтевао да Пољаци званично прогласе признање нове границе дуж Керзонове линије. Он је подсетио да је пристао на трансфер немачке територије Пољској под условом да се Кенигсберг препусти СССР-у. „Без задовољења овог минималног захтева Совјетског Савеза, уступак

⁵⁰² СССР и германский вопрос. С. 253, 266–267, 292–293, 295.

⁵⁰³ Черчилль, У. 1991. Вторая мировая война. М. С. 204.

⁵⁰⁴ СССР и германский вопрос. 1941–1949: документы из Архива внешней политики Российской Федерации. 1996. М., Т. 1., Тегеран – Ялта – Потсдам. Сборник документов. 1970. М. С. 96.

⁵⁰⁵ Исто.

Совјетског Савеза, изражен у признавању Керзонове линије, губи сваки смисао”.⁵⁰⁶

Савезници су потврдили одлуку Техерана 6. фебруара, Черчил је први пут обавестио пољског премијера С. Миколајчика да ће Пољска примити Источну Пруску без Кенигсберга, мотивишући предају ове територије Совјетском Савезу захваљујући успесима Русије током Првог светског рада.⁵⁰⁷ Говорећи у парламенту 22. фебруара, Черчил је рекао: „Могу да подсетим Доњи дом да никада, у име Владе Његовог Величанства, Пољској нисмо дали гаранције за било коју конкретну линију њене границе... Најјаче саосећам са Пољацима... али саосећам и са руском тачком гледишта. Русија има право на гаранције против понављања напада са Запада на њу, а ми ћемо ићи до краја, да она такве гаранције добије не само силом својих руку, већ и као резултат одобрења и сагласност Уједињених нација. Не верујем да руски захтеви за гаранцијама њихових западних граница превазилазе оно што је разумно и поштено”.⁵⁰⁸ Отприлике у исто време, током састанка са Стаљином, амерички амбасадор у СССР-у А. Хариман је приметио да се „пољско питање првенствено тиче СССР, секундарно Велике Британије и тек треће Сједињених Држава”.⁵⁰⁹

Питање Кенигсберга разматрано је 23. јула 1945. током Потсдамске конференције. Стаљин је подсетио на одлуку донету још у Техерану да се ова територија препусти Совјетском Савезу. Черчил је потврдио ову чињеницу. Труман се у принципу није противио. Није било расправе.

Коначни текст одлуке, усвојен на састанку министара спољних послова и одобрен од стране шефова делегација, гласио је: „На конференцији је разматран предлог совјетске владе да би, до коначног решавања територијалних питања у мирном решењу, део западне границе СССР-а поред Балтичког мора требало да прође од тачке на источној обали залива Данциг на истоку, северно од Браумберг-Голдапа до споја граница Литваније, Пољске Републике и Источне Пруске.

⁵⁰⁶ Переписка Председателя Совета Министров СССР с Президентами США и Премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945. 1989. М., Т. 1. С. 229.

⁵⁰⁷ Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945: документы и материалы. 1983. М. Т. 1. С. 40.

⁵⁰⁸ Секретная переписка Рузвельта и Черчилля в период войны. 1995. М. С. 783.

⁵⁰⁹ Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945: документы и материалы. 1984. М. Т. 2. Сс. 21–22.

Савремени значај Махановог поморског концепта лежи у његовој способности да се прилагоди новим глобалним условима и изазовима. У ери брзе глобализације и растуће међународне трговине, принципи које је развио амерички адмирал Алфред Махан и даље остају релевантни. Његове идеје да је поморска моћ основа националне безбедности и просперитета одражавају се у савременим стратегијама држава које настоје да ојачају своју позицију на светским тржиштима.

Кључни фокус на поморској доминацији остаје. Контрола над морским путевима, стварање моћних флотила и развој лучке инфраструктуре играју одлучујућу улогу у обезбеђивању економске одрживости и заштити интереса државе. Земље Источне Пруске које су пренете у састав СССР-а као резултат Другог светског рата још једном показују да економска стабилност Калињинградске области почива на лукама Калињинград и Балтијск.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, И.В. 2014. *Геополитика: тексты лекций*. Нижнекамск: Нижнекамский химико-технологический институт (филиал) ФГБОУ ВПО «КНИТУ».

Переписка Председателя Совета Министров СССР с Президентами США и Премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945. 1989. М., Т. 1.

Василик, М.А., Тимерманис, И.Е. 2013. *Политология*. / Под ред. Василика М.А., Тимерманиса И.Е. М.: Проспект.

Ржешевский, О.А. 2004. *Сталин и Черчилль. Встречи. Беседы. Дискуссии. Документы и комментарии. 1941–1945*. / составитель Ржешевский О.А. М.

Секретная переписка Рузвельта и Черчилля в период войны. 1995. М.

Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945: документы и материалы. 1983. М. Т. 1.

Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945: документы и материалы. 1984. М. Т. 2.

СССР и германский вопрос. 1941–1949: документы из Архива внешней политики Российской Федерации. 1996. М., Т. 1., Тегеран – Ялта – Потсдам. *Сборник документов*. 1970. М.

Черчилль, У. 1991. *Вторая мировая война*. М., книга 2.

Черчилль, У. 1991. *Вторая мировая война*. М., книга 3.

Мищенко В.В.

к.и.н.,

и.о. директора филиала МПГУ

в г. Черняховске,

РФ, Калининградская обл.

Мищенко Т.А.

к.и.н.,

доцент филиала МПГУ

в г. Черняховске,

РФ, Калининградская обл.

**ВОСТОЧНАЯ ПРУССИЯ – ОБЪЕКТ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ
СТРАТЕГИИ СССР В ХОДЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ**

Аннотация

Анализируются геополитические теории применительно к дипломатическим переговорам между лидерами трех ведущих стран антинацистской коалиции, в ходе которых были включены в состав Советского Союза части Восточной Пруссии.

Ключевые слова: Вторая мировая война; дипломатия; великие державы; судьба Восточной Пруссии.

**EAST PRUSSIA IS AN OBJECT OF THE USSR'S GEOPOLITICAL
STRATEGY DURING THE SECOND WORLD WAR**

Abstract

Geopolitical theories are analyzed in relation to diplomatic negotiations between the leaders of the three leading countries of the anti-Nazi coalition, during which parts of East Prussia were incorporated into the Soviet Union.

Keywords: World War II; diplomacy; great powers; the fate of East Prussia.

IV
ПРАВОСЛАВЉЕ И (ДЕЗ)ИНТЕГРАЦИЈЕ

Владимир Мос

Доктор психологије

Центар за истраживање православног монархизма

Вокинг, Уједињено Краљевство

vladmoss@aol.com

ЛИБЕРАЛНА ДЕМОКРАТИЈА ПРОТИВ ПРАВОСЛАВНЕ АУТОКРАТИЈЕ

У светлу међународних интеграција

Уобичајено се верује да је најосновнија борба у савременој геополитици борба између либералних демократија Запада и нелибералних аутократија Истока. Природа западне либералне демократије је добро позната, источне нелибералне аутократије су мање познате. То је углавном зато што се, верујемо, ретко праве неопходне разлике међу њима. Погрешно се претпоставља да су марксистички лењинизам Кине, шиитски исламизам Ирана и националистичко православље Русије у суштини исти по томе што су сви нелиберални и аутократски. Верујемо да је ово грешка и у овом обраћању предлажемо да покушамо да унесемо неопходну јасноћу излажући православно схватање сопственог брэнда политике у супротности са западњачком либералном демократијом.

Кључне речи: либерализам, демократија, православље, међународне интеграције, национализам.

Либерализам се залаже за слободу и достојанство човека појединца над било којим и сваким неколективним обликом власти. Верује у „владавину права” – то јест, владавину права коју су створили либерали – и права која грађанима даје ова либерална владавина права. Само стари владари и они који се повинују њима и њиховим старим, прелибералним законима немају никаква права. Зато су све велике либералне револуције прошлости – енглеске, француске и руске – рођене у крви, крви краљева и традиционалних верника. Једини изузетак од овог правила је најновија либерална револуција, она која је створила Европску унију. Али то, наравно, није био истински изузетак јер су све земље чланице ЕУ већ имале своје либералне револуције. Једина права новина била је да им је – на веома антилибералан начин – уклоњен национални

суверенитет држава чланица. Само је Британија на свом референдуму о „Брегзиту” била довољно увредљива да реafirмише своју слободу против новог тоталитаризма који је у настајању.

Јер, у крајњој линији, колико год то шокантно звучало, *либерализам је завера појединца против државе*. Његова основна премиса је да су појединац и његове потребе и жеље добри, а да је држава, која настоји да ограничи те жеље за добро друштва у целини, зла – или, у сваком случају, није добра сама по себи, већ нужно зло. Енглески либерали из 19. века веровали су само у „државу ноћног чувара” – то јест, малу државу која се што мање мешала у слободу и приватне животе својих грађана. Заиста, либерална држава је скоро контрадикторна у терминима; јер док држава настоји да влада (на крају крајева, то је њена сврха), либерализам настоји да је спречи да влада. У име слободе појединца, или те одабране мањине појединца коју назива „народом”, она настоји да ограничи државу, да заобиђе или разводни њене праведне захтеве. Крајњи резултат је или анархија или деспотизам...

На дуге стазе, попут црва у старој згради, повећање либералних слобода и проширење либералног поретка, ма колико се то тактично и ефикасно радило, увлачи се у ауторитет, суштински, конститутивни баласт сваке државности. То се чини у различитим сферама – верској, политичкој, економској, породичној, моралној. Резултат, као што видимо у скоро свим вокистичким (тј. екстремно либералним) државама у данашње време, може бити чудан, ирационалан, окрутан, па чак и деспотски.

Либерална држава, иако није атеистичка *de jure*, она је *de facto* атеистичка. (Као што је Тони Блер рекао, „Ми се не бавимо Богом.”) Либерална држава мора бити атеистичка; јер довођење неизабраног Бога значи увођење већег ауторитета од индивидуалног или колективног човечанства и скуп закона чије порекло није од либералних законодаваца.

Либерали су увек имали проблема са две нелибералне силе: религијом и национализмом. Либерални лидери ЕУ неутралисали су претњу британског „национализма”, али ће вероватно изгубити битку против муслиманске имиграције – којој њихови либерални, мултикултурални принципи ни у ком случају не дозвољавају да се супротставе са било каквим правим жаром. Они могу да се поносе својом способношћу да пристану да се не слажу са својим верским противницима, чију веру виде као застарелу реликвију која ће на крају изумрети. Али реалистичнији либерали ће признати да либерализам има потешкоћа да се носи са jakim националистичким и религиозним осећањима. Заиста, чини се да је сама демографија предодређена да доведе до краја

либералну ЕУ јер удео млађих бирача који су исламске вероисповести нагло расте...

Либерали се претварају да обожавају закон; њихов идеал је држава заснована на правилима, или држава „подложна владавини закона”. Али гледано са историјске тачке гледишта, закон који обожавају либерали је закон који је направљен за либерале и од стране либерала, усвојен у либералним институцијама и парламентима, обично у супротности са законима које су прогласили краљеви и владике. Пре доба републиканизма и либерализма, „владавина закона” је значила „владавину краља”, јер је краљ, са Црквом, био извор свих закона. Али либерали су смислили низ парадокса како би поткопали краљев закон: да је краљ на неки начин чинио „издају” не покоравајући се вољи (неких) својих поданика (то је била главна оптужба против краља Чарлса I 1649. године), или да су закони које су увели сами краљеви *ipso facto* тирански и неправедни. Парадоксално за индивидуалистичку идеологију, либерали изјављују да само закони које доносе колективне институције, као што су парламенти, могу бити заиста законити. Либерализам је овде потпомогнут идеологијом демократизма, која сматра да је суверен само нејасно дефинисан колектив познат као „народ”, или његови демократски изабрани представници. У ствари, веома мали број демократски изабраних владара заиста влада, за разлику од тога да влада неко време; иза њих је увек олигархија, којом заузврат владају харизматични појединци. Јер, у крајњој линији, свака власт је лична, а закон стварају и спроводе појединци. Либерализам, индивидуалистичка идеологија *par excellence*, покушава да замени личну владавину краљева безличним колективима које су створиле либералне олигархије (партија, економска класа или интерес, национална група, верска секта), јер генерално такви колективи боље подлежу палим жељама либералних појединаца него краљеви.

За многе се главна заслуга демократије састоји у спречавању тираније. Либерали се посебно поносе тиме што су либералне институције у стању да спрече крајње зло тираније кроз демократски систем провера и равнотеже, који исправља демократске лидере од најгорих ексцеса и пружа честе прилике да се уклони владар на гласачкој кутији. Ове провере и равнотеже укључују правосуђе, парламент и полицију – а у последње време и друштвене медије.

Либерални хришћански писац К. С. Луис износи овај аргумент на следећи начин: „Ја сам демократа, јер верујем у пад човека. Мислим да су већина људи демократе из супротног разлога. Велики део демократског ентузијазма произилази из идеја људи попут Русоа, који су веровали у демократију, јер су сматрали да је човечанство толико мудро и добро да свако заслужује учешће у

власти. Опасност одбране демократије на тим основама је у томе што оне нису истините. И кад год се разоткрије њихова слабост, људи који преферирају тиранију праве капитал од изложености. Сматрам да то није истина, без гледања даље од себе. Не заслужујем удео у управљању кокошарником, а још мање нацијом. И већина људи – сви они који верују у рекламе, размишљају у флоскулама и шире гласине. Прави разлог за демократију је управо обрнуто. Човечанство је толико пало да се ниједном човеку не може поверити неконтролисана моћ над својим ближњима...⁵¹⁰

Али овај аргумент је мањкав, и њему се супротстављају антидемократски писци и на логичкој и на историјској основи.

Сложимо се да је Човек пао, кажу. Зашто би давање великом броју палих људи удела у влади променило тај пад? У моралном и друштвеном животу два минуса не чине плус. Демократске институције могу краткорочно сузбити или чак укинути тиранију; али такође чине његов повратак готово извесним на дужи рок, утолико што ће демократске вође бити готови демагози спремни да ураде готово све да удовоље бирачком телу – или да манипулишу њиме како би га убедили да им преда врховну власт. Амбиција једног човека може зауставити потпуни израз амбиције другог (због чега је Рим имао два конзула); али комбинација многих контрадикторних воља може довести само до незадовољавајућег компромиса и, на крају, до деспотизма (као у Риму). Ово је било убеђено мишљење двојице најранијих и најпознатијих политичких теоретичара – Платона и Аристотела.

Како старе, посебно верске традиције из генерације у генерацију постају све слабије, лидери за које гласа демократски демос постају све радикалнији и антитрадиционалнији. И ако је демократија одувек имала тенденцију да бира сујетне и непоштене демагоге, у модерним временима ови демагози су често испадали и као апсолутистички тирани (нарочито 1919-1945, али сада поново 2014-2024). Јер, као што је Платон приметио, постоји упорна тенденција да демократија утре пут апсолутизму. Тако је демократија енглеског дугог парламента утрла пут Кромвелу; демократија француских генералних сталежа – за Робеспјера и Наполеона; демократија руске привремене владе – за Лењина и Стаљина; демократија немачке владе Вајмара – за Хитлера; демократија Сун Јат-Сена и Чанг Кај Шека – за Мао Це-Тунга; а демократија Горбачова и Јељцина – за Путина.

⁵¹⁰ Lewis, "Equality", *The Spectator*, CLXXI (27 August, 1943), p. 192; *The Business of Heaven*, London: Collins, 1984, p. 186.

Све је ово машиница за месо за присталице православног самодржавља. У ствари, пише Владимир Тростников, ако мудрост у политици, као и у свему осталом, долази од Бога, „многа је природније претпоставити да ће се божанско просветљење спустити на изабрану душу Помазаника Божијег, за разлику од милион душа одједном”.⁵¹¹ Свето Писмо не каже *vox populi – vox Dei*, већ: „Срце је царско у руци Господњој, окреће га куда хоће” (Приче 21.1). Такав миропомазани аутократа, чије су функције и права играле тако централну улогу у историјама неколико православних држава, имао би теоретски неконтролисану моћ у секуларној сфери, али би га у пракси проверавала институција која га је помазала, православна црква и догмати и предања православне вере.

Инструменти за проверу моћи владара у демократији су троструки: опозиционе странке у парламенту, независно правосуђе и медији. У сваком случају, претпоставка је да ће ове провере и равнотеже, које долазе у крајњој анализи од људи, моћи ефикасно да провере и ушупкају владара. Али шта ако сам владар забрани опозиционе странке, запуши медије и сам постави судство? А шта ако сам народ одобрава његове поступке и аплаудира владару? Ко или шта ће поставити контролу и равнотежу на саме људе?

Основна претпоставка која стоји иза вођења либералне политике је да сами људи треба да верују у демократски процес, у његову основну правичност и способност да произведе поштене резултате уз поштовање и послушност народа у целини. Као што сви знамо, ова претпоставка се показала неутемељеном у недавном политичком животу Сједињених Држава, где је бивши председник Доналд Трамп изразио отворен скептицизам у погледу правичности и истинитости великих владиних ресора, попут обавештајних служби, бирократије и Министарства правде, оптужујући их да су инструменти подле „дубоке државе”. Контроверзни догађај се одиграо 6. јануара 2021. године када је група Трампових присталица упала у зграду Капитола у Вашингтону, прогласивши резултате недавних председничких избора, на којима је њихов лидер Трамп поражен, намештеним. Подразумева се да либерална демократија може исправно функционисати само када се прелазак из једне владе у другу као резултат избора прихвати и не омета од стране народа.

Оваква питања су посебно релевантна у односу на најважнију вежбу либералне демократије у данашњем свету – америчке председничке изборе.

⁵¹¹ Trostnikov, "The Role and Place of the Baptism of Rus' in the European Spiritual Process of the Second Millenium of Christian History", *Orthodox Life*, vol. 39, No 3, May-June, 1989, p. 34.

Недавно је амерички Врховни суд донео пресуду којом се председницима САД даје имунитет за „званична дела”. Професор права са Харварда Лоренс Трајб, у интервјуу за „Шпигел Интернационал / Spiegel International”, истакао је да „пресуда Врховног суда сада каже да председник ужива апсолутни имунитет, чак и ако наложи државном тужиоцу да предузме мере против политичког противника, што је очигледно злоупотреба овлашћења”. Трајб је изјавио да верује да би ова пресуда могла да буде корак ка диктатури упоредив са Законом о омогућавању који је у ствари суспендовао Вајмарски устав и довео Хитлера на власт 1933. године. Иако пресуда Врховног суда не суспендује буквално амерички устав, према Трајбу „то онемогућава наш систем да провери или ограничи чак ни најтеже злочине онога ко обавља функцију председника.”

Трајб је одбацио могућност коришћења импичмента као средства за проверу или смену председника, јер се показало неефикасним више пута од 1974. и скандала Вотергејт, последњи пут када је председник Трамп избегао опозив због дослуха са Русима.

Трајб је тада дао занимљиво и веома важно признање: „Једина ограничења сада су председников карактер и његов сопствени морал. Али зар ово није исто ограничење које постоји за сваког нормалног краља; јер које границе могу ограничити неизабраног краља осим његовог сопственог карактера и сопственог морала? На тај начин се показује да се либерализам не разликује радикално од облика владавине монархизма, којег је требало да унапреди и замени.

*

Окренимо се сада православном самодржављу. Чинило се да је православна аутократија уништена 1917. године. Издава од стране западних либералних савезника у Првом светском рату и поткопана од стране болшевичких револуционара које су Немци прокријумчарили у Русију, либерална привремена влада, како је цар Николај II тачно предвидео, није била у стању да управља државом и убрзо је уступио место болшевицима. Тридесет година касније уништени су и остаци аутократије на Балкану. Током Хладног рата, било би логично да западни капиталисти траже да оживе аутохтоне и жестоко антиболшевичке вернике у аутократију у источној Европи. Али претпоставка је увек била да промена режима у Русији може бити само у правцу либералне државе – иако либерализам није популаран у Русији, и већ се два пута показао неуспехом – прво 1917. године, а затим и 1990-их. Истина, неки делови бивше совјетске империје, попут Пољске, Мађарске и Чехословачке, без већих проблема су прешли на либерализам. Али ове земље никада нису биле

православне; уласком у ЕУ и либералну „међународну заједницу”, једноставно се враћају својим културним коренима...

Међутим, културни корени православних аутократија источне Европе и Русије нису били западни, већ византијски. А то је значило да су претпоставке државне владавине биле сасвим другачије. Сврха либералне државе, као што смо видели, била је да својим грађанима да одређена права и слободе које ће им омогућити да остваре своје приватне животе, жеље и амбиције уз минимално мешање државе. Дакле, слоган или лајтмотив западне државне културе била је СЛОБОДА – барем од Француске револуције, па чак и у оним државама, као што су Британија и Немачка, које су се противиле револуцији. Насупрот томе, слоган или лајтмотив православне државне културе била је ИСТИНА. Прва сврха православне државе била је да сачува истину, односно православно хришћанство, неповређено међу својим крштеним грађанима по речима Христовим: „Иштите најпре Царства Божијег и правде Његове, и ово ће вам се све додати” (Матеј 6,33).

Неки су зато критиковали православне да заиста не воле слободу, јер су урођено склони да прихвате деспотизам. Али то је глупост. Православни хришћанин воли слободу као и било ко други. Разлика је у томе што он неће жртвовати истину православне вере за политичку слободу. Јер је Господ поставио истину као услов стварне слободе, рекавши: „Познајете истину, и истина ће вас ослободити” (Јован 8,32). Или, како је то рекао новгородски самодржац Свети Александар Невски: „Бог није у сили, него у правди (Pravda)”.⁵¹²

Можда је први Рус који је оправдао руску аутократију био песник Пушкин, који је посебно ценио њен положај изнад закона – сушта супротност западњачкој концепцији, која је проглашавала да нико, па ни краљ, није изнад закона. Јер, пошто је изнад закона, цар може ублажити његов утицај, направити изузетке, показати милост. „Зашто је потребно”, упитао је, „да један од нас [цар] постане виши од свих, па чак и од самог закона? Јер у закону човек чује нешто сурово и небратско. Само буквалним испуњавањем закона се не стиже далеко: али нико од нас не сме да га прекрши или не испуни: за то је неопходна већа милост која ублажава закон. Ово се људима може појавити само у потпуно овлашћеном ауторитету. Држава без потпуно овлашћеног монарха је аутомат: много, много [аутомата?], ако постигне оно што су постигле Сједињене Државе.

⁵¹² Дана 24. септембра 2008. године, Александар Невски је проглашен за главног хероја руске историје народним гласањем, како је објавио лист *Комерсант*. У децембру 2008. изабран је за највећег Руса у телевизијској анкети *Име Русије*.

Али шта су Сједињене Државе? Леш. У њима је човек нестао до те мере да не вреди ништа. Држава без потпуно овлашћеног монарха је исто што и оркестар без диригента. Колико год да су музичари добри, ако међу њима нема неког ко даје ритам покретом своје палице, концерт не иде никуда...⁵¹³

За православне је држава недвосмислено добро – све док је православна. Заиста, после Православне Цркве, коју она настоји да заштити од сваког зла, она је највеће од добара. Јер, по цару Јустинијану, „симфонија” (*symphonia* или *consonantia*) црквене и монархијске државе чини суштину православне државности.

Успостављени Бог заповедио је свом народу да се потчини Држави, не само из страха већ и због савести, римској држави у Христово време и оним државама које су настале у римској монархијској традицији од Христовог времена. То значи бити подложан, понекад, чак и неморалним, окрутним и безбожним владарима под условом да обезбеде онај минимум закона и реда који је неопходан за постојање хришћанског живота. Патња коју проузрокује неправедни владар мора се поднети као нека врста покајања, да би се хришћански поданик очистио – опет, све док су испуњени минимални услови који му омогућавају да практикује хришћански живот. Понекад, међутим, Бог дозвољава владавину чак и антихришћанских тиранина, који не испуњавају ни ове минималне услове. Морају бити непослушни зарад оданости Врховном Владару, Богу, Који дозвољава да ово казни или исправи – или, кроз мучеништво, да прослави – Његов народ када залута са правог и уског пута. Међутим, остаје чињеница коју либерали студиозно игноришу, а то је да су многи монархијски владари које је Бог обезбедио током векова били изузетни људи, јасно постављени на положаје ауторитета од стране Бога за добробит народа; многи су чак убројани међу свеце.

Будући да су стари народи сматрали да је истина та, чије поседовање води људе у царство небеско, на сличан начин су веровали да је најрационалнији и најбожнији облик политичке организације – облик који ће их највероватније сачувати у истини и стога водити у царство небеско – била власт једног човека, односно монархија. Позната су антидемократска уверења Платона и Аристотела. Мање је позната чињеница да су православни свети оци из епохе седам васељенских сабора, и током целог средњег века, и на Истоку и на Западу, такође били једногласно монархистички и антидемократски настројени.

Следећи апостоле, Свети Оци су тврдили да је јерархијски принцип природан, Богом дан и супериорнији од сваког другог начела владавине.

⁵¹³ *Razgovory Pushkina* (The Conversations of Pushkin), Moscow, 1926.

Развијајући ову мисао, усвојили су првобитну паганску идеју да је земаљски краљ слика Небеског Цара, прочишћавајући га од склоности, тако природне паганској мисли, да идентификује земаљско и Небеско, лик и његов архетип. Земаљски краљеви су могли и требало да буду иконе Небеског Цара, и требало је да буду поштовани као такви; али они нису били бого-краљеви, нису били предмети обожавања на пагански начин.

Тако је епископ Јевсевије Кесаријски писао о светом Константину: „Царство у које је обучен је слика небеског. Он подиже поглед да види архетипски образац и води оне којима доле влада по том обрасцу... Владар целог света је Реч Божија, Која је у свему видљивом и невидљивом. Из овог свеобухватног Разума је Цар разуман, од ове Премудрости он је мудар, од учешћа у овоме Божанству је добар, од општења са овом Правдом он је праведан, у складу са идејом ове Умерености он је умерен, од примања ове највише Силе – он је храбар. У свакој правди мора се назвати правим царем, онај који је своју душу уобличио краљевским врлинама, по лику Највишег Царства”...

„Носећи лик небеског царства, са очима упртим увис, он управља животима смртника по том првобитном обрасцу снагом коју црпи из имитације Божје монархије. Пример монархијске владавине тамо му је извор снаге. Ово је нешто што је само човеку од створења на земљи дао универзални Краљ. Основни принцип краљевске власти је успостављање јединственог извора власти коме све подлеже. Монархија је супериорна у односу на сваки други устав и облик владавине. Јер полиархија, где се сви такмиче под једнаким условима, је заиста анархија и неслога. Зато постоји један Бог, а не два или три или чак више. Политеизам је стриктно атеизам. Један је Краљ, и Његова Реч и краљевски закон су једно.”⁵¹⁴

Ову идеју подржали су васељенски учитељи Цркве, свети Василије Велики, Григорије Богослов и Јован Златоуст. Тако је свети Василије писао: „Чак ни цара птица не бира већина, јер дрскост народа често именује за вођу најгорег; нити добија своју моћ жребом, јер неразумна шанса жреба често предаје власт последњем; нити у складу са добијеним наслеђем, јер су они који живе у раскоши и ласкању такође мање способни и неучени у било којој врлини; али по природи човек има прво место над свима, и по величини и по изгледу и по кротком расположењу”.⁵¹⁵ Такође је Свети Григорије Богослов писао: „Три

⁵¹⁴ Eusebius, *Oration in Honour of Constantine*.

⁵¹⁵ St. Basil the Great, *Hexaemeron* 8. У складу са римским схватањима, Свети Василије није веровао да монархијска власт мора бити наследна. Концепт врлине наслеђа развијен

најстарија мишљења о Богу су атеизам (или анархија), многобоштво (или полиархија) и монотеизам (или монархија). Деца Грчке су се играла са прва два; оставимо их њиховим играма. Јер анархија је неред: а полиархија подразумева фактичку поделу, а самим тим и анархију и неред. Оба воде у истом правцу – ка нереду; а неред доводи до распадања; јер је неред увод у распад. Оно што поштујемо је монархија...⁵¹⁶ А Свети Јован Златоуст је писао: „Познато је да једнакост производи свађу. Стога је Бог дозволио да људски род буде монархија, а не демократија. Али породица је изграђена на сличан начин као и војска, при чему муж има чин монарха, жена као генерал, а и деца такође имају командна места.”⁵¹⁷

Ово учење је верно сачувано све до савременог доба у Православној Цркви, посебно у Руској Цркви. Тако је исповедник Катакомбне цркве и професор из Џорданвила И. М. Андрејев 1976. године написао: „Од три облика државне власти: монархије, демократије и деспотизма, строго говорећи, само први, монархија, почива на верско-етичком принципу, други, демократија, заснована је на а-религиозном етичком принципу, а треће, деспотизам, засновано је на анти-религијском, сатанистичком принципу!”

У идеалном случају, народом Божијим треба да управља само Бог, или човек кога је Бог директно поставио, то јест, православни монарх, или самодржац. Прави самодржац је човек који је од Бога одређен и који се труди да влада у послушности Цркви и заповестима Божијим. Његова владавина није апсолутна, јер је ограничена – не демократским контролама и равнотежама, већ његовом савешћу, која је у свом колективном облику Црква... У овим условима Бог благосиља власт једног човека неспутану олигархијским или демократским институцијама. Супротно општем мишљењу, православна аутократија није облик апсолутизма или деспотизма. Заиста, како Д. А. Хомјаков пише, „цар је „негирање апсолутизма” управо зато што је везан оквирима народног схватања и погледа на свет, који служе као оквир у коме власт може и мора себе да сматра слободном.”⁵¹⁸

је касније. Ипак, наследни принцип је био популаран. Пре него што је постао цар, Свети Константин је држан под присмотром „како би се спречило да династичко начело замени меритократију тетраршке власти” (Aaron P. Johnson, *Eusebius*, London: Tauris, 2014, p. 7).

⁵¹⁶ St. Gregory, *Sermon 29*, 2. Cf. *Sermon 3*, 2.

⁵¹⁷ St. John Chrysostom, *Homily 34 on I Corinthians*, 7.

⁵¹⁸ Khomiakov, *Pravoslavie, samoderzhavie, narodnost'* (Orthodoxy, Autocracy and Nationality), Minsk, 1997, p. 103.

Истински православни самодржац је неспутан олигархијским или демократским институцијама, али је везан Законом Божијим и послушан је син Царства Божијег на земљи, Цркве.

Постављају се питања: Шта ако не постоји аутократа којег је Бог поставио? Како да се односимо према деспотским или демократским режимима? Да ли је дозвољено покоравати се владару који се не клања истинитом Богу?

У Старом Завету губитак аутократије и њено замењивање страном деспотском влашћу био је знак гнева Божијег. Класичан пример је било вавилонско ропство. Међутим, Божја крајња намера у подвргавању свог народа страног власти увек је била позитивна – да привуче људе назад к себи кроз патњу и покајање. Знак опроштења Божијег гнева и манифестације Његове милости и праштања је Његов повратак истинске, аутократске владавине, као када су се Јевреји вратили из Вавилона у Јерусалим под Зоровавељем.

Могуће је да народ Божији са добром савешћу служи страном деспоту – као што је Јосиф служио фараону, а Данило – Дарију. Заиста, можда би било грешно бунити се против такве владавине. Пророк Јеремија је рекао народу да се покорава вавилонском краљу. Али краљ Седекија се побунио против Набукодосора – и сходно томе патио. У првом веку постојала је јеврејска секта под називом Есени који нису користили новац са ликом Цезара и нису признавали ниједног владара осим самог Бога.⁵¹⁹ Христос је одбацио ову позицију у својим чувеним речима о давању цару онога што је царско (новац, војна служба) и Богу онога што је Божије. И Црква је потврдила да је „свака власт од Бога” (Римљанима 13,1).

Међутим, реч „ауторитет” овде се не односи на владаре који приморавају Божји народ да обожава лажне богове – или да нема бога. Ако то ураде, онда отпор – у сваком случају пасивне врсте – постаје обавезан, као када је Троје Свете деце одбило да се поклони Набукодосоровом златном идолу. А у одређеним околностима чак и оружана побуна може бити благословена од Бога, као када су се Макабејци побунили против Антиоха Епифана, или када се велики кнез Дмитрије Московски побунио против Монгола са благословом Светог Сергија, или када се побунио цар Лазар српски против Турака.

Чак и ако је владар првобитно био прави аутократа, ако се касније окрене против Бога, постајући деспот, мора му се пружити отпор. Тако се пророк Илија побунио против Ахава и Језавеље, а пророк Јелисеј је помазао Јехуа за краља уместо њих. Слично, у хришћанско време, хришћански народ се побунио против

⁵¹⁹ Josephus Flavius, *Jewish Antiquities*, 18, 23; St. Hippolytus of Rome, *Philosophoumen*, 18-28.

Јулијана Отпадника, шпанског принца Светог Херменегилда против његовог оца аријанца, а енглески православци су се побунили против католичког краља Вилијама I. Свети Филип Московски је критиковао Ивана Грозног (иако је то учинио, он није благословио оружану револуцију против њега).

Хришћански народ може да преживи под неаутократским системима власти, али не може напредовати. Тако епископ Дионисије (Алферов) пише: „Црква може да живи неко време чак и у условима гоњења, као што умирући човек може да остане међу живима одређено време. Али као што овај жели избављење од своје болести, тако је Црква одувек желела такву ситуацију у којој ће бити стада, а не појединци, спашених, а то се може постићи само ако је ограђена силом 'онога који обуздава'⁵²⁰ – то јест православне аутократије.

Аутократа се разликује од апсолутистичког деспота на два начина. Прво, пошто је одређен од Бога и будући да Му се повиновао, он никада себи неће приписати божанске почасте; а деспот или заповеда да га обожавају као бога, или се, као Иван Грозни, понаша као да је Бог одбацујући сваку критику његових поступака заснованих на закону Божијем. Друго, аутократа ће увек поштовати свештенство и уступаће му ауторитет у сфери богослужења и духовног живота, док ће деспот настојати да свештенство потчини себи, понекад чак и тако што ће себе поставити за првосвештеника.

Иако однос између аутократије и свештенства није јасно дефинисан у Старом завету, ембрион хришћанске симфоније моћи већ се може видети у односима између Мојсија и Арона, Давида и Авијатара и Зоровавеља и Исуса Навина. А задирање аутократе у свештеничке прерогативе већ је строго кажњиво, као када је краљ Саул уклоњен са краљевске власти јер је преузео на себе да приноси жртве, а цар Озија је био погођен губом. Хасмонејска незаконита комбинација улога краља и првосвештеника у једном човеку је коначно довела до краја израелитске аутократије.

Аутократа може да грешу у било којем од два правца: или тако што ће постати деспот по блискоисточном паганском моделу, или тако што ће постати демократа по класичном грчком моделу. Јер, с једне стране, истински аутократска власт није самовољна, већ подређена вишој сили, сили Божијој – како каже митрополит московски Филарет, цар „слободно ограничава своју неограничену аутократију вољом Цара Небеског”. А с друге стране, нити произилази из народа, нити га народ може законито укинути.

⁵²⁰ Hieromonk Dionysius, Priest Timothy Alferov, *O Tserkvi, Pravoslavnom Tsarstve i Poslednem Vremeni* (On the Church, the Orthodox Kingdom and the Last Time), Moscow, 1998, pp. 61-62.

У периоду византијске аутократије и средњег века главно искушење је био деспотизам. Он је имао два облика: „цезаропапизам” на Истоку и „папоцезаризам” на Западу. „Цезаропапизам” означава упад власти државе у царство Цркве, а „папоцезаризам” – упад моћи Цркве у област државе. А у папизму видимо потпуну доминацију и контролу државе од стране Цркве, кроз трансформацију првојерарха Цркве, римског папе, у секуларног деспота.

Искушење цезаропапизма дефинисао је један од најбољих византијских царева, Константин VII (Порфирогенит), на следећи начин: „Ако цар заборави страх Божији, неминовно ће пасти у грех и бити промењен у деспота, неће бити способен да се држи обичаја утврђених од Отаца, и сплеткама ђаволским учиниће оно што је недостојно и противно заповестима Божијим. Постаће мрзак народу, Сенату и Цркви, постаће недостојан да се назове хришћанином, биће лишен свог положаја, биће подвргнут анатеми и, коначно, биће убијен као 'заједнички непријатељ' свих Римљана, и 'оних који заповедају' и 'оних који се покуравају’.”⁵²¹

Искушење папоцезаризма дефинисано је безбројним декретима средњовековних папа, од Николаса I и Гргура VII до Инокентија III и Бонифација VIII. Уместо ситуације у којој се цар назива богом, папа је себе назвао, ако не богом, онда непогрешивим „Христовим намесником” са универзалном јурисдикцијом над свим бискупима и свим краљевима. Цезаропапизам и папоцезаризам су дакле у суштини две стране једног деспотског новчића.

Тенденција ка папоцезаризму је заустављена, барем привремено, за време папе Гргура I („Великог”, како је на Западу познат, „Двојеслова” како је познат на Истоку). Иако староримски аристократа, био је и лојалан поданик Источног царства. Он је веровао у првенство, али не и универзални суверенитет, „апостолске столице”; он никада није покушао да поништи права Помесних Цркава, а још мање да прогласи непогрешиво поглаварство над свима. Заиста, својим жестоким одбијањем (по узору на свог претходника Пелагија II) да прихвати титулу „васељенског бискупа”, коју је цар Маврикије први понудио Светом Јовану Постнику, патријарху цариградском, Свети Гргур је пружио непроцењиву поуку свим следећим папама о границама њихове моћи и јурисдикције. Јер он је Светог Јована оптужио за гордост и писао му да је прихватањем ове титуле „обдарен благодаћу која је свима [бискупима] заједничка”. Он га је подсетио да је Четврти васељенски сабор понудио римском папи титулу „васељенског” у почасти Светом Петру, али да то нико од папа није

⁵²¹ Emperor Constantine VII, *On the Government of the Empire*.

прихватио, „да не бисмо, узимајући посебну дистинкцију у достојанству епископата, одбили сву браћу.”⁵²²

Православље представља халкидонско јединство-у-различитости Цркве и државе, свештенства и царства. Ово јединство-у-различитости је цар Јустинијан Велики назвао „симфонијом моћи” (consonantia на оригиналном латинском). Порекло обе силе, према Јустинијановој дефиницији, јесте сам Бог; и пошто Бог никада није аутор забуне, две силе, као Божанска и људска природа самог Христа, су непомешане, али неподељене под Личношћу Једног Цара над царевима и Првосвештеника, Господа Исуса Христа; јер, како је то дефинисао Седми васељенски сабор: „Свештеник је освећење и јачање царске власти, док је царска моћ снага и чврстина свештенства”.

Евентуалном паду Византије претходило је постепено пропадање овог симфонијског принципа црквено-државних односа, што је учинило њено освајање 1453. од стране апсолутистичких принципа римокатолицизма и ислама лакшим – заиста, неизбежним.

Пропадање симфонијског принципа почело је већ од аријанских царева половином 4. века, оживело са монотелитским и иконокластичким царевима у 7, 8. и 9. веку, и постало је чврсто укореењено код цара Анђела пре првог пада Цариграда 1204. године. Ако ништа друго, „православни” апсолутизам Анђела, који су подржавали канонисти као што је Валсамон, показао се опаснијим искушењем од јеретичког апсолутизма аријанаца и иконобораца. У сваком случају, својим оживљавањем у још јачем облику под каснијим Палеологом, Византија је била осуђена на пропаст.

Коначни пад Цариграда 1453. године проузрокован је уз помоћ три апсолутизма: унутрашњег, цезаропапистичког апсолутизма последњих царева Палеолога, и спољашњег апсолутизмима Латина и Турака. И папизам и ислам, по угледу на апсолутистичке паганске империје, тежили су да споје Цркву и Државу, религију и политику, краљевство и свештенство, у једну институцију или делатност, за разлику од дуалности двеју сфера које је норма у православљу. И једно и друго би се стога могло назвати еклисиолошким аналозима монофизитско-монотелитске групе јереси у христологији; и, можда не случајно, почеци папистичких и исламистичких јереси поклапају се са почецима монофизитске и монотелитске јереси.

На Западу, последње православне аутократије Енглеске и Немачке из 10. века пале су на „папоцезаристичку” верзију апсолутистичке јереси, папизма, крајем 11. века. Али на Западу, за разлику од Истока, идеал православне

⁵²² Abbe Vladimir Guettée, *The Papacy*, New York, 1866, pp. 208, 211.

аутократије није опстао у срцима људи. Овде није умрла само хришћанска државност, већ су и дух, хришћанска вера и Црква, радикално покварени. Дакле, на Западу, за разлику од Истока, није се могло доћи до преношења идеала на друго тло, до *renovatio imperii*, до Трећег Рима који би наследио Први и Други Рим...

Било је покушаја претварања да је стари идеал још увек жив и здрав. „Свето римско царство” Хоенштауфенових (а касније и Хабзбурговаца) тврдило је да је наставак Римског и Константиновог царства. Али није могла да се створи „симфонија моћи” између Римске цркве и Царства, када је једна од Цркава тврдила да има моћ државе која повремено води прави рат против сопственог Царства! Заиста, непрекидни ратови између „Светог римског папства” и „Светог римског царства” у каснијем средњем веку не могу се поредити са сукобима између Цркве и државе у Византији, јер то у ствари нису били ратови између Цркве и Државе, већ између државе и државе. Јер од када је папа Лав IX јахао на коњу у битку против Нормана 1053. године, сама разлика између Цркве и Државе, између оностраног духа хришћанског друштва и његовог овоземаљског тела, била је замагљена у западном уму...

Хајде да прецизније дефинишемо верско-политичку јерес апсолутизма. Л. А. Тихомиров пише: „Апсолутизам... означава моћ која ничим није створена, која не зависи ни од чега осим од себе саме и која није квалификована ничим осим њоме. Као тенденција, апсолутизам се заправо може појавити под било којим принципом моћи, али само кроз неспоразум или злоупотребу. Али по свом духу, својој природи, апсолутизам је карактеристичан само за демократију, јер воља народа, ничим осим њоме квалификована, ствара апсолутну власт, тако да ако се народ споји са државом, моћ ове друге постаје апсолутна.”⁵²³

„Апсолутизам је карактеристичан за демократију”?! Ово је врхунац парадокса модерног западног (и класичног грчког) ума, за који су апсолутизам и демократија поларне супротности, а за који се идеал државности (чак и хришћанске државности) мора састојати у потпуном искорењивању апсолутизма и што је могуће потпунијем искорењивању апсолутизма и што озбиљнијој инсталацији демократије. Па ипак, парадокс је истинит, као што ћемо показати.

Апсолутистички деспот, био он цар или краљ, папа или патријарх, или „воља народа”, верује да је сва власт на земљи дата само њему. У паганско доба, такво веровање би се изражавало у идеји да је владар био и бог. У хришћанско

⁵²³ Tikhomirov, *Monarkhicheskaia Gosudarstvennost'* (Monarchical Statehood), Buenos Aires, St. Petersburg, 1992, p. 92.

време такво отворено самообожаванье више није било сврсисходно, па се уместо тога често употребљавала фраза „Христов намесник” или „посланик Божији”. У теорији, таква титула је компатибилна са извесним самоограничењем, утолико што је намесник или посланик Божији дужан да своју вољу подреди вољи Божијој; а неки владари су успели управо у томе, постајући свец и „равноапостолни” у том процесу. Али ако се владар одвоји од независног свештенства и буде виђен као највиши тумач воље Божије, пут је отворен самовољи и тиранији у огромним размерама, што је управо оно што видимо код апсолутистичких владара кроз историју, било паганских или хришћанских, религиозних, световних или атеистичких.

Међутим, самовоља и тиранија једне необуздане воље неизбежно изазива, пре или касније, појаву других хтења одлучних да је обуздају или потпуно униште. Ово је, пак, неизбежно праћено процесом разоткривања или десакрализације краљевства: пошто је ауторитет владара ограђен ореолом божанства, први задатак реформатора или револуционара је да скину ову ауру, да се владар открије као обичан човек. Тада ће настојати или да поставе некога од себе на место бившег владара, дајући му исту ауру божанства какву је имао, или ће изнети општу теорију о светости, ако не свих људи појединачно, онда неког колективног ентитета.

Али ово је знак Божјег гнева. Јер „због престапа земље многи су њени кнезови” (Приче Соломунове 28,2). Средњовековна западна историја се развијала управо у овом правцу: прво у борби између папа и „светих римских царева” за апсолутну власт, а затим у настанку концепта обичног или сваког човека у доктринама природног права, саборности и демократизма. Други, демократски пут би изгледао радикално другачији од првог, апсолутистичког, утолико што потпуно укида идеју светих личности. Али у ствари, она једноставно даје свим људима исти апсолутизам и светост као што се раније приписивало папи или цару. Тако стари лични богови папе или цара уступају место новом колективном богу народа у складу са често цитираном, али потпуно погрешном изреком: *vox populi – vox Dei*. Јер, као што је ђакон Алкуин из Јорка рекао цару Карлу Великом: „Народ треба водити, а не следити, као што је Бог одредио... Они који говоре: 'Глас народа је глас Божји', не треба слушати да, јер је непослушност руље увек близу лудила.”⁵²⁴ Пошто краљеви морају да воде, народ их не може збацити. Јер, као што је енглески опат Аелфрик из 10. века написао: „Нико не може себе прогласити краљем, јер људи имају могућност да изаберу за краља онога ко им одговара; али након тога је посвећен као краљ, он

⁵²⁴ Alcuin of York, *Letter to Charlemagne*, M.G.H. 4, letter 132.

има власт над народом, и они не смеју да отресу његов јарам са својих вратова.”⁵²⁵

И тако је апсолутизам карактеристичан за демократију утолико што је демос апсолутна власт, ослобођена било каквог ограничења на небу или на земљи. У демократији воља народа је коначни арбитар. Њу не може прегласати или поништити ниједан човек или никаква група људи. Пред њом ни воља (апсолутистичког или уставног) монарха, ни декрети Цркве, ни вековна људска традиција, ни вечни ни непроменљиви закон Бога, не може победити.

Одлуке народа су у највећој мери произвољне: оно што је једног дана исправно у очима народа биће погрешно следећег. Али доследност се не тражи од непогрешивих људи, као што се не тражи од непогрешивих папа. Јер демократија се заснива на хераклитском принципу да се све мења, па и сам демос. Као такав, не мора да се оправдава на основу било каквих непроменљивих критеријума истине или лажи, исправног или погрешног. Његова воља је истина и правда, и ако се његова воља промени, онда се истина и правда морају променити са њом...

Чувена толеранција или слобода вероисповести у демократским државама је само привидна. Тачније, може бити стварна само неко време, док држава не разради своју владајућу идеологију и доследно је примењује. Јер, како пише Л. А. Тихомиров, „ако се држава, као закон и моћ, удаљи од везе са одређеним исповедањем, односно од утицаја верске конфесије на сопствену верску политику, она постаје заједнички судија свих конфесија и подвргава себи религију. О свим односима између различитих вероисповести и правима свих њих, очигледно, мора одлучивати држава која је постављена ван њих, а она се руководи искључиво сопственим идејама о правди и добру државе и друштва. У овој ситуацији очигледно има потпуно право и могућност да спроводи репресију кад год су, по мишљењу државе, интереси конфесије у супротности са грађанским и политичким интересима.”⁵²⁶

На много начина, колективни апсолутизам демократије је апсолутнији и деструктивнији апсолутизам од личних апсолутизама папа и царева. Иако су се многи апсолутистички владари појавили и на Истоку и на Западу у средњем веку, фундаменталне промене у друштву су се споро појављивале. Шта год да су апсолутистички владари мислили или говорили о сопственој неспутаној моћи, у пракси су се у већини сфера придржавали традиције, јер су знали да

⁵²⁵ Aelfric, *Catholic Homily on Palm Sunday*.

⁵²⁶ Tikhomirov, *Religiozno-philosophskie osnovy istorii* (The Religio-Philosophical Foundations of History), Moscow, 1997, p. 269.

народне масе верују у вишу истину у одбрани од које су многи од њих били спремни да погину. Отуда неуспех већине апсолутистичких владара да успоставе чврсту традицију апсолутизма: Јулијана Отпадника заменио је Јовијан Побожни, јеретика папу Николаса I православни папа Јован VIII, унијата Михаила Палеолога правоверни Андроник II, безбожног Исидора Кијевског праведни Јона Московски. Чак је и трајнији апсолутизам папа након раскола био огорчено оспораван вековима, и временом је постајао слабији, што је довело до протестантске револуције.

Али тријумф демократије у модерном периоду пратила је најрадикалнија и све убрзанија промена: демос који је збацио монархију у енглеској револуцији, чак и демос који је добио опште право гласа почетком 20. века, не би признао, и сасвим сигурно не би одобрио оно што је демос створио у Енглеској 21. века. Тако је демос из 1950-их у Енглеској сматрао хомосексуалност злочином и слали су хомосексуалце у затвор, док је само неколико година касније хомосексуалност сматрана достојном „параде поноса”. А сада, супротно биолошкој чињеници, демос сматра да се мушкарац, ако он то пожели, може сматрати женом.

У закључак, традиционална државна доктрина, или „теологија политике”, православних народа и владара од Константина Великог у 4. веку до цара Николаја II у 20. веку била је монархистичка и нелиберална како би западњаци разумели „либерализам”. Односно, није видела православне владаре као везане или ограничене уставним проверама и равнотежама, као што су парламенти и судства које постављају парламенти. Једина провера владара – али то је била веома значајна провера – била је Православна Црква и њена догматска и морална традиција. Наравно, ово је претпостављало да је владар заиста православан и да не дугује оданост ниједној неправославној сили или систему вредности. Тај услов се више није испуњавао после 1917. године у Русији и после 1945. године на православном Балкану. Владимир Путин тврди да је оживео традицију православне државности. Велико је питање – за православне хришћане, сигурно најважније од свега – да ли је то заиста учинио...

15/28. јули 2024.

Свети Владимир, Крститељ Русије.

ЛИТЕРАТУРА

- Aaron P. Johnson, Eusebius, London: Tauris, 2014.
- Abbe Vladimir Guettée, The Papacy, New York, 1866.
- Aelfric, Catholic Homily on Palm Sunday.
- Alcuin of York, Letter to Charlemagne, M.G.H. 4, letter 132.
- Emperor Constantine VII, On the Government of the Empire.
- Eusebius, Oration in Honour of Constantine.
- Hieromonk Dionysius, Priest Timothy Alferov, O Tserkvi, Pravoslavnom Tsarstve i Poslednem Vremeni (On the Church, the Orthodox Kingdom and the Last Time), Moscow, 1998.
- Josephus Flavius, Jewish Antiquities, 18, 23.
- Khomiakov, Pravoslavie, samoderzhavie, narodnost' (Orthodoxy, Autocracy and Nationality), Minsk, 1997.
- Lewis, "Equality", The Spectator, CLXXI (27 August, 1943), p. 192; The Business of Heaven, London: Collins, 1984.
- St. Gregory, Sermon 29, 2. Cf. Sermon 3, 2.
- St. John Chrysostom, Homily 34 on I Corinthians, 7.
- St. Hippolytus of Rome, Philosophoumen, 18-28.
- Tikhomirov, Monarkhicheskaia Gosudarstvennost' (Monarchical Statehood), Buenos Aires, St. Petersburg, 1992.
- Tikhomirov, Religiozno-philosophskie osnovy istorii (The Religio-Philosophical Foundations of History), Moscow, 1997.
- Trostnikov, "The Role and Place of the Baptism of Rus' in the European Spiritual Process of the Second Millenium of Christian History", Orthodox Life, vol. 39, No 3, May-June, 1989.
- Razgovory Pushkina (The Conversations of Pushkin), Moscow, 1926.

Vladimir Moss

Doctor of Psychology
Woking, United Kingdom

LIBERAL DEMOCRACY VERSUS ORTHODOX AUTOCRACY
In the light of international integrations

It is commonly believed that the most basic struggle in contemporary geopolitics is that between the liberal democracies of the West and the illiberal autocracies of the

East. The nature of Western liberal democracy is well-known: the Eastern illiberal autocracies are less well-known. This is largely because, we believe, the necessary distinctions between them are rarely made. It is wrongly assumed that the Marxist Leninism of China, the Shiite Islamism of Iran and the nationalist Orthodoxy of Russia are essentially the same in that they are all illiberal and autocratic. We believe that this is a mistake, and in this talk we propose to try and introduce some necessary clarity by expounding Orthodoxy's understanding of its own brand of politics by contrast with that of Western liberal democracy.

Keywords: liberalism, democracy, orthodoxy, international integrations, nationalism.

Јован Пламенац

свештеник

Митрополија црногорско-приморска, СПЦ

Бар, Црна Гора

jplamenac55@gmail.com

ЈЕДАН ПОКУШАЈ ДЕЗИНТЕГРАЦИЈЕ У ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

Сажетак

Сепаратистичке тежње у Црној Гори, зачете након уједињења Црне Горе са Србијом 1918. године, подупрли су и КПЈ, још од свог Трећег конгреса у Бечу 1926. године, и италијански фашистички окупатор са својим домаћим послушницима у Другом свјетском рату, када се отвара питање „аутокефалности Црногорске православне цркве”. Ове двије струје након рата су се слиле. Идеолошка основа црногорског сепаратизма темељи на идеолошкој матрици о „великосрпском хегемонизму” и „окупацији Црне Горе 1918”, када је „укинута црногорска црква”. По успостављању вишестраначја у политичком систему у Црној Гори, ова идеологија изродила је неколико политичких странака, више институција и невладиних организација културе и – невладину организацију „Црногорска православна црква”.

Кључне речи: Православље, Црна Гора, Српска православна црква, Црногорска православна црква, дезинтеграције.

Почетком Другог свјетског рата, дио Црногорске странке, сепаратистички одређен, предвођен Секулом Дрљевићем, ставио се на службу фашистичкој Италији која је окупирала Црну Гору.

У својој књизи „Балкански сукоби 1905-1941”, објављеној у 1944. у Загребу, у НДХ, став о Црногорцима као несловенима, као потомцима Илира, засновао је, поред осталог, на теорији расе нацисте Алфреда Розенберга који је у Нирнбершком процесу осуђен на смрт.⁵²⁷ Он је црногорски национализам

⁵²⁷ <https://montenegrina.net/balkanski-sukobi-1905-1941-godine-dr-sekula-drljevic> - посјеђено 29.8.2024.

утврдио и религијским: „Црногорска црква кроз све вјекове није била ни у каквој зависности од било које православне цркве, па ни од цариградске патријаршије”.⁵²⁸ (...) „Одлучујућа је чињеница, да Црногорци имају своју религију, своје црногорославље и да су остајући вјерни њему вјерни самима себи”.⁵²⁹

То је било сасвим у складу са Уставом који је италијански окупатор био припремио „Сувереној и независној држави Црној Гори”, НДЦГ. Устав је требало усвојити на Уставотворној скупштини, али устанак црногорског народа (у којем је било и комуниста) 13. јула 1941. године распршио је тај наум.

У Општим одредбама овог Устава, Члану 4, писало је:

„Поштују се све религије. Слободно испољавање вјере и обављање вјерских обреда зајамчено је законом.

Црногорска православна црква је аутокефална: она не зависи ни од једне друге стране Цркве.”⁵³⁰

Паралелно са овом фашистичком доктрином, комунисти су у Црној Гори већ у јесен 1941. године, ушавши у „другу фазу револуције”, отпочели обрачун са свештенством Српске православне цркве, као „домаћом реакцијом”, иако је у Тринаестојулском устанку 1941. године учествовало 25 свештеника СПЦ⁵³¹, због чега су Италијани њих 10 интернирали, а 19. јула у Ријечи Црнојевића стријељали свештеника Богића Јовићевића.⁵³²

Један дио свештеника прикључио се Народноослободилачком покрету којег је предводила Комунистичка партија Југославије. „Православно свештенство Црне Горе и Боке”, које је чинило свештенство које се прикључило комунистима, са своје прве скупштине, одржане 16. јуна 1942. на Тјентишту, издало Посланицу којом се одриче „свештеника издајника”.⁵³³

Оснивањем Вјерског одсијека, 16. новембра 1943. у Колашину, као једног од седам органа Извршног одбора Земаљског антифашистичког вијећа народног

⁵²⁸ Исто.

⁵²⁹ Исто.

⁵³⁰ Црногорски Устав из 1941, приредио Славко Бурзановић, МАТИЦА, зима 2010, стр. 270

([http://www.maticacrnogorska.me/files/44/12%20crnogorski%20ustav%20iz%201941.%20\(priredio%20slavko%20burzanovic\).pdf](http://www.maticacrnogorska.me/files/44/12%20crnogorski%20ustav%20iz%201941.%20(priredio%20slavko%20burzanovic).pdf) – посјећено 29.8.2024.)

⁵³¹ З. Фолић, *Атеизам власти у Црној Гори – Марксизам и религија*, Историјски записи – 4, Историјски институт Црне Горе, Подгорица, 1995, стр. 200, нап. 17 (у даљем тексту = *Атеизам власти*):

⁵³² Исто, нап. 18.

⁵³³ Исто, 201, нап. 24.

ослобођења Црне Горе, ови свештеници су се и формално прикључили комунистима.⁵³⁴

Другој скупштини православног свештенства одржаној је 15. децембра 1943. године у Жупи Никшићкој присуствовало је 15 свештеника. Они су веома оштро осудили антикомунистичке иступе Митрополита црногорско-приморског Јоаникија. Вјерски одсијек је 21. децембра свем свештенству Црне Горе и Боке забранио да на богослужењима помиње митрополита Јоаникија.⁵³⁵

Тридесет свештеника, теолога и богослова који су присуствовали трећој скупштини православног свештенства, одржаној 17. фебруара 1944. године у Колашину, издали су проглас народу Црне Горе и Боке: „Све одлуке АВНОЈ-а одговарају животним интересима нашег народа и његове будућности...”⁵³⁶

Прерастањем Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Црне Горе и Боке (ЗАВНОЦГБ), 15. јула 1944. године, у Црногорску антифашистичку скупштину народног ослобођења (ЦАСНО), као највише представничко, законодавно и извршно тијело Народноослободилачког покрета на подручју Црне Горе, при њеном Предсједништву 17. јула је основана Комисија за вјерска питања.⁵³⁷

Идеолошка конфронтација са комунистима, који су крајем 1941. и почетком 1942. године над њиховим политичким противницима починили бескрупулозне злочине („лијеве грешке”), већину свештеника, и самог митрополита Јоаникија, „гурнули” су ка националистичким снагама.

Као одговор на скупштину комунистима оданих свештеника која је одржана у Жупи Никшићкој 15. децембра 1943. године, у Никшићу је 29. децембра одржан скуп свештеника архијерејских намјесништава никшићког, шавничког и колашинског са којег је издат проглас веома оштре антикомунистичке реторике.⁵³⁸

Митрополит Јоаникије је 29. јануара 1944. године издао рјешење које се односили на свештенике који су се у рату прикључили комунистима, који су „служећи комунизму а не Цркви тиме дужност напустили и починили тешке кривице по канонско-законским прописима.” По овом рјешењу, шест

⁵³⁴ Исто, нап. 25.

⁵³⁵ Исто, нап. 26.

⁵³⁶ Исто, стр. 202, нап. 27.

⁵³⁷ Исто, нап. 28.

⁵³⁸ А Стаматовић, Историја Митрополије црногорско-приморске (1918-2009), Подгорица, 2014, 169-170, нап. 34: АМЦП, фонд МА, ф. 1944.г. (у даљем тексту= *Историја Митрополије*)

свештеника стављено је под забрану свештенодјејства. Тако су прибродјани петорици свештеника који су раније подвргнути казни.⁵³⁹

Митрополит црногорско-приморски Јоаникије је у извјештају Светом архијерејском синоду СПЦ 1. фебруара 1944. године написао: „Комунизам је овамо нанио велика зла народу. Љуте ране на нашем националном организму једнако крваре... Црква је жестоко страдала. Седамнаест браће наше свештеника убијено је. Цркве, молитвени домови, похарани, многи манастири порушени и попаљени. Свештеници су били присиљени да бјеже испред очигледне опасности и да се склањају у градове, док се мало проведри и они врате својој пастви...”⁵⁴⁰

У рату и одмах након њега убијено је 98 свештеника Митрополије црногорско-приморске. То је било приближно 44 одсто од укупног броја православног свештенства у Црној Гори.⁵⁴¹ Један мали број свештеника убили су Њемци и Италијани. Остале – комунисти. Међу њима, средином јуна 1945. године, и Митрополита црногорско-приморског Јоаникија.⁵⁴²

Дакле, већина свештенства Митрополије црногорско-приморске било је антикомунистички опредјељено. Само петнаестак свештеника било наклоњено комунистима, углавном оних чији су чланови породице били са комунистима, а само пола од њих прикључили су се партизанима или комунистичким органима власти.⁵⁴³

Управо свештеници који су им се прикључили, комунистима су послужили за пребацивање тежишта њиховог даљег обрачуна са Митрополијом црногорско-приморском Српске православне цркве у духовну раван. Тај обрачун траје до ових дана.

Вјерска комисија при Предсједништву ЦАСНО 26. новембра 1944. године упутила је допис среском одбору Андријевице у којем каже:

„Приликом свих богослужења свештенство и монаштво дужно је помињати на богослужењима:

⁵³⁹ Исто, стр. 171, нап. 37.

⁵⁴⁰ Исто, 172, нап. 38.

⁵⁴¹ З. Фолић, *Атеизам власти*, стр. 208, 52: По подацима из 1941. у Црној Гори је било 188 православних свештеника и 33 калуђера.

⁵⁴² Ј. Пламенац, *„Душа на небу, тело у плитком гробу”*, *Српско наслеђе*, Београд, 1998, број 8, 60-67.

⁵⁴³ А. Стаматовић, *Кратка историја Митрополије црногорско-приморске са шематизмом за 1999. годину*, Светигора, Цетиње, 199, 61 (У даљем тексту = *Кратка историја*)

1. Врховноје правитељство и народноју ослободилоскоју војску – да помјанет господ Бог.

2. Архиепископа Пећког митрополита београдско-карловачког и патријарха српског, господина др Гаврила.⁵⁴⁴

За наредну, просту, 1945. годину „Вјерска комисија при Претсједништву ЦАСНО”, у штампарији ЦАСНО-а, одштампала је црквени џепни календар, са „Смрт фашизму – слобода народу!” у заглављу. Текст на првој страници Календара почиње са „Света народно-ослободилачка борба...”, а завршава пасусом:

„Тим палим друговима, таквим херојима и јунацима који падоше на пољима славе за част и слободу домовине родољубиво борбено Светосавско свештенство наше православне Цркве у знак сјећања њиховој сјени посвећује овај календар.”⁵⁴⁵

Колика је била моћ Вјерске комисије свједочи и податак да је она 31. јануара 1945. године, „у духу народних потреба”, постављала и премјештала свештенике.⁵⁴⁶

Под утицајем Вјерске комисије, дио свештеника који је преживио комунистички погром одржао је 14. и 15. јуна 1945. године у Никшићу скупштину и донио Резолуцију.⁵⁴⁷ У њој је тражено:

1) „Да се Православна црква у Југославији организује тако да буду равноправни сви православни без обзира на националну припадност”. 2) Не може примити митрополита Јосифа за администратора Митрополије „због његовог тобожњег противнародног рада и због тога што сматра да им је наметнут, него тражи за администратора епископа тимочког господина Емилијана”. 3) Пошто не постоји ни архијерејски заменик ни Црквени суд „оснива своје привремено Свештеничко удружење које ће предложити архијерејскога заменика, да он у споразуму са администратором (...) оживи црквени живот у Црној Гори и установи искрене односе са тамошњим државним

⁵⁴⁴ З. Фолић, *Атеизам власти*, 200, нап. 44.

⁵⁴⁵ Б. Алексић, С. Крстајић, *Трговци душама – дукљанско-монтенегрински вјерски трафикинг у свјетлости докумената*, Омладински интелектуални центар, Никшић, 2005, 13-14 (у даљем тексту = *Трговци душама*)

⁵⁴⁶ Ј. Јањић, *Културолошка димензија деловања Српске православне цркве у другој половини XX века (1945-2000)*, докторска дисертација, Универзитет „Дон Незбит”, Факултет за културу и медије, Београд, 2017, 53, нап. 141.

⁵⁴⁷ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве, књига трећа, ЈРЈ*, Београд, 2002, 166.

властима”. 4) Да ово Свештеничко удружење „преузме иницијативу за сазив свештеничке скупштине православног свештенства Југославије ради оснивања Централног свештеничког удружења са задатком, да хитно регулише положај Православне цркве у нашој земљи и односе између Федеративне Југославије и наше Православне цркве пошто то није учинио данашњи Синод СПЦ и да такво држање Светог синода не одговара интересима народа и Свете цркве, преко које се не могу спроводити никакве великосрпске шовинистичке идеје”. 5) „Да се изведе демократско црквено уређење тако да се измени Закон и Устав СПЦ како би се дало право народу и свештенству да директно учествује у избору свих црквених представника.”⁵⁴⁸

„У овој Резолуцији падају нарочито у очи две поенте: уместо СПЦ помиње се православна црква, а СПЦ се подмеће да спроводи 'велико-српске шовинистичке идеје'. Затим се тражи 'демократско црквено уређење', принцип који није у православној цркви примењиван. Истакнуто је, даље, да ће 'свештеничка управа' преузети управу цркве до доласка администратора и одређивања архијерејског заменика.”⁵⁴⁹

Однос комунистичког режима према Митрополији црногорско приморској Српске православне цркве успостављен у рату и убрзо након њега продужио се све вријеме његовог трајања, да би и након његовог пада, управо на тим идеолошким основама, '90-тих година прошлог вијека била основана Невладина организација „Црногорска православна црква” и потом, у вријеме режима Мила Ђукановића, спроведено јуристичко насиље над Црквом.

Након што се патријарх Гаврило Дожих вратио у земљу из нацистичког логора Дахау, 1946, Свети архијерејски сабор је наредне године за митрополита црногорско-приморског изабрао викарног епископа моравичког Арсенија Брэдваревића.⁵⁵⁰ Он је у Митрополији затекао веома тешко стање: свештеничко удружење било је у функцији комунистичких власти, Цркви је био одузет, и даље је одузимао, велики дио имовине, свештеници су остали без прихода па су или одлазили из Црне Горе или су се запошљавали у државним службама и предузећима,⁵⁵¹ цркве су скрнављене, у њих је утјеривана стока, народ се одбио од Цркве...

Митрополит Арсеније покушао је да среди прилике у Митрополији у складу са црквеним канонима.

⁵⁴⁸ Исто, 166-167.

⁵⁴⁹ Исто, 167.

⁵⁵⁰ Исто, 195.

⁵⁵¹ А. Стаматовић, *Кратка историја*, 62.

Удружење свештеника је 10. маја 1952. године на Цетињу одржало ванредну скупштину са које је издало саопштење у којем се каже: „Скупштина је са жаљењем констатовала да митрополит црногорско приморски Арсеније не признаје рад Удружења. Умјесто тога он ствара раздор међу црногорским свештенством, и чланове удружења назива антихристима... Поред осталог не дозвољава да се свештеник из Црне Горе назива црногорским већ свештеником Српске православне цркве.”⁵⁵²

Комунистичке власти су га, крајем јула 1954. године, са још седморицом свештеника Митрополије црногорско-приморске, у монтираном судском процесу, осудили на једанаест и по година затворске казне.⁵⁵³ Казна му је скраћена и 1960. године је изашао из затвора. Власти му нијесу дозволиле да се врати у Митрополију.⁵⁵⁴

У таквој атмосфери, 1952. године, како је објавила „Борба”, Влада Народне Републике Црне Горе понудила је Ивану Мештровићу да изради споменик Његошу. Мештровић је ту понуду прихватио...⁵⁵⁵ „Ми сматрамо да би таквом споменику као великом умјетничком дјелу у славу Његоша, најбоље одговарали мотиви из Његошеве и народне епике, а не црквено-религиозни мотиви”, писао је Мештровићу 21. маја 1952. године Блажо Јовановић, у то вријеме први човјек комунистичког режима у Црној Гори.⁵⁵⁶

Одређено да се споменик Његошу гради на Ловћену. „Споменик би био мазуолеј” каже у писму Мештровићу Блажо Јовановић, иако је још 1925. године, приликом другог преноса Његошевих костију на Ловћен, било одређено да се споменик Његошу подигне на Цетињу.⁵⁵⁷

„Одлуку Владе из 1952. г. ја никада нисам видео, нити је икада достављена суду, што смо ми инсистирали, а иста није објављена ни у Службеном листу Црне Горе... Питање је да ли та одлука уопште постоји у писменој форми”, рекао је у једном интервјуу адвокат Никола Радовић, који је заступао Митрополију црногорско-приморску у спору против Републике Црне Горе.⁵⁵⁸

⁵⁵² З.Фолић, *Атеизам власти* 223-224, нап. 112.

⁵⁵³ В. В. Џомић, *Страдање Српске цркве од комуниста*, књига прва, Светигора, Цетиње, 2003, 31.

⁵⁵⁴ Исто, 33.

⁵⁵⁵ Ј. Пламенац, „Његошево проклетство”, Глас Боке, бр. 44, новембар 2012, 51.

⁵⁵⁶ Исто.

⁵⁵⁷ Исто.

⁵⁵⁸ Исто.

Ипак, Скупштина општине Цетиње 9. децембра 1968. године донијела је одлуку о преузимању обавезе Владе НР Црне Горе из 1952. године о подизању маузолеја на Ловћену.⁵⁵⁹

Да би маузолеј могао бити подигнут на врху Ловћена, ваљало је прво Митрополији одузети земљиште на којем је била изграђена црква. Скупштина општине Цетиње је то земљиште прогласила „братственичким комуном Његуша” у којем је сваки племеник имао „једнако право на идеални дио”. Митрополију црногорско-приморску прогласила је за „Црногорску православну цркву која се налази у нередовном стању, она нема канонски изабраног митрополита, нити Светог синода, те у њено име нико не може покретати било какав спор”. Цркву на Ловћену прогласила је „архитектонским, културно-историјским објектом.”⁵⁶⁰

Наредне године, 3. новембра 1971, Скупштина општине Цетиње донијела је одлуку о „дислокацији Капелице са Ловћенског језерског врха, подигнуте 1925. године”. Градња маузолеја, око цркве, већ је увелико била почела.⁵⁶¹

У међувремену, у мају 1961. године, за митрополита црногорско-приморског изабран је Данило Дајковић.⁵⁶² У свом првом извјештају Светом архијерејском синоду СПЦ, 15. маја 1962. године, написао је: „Мислимо, да не можемо погријешити ако кажемо да смо наишли на једно расуло...”⁵⁶³ И сви његови извјештаји у наредних скоро три деценије свједоче о изузетно тешком стању за Цркву у Црној Гори, о бруталној атеизацији друштва која је за посљедицу имала економско исцрпљивање свештенства које је напуштало своју службу, радикално осиромашење Цркве којој у аграрној реформи одузет велики дио земље, коначно одбијање народа од Цркве...

Однос власти према Римокатоличкој цркви и Исламској заједници у Црној Гори није био тако радикалан као према Православној цркви.⁵⁶⁴ У извјештају Синоду од 25. априла 1967. године митрополит Данило је написао: „Не би требало заборавити да Ми имамо на својој територији двије

⁵⁵⁹ Исто.

⁵⁶⁰ Исто, 52.

⁵⁶¹ Исто.

⁵⁶² А. Стаматовић, *Кратка историја*, 63.

⁵⁶³ А. Стаматовић, *Историја Митрополије*. 259, нап. 34.

⁵⁶⁴ Исто, 293-294.

римокатоличке бискупије, које не дријемају, већ пуном паром раде и настоје да све наше слабости искористе да свој утицај што више прошире”.⁵⁶⁵

У извјештају Синоду од 9. априла 1984. године митрополит Данило указује на проблеме са властима на нивоима општина и мјесних заједница „које као за инат настоје да све што је црквено (нарочито непокретно имање) присвоје, како би га као своје лично дијелили појединим предузећима, или приватним лицима”. Вођено је мноштво судских спорова, „али нажалост црква није никада и ниједан спор добила”.⁵⁶⁶ И у извјештају наредне године Митрополит је констатовао исто.⁵⁶⁷

Митрополит Данило се успротивио рушењу цркве Светог Петра Цетињског на ловћенском врху. Против њега је Јавно тужилаштво Црне Горе 22. маја 1969. године поднијело Скупштини СР Црне Горе предлог за покретање кривичног поступка због „кривичног дјела злоупотребе вјере и Цркве у политичке сврхе”.⁵⁶⁸ Претходно, 18. марта исте године, испред Цетињског манастира организоване су против митрополита Данила демонстрације, једине у комунистичкој Црној Гори, у којима су учествовали партијски активисти, полицајци у цивилу, радници неколико цетињских предузећа и цетињски гимназијалци.⁵⁶⁹

Став митрополита Данила према рушењу цркве Светог Петра Цетињског на Ловћену, да би на њено мјесто био изграђен маузолеј Његошу, подржао је и Свети синод Српске православне цркве.⁵⁷⁰

Ово упорно непристајање митрополита Данила и Светог синода СПЦ на рушење цркве на Ловћену, у самом врху комунистичких власти у Црној Гори разбудило је идеју о „одвајању црногорске цркве” од СПЦ. Ова идеја није била оригинална. Видјели смо, још 1944. године изнио ју је Секула Дрљевић у књизи „Балкански сукоби 1905-1941”, а претходно, 1941. године, јасно дефинисао италијански окупатор у Члану 4 Устава „Суверене и независне државе Црне Горе” који, због Тринаестојулског устанка црногорског народа, није усвојен. И била је у духу прве тачке Резолуције скупштине свештенства одржане 14. и 15. јуна 1945. године у Никшићу: „Да се Православна црква у Југославији организује

⁵⁶⁵ Исто, 294, нап. 176.

⁵⁶⁶ Исто, стр. 293, нап. 173.

⁵⁶⁷ Исто, нап. 174.

⁵⁶⁸ А. Радовић, „Примједбе на оптужбу Вишег државног тужилаштва”. Архив Митрополије црногорско-приморске, АЕМбр. 1251, 18.7.2011. год.

⁵⁶⁹ А.Стаматовић, *Историја Митрополије*, 316

⁵⁷⁰ Исто.

тако да буду равноправни сви православни без обзира на националну припадност". Ова скупштина заказана је и одржана под утицајем Вјерске комисије, основане 17. јула 1944. године при Предсједништву Црногорске антифашистичке скупштине народног ослобођења (ЦАСНО).

Код предсједника Извршног вијећа СР Црне Горе Видоја Жарковића 3. марта 1969. године одржана је сједница Републичке комисије за вјерска питања „по питању става Српске православне Цркве о подизању Његошева споменика на Ловћену". Предсједавајући, Вељко Милатовић, казао је:

„Распитао бих расположење удружења свештеника у Црној Гори, можда и једном алузијом у одговору цркви провукао кроз уши да би могло доћи до покрета о одвајању црногорске цркве од таквог Синода. Колико би Удружење било расположено испитати и видјети? Сматрам да иза става Српске православне цркве по питању Његошева споменика је национализам и антихрватство. У одговору цркви бити одмјерен а јасан и одлучан.”

Колико је ово питање било важно црногорској комунистичкој власти свједочи и састав присутних сједници Републичке комисије за вјерска питања: Веселин Ђурановић, предсједник ЦКСК; Вељко Милатовић, предсједник Скупштине ДР Црне Горе; Видоје Жарковић, предсједник Извршног вијећа; Драго Вучинић, предсједник Републичке конференције ССРН; Доброслав Ђулафић, секретар ЦКСК; Велизар Перуновић, предсједник Републичке комисије за вјерска питања и Божо Мартиновић, секретар Комисије.⁵⁷¹

Да су, потом, власти кренуле у реализацију одвајања Митрополије црногорско-приморске од Српске православне цркве, показало се 1984. године.

Др Божидар Тадић, потпредсједник Извршног вијећа и предсједник Републичке комисије за односе са вјерским заједницама и Божидар Караџић, секретар ове Комисије, 19. септембра 1984. године посјетили су Митрополита црногорско-приморског Данила на Цетињу. Према „строго повјерљивим, само за личну употребу” биљешкама, „друго питање је покренуо др Божидар Тадић, и односило се на мишљење Митрополита о могућности да се замонаши Мираш Дедеић, теолог из Зенице, поријеклом из Црне Горе (из околине Мојковца или Бијелог Поља), који је студирао у Риму и Москви, за кога се сматрало да би могао бити један од кандидата за викарног епископа, односно за митрополита црногорско-приморског". Митрополит је на то рекао да „Дедеића добро познаје и да је пратио његов рад дуго година; да црквени закони не дозвољавају могућност замонашења свештеника који је ван црногорске епархије дуже од 6 мјесеци, а Дедеић не живи у Црној Гори више од 30 година; да није сигуран што

⁵⁷¹ Б. Алексић, С. Крстајић, *Трговци душама*, 30-31.

је Дедеић завршио, јер га није обавјештавао о тим питањима, иако је на његову молбу интервенисао код московског Митрополита да га прими на теолошки факултет у Москви; да се Дедеић женио у Паризу, али је то крио; да му се не може вјеровати, те, и да дозвољавају црквени канони не би га замонашио”.⁵⁷²

Ко је Мираш Деде(ј)ић, којег је црногорска комунистичка власт препоручила митрополиту Данилу Дајковићу за његовог насљедника на трону цетињских митрополита?

Епископу милешевском Макарију у Пријепољу Мираш Дедеић је 28. августа 1953. године из Павиног Поља упутио молбу да га препоручи Светом Синоду СПЦ ради пријема у Богословију у Призрену. Молба је одбијена јер је међу пријављенима било „бољих кандидата”.⁵⁷³

Овога пута из Зенице, Дедеић је 14. октобра 1959. године упутио молбу патријарху српском Герману да га препоручи код Светог синода СПЦ за пријем у Богословију. Овога пута је примљен.⁵⁷⁴

Управи Српске православне Богословије у Призрену 6. фебруара 1961. године предао је молбу, „пошто је слабог здравља и потребна му је дијетална исхрана”, да школовање настави у истој школи „као редован екстерни ученик”. Био је редовни ученик 2. разреда, знатно старији од осталих ученика у овом разреду. Његов допис ректор Богословије у Призрену Методије Муждрека прослиједио је Светом архијерејском синоду СПЦ с препоруком да Дедеић даље школовање настави као редовни екстерни ученик у Богословији „Светог Саве” у Београду. У том пропратном допису архимандрит Методије написао је да је Дедеић рођен 10. маја 1938. године у Павином Пољу.⁵⁷⁵

Мираш Дедеић је 24. октобра 1969. упутио молбу митрополиту Данилу да га код Светог архијерејског синода препоручи за наставника у Монашкој школи у Острогу.⁵⁷⁶ Митрополит Данило његову молбу прослиједио је Синоду уз пропратно писмо у којем је написао: „Молиоца познајемо и мислимо да би одговарао мјесту наставника, али обзиром да није у чину сматрамо да би више одговарао у некој од наших богословија, него у Монашкој школи”. Очито, Митрополит је према Дедеићу већ тада имао однос који је исказао и приликом сусрета са др Божидаром Тадићем и Божидаром Караџићем 1984. године.⁵⁷⁷

⁵⁷² Исто, 41.

⁵⁷³ Исто, 17.

⁵⁷⁴ Исто, 18.

⁵⁷⁵ Исто, 19.

⁵⁷⁶ Исто, 24.

⁵⁷⁷ Исто, 25.

Ипак, декретом Светог архијерејског синода, који је потписао патријарх Герман упркос сугестији митрополита Данила – неуобичајено у унутрашњим односима Цркве – Мираш Дедеић је постављен за суплента (предавача) Монашке школе у Острогу.⁵⁷⁸ Однос митрополита Данила према Дедеићу показао се оправданим, јер његовим доласком у Монашку школу у Острогу она је угашена.⁵⁷⁹

Свети архијерејски синод 6. октобра 1970. године донио је одлуку којом укида радно мјесто Мираша Дедеића у Монашкој школи у Острогу пошто су „30. септембра 1970. године шест ученика II разреда и један ученик I разреда, без одобрења и разлога, самостално напустили школу”. Синод је Дедеића ставио на располагање митрополиту Данилу, а овај га је поставио за „писара-приправника ЕУО”.⁵⁸⁰

На званичном сајту „Црногорске православне цркве” стоји да је „Архиепископ цетињски и митрополит црногорски † Михаило” (Мираш Дедеић) рођен 8. новембра 1938. године у селу Рамово Ждријело, срез шаранскошавнички. Завршио је поламатуру у Томашеву (Шаховићи). Потом је похађао два разреда Богословије у Призрену. „Због националнога изјашњавања као Црногорац, морао је напуштити богословско школовање у Призрену”.⁵⁸¹ Ова тврдња коси се са документима Призренске богословије о његовом школовању.⁵⁸²

Како даље стоји у његовој биографији на сајту „Црногорске православне цркве”, завршио је Реалну класичну гимназију у Призрену. Потом студирао педагогију на Приштинском универзитету и завршио Теолошки факултет у Београду 1969. године. Годину дана био је суплент у Монашкој школи у Острогу. Постдипломске студије на Папском орјенталном институту завршио је 1973. године. Онда је похађао и постдипломске студије на Руској духовној академији Светога Сергија у Загорску. У Бечу је рукоположен у чин ђакона 29. јуна 1988. године, а наредног дана у чин свештеника. Био је под јурисдикцијом

⁵⁷⁸ Исто, 26.

⁵⁷⁹ Исто, стр. 24.

⁵⁸⁰ Исто, 27-28.

⁵⁸¹ Званични сајт „Црногорске православне цркве”, Архиепископ цетињски и митрополит црногорски † Михаило (www.cpc.org.me/црква/устројство/архиепископ-цетињски-и-митрополит-цр – посјећено 30.8.2024.)

⁵⁸² Види напомену 49.

Цариградске патријаршије, „све до званичне и неопозиве оставке у Грчкој православној цркви у Риму”, како пише у овој његовој биографији.⁵⁸³

Након смрти Јосипа Броза 1980. године у још увијек јединственој Југославији букнули су национализми утемељени на комунистичкој идеолошкој доктрини о „великосрпском хегемонизму”: хрватски, албански, словеначки али и – црногорски. Црногорски национализам изродио је црногорске сепаратисте. Њима су осамдесетих година хрватски медији били широм отворили врата.

По успостављању вишестранача у политичком систему у Црној Гори, 1990. године основане су двије сепаратистичке странке: Либерални савез и Црногорски федералистички покрет. Уједињењем више политичких субјеката сродних програмских начела, 1993. године основана је такође сепаратистичка Социјалдемократска партија Црне Горе... Тих година црногорски сепаратисти основали су и више медија и културних институција.

Црногорским сепаратистима од посебног значаја било је питање Цркве. Њихова тврдња да је „Црногорска православна црква” била аутокефална, заснива се на тези да је регент-краљ државе Срба, Хрвата и Словенаца Александар Карађорђевић 1920. године укинуо аутокефалну Црногорску православну цркву,⁵⁸⁴ да је „нелегална и нелегитимна 'одлука' Св. синода Црногорске православне цркве о 'уједињењу' са Српском православном црквом”⁵⁸⁵ и мноштву изјава у историјским изворима о „Црногорској цркви”, „Црногорској православној цркви” и њеној „аутокефалији”.⁵⁸⁶

Теолог, историчар и правник-каноник Љубомир Дурковић Јакшић тврди да „Епархија Црне Горе није никада канонски ни од кога тражила аутокефалију нити јој је ико то право канонски дао, и зато је никада није ни имала.”⁵⁸⁷

⁵⁸³ Званични сајт „Црногорске православне цркве”, Архиепископ цетињски и митрополит црногорски † Михаило (www.cpc.org.me/црква/устројство/архиепископ-цетињски-и-митрополит-цр – посјећено 30. августа 2024.)

⁵⁸⁴ Г. Секуловић, *Сто година укинућа Црногорске православне цркве*, Црногорски културни форум (ЦКФ), Цетиње, 2020, 9.

⁵⁸⁵ Исто, 27.

⁵⁸⁶ Н. Ацић, „Прегршит доказа да је Црногорска православна црква била аутокефална”, Монтењегрина (https://www.montenegrina.net/pages/pages1/religija/dokazi_autokefalnosti_cg_crkve_n_adzic.htm - посјећено 31. августа 2024.)

⁵⁸⁷ Љ. Дурковић-Јакшић, *Митрополија црногорска никада није била аутокефална*, Свети архијерејски синод СПЦ и Митрополија црногорско приморска, Београд-Цетиње, 1991, 69.

Што се заправо збило те 1920. године и како је то „Црногорска православна црква” била „аутокефална”?

Ослобођењем српског народа од турског и аустро-угарског ропства, и потом оснивањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, створени су услови за духовно и административно уједињење шест црквених цјелина укоријењених у Пећкој патријаршији, која је укинута 1766. године. Тај процес трајао је од 1918. до 1920. године.

Ових шест црквених цјелина су опстале у различитим државним и црквеним системима. Након укидања Пећке патријаршије, Карловачка митрополија је *de facto* постала самостална, али не и аутокефална *de iure*; Цетињска митрополија је функционисала самостално, али никада није била и аутокефална *de iure*; Црква у Србији је била прво аутономна, а потом, једина од ових шест цјелина, и аутокефална *de iure*; Црква у Босни и Херцеговини је била аутономна; Црква у Далмацији и Боки Которској је имала вјерске слободе; Црква на простору Косова и Метохије и Македоније је у турском ропству и под управом Васељенске патријаршије остала све до балканских ратова 1912. и 1913. године.

На Првој конференцији у Сремским Карловцима 18. децембра 1918. године епископи су основали Привремен одбор, чији задатак је био да изврши припреме уједињења дјелова Српске цркве из области које су ушле у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. На Другој конференцији, која је одржана у Београду 26. маја 1919 године, формирали су Средишњи архијерејски сабор уједињене Српске православне цркве.

Одлуку Средишњег архијерејског сабора уједињене Српске православне цркве о успостављању јединства Пећке патријаршије озваничио је регент Александар Карађорђевић краљевским указом од 17. јуна 1920. године. Јединство Пећке патријаршије свечано је проглашено 12. септембра 1920. године.

Цариградски патријарх Мелентије IV 19. фебруара 1922. године издао је томос којим је призната аутокефална уједињена Српска православна црква.⁵⁸⁸

Питање легитимности Митрополије црногорско-приморске Српске православне Цркве у Црној Гори је постављено и прије јавног разбуктавања црногорског национализма и сепаратизма. Митрополит Данило је покренуо судски поступак код Уставног суда Југославије против СР Црне Горе и општине

⁵⁸⁸ Ј. Пламенац, „Сто година успостављања јединства Пећке патријаршије”, Зборник сажетака са научног скупа „800 година аутокефалности Српске православне цркве”, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица, 2019, 61-62.

Цетиње за оцјену уставности рушења цркве на Ловћену. Уставни суд се 8. јула 1970. године прогласио ненадлежним и поступак је уступио Уставном суду СР Црне Горе. Сазнавши за ово, Општина Цетиње се обратила Уставном суду СР Црне Горе, „да би имао јасне предоцбе о поднесеној тужби”: „Црногорска православна црква сада се налази у нередовном стању, она нема канонски изабраног митрополита, нити Светог Синода, те у њено име нико не може покретати било какав спор. Аутокефална Црногорска православна црква доведена је у нередовно стање фактичким престанком црногорске државности.”⁵⁸⁹

Потпредсједник Извршног вијећа СР Македоније др Трајче Грујоски 21. фебруара 1978. године потпредсједнику Извршног вијећа СР Црне Горе Радивоју Брајовићу доставило је елаборат „Активна легитимација Српске православне цркве за покретање спора пред југословенским судовима и аутокефалност Црногорске православне цркве”, уз опаску „Верујем да ће Те интересовати”. У њему се практично износи програм формирања „аутокефалне црногорске цркве” на темељима комунистичке идеолошке матрице о „великосрпском хегемонизму” и „окупацији Црне Горе 1918”, када је „укинута црногорска црква”.⁵⁹⁰

На Цетињу је 1990. године основан „Одбор за обнављање аутокефалности Црногорске православне цркве”. Одбор је имао 29. чланова.⁵⁹¹

За поглавара своје „аутокефалне цркве” нашли су у то вријеме клирика Америчке православне цркве, некадашњег дечанског игумана, Антонија Абрамовића.

Антоније Абрамовић рођен је 16. јула 1919. године у Ораховцу, у Боки. Свјетовно име било му је Илија. По свршетку ниже гимназије у Котору 1935. године, био је служитељ у манастиру Прасквица. У манастир Високи Дечани отишао је 1937. године. Ту је 1941. године завршио монашку школу. У свештенички чин рукоположен је 1941. а замонашен у малу схиму 1943. године. Дечански игуман постао је 1950. године. Од 1947. до 1951. године завршио је Богословију у Призрену. Након 1955. године био је настојатељ манастира Пећка Патријаршија, па манастира Раковица и, након једног периодаведеног у Америци, био је старјешина манастира Савина, а од 1961. године манастира Моштаница у Бањалучкој епархији. У Грчку је отишао 1962, а наредне године у Канаду.⁵⁹²

⁵⁸⁹ А. Стаматовић, *Историја Митрополије*, 372-373.

⁵⁹⁰ Б. Алексић, С. Крстајић, *Трговци душама*, 277-278.)

⁵⁹¹ Исто, 109.

⁵⁹² А. Стаматовић, *Историја Митрополије*, 401-402.

Митрополит Црногорско-приморски Данило Дајковић 1. јула 1968. године послао је допис Архиепископском намјесништву бококторском:

„Архимандрит Антоније Абрамовић из Канаде обратио Нам се је и молио да му дозволимо да служи у Савини или другом храму у који буде дошао у Југославији. Епископ Сава данас нас извјештава да је Антоније учествовао у расколу са Драгољубом Миливојевићем (ранији Дионисије) па када су се завадили пошао је у Руску цркву, за све то не дозволити му да служи. Према томе ако се код Вас јави архимандрит Антоније не дозволити му да служи ма какво богослужење.”⁵⁹³

Дописом од 27. октобра 1993. године настојатељ подворја РПЦ у Београду митрофорни протојереј Василије Тарасјев извјестио је поглавару Америчке православне цркве митрополита Теодосија „да је архимандрит Антоније Абрамовић дао пристанак да постане поглавар 'аутокефалне' црногорске цркве. Именовање ће бити 31. октобра 1993. године у Црној Гори – град Цетиње.” У овом допису навео је и да је Константинопољски патријарх Вартоломеј мјесец дана раније при својој посјети Митрополији црногорско-приморској изјавио да „Црногорска аутокефална црква није никада постојала, не може да постоји и неће постојати до свршетка свијета!”⁵⁹⁴

Поглавар Православне цркве у Америци Архиепископ вашингтонски Митрополит свеамерички и канадски Теодосије архимандриту Антонију Абрамовићу 29. октобра 1993. године послао је писмо:

„Из неколико извора смо добили информације да сте отпутовали у Црну Гору и да се ту представљате као 'да сте краће време викарни епископ Едмонтонa Америчке Православне Цркве'. Такође смо обавештени да планирате прогласити себе за поглавару такозване 'Аутокефалне црногорске цркве'.

Оче Антоније, Ви погрешно представљате и Православну цркву у Америци. Како Вам је добро познато, таква епископска столица у овом тренутку не постоји у нашој Православној Цркви у Америци. Ви обмањујете и себе и друге, и налазите се у великој духовној опасности.

Услед Ваших неисправних и неканонских радњи Ви сте под црквеном забраном и лишени сте свих свештенорадњи, што ступа на снагу сместа данас, 29. октобра 1993...

⁵⁹³ Б. Алексић, С. Крстајић, *Трговци душама*, 22-23.

⁵⁹⁴ Исто, 62-63.

Овим писмом налажемо Вам да се сместа вратите у Канаду и приступите Његовом Преосвештенству епископу Серафиму у Отави да бисте објаснили своје поступке.”⁵⁹⁵

Истог дана Митрополит Теодосије послао је писмо и патријарху српском Павлу у којем му каже: „Архимандрит Антоније Абрамовић није хиротонисан за викарног епископа Едмонта од моје стране или ма кога од епископа Америчке Православне Цркве. Према моме сазнању он није, нити је икада био хиротонисан за Епископа од стране иједне канонске православне јурисдикције у Сјеверној Америци.”⁵⁹⁶

Поглавар Америчке православне цркве Митрополит Теодосије наредног дана извијестио је и Васељенског патријарха Вартоломеја о догађањима у вези Антонија Абрамовића.⁵⁹⁷

Ипак, „На Лучиндан 31. октобра 1993. године на Црногорском сабору под отвореним небом, на Цетињу, испред дворца краља Николе I Петровића Његоша, у духу традиције, Црногорци су изабрали за својега црквеног поглавара Господина Антонија Абрамовића, тадашњег клирика Руске православне цркве у Канади (Торонто).”⁵⁹⁸

Група грађана издала му је „грамату” у којој се каже:

„Ми Црногорци источно-православне вјероисповијести смо на Општецрногорском збору, као традиционалном органу, данас одржаном на Цетињу једногласно одлучили да Ваше Преосвештенство изаберемо за нашег духовног поглавара.”⁵⁹⁹

Поводом овог догађаја, Светозар Маровић, генерални секретар Демократске партије социјалиста, на конференцији за медије 2. новембра 1993. године је рекао: „Догађај на Цетињу, у организацији тзв. Одбора за аутокефалност црногорске цркве, за ДПС није црквени већ политички скуп. Он је лишен било каквих последица по православу цркву у Црној Гори.”⁶⁰⁰ А Мило Ђукановић, председник Владе Републике Црне Горе, 26. децембра 1993, године патријарху српском Павлу послао је увјеравање „да Влада Црне Горе чини све из

⁵⁹⁵ Исто, 65.

⁵⁹⁶ Исто, 66-67.

⁵⁹⁷ Исто, 74-78.

⁵⁹⁸ Званични сајт „Црногорске православне цркве”, „Кратак осврт на историјат Црногорске Православне Цркве” (www.cpc.org.me/ћирилица/историја/87-кратак-осврт-на-историјат-црногорске - посјећено 1.9.2024.)

⁵⁹⁹ Б. Алексић, С. Крстајић, *Трговци душама*, 79.

⁶⁰⁰ Исто, 67.

домена своје надлежности, како би очувала неповредивост унутрашњег устројства и живота Српске православне цркве”.⁶⁰¹

Славко Перовић, члан Одбора и предсједник Либералног савеза Црне Горе на трибини ове партије на Цетињу 9. јануара 1994. године прочитао је своје писмо Антонију Абрамовићу које му је упутио поводом његовог доласка на Цетиње на Бадњи дан, 6. јануара, мимо њиховог договора. Објавио га је у партијском гласилу „Либерал”. У њему је Абрамовића подсјетио на њихове сусрете и разговоре. Подсјетио га на све њихове разговоре и договоре о „обнављању аутокефалности ЦПЦ” али и штету која би настала његовим рашчињењем:

„Ви сте, преосвештени, можда заборавили да су највиши представници Либералног савеза учинили све што је било у њиховој дипломатској моћи да се спријечи Ваше рашчињење... Такође Вам могу потврдити да смо предузели све могуће мјере око могућности Вашег хиротонисања... Потпуно смо разумјели Ваш став да не долазите у Црну Гору под извјесном могућношћу рашчињења, схватајући што тај чин значио за Вас лично и колико би уназадио тренутак обнављања Црногорске Цркве... Као гром из ведрог неба погодила нас је вијест о Вашем доласку у Црну Гору, а да претходно нијесте обезбиједили да Вас Америчка црква неће рашчинити. Рекли сте ми да сте приликом прошлог доласка у Црну Гору висили о концу, а да овога пута висите о длаци. И Ви и ја знамо да уколико будете рашчињени хиротонија коју смо имали у руци, остаје недостижан циљ, а питање обнављања Црногорске цркве сурвава се за дужи временски период на судбину секте...”⁶⁰²

Архимандрит Антоније Абрамовић рашчињен је у Америчкој православној цркви. О његовом рашчињењу поглавар Америчке православне цркве Теодосије 23. јуна 1994. године обавијестио је патријарха српског Павла:

„Овим писмом Вас лично увјеравам да су ово рашчињење Антонија Абрамовића потврдили сви чланови Светог Синода Православне Цркве у Америци... Желим да посвједочим да рашчињени Антоније Абрамовић није никада хиротонисан за Епископа Православне Цркве у Америци нити је икад био викарни Епископ Едмонта у Канади, у нашој Цркви.”⁶⁰³

Антоније Абрамовић није успио да пронађе неког да га хиротонише. Умро је 18. новембра 1996. године.

⁶⁰¹ Исто, 80-81.

⁶⁰² Исто, 82-83.

⁶⁰³ Исто, 106.

Још 1994. године дошло је до несугласица и подјела међу поборницима „Црногорске православне цркве“. Када је Абрамовић умро, људи из једне групације ступили су у контакт са – Мирашем Дедеићем. Друга групација, коју је предводио историчар др Данило Радојевић, ангажовање Мираша Дедеић за поглавара „Црногорске православне цркве“ видјела је као издају. Радојевић га је општужио да је „великосрбин“ и „материјалиста“.⁶⁰⁴ Др Радојевић је 14. фебруара 1997. године дао интервју листу „Монитор“ у којем је објаснио зашто је против избора Мираша Дедеића.⁶⁰⁵

Мираш Дедеић појавио се на Цетињу 6. јанура 1997. године и на скупу испред Дворца краља Николе „изабран“ је за „поглавара Црногорске православне цркве“⁶⁰⁶

Како је изгледала његова „званична и неопозива оставка у Грчкој православној цркви у Риму“?⁶⁰⁷

Митрополит црногорско-приморски Амфилохије званично се обратио Митрополиту Италије Спиридону са питањем о статусу Мираша Дедеића. Овај му је 11. јула 1996. године одговорио да је „презвитер Мираш Дедеић од 30. новембра 1995. под забраном свештенодјејства на неодређено вријеме, због канонских престапа које је починио против свога црквеног начелства. Света Митрополија Италије проучава могућност захтјева Васељенској патријаршији за лишење истога свештеничког чина.“⁶⁰⁸

„Монитор“ од 3. јануара 1997. године објавио је саопштење Одбора Вјерске заједнице православних Црногораца у којем се, поред осталог, каже: „Након упокојења Његовог високопреосвештенства митрополита Антонија, није требало дуго чекати да се појаве мешетари који Црногорској православној цркви нуде насљедника Митрополита, или пак, како кажу, 'старјешину свештенства'. Посебно агресиван однос у томе је испољио изопштени свјештеник Грчке православне цркве из Рима господин Мираш Дедеић, који је, без знања Одбора, био заказао у Подгорици конференцију за штампу, да би себе промовисао за митрополита ЦПЦ. Покојни митрополит Антоније, за живота, и поред Дедеићеве велике упорности, није га прихватио, с обзиром на то да је био увјерен да он неће

⁶⁰⁴ А. Стаматовић, *Историја Митрополије* 415.

⁶⁰⁵ Б.Алексић, С. Крстајић, *Трговци душама* 135.

⁶⁰⁶ Званични сајт „Црногорске православне цркве“, Архиепископ цетињски и митрополит црногорски † Михаило (www.cpc.org.me/црква/устројство/архиепископ-цетињски-и-митрополит-цр – посјећено 1.9.2024.)

⁶⁰⁷ Види напомену 57.

⁶⁰⁸ А. Стаматовић, *Историја Митрополије*, 417.

искрено радити на оживотворењу пројекта обнове аутокефалне ЦПЦ, јер је прије изопштења из Грчке цркве категорички одбио да приступи ЦПЦ.”⁶⁰⁹

Васељенски патријарх Вартоломеј 4. априла 1997. године обавијестио је Патријарха српског Павла да је Свети синод Васељенске патријаршије рашчинио Мираша Дедеића. У Синодском акту Васељенске патријаршије, у којем се говори о разлозима рашчињења Мираша Дедеића, поред осталог пише: „Зато да се нико никада не усуди, ни од клирика, да се заједнички облачи и саслужује са њим, нити од вјерника да га било ко прими или почастује као свештеника или клирика, или да цјелива његову десницу и затражи од њега благослов, јер је под бременим неопростивог лишења чина и неразрјешивог одлучења од господа Сведржитеља.”⁶¹⁰

Рашчињење није било препрека да Мираш Дедеић буде „у цркви Св. Параскеве у Софији, 15. марта 1998. године, хиротонисан за епископа од стране Патријарха Бугарскога Пимена и седам митрополита и епископа Бугарске православне цркве”.⁶¹¹

Формирањем тзв. „алтернативног Синода” 1996. године дошло је до раскола у Бугарској православној цркви. Предводио га је митрополит Пимен, који је узео титулу патријарха. Када је Пимен умро, 1999. године, замијенио га је митрополит Инокентије. Расколнике је у почетку подржавала Држава. Након што је донијет Закон о вјерским заједницама, 2002. године, маргинализовани су, а 2004. и избачени из цркава и манастира Бугарске православне цркве, које су незаконито заузеле.⁶¹²

Васељенска патријаршија је 4. октобра 1998. године издала саопштење у којем се каже да је Велики и потпуни свеправославни Сабор, одржан у Софији 30. септембра и 1. октобра, под предсједништвом патријарха Вартоломеја, ради превазилажења раскола у Бугарској цркви, „по крајњој икономији”, „као титуларне епископе”, у окриље Цркве примио епископе које је су хиротонисали

⁶⁰⁹ Исто, 417-418.

⁶¹⁰ Б. Алексић, С. Крстајић, *Трговци душама*, 137-141.

⁶¹¹ Званични сајт „Црногорске православне цркве”, Архиепископ цетињски и митрополит црногорски † Михаило (www.cpc.org.me/црква/устројство/архиепископ-цетињски-и-митрополит-цр – посјећено 1.9.2024.)

⁶¹² „Бугарски расколници моле за опроштај”, Радио Светигора, 29. мај 2010. (www.radiosvetigora.wordpress.com/2010/05/29/бугарски-расколници-моле-за-опроштај – посјећено 1.9.2024.)

расколници, све осим „лишеног сваке благодати и сваког свештеничког достојанства” Мираша Дедеића.⁶¹³

Све већом криминализацијом режима Мила Ђукановића, јачао је и његов сепаратистички потенцијал. Либерални савез Црне Горе практично је угашен 2005. године. Његов програм усисала је Демократска партија социјалиста. Наредне године, на крајње дискутабилном Референдуму о независности Црне Горе, Црна Гора је издвојена из државне заједнице са Србијом.

Митрополија црногорско-приморска Српске православне цркве трпила је све већи притисак режима, који је кулминирао усвајањем Закона о слободи вјероисповијести или увјерења и правном положају вјерских заједница, 26. децембра 2019. године, којим је било предвиђено отимање од стране Државе црква и манастира Митрополије изграђених прије 1918. године.⁶¹⁴ Усвајање овог закона покренуло је масовне литије у Црној Гори, које су резултирале падом режима Мила Ђукановића на парламентарним изборима 30. августа 2020. године. Спорни закон о слободи вјероисповијести или увјерења и правном положају вјерских заједница измијењен је и допуњен 28. децембра 2020. године и као такав није дискриминаторски у односу на Митрополију црногорско-приморску.

„Црногорска православна црква” 2023. године прославила је три деценије своје „обнове”. У најави „низа свечаних активности” током јубиларне године, „митрополит црногорски Михаило” се похвалио:

„С поносом истичемо да обновљена Црногорска Православна Црква, у протекле три деценије на крст распињана и оспоравана и од власти и од опозиције, данас има 26 свјештенослужитеља, који су свакога дана, цијеле године, молитвено и црквено на услузи свим грађанима православне вјероисповијести. Господ ју је наградио са четворицом архиепископа и епископа, 15 свјештеника, три ђакона и четири ипођакона, који служе у винограду Господњем. То су четворица епископа: Архиепископ цетињски и митрополит црногорски Михаило, Архиепископ которско-приморски Симеон, викарни епископ Борис Бојовић, епископ Острошко-никшићки Горазд, 14 свјештеника, ђакона и ипођакона у земљи – три свјештеника и два ђакона у Италији, два

⁶¹³ А. Стаматовић, *Историја Митрополије*, 419-420.

⁶¹⁴ Влада Црне Горе, <https://www.gov.me/dokumenta/9d0b0752-9efb-4191-969e-2941c699b4c3> - посјећено 1.9.2024.

свјештеника у Белгији, у Аустрији владика и свјештеник и у Аргентини владика и ђакон.⁶¹⁵

Али, умјесто великог славља догодио се „велики раскол”.

„Јубиларну, тридесету годишњицу од обнове Црногорске православне цркве (ЦПЦ) обиљежио је раскол између досадашњег митрополита Михајла и групе млађих свештеника предвођених епископом Борисом.

Унутрашњи црквени сукоб јавно је кулминирао на Цетињу 3. септембра. Тог дана више стотина грађана који подржавају епископа Бориса Бојовића акламацијом су га прогласили митрополитом, док су за досадашњег Михаила Дедеића навели да се усљед старости и смањене активности, повлачи у мировину. Скуп је организован као Општецрногорски збор, по узору на историјска окупљања из 18. и 19 вијека на коме су се доносиле важне одлуке. Дедеић је скуп и церемонију назвао пропалим политичким митингом, без легалитета и легитимитета.⁶¹⁶

За те три деценије кроз „Црногорску православну цркву” прошло је мноштво ликова разних националности и професија. Постајали су „ђакони”, „свештеници”, „епископи”, и одлазили. Било је и раскола. Али никада овако великог.

„Велики раскол” у „Црногорској православној цркви” добио је судски епилог. Црногорско министарство правде донијело је коначно рјешење којим се као неоснован одбија захтјев Бориса Бојовића да он умјесто Мираша Дедеића заступа „Црногорску православну цркву”.⁶¹⁷

⁶¹⁵ „ЦПЦ обиљежава три деценије од обнављања аутокефалности, Михаило одлучио да јубилеј буде обиљежен низом активности”, CdM, 31.1.2023. (<https://www.cdm.me/drustvo/cpc-obiljezava-tri-decenije-od-obnavljanja-autokefalnosti-mihailo-odlucio-da-jubilej-bude-obiljezen-nizom-aktivnosti> - посјећено 1.9.2024.)

⁶¹⁶ „Адић: Раскол у ЦПЦ индиректно користи противницима црногорске државе и цркве”, Црногорски портал, 6.9.2024. (<https://cnogorskiportal.me/sadrzaj/12274> - посјећено 1.9.2024.)

⁶¹⁷ Званични сајт „Црногорске православне цркве”, Коначна одлука: Борис се не може уписати као поглавар Црногорске православне цркве (www.cpc.org.me/хирилица/новости/саопштења/2684-коначна-одлука-борис-се-не-може-уписат – посјећено 1.9.2024.)

ЛИТЕРАТУРА

Алексић Б., Крстајић, С, *Трговци душама – дукљанско-монтенегрински вјерски трафикинг у свјетлости докумената*, Омладински интелектуални центар, Никшић, 2005.

Дурковић-Јакшић Јб., *Митрополија црногорска никада није била аутокефална*, Свети архијерејски синод СПЦ и Митрополија црногорско-приморска, Београд-Цетиње, 1991.

Јањић Ј., *Културолошка димензија деловања Српске православне цркве у другој половини XX века (1945-2000)*, докторска дисертација, Универзитет „Дон Незбит“, Факултет за културу и медије, Београд, 2017.

Фолић З., *Атеизам власти у Црној Гори – Марксизам и религија*, Историјски записи 4, Исторски институт Црне Горе, Подгорица, 1995, 195-226.

Пламенац Ј., „*Душа на небу, тело у плитком гробу*“, *Српско наслеђе*, Београд, 1998, број 8, 60-67.

Пламенац Ј., „*Сто година успостављања јединства Пећке патријаршије*“, Зборник сажетака са научног скупа „800 година аутокефалности Српске православне цркве“, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица, 2019, 61-62.

Пламенац Ј., „*Његошево проклетство*“, Глас Боке, бр. 44, 2012, 50-58.

Радовић А., „*Примједбе на оптужбу Вишег државног тужилаштва*“, Архив Митрополије црногорско-приморске, АЕМбр. 1251, 18.7.2011.

Секуловић Г., *Сто година укинућа Црногорске православне цркве*, Црногорски културни форум (ЦКФ), Цетиње, 2020.

Слијепчевић Ђ, *Историја Српске православне цркве, књига III, ЈРЈ*, Београд, 2002.

Стаматовић, А., *Историја Митрополије црногорско-приморске (1918-2009)*, Подгорица, 2014.

Стаматовић, А., *Кратка историја Митрополије црногорско-приморске са шематизмом за 1999. годину*, Светигора, Цетиње, 1999.

Црногорски Устав из 1941, ед. Славко Бурзановић, МАТИЦА, зима 2010.

Џомић В. В., *Страдање Србске цркве од комуниста*, књига I, Светигора, Цетиње, 2003.

Аџић Н., „Прегршт доказа да је Црногорска православна црква била аутокефална“, Монтенегрина

(https://www.montenegrina.net/pages/pages1/religija/dokazi_autokefalnosti_cg_crkve_n_adzic.htm)

Адић Н.: Раскол у ЦПЦ индиректно користи противницима црногорске државе и цркве”, Црногорски портал, 6.9.2024.

(<https://crnogorskiportal.me/sadrzaj/12274>)

„Бугарски расколници моле за опроштај”, Радио Светигора, 29. мај 2010. (www.radiosvetigora.wordpress.com/2010/05/29/бугарски-расколници-моле-за-опроштај)

Влада Црне Горе, <https://www.gov.me/dokumenta/9d0b0752-9efb-4191-969e-2941c699b4c3>

<https://montenegrina.net/balkanski-sukobi-1905-1941-godine-dr-sekula-drljevic>

„ЦПЦ обиљежава три деценије од обнављања аутокефалности, Михаило одлучио да јубилеј буде обиљежен низом активности”, CdM, 31.1.2023. (<https://www.cdm.me/drustvo/cpc-obiljezava-tri-decenije-od-obnavljanja-autokefalnosti-mihailo-odlucio-da-jubilej-bude-obiljezen-nizom-aktivnosti>)

<https://www.cpc.org.me> (Званични сајт „Црногорске православне цркве”)

Чед Арнесон

Свештеник, ректор

Православна парохија Светог Преображења Господњег

Мамут Спринг, Арканзас, САД

chadarneson@gmail.com

ЕКУМЕНИЗАМ: ПРОЦЕНА 21. ВЕКА

Сажетак

Екуменизам је покрет вођен принципом у којем историјске групе, које се идентификују као хришћанске, треба да развију ближе везе са циљем да се уједине у неком будућем времену. Међу екуменистима је уобичајено да се каже да је постојање различитих хришћанских вероисповести које се разликују по доктрини и начину живота историјска стварност која је резултат погрешне комуникације или је можда пример грехова које су починиле обе стране због недостатка хришћанске врлине на обе стране. Овом светоназору је својствена претпоставка да ниједна страна нема ексклузивно право истину или легитимитет. И закључује се да се истина ширила међу различитим фракцијама, и да, барем у том погледу, разне деноминације које носе име хришћана врше неки легитимни црквени елемент и тако учествују у икономији спасења и средствима благодати.

Кључне речи: екуменизам, хришћанство, православље, религија.

Логично, они који заступају екуменистичко историјско и доктринарно гледиште се боре да избегну индиферентизам који чини доктринарне вероисповести практично утилитарним, али на крају ирелевантним. Резултат ове борбе био је напор да се утроши велика енергија и ресурси за организовање конференција и састанака на којима је истина подвргнута најмањем заједничком имену. Процес усвојен за ратификацију заједничких изјава је изразито демократски. Истина постаје скуп тврдњи око којих се, ако не и сви, већина може сложити барем номинално. Почетни приоритет међу овим екуменистима је вредност сваке од различитих заједница учесница са истином која постаје подређено оруђе за уједињавање различитих фракција, а не нешто што стоји изнад свега и с правом их дели. Концепт грешке у овом миљеу своди се на

производ комисије и почиње више да личи на културну етику, него на универзалне истине. Зло се види, можда неприметно, као оно што омета јединство. Тако је опасност, у којој се објективна истина, која искључује, а не уједињује, посматра као зло, увек присутна. И концепти истине и заблуде су стога слуге плана за који се, упркос продоховљеном језику, може оптужити као политички. Постизање јединства две раније супротстављене стране у објективној истини, које имају потенцијал да искључе чак и огромну већину (ако јој се огромна већина не потчини) ставља се по страни у корист концепта јединства у номинализованој визији истина. Номинализовану истину се може тачно назвати псеудоистином, иако се то популарно назива екуменизмом.

Ова псеудо-истина, која је изграђена на песку људског поштовања, социолошких брига и политичких разматрања (или можда укратко: хуманизма), довела је до концепта „аврамских религија” (који настоји да обухвати три велике групе) и чак и на концепт „перенијализма” (који настоји да обухвати све религије). Док термин „аврамски” настоји да обухвати различите групе које се идентификују под именом хришћани, муслимани и јевреји, перенијализам покушава да види подножје заједничких истина (псеудо-истине), које кроз историју ничу у различитим временима и заједницама у различитим облицима, који се само споља разликују, а носе исту унутрашњу суштину. Тако се може чути како отворенији индиферентисти међу верским вођама саветују да на крају крајева није важно којој верској традицији припадате, све док неко од њих припада. Стога се оданост Богу или неком другом концепту божанског не сматра искључивом за неко посебно предложено божанство или божанства. Сама људска личност постаје одлучујући фактор који одлучује да ли је преданост истинита или лажна. Ако се види да човек искрено следи било коју предложену традицију, ово је све што је потребно да би га овај хуманизам сматрао побожним било да се идентификује као хришћанин или будиста, хинду или муслиман. Иако перенијализам на површини може изгледати много радикалније од екуменизма, под лупом откривамо да је он једноставно продужетак екуменистичке визије истине (псеудо-истине).

Али, као што је Понтије Пилат питао Христа, шта је истина? Истина је за православног хришћанина Личност: Господ и Бог и Спас наш Исус Христос. Вера за православне мора да има за циљ Свету Тројицу откривену од Христа-Бога, при чему је ово аутентично деловање срца омогућено благодаћу Божијом. Господ Исус је тврдио да је искључива Истина, па чак и сам Пут и Живот (Св. Јован 14:6). Његово Велико поверење Његовим Светим Апостолима да проповедају Његово јеванђеље свим народима јасно је ставило до знања да ће онај који верује у Христа и који се крсти бити спасен, али без обзира из ког

племена на земљи долази човек, ако не верује у Христа биће проклет (Св. Марко. 16:16). Господ је јасно дао до знања да ће поново доћи у телу после свог славног вазнесења да суди и живима и мртвима. Целокупној скупштини човечанства биће суђено без пристрасности за почињене грехе. Једини лек за грех је пут покајања према Богу и вере у Господа нашег Исуса Христа који је умро за наше грехе по Светом писму, купивши Цркву Своју Крвљу Својом (Дела 20:28). Дакле, за православног хришћанина, ма колико човек имао добрих дела, ма колико мислио да је искрен, ове ствари му неће дозволити да преживи правду Последњег суда. Само сједињење са Христом по благодати, са вером у Њега, може донети човеку опроштење његових грехова и наду у вечни живот. Ово је истинско јединство у Истини, односно јединство у Истини. И ово јединство се остварује благодаћу у Православној Католичкој Цркви⁶¹⁸, која је Тело Христово. Свети Серафим Саровски у свом чувеном разговору са Мотовиловим указује на „Свету Цркву, вечног чувара ове благодати”. Црква је дом или породица Божија која чува и предаје Свете Тајне (Сакраменте) свој својој деци кроз које они примају благодат. Како је учио Свети Кипријан Картагински: „Нико не може имати Бога за свог Оца, ко нема Цркву за своју мајку. Бекство са Нојеве барке је било исто што и бекство из Цркве...Ко не чува ово јединство, не чува Божји закон, не чува веру Оца и Сина, не чува живот и спасење”.⁶¹⁹

Дакле, постоји огроман понор између православног хришћанства и екуменизма заједно са његовим радикалнијим облицима. Православље има јасну мисију која је иста од Христа који је послао свете апостоле да проповедају и заповедио им да крштавају у име Свете Тројице. Уместо концепта дијалога између два једнака система веровања, православље проповеда јеванђеље које је сила Божија дала на спасење свима који верују. Дијалог православног мисионара са човеком који тражи разумевање (као што је Етиопски евнух у Делима) је једноставна комуникација. Дијалог екумениста је програм подвргавања истине могућности компромиса са грешком. И тај дијалог се заснива на лажи да Црква укључује јеретичка „црквена” тела.

⁶¹⁸ The Orthodox-Catholic Church of America (ОССА) = Православно-католичка црква Америке јесте православна епископална црква, источно-византијског ритуала. Себе сматра саморуководећом православном црквом. Јавља се у Сједињеним Америчким Државама, Канади, Мексику, Бразилу, Камеруну и Аустралији. Основана је 1892. године у САД. Аутор овог чланка истиче Православно-католичку цркву којој припада, али даје виђење екуменизма карактеристично за све истински православне цркве данас, које не прихватају унију тј. екуменизам са јеретичима. (прим. прев.)

⁶¹⁹ St. Cyprian of Carthage, On the Unity of the Church, #6

Али како онда видимо оне који се идентификују као православни јерарси, а који се баве управо овом тежњом? Док неки могу указивати на различита времена у историји Православне Цркве у којима су православни јерарси у различитом степену преступили у овој врсти грешке, управо у 20. веку свет је почео да види покрет који се зове „екуменизам“, а који иде из крајности у крајност? Још 1848. године, источни патријарси су писали папи Пију XII, храбро га обавестивши да „седишта свих бискупа Запада остају празна и спремна за заузимање”.⁶²⁰ Ипак, у 20. веку је угледни масон, цариградски патријарх Мелетије Метаксакис издао енклицу 1920. године „Црквама Христовим свуда” у којој је апеловао на исте паписте, као и на друге секте, као на „часне хришћанске цркве на Западу и свуда у свету”. Од њих је поучавао да „не треба више да сматрају једни друге странцима и незнанцима, него рођацима, и као део Христовог дома и „санаследнике, чланове истог тела и заједнице обећања Божијег у Христосу” (Ефешанима 3:6).” Колико је мелодија била другачија само неке 72 године након Енклице из 1848. године која је папу оптуживала за: „Узурпирање као својег власништва Католичке цркве Христове, заузимањем, како се хвали, епископског трона Светог Петра, он жели простије да превесла на отпадништво од Православља”? Па шта се десило? Шта је отворило врата овој изненадној промени еклисиологије? Да бисмо одговорили, између осталог биће потребно дубље ући у фундаменталније принципе који се тичу теологије, космичке хијерархије, антропологије, историје, политике и социологије.”

Јединство у Богу или јединство у идолопоклонству

Жеља за јединством целог човечанства у миру и братству (с обзиром на то да смо сви пореклом од Адама) је природна. Генерално, чак и они који немају православни поглед на свет, који уче да људи имају заједничког претка у стварном историјском Адаму и Еви, имају природну жељу за миром и друштвеном кохезијом међу људима. Ипак, осећање које гледа на људски мир и јединство као на идеал је замагљено историјском стварношћу. Народи су устали против народа и краљевство против царства. Царства су се дизала и падала. Политичке интриге, убиства, силовања, насиље, крађе и безброј моралних преступа против природног закона карактеришу људску историју. Што се тиче религиозног веровања, различити облици паганизма укључивали су насиље култа које није ценило људски живот. Ово насиље је од давнина било раширено по целом свету. Људска крв, укључујући и крв одојчади, текла је са олтара

⁶²⁰ Encyclical of the Eastern Patriarchs to Pius IX, 1848, #16

паганских религија широм света од Леванта до Америке. Мушкарци су ратовали једни против других. Разни пагани су такође били насилно завађани. Александар Велики се, на пример, осветио Персијанцима за паљење атинских храмова.⁶²¹ Они који тврде да су ратови средњег века хришћанске ере били на неки начин нови или посебно уочљиви по својој жестини у људској историји, можда никада нису чули за злочине које су починили асирски Нинивљани над својим непријатељима. Уобичајено се тврди да је религија одговорна за све злочине историје, али од скорашњег 20. века остаје само да се погледа комунистички свет ужаса под атеистичким режимима Лењина, Стаљина, Мао Цетунга и Пол Пота, тако да је ова тврдња сулуда. Укратко, док људи природно могу признати да је добар идеал да живе заједно у јединству, али историја нас је научила да човечанство није успело у томе.

На сличан начин, екуменисти заступају идеал који предвиђа свет у коме се јединство међу људима супротстављених вероисповести може постићи кроз дијалог и међусобно разумевање. Према овом идеализованом погледу на свет, организације које се придржавају контрадикторних учења, као што смо рекли у уводу, састају се и воде дијалог, тражећи позитивне формулације међусобно усаглашених тачака. Упркос томе, историјске вероисповести различитих група остају у такту. Начин живота и богослужења различитих група остају углавном непромењени. Тако се после састанака паписти враћају својим Новус Ордо мисама и статуама, православци се враћају својим храмовима и иконама, протестанти се враћају својим рок бендовима или књигама химни и проповедаоницама. За суперекуменисте, муслимани се враћају у своје џамије, а хиндуси назад у своје храмове. Али да ли је мир заиста постигнут? Може ли заиста бити истинског мира без истинског јединства? Да ли је могуће имати осећај мира и јединства без стварности? На ово се лако може одговорити. Када се тело анестезира од болова услед озбиљне повреде, природни сигнал да постоји опасност је само искључен. Бол није зло, већ само показатељ да неко зло

⁶²¹ „Такође је запалио персијску палату противно савету Пармениона, који је тврдио да је неплеменито уништити оно што је сада било његово власништво и да народи Азије не би обраћали пажњу на њега на исти начин, ако би претпоставили да он нема намеру да управља Азијом, већ да ће је само освојити и кренути даље; али Александар је изјавио да жели да врати Персијанцима, који су, када су напали Грчку, сравнили Атину и спалили храмове, и да жели одмазду за све друге неправде које су учинили против Грка; међутим, чини ми се да Александар није поступао разумно, нити мислим да би могла постојати казна за Персијанце из прошлог времена.” Аријан: 3.18.11-12

прети телу. Тако је и са савешћу која служи да обавести човека о опасности по његову душу.

Горе од телесних греха, јерес (доктрина супротна божанско откривеној истини) представља дубљу опасност по душу. Ако човек греши против свог тела гресима тела, то може да убије његову душу, али он ипак, ако има чисти закон Божији да га исправи, може имати наду у покајање и опроштење од Бога. Али какву наду у исправљање има човек који је кроз јерес покварио закон Божији? Шта ће му онда проповедати, упозоравајући га на опасност? Тако су свети оци Православне Цркве упутили своје слушаоце да буду опрезнији када је у питању јерес [реч јерес се односи на учења која поричу богооткривене истине вере – прим. аут.].⁶²²

За поштен ум нехришћана, ово учење се на крају не може сматрати супротним логици. Разумљиво је да човек поступа према својим унутрашњим мислима и схватању стварности. Ако човек верује, на пример, да нема последица за његове поступке и да никоме не одговара за своје поступке, тешко је замислити до које дубине изопачености може потонути. Оно за шта је такав човек способан у тајности, сигурно је монструозно.

Ово је можда навело неке људе попут рабина Рамија Шапира да поучава да су „Религије као језици: ниједан језик није истинит или лажан; сви језици су људског порекла; сваки језик одражава и обликује цивилизацију која њиме говори; постоје ствари које можете рећи на једном језику, а које не можете рећи или објаснити на другом; и што више језика говорите, ваше разумевање живота постаје нијансираније. Ипак, тишина је та која открива коначну Истину.”⁶²³

Ово је јасна софистика скројена за оне који желе самообману. Религије нису као језици. Језици су одређени изговорени звуци организовани у систем комуникације. Ипак, иако се систем комуникације може разликовати по звуку, синтакси и избору слогова, они ипак саопштавају исте конкретне и апстрактне концепте заједничке човеку. За једног човека „лингва”, за другог „језик” саопштава телесни орган одговоран за говор. Такође, оба се могу користити за комуницирање концепта „језика” (енглеска верзија language је изведена од

⁶²² Слушајте оне који су постављени над вама и покоравате им се, јер они пазе на душе ваше као они који ће дати одговор. Како онда (кажете), кад је зао да се покоравамо? Злом? У ком смислу? Ако заиста у погледу вере, бежи и избегавај га; не само ако је човек, него чак и ако је анђео сишао са неба; али ако се тиче живота, не буди претерано радознао.” – Свети Јован Златоусти, Беседа 34 Јеврејима.

⁶²³ Shapiro, Rami. “Rabbi” Rami Shapiro. One River Foundation.

латинске речи *lingua*). Религије, с друге стране, нису само системи који саопштавају исту конкретну или апстрактну стварност. Неке религије уче монотеизам. Неке предају политеизам. Неке подучавају панентеизам. Неке религије уче о бесмртности душе, неке о уништењу душе, неке о реинкарнацији душе, итд. Неке религије дозвољавају полигамију, неке моногамију. Такве разлике можемо и даље да набрајамо. Међу разним сектама које се идентификују као хришћани, неке протестантске групе уче да човек постаје 'спашен' у овом животу и када се то постигне, без обзира на грехе које таква особа почини у овом животу, остаје "спашена" у бескрајне векове. С друге стране, неке протестантске групе тврде да, док неко постане „спашен” у овом животу, може изгубити овај дар спасења и коначно бити проклет. Тешко је видети како ова два контрадикторна мишљења представљају пуке „језике” који саопштавају „нијансирано” „разумевање живота”. Размислите о томе. Бивши протестант је потенцијално заиста себична особа која је погодила удобан животни џекпот, док други протестант потенцијално вришти у незамисливим мукама, псујући Бога у очају у бескрајне векове. Салата од речи господина Шапира је бесмислица. А језик којим говори је језик лажи.

Али онда се неко може запитати, како то да човек постиже јединство? Да ли је то уопште могуће? Чежња за таквим одговором открива да је ово антрополошко питање, јер је антропологија проучавање човека. Истинска антропологија (проучавање створеног човека) мора настојати да говори нешто о Творцу човека (колико је то могуће). За православног хришћанина, човек је створен по лику Божијем, а сама онтологија човека одржава се вољом Божијом у сваком тренутку. Штавише, ниједна људска акција или историјски догађај не може се одиграти ван Божје дозволе. Пошто све створене ствари, а у овом случају, човек, у потпуности зависе од Бога у свему. Природно је да желимо да стекнемо разумевање онога што је откривено о самом Богу како бисмо могли да почнемо да разумемо Његову откривену вољу за човека. Природно питање које треба поставити је да ли Бог жели јединство за човечанство? Каква је природа и смисао овог јединства? И како се ово јединство може остварити?

Сам разум нас учи да не може бити јединства ни у једном другом контексту осим истине каква она заиста јесте. А то може значити само истину која је откривена човеку од Бога, јер човек мора да научи све што зна кроз дарове које му је дао Бог.

Срећом, Бог је комуницирао са човеком од почетка стварања. Можемо читати о овим најранијим саопштењима која почињу у раним поглављима библијске књиге Постања. Након читања извештаја о стварању човека од стране Бога, видимо да је Бог наставио да брине о човеку и, након што је човек био

непослушан Богу и наследио смрт, јер ипак није био потпуно напуштен. Уместо тога, било је обећање дато човеку у вези са његовим спасењем кроз Семе (Христа-Бога) које је требало да дође. Бог је у великој мери помогао свом слуги Адаму који се, након што је био изгнан из Врта, покајао и више никада није згрешио, изабравши да свој живот живи у покајању према Богу. Бог је наставио да помаже праведним Адамовим потомцима и склопио је савезе са Нојем, Аврамом и Мојсијем. У петој књизи Петокњижја, Књизи Поновљених закона, Бог је открио човеку нешто важно о Себи, а то је Његово Јединство. Израилевим синовима, Бог је рекао: „Чуј, Израеле! ГОСПОД је наш Бог, ГОСПОД је један! (стих 6:4) Као добар учитељ, Тора је припремила човека да прими Месију (Христа-Бога), Семе обећано у Постанку 3:15. У овом одломку из Торе откривамо да је Бог Јединство. Дакле, прави Бог није мноштво суштина, него је Један. Како Свети Јован Дамаскин, цитирајући пророка Исаију, поучава:

„...код Исаије пророка читамо: ја сам први и ја сам последњи, и осим мене нема Бога. Пре Мене није било Бога, нити ће после Мене бити Бога, а поред Мене нема Бога.” И Господ у светим јеванђељима говори ове речи Оцу Своме, А ово је живот вечни, да познају Тебе јединог истинитог Бога.

Међутим, када су у питању они који не верују у Свето Писмо, мало ћемо ово разјаснити.

Божанство је савршено, и без мане у доброту, и мудрости, и сили, без почетка, без краја, вечно, неограничено, и укратко, савршено у свему. Ако онда кажемо да постоји много богова, морамо препознати разлику међу многим. Јер ако међу њима нема разлике, они су пре једно, него мноштво. Али ако међу њима постоји разлика, шта је са савршенством? Јер оно што недостаје савршенству, било да се ради о доброту, или моћи, или мудрости, или времену, или месту, не може бити Бог. Али управо тај идентитет у сваком погледу показује да је Божанство једно, а не мноштво.

Опет, ако постоји много богова, како неко може тврдити да је Бог неограничен? Јер где би један био, други не би могао бити.

Даље, како би светом могли управљати многи и сачувати га од распада и уништења, ако сукоби букте између њих самих? Јер разлика уводи свађу. И ако би неко рекао да свако влада над делом, шта је са оним што је успоставило овај поредак и дало свакоме његово посебно царство? Јер ово би сигурно био Бог. Дакле, Бог је један, савршен, неограничен, творац универзума, и његов чувар и управник, који превазилази и претходи сваком савршенству.

Штавише, природна је нужност да дуалност настане у јединству,” према речима Светог Јована Дамаскина.

И тако за православног хришћанина, Бог Света Тројица, настаје у Јединству. Постоји једно Начело, један Крст, једна Монархија, једно Тројство Ипостаси, један Бог који влада над свим створеним стварима. А пошто је Бог сама Истина⁶²⁴, можемо само закључити да је Истина Једна. Као што пише Свети Јован, „разлика доводи до свађе”.

Идолопоклоници међу народима пре Христа били су обележени хаосом и свађама у својим пантеонима такозваних богова (који су заиста били демони). Као резултат тога, међу људима су владали сујеверје, чедоморство, низак морал и прождрљивост. А данас у постхришћанском свету, ове заблуде и зверства су се вратили због великог отпадништва које се догодило. Сазнајемо да чак и хришћани који носе то име, а не живе по вери Христовој, могу бити погођени истом горчином и завишћу као што читамо код Светог Јакова, брата Господњег, како пише у Писму:

„Ако ли имате горку завист и свађу у срцима својим, не хвалите се, ни лажите на истину. Ово није она премудрост што силази одозго, него земаљска, људска, ђаволска. Јер где је завист и свађа онде је неслога и свака зла ствар. А која је премудрост одозго она је најпре чиста, а потом мирна, кротка, покорна, пуна милости и добрих плодова, без хатера, и нелицемерна. А плод правде у миру сеје се онима који мир чине.” (Св. Јаков 3:14-18)

Овде читамо о миру из православне хришћанске перспективе, који није написао нико други до први епископ јерусалимски и брат Христа Бога. Док овај одломак из Светог писма говори о ставу и поступцима који произилазе из праве вере (или њеног недостатка), хајде да узмемо прву тачку. Шта је први знак мудрости одозго? Чистота. Права мудрост је чиста, слободна од прљавштине сваке лажи и греха. Овде се разоткрива проблем са савременим екуменистима. Није случајно што у историји Цркве видимо да су они јерарси који су се успешно одупирали јересима били светитељи. Они су били очишћени и просветљени благодаћу Божијом. Када погледамо ове свете, видимо заједничку нит у томе како су реаговали на заразу јереси. Видели су опасност за душу страног загађивача и с њом су се носили са жарком ревношћу, чак у неким случајевима и ризикујући сопствену физичку безбедност. А када погледамо пресуде против јереси и јеретика, такође видимо извесну строгост која произилази из љубави према Богу и према браћи. Као што отровано тело одмах шаље бела крвна зрнца да жестоко нападну претњу, тако је и најприроднија ствар коју би се очекивало да се види у телу Цркве која је нападнута јересом јесте одвајање елемента увреде од њега. Далеко од тога да буде несаосећајан или немилосрдан, акција уклањања

⁶²⁴ Свети Јован 14:6.

елемента који угрожава мир тела истовремено је саосећајна и милостива према телу.

Они који тврде да теже миру активним мешањем различитих религиозних тела која садрже отровну храну заблуде унутар својих доктринарних вероисповести, очигледно нису сведи. Ово је само по себи мало звоно за узбуну. За оне хришћане који се још нису очистили од грешних страсти, сигуран пут је да следе учење светитеља и светих отаца и да се труде да подражавају њихов живот. Када то урадимо, постаје изузетно очигледно да живимо у опасном и варљивом добу. Штавише, када видимо заједничке екуменистичке изјаве које нужно тврде да смо светитеље погрешно разумели, открива се скривена гордост. Природан закључак из такве изјаве је „Они су погрешно разумели, али ја разумем” или „Нису били довољно мудри, али ја сам mudar”. И тако се скривени понос појављује довољно дуго, да га чак и ми грешници видимо. А можда видимо и прикривену завист према светима. Академик може лако бити крив, што је подлегао искушењима која заобилазе једноставне, али свете душе. Ово не значи да многи сведи нису били сјајни интелектуално у природном својству. Наравно, знамо да их није било мало. Али за њих је био очигледан труд смирења да се прилагоде Божијој мудрости, која је већа. Светитељи су обожавали Бога, док екуменисти доказују идолопоклонство обожавања себе.

Па како су савремени јерарси који још увек тврде да су православни имали тако велики пад? Историја је добро документовала о томе шта се догодило и какав је след догађаја био у 20. веку. Васељенска патријаршија је била та која је у својој Енклитици из 1920. године, коју смо већ споменули, отворила своја врата поплави грешака. Прва тачка програма екуменизма је делимично спроведена, а то је промена црквеног календара да би се прилагодио јеретичким групама, а посебно римском папству. Интернет страница Грчке православне архиепископије Америке, у чланку под насловом „Васељенска патријаршија: кратка белешка о њеној историји и њеној улози у данашњем свету”, напомиње у вези са енклитиком Васељенске патријаршије из 1920. године: „Конкретан циљ ове Енклитике је био промовисање циља јединства Цркве стварањем организма под називом Лига Цркава Христових, по узору на Лигу народа. Опште је познато да је Енклитика из 1920. представљала један од главних фактора који је касније довео до стварања Светског савета цркава 1948. године.”⁶²⁵

⁶²⁵ <https://www.goarch.org/-/ecumenical-patriarchate-history-and-role-today> (09/11/2024)

Са овом изјавом, наравно, постоје очигледни еклисиолошки проблеми. Прво, треба напоменути да, супротно тексту овог чланка, Црква није раздвојена на православну, римокатоличку и протестантску фракцију којима је потребно јединство. Црква увек остаје једна и уједињена. Људи могу отпасти од Цркве, али то не штети јединству Цркве. Истинска Црква се сједињује кроз Свету Евхаристију, која је Тело и Крв Христа-Бога. Друго, политичка природа такозване „Лиге Христових Цркава” и накнадног (и постојећег) такозваног „Светског савета цркава” је изложена тако да би сви могли да виде. Сматра се да је начин удруживања различитих група политички, а не духовни. Дакле, које год флоскуле и теолошки или библијски језик користе у тим документима и изјавама, видимо световну природу састанака. Заправо је иронично када се узму у обзир они који тврде да су историјски сабори православне цркве које су водили свецы производи политике, а не духовног расуђивања. Али ово не би требало да буде потпуно изненађујуће за оне који су упознати са нарцисоидним личностима које су склоне да оптужују друге за сам порок са којим су и сами везани.

Такозвани веб-сајт „Светског савета цркава” (енгл. World Council of Churches) слаже се са веб-страницом америчке грчке православне цркве, признајући да је „Цариградска патријаршија иницирала улогу православних цркава у савременом екуменском покрету, својим Енклитичким писмом које датира од 1920. године, адресирано на „све цркве Христове”. Позив у писму био је за „коинонију цркава” која би радила на добротворној сарадњи и теолошком дијалогу.⁶²⁶

Сада се ова реч *коинониа* (κοινωνία) појављује у Новом завету прво у Делима 2:42 и односи се искључиво на унију једне уједињене Цркве Новог Завета: Православне Католичке Цркве.⁶²⁷ Овај стих јасно говори о јединству ране Цркве у Светој Евхаристији („ломљење хлеба”). Не мора се тражити далеко да би се видело више унутрашњих противречности у овом концепту „коиноније” између православне и јеретичке секте. У Другој посланици Светог Павла Коринћанима читамо „Не упрежите се у исти јарам с неверницима, јер шта има праведност са безакоњем, или какву заједницу [κοινωνία или коинонија] има светлост са тамом. У чему се слажу Христ и Велијал? Или у чему се слаже онај који верује [πιστω или pistō] са неверником [απιστου или apistou]?”⁶²⁸

⁶²⁶ <https://www.oikoumene.org/church-families/orthodox-churches-eastern>

⁶²⁷ И беху постојани у науци апостолској, и у заједници, у ломљењу хљеба и у молитвама. – стих 42

⁶²⁸ 2. Коринћанима 6:14, 15.

Дакле, овде видимо пар ствари. Прво видимо да је природно да се коинонија одвија у једној Цркви. Али друго, видимо да за оне у Цркви, права коинонија не може постојати између праведности и неправде. И приметите шта Свети Павле пише о онима који су апистоу, што верзија Библије Краља Џејмса преводи као „неверан, infidel”, али носи значење „неверника, unbeliever”. Они који исправно верују у Христа немају посла са онима који не верују исправно у Христа. Наравно, православни морају показати саосећање и љубав према свим људима, као што Свети Павле пише у Посланици Галатима: „Дакле, кад имамо прилике, чинимо добро свима, а посебно онима који су у дому вере”.⁶²⁹ Али што се тиче заједничког учешћа у истој Цркви, то једноставно не може бити, јер постоји само једна Црква и јединство у Христу је само у овој Цркви.

Након што је екуменистички покрет напредовао уз учешће све већег броја јерараха који су тврдили да се називају „православнима”, зближавање Васељенске патријаршије са папом достигло је врхунац 7. децембра 1965. године. Патријарх Атинагора и папа Павле VI су се, тог дана пре затварања римокатоличког Другог ватиканског сабора, претварали да приписују забораву међусобне екскомуникације из 1054. године у време Великог раскола. Свети Филарет од Њујорка⁶³⁰, Првојерарх Руске Заграничне Цркве, написао је „Протест Патријарху Атинагори” у којем се наводи да „иако сам најмлађи међу првосвештенством, као поглавар слободног аутономног дела Цркве Руске, сматрам својом дужношћу да изјавим свој категоричан протест против акције Ваше Светости”.⁶³¹ Он је изјавио: „Никаква заједница Римске цркве са нама није могућа док се она не одрекне својих нових доктрина, и ниједно заједништво у молитви не може се обновити са њом без одлуке свих цркава.”⁶³² Он је даље

⁶²⁹ Галатима 6:10

⁶³⁰ Тело митрополита Филарета је ексхумирано и пријављено да је нетрулежно и чудотворно. Дана 30. априла 2003. године, митрополит Филарет је прослављен од стране Руске Православне Аутономне Цркве, катакомбног Синода основаног најпре као Слободна Руска Православна Црква под епископима посвећеним у јерархији РПЦЗ од 1990. године. Митрополит Филарет је 20. новембра 2008. године прослављен од стране Руске Православне Заграничне Цркве на челу са митрополитом Агатангелом (Пашковским). Митрополит Филарет је 23. октобра 2009. године прослављен у Свето-Преображенском скиту од стране Руске Православне Заграничне Цркве на челу са Архиепископом Владимиром (Целишевом). Дакле, Филарета сматрају светим они који настављају историјски став РПЦЗ против совјетске Московске Патријаршије и залажу се против екуменизма.

⁶³¹ http://orthodoxinfo.com/ecumenism/philaret_lifting.aspx

⁶³² Ibid

изјавио: „Док Ватикан није само верски центар већ и држава, и док односи са њим имају и политичку природу, као што је видљиво из посете Папе Уједињеним нацијама, мора се рачунати на могућност утицаја у извесном смислу безбожних власти у питању Римске цркве. Историја сведочи о томе да преговори са хетеродоксима под притиском политичких фактора никада нису донели Цркви ништа осим конфузије и раскола. Због тога сматрамо потребним да дамо изјаву да наша Руска Загранична Црква, као и, свакако, Руска Црква која се тренутно налази у катакомбама, неће пристати на било какве „дијалоге” са другим вероисповестима и да претходно одбија сваки компромис са њима, налазећи јединство са њима могућим само ако прихвате православну веру каква се до сада одржава у Светој, Католичкој и Апостолској Цркви. Иако се то није догодило, екскомуникација коју је прогласио патријарх Михаило Керуларије и даље важи, а њено укидање од стране Ваше Светости је чин и незаконит и ништаван.”⁶³³

У Књизи изрека пише: „Безбожник бежи и кад га нико не прогони, а праведник се осећа сигурним као млад лав.” Свети Филарет се показао међу праведницима и рикао је као лав у одбрану Цркве. Неће проћи много времена до поновне рике овог лава. Почевши од одговора на јеретичке изјаве које су стизале са „Четврте скупштине Светског савета цркава” у Упсали, у Шведској, Свети Филарет је написао низ печалних посланица против екуменизма. У овим посланицама се може назрети тадашњи подвиг, али и много поуке из тога што Господ, као у давна времена, није оставио своју свету Цркву без светих.

Идентификујући отровну грешку која произилази из резолуција Упсале, свети Филарет је написао: „У свим овим резолуцијама јасна је импликација да, без обзира на спољашњу одвојеност Цркава, њихово унутрашње јединство и даље постоји. Циљ екуменизма је у овом свету да ово унутрашње јединство учини и спољашњим кроз различите манифестације таквих тежњи. Да бисмо све ово оценили са становишта Православне Цркве, довољно је замислити какав би пријем наишао код Светих Отаца Васељенских Сабора. Може ли ико да замисли да се Православна Црква тог периода прогласи органским чланом друштва које обједињује Еуномијце или Аномејце, Аријенце, Полуаријанце, Савелије и Аполинарце?

Свакако не! Напротив, Први канон Другог васељенског сабора не позива на сједињење са таквим групама, већ их анатемише. Потоњи Васељенски сабори су учинили исто у погледу других јереси.

⁶³³ Ibid

Органско чланство православних хришћана у једном телу са савременим јеретицима неће освештати ове последње, већ их отуђити од католичког православног јединства. То јединство није ограничено на савремено доба. Католичност обухвата све генерације Светих Отаца. Свети Винсент Лерински, у свом бесмртном делу, пише да „за хришћане који проглашавају нешто што раније нису прихватили никада није било дозвољено, никада није дозвољено и никада неће бити дозвољено ништа друго, — осим анатемисања оних који проглашавају нешто изван онога што је прихваћено једном заувек; то је увек била дужност, увек јесте дужност и увек ће бити дужност.”

Можда ће неко рећи да су се времена променила, а јереси сада нису толико злонамерне и погубне као у време Екуменистичких Сабора. Али да ли су они протестанти који се одричу поштовања Богородице и светих, који не признају благодат јерархије, или римокатолици, који су измислили нове грешке, ближи православној цркви од Аријанаца или полу-Аријанаца?⁶³⁴

Римокатолици су заиста отишли веома далеко у екуменистичком покрету и „новим грешкама” на свом Другом ватиканском сабору. У документу Ностра Аетате, они су изјавили о муслиманима: „Црква поштује и муслимане. Они обожавају јединог Бога.” Али за православне, Бог је један по суштини и три у Ипостаси, што муслимани поричу. Како онда могу заиста обожавати јединог Бога? Али они су отишли даље у документу, наводећи: „у хиндуизму људи размишљају о божанској мистерији. Одређени члан „the” испред „божанске мистерије / divine mystery” чини контекст мање двосмисленим. Али Хиндуси не размишљају о „правој” „божанској мистерији”, већ су у тами. Што се тиче будизма, Ностра Аерате учи „Будизам... поучава начин на који људи, у побожном и самоувереном духу, можда могу бити у стању или да стекну стање савршеног ослобођења, или да постигну, сопственим напорима или уз помоћ више помоћи, врхунско просветљење.” И наравно, ово је лаж. У документу пише „људи... можда могу”. Али за православног хришћанина, они нису у стању да дају такво стање просветљења. Просветљење је доступно човеку благодаћу Светог Крштења и Свето Крштење се налази у Православној Цркви. Када се каже да су римокатолици „смислили нове грешке”, заједничке тачке које нам падају на памет су Ватикан I или чак Филиокве, али у светлу Ватикана II и римокатоличког прихватања екуменизма, ово изгледа као мало потцењивање.

Да не би неко замерио да су чланови стаљинистичке Московске патријаршије учествовали у Упсали, Свети Филарет је пазио да ускрати легитимитет Совјетској Патријаршији као представнику праве Руске

⁶³⁴ <http://orthodoxinfo.com/ecumenism/sorrow.aspx>

православне цркве. Он је пре признао да је права Црква у Русији била у катакомбама и да је била у стању страдања на канонској територији Русије, нека ова тема остане за неки други рад. Довољно је да овај рад о екуменизму пренесе да је игуманија Блажена Пелагија Рјазанска прорекла Митрополиту Никодиму: 'Умрећеш као пас поред ногу свог папе' И ова смрт се догодила баш онако како је старица прорекла приликом пријема Никодима код папе Јована Павла I 1978. године. Пре тога, Синод РПЗЦ је направио канонску пресуду којом се пориче легитимитет такозване „Московске патријаршије” коју је васкрсао Стаљин: „Сви избори патријараха у Москви, почев од 1943. године, немају ефекта на основу 30. канона светих апостола и 3. канона 7. Екуменистичког сабора”.⁶³⁵

Другу и трећу печалну посланицу написао је Свети Филарет. Трећу је написао против Тијатерског исповедања 1975. године. У овом писму, можда, добијамо одговор на питање „Шта се догодило” у православном свету. Свети Филарет је писао: „Као најмлађи од оних који председавају Црквама, желели смо да чујемо гласове наших старца, пре него што сами проговоримо. Али до сада се овај глас није чуо. Ако се још нису упознали са садржајем „Тијатерске исповести”, молимо их да је пажљиво прочитају и да је не остављају без осуде. Страшно је да нам се упућују речи Господње о Цркви Лаодикије: Знам дела твоја да ниси ни студен (ψυχρος) ни врућ (ζεστος). О, да си студен или врућ! Овако зато што си млак и ниси ни хладан ни врућ, избљеваћу те из својих уста. (Апокалипса 3:15-16).”⁶³⁶

Ако је то тако, онда се чини извесним да је екуменизам јерес млакних. А млакост је толико „страшна” (да употребим реч Светог Филарета) да је узрок одбијања од Христа. Није ли само то што православни свет назива екуменизам „пан-јереси”? Тако се истина маргинализује у корист псеудојединства које занемарује истину. Шта би друго могло произаћи из такве равнодушности, него окупљање свих грешака (а самим тим и свих лажљивих демона) у један велики трули леш?

Лако се може отићи на сајт такозваног „Светског савета цркава” да се види списак такозваних православних синода који су пуноправни чланови те организације. И пошто неко види различите документе које је то тело усвајало годинама, може се наћи хула до хуле на православну доктрину Цркве. Године

⁶³⁵ ROCOR, “Resolution Concerning the Election of Pimen Izvekov as Patriarch of Moscow” о „сабору који се, називајући себе Сверуским црквеним сабором, састао у Москви од 30. маја до 2. јуна ове године, ради избора Патријарха московског и све Русије”, 1/14. септембра 1971.

⁶³⁶ <https://www.stmaryofegypt.org/files/library/philaret/philaret7.htm>

1991. Антиохијски православни синод и историјски антиохијски монофизитски синод издају „Изјаву Антиохијске православне цркве о односима између источне и сиријске православне цркве” у форми „Синодалног и патријаршијског писма”.⁶³⁷ У овом писму оба Патријарха су се изјаснила како „ми припадамо једној вери” и овом изјавом Антиохијска патријаршија је демантовала учење светих отаца у вези са овом групом и саопштења Екуменистичких сабора од четвртог па надаље. Да неко не сумња у то, размислите да православна црква анатемисе Диоскора, док га монофизити сматрају светитељем. На ову тему би се могло рећи и више. У ствари, овај рад би могао бити мукотрпне дужине и набрајати низ грешака кроз деценије, али имаћемо милости према читаоцу.

Овај рад је написан грађанске 2024. године. Екуменизам није јењавао, већ се наставио све до данас. Следеће године екуменисти планирају сабор заједно са Васељенском патријаршијом и римским папом поводом обележавања 1700 година од Првог сабора у Nikeји. Планира се још један корак на путу екуменизма. Где су нови праведни лавови који ће рикати да штите Православље? Сигурно би требало да урлају. Али када то ураде, хоћемо ли ми бити међу млакима или међу онима који су обасјани милошћу Божијом?

30. август / 12. септембар 2024. године, на празник Светог Александра (340), Јована (595) и Павла Новог (784), патријарха цариградских.

ЛИТЕРАТУРА

Encyclical of the Eastern Patriarchs to Pius IX, 1848, #16
Holly Scripture.

http://orthodoxinfo.com/ecumenism/philaret_lifting.aspx

<http://orthodoxinfo.com/ecumenism/sorrow.aspx>

<https://orthodoxjointcommission.wordpress.com/2014/06/27/statement-of-the-orthodox-church-of-antioch-on-the-relations-between-the-eastern-and-syrian-orthodox-churches/>

<https://www.goarch.org/-/ecumenical-patriarchate-history-and-role-today>
(09/11/2024)

⁶³⁷ <https://orthodoxjointcommission.wordpress.com/2014/06/27/statement-of-the-orthodox-church-of-antioch-on-the-relations-between-the-eastern-and-syrian-orthodox-churches/>

<https://www.oikoumene.org/church-families/orthodox-churches-eastern>
<https://www.stmaryofegypt.org/files/library/philaret/philaret7.htm>
King James Bible.
Shapiro, Rami. "Rabbi" Rami Shapiro. One River Foundation.
St. Cyprian of Carthage, On the Unity of the Church, #6

Priest Chad Arneson

Rector

Holy Transfiguration Orthodox Parish

Mammoth Spring, Arkansas, USA

ECUMENISM: A 21st CENTURY ASSESSMENT

Summary

Ecumenism is a movement guided by the principle that historical groups identifying as Christian should develop closer ties with the view to uniting at some future time. It is commonly stated amongst ecumenists that the existence of various Christian confessions which differ in doctrine and manner of life is a historical reality resulting from miscommunication or is perhaps an example of sins committed by both parties due to a lack of Christian virtue on both sides. Inherent in this worldview is an assumption that neither side has an exclusive claim to truth or legitimacy. And it is concluded that the truth has been spread amongst various factions, and that, at least in this respect, various denominations that bear the name of Christian exercise some legitimate ecclesial element and thus participate in the economy of salvation and means of grace.

Keywords: ecumenism, Christianity, Orthodoxy, religion.

V
ЕКОЛОГИЈА, ИНТЕГРАЦИЈЕ И РАЗВОЈ СВЕТА

Александар А. Кузменко

докторанд

Брјански државни технички универзитет

Брјанск, Руска Федерација

alex-rf-32@yandex.ru

<https://orcid.org/0000-0002-3529-7575>

ЕРГОДИЗАЈН КАО ИНОВАТИВАН ПРИСТУП ПРОЈЕКТОВАЊУ БЕЗБЕДНОГ ЖИВОТНОГ ОКРУЖЕЊА

Резиме

У савременом свету, где технолошки напредак неминовно утиче на наш свакодневни живот, питања безбедности животне средине постају све актуелнија. Ергодизајн, заснован на принципима ергономије и дизајна, посвећен је стварању хармоничних услова за живот човека. Овај чланак има за циљ да покаже да је ергодизајн процес који доприноси стварању животне средине која је безбедна и за човека и за природну средину. Да би се постигао овај циљ, важно је узети у обзир потребу за увођењем социо-технолошког приступа у методологију ергодизајна коју је развила Научна и филозофска школа социо-технолошког развоја у Брјанску, Русија. У оквиру овог рада покушано је да се докаже могућност развоја ергодизајна као алата за стварање безбедног социо-технолошког животног окружења.

Кључне речи: ергодизајн, безбедност, социо-технолошки приступ.

Увод

Савремени период развоја карактерише сукоб интереса човечанства и околног природног окружења. Последњих деценија све су уочљивије растуће противречности између потреба друштва и могућности биосфере.

Трансформације биосфере које се дешавају под утицајем антропогеног притиска доводе до повећања нестабилности социо-техногеног света.⁶³⁸

Савремено друштво је суочено са изазовом пројектовања животне средине која не само да задовољава материјалне потребе човечанства, већ и чува природне ресурсе за будуће генерације. Решење ове дилеме захтева дубоко филозофско разумевање карактеристика безбедне интеракције између друштва, техносфере и биосфере. Стога сматрамо да је у контексту социо-технолошког развоја света потребна нова визија примене ергономских знања у дизајну животне средине у циљу унапређења његове безбедности. Нова достигнућа у области ергономије налазе своју примену у уређењу домова, формирању радних простора, одмора и рада.

Ергодизајн као процес пројектовања

Ергономска истраживања играју важну улогу у разумевању интеракције човека са његовим животним окружењем. Они помажу да се идентификују проблеми изазвани техносфером и развију начини за њихово решавање. Међутим, решавање ових проблема захтева не само ергономски, већ и дизајнерски приступ који омогућава узимање у обзир посебности људске интеракције са свим елементима пројектованог система.

Ергодизајн је синтеза научних истраживања у области ергономије и дизајна, комбинујући разумевање људских фактора са дизајном функционалних, безбедних и естетски пријатних животних средина и њихових објеката. У различитим ситуацијама, ергодизајн се може фокусирати и на ергономске карактеристике и на концепте дизајна, на основу специфичних циљева пројекта. У неким случајевима пажња је усмерена на осигуравање безбедности животне средине и удобности човека, што је карактеристично за ергономски приступ. У другим ситуацијама, важније је креирати холистичке, естетски угодне комплексе, што је типично за парадигму дизајна.

Ергодизајн, као научни и дизајнерски правац, игра кључну улогу не само у дизајну, већ и у повећању безбедности животне средине човека. У том контексту, ергодесигн обавља функцију стварања рационалних и сигурних услова живота у оквиру система „човек – технологија – животна средина”. Другим речима, ергодизајн је адаптивно поље дизајна у коме се ергономски и дизајнерски приступи могу допуњавати и користити у зависности од

⁶³⁸ Демиденко Э.С., Дергачева Е.А., Попкова Н.В. Философия социально- техногенного развития мира: статьи, понятия, термины: научное издание. М.: Всемирная информ-энциклопедия; Брянск: БГТУ, 2011. С. 186

специфичних проблема дизајна. Међутим, најчешће се у процесу ергодизајнирања животне средине тежиште ставља на пројектовање удобних и безбедних услова за живот човека, не узимајући у обзир утицај пројектованих система на природно окружење. Управо овај изостанак ергодизајна доводи до дизајна окружења која нису оријентисана на природу за људске активности.

Концепти животне средине

Животно окружење је концепт који се односи на нешто сложеније од самог физичког окружења у којем живимо. Овај концепт није распрострањен у научној литератури. Дакле, О. С. Антипова даје следећу дефиницију: „Различитост аспеката људског живота у садашњој фази развоја друштва одређује свестраност концепта 'животне средине'.” Да би се боље разумела њена суштина, потребно је посебно размотрити приступе дефинисању појмова животне средине и животне активности.

Концепт „окружења” у савременој научној и практичној терминологији покрива широк спектар значења. У свом основном облику, „окружење” се тумачи као све што окружује елемент система. Према дефиницијама у речнику С. И. Ожегова, „медиј” се може посматрати као супстанца која испуњава простор.⁶³⁹ Представља физичко окружење које одређује услове живота у којима постоји појединац и друштво. Истовремено, „животна средина” обухвата друштвене и животне услове, животну средину, као и заједницу људи.

Концепт „животне активности” открива не само саму чињеницу постојања појединца, већ и његову природу, која се манифестује у различитим облицима активности. У овом контексту, суштина личности није ограничена на пуко физичко постојање, већ се открива у њеним друштвеним интеракцијама и односима са спољним светом.

Како је приметио И. Ф. Петров, животна активност има специфичнију природу од простог постојања. Људска активност није само процес живљења, већ и стална жеља за самоизражавањем, саморазвојем и интеракцијом са светом око себе.⁶⁴⁰

Концепт сигурности живота

Концепт безбедног живота нам омогућава да схватимо да особа није само објекат друштвених и биолошких процеса, већ и активан субјект, који

⁶³⁹ Ожегов СИ. Словарь русского языка: 70000 слов. М.: Русский язык, 1990. С. 758.

⁶⁴⁰ Петров И. Ф. О категории "жизнедеятельность" человека. Бюллетень науки и практики, 2021, 7 (3), 360-363.

обликује сопствени живот и комуницира са светом око себе. Да би се утврдила улога овог концепта у процесу ергодизајнирања животног окружења, потребно је размотрити концепте безбедности и опасности.

У радовима В. И. Авдинског, В. А. Дадалка и Н. Г. Синавског, примећује се да је безбедност вишеструки концепт који захтева детаљно разматрање.⁶⁴¹ Тако се у друштву безбедност може повезати са јавним редом, економском стабилношћу, здравством, образовањем итд. У природном окружењу безбедност је повезана са заштитом животне средине од загађења, очувањем биодиверзитета, спречавањем природних катастрофа итд. У области информација, безбедност подразумева заштиту информација од неовлашћеног приступа, као и обезбеђење поверљивости и интегритета података. У војној области, безбедност је повезана са одбраном земље од спољних претњи и обезбеђењем националне безбедности.

Према Ј. Г. Носкову, опасност, као филозофски концепт, је скуп услова и фактора који могу пореметити нормално функционисање објекта. Да би се у потпуности разумела опасност, неопходно је анализирати специфичне услове и факторе који је узрокују. Међу изворима опасности су различите екстремне ситуације које представљају претњу по живот и здравље људи, као и по јавну и еколошку безбедност.⁶⁴²

Концепти безбедности и животне активности о којима је горе било речи омогућавају нам да пређемо на разматрање концепта безбедности живота, који је фундаменталан у контексту пројектовања безбедног животног окружења. Данас многи аутори концепт безбедности живота разматрају у контексту одговарајуће дисциплине. Дакле, према дефиницији представљеној у раду О. Б. Назаренка „Безбедност живота је наука о удобној, безбедној интеракцији између особе и њеног окружења”.⁶⁴³ И. А. Екимова даје следећу дефиницију овог концепта: „Безбедност живота је област научног знања која покрива теорију и праксу заштите човека од негативних фактора у свим сферама људске делатности”.⁶⁴⁴ В. Г. Љашко безбедност живота схвата као „комплекс

⁶⁴¹ Авдинский В. И., Дадалко В. А., Синавский Н. Г. Национальная и региональная экономическая безопасность России. – М.: ИНФРА-М, 2017. – 363 с.

⁶⁴² Ожегов СИ. Словарь русского языка: 70000 слов. М.: Русский язык, 1990. С. 758.

⁶⁴³ Назаренко О.Б. Безопасность жизнедеятельности: учебное пособие О.Б. Назаренко, Ю.А. Амелькович; Томский политехнический университет. - 3-е изд., перераб. и доп. - Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2013. - 178 с.

⁶⁴⁴ Екимова И. А. Е455 Безопасность жизнедеятельности : учебное пособие для технических вузов / И. А. Екимова. — Томск: Эль Контент, 2012. — 192 с.

теоријских и практичних приступа и решења усмерених на реализацију наведених задатака, који чини основу нове области научних сазнања о безбедности интеракције човека са животном средином, области знања о опстанку човека. у окружењу”.⁶⁴⁵

Као што се види из разматраних дефиниција, концепт безбедности живота треба да се заснива на условима за безбедну интеракцију човека са околином, минимизирању негативних опасности различитих етимологија и пракси заштите човека.

Недоследност техногене рационалности у контексту пројектовања животне средине

Контрадикција између техногене рационалности и очувања природне средине једна је од најхитнијих дилема савременог света. Како су приметили Е. С. Демиденко, Е. А. Дјоргачева, Н. В. Попкова, жеља за технолошким напретком и побољшањем услова живота праћена је појачаном деградацијом природне средине и, као последицом, погоршањем здравља људи. Ова контрадикција се јасно манифестује у процесима индустријализације и урбанизације, који, упркос потенцијалу за економски и друштвени развој, доводе до озбиљних еколошких проблема.⁶⁴⁶

Градови, као центри динамичног друштвено-економског развоја, кључни су елементи техногеног окружења људске делатности. Е. С. Демиденко и Е. А. Дјоргачева наводе да су они (градови) сложени урбани екосистеми, који се стално мењају у потрази за максималном техничком и економском ефикасношћу. Међутим, са повећањем становништва и растом урбаних подручја, повећавају се и еколошки проблеми, као што су загађење ваздуха, воде и земљишта, нестанак природних подручја и губитак биодиверзитета. Према прогнозама, за сто година ће око трећине Земљине површине заузимати градови, друга трећина ће постати пољопривредно земљиште са вештачким земљиштима, а преостала трећина ће се претворити у заштићене пределе.⁶⁴⁷

⁶⁴⁵ Ляшко В.Г. Безопасность жизнедеятельности: монография. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2015. – 236 с.

⁶⁴⁶ Демиденко Э.С., Дергачева Е.А., Попкова Н.В. Философия социально- техногенного развития мира: статьи, понятия, термины: научное издание. М.: Всемирная информ-энциклопедия; Брянск: БГТУ, 2011. С. 186

⁶⁴⁷ Демиденко Э.С., Дергачева Е.А. Техногенное развитие общества и трансформация биосферы. М.: Красанд, 2010. 288 с.

Описани трансформациони процеси представљају огроман изазов за човечанство, који захтева развој приступа пројектовању хармоничних услова живота. Неопходно је тежити стварању урбаних средина са балансом између економског развоја и очувања животне средине. Имплементација ове иницијативе је могућа кроз увођење технологија оријентисаних на природу и социо-техно-природног приступа (који су развили Е. С. Демиденко и Е. А. Дјоргачева) у процес ергодизајнирања безбедног животног окружења.

Ергодизајн безбедног животног окружења

Да би се постигла безбедност пројектованих животнох средина у контексту ергодизајн приступа, ергодизајн треба да обухвати коришћење системских и кибернетичких модела који су усмерени на повећање продуктивности и благостања, како друштва, тако и биосфере.⁶⁴⁸ Ергодизајн заснован на интеграцији ових принципа може отворити нове могућности за побољшање еколошких перформанси. Поред ових модела, ергодизајн треба да се заснива на методологији пројектовања оријентисаног на природу и на социо-технолошком приступу. По први пут, развој социо-техно-природног приступа почео је у Научно-филозофској школи социо-технолошког развоја у Брјанску. Е. С. Демиденко и Е. А. Дјоргачева су развили методологију овог приступа и образложили је у својим радовима.⁶⁴⁹

Коришћење кибернетичких принципа омогућиће пројектовање окружења која могу динамички да одговоре на потребе корисника, што доприноси стварању прилагодљивијих, безбеднијих и одрживијих услова који немају негативан трансформациони ефекат на природну средину. На пример, развој урбаних простора у оквиру овог концепта може помоћи у смањењу загађења животне средине уз побољшање квалитета живота друштва.

Такође је важно усвојити приступ који узима у обзир интеракцију између друштва, техносфере и биосфере. Овај приступ омогућава креирање пројеката који промовишу хармоничан и одржив развој, у складу са природним циклусима биосфере. То подразумева не само узимање у обзир еколошких аспеката

⁶⁴⁸ Кузьменко А. А. Философское осмысление эргоэкологического взаимодействия при проектировании (эргодизайне) систем в условиях техногенного социоприродного развития/ Евразийский юридический журнал. – 2023 № 10 (185). С. 532-536

⁶⁴⁹ Демиденко Э.С., Дергачева Е.А. Техногенное развитие общества и трансформация биосферы. М.: Красанд, 2010. 288 с.; Демиденко Э.С., Дергачева Е.А., Попкова Н.В. Философия социально- техногенного развития мира: статьи, понятия, термины: научное издание. М.: Всемирная информ-энциклопедия; Брянск: БГТУ, 2011. С. 186

приликом пројектовања, већ и активну жељу за очувањем и обнављањем екосистема у процесу ергодизајнирања животне средине.

Дакле, садашња фаза развоја социо-техногеног света наглашава потребу за дубљим разумевањем односа између друштва, техносфере и биосфере. Недоволна пажња на њихове односе и међусобне утицаје отежава потпуно регулисање ергодизајна као једног од процеса социо-технолошког пројектовања безбедних услова живота људи.

Закључак

Људска активност је феномен који оличава сложену интеракцију између друштва, техносфере и биосфере, чинећи основу људског постојања. Ергодизајн игра важну улогу у дизајну животног окружења, јер обезбеђује сигурну интеракцију између особе и других елемената система. Интеграција ергодизајна са социо-техно-природним приступом у контексту пројектовања животног окружења представља развојну стратегију која може створити услове за живот који доприноси не само просперитету човека, већ и очувању природне средине. Овај приступ отвара нове перспективе у стварању ергодизајн методологије дизајна оријентисане на природу у савременом свету.

ЛИТЕРАТУРА

Авдинский В. И., Дадалко В. А., Синявский Н. Г. Национальная и региональная экономическая безопасность России. – М.: ИНФРА-М, 2017. – 363 с.

Демиденко Э.С., Дергачева Е.А. Техногенное развитие общества и трансформация биосферы. М.: Красанд, 2010. 288 с.

Демиденко Э.С., Дергачева Е.А., Попкова Н.В. Философия социально-техногенного развития мира: статьи, понятия, термины: научное издание. М.: Всемирная информ-энциклопедия; Брянск: БГТУ, 2011. С. 186

Екимова И. А. Е455 Безопасность жизнедеятельности : учебное пособие для технических вузов / И. А. Екимова. — Томск: Эль Контент, 2012. — 192 с.

Кузьменко А. А. Философское осмысление эргоэкологического взаимодействия при проектировании (эргодизайне) систем в условиях техногенного социоприродного развития/ Евразийский юридический журнал. – 2023 № 10 (185). С. 532-536

Ляшко В.Г. Безопасность жизнедеятельности: монография. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2015. – 236 с

Назаренко О.Б. Безопасность жизнедеятельности: учебное пособие О.Б. Назаренко, Ю.А. Амелькович; Томский политехнический университет. – 3-е изд., перераб. и доп. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2013. – 178 с.

Ожегов СИ. Словарь русского языка: 70000 слов. М.: Русский язык, 1990. С. 758.

Петров И. Ф. О категории "жизнедеятельность" человека. Бюллетень науки и практики, 2021, 7 (3), 360-363.

Кузьменко Александр Анатольевич

Брянский государственный технический университет

Брянск, Российская Федерация

ЭРГОДИЗАЙН КАК ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД К ПРОЕКТИРОВАНИЮ БЕЗОПАСНОЙ СРЕДЫ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В современном мире, где технологический прогресс неизменно оказывает влияние на нашу повседневную жизнь, вопросы безопасности среды жизнедеятельности становятся всё более актуальными. Эргодизайн, базирующийся на принципах эргономики и дизайна, занимается созданием гармоничных условий для жизни человека. В данной статье ставится цель показать, что эргодизайн является процессом, способствующим созданию среды жизнедеятельности, безопасной как для человека, так и для окружающей природной среды. Для достижения этой цели важно учитывать необходимость внедрения социотехноприродного подхода в методологию эргодизайна, разрабатываемого Брянской научно-философской школой социально-техногенного развития. В рамках данной работы предпринята попытка доказать возможность развития эргодизайна как инструмента для формирования безопасной социотехноприродной среды жизнедеятельности.

Ключевые слова: эргодизайн, безопасность, социотехноприродный подход.

Kuzmenko Alexander Anatolyevich

Bryansk State Technical University

Bryansk, Russian Federation

**ERGONOMICS AS A FACTOR IN IMPROVING THE SAFETY OF THE
GLOBAL SOCIO-TECHNOLOGICAL AND NATURAL SYSTEM**

Summary

In the modern world, where technological progress is steadily affecting our daily lives, the safety of the living environment is becoming the subject of more and more serious attention. Ergodesign, based on the principles of ergonomics and design, deals with the design of harmonious human living conditions. The purpose of this article is to prove that ergodesign is a process that allows you to design a safe living environment not only for humans, but also for, and for the natural environment. However, in order to achieve this goal, it is necessary to understand the importance of introducing a sociotechnological approach into the methodological base of ergodesign, which is being developed by the Bryansk Scientific and Philosophical School of Sociotechnogenic Development of the world and life. Therefore, within the framework of this work, an attempt has been made to prove the possibility of developing an ergodesign of a safe sociotechnological environment of vital activity.

Keywords: Ergodesign, security, sociotechnological approach.

Проф. др Дарина Григорова

Историјски факултет,

Универзитет у Софији „Св. Климент Охридски”

dgrigorova@mail.ru

АМЕРИЧКЕ ПРОГНОЗЕ И СЦЕНАРИЈИ ЦИА-е ЗА БУДУЋНОСТ СОВЈЕТСКОГ СИСТЕМА ПОСЛЕ ПЕРЕСТРОЈКЕ

Сажетак

У тексту се анализирају америчке прогнозе и ЦИА сценарији за совјетску будућност после перестројке а уочи распада СССР-а. Коришћени извори су декласификовани документи из ЦИА архива, као и бугарски дипломатски извештаји из 1991. из Архива Министарства иностраних послова Републике Бугарске. Посебна пажња је посвећена теми о идеолошком и историозофском погледу ЦИА аналитичара на „руски карактер” совјетске политике. У терминологији докумената из ЦИА нема разлике између „СССР-а” и „совјетске Русије”, „совјетско” и „руско” су истоветни. У чланку се анализира и религиозни фактор у америчким истраживањима о Русији/СССР-у, а наиме католички приступ ЦИА теми о Православљу и Руској Православној Цркви. Друга тема која се истражује у чланку, је политичка ЦИА анализа стања совјетског система 1990–1991.

Кључне речи: ЦИА, СССР, Перестројка, Руска Православна Црква, „Москва–Трећи Рим”, русофобија

Америчке прогнозе и ЦИА сценарији за будућност совјетског система после перестројке

Америчке анализе СССР-а у декласификованим ЦИА документима предвиђају различите сценарије за перестројку и за будућност совјетског система. Нарочито су интересантни амерички документи где је присутан идеолошки и историозофски поглед на СССР/Русију а анализа уступа место прагматичком приступу, али показује амерички стереотип за Русију/СССР.

У аналитичком ЦИА истраживању са почетка перестројке (1985.), помоћу прогноза совјетске будућности до 1988. најтачније је дефинисана

америчка представа о Русији/СССР-у, где се „совјетско” не раздваја од „руског”, већ се одређује „најбитнија црта совјетске политике – руски карактер”, у коме је „у току 1000 година руске историје усађен имперски драјв”⁶⁵⁰. Поклапа се с мишљењем совјетског либерала Јурија Афанасијева који 1990. пред „Шпигел”-ом изјављује „да би се придружила осталом човечанству”, што је „примарни задатак Русије”, мора да се „ликвидира руска империја, која се зове Совјетски савез”⁶⁵¹.

Амерички стереотип доживљава руски карактер као „московски расизам”, а доминантна идеологија у „Совјетској империји” није нити марксизам, нити лењинизам, већ Москва – Трећи Рим. У америчким ЦИА представама, наследство Византије је „грандиозна стратегија совјетске Русије”, која објашњава „месиански империјализам Кремља”. Совјетски савез је „тоталитарна аутократија”, чији корени нису у комунизму, већ у Византији.

У америчком истраживању, нарочито болно се доживљава препород Руске Православне Цркве и припрема за прославу 1000-годишњег јубилеја Крштења Русије. Амерички аналитичари су подложни католичкој доктрини и у „одбијању Филиоква” траже корене стаљинизма (вероватно због његовог патерналистичког духа, који имитира „цара-баћушку”), а Крштење Русије 988-е дефинишу као „трагедија”, као „катастрофа” коју треба „оплакивати”, а не славити. У доктрини „Москва – Трећи Рим” и у раскиду између западно-августинске и словенско-византијске цивилизације амерички ЦИА аутори привиђају „свест колективног Хитлера који влада у Кремљу”. У конкретном случају реч је о екипи Горбачова, који је у специјалном извештају назван „Андроповљева династија”⁶⁵².

Представа америчких ЦИА аналитичара о Русији/СССР-у слична је оној историчара Андреја Амалрика за кога је СССР „велика Источнословенска империја, коју су створили Германи, Византинци и Монголи”, и који 1970.

⁶⁵⁰ Global Showdown: The Russian Imperial War Plan for 1988. – *Executive Intelligence Review*. Special report. July 24, 1985. – *Central Intelligence Agency*, p. 70.
<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP90-00845R000100310004-9.pdf>
[27.07.2022]

⁶⁵¹ *Островский, А.В.* Глупость или измена? Расследование гибели СССР. М., 2011, с. 438.

⁶⁵² Global Showdown: The Russian Imperial War Plan for 1988..., p. 76, 73–74, 83, 134.

предвиђа рушење СССР-а, али даје погрешан узрок – очекује да рат с Кином стави тачку на совјетски систем⁶⁵³.

Ирационални историозофски приступ америчких ЦИА обавештајаца је класичан пример митолошке русофобије, плод митолошког схватања Русије/СССР-а. Аутори аналитичке прогнозе долазе дотле да Аверала Харимана, Хенрија Кисинџера, Џорџа Кенана и Збигњева Бжежинског, патрона америчких Совјетолошких школа, прозивају „преварантима и издајницима академске науке”, зато што разматрају почетак СССР-а 1917-е као „трансформација дотадашњег руског друштва”.

Према ЦИА аналитичарима, „издаја” Харимана-Кисинџера-Кенана-Бжежинског је у њиховом односу према „дрвеној Русији” манастира, руских тројки, самовара, „којима они одређују изузетно позитивну вредност” а што је „лажна анализа” која „подржава великоруски национализам и Руску Православну Цркву”⁶⁵⁴.

Митолошка русофобија у ЦИА анализи је праћена и рационалном критиком према САД-у: „најочигледнија мана савремене америчке обавештајне службе и повезане с њом политике је незналачки и кратковидан „прагматизам” који је карактеристичан за америчку идеологију”. Аутори извештаја критикују амерички прагматички приступ игнорисања културног наслеђа, које се чува генерацијама и има „дубински утицај на понашање народа”.

Препорука из 1985. америчкој политици према СССР-у је да одустане од „малтузианског постиндустријског друштва”, да не би се почетком или средином 90-их година XX века Москва претворила „у престоницу светске империје”⁶⁵⁵.

Совјетски либерални идеолози и симпатизери америчког малтузианског модела из екипе Горбачова, као и из Јељциновог окружења, подешавају перестројку на колосек „деидеологизације” кроз невидљиву идеологију „невидљиве руке” тржишта, у комбинацији с деиндустријализацијом, а ускоро стиже и резултат и на почетку 90-их Москва је престоница не светске, већ регионалне силе.

Анализа Роберта Гејтса дефинише Горбачовљево перестројку из 1988-е као „политички земљотрес” који, међутим, остаје тоталитаран, а „горбачовски

⁶⁵³ *Ruthland, P. Sovietology: Notes for a Post-Mortem. – The National Interest, Spring 1993, N 31, Special Issue: The Strange Death of Soviet Communism: An Autopsy (Spring 1993), p. 113.*

⁶⁵⁴ *Global Showdown: The Russian Imperial War Plan for 1988..., p. 74.*

⁶⁵⁵ *Global Showdown: The Russian Imperial War Plan for 1988..., p. 66, 70.*

лењинизам значи очување политичког монопола комунистичке партије”. Заменик директора ЦИА прогнозира да независно од резултата перестројке, САД „чека дуго такмичење и борба са Совјетским савезом”⁶⁵⁶. Према Роберту Гејтсу, разлика између Горбачова и Стаљина у „рату с партијским апаратом” је да ривали Михаила Сергејевича „изгубиће власт, углед и посао, али не и живот”⁶⁵⁷.

Америчке ЦИА анализе признају да „прогнозе совјетске политике за 1990.”, као и оцена „горбачовских промена за интересе Запада” су „превише неодређене”, признају и присуство „сталних несугласица” између академске заједнице и обавештајних кругова.

За 1990. постоје три америчка сценарија: „подмлађивање постојећег система”, „системске реформе” и „неостаљинизам”. Аутори извештаја преферирају први сценарио као „највероватнији”, а наиме реализација „најмање спорних момената горбачовског програма” а да не доведе до промена у политичком систему, нити у тржишним реформама. Према овом сценарију, за спољашњу политику се очекује „конзервативнији приступ”.

У другом сценарију „системских реформи” амерички аналитичари предвиђају „битне промене у политичком и економском систему, слабљење државне контроле над информацијама... децентрализацију... повећане канале политичког неслагања”. У новембру 1987. ЦИА аутори дају том сценарију „релативно малу шансу”.

Међутим, совјетски систем 1990-е одговара не првом, већ управо другом америчком сценарију, осим спољнополитичке тачке, према којој у односу на Запад предвиђају побољшање конкурентских позиција Москве.

Према трећој прогнози о „неостаљинизму” – карактеристичан је и сам назив прогнозе, што издаје и амерички страх управо од „неостаљинизма” /у духу националне политике/, а не од „неолењинизма” /по интернационалној линији/. У овом сценарију, дефинисаном као „сасвим мало вероватним”, предвиђају

⁶⁵⁶ Robert M. Gates, Deputy Director of Central Intelligence. What is going on in the Soviet Union. 26 May 1988. – *Central Intelligence Agency*, p. 14–16, 18.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP89G00720R000500080017-0.pdf>
[27.07.2022]

⁶⁵⁷ Robert M. Gates, Deputy Director of Central Intelligence. Recent Developments in the Soviet Union and Implications for U.S. Security Policy. 14 October 1988. – *Central Intelligence Agency*, p. 6.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP90M00005R000700120013-3.pdf>
[22.07.2022]

„чврсту рецентрализацију политичке и економске контроле... подстицање руског национализма и агресивније сламање неслагања”, а спољашну политику „изразито антизападну”, док „оружане снаге ће бити заштићене од утицаја економске стагнације”. Амерички извештај је успешно предвидео да 1987-е „реформе у Москви повећаће потенцијал за нестабилност у Источној Европи”⁶⁵⁸.

Збигњев Бжежински даје сличну прогнозу за СССР и Источну Европу јануара 1988. када предвиђа ново „Пролеће народа”⁶⁵⁹ а прогноза се реализује „пролећем” источноевропских народа после 1989. Ако перестројка проузрокује источноевропско пролеће, онда следи супротан ефекат источноевропског утицаја на СССР. Амерички совјетолог Мартин Малиа објашњава „слом система” утицајем спољашњег фактора – „крхке Источне Европе”⁶⁶⁰.

Забринутост америчких аналитичара у новембру 1989. је у томе да „ако су догађаји у Источној Европи потпуно ван контроле и попримају агресивно антисовјетски карактер”, они ће проузроковати заустављање перестројке. Америчка обавештајна служба предвиђа и сценарио „социјална револуција” за 1990. уз „отцепљење многих неруских република и дуготрајни грађански рат”⁶⁶¹.

Што се тиче совјетског лидера, амерички извештаји су умерено скептични због историјске специфичности Русије и Совјетског савеза. Успешне „промене овакве величине” попут оних које је замислио Горбачов, могу да буду остварене само са стране „изузетно ауторитарних лидера” уз подршку „олигархије Политбироа”. Међутим, за разлику од Горбачова, Јељцин поседује све потребне квалитете за радикалну деконструкцију совјетског система.

Алтернативно мишљење ЦИА директора у неким аспектима одудара од оног његових колега – он не прихвата да Горбачовљеве реформе су упоредиве са Стаљиновим 20-их година, већ обрнуто, чак су скромније од оних Хрушчовљевих. Прогноза ЦИА директора из новембра 1987. гласи да политика

⁶⁵⁸ Whither Gorbachev: Soviet Policy and Politics in the 1990s. November, 1987 – *Central Intelligence Agency*, p. 1–5.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP91R00941R000400110001-5.pdf> [27.07.2022]

⁶⁵⁹ *Ruthland, P. Sovietology: Notes for a Post-Mortem...*, p. 111.

⁶⁶⁰ *Malia, M. Leninist Endgame. – Daedalus*, Spring, 1992, Vol. 121, No. 2, The Exit from Communism (Spring, 1992), p. 64.

⁶⁶¹ The Soviet System in Crisis: Prospects for the Next Two Years. National Intelligence Estimate. 21 November 1989. – *Central Intelligence Agency*, p. 15, 7.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP94T00766R000200080002-0.pdf> [28.07.2022]

„партијске обнове”, започета под Андроповом и настављена Горбачовом, покушај је да се заустави „слабљење партијске контроле”, што би у СССР-у „могло довести до озбиљних преокрета и бацити сумњу на способност режима да опстане”⁶⁶².

У алтернативном мишљењу ЦИА директора, по политичкој моћи у СССР-у партијски/идеолошки фактор је стављен на прво место, од чега зависи стабилност власти.

После августовског пуча спроведен од „апаратчика из прошлости који заудару на бућ” аналитички ЦИА извештаји већ категорички предвиђају да ће неуспешни покушај државног удара довести до „расула централизоване совјетске државе, што обележава крај система, који је изградио Стаљин”. Амерички аналитичари очекују да се створи „децентрализовано уједињење или удружење република”, али у почетку унутар СССР-а, чије цепање не би било брзо, као што се дешава, већ „трајаће годинама”.

Амерички извештај из августа–септембра 1991. утврђује политичку моћ Јелцина који „поседује сву моћ доминантне руске републике”, док је положај совјетског председника „већ непостојећег центра”. Ситуација после августовског пуча из 1991. се упоређује са 1917–1918. када су се републике расуле после „слома централне власти”⁶⁶³.

Ново у овој релативно сличној ситуацији је, ако изузмемо и одсуство озбиљног спољног фактора, какав је Први светски рат за 1917., да је управо руска република та која најбрже бежи од СССР-а.

Првог дана након неутрализације ДКВС-а (Државног комитета за ванредне ситуације, бел.пр.), 22 августа 1991., Џорџ Кенан даје интервју где категорички дефинише државни удар као „преломни догађај” историјског значаја, неупоредив са 1917., али који ће неминовно довести до децентрализације. Кенан сматра да је „време великих империја прошло” и да августовски пуч показује да се ово односи и на „руску совјетску империју”. Према Кенану, америчка политика мора „на сваки могући начин подстицати Русе”, али и да „помаже појединим републикама”⁶⁶⁴.

⁶⁶² Whither Gorbachev: Soviet Policy and Politics in the 1990s..., p. 4, 10–11.

⁶⁶³ Spotlight on the Russian Revolution of 1991. Office of Soviet Analysis. August-September 1991. – *Central Intelligence Agency*, p. iii, 1.

https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000499833.pdf [22.07.2022]

⁶⁶⁴ George Kennan Discusses Soviet Developments. August 22, 1991. Washington, D.C. – In: The MacNeil/Lehrer NewsHour. – *Central Intelligence Agency*, pp. 1–6.

У септембру 1991. у ЦИА извештајима се већ користи термин „бивши СССР”, што је карактеристично за дипломатске информације бугарских дипломата одмах после Августа '91. Међутим, Американци користе овај појам јер очекују нов савезни уговор, а не брзи распад, како то бива у децембру. Предвиђена сценарија су два: 1/ конфедерација на принципу слободног удруживања, са заједничким тржиштем, укључујући Украјину; и 2/ дезинтеграција, у којој „нагло расту сепаратистичке тежње Русије, јача национализам у републикама, а ауторитарни покрети добијају снагу”. Јељцин је дефинисан као „најмоћнији национални лидер”.

У ЦИА извештају, америчка позиција и позиција Запада фаворизује сценарио конфедерације, да би се „сачувао утицај на догађаје у бившем СССР-у”, и обрнуто, против је децентрализације или фактичког распада СССР-а.

Америчке обавештајне службе се прибојавају да ће „фрагментација бившег СССР-а изложити Запад озбиљним опасностима због хаоса и непредвидивости”, с једне стране, док – са друге, озбиљно су забринуте због „перспективе да нуклеарно оружје падне у руке терориста”. Закључак је да сценарио децентрализације и „конflikта унутар или између република” представља „озбиљан ризик за Запад”. Прогноза је за „конфедерацију” до 12 месеци⁶⁶⁵, међутим након три месеца је остварена децентрализација.

Став Запада против распада СССР-а 1991. године потврђују не само ЦИА извештаји, већ и бугарски дипломатски архив, такође и руски извори.

У дипломатском извештају из Кијева октобра 1991., описује се америчка позиција, коју је на конференцији за штампу озваничио Збигњев Бжежински, који категорички упозорава Украјину: „Независност и кооперација – да, субординација и сепаратизам – не!”⁶⁶⁶.

Британска позиција се поклапа с америчком, што потврђује и меморандум са састанка децембра 1991. бугарског дипломате са Ендрјуом Ленсом из одељења за истраживања и анализу Министарства иностраних послова Енглеске. Британски представник је бугарској страни изјавио да су у Енглеској „узнемирани најновијим развојем ситуације у досадашњем СССР-у”

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP99-01448R000401840001-1.pdf>
[28.07.2022]

⁶⁶⁵ The Republics of the Former USSR: The Outlook for the Next Year. Special National Intelligence Estimate. September 1991. – *Central Intelligence Agency*, p. iv, v, vii, 16.

https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000265649.pdf [22.07.2022]

⁶⁶⁶ Информација за положението в Украина и тенденции за неговото развитие. – АМВНР. Дело 3, Оп. 48-1. А.е. 69. Киев, 1991. Л. 31.

и да се питају како да помогну М. Горбачову и да ли ће моћи ишта да учине⁶⁶⁷, при чему је њихова примарна брига контрола нуклеарног наоружања.

Последњи директор КГБ-а Вадим Бакатин у својим мемоарима објављеним 1992., пише о свом личном састанку с Дагласом Хардтом, на коме је британски министар спољних послова изнео своје мишљење о судбини СССР-а да мора да одустане од командно-административног система, али је „његов распад опасан... и непотребан“⁶⁶⁸.

Међутим, генерал из КГБ-а Николај Леонов помиње амерички став од последње посете државног секретара Џејмса Бејкера Москви, где се наговештава да ће „САД признати СССР у границама из 1933.“, када су успостављени совјетско-амерички дипломатски односи. Ревизија граница у овом формату значила би ревизију границе с Финском, Румунијом, промену западне границе Беларусије, као и губитак Курилских острва и део Сахалина⁶⁶⁹.

Индиректна потврда америчког незваничног става о совјетским границама из 1933. био је Реганов покушај током посете Москви 1988. да „упорно саветује Горбачова да помогне Јапану у територијалном спору“ око Курилских острва^{670/21/}.

Амерички историчар Ричард Пајпс, саветник Роналда Регана за Источну Европу и СССР (1981–1982), подржава 1991. став да је „совјетски територијални интегритет“ у интересу Сједињених америчких држава. Пајпс објашњава званичну америчку подршку совјетској територији осим уз страх за контролу нуклеарног наоружања, с једне стране, и уз „балканизацију Источне Европе и већег дела Азије“, с друге. Источна Европа, или „плод руске победе у Другом светском рату“⁶⁷¹, које се Горбачов одриче, остаје у интересу САД-а.

Што се тиче краја СССР-а, Ричард Пајпс признаје да „иако је био скептичан у погледу очувања совјетског режима“ и да је предвидео „дубоке промене“, распад 1991. је био неочекиван за њега⁶⁷².

⁶⁶⁷ Срећа с Андрију Ланс от отдела за проучвања и анализи на МВНР на Англија. – АМВНР. Дело 1, Оп. 48-1. А.е. 5. Л. 62. Софија, 1991.

⁶⁶⁸ Бакатин, В. Избавление от КГБ. М., 1992, с. 178.

⁶⁶⁹ Леонов, Н. С. Лихолетъе: последние операции советской разведки. М., 2015, с. 212.

⁶⁷⁰ Кокошкин, А. А. Россия и Япония: Узлы противоречий. М., 2010, с. 364.

⁶⁷¹ Pipes, R. The Soviet Union Adrift. – *Foreign Affairs*, 1990/1991, Vol. 70, No 1, America and the World 1990/91 (1990/1991), p. 75, 82.

⁶⁷² Pipes, R., Burbank, J. Interview with Richard Pipes. May 14, 2015. – *Cahiers du Monde russe*, Vol. 58, No 1/2, 1917: Historiographie, dynamiques révolutionnaires et mémoires contestées (Janvier-juin 2017), p. 45.

Руски министар спољних послова Андреј Козирев годинама касније признаје да се „западни лидери оштро противе разбијању Савеза“⁶⁷³.

Паралелно са ставом Бушове администрације која је уздржана од мешања у унутрашње ствари СССР-а, америчке невладине организације, које подржавају руску антисовјетску опозицију за период 1989–1991., пружају озбиљну „подршку промени режима“, о чему пише Мајкл Макфол. Невладине организације: Национални фонд за демократију, Национални демократски институт, Америчка федерација рада – Конгрес производних синдиката, нису „строго ограничене међународним принципима поштовања суверенитета“ и „њихови напори су сушта супротност политици Бушове администрације“. Национални фонд за демократију помаже не само Демократској Русији, већ и „пружа помоћ националистима на Балтику, Украјини, Јерменији, Азербејџану и Грузији“⁶⁷⁴/25/.

Амерички вектори ка СССР-у за период 1989–1991. су владин, који подржава интегритет Савеза, и невладин, који подрива совјетски систем, и овај паралелизам није антагонистички, већ комплементарни прагматизам. Бушова администрација се клади на Горбачова, а невладин амерички сектор – на Јељцина, и у оба случаја америчко присуство у совјетској или у постсовјетској власти је обезбеђено према развоју догађаја.

ЛИТЕРАТУРА

Архиви

Архив Министарства иностраних послова Републике Бугарске

Информација за положението в Украйна и тенденции за неговото развитие. – АМВнР. Дело 3, Оп. 48-1. А.е. 69. Л. 21–35. Киев, 1991.

Среща с Андрию Ланс от отдела за проучвания и анализи на МВнР на Англия. – АМВнР. Дело 1, Оп. 48-1. А.е. 5. Л. 62. Софија, 1991.

Архив ЦИА

George Kennan Discusses Soviet Developments. August 22, 1991. Whashington, D.C. – In: The MacNeil/Lehrer NewsHour. Pp. 1–6. – *Central Intelligence Agency*.

⁶⁷³ Козырев, А. „Настоящий камикадзе“. – В: П. Авен, А. Кох. Революция Гайдара. История реформ 90-х из первых рук / А. Р. Кох — «Альпина Диджитал», 2013, с. 188.

⁶⁷⁴ Голдгейер Дж., Макфол М. Цель и средства. Политика США в отношении России после „холодной войны“. М, 2009, с. 43.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP99-01448R000401840001-1.pdf> [28.07.2022]

Global Showdown: The Russian Imperial War Plan for 1988. – *Executive Intelligence Review*. Special report. July 24, 1985. – *Central Intelligence Agency*.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP90-00845R000100310004-9.pdf> [27.07.2022]

Robert M. Gates, Deputy Director of Central Intelligence. What is going on in the Soviet Union. Pp. 1–18, 26 May 1988. – *Central Intelligence Agency*.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP89G00720R000500080017-0.pdf> [27.07.2022]

Robert M. Gates, Deputy Director of Central Intelligence. Recent Developments in the Soviet Union and Implications for U.S. Security Policy. Pp. 1–24, 14 October 1988. – *Central Intelligence Agency*.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP90M00005R000700120013-3.pdf> [22.07.2022]

Spotlight on the Russian Revolution of 1991. Office of Soviet Analysis. August-September 1991. – *Central Intelligence Agency*.

https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000499833.pdf [22.07.2022]

The Republics of the Former USSR: The Outlook for the Next Year. Special National Intelligence Estimate. September 1991. – *Central Intelligence Agency*.

https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000265649.pdf [22.07.2022]

The Soviet System in Crisis: Prospects for the Next Two Years. National Intelligence Estimate. 21 November 1989. – *Central Intelligence Agency*.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP94T00766R000200080002-0.pdf> [28.07.2022]

Whither Gorbachev: Soviet Policy and Politics in the 1990s. Pp. 1–16, November 1987 – *Central Intelligence Agency*.

<https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP91R00941R000400110001-5.pdf> [27.07.2022]

Научни извори

Авен, П., А. Кох. Революция Гайдара. История реформ 90-х из первых рук / А. Р. Кох — «Альпина Диджитал», 2013.

Бакатин, В. Избавление от КГБ. М., 1992.

Голдгейер Дж., Макфол М. Цель и средства. Политика США в отношении России после „холодной войны”. М, 2009.

Кокошкин, А. А. Россия и Япония: Узлы противоречий. М., 2010.

Леонов, Н. С. Лихолетье: последние операции советской разведки. М., 2015.

Островский, А.В. Глупость или измена? Расследование гибели СССР. М., 2011.

Malia, M. Leninist Endgame. – *Daedalus*, Spring, 1992, Vol. 121, No. 2, The Exit from Communism (Spring, 1992), pp. 57–75.

Pipes, R., Burbank, J. Interview with Richard Pipes. May 14, 2015. – *Cahiers du Monde russe*, Vol. 58, No 1/2, 1917: Historiographie, dynamiques révolutionnaires et mémoires contestées (Janvier-juin 2017), pp. 43-56.

Pipes, R. The Soviet Union Adrift. – *Foreign Affairs*, 1990/1991, Vol. 70, No 1, America and the World 1990/91 (1990/1991), pp. 70–87.

Ruthland, P. Sovietology: Notes for a Post-Mortem. – *The National Interest*, Spring 1993, No 31, Special Issue: The Strange Death of Soviet Communism: An Autopsy (Spring 1993), pp. 109–122.

Prof. Dr. **Darina Grigorova**,
Faculty of History,
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

AMERICAN PREDICTIONS AND CIA SCENARIOS FOR THE FUTURE OF THE SOVIET SYSTEM AFTER PERESTROIKA

Annotation

The article analyzes the American CIA's predictions and scenarios for the Soviet future after perestroika and on the eve of the collapse of the USSR. The sources used are declassified documents from the CIA archives, as well as a 1991 Bulgarian diplomatic reports from the archives of the Bulgarian Foreign Ministry. Special attention is paid to the topic of the CIA analysts' ideological and historiographical view of the “Russian character” of Soviet policy. The terminology of the CIA documents does not distinguish between “USSR” and “Soviet Russia”, “Soviet” and “Russian” are identical. The article also analyzes the religious factor in American reports on Russia/USSR, namely the CIA's Catholic approach to the subject of Orthodoxy and the Russian Orthodox Church. The second theme explored in the article is the CIA's political analysis of the state of the Soviet system in 1990-1991.

Key words: CIA, USSR, Perestroika, Russian Orthodox Church, “Moscow-Third Rome”, Russophobia

Марија С. Докић

Институт за политичке студије

Београд

marija.dokic@ips.ac.rs

ORCID <https://orcid.org/0009-0004-4159-9491>

ШТА НАС ПОСЕЈДОНОВ ТРОЗУБАЦ И МИТ О АТЛАНТИДИ МОГУ НАУЧИТИ О ГЕОПОЛИТИЦИ (МИСАОНА ОДИСЕЈА СА БЕСМРТНИЦИМА)?

Сажетак

Овај рад представља својеврсну одисеју и шетњу до Атлантиде и натраг, а кроз мисаоне увиде о Атлантиди, покушаћемо да одговоримо на питања о праузроку моћи и тајне древне цивилизације, која и дан данас непрекидно интригира јавност. Уједно, уз анализу текстова, као што су Платонов *Критија* и *Тимај*, долазимо до ближе одреднице стварности коју је представљала Атлантида, као и о чему су нам ови текстови заправо говорили, која је скривена порука коју нам митолошка стварност Атлантиде казује. Основна поставка рада поставља и неке од следећих питања. Да ли је овај живописни мит, о изгубљеном краљевству, скривено упозорење за човечанство, али уједно и упутство о исправној владавини и тежњама? Да ли постоји начин да ово тумачимо као мапу за боље разумевање стварности? Како можемо спознати истину, те да ли је финална сврха спознавања мисаоне Одисеје (Атлантиде) у разоткривању, или у освиту праскозорја нове идејне зоре, чија нас нит води, да, попут Кафкиног *Посејдона*, разумемо да неке тезе истински тек можемо интуитивно спознати и коначно дефинисати? Само кроз интуицију, откривамо дух бесмртника као пламен нове идејне бакље, и тако, жустрим кораком дистинктивне стварности, долазимо и до одређења далеке Атлантиде као идеолошке поставке, док се њена идејна основа пред нама непобитно разоткрива.

Кључне речи: Посејдон, Атлантида, Платон, Вавилонска кула, идеја.

„Зар ви не знате да је у вашој земљи живела најлепша и најплеменитија људска раса?“

Платон

*ПОСЕЈДОН ЈЕ АТЛАНТИДА ИЛИ КАКО ДОБАР ВЛАДАР УЧВРШЋУЈЕ
ГЕОПОЛИТИЧКУ ПОЗИЦИЈУ СВОГ ДОМЕНА*

Окружен моћи, окружен поданицима који га служе, бесповратно окружен самоћом постојања у свету моћног порицања граница, стоји Посејдон, велики бог океана и свих земаљских мора. Пандан небеснику, Зевсу, моћни Посејдон. Тишина којом је окружен, језива је, то је тишина порицања, тежина откривања сопственог идентитета када су границе моћи, и твоје сопствене. Шта нам то овај див говори? Шта нам прича о Посејдону може рећи о геополитици и зашто је Кафка изданак теорије о геополитици, из визуре оног за кога границе тог типа не постоје – Посејдона лично? Да бисмо даље истражили ову антиципацију геополитичке слободе и одговорности коју она са собом носи, овом приликом морамо се осврнути и на Посејдонове слабости, које метафорички представљају слабости система у којој власт зависи превасходно од једног, но врсног и изузетног, појединца, као и његове снаге, што је снага система који почива на политичкој једнакости, као и где је тај главни задатак оног који треба да спречи изазове које доносе морске олује, а које симболички представљају управо геополитичке катаклизме? Да бисмо ово урадили, у помоћ ће нам притећи и један други мит, који је по своме идеалу пандан идеалу Атлантиде, а то је мит о Вавилонској кули. Атлантида и Вавилонска кула деле и велики део симиларности, посебно када је у питању питање изворног греха, али за овај рад, наше полазиште неће бити зашто је и како дошло до тога да Атлантида нестане, нити да ли је истински постојала, иако су претензије овог рада храбро усмерене ка томе да јесте. Попут Кафке, отиснућемо се на пут кроз подводни свет са Посејдоном лично, и да бисмо валоризовали идеју коју нам аспект оваквог проучавања екстензивније дозвољава, замишљаћемо да Атлантида и даље негде постоји, на дну океана, где морски свет неометано живи, вођен мудрошћу великог Посејдона, који је сада идејни аспект и идеал мудрог и праведног владара. Покушаћемо да разумемо ову причу превасходно као параболу упозорења, једнако као што су то и бројне приче из Библије, попут већ споменуте, параболе о Вавилонској кули. Нестанак је последица, и за овакве ситуације надземни свет мора имати свог метафоричког Посејдона, иначе како другачије одговорити на велику катаклизму, до мудрошћу и јединством, непосредно и када је у питању криза овог типа? Као што Кафки то мудро не

промиче, идејна основа никада не нестаје и она не може бити уништена – све ствари су живе, све док живи и дише *идеја* о њима. Наравно да наш Посејдон има и невоље својих размера, али он никада не допушта да га то прене из размишљања о заштити свог домена, морског света, чије су дубине и дан данас далеко од погледа – метафорички или не, границе су сигурне, и увек ће то у идејном аспекту ове параболе и бити, но да ли је свету потребан један бог на челу власти, да би могао да одоли изазовима? Да ли постоји начин како би нама, ова алегорија из светске филозофије и књижевности, сада могла послужити и у свакодневном свету? Наравно да да, и да бисмо то истражили, окренућемо се једном другом популарном миту, а који смо већ споменули – миту о Вавилонској кули. Према томе, полазиште овог рада је превасходно идејног карактера, идеја о проналаску смисла из оквира Платоновог мисаоног лавиринта, где је основно начело да идејна суштина филозофије увек и без изузетка, треба да буде и упутство за живот.

Да бисмо боље разумели позицију из које Кафка полази, потребно је прво да сагледамо митолошку перспективу и када говоримо о три моћна брата, Зевсу, Посејдону и Хаду. Као што је опште познато из грчке митологије, сваки од браће има свој независни географски домен, који и представља и главни опсег његове владавине. Зевс, као врховни Бог, влада небом, Посејдон влада морем, а Хад је владалац подземног света. Шта их обједињује, а шта раздваја, где је та кључна и значајна црта која одређује мир међу браћом, тј. мир између ова три незауостављиво моћна владара? То је уједно и кључна поставка сваког географског еквилибријума, као и све оно што чини да владалац неометано може да оствари превласт над својим доменом. Наравно, један део кључа је у удаљености њихових домена, и нема тог тројанског коња који би могао премостити нит која их раздваја, а други, важнији, јесте то да моћну браћу повезује и неизмерно поштовање према туђим границама. Све ово је прва геополитичка лекција, коју нам митологија као таква пружа, и непобитно утиче на наше доживљаје света и владавине. Што су даље домени власти, то је јача њихова геополитичка позиција. Све оно што дели море, налази се на далеко сигурнијем терену, али шта се дешава када границе не постоје и када је један човек одговоран за све, где је та црта Посејдоновог аспекта у сновима у уједињењу земаља, и колико би нас то учинило сигурнијим, на које изазове то одговара? Одговоре на ова, али и слична питања, истражићемо такође у овом раду, постављајући религију у центар, као и мит о Вавилонској кули. Да бисмо боље разумели Посејдонову хипотетичку владавину далеком Атлантидом, разумећемо и да је ова Атлантида, поред све филозофске тежине коју она као таква носи (у једном тренутку ми уочавамо да она више није само краљевство,

она је идеја), заправо и вавилонски идеал, идеал једнако исказан и предочен, само другим речима и алегоријским сликама. И на крају ћемо још саосећајно разумети зашто је Посејдон усамљен у својим одајама, посвећен апсолутно своме задатку и својој мисији, и шта је то што га чини великим ујединитељем свих мора, те зашто Атлантида (наравно, опет хипотетички), живи и дише идеал Вавилонске куле, те њене дубине парирају кулиним висинама.

Вавилонска кула представља идеал уједињења, и као таква, она је неоспорно јединствена на геополитичкој позорници. По добро познатој причи из Библије, идеал вавилонске куле потицао је из једног, несаломивог фактора, око кога су се окупљале све остале идејне поставке. Тај фактор је заједнички језик, из кога би требало да изникне заједничка култура, но овај идеал не успева да досегне своје остварење, из простог разлога зато што људи нису спремни да живе у заједништву. Овај идеал нам као такав говори и много више, говори нам о основној одредници која сачињава једно геополитичко подручје, а то је његов језик. Такође, говори нам о космополитском идеалу, који је сада, из ове перспективе постављен као примарни, али и пророчанство Библије, јер нам је јасно да су ове фрагментарне мисли и идеје библијских размера, увек праћене и извесним одредницама у времену и простору. Али, зашто управо овај идеал, и чему нас он, као такав може научити? Због чега би оваква врста уједињења била добра и пожељна? С једне стране, решили бисмо лакше бројне несугласице и проблеме који произилазе из тога што се људи снажно везују за своје национално опредељење, као грађани света њихов једини начин потврде био би кроз лични карактер, а не кроз самопотврђивање у оквиру домена једне нације. С друге стране, ово је изузетно добро полазиште и перспектива у случају када нам запрете глобалне катастрофе, јер нам је тада потребна чврста рука и јединство, неко ко ће одреаговати у име свих, а то је код Кафке и у митолошкој представи управо Посејдон, који је сада и синоним онога што би један такав владар требало да представља.

АТЛАНТИДА КАО ИДЕЈНА И ДУХОВНА ТВОРЕВИНА

У Платоновом спису о Атлантиди, она представља управо то, геополитичко јединство које је уједно и еманација савршенства и где је све савршено условљено и организовано. Али, шта окупира Посејдона? Уместо да крстари морима, у својим беспрекорно савршеним кочијама, упрегнутим морским коњима, он чини све само не то. „А он је, међутим, седео овде у дубини океана, и непрекидно рачунао, и ту једноличност само би с времена на време прекинуло покоје путовање до Јупитера – уосталом, путовање са којег се

најчешће враћао бесан.”⁶⁷⁵ Он управља својим морским краљевством тако што замишљено прати сваки детаљ, пазећи да му нешто не измакне из вида. Његово око види све, сваки трептај морског растиња, и сваки камен на тлу морске површине. Он је Атлантида, и зато она не може заувек да нестане и потоне, јер је њена идејна основа брани и надмашује, океан мисаоне спознаје је напросто њено природно станиште. Море је за Атлантиду, такође, сада симболизам онога што наша земља, хипотетички, тежи да оствари, али што јој бива онемогућено падом Вавилонске куле, а то је апсолутно уједињење, и власт у рукама једног али заслужног краља. Из ове приче сада можемо усвојити и то да је особина доброг владара, то што он временом неизоставно постаје и синоним за опсег своје владавине, и своје краљевство. Посејдон је Атлантида.

Овај идеал, који је тако вешто остварен у миту о Атлантиди, и даље остаје недостижан идеал за земљу коју ми данас познајемо, иако би уједињење водило ка различитим бенефитима, од којих су неки повезани са главним питањима о узроцима. Наиме, шта би се десило уколико земљи запрети нека природна катастрофа, а ми немамо потребно јединство које би помогло да се усагласимо око исправног правца делања? И не само то. Шта ако постоји проблем на глобалном нивоу, који само из глобалне перспективе може да се реши, али га сви запостављају, јер све земље, превасходно и, морају да се баве својим националним интересима? Ипак, где су национални интереси уколико земљи, рецимо, запрети удар астероида? Где су национални интереси у јеку бројних климатских промена, од којих смо неких сведоци и сада, као што је глобално загревање? Ко да одреагује, ако сви одмахују главом и баве се „крупнијим темама”, од дубоког националног интереса? „Сматрам да све више и више проблема захтева глобална решења, стога је потребно оснажити институције које са баве одлучивањем на глобалном нивоу и учинимо их више одговорним за људе које њихове одлуке дотичу. Ово нас даље води у правцу светске заједнице, са њеном сопственом, директно изабраним законодавством.”⁶⁷⁶

Ова питања, и бројна друга, позивала су на космополитизам неке од наших и светских највећих умова, као што су Никола Тесла и Алберт Ајнштајн. Основно питање које се поставља је, зашто још увек не постоји организација која би својим опсегом надилазила све националне интересе појединачних држава, и која би их, такође, надгледала и помагала када ситуација то буде захтевала, јер кључни аспект о коме говоримо сада, није моћ као таква, већ искључиво

⁶⁷⁵ Кафка, Франц. 1996. *Пресуда (Сабране приповетке)*. Београд: Лагуна, стр. 360.

⁶⁷⁶ Singer, Peter. 2002. *One World Now: The Ethics of Globalization*. Yale: University Press, p. 251.

неопходна помоћ? Ово је и један од основних разлога зашто су неке земље и даље у мраку и суочавају се бројним изазовима, зато што су недовољно развијене у економском смислу, или у неповољном геополитичком положају, а с друге стране, не постоји јака организација која би у том случају могла да их заштити? Мит о Вавилонској кули указује на различите препреке и проблеме које би уједињење овог типа могло донети, иако основни циљ људске врсте треба да буде унапређење, не само на националном, већ и на колективном нивоу. Али и човечанство се све више суочава са одлуком, јер како Singer у свом делу опсежно наводи „сада је 21. век суочен са задатком развоја одговарајуће форме владавине за наш свет. То је изазован морални и интелектуални изазов, али не смемо одбити да га преуземо, зато што будућност нашег света дефинитивно зависи од тога како ћемо се добро суочити са њим.“⁶⁷⁷ Платон је оставио мит о Атлантиди, сматрајући да из тог мита човечанство треба да научи основне принципе успешне владавине, и да основна поставка нових закона, превасходно буде за добробит свих, а ево како Посејдон решава то питање. ”Што се тиче поделе власти и почасних положаја, она је од самог почетка била уређена на следећи начин. Сваки од десет поменутих владара у својој области господарио је из свог града свим становницима, али њихова владавина је, са друге стране, била међусобно повезана преко заједничке власти у чијем темељу су биле Посејдонове наредбе.”

И оно што је изузетно важно, и на шта бих се овом приликом посебно фокусирао, а то је лик Посејдона, и шта он уистину представља. Посејдон је Кафкин омиљен образац спознаје о великом владару, као оном који је идеално усмерен споља, дакле не ка сопственим интересима, већ ка интересима своје државе. Он помаже развој у сваком погледу, и због тога, он нема времена да буде безбрижни Посејдон, који весело крстари морима, о чему смо већ говорили. Он је посвећен своје циљу и својим идеалима, услед чега Атлантида цвета у раскоши и изобиљу. Атлантида је, у том смислу, центар политичке моћи мора, а да видимо како су закони уређени у овом велелепном здању: „Сваки од десет поменутих владара у својој области господарио је из свог града свим становницима, користећи већину закона, а њихова владавина је, са друге стране, била међусобно повезана преко заједничке власти у чијем темељу су биле Посејдонове наредбе. Ове наредбе су као законе и прописе први владари урезали на једном стубу од ареихалкоса; он се пак налазио у самом Посејдоновом храму,

⁶⁷⁷ Singer, Peter. 2002. *One World Now: The Ethics of Globalization*. Yale: University Press, p. 253.

у средишњем делу острва”⁶⁷⁸. Читава владавина основана је на законима које је установио Посејдон, који у том погледу представља врховну власт онако како би земља, уколико би икада успела да превазиђе геополитичке изазове и кризе, могла да има врхунску власт која би контролисала све земље које би се налазиле испод ове пирамиде, а што би и саму земљу учинило далеко стабилнијом за живот људи на њој, и безбеднијом, превасходно. Ово је неопходна инстанца развоја, које почива на поштовању стубова правде и закона, и Посејдон је у том погледу изричит, само поштовање његових праведних закона, обезбеђује и несметано функционисање свих краљевина Атлантиде, док би непоштовање једног принципа угрозило и све остале. Оно што прича о Атлантиди јасно испољава, а то је немогућност дистанце – не постоји начин да се несметано настави са функционисањем целог система, уколико један део у њему не функционише на адекватан начин, уколико једна држава у систему пати, пати цео систем, јер нема јасне дистинкције, и само зато што се све краљевине посматрају као једнаке, омогућен је и једнак развој свих. И само у таквом окружењу Атлантида цвета, а вавилонски грех може коначно бити искупљен. Јасно нам је сада да је Платонов мит о Атлантиди далеко више од само мита. Он је образац и упутство за идеалну владавину, која почива на правди и поштовању закона, као и сваког појединца. Није нагласак на томе да ли је Атлантида истински постојала, или да ли негде испод површине постоје рушевине ове идеалне државне творевине, коју је, по предању, задесила неизбрисива природна катаклизма, нагласак је на мапи коју нам је Платон након свега оставио, а то је мапа за исправног владара и круну његове владавине, која метафорички потиче из једнаког поштовања према свим краљевинама, као и поштовања закона. Само кроз обресе овакве владавине, ми можемо наслутити и потенцијално уједињење, ма колико дистинктивно да нам у овом тренутку може изгледати.

„Дух никада не ствара ни из чега нешто. Ово је нешто што је често прећутни атрибут код Хегела, али чини неправду самој идеји духа као таквој. Читав простор реалности супстанце која постаје субјекат самој себи, дух никада не генерише у смислу самогенерализације, то се дешава само када постоји комуникација са реалношћу којој припада. Али признати супстанцијалност духа, не значи и негирати аутономију његовог карактера, напротив. Она је само афирмише.”⁶⁷⁹ Оваква врста одговора само би афирмисала снагу појединачних

⁶⁷⁸ Фон Деникен, Ерих. 2005. *У име Зевса*. Београд: Алфа, стр. 161.

⁶⁷⁹ Buchwalter, Andrew. 1973. “The Metaphysic of Spirit and Hegel’s Philosophy of Politics”. Michael J. Thompson (ed.). *Hegel’s Metaphysics and the Philosophy of Politics*. Routledge Studies in Nineteenth Century Philosophy.

земаља, те усагласила све њене неподелене аспекте у једну, кохерентну целину. Овај жар за постојањем бива оправдан само када Посејдон, загледан над сврхом своје егзистенције као целине, одлучује да таласи стварности постану стварност Атлантиде по принципу непрегледне јединствене духовне творевине према којој Атлантида, вешто скривена тамо где би је ретко ко потражио, као и у идејном свету, и даље траје, и њоме управља моћни велики владар свих мора, Посејдон лично. Посејдон жустрим кораком, извесношћу античког бога, одлучује о судбини Атлантиде. Ми не знамо да ли се она налази дубоко под таласима, или је завек избрисана, али овом приликом, у овом раду, полазимо од претпоставке да је основни идеал праведности ипак коначно и остварен, да бисмо допрели до сржи владавине која је постојала у Атлантиди, како би она, на неки начин, могла да буде одговарајући blueprint, уколико се земља икада буде налазила у позицији великог уједињења, и како би, као према древном пророчанству "as above so below" она могла да представља јединствени идеал и да би, бар донекле, била огледало древне Атлантиде, а Платон, он нам само први говори о хипотетичком острву „на континенту већем од Африке и Азије заједно, које је заузимало Европу.”⁶⁸⁰

*ВРЛИНА КАО ЕМАНАЦИЈА БОЖАНСКОГ АСПЕКТА И СТВАРАЊЕ
АТЛАНТИДЕ*

„Платон залази у детаље када говори о географској локацији и ширини Атлантиде, опсегу града, његовим политичким и религијским институцијама, као и о његовој потенцијалној пропасти. Ово долази након што град губи осећај правде и јединства, због чега богови одлучују да казне град, најпре поразом у рату, а потом, чинећи сам пролаз између континента и Европе непролазним.”⁶⁸¹ Као што видимо, основни нагласак је на две одреднице које одржавају град, правди и јединству, јер само такве две одреднице могу да креирају силу, уколико и једна од њих фали, легитимитет таквог остварења бива, у најмању руку, екстремно угрожен. Људи вековима покушавају да открију Атлантиду, бројни научни списи фокусирани су на географске одреднице, разоткривање скривеног острва, али се великим делом губи основна порука, која је слична, ако и не у потпуности изједначена са митом о Вавилонској кули. Уколико међу људима не постоји правда и јединство, не постоји ни начин да се адекватно и правовремено

⁶⁸⁰ Vidal- Naquet, Pierre. *The Atlantis Story. A short history of Plato's myth*. UK: University of Exeter Press, p. 9.

⁶⁸¹ Vidal- Naquet, Pierre. *The Atlantis Story. A short history of Plato's myth*. UK: University of Exeter Press, p. 12.

одреагује, управо у ситуацијама које смо већ споменули, када нека спољашња сила постане претња, а та претња потом превазилази све националне прекупације. У таквим околностима, једино усаглашено деловање и јединство, као и постојање организованог врха европске и светске власти, може да буде прва и основна линија одбране. Без тога, свет је алегоријски и буквално препуштен струјањима ветрова, који данас могу бити повољни, али већ сутра, неповољна плима може вребати иза угла. Према томе, мој лични став је да мит о Атлантиди првенствено треба посматрати као параболу и упутство за краљевину, упутство за владавину која почива на правди, једнакости и законима, и где је читава планета јака само онолико колико и њена најслабија карика. Без таквог осећаја за јединство и вишу правду, свет би, при налету озбиљнијих трзаја, могао бити осуђен на катаклизму. Према томе, нагласак оваквих прича, иако су геополитичко благо, и можда више него све остале могу да нам, на свом примеру, укажу на неповољне положаје и њихов утицај на политичку стварност, ипак јесте преваходно на поуци коју нам доносе. Основна порука није у проналаску рушевина, већ у васкрсењу идеје и свега онога што Атлантида идеолошки јесте. Мој став је да само под таквим небом, и у таквом окружењу, може Атлантида поново бити досегнута, не њеним проналаском, већ њеним васкрсењем. То је порука која нам често измиче, где је нагласак не у откривању, већ у стварању Атлантиде.

„Ову силну и моћну војску која је над постојала у оним крајевима, сакупи Бог, и поведе је против наших области, и то, како предање каже, из следећих разлога. Они су се, током многих генерација, покоравали законима јер је у њима преовладала божанска природа; тада су имали поштене и узвишене намере, једни према другима, понашали су се разумно и са стрпљењем, врлину су стављали на прво место, а нису ценили богатство па су га стога лако подносили.”⁶⁸² Према томе, Платон овде не говори само о миту, он поставља врлину у центар моћи, што је и изузетно битан аспект, уколико моћ није поткрепљена врлином, онда она нема вредност и представља огрешење о божанском аспекту у човеку, а учили смо, такође је све то описано у причи о вавилонској кули. Дакле, читава конструкција стварности мора бити заснована на идеалима праведности и поштовању закона, неговању врлине, чиме се одаје почаст том непоколебљивом, божанском аспекту у човеку. Трансформација мора почети изнутра, и од сваке особе појединачно, јер Атлантида није тек концепт који ће тек тако настати, већ он мора бити негован.

⁶⁸² Фон Деникен, Ерих. 2005. *У име Зевса*. Београд: Алфа, стр. 163.

„Пошто су били разборити, они су учили да свако спољашње добро унапређује кроз заједничко пријатељство и врлину, а да врлина, напротив, нестаје када се само ова спољашња добра цене. На темељу таквог схватања и очуване божанске природе у себи, они су достигли огромну моћ.”⁶⁸³ Дакле, очување божанске природе постиже се само уз помоћ врлине, и ова промена више није усмерена ка споља, нити су Атлантиђани усмерени на стицање материјалних добара, напротив, њихова основна мотивација је неговање врлине *per se*. Само заједничким снагама, успевају да очувају божанске аспекте, који се потом транскрибују и на саму Атлантиду, једно води ка другом, јер је свака држава град, само одблесак и потврда личности њених становника. Све што постоји као идеал, опстаје као лекција, идеја је оно што је нама, у овом контексту примарно важно, али да ли је она заиста постојала? „Читатељ ће се сасвим природно запитати како, уколико је некада моћна цивилизација постојала на земљи, уједно је успела и да нестане, не остављајући траг на мапи? Да бисмо добили одговор на ово питање, морамо цитирати и један од основних закона људске природе: Ми проналазимо оно за чим трагамо. И под овим не мислим да никада не нађемо ништа случајно. Него најпре да често превидимо, негирамо, и неосетно пролазимо поред чињеница, уколико не постоји мотив да их приметимо. Најчешће су докази за овако нешто запостављени.”⁶⁸⁴

Божанска природа увек кореспондира са врлином и неговањем оног аспекта у личности, који је идејни, непроменљив, божански у својој природи и у свом одређењу, и који представља коренску везу повезаности са светом идеја, управо у Платоновом смислу, јер је то део личности који он сматра најрелевантнијим за познање истинске природе, и који и јесте везивно ткиво човекове праве природе и света коме припада, са светом који је његово идејно станиште и дестинација. Мој став је да је, у том погледу, Платон веома изричит и јасан, ми не можемо доћи до суштине појма нити познања закона без поштовања вишег принципа у нама самима, а који нас повезује са светом бесмртних богова, и кореспондира са континуираним испољавањем врлине, која седи на свом трону као краљица спознаје, јер једино оно идејно јесте и стварно бивствујуће, и са чијом градацијом долазимо до нераскидивих елемената стварности која пред нашим очима постаје оно што истински и треба да постане, огледало идеје, а то је у овом смислу сада огледало Атлантиде, а владар огледало

⁶⁸³ Фон Деникен, Ерих. 2005. *У име Зевса*. Београд: Алфа, стр. 163.

⁶⁸⁴ Hargood, Charles. 1966. *Maps of the Ancient Sea Kings. Evidence of Advanced Civilization in the Ice Age*. USA: Adventures Unlimited Press, p. 159.

Посејдона – тек тада је и ова алегорија пред нама кристално јасна, и клупко истине одмотава се пред нашим очима, ми постајемо Атлантида тек када кренемо у сусрет и пригрлимо оно идејно у себи, чији задатак и јесте да нас руководи ка највишим сазнањима и цивилизацијским постигнућима који, као такви, не могу бити остварени без неговања правичности као основног стуба врлине и јединства као истинске мапе света, а која би и доказала да људи желе и могу да оставе сујету по страни када су у питању виши циљеви, а што је и пут развоја сваке херојске свести, излазак ван себе и креирање нечега изван нас самих, али што нас повезује са оним што је суштински важно, и оним што нас богати као личности, а потом трансформише и свет око нас. „Затим, ви не знате да ја на вашој земљи живела најлепша и најплеменитија људска раса. Од малог остатка те расе потичеш и ти и читава твоја садашња држава. Али, то је измакло вашем знању. Пре оног великог потопа, од којег већег није било, постојао је град где је сада Атинска држава, који је у рату и у свим осталим стварима био бољи од свих, а нарочито се истицао својим добрим законима. Ту су, према предању, извршена најдивнија дела и донете најизвршније политичке мере, за које смо икад чули.”⁶⁸⁵ Геополитичка сигурност и уопштено сигурност извире, пре свега, из поштовања закона, уколико то поштовање не постоји, сигурност није само угрожена, она једноставно више као концепт постаје неодржива. Врлина је први и основни услов за владавину и сигурност у оквирима те владавине. „Као трезвени људи, оштроумно су опажали да се сва спољашња добра увећавају заједничком љубављу и марљивошћу, а да стремљење тим добрима и њихово уважавање уништава добра, а са добрима и њих саме. Захваљујући таквом размишљању и сачуваној божанској природи, њихова моћ је постала огромна, о којој сам раније беседио.”⁶⁸⁶ Окретање духовном у њима самима, помаже им да уоче духовну суштину и света око њих, окреће их истинским вредностима, услед чега, читава цивилизација напредује у човечности и исправном делању и, као таква, непобитно иде напред. Развој више није само огледало заштите, већ и духовних аспирација и развоја појединаца који своја стремљења усмеравају ка највишим духовним аспектима развоја свога бића. Зашто је ово значајно? Зато што се у овом бићу огледа и судбина света, у аутентичности развоја једног аспекта и актуализација и развитак свега осталог. Стремљења ка исправном живљењу доприносе невероватној снази и моћи Атлантиде, која је сада више од идеала, она је мапа и метафора – мапа коју нам је Платон оставио као зајам историји о принципима исправног живљења, исправне владавине и развоја, и

⁶⁸⁵ Фон Деникен, Ерих. 2005. *У име Зевса*. Београд: Алфа, стр. 157.

⁶⁸⁶ Платон. 1983. *Менексен. Филеб. Критија*. Београд: Бигз, стр. 192.

појединца и саме државе као такве. Ово је мапа коју свет неизоставно може да користи, али само ако превасходно уочи њену иманентну вредност. Уколико у томе успе, цивилизација би доживела процват о коме бројни филозофи, мислиоци и идеалисти већ вековима сновијају, процват Атлантиде/Европе. „Ако је Атлантида одиста постојала, и владала тако великим острвским простором „пространијим од Либије и Мале Азије” како нас извештава Платон, и ако се налазила тамо где је он смешта, у Атлантском океану – и ако је била каквом је он описује, велика војна поморска нација, онда је њена светско- историјска судбина била неизбежно и природно предодређена: за такву силу је било неопходно да политички влада над свим што географски потпада под њену сферу.”⁶⁸⁷

ВЛАДАВИНА ЗАКОНА КАО ОСНОВА ИСПРАВНЕ ВЛАДАВИНЕ

Али, ко их је још поредио? „Мојсије, у књизи постања, и Платон, према уверењу Индикоплеустеса, говоре исту ствар: свет пре потопа није ништа друго до Атлантида, док је десет атлантских краљева само „десет генерација од Адама до Ноа. Атлантида је земаљски рај.”⁶⁸⁸ С друге стране, овај рај је тешко досегнути, зато што захтева појединачну трансформацију сваког човека, а само кроз ову трансформацију долазимо до свестранијих одређења стварности, која се сада откључава пред нашим очима. Атлантида је земаљски рај, али и упутство, које нам помаже да откријемо кључеве нове стварности, која постаје и наша, само уколико свет буде желео да погледа. Напослетку, они нам указују на дубоке истине човечанства, које доказује и циклично кретање истога, а то је да су урушавање вредности увек носиле последице, а ове последице су се испољавале на једнак начин, ранијим или каснијим самоуништењем. Природа човечанства јесте да се обнавља, али само кроз континуирани напредак може доживети процват, овај напредак никада не иде од целине, већ и од сваког појединца, који кроз сопствени развој утиче и на мењање целине, једно води ка другом и обратно. Нема развоја целине, без супстанцијалног развоја свих њених делова, као што нема ни разумевања будућности, без разумевања прошлости. „Но много је старије оно библијско, дубоко социолошки и антрополошки тачно, које каже да се у прошлости крије садашњост, а у садашњости будућност”⁶⁸⁹

⁶⁸⁷ Мерешковски, Дмитриј Сергејевич. 2002. *Тајна Запада: Атлантида/Европа*. Metaphysica : No Limit Books, стр. 33.

⁶⁸⁸ Мерешковски, Дмитриј Сергејевич. 2002. *Тајна Запада: Атлантида/Европа*. Metaphysica : No Limit Books, стр. 34.

⁶⁸⁹ Милошевић, Зоран. „Геополитика и ћирилица”. *Политичка ревија* XXIII, бр. 4 /2011, стр. 107-129. Београд: Институт за политичке студије, стр. 125.

Како нам све ово, као појединац, предочава управо Кафкин Посејдон? „Највише се љутио – и то је био и главни узрок што је био незадовољан својом дужношћу – кад би слушао како га замишљају, на пример, да непрестано кочијаши кроз таласе држећи трозубац у руци.”⁶⁹⁰ Посејдон је бескрајно моћан, али и непобитно свестан одговорности свога положаја, и одговорности владавине над морима, те стога он и не стиже да се било чему више посвети, осим самој својој владавини. „Он је рођен да буде бог мора, и од праискона одређен за то, тако да наизглед оставља утисак као и да не би могао бити ништа друго до то”⁶⁹¹, али то само говори о томе колико је Посејдон посвећен управљању својом краљевином, и како она постаје сада и део његовог идентитета, више него било која друга одредница, он лично је синоним за море и синоним за Атлантиду као такву. Његова владавина га, јасно је, непрекидно заокупља, да он једва да и види море, „и тако он једва да је и видео море, сем летимично док би се журно пењао уз Олимп, и никад се није стварно провезао њиме.” Посејдон, свестан свог задатка и своје владавине, импресионира и начином на који Атлантида постаје, не само његово краљевство, већ и његова друга стварност, толико да уважава поверење свих „на уклањање Посејдона с његове дужности нико није ни помишљао; он је од праискона одређен да буде бог мора, и то ће и остати.”⁶⁹² Стога је његова перспектива сасвим извесна и јасна, рођен је да буде бог мора, али и његова посвећеност чини да га сви таквим и занавек виде, и стога је он подесан да управља свим морима, јер напослетку, осим тога што је и сам бог, не постоји нико други ко би тај посао боље обављао од самог Посејдона. И његов дух и његова природа су га одредили за ту позицију, на такав начин да она постаје и његова судбина, али је једнако толико и његов лични избор од самог почетка. Посејдон сраста са идејом о Атлантиди и она прераста у његову другу, дражу и приснију природу.

Хегел би ово, такође, сматрао испољавањем судбине или коначног на плану бесконачног, или, што је у Посејдоновом случају још очевидније, судбина постаје окриље, оаза и бесконачност долази до свог коначног изједначења идентитета, коначно бесконачно је сада спојено у јединству, супстанцијалном јединству једног духа нације и једне особе у Посејдону, али предодређене за испољавање духа апсолута на сцени, можемо слободно рећи морској, јер је то тако у овом смислу и Кафкином опису. И сада имамо кохерентно јединство и узор за владавину надземног света, на коју нам упућује Кафка са његовом

⁶⁹⁰ Кафка, Франц. 1996. *Пресуда (Сабране приповетке)*. Београд: Лагуна, стр. 360.

⁶⁹¹ Кафка, Франц. 1996. *Пресуда (Сабране приповетке)*. Београд: Лагуна, стр. 359.

⁶⁹² Кафка, Франц. 1996. *Пресуда (Сабране приповетке)*. Београд: Лагуна, стр. 360.

причом о подземном, а ту је и тајна саме Атлантиде која тежи да се постепено разоткрива, али, као и за све крупне тајне, и за њу је неопходан интуитиван увид, и она нам и то нуди. На платну бесконачних империја и циркуларног кретања света и космоса, слика једну своју. Неуништиву, превасходно јер је идеја о њој неуништива. Посејдонов трозубац је превасходно идејни аспект, али идејни аспект остварења стварности која неуништиво траје, у фолклору, митологији, магији, јер када нешто узрасте од појмовности до идеје, од појма до симбола, тада постаје и бесмртно. Само име које то одражава, може то и постати, као што је случај са Атлантидом, као таквом, а њено име је директно повезано са богом мора, *Посејдоном*. Зато је она неуништива, она уме неумитно да траје, макар и у књижевности, у Кафкиној причи, под далеким морским дубинама. И као што сам кроз цео рад већ нагласила, мање битно за читаво човечанство јесте сам аспект њеног постојања, као и то да ли се и где сада налази. Оно што је далеко важније је порука коју нам доноси, кроз Платонове дијалоге, где нам он на упечатљив начин преноси владавину идеалних закона, те говори колико су правилни закони значајни, и колико је, пре свега, јединство неопходно, да би се исправно одговорило на изазове у случају сваке природне катаклизме.

ГДЕ СЕ КРИЈЕ НОВА АТЛАНТИДА?

Платон је човечанству оставио благо, али да ли је човечанство спремно да уочи поруке које му античка Грчка шаље? Да ли је човечанство коначно слободно, онога момента када се ослободи стега ниже природе у себи, и пригрли божанску, ту природу идејне духовности о којој је Платон са толиким жаром говорио? Напослетку, шта ће се десити када нова природна катастрофа покуца на врата, да ли смо икада научили лекције из историје, јер ова *Атлантида/Европа* можда у том тренутку неће имати свог Посејдона, и у том случају, за све би већ било прекасно. И шта нас напослетку учи Посејдонов трозубац? Учи нас о руци владара који је ту да уједини сва мора у једну целину и да, под владавином правих закона, учини своју државу толико моћном да прича о њој *узрасте до мита и идеје*, да премости све оно што стварност може да понуди, али то може учинити само, како то Хегел воли да каже, „светскоисторијска” личност, „јер човек је сврха у самом себи по оном божанском што је у њему, по оном што се од самог почетка назвало умом, а слободом, уколико се има у виду активност ума и његова моћ самоодређења.”⁶⁹³

„Јер истина је јединство опште и субјективне воље, а оно опште налази се у држави, у њеним законима, у њеним општим и умним мерама. Држава је

⁶⁹³ Хегел, Георг Вилхелм Фридрих. 2006. *Филозофија историје*. Београд: Бигз, стр. 42.

облик у којем божанска идеја постоји на земљи.”⁶⁹⁴ Према томе, јасно је да божанска идеја може постојати само ако човек континуирано негује оно што је божанско у њему, а то је врлина, и само кроз јачање духа у вежбању врлине, трансформација и на нивоу појединца и на нивоу саме државе, може и мора бити омогућена. Кроз ову трансформацију, касније бива омогућена и целина, те њено стварање, на обрису већ очекиваног, и само кроз долазак нове зоре, може се остварити и стара нада. Атлантида постоји све док постоји идеја о њој, а кључ за разрешење њене тајне управо је у погледу на њену идејну перспективу. Шта је заправо Атлантида, када се разоткрију све метафоре, које смо чули о њој? Она није само непобитно краљевство, она је духовна суштина једног света и народа који живи и дише кроз своју неуништиву идеју, а пред овом идејом падају све спекулације, „дакле кретање које се раније приказало као самоуништење противречних појмова, овде има предметну форму и јесте кретање силе, из којег као његов резултат произилази оно неусловљено- опште, као оно што је непредметно или као оно што је унутрашње код ствари.”⁶⁹⁵

Као и све идејне ствари, њихова суштина је неретко нераспознатљива, магловита и презентују нам се у форми загонетке која чека своје разрешење. Али, у томе је и лепота разоткривања, у томе што постајемо свесни да, уколико дозволимо да нас таква једна прича води, и ми бивамо трансформисани, као и читава стварност у нама и око нас. Напослетку, то и јесте задатак сваке добре идеје, као и сваке проициљиве загонетке, окупираће нас, тражићемо решења, и на крају схватити да је решење увек било пред нама, потребно је било само погледати. Надземна Атлантида заправо чека своје васкрсење и жели да буде феникс који ће се подићи из жара свог пепела, а одговор који нам Платон у *Критији* и *Тимају* нуди заправо није у проналаску, већ у садејству и уједињењу. По свему судећи све даље анализе 21. века мораће да се окрену ка таквим решењима, који ће свој домен протезати на све проблеме на глобалном нивоу, и можда неће имати магични штапић или Посејдонов трозубац, али суштински ће морати да изнађу начин за промену која ће својим опсегом обухватити и све геополитичке аспекте. Ова промена тек тада може бити корак ка духовном огледалу новог света, опредмећење *нове Атлантиде* и отисак нове стварности.

⁶⁹⁴ Хегел, Георг Вилхелм Фридрих. 2006. *Филозофија историје*. Београд: Бигз, стр. 48.

⁶⁹⁵ Хегел, Георг Вилхелм Фридрих. 1987. *Феноменологија духа*. Београд: Бигз, стр. 69.

ЛИТЕРАТУРА

Buchwalter, Andrew. 1973. "The Metaphysic of Spirit and Hegel's Philosophy of Politics". Michael J. Thompson (ed.). *Hegel's Metaphysics and the Philosophy of Politics*. Routledge Studies in Nineteenth Century Philosophy.

Flem-Ath, Rand and Rose. 1995. *When the Sky Fell (In search of Atlantis)*. London: Weidenfeld & Nicholson.

Hapgood, Charles. 1966. *Maps of the Ancient Sea Kings. Evidence of Advanced Civilization in the Ice Age*. USA: Adventures Unlimited Press.

Singer, Peter. 2002. *One World Now: The Ethics of Globalization*. Yale: University Press.

Vidal-Naquet, Pierre. *The Atlantis Story. A short History of Plato's Myth*. UK: University of Exeter Press.

Димитријевић, Бојан. 2022. *Завештање Атлантиде*. Београд: Чигоја штампа.

Кафка, Франц. 1996. *Пресуда (Сабране приповетке)*. Београд: Лагуна.

Мерешковски, Дмитриј Сергејевич. 2002. *Тајна Запада: Атлантида/Европа*. Metaphysica : No Limit Books.

Милошевић, Зоран. „Геополитика и ћирилица”. *Политичка ревија* XXIII, бр. 4 /2011, стр. 107-129. Београд: Институт за политичке студије.

Платон. 1981. *Тимаж*. Београд: Младост.

Платон. 1983. *Менексен. Филеб. Критија*. Београд: Бигз.

Фон Деникен, Ерих. 2005. *У име Зевса*. Београд: Алфа.

Хегел, Георг Вилхелм Фридрих. 1987. *Феноменологија духа*. Београд: Бигз.

Хегел, Георг Вилхелм Фридрих. 2006. *Филозофија историје*. Београд: Бигз.

Marija S. Dokić

Institute for Political Studies, Belgrade

**WHAT CAN POSEIDON'S TRIDENT AND A MYTH OF ATLANTIS
TEACH US ABOUT GEOPOLITICS? (A THOUGHT INDUCED JOURNEY,
BY IMMORTAL'S SIDE)**

Resume

This paper will set us on a geopolitical journey to Atlantis and back, and by seeing Atlantis in a new, ancient light, we will try to answer the questions about the

root cause of power and dominion of this ancient civilization, which also continues to intrigue the public till this day. Through the analysis of texts, such as Plato's Critias and Timaeus, we will further clarify the hidden reality of Atlantis, also we will understand what the hidden message of their mythological reality was. Is this colourful myth, about the lost kingdom, a hidden warning for the mankind, but at the same time, also a manual for righteous rulership? Can we understand this as a map for a better understanding of our reality? How can we understand the truth, is the final cause of this everlasting journey back to Atlantis, rediscovering it and its glory, or are we bound to understand, just as Kafka, by writing his famous Poseidon, eventually did, that some truths can only be understood intuitively and as such, are better left unsaid. Because only through intuitive thinking, we can see the spirit of the immortals as a flame for the new idea, and in that way, following the steps of the ancient kings, we finally acknowledge the city of Atlantis in its full glory, because its essence can only be properly understood that way.

Keywords: Poseidon, Atlantis, Plato, the Tower of Babel, idea

Елена А. Дјоргачева

Руска академија наука

Доктор филозофије

Професор Брјанског државног техничког универзитета

Брјанск, Русија

eadergacheva2013@yandex.ru

ПРОМЕНА У ЕВОЛУЦИЈИ ЖИВОТА У ПИТАЊИМА ГЕОПОЛИТИЧКЕ АГЕНДЕ И ОЧУВАЊУ СОЦИЈАЛНО-БИОСФЕРСКОГ РАЗВОЈА СВЕТА

Сажетак

Концепт социо-технолошког развоја живота биосфере и земаљског света схватио је и прихватио Е. С. Демиденко чак и пре стварања Брјанске научне и филозофске школе 2002. године. Ово схватање суштине развоја површинских слојева планете одразило се у његовом извештају на 19. Светском филозофском конгресу у Москви 1993. године. Затим је пружио важне доказе да су светом постале доминантне две глобално повезане друштвене силе – креативне и деструктивне.

Формирање *друштвене снаге* која ће развити човечанство и планету Земљу, тако да живот на њој траје много милијарди година, може се описати као позитивна појава. Али испоставило се да је та сила, пре свега, похлепна личност, а не разумна особа са својом *софистицираном интелектуалном енергијом*, као и техничко-технолошком енергијом коју је створило буржоаско урбано човечанство током буржоаске друштвене револуције и развоја, која је заменила мишићну снагу људи и домаћих животиња.

Кључне речи: еволуција живота, геополитика, развитак света, техничко-технолошка енергетика.

Буржоаско друштво, које поседује колоније и доминионе и извлачи богатство одатле, поставља себи за циљ богаћење и поставља људе за те послове, а не за очување живота на Земљи. Тако смо на планети добили посебно техногено друштво – не креативног, већ деструктивног типа, што примећују САД и њихови савезници. Заиста, према истраживању шведског научника за заштиту животне

средине Р. Оберга и макроекономским подацима које он наводи, просечан становник англосаксонског света троши четрдесет пута више ресурса биосфере него становник Сомалије, 75 пута више меса него становник Индије, и 150 пута више струје, него Нигеријац. Уопштено говорећи, потрошња просечног Американца је четири пута већа од просечне особе на планети, пет пута већа од потрошње Латинамериканца, десет пута већа од Кинеза и тридесет пута већа од Индије. Штавише, Американац избацује дупло више смећа и троши три пута више воде.⁶⁹⁶

Ако саберемо историју формирања буржоаске светске заједнице, то је већ описао Карл Маркс, а потом и Владимир Лењин. Доласком на власт буржоаско-империјалистичких кругова Западне Европе и Америке своју енергију усмеравају на освајање света уз помоћ бескрајне буржоаске производње и формирања војних снага за даља освајања. Ф. Енгелс је предвидео светске ратове које су они организовали ради територијалног и другог богатства. Буржоаске револуције које су захватиле Европу и друге континенте имале су за циљ да пренесу богатства природе у личне тврђаве – луксузне палате. И то више није довело до очувања природних ресурса за бескрајни развој живота на нашој планети, већ до бескрајне производње техносфере, почевши од „тврђава” и завршавајући масовном производњом било ког купљеног производа. Буржоаска технократска привреда за своје циљеве поставља неограничену производњу тржишне робе, а да притом нимало не брине о животу природних руралних простора и биосфере у целини.

Најбогатије земље не само да користе природу више од других, већ је и загађују, чинећи је неприкладном за живот светског становништва. Нова студија објављена у августу 2022. идентификовала је шест земаља загађивача одговорних за стварање острва пластичног смећа у северном Пацифику. Холандски истраживачи су узорковањем и тестирањем открили да више од 90% идентификованог смећа има земљу порекла и идентификовали су шест земаља које заједно чине више од 92% смећа пронађеног на острву смећа. Истраживачи су успели да одреде земљу порекла за 232 предмета. Највећи део смећа био је из Јапана, који по чистоћи и дуговечности надмашује највеће и најбогатије земље света – 33,6%. Али дуговечност његових људи одређена је рибљим фондом и чистоћом Тихог океана. Следи Кина – 32,3% са популацијом од 1,4 милијарде људи, док је у Јапану – 126 милиона, тј. 11 пута мање него у Кини. Односно, допринос Кине загађењу је 12 пута мањи на милион људи. (Али Кина је, такође,

⁶⁹⁶ Васильев В. Сначала было слово. И слово это было «отдай!» // Aftershock. Каким будет завтра. 19.07.2022. URL: <https://aftershock.news/?q=node/1132981>.

принуђена да се понаша као Совјетски Савез: под претњом америчко-европског империјализма, Стаљин је своје главне напоре усмерио ка индустријализацији и војном јачању земље, што се на крају показало оправданим.) Следи Јужна Кореја са популацијом од 52 милиона људи (9,9%), Тајван са популацијом од 24 милиона људи (5,6%); Канада (4,7%) и САД (6,5%), не покривајући целу територију (овде говоримо само о загађењу Тихог океана).⁶⁹⁷

Што се тиче последње две америчке земље, само становници њихових западних региона бацају смеће у Тихи океан. САД су прождрљива и еколошки загађена земља. Уништили су 95% својих шума и пољопривредног земљишта; индустрија и пољопривреда, импрегнирани минералним ђубривима, највећи су извори загађења водног система земље. Као резултат испуштања токсичних и прљавих вода, киселих раствора, емулзија, пестицида и минералних ђубрива у реке и језера неколико километара низводно, они више нису насељени живим организмима. Таква вода је, у ствари, већ мртва, отровна за живе организме и у њој се не може пливати, нити се пити. Хидросфера је загађена бескрајном трком бизниса, који је прогутао природу Сједињених Држава и неконтролисано прождире природу других земаља, за које америчка влада промовише разне ратове и обојене револуције у свету.

Треба напоменути да је трагедија уништења живота биосфере на Земљи дубља него што замишљају чак и научници института у Барселони. Један од озбиљних проблема настао је у Сједињеним Државама у области ГМО, односно такозваних генетски модификованих организама. Заиста, пољопривредници су направили значајне кораке ка узгоју корисних биљака за исхрану на основу практичног коришћења технологија биосфере. Али генетски модификовани организми представљају потпуно различите технологије, које, у ствари, уништавају живот у биосфери, остављајући за собом смртоносна поља, али у исто време обезбеђују супер-профит. У Руској Федерацији и већини земаља забрањено је гајење и узгој генетски модификованих биљака и животиња, чији је генетски програм модификован методама инжењеринга и који садрже генетски материјал вештачког порекла. Глобално, 12% обрадивог земљишта заузимају генетски модификовани усеви.⁶⁹⁸ Од 2010. године, укупна површина

⁶⁹⁷ Carbone Chr. Vast majority of infamous giant plastic 'garbage patch' of plastic floating in Pacific Ocean comes from Japan and China – but US, South Korea and Taiwan are also to blame // Daily Mail. 01.09.2022.

⁶⁹⁸ Дудин М.Н. Трансгенные организмы (ГМО) в сельском хозяйстве: объективная необходимость в целях обеспечения глобальной продовольственной безопасности или

генетски модификованих усева у Европској унији почела је нагло да опада и још увек пада. Како је приметио В. А. Драгавцев, академик Руске академије наука и других академија, генетски модификовани кромпир је отпоран на колорадску бубу (у њу је већ пресађен ген токсина из отровне бактерије), али убија не само ларве колорадских буба које гризу листове кромпира, већ и пчеле које пију нектар из цвећа. Генетски модификована зрна се понашају на исти начин, убијајући многе инсекте. Драгавцев и његови сарадници обављали су селекциони рад без ГМО, дајући добре жетве и без ове новине, која заведене људе већ доводи до самоубиства.⁶⁹⁹

Шта је главна и неопростива грешка самог буржоаско-империјалистичког система у целини? У овом или оном степену, о томе се говорило раније у нашим студијама.⁷⁰⁰ Логика експанзије и потискивања слабијих народа од стране јачих, која одређује светоназор западних буржоаско-техногених друштвених система, није се мењала миленијумима. Пет векова англосаксонске владавине као колонијалиста обележено је масакрима аутоктоног становништва које је тамо живело. Истраживачи са Универзитетског колеџа у Лондону одлучили су да преиспитају све узроке Малог леденог доба у периоду 16–19. века. Они су користили податке о паду америчког становништва у 16. веку, да би проценили колико је пољопривредног земљишта уступило место дивљим шумама. После 1492. године, европски колонисти су почели да убијају староседеоце, који су и умирали од болести које су унели Европљани. У 16. веку, као резултат масовног геноцида над становништвом територија, број староседелачких народа се смањио за 90%. За 60 милиона људи који су живели у претколумбовској Америци било је потребно много обрадиве земље да би се прехранили. Њиховим одласком са лице земље, оранице су почеле да зарастају у дивље шуме. Млада шума је брзо заменила житарице и за сто година је нарасло око 518.000 квадратних километара шуме, што је површина која се може упоредити са десетином шума савременог Амазона. Целој овој вегетацији у настајању биле су потребне огромне количине угљен-диоксида из Земљине атмосфере. Као резултат тога, од 1500-их година, Земља је ушла у период

способ увеличения прибыли ТНК АПК // Продовольственная политика и безопасность. 2020. Т. 7, № 2. С. 107-119.

⁶⁹⁹ Драгавцев В.А. О предновогоднем заседании Президиума РАН на тему «Дашь нормы ГМО». М., 2021.

⁷⁰⁰ Демиденко Э.С., Дергачева Е.А. Буржуазно-техногенное уничтожение биосферной жизни и земного мира: междисциплинарное исследование. М.: Ленанд, 2023. 276 с.

хлађења назван Мало ледено доба, које је донело много невоља светској популацији. Мало ледено доба се наставило на Земљи све до 19. века.⁷⁰¹

Совјетска цивилизација која се успоставила у 20. веку, као наставак хиљадугодишње руске цивилизације и заштитница словенског, али и многих других народа, градила је свој живот на веома хуманим темељима, прокламованим и од стране хришћана, односно православља, у чему се слажу и будизам и ислам. Њени социјалистички идеали били су супротстављени одлазећим идеалима ропства, феудализма и западног империјализма са обожењем гомилања незарађеног богатства и „оправдане” пљачке. Они су били усмерени на социјалну заштиту свих радних људи и сваког њиховог радника, социјалну правду и равноправност. Совјетски пројекат, јачајући како се развијао, створио је и колективистичко, високо морално друштво за стварање и заштиту биосфере као основе за бескрајно постојање живота биосфере и човечанства на Земљи.

У виду совјетске цивилизације, свет је добио алтернативу западној империјалистичкој предаторској слици и поретку живота на нашој планети, као најбогатијој популацији која живи са опљачканим милијардама, док милиони људи умиру од глади. Украдено богатство омогућило је стварање америчко-европског буржоаског друштва које убија животе не само других народа, већ и своје, о чему сведоче остаци природе биосфере у земљама – 5-10% шума и земљишног покривача, што је основа живота биосфере. Џ. Тејлор (1753-1824), један од оснивача САД, помиње „убијање тла” и пљачку шума од стране фармера из Нове Енглеске. Он наглашава да Англосаксонци нису марили за враћање плодности земљишта и били су усмерени искључиво на уништавање ресурса који припадају староседелачким народима Америке (Индијанцима). Џорџ Вашингтон и други политичари су се сложили са њим у овим закључцима.⁷⁰²

На примеру два супротстављена друштвена система – социјалистичког и капиталистичког – може се извући закључак о томе како друштвени организам својим вредностима ствара услове за нормалан развој, бригом за живот биосфере и добробит људи, или води свет у бездан. Ово је социјална страна друштвено-технолошког развоја света. Постоји још једна – техногена. Тако је Совјетски Савез по завршетку Другог светског рата прешао на стратегију јачања земље засновану

⁷⁰¹ Макаров В. Неожиданное открытие: малый ледниковый период начался из-за истребления индейцев // Techinsider. 24.04.2023.

⁷⁰² Радкау Џ. Природа и власть. Всемирная история окружающей среды. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. С. 228-229.

на развоју индустрије и војне опреме усмереној против ратоборне Европе. Многе државе у свету живе по истим „техногеним” законима и принуђене су да стварају непотребне објекте техносфере како би се заштитиле од англосаксонских земаља. Ове друге (земље) представљају снажан спој развијеног колективног ума човечанства (науке) и физичке и интелектуалне моћи технологије коју је створила, замењујући мишићну снагу људи и животиња. Ако су почетком 19. века ове последње чиниле 98-99% обављеног посла у свету, о чему се раније писало, онда данас, само два века касније, техничко-технолошке снаге заузимају укупан удео у радним операцијама човечанства. Откривајући монументалне промене, Е. С. Демиденко је 1993. године позвао светску заједницу да се, пре свега, позабави очувањем биосфере и човека у биосфери, спровodeћи програм за решавање еколошких проблема који је усвојен 1992. године на Конференцији о животној средини и развоју (1992) у Рио де Жанеиру. У свом извештају на филозофском конгресу, по први пут, нова ера је окарактерисана као „ера урушавања природног света и формирања индустријско-натприродног света”, односно, у ствари, техногено-вештачког земаљског света.⁷⁰³

Најдраматичнија глобална промена у еволуцији некадашњег живота, а истовремено и земаљског света на копну планете, догодила се у свету током ова два грандиозна века друштвено-економског развоја без преседана, што је и одражено у првом делу монографије „Човек техногене цивилизације на размеђу два миленијума” (Калињинград, 2000), у којој је проф. Е. С. Демиденко, оснивач Брјанске интердисциплинарне научно-филозофске школе друштвеног и техногеног развоја света, открио суштину и карактеристике формирања и развоја техногене цивилизације, осврнувши се први пут на нови концепт у светској научној литератури – техногеног друштвеног развоја. С тим у вези, он пише: „Управо успостављена и растућа техносфера – вештачко станиште човечанства са својом индустријском инфраструктуром – је главни фактор који, не само друштву, већ и биолошкој природи, даје различите услове постојања и развоја. Садашње техногено стање друштва је по много чему натприродно, вештачко стање, које карактерише, по речима познатог нижегородског филозофа В. А. Кутирева, борба два земаљска света – природног и вештачког.

⁷⁰³ Демиденко Э.С. Экотехнологический апокалипсис, или «Конец света» природного человека. Брянск: Очаг, 1993. С. 5-11, 38-41.

Људско друштво са својом хиперактивношћу ствара другачији, вештачки свет који тлачи, а можда чак и уништава биосферу која је родила човека”.⁷⁰⁴

Техногено друштво је почело радикално да мења свој друштвени изглед и целу планету. Већ је изнедрило свет „друге природе” – техносферу која се брзо шири, која је у протекла два-три века формирала нову реалност на планети, делујући, с једне стране, као моћан фактор социјализације човека, а са друге стране, као подједнако моћан фактор у сузбијању природе биосфере.

Формирање и развој техносфере на Земљи органски је повезан са научним и технолошким напретком, индустријализацијом и урбанизацијом како друштва, тако и земаљског света. Битна карактеристика урбанизације (према Е. С. Демиденку) је да она представља завршну фазу техносферизације планете са преласком људи из природног земаљског света биосфере у вештачки свет, заснован на биотехнолошкој репродукцији становништва и хране и организацији живота у новој техносферској љусци живота.

Што се тиче најопштијих односа друштва и природе као формација различитог квалитета, они су у историји филозофије и науке у овом или оном степену константно проучавани, не достижући већ дуже време велике интердисциплинарне и одговарајуће методолошке нивое основних истраживања. По први пут се познати совјетски филозоф и историчар Е. С. Кулпин-Габајдулин, концентришући пажњу филозофије и науке на сложена интердисциплинарна истраживања, занимали широким питањима међупредметних веза и њиховим изучавањима.⁷⁰⁵ Они су захтевали сарадњу научника из различитих области знања, пошто све сложене појаве и проблеме не могу да нам објасне специфичне науке које их једнострано проучавају. Ово је захтевало од научника да траже нове приступе истраживању и формирају нове дисциплине. Ова дисциплина, коју је створио Кулпин-Габајдулин, названа је социо-природном историјом – СПИ (рус. Социоестественная история – СЕИ). У овом приступу научник и његове колеге и даље бележе заједнички развој природе и друштва, док у теорији В. И. Вернадски скреће пажњу на суштинску промену од стране друштва не само природе, већ и саме биосфере. Водећа улога у глобалним истраживањима, како показују теорија и наше искуство, припада

⁷⁰⁴ Демиденко Э.С. Техногенная цивилизация: трансформация общества, природы и человека // Человек техногенной цивилизации на рубеже двух тысячелетий. Калининград: КГТУ, КО МАИ, 2000. С. 24-25.

⁷⁰⁵ Кульпин Э.С. Генетический код цивилизации // Природа и общество: на пороге метаморфоз. Серия «Социоестественная история. Генезис кризисов природы и общества в России» / под ред. Э.С. Кульпина. М.: Энергия, 2010. Вып. XXXIV. С.10-26.

социјалној филозофији, екософији и социологији, будући да је друштво почело да игра значајну улогу у новој самопромени, саморазвоју друштва и његовом развоју целог земаљског света.

Не поричући важност откривања и употребе у многим студијама глобалних и других сложених интеракција друштва и природе, соционатурална историја не даје одговоре на најважнија питања развоја целокупног друштвеног организма и природе биосфере. То се, пре свега, тиче суштине природе биосфере, која нестаје пред нашим очима, укључујући и уништавање такве компоненте биосфере као што је интелигентно човечанство. Суштину социотехнолошког развоја живота и земаљског света карактерише не само техногени развој друштва, већ дијалектичко-историјско формирање на Западу буржоаско-технолошког друштва, које, пак, наставља вековима стару предаторску политику ропства и феудализма, развијање новог света заснованог на „демократској експлоатацији” народа, сопственог становништва, биосфере-природних ресурса итд. Овај развој је историјски настао у градовима у вези са жељом богатих занатлија, односно буржоазије у настајању, да преузму власт од феудалаца и даље користе ослобођене земљопоседнике за остваривање прихода и вишка прихода, надмећући се у богатству са феудалцима. Управо су тај проблем решиле буржоаске револуције својим „хуманим” паролама слободе и братства, које су довеле до новог индустријског ропства.

Ни сада капиталистичка производња није усмерена на дугорочан одржив и хуман друштвени и друштвено-природни развој, већ на буржоаско добијање високих прихода, што доводи до концентрације богатства у рукама неколицине. Није случајно што је половина целокупног друштвеног богатства сконцентрисана у рукама само 26 породица, што показују прорачуни неких стручњака. Паралелно са овим, говоримо о значајном – скоро троструком (од 1970-их – од 9 до 24 милијарде тона годишње) – вишку биокапацитета планете техногенички развијајућим човечанством, односно његовој способности да репродукује биолошке виталне супстанце у сву њихову разноликост.⁷⁰⁶ Вишак обима биоресурса који годишње троши економско друштво је еквивалентан ономе када би човечанство имало на располагању на скоро две планете сличне Земљи. Штавише, половина овог колосалног обима повучених биолошких ресурса отпада на земље које се динамично развијају – лидера „централног капитализма” (по речима И. Валерштајна) САД, Кину, која им је суседна по

⁷⁰⁶ UNEnvironment, 2018. Global Material Flows Database. URL: www.ressourcewatch.org.

стопама привредног раста, као и Бразил и Индија, који активно развијају индустријске технологије.⁷⁰⁷

Ови и многи други подаци нам показују да буржоаско-капиталистичко техногено друштво, које се чврсто усталило на планети, ствара постбиосферни свет, варварски уништавајући природу биосфере. Иста ствар се дешава са природом и људима у самим Сједињеним Државама. Тако је у 20. веку остало само око 5% биосферних шума и земљишта. Све је то довело до тога да је око 80% људи гојазно, а 38,2% са вишком килограма, а раст просечног животног века је заустављен⁷⁰⁸ (постао је чак нижи него на Куби).

Техногени развој високо урбанизованих друштава одвија се, како је умесно рекао Џ. Стиглиц, путем „издаје обичних Американаца од стране „просвећених” елита”, што је праћено повећањем социо-економске поларизације становништва, погоршањем еколошких проблема у градовима, а истовремено и пораста „болести цивилизације”. Показатељи очекиваног животног века за америчку популацију показују управо супротне трендове: њен раст међу најбогатијим високообразованим слојем и истовремено смањење са приближно од 3,5 до 10 година међу људима без високог образовања (у поређењу са богатим Американцима који чине 1%) становништва и поседују преко 80% створеног богатства земље). Смањење животног века просечног Американаца објашњава се и следећом економском чињеницом: отприлике четвртина становника САД нема довољно новца да добије чак ни основну медицинску негу.⁷⁰⁹

Овакви трендови указују на дубоко раслојавање у друштвеном животу и стању природног здравља становништва развијених буржоаско-технолошких друштава. Ова друштва се фокусирају на добробит искључиво најбогатије популације, што је последица правца владине политике, која, према истраживању Џ. Стиглица, у периодима кризе пружа помоћ 1% популације супербогатих Американаца (преосталих 99% трпи колосалне губитке). То потврђују и резултати финансијске кризе 2008. године, када је током три године посткризног економског опоравка 1% супербогатих чинило 95% раста прихода,

⁷⁰⁷ National Footprint and Biocapacity Accounts, 2019. URL: <https://www.footprintnetwork.org/resources/data>.

⁷⁰⁸ Стиглиц Дж. Люди, власть и прибыль: Прогрессивный капитализм в эпоху массового недовольства. М.: Альпина Паблицер, 2021. С. 72-74, 201, 326.

⁷⁰⁹ Исто.

док је ниво благостања просечног Американца смањен за 40%, отприлике на ниво раних 1990-их.⁷¹⁰

У 20. веку В. И. Вернадски, а потом и француски истраживачи Е. Лероа и П. Тејар де Шарден дошли су до закључка да на планети долази до промене еволуције живота у границама биосфере са преласком живих организама на нови ниво – ниво ноосфере, односно на нови квалитет, користећи ум и рад друштвеног човечанства. Они су сасвим разумно тврдили: ако је раније биота еволутивно мењала површину планете стотинама милиона година, сада је човечанство мења – на основу разума и машинског рада.

Али истовремено су идеализовали будућност, називајући је ноосфером, сфером разума – науком и научно обученим људским радом. Ако се биосфера развија сама, онда ће се са појавом удруженог човечанства (комунистичког, друштвено организованог), према Вернадском, биосфера из темеља трансформисати у интересу човечанства. Али он је говорио о промени еволуције унутар граница биосфере, коју ће човечанство поново изградити, стварајући највише и коначно стање биосфере. На основу претходног, можемо закључити: Вернадски нам је отворио нови приступ проучавању развоја живота биосфере и глобалних проблема, који је Е.С. Демиденко то назвао *социо-природним*, а Е. А. Дјоргачева – *социо-техно-природним*. Саморазвој биосфере замењује се друштвеном променом природе биосфере и њеног живота, као и променом небиеосферне природе и формирањем нове – вештачке. Ова промена је постала прилично приметна од неолита, када је сакупљачка привреда замењена производном привредом у виду пољопривреде. У овом периоду долази до отварања и коришћења земљишног покривача, гајења и припитомљавања биљака и животиња. Током 10-12 хиљада година, човечанство развија биолошке и пољопривредне производне снаге, а затим брзо формира нове, са супермоћном друштвеном енергијом – индустријском у ширем смислу речи, као што је већ поменуто.

Концепт мира је вишеструки, користи се и у филозофији и у науци. Прво, ова реч означава Универзум у свој његовој разноликости, а друго, укупност облика постојања материје. Овај концепт се користи за означавање појединих делова Универзума или Земље, процеса и појава које их карактеришу као целине, одвојене од других појава. Често се концепт мира у књижевности користи као супротност ратном стању.

⁷¹⁰ Стиглиц Дж. Великое разделение. Неравенство в обществе, или Что делать оставшимся 99% населения? М.: Эксмо, 2016. С. 6, 23, 25.

Наш чланак се бави *земаљским светом*, о којем је много писано, али правац трансформације површинских слојева планете, посебно литосфере, није дубоко проучаван. У периоду друштвено-технолошког развоја површински слојеви Светског океана нису се толико трансформисали, иако су крајем 20. века и овде почеле да се дешавају веома велике промене. Појам „научна слика света” налази се и у литератури, али иза овог израза стоји неки несхватљиви збир закона разних наука, животне делатности или неке измишљене идеологије. Дакле, поглед на свет укључује опште схватање света, његових основних принципа и закона постојања и развоја. Али научници не иду даље од таквих изјава, репродукујући појединачне принципе и законе у научним дисциплинама. Аутори концепата савремене природне науке обично одвојено разматрају физичке, хемијске, биолошке и низ других слика света. Када говоримо о земаљској слици света, *мислимо на површинске слојеве подложне променама геологије и биосфере, које су одређене сунчевом енергијом од почетка развоја Земље у Сунчевом систему*. Сунчева енергија, даље акумулирана земаљском природом и животом у биосфери који се већ развија, постаје главни извор свих фундаменталних промена на нашој планети.

Са развојем човечанства на планети се дешавају озбиљне промене које мењају слику света Земље, који се сада састоји од четири важне материјалне компоненте: *космичке неживе природе, биосфере, техносфере као вештачке неживе природе, ноосфере као вештачке живе природе*. Појавом човека на Земљи може се разликовати *духовна и информациона компонента живота биосфере и ноосфере (постбиосфере)*, чији је организатор разумни човек (хомо сапиенс), који обликује друштво у различитим фазама живота.

Пре појаве разумног човека, можемо говорити о геолошко-биосферској слици света, будући да је она била природна и у великој мери је била одређена биосфером која се веома динамично развија. Да, слика света тада није била једноставна, развијала се мирно и истовремено трагично: једно стање геолошких слојева и биосфере пратила су друга, штавише, са фундаменталним губицима током периода смрзавања копнене површине; милионе година. Али пошто је у претходним периодима Земља на копну акумулирала земљишни покривач који се састојао од биолошке материје и дисперговане минералне инертне компоненте, тада је процветала прилично брзо, стварајући нове живе организме. Научници – биолози и геолози бележе пет ера у историји живота биосфере Земље, свака од њих укључује неколико периода, а периоди се састоје од епоха и векова. Нашој кенозојској ери, односно ери новог живота, претходиле су ере

античког и средњег живота, а сада већ почиње постбиосферна ера земаљског света.⁷¹¹

Ако анализирамо значај глобалних проблема савременог социјално-технолошког света који су представљени у чланку, онда долази до изражаја проблем умирања природе биосфере, јер ће са њеним исцрпљивањем жива Земља умрети за неколико векова. Пре свега говоримо о биосфери на копну, која представља материјалну основу за живот човека (99,8% биомасе планете). Решавање најважнијих проблема за човечанство постаје бесмислено ако не размишљамо о садашњости и будућности Земље.

Други проблем друштвено-технолошког развоја целог човечанства данас су ратови које су англосаксонске земље покренуле са циљем уништења човечанства и овладавања природним ресурсима контролисаних земаља. Сада огромна већина људи на кугли земаљској, нажалост, не слугује како цивилизоване буржоаске земље (Англосаксонци) смртно располажу природним ресурсима биосфере, убијајући за то невине народе (као што је био случај у 20. веку у Вијетнаму, Ираку, Југославији итд.). Уништење биосфере као резултат буржоаско-технолошког развоја ускоро ће довести до масовне смрти човечанства и биосфере на планети. Стога, човечанство мора да постави *глобалне циљеве спасавања живота биосфере* на планети на дужи рок.

Очување живота на Земљи милијардама година је најважнија мисија читавог интелигентног човечанства. Научници и истраживачи Интердисциплинарне научне школе при Брјанском државном техничком универзитету, признате од Руске академије наука, праве даље планове, развијајући екософска питања и дајући проверене савете. Покушај организовања живота Земљана на другим планетама које нису прилагођене животу (па чак и смрћу живе Земље због злочиначког понашања варварске мањине Земљана) је празна и врло лажљива идеја светске буржоазије. Сада треба да спасемо живу Земљу колективно и хумано изграђујући земаљски живот, укључујући живот биосфере и човечанства. И за сада постоје основни услови за то, који су,

⁷¹¹ Demidenko E.S., Dergacheva E.A. Understanding the New Evolution of Life: from the Biosphere to the Post-biosphere Picture of the World // Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Vol. 283. International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Ecological Studies, pp. 908-913 (Atlantispress, 2018).

нажалост, нарушени буржоаско-технолошким фокусом на уништавање живота биосфере и земаљског света.⁷¹²

У чланку смо углавном рефлектовали стварну слику данашњег света, о коме многи научници говоре као научном, истичући само његове појединачне компоненте – физичке, хемијске, биолошке, друштвене, итд. Без разумевања суштине живота биосфере и лепог и богатог земаљског света који је формирала биосфера, уништавајући га, ми не остављамо могућност постојања ни својој деци, унуцима и праунуцима, ни целом човечанству. Дакле, убијамо и живот на Земљи, који се можда више неће родити.

ЛИТЕРАТУРА

Васильев В. Сначала было слово. И слово это было «отдай!» // Aftershock. Каким будет завтра. 19.07.2022. URL: <https://aftershock.news/?q=node/1132981>.

Carbone Chr. Vast majority of infamous giant plastic 'garbage patch' of plastic floating in Pacific Ocean comes from Japan and China – but US, South Korea and Taiwan are also to blame // Daily Mail. 01.09.2022.

Дудин М.Н. Трансгенные организмы (ГМО) в сельском хозяйстве: объективная необходимость в целях обеспечения глобальной продовольственной безопасности или способ увеличения прибыли ТНК АПК // Продовольственная политика и безопасность. 2020. Т. 7, № 2. С. 107-119.

Драгавцев В.А. О предновогоднем заседании Президиума РАН на тему «Даешь нормы ГМО». М., 2021.

Демиденко Э.С., Дергачева Е.А. Буржуазно-техногенное уничтожение биосферной жизни и земного мира: междисциплинарное исследование. М.: Ленанд, 2023. 276 с.

Макаров В. Неожиданное открытие: малый ледниковый период начался из-за истребления индейцев // Techinsider. 24.04.2023.

Радкау Й. Природа и власть. Всемирная история окружающей среды. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. С. 228-229.

⁷¹² Демиденко Э.С., Дергачева Е.А. От социально-техногенного к социально-биосферному повороту в аграрной истории России // Гуманитарные исследования Центральной России. 2023. № 2 (27). С. 34-44.

Демиденко Э.С. Экотехнологический апокалипсис, или «Конец света» природного человека. Брянск: Очаг, 1993. С. 5-11, 38-41.

Демиденко Э.С. Техногенная цивилизация: трансформация общества, природы и человека // Человек техногенной цивилизации на рубеже двух тысячелетий. Калининград: КГТУ, КО МАИ, 2000. С. 24-25.

Кульпин Э.С. Генетический код цивилизации // Природа и общество: на пороге метаморфоз. Серия «Социоестественная история. Генезис кризисов природы и общества в России» / под ред. Э.С. Кульпина. М.: Энергия, 2010. Вып. XXXIV. С.10-26.

UNEnvironment, 2018. Global Material Flows Database. URL: www.ressourcwatch.org.

National Footprint and Biocapacity Accounts, 2019. URL: <https://www.footprintnetwork.org/resources/data>.

Стиглиц Дж. Люди, власть и прибыль: Прогрессивный капитализм в эпоху массового недовольства. М.: Альпина Паблшер, 2021. С. 72-74, 201, 326.

Стиглиц Дж. Великое разделение. Неравенство в обществе, или Что делать оставшимся 99% населения? М.: Эксмо, 2016. С. 6, 23, 25.

Demidenko E.S., Dergacheva E.A. Understanding the New Evolution of Life: from the Biosphere to the Post-biosphere Picture of the World // Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Vol. 283. International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Ecological Studies, pp.908-913 (Atlantispress, 2018).

Демиденко Э.С., Дергачева Е.А. От социально-техногенного к социально-биосферному повороту в аграрной истории России // Гуманитарные исследования Центральной России. 2023. № 2 (27). С. 34-44.

Дергачева Елена А.

Российская академия наук

доктор философских наук

профессор Брянского государственного технического университета

г. Брянск, Российская Федерация

eadergacheva2013@yandex.ru

СМЕНА ЭВОЛЮЦИИ ЖИЗНИ В ВОПРОСАХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ ПОВЕСТКИ И СОХРАНЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-БИОСФЕРНОГО РАЗВИТИЯ МИРА

Аннотация

Понятие социально-техногенного развития биосферной жизни и земного мира было осмыслено и принято Э.С. Демиденко еще до создания в 2002 г. Брянской научно-философской школы. Такое понимание сущности развития поверхностных слоев планеты отразилось в его докладе на XIX Всемирном философском конгрессе в Москве в 1993 г. Тогда им приводились важные доказательства того, что в мире стали доминировать две глобально взаимодействующие общественные силы – созидательная и разрушающая.

Формирование *социальной силы*, которая займется развитием человечества и планеты Земля, чтобы жизнь на ней продолжалась многие миллиарды лет, можно охарактеризовать как положительное явление. Но оказалось, что этой силой выступает прежде всего человек жадный, а не разумный, *человек с его изоциренной интеллектуальной энергетикой*, а также созданная буржуазно-городским человечеством в ходе буржуазно-общественного переворота и развития технико-технологическая энергетика, заменившая мускульную силу людей и одомашненных животных.

Ключевые слова: эволюция жизни, геополитика, развитие мира, технико-технологическая энергетика.

МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ

Рецензенти

др Миша Стојадиновић, *Институт за политичке студије, Београд*;
др Момчило Суботић, *Институт за политичке студије, Београд*;
др Зоран Милошевић, *Институт за политичке студије, Београд*;
проф. др Кирил Шевченко, *Фил. Руског државног социјалног универзитета*;
проф. др Иван Чарота, *Филолошки факултет Универзитета у Минску*;
проф. др Виолета Рашковић Таловић, *Универзитет УНИОН – „Никола Тесла”*;
проф. др Едуард Попов, *Ростовски државни медицински универзитет*;
др Брацо Ковачевић, *Машински факултет, Бања Лука*;
проф. др Марија Ђорић, *Институт за политичке студије, Београд*;
др Александар Загорнов, *Правни факултет Брестског државног универзитета.*

Научни савет

др Миша Стојадиновић, *Институт за политичке студије, Београд*;
проф. др Виолета Рашковић Таловић, *Универзитет УНИОН – „Никола Тесла”*;
др Момчило Суботић, *Институт за политичке студије, Београд*;
проф. др Радојица Лазић, *Факултет за дипломатију и безбедност, Београд*;
генерал Емил Миланов, *Министарство омладине и спорта Републике Бугарске*; протојереј Јован Пламенац, *Митрополија црногорско-приморска, СПЦ, Бар*;
др Лав Криштапович, *Белоруски државни универзитет за културу и уметност*; др Александар Загорнов, *Правни факултет Брестског државног универзитета*;
проф. др Остоја Барашин, *Независни универзитет, Бања Лука*;
богослов Чед Арнесон, *ректор Православна парохија Светог Преображења Господњег, Арканзас.*

Превод са руског и енглеског
Снежана Станковић

Прелом и штампа
„Добротољубље”, Београд

Тираж
100

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

911.3::327(082)
327(4)(082)
327(497.11)(082)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција Међународне интеграције као
инструмент геополитике (2024 ; Београд)

Међународне интеграције као инструмент геополитике : зборник научних
радова са Међународне научне конференције Института за политичке
студије, Београд, одржане 25-26. новембра 2024. године / приредили Зоран
Милошевић, Дајана Лазаревић ; [превод са руског и енглеског Снежана
Станковић]. - Београд : Институт за политичке студије, 2024 (Београд :
Добротољубље). - 467 стр. : илустр. ; 23 cm

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија уз већину радова. - Summaries.

ISBN 978-86-7419-401-0.

а) Геополитика -- Зборници б) Међународни односи -- Зборници в) Србија --
Спољна политика -- Зборници

COBISS.SR-ID 153889801